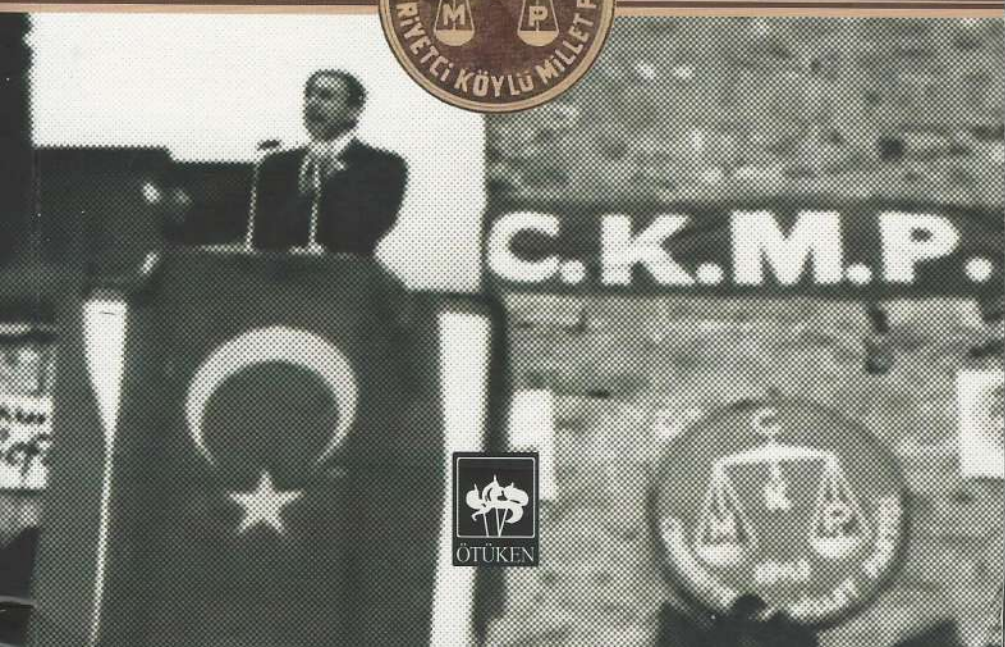

CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NE

-TARİHÎ SÜREÇ, İDEOLOJİ VE POLİTİKA-
(1960-1969)

FERİT SALİM SANLI

CUMHURİYETÇİ
KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDEN
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NE
-TARİHÎ SÜREÇ, İDEOLOJİ VE POLİTİKA-
(1960 – 1969)

Ferit Salim Sanlı

YAYIN NU: 1384

KÜLTÜR SERİSİ: 806

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-782-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: [0212] 251 03 50 • [0212] 293 88 71 - Faks: [0212] 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Çalık

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ

Göztepe mah. Kazım Karabekir cad. No: 32

Mahmutbey-Bağcılar/İSTANBUL

Tel: [0212] 446 38 88 Pbx • Faks: [0212] 446 38 90

Sertifika Numarası: 10766

İstanbul - 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.

Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

FERİT SALİM SANLI 12 Nisan 1985 tarihinde doğan Ferit Salim Sanlı, 2008 yılında ODTÜ Tarih bölümünden mezun olmuştur. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünde yüksek lisansa başlayan Sanlı; 2010 yılında “Türkçülük Hareketinde ‘Din’ Olgusu Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri” başlıklı tez ile master derecesini almıştır. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde “Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine, Tarihsel Süreç, İdeolojik Dönüşüm ve Politika” konulu doktora çalışmasını 2017 yılında tamamlayan Sanlı, aynı Enstitüde akademisyenlik yapmakta ve İngilizce ile Fransızca bilmektedir. Sanlı’nın başlıca çalışma alanları Modern Dönem Türk Siyasî Tarihi ve Modern Dönem Türk Fikir Tarihi olup, bu alanlarda ulusal ve uluslararası makaleleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
Giriş	19

BİRİNCİ BÖLÜM 27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇ VE 60'LI YILLARDA TÜRKİYE

27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇ	25
Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Siyasî Tarihinde "Ordu-Siyaset" İlişkisine Kısa Bir Bakış	25
Tek Parti Döneminde "Ordu-Siyaset" İlişkilerine Kısa Bir Bakış	32
Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde "Ordu-Siyaset" İlişkileri	35
DP Döneminde "Ordu-Siyaset" İlişkileri ve 27 Mayıs'ı Hazırlayan Zemin	40
27 MAYIS SÜRECİNDE "ORDU-SİYASET" İLİŞKİLERİ	
Milli Birlik Komitesi Dönemi	62
27 Mayıs Sonrasında Sivil İdarenin Tesis Edilme Süreci	78
60'LI YILLAR TÜRKİYE'SİNDE SİYASÎ PARTİLER	
Cumhuriyet Halk Partisi	84
Adalet Partisi	88
Yeni Türkiye Partisi	93
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	95
Türkiye İşçi Partisi	97

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİŞ GRUBU ADINA İHTİLÂL'DEN "SÜRGÜNE", ASKERLİKTEN SİYASETE TARİHİ SÜREÇ (1960-1965)

27 MAYIS'TAN 13 KASIM'A GİDEN SÜREÇ	
Türkeş ve Arkadaşlarının 27 Mayıs'a Katılma Motivasyonu	101
Türkeş'in "Başbakanlık Müsteşarlığı" Görevine Tayini	107
İhtilâlin İlk Evresinde Türkeş'in Faaliyetleri ve Türkeş'in İnönü ve Menderes ile Münasebetleri	115
"Başbakanlık Müsteşarı" Türkeş'e Göre "İhtilâlin Felsefesi"	126
İhtilâlin "Geçici Anayasası", Milli Birlik Komitesi'nin Teşekkülü ve "Türkeş Grubu"	131
MBK İçerisindeki/ Türkeş-Madanoğlu Arasındaki İhtilaf	136
Komite İçerisinde Yaşanan "İhtilafın" Fikrî Boyutları	139
"Milli Birlik Partisi" Meselesi	153
13 Kasım'a Giden Yolda "Komite" İçerisindeki Siyasî Gelişmeler	158

Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı Görevinden Alınması.....	158
13 Kasım'a Giden Yolda "Kurucu Meclis" Tartışmaları	162
Milli Birlik Komitesi Dâhilinde Türkeş ve Arkadaşlarının Faaliyetleri.....	168
Öncü Gazetesinin Kurulması	168
Türk Kültür Dernekleri.....	170
Ordu Tasfiyesi, DPT ve OYAK'ın Kuruluşu, Üniversite Tensikatı Reformlarında Türkeş Grubu'nun Rolü.....	174
"Ülkü ve Kültür Birliği" Projesi.....	184
13 KASIM HADİSESİ VE "14'LER" GRUBUNUN DOĞUŞU	
13 Kasım Tasfiyesinin Gerekçeleri.....	190
Tasfiye ile Ortaya Çıkan "14'ler Grubu" ve Bu İsimlerin Tasfiye Edilme Gerekçeleri	194
13 Kasım Günü Yaşanan Hadiseler, 14'lerin "Zoraki Diplomatlığa Tayini", Tasfiyenin Yankıları ve Türkeş Grubunun 13 Kasım Yorumları	198
"14'lerin Yurt Dışı Faaliyetleri" ve Türkiye'deki Yansıması	206
14'lerin 13 Kasım'dan 15 Ekim 1961 Seçimlerine Kadar Geçen Süreç İçerisindeki Faaliyetleri	206
"15 Ekim 1961 Seçimlerinden 22 Şubat 1962'ye Kadar Geçen Süreçte 14'lerin Faaliyetleri	217
22 Şubat 1962'den "Yurda Dönüş" Sürecine Kadar 14'lerin Faaliyetleri	238
"Türkeş'in Yurda Geri Dönüşü, 21 Mayıs Olayları ve Bir Devrin Sonu"	264
Türkeş'in Yurda Dönüşü ve AP ile Münasebetleri	264
"Huzur ve Yükselme Derneği"	268
20-21 Mayıs Olayları ve Türkeş.....	272

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"TÜRKEŞ GRUBUNUN" AKTİF SİYASETE GİRİŞİ: CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNE (1965-1969)

21 Mayıs Sonrasında Türkeş Grubunun Faaliyetleri.....	281
Türkeş ve Arkadaşlarının CKMP'ye İltihakı.....	288
Türkeş'in CKMP Genel Başkanı Olma Süreci.....	300
Ahmet Oğuz- Celal Bayar Görüşmesi ve CKMP'de Olağanüstü Kongre Talebi	300
Ahmet Oğuz'un İstifası ve Türkeş'in CKMP Genel Başkan Adaylığını Resmen İlan Etmesi.....	305
Türkeş'in Genel Başkan Adaylığı Sürecindeki Faaliyetleri ve Türkeş'in Tasavvurundaki CKMP	309
Türkeş'in Genel Başkan Olma Sürecinde Siyasî Gelişmeler ve CKMP "Olağanüstü Genel Kongresi"	318
Türkeş'in Genel Başkanlığında Nitelik Değiştiren CKMP ve Türkeş'in Genel Başkanlığının Kamuoyundaki Tezahürü	326

TÜRKİŞ'İN GENEL BAŞKANLIĞI'NDA CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ (1965-1969)

10 Ekim 1965 Genel Seçimlerine Kadar Geçen Süreçte Türkiyeşli CKMP	334
Partiden İstifalarla Birlikte Yaşanan Kabine Krizi.....	334
10 Ekim Seçimleri Öncesinde "Türkeşli CKMP'nin" Seçim Propagandaları ve Seçmene Taahhütleri.....	337
Seçim Döneminde CKMP'nin Diğer Siyasî Partilerle Münasebeti	349
10 Ekim 1965 Seçimleri ve CKMP	359
Türkeş ve Arkadaşlarının Kısmî Senato Seçimlerine Kadar Süreç Dâhilinde Siyasî Faaliyetleri	363
CKMP'nin AP Hükümetinin Programı Hakkındaki Düşünceleri.....	363
CKMP'nin Kıbrıs Politikası: Kıbrıs'a Nazire Olarak "Batı Trakya, 12 Ada, Selanik" Hedefi	367
CKMP'nin "Sosyo-Ekonomi" Politikaları	373
CKMP İçerisinde Siyasî Gelişmeler	377
Türkeş'in Cumhurbaşkanlığı Adaylığı.....	379
Kısmî Senato Seçimleri Öncesinde CKMP'nin Seçim Propagandaları	381
Kısmî Senato Seçimleri Sonuçları ve CKMP	385
Kısmî Senato Seçimlerinden Olağan Kongreye Kadar Geçen Süreç Dâhilinde CKMP (5 Haziran 1966- 24-25 Kasım 1967)	389
Dönemin Siyasî Gelişmeleri ve CKMP: "AP İçerisinde Müfrit-Mutedil Mücadelesi, Sağ Cenahta Yeni Parti Arayışları ve CKMP'nin Tutumu.....	389
CKMP'nin Dış Politikasında Kıbrıs ve "İslam Âlemi" Açılımı	407
CKMP Olağan Kongresi (24- 25 Kasım 1967)	414
CKMP'den MHP'ye Dönüşüm (25 Kasım 1967- 8-9 Şubat 1969).....	418
CKMP ve 1968 Seçimleri (Kısmî Senato ve Yerel Seçimler)	418
CKMP ve Gençlik Yapılanmaları	423
Ülkü Ocakları	423
Komandolar	425
CKMP'den MHP'ye Geçiş (8-9 Şubat 1969 Kongresi)	431
CKMP VE İDEOLOJİ	
60'lı Yılların Siyasî Yelpazesinde Türkiyeşli CKMP'nin Siyasî Yelpazedeki Konumu	437
CKMP ve "Sağ" Siyasette Politik Bir Unsur Olarak Gençlik	446
"9 Işık ve Tahlili"	454
SONUÇ	460
KAYNAKÇA	472
DİZİN	493

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.d.t	:	adı geçen tez
a.g.e	:	adı geçen eser
a.g.m	:	adı geçen makale
a.g.y	:	adı geçen yazı
AP	:	Adalet Partisi
B	:	Birleşim
Bnb	:	Binbaşı
b	:	baskı
bkz.	:	bakınız
c.	:	cilt
CENTO	:	Central Treaty Organization
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
çev.	:	çeviren
D	:	Dönem
der.	:	derleyen
DP	:	Demokrat Parti
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
ed.	:	editor
EMİNSU	:	Emekli İnkılap Subayları
FO	:	Foreign Office
İTC	:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
MBK	:	Millî Birlik Komitesi
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	:	Millî İstihbahrat Teşkilatı
MP	:	Millet Partisi
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization
OYAK	:	Ordu Yardımlaşma Kurumu
s.	:	sayfa
SCF	:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SKB	:	Silahlı Kuvvetlerinin Birliği
T	:	Toplantı
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TPF	:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
y.n	:	Yazarın Notu
yy.	:	yüzyıl
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi

ÖNSÖZ

“Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)” başlıklı bu çalışmada 27 Mayıs sonrası tesis edilen düzen dâhilinde ortaya çıkan yeni siyasî müesseseler ve politikacılar incelenirken, bu süreçte politik bir aktör haline gelen Alparslan Türkeş’in önce komite içerisindeki faaliyetleri, daha sonra ise yurtdışında bulunduğu dönem irdelenecek ve aktif siyasete adım atacağı CKMP’nin 1969 yılında MHP’ye dönüşeceği döneme kadar olan periyod merkeze alınacaktır. Bundan ötürü kitabın ana menzilini, 27 Mayıs 1960 tarihi ile CKMP isminin MHP’ye dönüşeceği 8-9 Şubat 1969 Adana Kongresi hadiseleri arasında yaşanan dönem teşkil edecektir.

Türkeş’in 27 Mayıs dönemindeki faaliyetlerine dair iki önemli eser mevcuttur. Bunlardan birisi kendisinin kaleme aldığı “27 Mayıs ve Gerçekler” eseri, diğeri ise kendisine yakın bir gazeteci olan Muammer Taylak’ın yazdığı “27 Mayıs ve Türkeş” kitabıdır. Türkeş’in 27 Mayıs sonrası sürecini izah eden bu iki eser de “öznel” yargılar içermekte iken, ikincil kaynaklarda sıklıkla temas edilen “Türkeş ve 27 Mayıs” meselesine dair, dönemin birincil kaynaklarını mukayeseli bir perspektifle inceleyerek hazırlanan herhangi bir eser mevcut bulunmamaktadır. Türkeş’in CKMP yıllarına dair ise, Zeki Özdemir tarafından hazırlanan “1965-1969” yılları arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi” ve Muhammet Çiçek’in kaleme aldığı “Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasî Hayatındaki yeri” başlıklı yüksek lisans tezleri mevcuttur. Ancak bu iki tez de, Türkeş’in 1960-1965 yılları arasındaki faaliyetlerinin üstünde durmamıştır. Bununla birlikte iki eserde de, hem de dönemin süreli yayınları sınırlı olarak incelenirken Türkeş ve arkadaşlarının meclis faaliyetlerine fazla temas edilmemiştir. CKMP’nin 1965-1969 yılları arasındaki icraatlarına değinen ve partinin fikri yapısıyla ilgili tespitlerin yapıldığı bir diğer bilimsel

çalışma, Mustafa Çalık tarafından doktora tezi olarak hazırlanan ve daha sonra kitaplaştırılan “Siyasî Kültür ve Sosyolojinin Bazı Kavramları Açısından MHP Hareketi’nin Kaynakları ve Gelişimi” başlıklı neşriyattır. Muhtevası bakımından CKMP’nin 1965-1969 yılları arasındaki faaliyetlerinin sınırlı olarak yer aldığı bu eser, MHP’nin “sosyo-kültürel” tabanını oluşturan yapıyı incelemek için 1977 Seçimlerinde Gümüşhane’de MHP’ye oy veren seçmen üzerine yapılan ampirik bir çalışma mahiyetinde olmuştur. Zikredilen akademik çalışmaların yanı sıra Hakkı Öznur tarafından hazırlanan “Ülkücü Hareket” eseri, Türkeş’in 1960-1965 arasındaki faaliyetlerine ve CKMP’nin 1965-1969 yılları arasındaki siyasî sürecine dair “ansiklopedik” bir muhteva içermiş; Metin Turhan tarafından kaleme alınan “Alparslan Türkeş: 1963-1980” başlıklı kitap ise, analitik bir çalışma olmaktan ziyade döneme dair önemli malzemeler içeren bir hususiyet taşımıştır.

Bu çalışma, Türkeş’in Başbakanlık müsteşarlığı döneminden CKMP’nin MHP’ye dönüşeceği 8-9 Şubat 1969 kongresine kadar geçen sürece dair ilk sistematik eser olma hedefiyle hazırlanmıştır. Bu çerçevede, dönemin “farklı fikiryatlarına” hitap ettiği tespit edilen süreli yayınlar tespit edilmiş ve bu yayınlar mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Temas edilen süreli yayınlar arasında “Akis”, “Kim”, “Cumhuriyet” gibi dönemin CHP’sine, “Haber, Yeni Gazete, Durum” gibi dönemin AP’sine, “Yeni İstanbul, Bab-ı Ali’de Sabah, Tercüman” gibi yine dönemin AP’sine yakın olan ancak Türkeş ve temsil ettiği yapıya dönem dönem “sempatik” bakabilen neşriyatlar mevcut olmuştur. “Yön” ve “Milliyet” gibi 60’lı yılların oldukça ilgi çeken yayınlarının zaviyesinden de tezin konusu incelenirken, Türkeş’in Başbakanlık müsteşarlığı döneminde kendisini açıkça destekleyen “Havadis” mecmuası ve Türkeş’in CKMP’ye iltihak etmesinden, siyasî arenadaki ilk seçimine kadar seyreden dönemde kendisiyle paydaşlık eden “Medeniyet” gazetesi, -tespit edildiği kadarıyla- ilk defa bilimsel bir çalışmanın malzemesini oluşturmuştur. Ayrıca Türkeş’in yurtdışında bulunduğu süre zarfında kendisini destekleyen “Millî Yol” dergisi, Atsız ve çevresi tarafından yayınlanan “Ötüken” dergisi, 1967 yılında CKMP ile kısa bir paydaşlık dönemi yaşayacak olan “Fedai” gazetesi ve parti ile organik bağlantısı olan “Millî Hareket” dergisi de çalışmanın içerisinde müracaat edilen kaynaklar arasında yer almıştır.

Bu çalışmada ayrıca Türkes ve arkadaşlarının meclis faaliyetleri, tutanaklara müracaat edilmesi suretiyle incelenirken, partinin yayınlamış olduğu parti politikasına dair kitapçıklar, seçim bildirileri, broşürler, seçim öncesinde yapılan radyo konuşmaları da tetkik edilmiştir. Bu malzemelerle birlikte döneme dair yazılan “hatırat” ve telif eserlere de başvurulmuştur. Çalışmanın dönemine dair Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden ve esere katkı yapabilecek belgelere rastlanmasa da İngiliz Dış İşleri Arşivi’nden temin edilen bazı evraklar tespit edilerek, çalışma dâhilinde irdelenmiştir.

Malzemenin tespit edilip incelenmesi sonrasında, çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, ordunun Türk modernleşme sürecindeki “öncü” rolüne atf yapılması suretiyle modern Türk tarihinde “ordu-siyaset” ilişkisinin seyrine özetle değinilirken, çalışmanın merkezini teşkil eden 27 Mayıs dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmeler irdelenmiştir. Birinci bölümde ayrıca, sivil siyasete geri dönüşten sonra meydana gelen 22 Şubat ve 21 Mayıs hadiselerine temas edilirken, 60’lı yıllarda mevcut olan ve kitabın içerisinde isimlerinden fazlasıyla bahsedilecek olan partilere dair kısa bilgiler aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkes ve arkadaşlarının 27 Mayıs dönemindeki faaliyetlerinden, aktif siyasete dâhil olmaya “kesin” olarak karar vermesine kadar geçecek olan periyod “mercek altına” alınırken, 13 Kasım hadisesi, 14’ler olarak adlandırılacak grubun faaliyetleri ve Türkes’in yurda geri dönüşünden sonra yaşanan hadiseler tetkik edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise Türkes’in “aktif siyasete” iltihakından, liderliğini yapacağı CKMP’nin MHP ismini alacağı 8-9 Şubat 1969 kongresine kadar olan dönemi ihtiva etmiştir. Türkes ile birlikte “CKMP’nin hüviyetinin değişmesi”, “parti içerisinde yaşanan ihtilaflar”, “partinin meclis faaliyetleri”, “partinin meclis performansı”, “partinin bu dönemde katıldığı seçimler”, “partinin diğer siyasî müesseselerle olan münasebetleri”, “partinin fikri/siyasî dönüşümü” gibi konular, bu bölümün temel olarak temas ettiği hususları teşkil etmiştir. Bölümün sonunda ise dönemin siyasî yelpazesinde CKMP’nin konumu tespit edilmeye çalışılırken, partinin gençlik ile olan münasebeti ve “ideolojisi” incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise çalışma içerisinde yer alan sorulara cevaplar verilmeye çalışılırken, döneme dair bazı öznel tespitlerde de bulunulmuştur.

Bu alışma, 2017 yılında Hacettepe niversitesinde bitirdiğim doktora tezi gözden geçirilip, kısmi eklemeler yapılarak meydana getirilmiştir. Eserin meydana gelmesine katkıda bulunan tez danışmanım Prof.Dr. Yonca Anzerlioğlu'na, tez konusuyla alâkalı nerisi ve çalışmaya dair paylaştığı değerli fikirleri için Doç.Dr. İlker Aytürk'e, teze dair mülakatlar yapma fırsatı bulduğum Dündar Taşer'in kızı Yasemin Yahnici ile saygıdeğer eşi şevket Bülent Yahnici'ye, Sn. Efendi Barutçu'ya teşekkür ederim. Ayrıca, kitabın yayınlanma sürecinde desteklerini esirgemeyen, kitaba nsz yazma nezaketini gösteren Sn.Dr. Sinan Ateş'e, bu süre zarfında kitapla alâkalı her konuda destek veren, ilgisini esirgemeyen Ötüken Yayınevi'nin editörü Sn. Ayşegül Büşra alık'a ve çalışma safhasında kıymetli görüşleri ile birlikte muhtelif malzemelerini benimle paylaşan Sn. Metin Turhan'a da teşekkür etmeyi de bir borç bilirim.

Bu çalışmanın hazırlanmasında hayatımda özel yeri olan insanların desteği, benim gösterdiğim çabanın fevkinde olmuştur. Bu meydana, yetişmemde en fazla emeği olan rahmetli anneannem ile anneme ve "her şart altında" yanımda olan sevgili eşi Fulya'ya ayrıca teşekkür ederim.

Ferit Salim Sanlı

1960'lı yıllar hem dünyada hem de Türkiye'de "ideolojiler, doktrinler" çağı olarak tarihte yerini almıştır. Bilhassa gençliğin politizasyonu ile iymelenen bu süreç, muhtelif yerlerde doktriner partilerin kurulmalarına öncülük etmiştir. Bu gelişmelerin Türkiye'ye de tesirleri olmuş ve idealist oluşumlar siyasilerden doktrin partilerinin kurulmalarını talep etmiştir.

1960'lı yıllar, Türkiye'nin yapısal dönüşümünü gerçekleştirdiği ve siyasî yelpazenin tebellür ettiği senelere tesadüf etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi "ortanın solu" söylemi ile merkez sola, Adalet Partisi ise CHP'nin hemen karşısında merkez sağa otururken, 1961 Anayasası'nın sağladığı imkânlar dairesinde kurulabilen Türkiye İşçi Partisi "doktriner solu" temsil etmiştir. Siyasî yelpazede, Türk milliyetçiliğinin doktriner bir partide temsil edilememesi tabiatıyla Türk milliyetçisi mahfilleri harekete geçirmiştir. Muhtelif milliyetçi odaklar söz konusu çerçevede kendilerini doktriner partiye kavuşturacak, Türk milliyetçiliğini siyasî/fikri anlamda "harekete dönüştürecek bir "Başbuğ'a" ihtiyaç duyacaklardır.

Dönemin Türk milliyetçilerinin bu minvaldeki taleplerinin temerküz ettiği adres Alparslan Türkeş Bey olacaktır. Hayatını Türk milliyetçiliği davasına hizmet etmekle geçiren ve bu yolda hayli mühim problemlerle muhatap olan Türkeş Bey, bu kitapta da ifade edildiği üzere dönemin literatüründe "*beklenen adam*", "*gemiye kaptan olması gereken adam*" gibi sıfatlarla göreve çağrılacak ve kendileri de bu talebe karşılık verecektir.

Başbakanlık müsteşarlığı görevinden itibaren kamuoyunda önde gelen bir politik özne olan Alparslan Türkeş ve beraberinde hareket eden arkadaşları sadece bir partiyi dönüştürmemiş, Türkiye'nin siyasî ve fikri hayatına damga vuracak bir hareketin de "inşasını" gerçekleştirmiştir. Elinizdeki eser, bu dönemi bütün mühim tafsilatlarıyla ele alan ciddi ve hayli titiz bir çalışmadır. Bundan ötürü eseri meydana getiren değerli arkadaşım Dr. Ferit Salim Sanlı'yı tebrik ederken, bu kitabın Türk milliyetçiliğinin tarihiyle âlâkalı sair akademik çalışmalara vesile olmasını dilerim.

Sinan Ateş

GİRİŞ

60'lı yıllar, Türkiye açısından önemli siyasî/sosyal değişimlerin yaşandığı bir döneme tanıklık etmiştir. Özellikle 27 Mayıs darbesi ve daha sonra kurulan siyasî düzen beraberinde sadece yeni bir anayasa getirmekle kalmamış, yeni siyasî kurumların tesis edilmesine ve yeni politik figürlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Alparslan Türkeş de, 60'lı yılların söz konusu ikliminde önemli bir politik figür haline gelen isimlerden birisi olmuştur.

Alparslan Türkeş, 1917 yılında Kıbrıs'da doğmuştur. Yetiştığı dönemde, İngiliz idaresi altında bulunan Kıbrıs'ın kozmopolit yapısı, Türkeş'i oldukça etkilemiş ve fikirlerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır¹. Radikal milliyetçilerin genellikle sınır bölgelerinden veya hararetle savundukları grubun ya bir azınlık ya da rakip gruplarla yüz yüze olduğu bölgelerden geldikleri milliyetçilik teorilerinde belirtilen bir husustur. Örneğin Hitler Avusturya'dan, Napoleon Korsika'dan gelmiştir. Türkçülüğün ilk önderlerinin ya Rusya'dan ya Makedonya'dan neşv-ü nema bulması ya da Türkçülüğün fikri platformda önemli bir aktörü olan Atsız'ın İstanbul'da doğmuş olması bu bağlamda önemlidir.²

15 yaşında iken ortaokulu bitiren Türkeş, subay olmaya karar vererek, askerî liseye kaydolmak amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Kıbrıs'ın İngiliz idaresinden bulunması hasebiyle İngiliz pasaportunu taşıyan Türkeş'in, askerî liseye kaydı problem teşkil etmiş ancak Kuleli Askerî Lisesi'nin müdürü ile münasebeti olan İstanbul'da mukim bir Kıbrıslı eczanecinin aracılığıyla, okula kaydı "geçici öğrenci" statüsüyle gerçekleşmiştir³. Bir sene sonra Türkiye vatan-daşı olmaya hak kazanan Türkeş, söz konusu soyadını da bu vesileyle elde etmiştir⁴. Kuleli Askerî İdadisini 1936 yılında tamamlayan Türkeş, eğitimine Harp Okulu'nda devam etmiştir. Kenan Evren,

¹ Türkeş'in Kıbrıs yıllarına dair bkz. Hulusi Turgut, *Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul, 1995, s. 3-10.

² Hugh Poulton, *Silindir Şapka, Bozkurt ve Hilal: Türk Ulusçuluğu ve Türkiye Cumhuriyeti*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 18.

³ a.g.e, s. 17.

⁴ Türkeş, hatıratında bu soyadını, tarihi "Türgişler" boyundan mülhem olarak aldığını ifade etmiştir. Bkz. a.g.e, s. 18.

Talat Aydemir ve Genelkurmay Eski Başkanlarından Nurettin Ersin ile okul arkadaşı olan Türkeş'in⁵, Hüseyin adında bir sınıf arkadaşı vasıtasıyla Atsız ile tanışması, hayatının dönüm noktalarından birisini teşkil etmiştir. Atsız'ın bilhassa "Kahramanlık" ve "Toprak Mazi" şiirlerinden etkilenen Türkeş⁶, "Türkçü-Turancı" cereyanına temayül göstermeye başlamıştır. Bu tesirle birlikte II. Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde, henüz bir teğmen sıfatıyla İnönü'ye mektup kaleme alarak, savaş koşulları dâhilinde "Balkanların ilhakı" çerçevesinde fikirler öne süren Türkeş⁷, 1944 yılında meydana gelen ve tarihe "3 Mayıs 1944" hadisesi⁸ olarak geçen hadisede de tutuklanmıştır. Dava dosyasında; "Atsız'ı gölgede bırakacak derece Irkçı, Turancı" olarak takdim edilen, tahkikattaki ifadesinde; "devlet mekanizmasına kat'ıyyen karışık ırklar getirilmemelidir, karışıklıklar çıkarsa çok az kalacağımızdan Asyadaki Türklerle birleşmemiz zaruridir" cümlesini sarf ettiği ileri sürülen Türkeş⁹, bir sene sonra tahliye edilmiştir.

Tahliye edildikten sonra, Genelkurmay tarafından açılan bir imtihanı kazanmak suretiyle 1948 yılında Amerikan Kara Harp Akademisine ve Amerika Piyade Okulu'na gönderilen Türkeş, 1951 senesinde "kurmay" derecesini almış ve 1955 yılında "kurmay binbaşı" sıfatıyla Washington'da Türk Genelkurmayı'nın Temsil Heyeti üyeliğine tayin edilmiştir. Türkeş'in bu yıllarda Türk milliyetçisi mahfillerle yoğun bir temasta oldu 1959 yılında ise Almanya'ya "Atom ve Nükleer Okulunda" tahsil yapmak üzere ürk milliyetçisi mahfillerle yoğun bir temasta olduğönderilen Türkeş, 27 Mayıs

⁵ a.g.e, s. 21-22.

⁶ Muhiddin Nalbantoğlu, *Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler*, Toker Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21-22.

⁷ Rasim Eksi, *Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkeş*, 2.B, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 392-393.

⁸ 3 Mayıs 1944 hadisesi için bkz. Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan 'Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006; Orhangazi Ertekin, *A Turning Point Of Turkist Movement In Turkey: 1944 Trials*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Basılmamış yüksek lisans tezi, Dan: Yrd.Doç. Dr. Aykut Kansu, Ankara, 1999; Atsız, *Çanakkaleye Yürüyüş&Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri*, 3.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 2003, Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayları*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1993.

⁹ İhan E. Darendelioğlu, *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*, Oymak Yayınları, İstanbul, 1976, s. 101-102.

darbesinden sonra “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevi ile vazifelendirilmiştir.¹⁰ Bununla birlikte Türkeş’in 1950’li yıllarda Türk milliyetçisi mahfillerle yoğun bir temasının olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Atsız’ın Orkun dergisinde “Kazganoğlu” müstearı ile muhtelif yazılar kaleme alan Türkeş, Türk Milliyetçileri Derneği’nin 3 Mayıs hakkında yapmış olduğu bir programda konuşmacı olması¹¹ örneğinde görüleceği üzere, çeşitli eylemler içerisinde bulunmuştur.

Türkeş’in 27 Mayıs sonrası süreci, çalışmanın ana başlığını oluşturduğu için ileriki sayfalarda detaylı bir şekilde incelenecektir. Ancak Türkeş’in 27 Mayıs ve sonrasındaki faaliyetleri daha iyi idrak edebilmek açısından, Türkiye’nin 1960’lı yıllarında teşkil eden “siyasî ve fikri” zemininin arka planını incelemek ve 60’lı yıllarda Türkiye’de yaşanan hadiselerle dair genel çerçeveyi izah etmek lazım gelmektedir.

¹⁰ Türkeş’in biyografisine dair herhangi bir “bilimsel” yayın mevcut değildir. Türkeş hakkında yazılan ve öznel yargılarla hazırlanmış olan biyografiler için bkz. Ahmet Tekin, *Alparslan Türkeş’in Liderlik Sırları*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2000; İlhan Bahar, *Başbuğ Türkeş ve Dokuz Işık*, Kamer Yayınları, Ankara, 2015; Zeki Hacıbrahimoğlu, *Türkeş*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010.

¹¹ Murat Kılıç, *‘Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat: Türk Milliyetçileri Derneği (1951-1953), İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 159.*

BİRİNCİ BÖLÜM
27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇ
VE
60'LI YILLARDA TÜRKİYE

27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇ

Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Siyasî Tarihinde “Ordu-Siyaset” İlişkisine Kısa Bir Bakış

Türk devlet geleneğinde ordu, en eski sosyal müessese olarak yerini almaktadır. Geleneklerini ve ruhunu “Orta Asya Türk bakiyesi”, İslam uygarlığı ve diğer medeniyetlerle yapılan kültürel temas ile oluşturan Türk ordusu; Osmanlı Devleti döneminde, “erkan-ı erbaa” olarak nitelendirilen, devletin dört temel direğinden birisi konumunda bulunmuştur. “Askerî” ve “reaya” olarak ikiye ayrılan toplumda, “askerî sınıf”, ordu ve bürokrasiyi ihtiva etmekte ve yönetici sınıfı temsil etmekte iken “reaya”, yönetilen sınıfı sembolize etmiştir¹. Ordu-siyaset ilişkileri açısından, klasik dönem Osmanlı Devleti’nde ordunun, taht değişimlerinde öncü rol oynadığı² rahatlıkla gözlemlenebilen bir olgu olarak ön plana çıkmıştır.

¹ Klasik dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun idari yapılanması için bkz; Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğuşu*, Çev. Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul, 1995; Norman Itzkowitz, *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, The University Of Chicago Press, London, 1972; Heath W.Lowry, *Erken Osmanlı Devleti’nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- Klasik Dönem (1302-1606)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

² İdris Küçükömer’in 1960’lı yıllarda yayınlanan ve yazıldığı dönemde oldukça ses getiren “Düzenin Yabancılaşması” adlı eserinde, ordu-esnaf-mektep işbirliğini gündeme getirecek ve ordu-esnaf işbirliğinin Fatih zamanından itibaren ayarı düşük para çıkarılmasıyla birlikte oluştuğunu ileri sürecektir. Küçükömer’e göre Kanuni döneminde meydana gelen “suhte” (medrese) isyanlarıyla birlikte, mektepliler de bürokrasinin bir ucuna dahil olma arayışı içerisine girecektir. Bu üç zümrenin “geleneksel” işbirliğinin en önemi sonuçları, Lale Devri’ni sona erdiren “Patrona Halil İsyanı” ve III.Selim dönemini sona erdiren “Kabakçı Mustafa” isyanı olacaktır.Küçükömer’e göre bu “geleneksel işbirliği” Osmanlı Devleti’nde yeniliklere karşı en önemli seddi oluşturmaktadır. Bkz. İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması*, 5.B, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 44-57. Çalışmanın ilerle-

18. yüzyıl ile birlikte, Osmanlı Devleti yaşanan toprak kayıpları ve idarî problemlerle birlikte, “kadim gücüne” ulaşmak için bir takım ıslahatlar gerçekleştirmiştir. Osmanlı Devleti’nde, 18.yy. sürecince yapılan ve Batıdan öykünülen askerî ıslahatlar³, III. Selim’in tahta çıkmasıyla birlikte köklü modernleşme teşebbüslerine evrilmiştir. “Nizam-ı Cedit” adıyla anılan bu yeni düzen, birçok alanda olduğu gibi askerî manada da gelişmelere sahne olmuş ve Batı tarzında modern bir ordu meydana getirilmeye çalışılmıştır. Bu reform çabaları, bir önceki dipnotta da zikredildiği üzere “Kabakçı Mustafa” isyanı ile sona erse de reformlar daha sonra tahta çıkan II. Mahmut döneminde “daha köklü ve radikal” bir surette sürdürülmüştür. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nın kaldıran II. Mahmut, 1827 yılında Askerî Tıbbiye’yi ve 1834 yılında Harbiye’yi kurtararak modern bir ordunun tesisi için uğraş vermiştir. II. Mahmut dönemi takip eden yıllar (1839-1876), devletin reorganizasyonunun gerçekleştiği seneler olmuştur ve Osmanlı Devleti’nde bu dönem “Tanzimat Devri” olarak tarif edilmiştir⁴. Tanzimat Döneminde ordu-siyaset ilişkisi bağlamında, daha sonraki yıllar için “ön alarm” olarak addedilebilecek olan “Kuleli Vakası” gerçekleşmiştir. 1859

yen safhalarında “ordu-eşraf-mektep” işbirliği irdelenmeye devam edecektir ancak burada, Patrona Halil isyanı ve Kabakçı Mustafa ayaklanması ile 27 Mayıs arasında analogiler yapıldığını zikretmek gerekmektedir. 27 Mayıs sürecinin önemli simalarından Dündar Seyhan; “Çok nadir; ihtilâlleri, ihtilâli gerçekleştiren ilk kadrolar hedefine ulaştırılabilmektedir. 27 Mayıs bir Kabakçı, bir Patrona isyanı değildir” demek suretiyle bu analogiyi katıyetle reddetmektedir. Bkz. Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s. 56.

³ Nitekim bu yüzyılda gerçekleştirilen önemli ıslahatların mimarlarından ikisi daha sonra Humbaracı Ahmet Paşa ismi alacak olan Kont De Bonneval ve yine daha önce Fransız subayı olarak görev yapmış olan Baron De Tot olmuştur. Humbaracı için, bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.5, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu- Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 323; Baron De Tot için, bkz. a.g.e, s. 479.

⁴ 19.yüzyıl Osmanlı modernleşme hareketleri üzerine mebzul miktarda eser bulunmaktadır. Bu eserlere örnek olarak; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 12.B, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Boğaç Babür Tuna, 3.B, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2008; Şerif Mardin; *Jön Türkler’in Siyasi Fikirleri, 1895-1908*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1964; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 21.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005; Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi; İslam, Milliyetçilik ve Modernlik: 1789-2007*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

yılında gerçekleşen bu hadise, düzen değişikliği talebiyle, alt ve orta rütbeli subaylar tarafından teşebbüs edilen bir darbe girişimidir⁵. Darbe her ne kadar başarısız olsa da, “düzen değişikliği” amacıyla yapılmış olması bakımından önem arz etmiştir.

1876 yılı ise modern dönem ordu-siyaset ilişkisi açısından mühim bir tarih olarak değerlendirilebilmektedir. Tanzimat döneminde, “karşıt-seçkin” grubunu temsil etmek suretiyle, 1865 yılında kurulan “Yeni Osmanlılar” cemiyetinin mevcut rejimin meşrutiyet rejimiyle değiştirilerek “devletin kurtuluşunun” temin edilmesini hedeflemiştir. Bu grup, bilhassa gazeteler ve dergiler vasıtasıyla meşrutiyetin ilan edilmesini talep eden bir “efkâr-ı umumiye” yaratarak önce iktidarı temsil eden Bab-Ali bürokrasini daha sonra ise dönemin padişahı olan Abdülaziz’i baskı altında tutmuşlar ancak padişahın meşrutiyeti ilan etmesini sağlayamamışlardır⁶. Bunun üzerine 1876 yılında, ordu⁷-mektep⁸-aydın işbirliği ile

⁵ Darbenin motivasyonu üzerinde tartışmalar bulunmaktadır. Davison’a göre, “Meşrutiyeti ilan ettirmek” adına yapılan bir darbe girişimi olarak yorumlansa da, komplocuların büyük bir kısmının temel motifi “Batılılaşmaya karşı” çıkmaktır. Davison’a göre yine de komplocuların bir kısmının Batı fikirlerinden ilham aldığı savı doğruluk payı içermektedir. Roderic Davison, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform: 1856-1876*, Çev. Osman Akınhay, 2.B, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s. 105.

⁶ Yeni Osmanlı hareketi için bkz. Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtazer Türköne-Fahri Unan-İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

⁷ Darbeye dönemin Harbiye Nazırı Hüseyin Avni Paşa açıkça destek verirken, Harbiye Mektebi Müdürü Süleyman Paşa hem karadan hem de denizden Dolmabahçe Saray’ını kuşatmak suretiyle darbenin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bkz. William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s. 35.

⁸ 1876 yılı tarihte 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Harbinin arefesinin yaşandığı ve Osmanlı-Rus ilişkileri açısından oldukça hararetli bir yıldır. Abdülaziz’in Rus hayranı olarak tasvir edilen sadrazamı Mahmut Nedim Paşa’nın sadrazamlığına karşı 8-9 Mayıs 1876 yılında medrese öğrencileri tarafından “Talebe-i Ulum Hareketi” adı altında bir eylem gerçekleşmiş ve halktan gelen destekle birlikte Abdülaziz, sadrazamı olan Mahmut Nedim Paşa’yı azlederek yerine Mütercim Mehmet Paşa’yı atamıştır. Bkz. Roderic Davison, s. 339-340. Tanel Demirel, Abdülaziz’in tahttan indirilmesinden hemen önce vuku bulan medrese öğrencileri eylemi ile 27 Mayıs öncesi gerçekleşen ve ileride değinilecek olan “Harp Okulu” öğrencileri yürüyüşü arasında analogi kurmakta ve 1876’da yaşanan hadisesin arka planında dönemin Askeri Mektepler Nazırı olan Süleyman Paşa’nın Harp

Abdülaziz tahttan indirilmiş ve V. Murat tahtta geçirilmiştir⁹.

Ordunun siyasete müdahalesi bağlamında yakın dönem Türk tarihinde önemli olaylardan birisi de hiç kuşkusuz 23 Temmuz 1908'de yaşanan II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi hadisesidir. V. Murat'ın 3 aylık taht süresinden sonra II. Abdülhamit, meşrutiyeti ilan etmek ve Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe sokmak taahhüdü ile iktidara gelmiş ancak 93 Harbi'ni izleyen günlerde, meclisin "devletin âli menfaatlerini" zarara soktuğunu ileri sürerek 1878 yılında meclisi tatil ederek meşrutiyeti sona erdirmiştir. Abdülhamit'in saltanat yıllarında, Tanzimat sürecinde ortaya çıkan "Yeni Osmanlılar" hareketi tekrar vücuda gelmiş ve 1889 yılında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geleneksel "mekteb-asker-aydın" birlikteliğiyle, "Meşrutiyetin tekrar ilan edilmesi" temelinde muhalefet yürütülmüştür¹⁰. 1908 yılının Temmuz ayında "meşrutiyetin

Okulu'na gelerek; "Padişahımız memleket idaresini en büyük düşmanımız olan Rusların eline teslim etmiştir" diyerek öğrencilerin ordu tarafından tahrik edilmesi olduğunu ileri sürmek suretiyle, darbe öncesi ordu-mektep ilişkisine işaret etmektedir. Bkz. Tanel Demirel, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 340.

⁹ Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle 27 Mayıs arasında paralellik olduğu tezini ileri süren bir diğer örnek de 27 Mayıs sürecinin önemli subaylarından olan ve 27 Mayıs'tan sonra İstanbul Örfi İdare Kurmay Başkanı olan Emin Aytek'in şu sözleridir: "Abdülaziz'in tahttan indirilmesine sebep olan hareketin temelinde Tanzimat'ın getirdiği hükümlerle bağdaşması mümkün olmayan keyfî tasarruflar, zulümler, israflar ve devlet soygunları yatmaktadır. Padişahın ıslah olma ümidinin yitirilmiş bulunması, 15 yıllık saltana son vermeyi mecbur kılmıştır. Ordu paşalarının devlet ricaliyle donanma ve harbiye mektebiyle birlikte gerçekleştirdiği durum tahttan indirme ameliyesini mümkün hale getirebilmiştir. Bu olay şekil ve muhteva bakımından bir bakıma 27 Mayıs hareketine pek benzemektedir. Olayın başarıyla sonuçlanmasından sonra ordu saltanata son vererek, devlet sorumluluğunu yüklenmek yerine eski statükoyu yenileyerek devam ettirme yolunu tercih etmiştir. Bkz. Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s. 249.

¹⁰ Ahmet Rıza Bey, Prens Sabahattin, Mizancı Murat gibi isimlerin öncülüğünde "parçalı" bir yapı arz eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, 1908 devrimini gerçekleştirmesindeki itici gücü, 1906 yılında Selanik'te "subay ve memurlardan" müteşekkil olan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" oluşturmuştur. Nitekim Kemal Karpat'ın da işaret ettiği üzere, 1908 devriminden bu derneğin üyeleri "en önemli" mevkileri işgal etmişlerdir. Bkz. Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 100-101. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yapısal ve ideolojik özellikleri için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler-3: İttihat ve*

ilan edilmesi” için Resne’de dağa çıkan Kolağası Niyazi Bey’in 400 kişilik maiyeti ile birlikte 23 Temmuz 1908 tarihinde, meşrutiyetin tekrar ilan edilmesine zemin hazırlamışlardır¹¹. II. Meşrutiyet diye tasnif edilen bu dönem, ordunun siyasete müdahalesi noktasında iki önemli olaya şahit olmuştur. Bunlardan birincisi, “31 Mart Vakası” olarak bilinen ve 13 Nisan 1909 tarihinde, “muvazzaf ve emekli alaylılar” ile “mektepli” subayların arasında mücadele içerisinde geçecek olan kalkışma hareketidir¹². İttihat ve Terakki’nin mevcut politikalarından rahatsız olan ve Abdülhamit döneminin “kadim düzeninin” yeniden ihyası için medrese öğrencileri, Volkan gazetesi etrafından İslamcı yazarlar, gazeteci Hasan Fehmi ve Ahmet Samim’in öldürülmesinden sonra muhalefet derecelerini arttıran liberal aydınlar ve alaylı askerler isyan başlatmış ancak Makedonya’dan gelen takviye kuvvetlerle birlikte, Mahmut Şevket Paşa¹³ komutasındaki, mektepli “Hareket Ordusu” isyanı püskürt-

Terakki- Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Yayınevi, Ankara, 2009; Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, M.Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön-Türklük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

¹¹ Paragrafta da belirtildiği üzere II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ordu-aydın-mektep işbirliğinin önemli bir sonucudur. Yalçın Küçük bu meyanda, II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi hadisesinin “unique” bir nitelik taşıdığını iddia etmekte ve 27 Mayıs hadisesinin öncesindeki hazırlıkların “*elverişli koşullara karşın, asker kökenli örgütlenmelerin sivil aydınlarla beraber olmayı reddettiğini*” öne sürmektedir. Bkz. Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler-3:1830-1980*, 3.B, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 255. Bu tezin doğruluk payı 27 Mayıs’ın oluşmasına zemin olan olayların irdelendiği zaman tartışılacaktır ancak şüphe götürmez olan bir durum olarak 23 Temmuz ile 27 Mayıs arasında bir çok paralellik olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Benzerlikler kabaca tasnif edilecek olursa; her iki hadisesinin “askeri müdahale bağlamı”, “askerin tüzel durumun her iki darbenin oluşmasını motive etmesi”, “her iki darbenin oluşmasında da mevcut bulunan global zemin etkisi”, “restorasyon iddiası” ve “hürriyet arayışı” başlıklarıyla tartışılabilir.

¹² 31 Mart Vakası için bkz. Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, İstanbul, Sina Yayınevi, 1972.

¹³ Yalçın Küçük, İsmail Hami Danişmend’den iktibas ettiği bilgilerle Mahmut Şevket Paşa’nın Fransız İhtilâli’nde Versailles’e benzer bir şekilde Ayestefanos’da Meclis-i Milli topladığını gündeme getirerek, Abdülhamit’in ilk defa meclis kararıyla tahttan indirilen padişah olduğunu belirtmektedir. Küçük, bu “milli meclisin” 22 Nisan 1909 tarihinde kurulduğunu hatırlatarak 11 sene sonra Ankara’da açılacak olan Büyük Millet Meclisi’nin de benzer şartlarda ve 23 Nisan 1920 tarihinde

müş ve II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat¹⁴ tahta geçirilmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde ordu-siyaset ilişkileri bağlamında söylenilebilecek ikinci önemli hadise ise 1912 yılında vuku bulan “Bab-ı Ali” baskınıdır. Balkan Savaşı yenilgisi ve bir zamanlar Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapmış olan Edirne’nin kaybedilmesi ihtimali üzerine, Enver Paşa öncülüğünde, sadaret konağı olan Bab-ı Ali basılarak askerî bir darbe gerçekleştirilmiştir. Bu baskınla birlikte, Sadrazam Kamil Paşa ve diğer nazırlar istifa ettirilmiş, Harbiye Nazırı olan Nazım Paşa ise öldürülmüştür. İttihatçılar sabık sadrazamın yerine sadarete Mahmut Şevket Paşa’nın geçmesini temin etmiş ve Mahmut Şevket Paşa’nın sadrazamlıkla birlikte uhdesinde “Harbiye Nazırlığını” yürütmesini sağlamıştır¹⁵. Ayrıca, Balkan Savaşı ve Bab-ı Ali Baskınının meydana gelmesine zemin hazırlayan ve çalışmanın ana konusu bağlamında zikredilmeye değer olan bir başka olgu İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Partisi arasında gerçekleşen iktidar savaşı olmuştur. Bu iktidar savaşı, İttihatçıların desteklediği Sait Paşa’nın sadrazamlıktan istifa etmesine yol açarken ordu içerisinde de askerler arasında “İttihatçılar” ve “Halaskarlar” olmak üzere bir bölünme yaşanmıştır¹⁶. Bab-ı

Cuma günü açıldığını belirterek; Karebekir’den iktibasla “dini ihtilafat ile Cuma gününün tercih edildiğini” yoksa bu meclisin de II. Meşrutiyete nazire olarak 22 Nisan günü açılacağını iddia etmektedir. Bkz. Küçük, a.g.e, s. 327-328.

¹⁴ Yalçın Küçük’ün bu hususta da İsmail Hami Danişmend’den ilgi çekici bir iktibasta bulunmaktadır: “Ayandan ferik Sami Paşa’nın teklifiyle Meclis-i Milli, Hareket Ordusu’nun İstanbul’a girişini şehrin ikinci fetihi saymak saygısızlığında bulunduğu için, ilk fatih olan II. Mehmed’in ismine nazire olarak yeni padişaha Birinci Reşad yerine Beşinci Mehmed ismi takınılmıştır... Küçük, a.g.e, s. 328

¹⁵ Carter V.Findley, s. 198.

¹⁶ “Hürriyet ve İtilaf Partisi” için bkz. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990. İdris Küçükömer, ünlü tezinde, İttihat ve Terakki’nin “Baticı bürokratik” geleneği, Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin ise “yeniçeri-esnaf-ulema” birlikteliğinden doğan “muhalfe cephelerini” oluşturduğunu belirterek, Türkiye’de İttihat ve Terakki Partisi’nden tevarüs eden CHP, MBK gibi yapıların “sağ” cenahı, muhalfe olan Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin ardılı konumunda olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Demokrat Parti ve Adalet Partisi’nin ise “sol” cenahı temsil ettiğini iddia edecektir. Bkz. Küçükömer, s. 72-73. Hürriyet ve İtilaf Partisi üyelerinin İTC’den, TCP, SCP ve DP’nin CHP’nin iç bünyesinden kurulmuş olduğunu “görmezden gelse de”,

Ali Baskını sonrasında ise Hürriyet ve İtilaf Partisi kapatılırken, 1908-1912 yılları arasında devam eden çok partili hayat akamete uğramış ve İttihat ve Terakki fırkasının “tek parti egemenliği”, I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar sürmüştür. Bab-ı Ali Baskını sonrasında ayrıca Enver Paşa, Harbiye Nazırı olmuş ve orduda mevcut olan binden fazla “yaşlı subayı” tasfiye ettirmiştir¹⁷. Böylece Enver Paşa, Abdülhamit döneminde “ayyuka” çıkan “mektepli-alaylı asker” ihtilafına mektepliler lehinde son verirken, bu tasfiye daha sonraki “olağanüstü dönemlere” emsal niteliğinde olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenik çıkan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi ile savaşa son vermek zorunda kalmıştır. Savaşın sonunda Anadolu’nun muhtelif bölgeleri “İtilaf Devletleri” tarafından işgal edilmiş ancak Samsun’a 9.Ordu Müfettişi sıfatıyla gönderilen Mustafa Kemal öncülüğünde başlatılan “Millî Mücadele” ile birlikte işgaller sona ermiştir. Askerî ve siyasî hayatın birbirinden “ayrılamayacağı”, “ordu-siyaset” ilişkisinin tamamen “iç içe” olduğu bu dönemin sonunda Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, böylece Türk siyasî tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır.

başka ilginç bir tespiti zemin hazırlamıştır. Keza, bu örneklerin hepsinde İTC’den tevarüs edildiği iddia edilen kurumların, “darbe”, “olağanüstü hal” gibi şartlarda muhalefeti “kapattırma” yoluna gittiği ya da en azından “teşvik” ettiği tarihi bir realite olarak müşahade edilebilmektedir.

¹⁷ Hale, s. 50

Tek Parti Döneminde “Ordu-Siyaset” İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Cumhuriyet’in kurulması, ordu-siyaset ilişkileri açısından yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu noktada en önemli yenilik 3 Mart 1924 tarihinde Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekâleti’nin kaldırılarak bunun yerine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nin¹⁸ ihdas edilmesi olmuştur. Bu değişiklikle birlikte, Genelkurmay Başkanlığı bakanlık statüsünü kaybettikten sonra cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Bu gelişmeyi, Mustafa Kemal’in daha 1909 yılı İttihat ve Terakki Kongresinde savunduğu iddia edilen “ordunun siyasetten ayrı durması ideali tezi¹⁹ ile açıklayanlar olduğu gibi, “ordunun

¹⁸ “Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nin vazifesi ordunun teşkilini, tensikini fenni olarak düşünmek ve memleketin esbab-ı müdafaasını nazarı dikkate almak ve bunlarla iştilal etmek. Harbiye Nezareti umur ile kendi vezaifi arasında büyük fark vardır. Harbiye Nezareti, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nin tensip ettiği yahud onun planına göre teşkil ve tensik ettiği bir orduyu iase eder, ilbas eder ve saire. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi nasıl harbedecek, vatani nasıl müdafaa edecek, nasıl hazırlanmak geldiğini düşünür”. M. Kemal, TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Cilt I. Bkz. Ali Bayramoğlu, “Asker ve Siyaset”, Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu, Der. Ahmet İnsel-Ali Bayramoğlu, 4.B, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 60. Genelkurmay Başkanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı arasındaki ilişkiyi izah etmesi bakımından aynı oturumda Savunma Encümeni üyesi olarak söz alan Recep Peker’in şu sözleri dikkat çekicidir: “Erkan-ı Harbiye-i Umumiye hazarda ordunun sefere ihrazı için planlarını... Harekat-ı harbiye planlarını... hangi cephelerde, hangi suretle ihrazat yapılması lazım geldiğini, orduların tahşidatı müstakilesini... ikmal eden bir makamdır... Müdafaa-i Milliye Vekaleti ise... bütün ordunun ihtiyaçlarını, nevakısı sairesini Erkan-ı Harbiye’nin ihzar edeceği esaslar dairesinde ihzar ve tespit eder... Bkz. Bayramoğlu, “Asker ve Siyaset”, 68-69. Bu iktibas, cumhuriyetin ilk yıllarında Genelkurmay Başkanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı arasındaki ilişki örgüsünü açıklar niteliktedir. Bu bilgiler ışığında, cumhuriyetin ilk yıllarında Milli Savunma Bakanlığı’nın görevinin, Genelkurmayın bizatihi belirlediği ihtiyaçların, teminini sağlamakla mükellef ve sınırlı olduğunu göstermektedir.

¹⁹ Bkz. Kemal Karpaz, “The Military and Politics In Turkey, 1960-1964: A Socio-Cultural Analysis Of A Revolution, The American Historical View, Volume 75, Issue 6, 1970, s. 239.

rakip bir iktidar odağı olarak güçlenme ihtimalini engellemek”²⁰, “Erkan-ı Harbiye riyasetini meclis kontrolünden masun tutmak”²¹ gibi savlarla yorumlayan yazarlar da bulunmaktadır. Bununla birlikte, Genelkurmay Başkanlığı’nın kurulması ve muvazzaf askerlerin siyaset dışında tutulması kararının, dönemin siyasî konjonktürü ile de doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Nitekim Atatürk Nutuk’ta “Paşalar Komplosu” başlığında, Rauf Orbay ve Kazım Karabekir öncülüğünde başlayan meclis içi muhalefeti “tertip” olarak nitelendirmekte ve kendisinin de bir dizi önlem aldığını belirtmektedir. Bu tedbirlerden ilki Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Paşa’dan, milletvekilliğinden istifa etmesini rica etmesiyle olmuştur. Bundan sonra Cevat Paşa’ya, İzzettin Paşa’ya, Ali Hikmet Paşa’ya, Şükrü Naili Paşa’ya, Fahreddin Paşa’ya ve Cafer Tayyar Paşa’ya aynı ricada bulunmuş ve Cevat Paşa ile Cafer Tayyar Paşa dışında sözü edilen şahıslar bu teklifi kabul etmiştir. Cevat Paşa, ilk önce kabul etmemiş ancak Ankara’ya geldikten sonra fikrini değiştirmiştir. Cafer Tayyar ise kabul etmiştir²². Bu hadiseden sonra Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy ise, tercihlerini siyasetten yana kullanmış ve “ordu müfettişliklerinden” istifa etmiştir. Bu isimler daha sonra kurulacak olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın öncü kadrosunu teşkil etmiştir. Ancak, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Sait İsyanının bastırılmasından hemen sonra, bazı parti üyelerinin “isyanla iltisakı olduğu gerekçesiyle” kapatılmıştır²³.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası örneğinde müşahade edildiği üzere, bilhassa Atatürk döneminde, ordunun “aktif siyasete” müdahil olmadığı/olamadığı ve askerlerin geri planda kaldıkları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, 1935 tarihli “Ordu İç Hizmetler Kanununun 34.maddesi” ile birlikte, Silahlı Kuvvetlerin rolü, “Ana-

²⁰ Ümit Cizre, “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:2 Kemalizm, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin-gil, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 160.

²¹ Demirel, a.g.e, s. 232.

²² Bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: II, İstanbul, Kemer Yayınları, 1999, s. 953-956.

²³ Terakkiperver Cumhuriyet Partisi için, bkz. Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010; Ahmet Yeşil, *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2002.

yasada belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'ni, Türk anayurdunu korumak ve kollamak” olarak belirlenmiştir²⁴. Orduya önemli bir siyasî misyon yükleyen ve müteakip darbe girişimlerinin “meşruiyet” zeminini oluşturan bu maddeye rağmen, ordunun bu dönemde aktif siyasete müdahil olmamasında, dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın önemli bir rolü olduğu da düşünülmektedir²⁵.

Her ne kadar Çakmak riyasetinde ordu, aktif siyaset dahilinde arka planda görünse de, Çakmak'ın “özümlü ağırlığının” önemli derecede olduğu muhakkaktır. Nitekim 1944 yılında, Fevzi Çakmak'ın emekli olması ile Genelkurmay Başkanlığı'nın statüsünün değişmesi aynı seneye tesadüf etmiştir. 1944 yılında yapılan değişikliklerle Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa karşı sorumlu tutulmuş, 1949 yılında ise Milli Savunma Bakanlığı'nın maiyetine girmiştir²⁶. Çok partili hayat geçiş ve dünyada egemen olacak “soğuk savaş” süreci olarak adlandırılan dönemde yapılan bu statü değişiklikleri, cumhuriyet dönemi ordu-siyaset ilişkilerinin de seyrini mühim bir ölçüde etkilemiştir.

²⁴ Hale, s. 80.

²⁵ 22 yıl süre ile Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Çakmak, “ordunun cumhuriyet rejiminin bekçisi olduğu”, “devletin gündelik işleri ile ilgilenmenin orduya zarar vereceği” yönünde fikirleri olan görüşlere sahip olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Demirel, a.g.e, s. 233. Fevzi Çakmak'ın döneminde ordunun “devletin gündelik işleri” ile ilgilenmediği savına karşın Samet Ağaoğlu'nun şu sözleri ilgi çekici durmaktadır: “Fevzi Çakmak Paşa'nın askerlik açısından muhafazakâr görüşleri birçok noktada alınması düşünülen ekonomik kararların önüne dikilmişti. Mesela Demire Çelik sanayinin kurulması konusunda İktisat Bakanlığı'nın ekonomik işletme prensipleriyle tesis yeri olarak seçtiği Karadeniz Ereğlisi'nde sırf askerlik bakımından zor düşüncesi ile kabul etmemiş...demir sanayiinin ekonomik şartları zor bir bölgede,Karabük'te kurulmasını sağlamıştı...Mareşal yine aynı düşüncelerle Doğu ve Güney illerinde sanayi kurulmasını,yollar yapılmasını istememiş,yol yapıldığı takdirde bir savaş halinde bu sınırlardan geçecek düşmanın memleketi kolaylıkla işgal edebileceğini ileri sürmüştür. Bkz. Bayramoğlu, a.g.m, s. 70-71.

²⁶ Ümit Cizre, *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul,2005, s. 72.

Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde “Ordu-Siyaset” İlişkileri

II. Dünya Savaşı’nın bitmesi ile birlikte kurulan yeni düzende Türkiye, Amerika öncülüğünde oluşturulmuş olan “Batı bloğu” içerisinde yer almayı tercih etmiştir. “Batı bloğu” işbirliği içerisinde bulunduğu hükümetlere ABD, Avrupa sermayesi ve malî desteğinde bir “ekonomik kalkınma” modeli telkin ederken, millî orduların da ulusal savunma konseptini bırakarak ittifakın genel savunma stratejisi içerisinde rollerine organize olmalarını dikte ettirmiştir²⁷. Bu minvalde Genelkurmay Başkanlığı statüsünde yapılan değişiklikler, Türkiye’nin NATO’ya girmek üzere çaba gösterdiği bir dönemde gerçekleşmiştir.

1945-1950 arası dönem ordu-siyaset muvazenesindeki statü değişikliklerinin yanı sıra, Türkiye’de çok partili hayata “kesin olarak geçişin”²⁸ gerçekleştiği yıllar olmuştur. Çok partili hayata geçiş, beraberinde birçok sosyal zümrenin de şikâyetlerini daha sık bir biçimde dile getirmeye başladığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Ordu-siyaset ilişkileri açısından da bu dönem ilgi çekici gelişmelere tanık olmuştur. Ümit Özdağ, ordunun yönetimde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi’nden şikâyetlerini şu şekilde sıralamaktadır:

“Subay heyetinin ordu yönetimine ve İnönü’ye güveni II. Dünya Savaşı sırasında, ordunun içine düştüğü durumdan ötürü büyük ölçüde sarsılmıştır. İnönü savaş sonrasında ordu yönetimini genç-

²⁷ Ömer Laçiner, “Türk Militarizmi II-Ordular: İlk Hedefiniz Piyasa mı Oluyor”, *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu*, s. 30.

²⁸ Mevcut tarih yazımında bu hadisenin “çok partili hayata geçiş” olarak ifade edilmesi bir problem olarak durmaktadır zira Türkiye’nin ilk çok partili hayata geçiş süreci II. Meşrutiyet dönemine tesadüf etmektedir ve Bab-ı Ali Baskını ile bitmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin de çok partili hayatı da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası örnekleri doğrultusunda, kısa bir süre de olsa, tecrübe ettiği nazara alınırsa, söz konusu ifadenin hangi noktadan değerlendirilse değerlendirilsin problemlili olduğunu işaret etmektedir.

leştireceği yerde, yaşlı komutanları görevde tutarak ordu yönetimini yaşlandırmakta ve kemikleştirmektedir... II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında ordunun subay ihtiyacını karşılamak için, Harp Okulu önce subay adayı kadrolarını arttırmıştır... Bunun sonucu olarak ordu alt kademeleri dolmuştur. İktidarın alt kademelerin dolmasına bulduğu çözüm, alt kademedeki subayların terfi süresini uzatmak olmuştur... Ordu, 1947 Truman doktrini çerçevesinde yardım almaya başlamış olmasına rağmen, modern olmaktan çok uzak durumdadır... Subay heyeti, DP iktidarının ordunun sorunlarına el atacağı inancını taşımaktadır.²⁹

Ümit Özdağ ordunun “tek parti döneminden” rahatsızlıklarını bu şekilde sıraladıktan sonra “subay heyetinin genelinin” bu dönemde desteğini Cumhuriyet Halk Partisi’nden çekip, Demokrat Parti’ye yönelttiğini ileri sürmüş ve CHP’nin şayet seçim ile iktidarı devretmeye razı olmazsa, “DP yanlısı gizli örgütler” kanalıyla darbenin gerçekleşecek olduğunu iddia etmiştir.³⁰ 27 Mayıs’a öncülük eden subayların bu hususta yazdıklarına müracaat edildiğinde ordu içerisinde bulunan askerlerin hem “tek parti döneminden hem de “Fevzi Çakmak’ın Genelkurmay Başkanlığında olan ordudan” duyduğu rahatsızlıkları kaleme döktükleri müşahade edilmiş ve Özdağ’ın tezini doğrulayabilecek birçok anekdot gözlemlenmiştir. 27 Mayıs’tan sonra kurulacak olan Milli Birlik Komitesi’nde üye olan Sadi Koçaş anılarında, 1943 yılında genç bir subayken alay komutanı ile yaptığı sohbette alay komutanın; “*Bir ordunun aynı kişilerin 20 yıldır Genelkurmay Başkanı, ordu komutanı olmasını normal mi karşılıyorsun?.. Neden... genç kurmaylar daha yararlı olabilecek makamlara getirilmesinler?*” dedikten sonra “ihtilâl hazırlığına başlamış bir teşkilatın varlığından söz etmektedir.”³¹ 27 Mayıs sonrasında Başbakanlık Müsteşarı olacak olan Alparslan Türkeş³² de 1942-1943’de

²⁹ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli*, 2.B, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004, s. 21.

³⁰ Özdağ, s. 27.

³¹ İbrahim Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul, 2012, s. 86.

³² Alparslan Türkeş, 14’ler ve CKMP konuları kitabın ana konusu olduğu ve diğer bölümlerde tafsilatlı olarak irdeleneceği için birinci bölümde sadece bölümün işlediği konuların insicamı dairesinde yer alacaklardır.

(kendisi tarihi bu şekilde belirtmektedir-y.n.) “kurulmuş olan gizli bir ihtilâl teşkilatından” bahsederken, kendisinin de bu cuntaya mensup olduğunu ve genç bir teğmen olarak “İsmet İnönü ve idaresi-ni devirmek için yemin edip, birbirlerine şeref sözü veren subaylarla” aynı kanaatte olduğunu belirtmiş ve darbe koşullarının o dönem için hazır olduğunu öne sürmüştür³³. Bu konuda bir diğer anekdot da yine 27 Mayıs sürecinden sonra MBK üyesi olan Şefik Soyuyüce’den aktarılabilir. Nazlı Ilıcak’ın “27 Mayıs Yargılanıyor” başlıklı kitabında Soyuyüce; “1944’lerde yeni subay çıktığım senelerde Halk Partisi aleyhine bir ihtilâl hazırlanıyordu ve biz de onun içine girdik. Aramızda, birçoğu şimdi emekli olan yüksek rütbeli subaylar da vardı” sözlerini sarf ederek o dönemde “gizli bir ihtilâl” teşkilatının mevcudiyetini ifade etmiştir. Soyuyüce, gazetecinin kendisine “peki, o tarihlerde niçin bir ihtilâl yapılmadı” sorusuna cevap olarak İsmet İnönü’nün, çok partili hayata dönüşün olacağını ilan ettiği 19 Mayıs 1945 nutkunun “yeni bir ümit” doğurduğunu ve bundan ötürü ihtilâl teşebbüsünün gerçekleşmediğini belirtmiştir³⁴. İktibas edilen sözlerin doğruluğuna şüphe ile yaklaşmak lazım gelse de, ihtilâl adına kurulduğu iddia edilen gizli örgütlerin varlığı kabul edildiği takdirde, çok partili hayata dönüş kararının alınması ile birlikte söz konusu planların “rafa kaldırıldığı” savı inandırıcı görünmektedir.

Çok partili hayata geçiş kararı alındıktan sonra 1946 yılında seçimler yapılmış ve ilk defa “tek dereceli” seçim sistemi uygulanmıştır. “Açık oy-gizli tasnif” yöntemiyle yapılan seçimler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi birinci çıkmış ancak seçim üzerinde “şaibe iddiaları” gündemi meşgul etmiştir. Kemal Karpat, bu seçimlerin askerler açısından referans teşkil ettiğini ve 1948 yılında

³³ Muammer Taylak, *27 Mayıs ve Türkeş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977, s. 6. Doğan Akyaz da bu bilgiyi doğrulamakta ve II. Dünya savaşı sırasında orduda Almanlara mukayese ile teknolojik gerilikten ötürü üst kademeyi ve İsmet’i eleştiren subayların olduğunu, bunların 1942-43 gibi cunta kurarak, Muzaffer Tuğsavul’a “başımıza geç” dediğini ancak Tuğsavul’un bu teklifi “intihar olur” demek suretiyle reddettiğini ileri sürmektedir. Bkz. Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmede*, Emir Komuta Zincirine, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 59.

³⁴ Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, C.2, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s. 469.

“Fahri Belen³⁵, Seyfi Kurtbek³⁶, Cemal Yıldırım ve Şeref Konuralp” öncülüğünde “gizli bir cemiyet” kurularak Demokrat Parti'ye “ordunun içerisinde birçok subayın arkalarında olduğunun”³⁷ ve “bütün ordunun CHP'yi desteklemediğinin” teminatının verildiğini belirtmiştir³⁸. Feroz Ahmad da, 1946 seçimlerinin “şâibeli” olması

³⁵ General Fahri Belen, 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'den milletvekili adayı olmuş ve seçimden sonra kurulacak olan 19. Hükümette “Bayındırlık Bakanı” olarak yer almıştır. Bkz. Feroz-Bedia Turgay Ahmad, s. 64,71.

³⁶ Feroz Ahmad'ın, “Demokrat partinin yeni bir askeri kurum yaratma planının mimarlarından birisi” olarak tarif ettiği Seyfi Kurtbek, 1948 yılında Genelkurmay Milli Seferberlik Dairesi başkanı olmuştur. Bkz. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, 3.B, Hil Yayın, İstanbul, 2007, s. 194. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili adayı olan Seyfi Kurtbek; seçimlerden önce yaptığı radyo konuşmasında mevcut iktidar partisinin “*milli savunmayı sadece bir askeri mesele saymakla devamlı bir istikrar göstermiş*” olmasıyla tenkit etmiş ve Demokrat Parti'nin “*topyekün olarak köklü ve rasyonel bir reformu*” gerçekleştireceği taahhüdünde bulunmuştur. Özdağ, bu konuşmanın metnini verdikten sonra, “topyekün savunma” kavramının General Ludendorf tarafından, Almanya'nın I.Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin nedenleri üzerine yaptığı çalışma sonucunda, “ikinci bir savaşı kaybetmeme” amacıyla oluşturduğu harp doktrinin tezahürü olduğu vurgusunu yapmaktadır.Bkz.Özdağ,s.29. Tanel Demirel de,2.Menderes hükümetinde “Milli Savunma Bakanı” olarak yer alan Kurtbek'in, Van Der Goltz Paşa'dan mülhem “Millet-i Müsellaha” yani silahlı milletler kuramına gönülden inanan bir asker olduğu kanaatindedir. Bkz. Demirel, *Türkiye'nin En Uzun...*, s. 235. Hem Fahri Belen'in hem de Seyfi Kurtbek'in 1950 seçimlerinden önce DP ile olan teşrik-i mesaisi ve seçimlerden sonra DP'nin “Milli Savunma Bakanı” olması, DP'nin 1950 seçimleri öncesinde mevcut olduğu iddia edilen “komitelerle” olan ilişkisi hakkında ciddi emareler teşkil etmektedir.

³⁷ Bu duruma emsal olarak o dönemde 26 yaşında bir subay olan Talat Aydemir'in ileri sürdüğü şu cümleler oldukça dikkat çekicidir: “1946 seçimleri kimin iktidarı zamanında yüz karası olarak yapılmıştır? İ.İnönü kendi meydana getirdiği yavrusunu boğmak isteyen vahşi kediler gibi hareket etmemiş midir?... Ben o zaman ne idim? 26 yaşında bir üsteğmen. Arzum ve isteğim ne olabilir? Memleketi rejim hususunda aldatarak idare etmeye kalkanlara karşı isyancı ruh haleti içinde çırpınan bir genç. Aradığım nedir?... Özlenen gerçek demokrasiyi gerçekleştirmek için...bu gayreti gösteren daha büyük rütbeli insanların safında”. Bkz. Talat Aydemir, *Hatıratım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 507.

³⁸ Karpaz, a.g.m, s.242. Nitekim Talat Aydemir de, 1950 seçimleri öncesinde, daha önce bir önceki iktibasta söz ettiği “büyük rütbeli” subayların, şayet İnönü “adil bir seçim yaptırtmaz” veya “iktidarı devretmezse”, silahlı bir müdahalede buluncaklarını ve kendisinin de komutanlarına, bu “müdahaleye seve seve” katılacağını taahhüt ettiğini ileri sürmüştür. Bkz. Aydemir, s. 507-508. Orhan Erkanlı ise

nedeniyle birçok DP'li'nin “çok partili hayata geçişe” dair kaygılarının bulunduğunu ve aralarında “Samet Ağaoğlu”, “Mükerrem Sarol” ve “Tevfik İleri'nin” de bulunduğu bazı genç politikacıların “yasal bir siyasî mücadelenin” olanaksız olduğu zehabına kapılarak, “askerî bir müdahale için kimi subaylarla ilişkiler içerisine” girdiklerini ifade etmiştir³⁹.

bu meyanda, zamanın kumandanlarının İnönü'nün yanına gelerek “Paşam ordu emrinizdedir” dediklerinin buna mukabil başka bir subaylar grubunun da Bayar ve Menderes ile görüşerek; “Genç subaylar sizinle beraberdir, biz sizi desteklemeye hazırız. Eğer iktidar devredilmezse müdahale edeceğiz, hiçbirşeyden korkmayın” demek suretiyle teminat verdiklerini ifade etmiştir. Bkz. Erkanlı, s. 5.

³⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 189.

DP Döneminde “Ordu-Siyaset” İlişkileri ve 27 Mayıs’ı Hazırlayan Zemin

1950 seçimleri bir önceki paragrafta bahsedilen çekinceleri boş çıkarmıştır⁴⁰. 1946 seçimlerinin aksine “gizli oy-açık tasnif” metoduyla yapılan 1950 seçimleri, Demokrat Parti’nin zaferiyle sonuçlanmıştır. DP’nin iktidara gelişi, yukarıda anlatılanlar bağlamında “ordu içerisinde bulunan birçok subayı” da memnun etmiştir⁴¹. 27 Mayıs öncesinde DP’yi devirmek amacıyla “cunta faaliyetlerine” katılmış olan birçok askerin bu hususta ilgi çekici beyanları mevcuttur. Dünder Seyhan; *“14 Mayıs 1950 tarihi, Türkiye’nin siyasî hayatında çok mühim noktalardan birini teşkil etmektedir. Memleketin tarihinde ilk defa tarafsız, dürüst ve tek dereceli seçim ile iktidar değişmiştir”*⁴² diyerek hem önceki seçimlerin metodu ve uygulanışı hakkında fikrini göstermekte hem de tek parti iktidarından duymuş olduğu rahatsızlığı hissettirmektedir. Orhan Erkanlı ise, DP’nin seçimleri kazanmasını *“siyasî bir ihtilâl”* olarak değerlendirmekte ve Demokrat Parti’nin iktidara gelmesini; *“halkın, çoğunluğu, basın, Silahlı Kuvvetler, idarî mekanizma, gençlik ve özel teşebbüs... desteklemiştir... kısacası söz milletindi”* demek suretiyle tarif etmiştir⁴³. Alparslan Türkeş de, çok partili hayata geçişle birlikte “CHP ve Millî Şef iktidarına karşı koyacak” bir muhalefet partisi hazırlanırken “yurdun dört bir tara-

⁴⁰ Suphi Karaman’ın tespitleri bu minvalde ilgi çekicidir: *50’lerden önce bana göre Halk Partisi, 60’dan önceki Demokrat Parti durumundadır. Ama bir seçimle kendini sıyrabilmiştir. Eğer sıyırmayı, altmışa benzer bir olay olurdu gibi geliyor bana...*. Bkz. Metin, s. 172.

⁴¹ Doğan Akyaz, isabetli bir şekilde bu “memnuniyetin” sebebinin demokratik kaygılardan ziyade kendilerinin profesyonel beklentilerini gerçekleştirebilecek bir yönetimin işbaşına gelmesini istemeleri olduğunu belirtmiştir. Akyaz’a göre; “Modern silahlardan yoksunluk”, “mahrutu ters dönmeye başlayan bir subay heyeti”, “yaşlanan yüksek komite heyetinin doğurduğu rütbe ve terfi problemleri ile subaylarının gittikçe kaybolan toplumsal saygınlığı” ordunun yeni iktidardan çözüme kavuşturulmasını istediği esas talepleri teşkil etmiştir. Bkz. Akyaz, s. 424.

⁴² Seyhan, s. 36.

⁴³ Orhan Erkanlı, *Anılar-Sorunlar-Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul, 1973, s. 7.

fında gözle görülür” yeni faaliyetlerin gözlemlendiğini; Demokrat Parti’nin “yılların karanlığına karşı” mücadele ederken, subayların da büyük gayretle çalıştığını ve Demokrat Parti’nin bu iklimde iktidara geldiğini ifade etmiştir.⁴⁴ Talat Aydemir de diğer subaylar gibi “tek partili” dönemden duyduğu rahatsızlığı belirtmiş ve çok partili hayata geçiş sürecinin kendisinde “memleketin istikbali hakkında” ümit ışığı olduğunu ve “muhalefetin icra tarzının fikirlerine uygun geldiği için” DP’yi 1950 seçimlerinde desteklediğini söylemiştir⁴⁵. Askerlerin bu dönemde siyasete duyduğu ilgiye emsal teşkil eden bir diğer söylem de Suphi Karaman’dan aktarılabilir. Karaman, 1946 yılından itibaren politikayı takip ettiğini ve CHP’nin “memleketi çıkmaza soktuğu” inancında olduğu belirterek; “hiçbir asker politikadan soyutlaşmamıştır” tespitinde bulunmakta ve 1954 yılına kadar DP sempatzanı olduğunu ifade etmiştir⁴⁶. Nitekim dönem

⁴⁴ Taylak, s. 14.

⁴⁵ Aydemir, s. 17.

⁴⁶ Metin, s. 171. DP’nin iktidara gelmesini sevinçle karşılayıp daha sonra DP ile mücadele edecek olan tek zümre elbette muhtelif subaylar değildir. Köklü bir CHP’li aileden gelen ve Ecevit döneminde CHP’yi temsilen “Dışişleri Bakanlığı” görevini ifa eden Turan Güneş, 1954 yılında DP milletvekili olmasını şu şekilde izah etmektedir: “Bugün nasıl kodaman AP’lilerin çocukları hep Ecevitçi ise, o zamanlar da bütün kodaman CHP’lilerin çocukları yavaş yavaş DP’li olmuştur... Bu, bir devrin öteki devre tepkimesi idi”. Bkz. Yüksel Taşkın, “Turan Güneş”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 452. 27 Mayıs’tan sonra “Kurucu Meclise” girerek, Anayasa Komisyonu sözcülüğü yapan Muammer Aksoy da; “Babam Halk Partisi milletvekili olmasına rağmen Demokrat Partiden yana olan bir kişiydim. Demokratlar iktidara gelsin de, Allah beş senelik ömrümü alsın, demişimdir.” diyerek DP’nin iktidara gelmesi noktasında teveccüh gösterdiğini ifade etmektedir. Bkz. Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 137. Türkçü hareketin önemli simalarından birisi olan Atsız ise DP’nin seçim zaferini; “Türkiye Cumhuriyeti 1950 Mayısında kurulmuştur. Ondan önceki 1923-1950 çağı gayri meşru ve müstebit bir diktatörlüktür. Diktatörlüğü yapan Halk Partisi ve O’nun ileri gelenleridir” sözleri ile kutlamıştır. Bkz. Atsız, “Kurucular Meclisi”, sayı: 9, Orkun, 1 Aralık 1950, *Makaleler IV*, s. 340. Türk solu tarihinin önemli isimlerinden birisi olan ve Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı’nı yürütecek olan Mehmet Ali Aybar’ın şu sözleri de oldukça dikkat çekicidir: “1950 seçimlerinin gözden kaçan şu özelliği vardır: Halkımız ele geçirdiği ilk fırsatı kaçırmamış, kuşaklardır sürüp giden ıstırapların sorumlusu bildiği yönetim biçimini, OSMANLI TİPİ DEVLET yönetimini devirmiştir... Bu uyanık davranışı ile halkımız, ileride kendisinden olanı getireceğinin kesin delilini vermiş, ilk “DEVİRİMCİ” adımı atmıştır”. Bkz. Sevgi Adak- Ömer Turan, “Mehmet Ali

üzerine çalışma yapan Doğan Akyaz da, İsmet İnönü'nün her ne kadar asker kökenli olsa da, sivil bürokrasiye istinat ettiğini, onun döneminde Yüksek Kumanda Heyeti ile siyaset arasındaki denge- nin sivil bürokrasinin lehine döndüğünü ifade ederken, bu duru- mun bilhassa alt rütbeli subaylar nezdinde ciddi bir hoşnutsuzluğu doğurduğunu ileri sürmektedir⁴⁷.

Yukarıda değinildiği üzere, DP geniş bir toplumsal destek vasıtasıyla iktidara gelmiş ve 1954 seçimlerinde oylarını arttırarak iktidarını devam ettirmiştir. 1954 tarihi, 27 Mayıs süreci öncesinde önemli bir milat olarak kabul edilmiştir çünkü ileride de değinile- ceği üzere, DP'ye karşı komite faaliyetleri 1954 yılında başlamıştır. 1950 yılından 1954 yılına kadar geçen süre zarfında ordu-siyaset ilişkileri bağlamında en önemli hadise 1950 seçimlerinden hemen sonra gerçekleşecek olan “6 Haziran tasfiyesi” olmuştur. DP, her ne kadar subayların önemli bir kısmından teveccüh görmüş olsa da, seçimlerden sonra “askeriyenin” tepkisi konusunda endişe duy- muşlardır. Mutat bir şekilde Şubat ve Temmuz aylarında toplanan “Askerî Şura'nın” Mayıs ayında toplanması ise, DP'nin endişelerini hararetlendirmiştir⁴⁸. Özdağ'a göre, Genelkurmay Başkanı Nafiz Gürman'ın Bayar'a “ordunun seçim sonuçlarına saygı göstere- ceğini” ifade etmesine rağmen, 5 Haziran 1950 günü bir albayın Adnan Menderes'i Başbakanlık'ta ziyaret ederek İsmet İnönü'ye bağlı generallerin darbe hazırlığı içerisinde olduğunu ihbar etmesi üzerine 6 Haziran 1950 ordunun yüksek kademelerinde büyük bir tasfiye işlemi gerçekleştirmiş ve Genelkurmay Başkanı Nafiz Gürman

Aybar”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler, s. 152. Behice Boran da Aybar ile paralel bir yaklaşımda bulunurak, “halkın kendisini ezen, horlayan dertlerine sahip çıkmayan CHP’yi alaşağı etmesi”, “politik anlamda devrimci bir davranış olup”, 14 Mayıs’ın sonucunda esas olanın “DP’nin zaferi” değil, “CHP’nin iktidardan halkın oyuyla düşmesi” olduğunu savunmaktadır. Bkz. Özgür Mutlu Ulus, *Türkiye’de Sol ve Ordu (1960-1971)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 185. Bu konuda en marjinal örnek ise, o dönemde “yasadışı” olarak örgütlenen Türkiye Komünist Partisi’nin 1950 seçimlerinde DP’yi aktif bir biçimde desteklemesi olmuştur. Bkz. Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, 12.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 153.

⁴⁷ Akyaz, s. 41.

⁴⁸ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 192.

ile birlikte 30 general ve 150 albay emekliye sevk edilmiştir⁴⁹. Bu hadisenin bilhassa alt ve orta rütbeli subaylar üzerinde herhangi bir olumsuz tesir yarattığına dair herhangi bir emare de bulunmamaktadır. Bununla birlikte 10 yıl süren DP iktidarının “ordu” ile olan ilişkisi, 27 Mayıs’ın oluşmasında önemli bir zemin oluşturacaktır.

Ordunun DP döneminden duyduğu rahatsızlıklar temelde üç prensip ışığında özetlenebilir. Bunlardan birincisi, ordunun DP döneminde “geleneksel siyaset üstü” pozisyonunu kaybettiği düşüncesidir. İkinci önemli argümanı ise, birincisiyle paralel olarak “ordunun sosyal pozisyonun düşmesi” ve “itibar kaybettiği” tespitleri oluşturmaktadır⁵⁰. Bu iki eleştiriye ilave olarak ordudaki üçüncü temel rahatsızlığın, “DP döneminde Atatürk ilkelerinden uzaklaşmış olduğu” kanaatinden kaynaklandığı zikredilebilir.

Daha önce de değinildiği üzere 1949 yılında yapılan değişiklikle Genelkurmay Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı’nın sorumluluğuna bağlanmıştır. Bu durum subaylar arasında, orduya siyaset tarafından müdahale edildiği düşüncesine yol açmış ve subayların önemli bir kısmı “ordunun geleneksel siyaset-üstü konumu” referansıya bunu hazmedememiştir.⁵¹ Orhan Erkanlı, DP’nin “ordu politikasını”; “*Milli Savunma bakanlarının paltosunu, havlusunu tutacak kadar mevkiini ve şahsiyetini unutan kumandanların, bu dalkavukları terfi ettirecek... bakanların görüldüğü*” bir dönem olarak tasvir ederek, “Milli Savunma Bakanlığı- TSK” arasındaki hiyerarşik durumu eleştirmiştir⁵². Cemal Madanoğlu’nun aktardığı şu anekdot da

⁴⁹ Özdağ, s. 24. Özdağ, bu tasfiye işleminin cumhuriyet tarihinde o güne kadar yapılmış olan en kapsamlı ve hızlı tasfiyeler olduğunu belirtirken, tasfiyenin “yüksek kumanda heyetinin” gençleşmesini beraberinde getirmediğini aksine yaşlandırdığını tespit etmektedir. Bkz. a.g.e, s. 25. Ahmad da, mezkûr “ihbar” iddiasından bahsetmekte ve sabık Genelkurmay Başkanı olan Nafiz Gürman’ın İnönü’nün sınıf ve silah arkadaşı olduğunu gündeme getirerek, kendisinin Genelkurmay Başkanlığı’nda, Menderes’in “iktidarına güven duymasının” olanaksız olacağını ileri sürmektedir. Bkz. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 193.

⁵⁰ Karpat, a.g.m, s. 233.

⁵¹ Özdağ bu eksenle subaylar arasında rahatsızlığın daha önce Genelkurmay Başkanlığı’nın Başbakanlığa bağlanması ile başladığını ve subayların bu durumu “ordunun bağımsız konumunu yitirmesi” olarak yorumladığını öne sürmektedir. Bkz. Özdağ, s. 53.

⁵² Erkanlı, s. 9.

ordunun Milli Savunma Bakanlığı'nın sorumluluğunda olmasını nasıl yorumladığını tezahür ettirmektedir: “*Milli Savunma Bakanı kendisinden şöyle 15-20 adım açıkta bulundu. Genelkurmay Başkanına ve yanındakilere bakarken, Genelkurmay Başkanına şöyle parmağıyla işaret yaparak yanına çağırmış. Buna Genelkurmay Başkanı çok sinirlenmiş. ‘Sen kimi çağırıyorsun...’ diye azarlarcasına bağırması... Bu durum kolordu subaylarına intikal etmiş ve bu durumda mürettep kolorduların komutanı yanına...8-10 kişilik bir grup halinde tören üniformalarıyla gelip kılıçlarıyla selam vererek Genelkurmay Başkanı’nın karşısına çıkmışlar. Demişler ki... Emredin şimdi başta Celal Bayar olmak üzere hepsini içeri tıkalım*”⁵³. DP iktidarı döneminde genç bir subay olan Kenan Evren de Madanoğlu’nun anısına paralel olarak, Milli Savunma Bakanı olan Ethem Menderes’in Genelkurmay Başkanı olan Baransel’i bir resim geçidinde parmağı ile işaret ederek çağırdığını ve yine Baransel’in bakanın özel kalem odasında daima bekletildiğini aktarmıştır⁵⁴. Bu alıntılar, DP iktidarı döneminde ordu-siyaset ilişkisinin seyrine dair izlenimler uyandırmıştır. Birçok subay, Milli Savunma Bakanlığı’nın denetimi altında olmayı kabullenememiş ve bu durum gerginliklere sebebiyet vermiştir. “Pazartesi ve cuma günleri bayrak törenlerinin Genelkurmay Başkanlığı’nın önünde değil Milli Savunma Bakanlığı’nın önünde yapılması”, “Genelkurmay Başkanının otomobilinde kırmızı plakalar bulunmaması” gibi olayların da subaylar arasında sivil otoriteye tepkiye yol açtığı öne sürülebilir⁵⁵.

Subayların DP dönemi iktidarından duyduğu rahatsızlıklardan bir diğerini de, DP’nin orduya yönelik pejoratif sıfatlar kullandığı

⁵³ Özdağ, s. 53.

⁵⁴ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 243.

⁵⁵ Özdağ, s. 53. Ümit Cizre, 1949 yılında başlayan ve Demokrat Parti döneminde devam eden süreci “sivilleşme altyapısı” oluşturma teşebbüsleri olarak değerlendirmekte ve bu hususta DP’nin emekli bir albayı Milli Savunma Bakanı olarak atadığını ifade etmektedir. Bkz. Ümit Cizre, “*Egemen İdeoloji...*”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:2 Kemalizm*, s. 168. Ümit Cizre’nin “emekli bir albay” olarak tarif ettiği kişi, daha önce de ismi zikredilen Seyfi Kurtbektir. Daha önce de “topyekün seferberlik” kavramı dairesinde tartışılan ve fikirleri aktarılan Kurtbek, “sivilleşme yanlısı” bir askerden ziyade, orduda radikal reformlar yapmayı planlayan ve Enver Paşa ile mukayese edilen bir Milli Savunma Bakanı olmuştur. Nitekim Kurtbek’in “orduda yapmak istediği reform” tatbik edilmemiş ve 1953 yılında Milli Savunma Bakanlığı’ndan istifa etmiştir. Bkz. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 195-196.

iddiaları teşkil etmiştir. Emin Aytekin, Adnan Menderes'in "ordunun şövalye ruhunu ezeceğini" her yerde ilan ettiğini ve orduyu Erzurum'da "Battal Gazi" ordusuna benzettiğini iddia etmiştir.⁵⁶ Dündar Taşer de, "Battal Gazi" ordusu ithamından duyduğu rahatsızlığı ifade etmekte birlikte, DP hükümeti ile "5000 yıllık şeref ocağı" arasındaki bağı koparan gelişmenin, Menderes'in "subayların yatak odasından, emir erlerini" çıkaracağız sözü olduğunu beyan etmiştir.⁵⁷ Daha sonra MBK üyelerinden birisi olacak olan Şefik Soyuyüce ise, Menderes'in "orduyu gerekirse yedek subaylarla" idare ederim sözünü, Samsun'da 1951 ya da 1952 yılında sarf ettiğini ileri sürerek, bu durumun orduyu oldukça rencide ettiğini ileri sürmüştür⁵⁸. Bu isnatların, "şüyuu vukuundan beter olduğu", ve ordu içerisinde bulunan muhtelif subayları, DP ile mücadele etmek için motive ettiği rahatlıkla müşahade edilmektedir.

Ordu mensuplarının DP iktidarından duyduğu temel rahatsızlıklardan bir diğerini ise, hayat koşullarının kötüye gitmesi argümanı oluşturmuştur. 1960 yılına gelindiğinde, 1953 yılına göre 11 kat daha artan pahalılık maaşlı kesim nezdinde DP iktidarına karşı menfi duyguları arttıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Kemal Karpaz, 27 Mayıs'tan sonra görüştüğü birçok subayın kendisine bu durumdan yakındığını söylemiştir. Askerler, "DP döneminde ev sahiplerinin kendilerine ev vermekten imtina

⁵⁶ Metin, s. 35. Tanel Demirel, DP döneminde Devlet Bakanlığı yapmış olan Mükerrrem Sarol'un sözlerine dayanarak, Menderes'in bir toplantıda, ordunun kendisine karşı gelemeyeceğini çünkü hükümetin orduyu "*Battalgazi ordusu*" olmaktan kurtardığı sözleriyle bu yakıştırmayı yaptığını belirtmektedir. Bkz. Demirel, *Türkiye'nin En Uzun...*, s. 242.

⁵⁷ Metin, s. 69.

⁵⁸ Metin, s. 158. "Emir eri" ve "yedek subay" meselesi hemen hemen her askerin anısında bulunmaktadır. Ancak, hem Tanel Demirel hem de Feroz Ahmad, bu iddiaların isnat ettiği herhangi bir belge bulunmadığı yönünde görüş ileri sürmüşlerdir. Menderes de devrildikten sonra bu ifadeleri kullandığı yönündeki sözleri tekzip etmiştir. Bkz. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 198, Demirel, *Türkiye'nin En Uzun...*, s. 242. Demirel bu iki temel argümana ek olarak, Menderes'in söylediği iddia edilen "*subayların kravatlarını kıçlarına yama yaparım*" ve bazı DP milletvekillerinin "*bazı subay eşlerinin külotlarını hizmet erlerine yıkattığı*" yönünde mevcut olan ithamların, DP'ye karşı bir "nefret kampanyasının" ürünü olduğunu düşünmektedir. Bkz. Demirel, *Türkiye'nin En Uzun*, s. 242-243.

ettiğini”⁵⁹, “kız istemeye giden birçok subayın kızın babasından “ışılıklı bir üniformanız var ama cepleriniz boş” sözleriyle refüze edildiklerini”, “her mahallede milyoner yaratma taahhüdünde bulunan Menderes’in, 75 yaşında emekli durumda olan bir generale 250 TL⁶⁰ (o dönemde 27 dolara tekabül ediyordu) lütfettiğini” ve “bu emekli generalin geçinebilmek için tercüme yapmak zorunda olduğunu” söyleyerek, DP iktidarını tenkit etmişlerdir.⁶¹

Ordu içerisinde DP dönemine dair çekincelerin en önemlilerinden bir diğeri ise, DP’nin “Atatürk inkılaplarına muarız” olduğuna dair argüman oluşturmıştır. Keza Türk Silahlı Kuvvetleri, kendisini Türkiye Cumhuriyeti’nin ve onu önceleyen Atatürkçülüğün/Kemalizmin “gerçek koruyucusu” olarak görmektedir. Askerî okullara sıkı bir eleme sonucunda giren öğrenciler bu endoktrinasyon sürecinden geçmekte ve kendilerini rejimin ve rejimin resmi ideolojisi Kemalizm’in muhafızı olarak yetiştirmektedir⁶². Dündar Seyhan bu durumu; “Biz Atatürk ilkeleriyle birlikte yoğrulmuş ve büyümüş

⁵⁹ Askerlerin “hayat pahalılığı” eleştirileri İnönü döneminden başlamaktadır. İnönü döneminde genç bir subay olan Alparslan Türkeş konu bağlamında o dönemi şu şekilde tasvir etmektedir; “her yerde subaylar ikinci derece insan muamelesi görüyordu. Ankara’da bulunan apartmanların bodrum katları ‘kurmay subay katları’ olarak isimlendirilmişti. Eğlence yerlerinde subayların adı ‘gazozcu’ idi. Bkz. Alparslan Türkeş, 1944 *Milliyetçilik Olayları*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1993, s. 15.

⁶⁰ Avni Eevli, DP döneminde ekonomik durum ile ilgili şu tespitte bulunmaktadır: “Büyük mevkiler dâhil bütün devlet memurları... mevcut hizmet durumlarına göre çok az maaş alıyorlardı. Bir teğmenin eline geçen para... 183 lira, bir binbaşının... eline geçen para 390 lira, bir generalin... eline geçen para 750 lira idi. Buna mukabil özel sektörde çalışan bir amele ayda 400 lira, bir hademe 500 lira, lüks bir gazino veya lokantada çalışan garson ise 1000 liranın üstünde para alıyordu”. Bkz. Metin, s. 99.

⁶¹ Karpat, a.g.m, s. 244-245. DP milletvekili Naci Berkman, 1958 yılında yaptığı konuşmasında; “gece şöforlük yapan subaylarımız vardır... milletin bu şerefli memurlarını bu hale düşürmeye hiçbir zaman hakkımız yoktur” diyerek önemli bir özeleştiriye bulunmuştur. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun..*, s. 298. Maaş konusundaki rahatsızlıklar 27 Mayıs ile 23 Temmuz 1908’in oluşmasındaki müşterek dürtüler arasındadır. 23 Temmuz 1908 darbesinin oluşmasına zemin hazırlayan meselelerden birisi de, Osmanlı subaylarının maaş problemleri ve de yaşam standartlarının düşüklüğü olmuştur. Yılda ancak 6 ay maaş alabilen Osmanlı subayları Avrupalı meslektaşları ile mukayeseler yaptığında “ezilmişlik” duygusuna kapılmış ve de sorumlu olarak dönemin padişahı II. Abdülhamid’i görmüşlerdir. Bkz. Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 5.B, İmge Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 90.

⁶² Bkz. Tanel Demirel, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine”, *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu*, s. 348.

olan ilk kuşaktık... O'nun fikir dokusu dışındaki her hüküm bizim kuşağa ters geliyordu"⁶³ demek suretiyle tasvir etmiştir. DP döneminde gerçekleştirilen bazı uygulamalar ise, bu teamülden geçen subayların "Kemalizm" yönünde eleştirileri oklarını üstüne çekmiştir. Mesela, Faruk Güventürk, Dünder Seyhan ve Alparslan Türkeş, Suphi Karaman, DP'nin iktidara geldikten hemen sonra Türkçe ezan yerine Arapça ezan okutulmaya başlatıldığını ifade ederek bu durumu sert bir şekilde eleştirmiştir⁶⁴. Erkanlı'nın anılarına müraaat edildiğinde ise, sadece "Türkçe ezan" uygulamasında yapılan değişiklik değil, "Arapça tedrisat", "gayri resmi din öğrenimi", "Kur'an Kursları'nın yaygınlaşması" gibi uygulamaların tenkit edilmekte olduğu ve "Atatürk ülküsünü köylere, halka yaymak" için kurulmuş olan Halkevleri'nin kapatılmış olmasını Atatürk ilkelelerinden "geri dönüş" olarak yorumlandığı müşahade edilmektedir.⁶⁵

⁶³ Seyhan, s.39.

⁶⁴ Bkz. Seyhan, s. 39, Ilıcak, a.g.e., s. 189, Necdet Pekmezci-Nurşen Büyükyıldız, *Ülkücüler: Öteki Devletin Şehitleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 23; Cevat Fehmi Başkut, "Başbakanlık Müsteşarı Albay Alparslan Türkeş ile Görüşme", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1960.1950 yapılan değişiklik "ezanın tekrar Arapça" okunması değil, "ezanın Türkçe okunması mecburiyetinin" kaldırılması olmuş ve bu değişiklik mecliste bulunan CHP'li milletvekillerinin de oylarıyla yürürlüğe girmiştir. Bkz. Demirel, *Türkiye'nin En Uzun...*, s. 137.

⁶⁵ Erkanlı, s. 10. Subaylar, Atatürk ilkelerinden sapma olarak yorumladıkları olaylar üzerinde temelde "laiklik" eksenli eleştirilerde bulunmuştur. DP dönemi bazı yazarlar tarafından "karşı-devrim" süreci olarak yorumlandığı gibi, "Sağ Kemalist" bir dönem olarak da değerlendirilmektedir. Bu yoruma göre, DP'nin kurucu eliti, Kemalizmin normatif çerçevesinde düşünmeye devam etmiş ve Kemalizmi restore etme vaadiyle ortaya çıkmıştır. Bkz. Tanıl Bora-Yüksel Taşkın, "Sağ Kemalizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce:2 Kemalizm*, s. 531. "Sağ Kemalizm" kavramı için detaylı bir değerlendirme için; bkz. Metin Çınar, *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013. Cemil Koçak da, DP'nin "Ebedi Şef" ile "Milli Şef" arasında ince bir ayırım yaparak, "yalnızca halefin dönemi mahkum edilecek, fakat buna karşılık, halef, selefi yeterince ortaya çıkaramadığı için eleştirecektir" tespitinde bulunmakta ve DP'nin İnönü'yü Atatürk üzerinden eleştirme geleneğini başlattığını ileri sürecektir. Bkz. Cemil Koçak, "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce:2*, s. 137. Tanel Demirel de, DP dönemli ve "laiklik" üzerine, Celal Bayar-Adnan Menderes ayrımına işaret etmektedir. Demirel'e göre Bayar "klasik laiklik" savunucusudur ve subayların da işaret ettiği uygulamalara itiraz etmiştir. Menderes ise "çevrenin" değerlerini de siyaset alanına taşımakta ve bu durum ikisi arasında ihtilafa sebep

Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür ve bu rahatsızlığı duyan subaylar, ileride görüleceği üzere, 27 Mayıs darbesini gerçekleştirdikten sonra “Kemalist restorasyon” sürecini başlattıklarını iddia edeceklerdir.

Yukarıda sıralanan saikler, subaylar nezdinde 27 Mayıs sürecinin fitilini ateşleyecektir. Genellikle alt ve orta rütbeli subaylar aralarında “komiteler” oluşturacak ve “DP’yi devirmek” adına darbe teşebbüslerine girecektir. Komitelerin niçin alt ve orta türbeli subaylardan oluştuğu hususunda Talat Aydemir’in şu sözleri açıklayıcı olmaktadır: “1954-1955 senesi Harp Akademileri mezunlarının ekserisi, Ankara’ya tayin oldular. Bu yeni mezunların, Genelkurmay ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na atanmaları için Genelkurmay’da çok çırpındım ve başardım. Çünkü o zaman, eski sistemde yetişmiş kurmay subaylarda şöyle bir zihniyet vardı. Harp Akademilerinden yeni mezun olanları, hiçbir surette karargâhlara sokmayalım ve görev vermeyelim... Yeni sistemde yetişen kurmay subaylar, Amerikan doktrinine göre yetişmişlerdi. Halen Türk ordusu, NATO Devletleri orduları içinde görev alıyordu⁶⁶. Hazırlanan

olmaktadır. Ancak, “laiklik mevzuunda son tahlilde belirleyici olan Bayar’ın çizgisi olacaktır. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 116. DP döneminde, “İslami hassasiyetlerden”, “İslami” sembollerden yararlanılırken, bunların örgütlü temsiline izin verilmemesi de bu noktada zikredilmesi lazım gelen hususlardan birisidir. Buna ilk örnek olarak tanınmış anti-semitist Cevat Rifat Atilhan’ın 1952 yılında kurmuş olduğu “İslami Demokrat Partisi” kapatılmıştır. Bkz. Yüksel Taşkın, *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakar Entelijensiya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 124. Çalışmanın ileriki safhalarında tartışılacak olan “Türk Milliyetçileri Derneği” ve Millet Partisi” de “irticai” sebeplerle DP tarafından kapatılacaktır.

⁶⁶ Türkiye’nin NATO ittifakına dahil olmasında en önemli faktörlerden birisi, Türk Ordusunun 1952 yılında Kore Savaşı’na katılması olmuştur. Kore Savaşı, “iki kutuplu dünya düzeninin” taraflarını netleştiren ve Türkiye’nin “Batı ittifakı” içerisinde yer aldığı bir olay olması hasebiyle önemlidir. Bkz. Laçiner, a.g.m, s. 31. Bu hususta dönemin Dışişleri Bakanı olan Fuat Köprülü’nün, Kore’deki Türk birliğinin kayıpları için üzülen elçiye şu sözleri sarf etmiştir: “Bizim için üzülmeyin, bu Türkiye için olabilecek en iyi şeylerden birisidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana Türk askerlerinin iyi olmadıkları söyleniyordu. Şimdi dünya bizim dövüşebileceğimizi ve dövüşeceğimizi öğrenecek”. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...* s. 148. Yalçın Küçük’e göre Kore Savaşı’na Türk alayının katılması ve Türk subaylarının NATO görevlerine atanarak, çok uluslu manevralara katılması deneyimlerinin iki önemli sonucu olmuştur; Subaylar, “Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik gelişmede geride kaldığı ve Batı’ya ancak radikal toplumsal reformlarla yetişebileceği” düşüncesine kapılmış ve bu

bütün planlar; yeni usullere göre yapılıyordu. Eski Alman doktrinleri yerine, Amerikan doktrinleri konmuştu. Bunları anlayan eski sistemde yetişmiş kurmay subaylardan ancak tekâmül kursu, doktrin kursu görmüş olanlar veya kendi kendini, bu sisteme intibak ettirmeye çalışmış olan kurmay subaylar, orduda başarı gösterebiliyorlardı.”⁶⁷. Alıntından anlaşılacağı üzere, yeni doktrinlere göre yetişmiş olan subaylar, kendilerinden daha kıdemli olanları “kifayetsiz” bulmuşlar ve önlerinin bu kurmaylar tarafından

deneyimler “modern savaşın gelişmiş tekniklerini tanıyabilmiş olan subayların bazılarının eski kafalı, üstlerine karşı saygılarını kaybetmelerine” yol açmıştır. Bkz. Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*: 3, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 96. Bu hususta Doğan Akyaz da benzer bir yorumda bulunurken, Amerikan etkisiyle orduda meydana gelen teknik ve eğitim bazında moderleşmenin bilhassa “küçük rütbeli kurmay subaylara” dair önemi arttırdığını ifade etmektedir. Bkz. Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmede, Emir Komuta Zincirine*, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 54. Cangül Örnek’e göre ise, Kore Savaşı, Türk-Amerikan ittifakını ve Nato’yu netleştirmiştir. Zira Örnek’e göre, Türkiye’de ciddi anlamda acaba Amerika anti-komünizmden vazgeçer ve bize ihtiyacı olmayabilir evhamı bulunmaktayken Kore Savaşındaki ittifak bu evhamı kırmıştır. Bununla birlikte Örnek’e göre, Türk ordusu sadece Amerikan silahlarını satın almıyordu, modernizmin gerçekleşebileceği ideasını da alıyordu zaten Amerika da Türkiye gibi ülkelerde ordunun modernleşmedeki rolünü önemsiyor ve bu hususta yazın üretiyordu! Cangül Örnek, *Türkiye’nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı*, Can Yayınları, Mart 2015, İstanbul, s. 188-189.

⁶⁷ Talat Aydemir, s. 19. Türkiye’nin NATO ittifakı çerçevesinde Amerika ile olan pozisyonunun alt rütbeli subaylarda “menfi” yansımaları olduğu da bu minvalde söylenmesi gereken hususlardan birisi durumundadır. Şefik Soyuyüce, “yıllarca at üstünde Avrupa’ya hükmeden bir ordunun subaylarının”, Amerika’dan gelen katırların nasıl nallandığını görmek için 51. Tümen’e davet edildiklerini ve orada Amerikalı çavuş ile Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun’un aynı masada yemek yediğini, Erdelhun Paşa’nın “iltifat olsun” diye Amerikalı çavuşun kürklü montgomerisini tuttuğunu iddia etmekte ve bu durumun subayları rencide ettiğini ifade etmektedir. Bkz. Metin, a.g.e, s. 160. Her ne kadar bu ithamı Rüştü Erdelhun yalanmış olsa da, bkz. Metin, a.g.e, s. 160, bu anekdot ordu içerisindeki subayların Amerika ile olan ittifakın seviyesini sorguladıklarını göstermektedir. Le Monde gazetesi yazarı olan 27 Mayıs sürecinde bilhassa 14’lerle ilginç bir teması olduğu ilerde bahsedilecek olan Eric Rouleau da, Türk subaylarının, özellikle genç olanlarının, Amerikalıların gerek orduları, gerekse de memleketlerinin ekonomisi üzerinde gittikçe artan hakimiyetlerinden tedirgin olduklarını zikretmektedir. Bkz. Rasim Ekşi, *Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkeş*, 2.B, Bilgeoguz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 24-25.

kapatıldıkları düşüncesinde olmuşlardır⁶⁸. Buna ilave olarak DP döneminde generallerin içinde önemli bir DP taraftarının bulunması da⁶⁹, komitelerin kahir ekseriyetle alt ve orta rütbeli subaylardan oluştuğuna karine teşkil etmektedir.

DP döneminde askerî gruplar içerisinde bilinen ilk “komite” faaliyetleri 1951 yılında Kurmay Yarbay Faruk Ateşdağlı'nın girişimleri ve Muzafer Özdağ'ın genç bir Harp Okulu öğrencisi olarak kurmuş olduğu ileri sürülen gizli cemiyettir.⁷⁰ Bu örgütlerin, DP iktidarına karşı kurulmuş olduklarını tevsik etmek mümkün görünmemektedir. DP'ye karşı ilk ciddi komite faaliyetleri, anılda mutabık bir biçimde öne sürülen 1955 tarihi olmuştur.⁷¹ Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Orhan Kabibay, Faruk Ateşdağlı ve Orhan Erkanlı'nın öncülüğünde⁷² İstanbul'da bulunan Harp Aka-

⁶⁸ 23 Temmuz 1908 Darbesi'ni gerçekleştiren nesil de Harbiye'de eğitim görmüş olan “mektepli” ve “alt-orta rütbeli” subaylardır. II. Abdülhamid devrinde aske-riye içerisinde “mektepli-alaylı” çekişmesi önemli bir yer tutmuş ve de Abdülhamid, üst kademelerde tercihini “alaylılardan” yana kullanmıştır. İstanbul'da yer alan 1. Ordu'da (Hassa Ordusu) yer alamayan Harbiye'li subaylar, darbenin gerçekleşmesinde önemli rol oynamış ve bilindiği üzere darbe Makedonya'da gerçekleşmiştir. Darbenin gerçekleşmesinde ön planda oynayan Resne Milli Taburu Kumandanı Niyazi Bey Binbaşı, Enver Bey ise Yüzbaşı mevkiindedir. Bkz. Akşin, *Jön-Türkler*, s. 120.

⁶⁹ Özdağ, s. 54. Özdağ'a göre DP'nin en büyük hatalarından birisinin, orduyu sadece generaller içinde bulunan bir “hizipten” ibaret zannetmesi olmuştur. Bkz. a.g.e., s. 54.

⁷⁰ Özdağ, s. 75. Muzafer Özdağ'ın kurduğu iddia edilen bu cemiyet hakkında tek bilgi oğlu Ümit Özdağ'ın eserinde geçmektedir. Ancak, Muzafer Özdağ'ın “ihtilâlci” kimliğinin çok erken yaşlarda başladığı noktasında başka veriler de bulmak mümkündür. Mesela, 27 Mayıs'tan sonra kurulacak olan ve ileride mahiyeti tartışılacak olan “Öncü” gazetesinde 1962 yılında Müşerref Hekimoğlu tarafından yayınlanacak olan yazı dizisinde, M. Özdağ'ın “*Lisenin son sınıfında samanlıkta taze ot kokusunu koklarken ihtilâl düşünürdüm*” sözlerini sarf ettiği ileri sürülmektedir. Bkz. Müşerref Hekimoğlu, “Ankara Komitesi”, Öncü, 11 Mart 1962. Özdağ'ın ihtilâlci kimliğine bir diğer örnek de, Metin Toker'in Nazlı Ilıcak'a anlattığı şu anekdot da vurgulanmaktadır: “İsmet Paşaya Muzafer Özdağ ile Numan Esin geldiler. Konuşurlarken Muzafer Özdağ, ‘Paşam, paşam sen olsaydın da biz sana karşı da ihtilâl yapardık’”. Bkz. Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 28.

⁷¹ Bkz. Seyhan, s. 53. Erkanlı, s. 12, Faruk Güventürk'ten aktaran, Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 190.

⁷² Dündar Seyhan'ın verdiği bilgiye göre ilk komitede bulunanlar şu isimler olmuştur: Faruk Güventürk, Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay, Orhan Kabibay, Orhan

demisi'nde örgütlenen bu grup ilk toplantılarında “*hükümetin devrilmesinden*” ziyade “*ordunun ıslahı*” prensibinde bir araya gelmişlerdir. İkinci önemli komite ise Ankara'da Talat Aydemir, Sezai Okan, Osman Köksal ve Adnan Çelikoğlu öncülüğünde kurulan cunta olmuştur. Her iki komite 1957 yılının Ağustos ayında birleşmişlerdir.⁷³ Ancak, komite faaliyetleri 1957 yılının Aralık ayında vuku bulan “9 Subay” olayı ile aksama sürecine girecektir.

“9 Subay” Olayı, 1957 yılının Aralık ayında, “DP'ye darbe” yapmak adına teşebbüs eden örgütlenme içerisine giren ve başını Faruk Güventürk'ün çektiği bir komitenin, grup içerisinde bulunan Samet Kuşçu tarafından ihbar edilmesi⁷⁴ sonucunda tutuklanması hadisesidir⁷⁵. Daha önce İstanbul'da Harp Akademisi'nde kurulan gizli örgütün de önde gelen ismi olan Güventürk, 1958 yılının şubat ayında darbe yapmak üzere karar aldıklarını ve kendilerinin başına geçmesi için dönemin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ile irtibata geçtiklerini ancak kendisinin bu teklifi reddettiğini ileri sürmüştür⁷⁶. “9 Subay” tutuklamaları sonucunda, 8 muvazzaf ve bir

Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Necati Eraslan, Şükrü İlkin, Kemal Güner, Mükerrrem Erensü, Necmi Bek, Rıza Akaydın, Dündar Seyhan, Rıfat Baykal, İhsan Gürkan. Bkz. Seyhan, s. 53.

⁷³ Kurulmuş olan yeni komiteye İttihatçıların “tahlif” yöntemini andıran bir yemin ile girilmektedir. Teşkilat yemini şu cümlelerden müteşekkildir: “*Kitabım, bayrağım, silahım ve mukaddes bildiğim kıymetler üzerine: Girdiğim teşkilatın gizliğine riayet edeceğime, Teşkilata mensup olan arkadaşlarımı en aziz bildiklerimden üstün olarak seveceğime, Teşkilatın vereceği emirlere, kayıtsız şartsız itaat edeceğime, Teşkilatın, Türkiye menfaatine tespit ettiği gayeleri uğruna, tek başıma kalsam dahi kanımı son damlasına kadar dökerek çalışacağıma yemin ederim*” Bkz. Seyhan, s. 59. Talat Aydemir'in anılarında, komiteye “*albay rütbesinden fazla rütbeye sahip hiç kimse alınmayacaktır*” kararının alındığı belirtilir. Bkz. Aydemir, s. 25. Bu durum, ordu içerisindeki alt ve orta rütbeli subayların tek rahatsızlığın DP iktidarından kaynaklanmadığı, ordu içerisinde hiyerarşik bir problemin bulunduğuna işaret etmektedir.

⁷⁴ Faruk Güventürk'e göre Samet Kuşçu kendisini ihbar etmemiş ancak diğer subayları “Celal Bayar'ın oyununa gelerek” ihbar etmek zorunda kalmıştır. Güventürk, Kuşçu'nun muhbir özelliğini kabul etmekle beraber, Kuşçu'nun çok zeki, lisan bilen ve kuvvetli insan olması nedeniyle ordu için büyük kayıp olarak görmektedir. Bkz. Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 192.

⁷⁵ Demirel, *Türkiye'nin En Uzun...*, s. 289. Faruk Güventürk'ün örgüt içerisinde kod adı “Makarios” olmuştur. Bkz. Özdağ, s. 104.

⁷⁶ Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 191. Feroz Ahmad ve Tanel Demirel de bu iddiayı doğrular nitelikte bilgiler vermektedir. Demirel'e göre, Faruk Güventürk, Talat Aydemir

emekli subay beraat ederken, “komployu” ihbar eden Samet Kuşçu, “orduyu isyana teşvik” suçundan iki yıl hapis cezasını almıştır⁷⁷. Bu subayların beraat etmesinde, hükümet kanadından gelen “işin fazla uzatılmaması” yönünde mesajların etkili olduğu belirtilmiştir⁷⁸. Aslında Celal Bayar, “Rusların Türkiye’ye taarruz etmesiyle, bu işi aynı telakki edelim” diyerek soruşturmanın derinleştirilmesini istese de, Adnan Menderes soruşturmanın uzatılması fikrine soğuk bakmıştır⁷⁹. Menderes’in soruşturmanın derinleştirilmesi fikrine uzak bakmasında, ordu ile arasında gerilim yaratmama isteği ön planda olabilir. Ayrıca Ahmad’a göre, yüksek rütbeli hiçbir subayın işin içinde olmaması, Menderes’in nazarında, ordunun hükümetin kontrolünde olduğu izlenimini bırakmıştır⁸⁰.

“9 Subay” olayı hükümete karşı “gizli komite” faaliyetlerini akamete uğratsa da hiçbir subayın, ihbar eden dışında, olaydan herhangi bir yara alarak çıkmaması, “örgüt” faaliyetlerinde olan askerlerin kendilerine olan güveni arttırmış ve bu olayı “hükümetin aczine delalet” olarak yorumlamışlardır⁸¹. Bu durum, komite faaliyetlerinin devam etmesine ve yeni isimlerin katılmasına vesile olmuştur. Akyaz’a göre ise 9 Subay olayının en önemli sonucu, komite faaliyetlerini yürütecek “yüksek rütbeli bir general” bulmak düşüncesinin cuntada hasıl olmasıdır. Bunun için kurmay şubesi

komitesinin önde gelenlerinden Adnan Çelikoğlu vasıtasıyla Şemi Ergün’e ulaşmış ancak Ergin bu teklifi reddetmiştir. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun 10 Yılı*, s. 388. Ahmad ise Şemi Ergin’in “komplonun varlığından” haberi olduğunu çünkü komitecilerin kendisine ulaşarak kendilerinin “sivil” lideri olmalarını teklif ettiğini ifade etmektedir. Bkz. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 201.

⁷⁷ Özdağ, s. 109. Celal Bayar’ın şu sözleri bu meyanda çok önemlidir: “Abdülhamid’in koyu bir düşmanı idim. Bu jurnalcilik nefreti bende öylesine derin izler bırakmıştır ki,sonradan devlet sorumluluğunu aldığım günlerde bile istihbahrat işlerini bir türlü sevemedim.Bu kusurumu samimiyetle itiraf ederim.” Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 290.

⁷⁸ a.g.e, s. 290.

⁷⁹ Özdağ, s. 106.

⁸⁰ Ahmad, s. 201. Özdağ’a aktardığına göre, tahkikat devam ederken ordu “ses-sizliğini” korumuştur. Sadece II. Ordu komutanı Rüştü Erdelhun, Menderes’e telgraf çekerek, “başta reis-i cumhure olmak üzere bütün hükümet büyüklerimize olan sarsılmaz saygı ve bağlılığımızı teyid ile her an emirlerinize hazır olduğumuzu arz ederim” diyerek, hükümete olan sadakatini gösterecek ve bu tavrın karşılığını da gelecekte Genelkurmay Başkanı olarak alacaktır. Bkz. Özdağ, s. 107.

⁸¹ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*,s. 346.

ele geçirilecek ve üyeler Ankara ve İstanbul'da temerküz edilecektir⁸².

Komiteye yeni katılanlar arasında en önemli isimlerden birisi, komiteye Talat Aydemir'in "tekeffülü" ile dâhil olan Alparslan Türkeş olmuştur⁸³. Komiteye daha sonradan dâhil olan diğer önemli isim ise, Sadi Koçaş'ın vasıtasıyla irtibata geçilen General Cemal Gürsel olmuştur. Sadi Koçaş'ın Londra'ya tayin olmasından sonra kendisiyle yakın temas Alparslan Türkeş ve Suphi Karaman tarafından sağlanmış⁸⁴ ve Gürsel'in yardımıyla komite, "Ordu Erkan-ı Harp Şubesi Başkanlığı" ve "Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığı" gibi stratejik önemi yüksek yerlere nüfuz etmeye başlamıştır⁸⁵. Ancak, 1960'lı yılların başlarında Cemal Gürsel'in yıllık izine ayrılıp, İzmir'e gitmesi, komitecileri paniğe sevk etmiş ve O'nun yerine geçebilecek kişiler olarak Sıtkı Ulay, Fahri Özdilek, Cevdet Sunay ve Cemal Madanoğlu gibi isimler düşünülmüştür⁸⁶. Bu kişiler her ne kadar değerlendirilse de, ihtilâlin başında Cemal

⁸² Akyaz, s. 103.

⁸³ Bkz. Özdağ, s. 106. Dündar Seyhan'ın hatıratına göre, Alparslan Türkeş'in komiteye girmesi mevzuu, daha önce İstanbul ve Ankara grubunun birleşmesi hadisesinde de gündeme gelmiştir. Ancak, Türkeş'in komiteye girmesi "9 Subay" olayından sonra Talat Aydemir'in vasıtasıyla gerçekleşecektir. Bkz. Aydemir, s. 37; Seyhan, s. 66. Suphi Karaman ise bu konuda farklı bir görüş ileri sürmekte ve Türkeş'in komiteye Orhan Kabibay tarafından davet edildiğini iddia etmektedir. Bkz. Pekmezci-Büyükyıldız, s. 24. Türkeş'in komite içerisinde müstearı "Ali Bey" olmuştur. Bkz. Metin, s. 64. Türkeş'in ve kendisiyle birlikte hareket eden arkadaşlarının 27 Mayıs öncesi faaliyetleri ve komite içerisindeki "farklı" görüşleri çalışmanın ilerleyen safhalarında da irdelenecektir.

⁸⁴ Seyhan, s. 67. Gürsel'in komite içerisinde müstearı "Faik Bey" olmuştur. Bkz. Metin, s. 64.

⁸⁵ Ahmad, s. 203.

⁸⁶ Komite, Cemal Gürsel'in İzmir'de bulunduğu süre zarfında göz hapsinde olduğu gerekçesiyle, "komite mensuplarının" kendisiyle görüşmemesi kararı almıştır. Buna rağmen, Alparslan Türkeş İzmirde bulunan NATO Karargahını ziyaret etmek amacıyla, İzmir'e gitmiş ve Cemal Gürselle görüşmüştür. Türkeş'in Gürsel'le görüşmesi komite içerisinde huzursuzluklara sebep olmuştur. Bkz. Müşerref Hekimoğlu, "Camlı Köşke Yeni Misafir", *Öncü*, 21 Mart 1962. Bu konun tafsilatına çalışmanın ilerleyen safhalarında değinilecektir. Fahri Özdilek ve Cemal Madanoğlu ile irtibatı ise, 27 Mayıs'ın hemen arifesinde Orhan Kabibay sağlamıştır. Bkz. Nazlı Ilıcak, s. 48; Müşerref Hekimoğlu, "General Hekimoğlu ile İlk Temas", *Öncü*, 22 Mart, 1962. Madanoğlu'nun kendisiyle irtibata geçen subay-

Gürsel bulunacaktır. Komitecilerin bu husustaki tutumu, alt-orta rütbeli subaylardan müteşekkil komitelerin, ihtilâli “başında general” olmadan gerçekleştiremeyeceği düşüncesine kapıldıklarını göstermektedir.⁸⁷

27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde komite faaliyetleri, özetle, bu şekilde tertip edilmiş ve yürütülmüştür. Kuşkusuz, 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde “cuntaların” gizli mücadelesi olsa da 27 Mayıs'ı meydana getiren iklim ve “sosyal koalisyon” da darbenin oluşmasında zemini oluşturmuştur. 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinin zemininde, demokrasi temelli eleştiriler oldukça ön planda olmuştur. İlhan Tekeli, bu dönemi “popülist modernleşme” süreci olarak tasvir ederken, iktidara gelmeden önce kitlelere demokrasi vaat eden demokrasiyi “amaç olarak değil araçsal” olarak kullanarak, iktidar anlayışının “otoriter” zihniyetini ortaya koymuştur.⁸⁸ Murat Belge de bu dönemi “plebisiter diktatörlük”⁸⁹ kavramıyla açıklamakta ve DP'nin “millî irade” kavramı üzerinden, oy çoğunluğuna sahip olmasının, “keyfi iktidar” uygulamalarına yol açtığını ileri sürmektedir⁹⁰. Bu bağlamda DP dönemine bakıldığı takdirde, hakikaten

lara; “Benim beynim yok ama taşaklarım var” diyerek komiteye girmeyi kabul ettiği söylenmektedir. Bkz. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 203.

⁸⁷ Komitecilerin başlarına “general” almak istemelerinin ardında, askerlerin klasik “hiyerarşi” düzeniyle alakalı olduğu yorumu yapılabilir. Ancak, 27 Mayıs süreci bu yorumu yanlışlayabilecek birçok örneği barındırmaktadır. Mesela, Müşerref Hekimoğlu zikredilen yazı dizisinde şu anekodu anlatmaktadır: “İhtilâlden önce Abidinpaşa Köşk'nde: Rıfat Baykal- İçimizdeki en kıdemli kim? Zeki Tüfekçioğlu- Benim, Baykal- Ben ve benim bölüğüm sizin emrinizdeyiz, Tüfekçioğlu-Hayır.Yarbay Karaman'dan emir aldık, ben ve arkadaşlarım senin emrindeyiz” Bkz. Müşerref Hekimoğlu, “Abidinpaşa Köşkünde”, Öncü, 27 Mart 1962.

⁸⁸ İlhan Tekeli, “1960'lı Yıllarda Türkiye'de Planlama Düşüncesi'nin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak”, *Modernizmin Yansımaları:60'lı Yıllarda Türkiye*, Haz. Funda Barbaros-Eric Jan Zurcher, Efil Yayınları, Ankara, 2013, s. 32.

⁸⁹ Kavram en basit biçimde, oy çoğunluğuna sahip olan tahakküm kurduğu düzeni tarif etmektedir.

⁹⁰ Murat Belge'ye göre DP “plebisiter diktatörlüğü”, CHP'nin “ataerkil diktatörlüğüne” karşı tesis etmiştir. DP'nin bu “tip” yönetimi ise, CHP'yi “klasik burjuva demokratik” bir düzenin kurum ve değerlerini savunmaya itmiş ve “kendi oluşturduğu” 1924 Anayasası'nın “temel değerlerine”, “paradoksal” bir şekilde muhalefet etmesine zemin hazırlamıştır. Bkz. Murat Belge, “Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Ana Çizgileri”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, s. 54. Adnan Menderes'in retorikine bakıldığında, bu bağlamda birçok söz sarf ettiği

demokrasi temelli “keyfi uygulamalara” rastlandığı görülmektedir. 1954 seçimlerinden 15 gün önce, CHP’nin çoğunluğa ulaşılacağına inanılan Malatya vilayeti ikiye bölünmüş ve Adıyaman il yapılmıştır.⁹¹ 1954 seçimlerinden hemen sonra ise, DP’nin birinci çıkmadığı Kırşehir il statüsünden ilçe statüsüne, Kastamonu’nun Abana ilçesi ise bucak statüsüne düşürülmüştür.⁹² Bu uygulamaların dışında, daha öncede zikredildiği üzere “*Millet Partisi*”, “*İslami Demokrat Partisi*” ve “*Türk Milliyetçileri Derneği*”nin⁹³ kapatılması DP’nin “milliyetçi-muhafazakar kesimlerle” olan ilişkisini de zedelemiştir. DP’nin kitleleri mobilize edebilmek adına, “Vatan Cephesi’ni” kurması⁹⁴, “Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin MEB’ bağlanması tartışmaları”⁹⁵, “öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmalarının engel-

gözelemlenmektedir. Bu hususta, Menderes’in 1954 yılında oylarını arttırarak iktidarını devam ettirdiği seçim sonrasında ifade ettiği şu cümleler oldukça çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilebilir: “*Seçimler, vatandaşların benim tuttuğum yolu ne kadar beğendiğini açığa vurdu. Şimdiye kadar ben, siz gazetecilere danışmaya değer veriyordum. ‘Acaba ilaç diye aspirin mi, yoksa optalidon mu kullanmak münasiptir’ diye fikrinizi soruyordum. Halkın coşkun güveni şimdi şunu belli ediyor ki, böyle danışmaya ihtiyacım yoktur. Ben kendi kendime son kararı vereceğim, dilersem aspirini, dilersem optalidon kullanacağım*”. Bkz. Ahmad, s. 76.

⁹¹ Özdağ, s. 59. Dönemin mevcut seçim sistemine göre bir ilde en yüksek oyu alan parti, ilin bütün milletvekili kontenjanını kazanmaktadır.

⁹² Kırşehir, 1957 seçimlerinden önce tekrar il yapılacaktır. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 250. Muhalif partiye daha fazla oy çıkması nedeniyle ili “cezalandırma” müeyyidesi, “Serbest Cumhuriyet Fırkası” deneyiminde de gerçekleşmiştir. 1930 seçimlerinde, Serbest Cumhuriyet Fırkası’na daha fazla oy çıkması nedeniyle, Silifke il statüsünden ilçe statüsüne düşürülmüştür.

⁹³ 1951 yılında Türk Milliyetçileri Derneği adında kurulan ve büyük bir ilgi gören bu oluşumda, Atsız’ın, Remzi Oğuz’un ve Nurettin Topçu’nun fikirlerini paylaşan insanlar, CHP’ye karşı bir koalisyon içerisine girmişlerdir. Bkz. Altan Deliorman, 2.B, Orkun Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 45. 1953 yılında, derneğin 73 şubesi bir günde kapatılarak, derneğin mallarına en konulmuş ve derneğin idare heyetinde bulunan DP milletvekilleri Sait Bilgiç ve Tahsin Tola dernekten ihraç edilmiştir. Bkz. Beşir Ayvazoglu, “*Tanrıdağı’ndan Hıra Dağı’na Uzun İnce Yollar*”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 4: Milliyetçilik*, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 571. “Türk Milliyetçileri Derneği” için ayrıca bkz. Murat Kılıç, ‘*Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat: Türk Milliyetçileri Derneği (1951-1953)*’, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

⁹⁴ Vatan Cephesi için bkz. Yasemin Doğaner, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2013.

⁹⁵ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 216

lenmesi⁹⁶ gibi hadiseler de partinin, üniversite kurumunu karşısına almasına yol açmıştır. Bilhassa, “Akis”⁹⁷, “Kim” dergileri öncülüğünde basın da bu süreçte DP’yi şiddetli bir şekilde tenkit etmiştir.

DP iktidarından rahatsız olan kesimler bu zümrelerle sınırlı değildir. Tarım temelli bir gelişme stratejisi izleyen ve 1954 yılına kadar bu hususta başarılı olan DP, bu tarihten itibaren yüksek enflasyon ve bütçe açıkları ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Kent merkezli toplumsal gruplar, askerî ve sivil bürokrasi yüksek enflasyon karşısında mağdur olmuş ve bu durum da bu grupların DP’ye karşı tepki göstermelerine sebebiyet vermiştir⁹⁸. 1950’lerin ikinci yarısında, Menderes’in tarım eksenli “popülist politikasına” İstanbul burjuvazisinin sanayi fraksiyonu, “kalkınma” ve “planlama” perspektifli muhalefet yürütmüştür. Bu muhalefet, DP içerisinde bir grubun, partiden ayrılarak “Hürriyet Partisi’ni” kurmasıyla sonuçlanmıştır⁹⁹. Hürriyet Partisi, her ne kadar seçimlerde ciddi bir başarı gösteremese de 1958 yılında CHP’ye katılmış ve CHP’nin muhalefet gücüne ivme kazandırmıştır¹⁰⁰. Bu süreçte Aydın Yalçın

⁹⁶ Özdağ, s. 60.

⁹⁷ 27 Mayıs’tan sonra MBK’da yer alacak olan Orhan Erkanlı “Akis” dergisi hakkında şu sözleri sarf etmiştir: “O zamanlar Akis dergisi çıkardı. Dergi deyip bazıları geçer. Biz bu Akis dergisini hep okurduk. Biz derken, yalnız bizim örgüt değil, bütün orduda çok okunurdu.” Bkz. Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 13. Akis Dergisini neşreden Metin Toker, 31 Mart Vakası’ndan önce yayınlanan ve çok etkili olan Derviş Vahdeti’nin “Volkan” gazetesi ile kendi dergisi arasında yapılan analojiye şu cevabı vermektedir: “Bir hareketin arkasında bir yayın organı var, bu paralel olabilir. Yalnız yüzseksen derece bir fark var...27 Mayıs’tan önceki iktidar gericiliği, irtica, Said-i Nursi’nin elini öpenleri temsil ediyordu. İlerici hareketin organı olarak, onun karşısında ‘Akis’ vardı demek istiyorlarsa, çok haklılar” Bkz. a.g.e, s. 21

⁹⁸ İsmet Akça, “Kolektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, Bir Zümre Bir Parti:Türkiye’de Ordu, s. 230. Metin Toker için ayrıca bkz. Onur Çelebi, “Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Dan. Prof.Dr. Mustafa Yılmaz, Ankara, 2015.

⁹⁹ Keyder, s. 176.

¹⁰⁰ Burak Özçetin-Sibel Demirci, “Hürriyet Partisi”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: 7 Liberalizm, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 547: Keyder, Hürriyet Partisi’ne katılan “genç, teknokrat zihniyetli ve iyi eğitilmiş” kesimin muhalefet platformuna büyük katkı yaptığını düşünmektedir. Bkz. Keyder, s. 176. Hürriyet Partisi’nin kuruluşu ve CHP’ye iltihak süreci, “sanki iktidara gelme yolunda muhalefeti ıslah etmeye yönelik bir tecrübe” gibi görünmektedir.

öncülüğünde çıkan ve Turhan Feyzioğlu, Turan Güneş, Bülent Ecevit, Osman Okyar, Bahri Savcı, Coşkun Kırca gibi isimleri barındıran “Forum” dergisinin de kentsel muhalefetin entelektüel arka planının oluşturduğunu söylemek gerekmektedir¹⁰¹.

27 Mayıs'ın arifesinde, darbenin gerçekleşmesinin zeminini hazırlayan önemli hadiseler yaşanmıştır. 1960 yılı siyasi gerginlikle başlamış ve normal şartlar altında 1961 yılında yapılacak seçimlerin daha öne alınması tartışmaları siyasetin gündeminde olmuştur. Seçim olacağına dair kamuoyundaki telaffuz, siyaset içinde yer alan gerilimi tırmandırmıştır. 1960 yılının, Mart ayında CHP'nin Kayseri kongresine, İnönü'nün gitme kararı alması ve bu kongrenin İçişleri Bakanlığı tarafından iptal kararının alınması gerilimi tırmandıran olayların önemli bir aşamasını teşkil etmiştir. İnönü'nün treni Kayseri yolunda “Himmetdede” istasyonunda durdurulmuş ve “İnönü seyahatten vazgeçene” kadar, trenin hareketinin engellenmesi ifade edilmiştir. Ancak, İnönü ısrar etmiş ve dört saat bekletilen tren, yoluna devam etmiştir. Daha sonra, Kayseri dönüşünde Yeşilhisar'a uğramak isteyen İnönü'nün yolu bu sefer İncesu'da askerî araçlardan kurulu bir barikat tarafından kesilmiştir. Bu olay esnasında, İnönü'ye destek vermek için CHP'li kabileler İncesu'ya varmış ve 8 saat süren gergin ortam, Yeşilhisar'a gidilmemesi karşılığında yolun açılması gibi bir ara çözümle sağlanmıştır.¹⁰² Oldukça basit görünen bu olayın sonucunda kamuoyunda farklı mahfiller tarafından, iki temel düşünce hâsıl olmuştur. CHP'lilere göre bu olaylar DP'nin otoriter yönetimin geldiği noktayı göstermekte ve DP adım adım “diktatörlüğe” yol almaktadır. DP'lilere göre ise, bu hadiseler, CHP'nin bir ihtilâl hazırlığı içerisinde olduğunu kanıtlamış ve girilecek olan seçimlerin “mevcut iklimde” sabote edileceği kanaati oluşmuştur. Nitekim DP, “*CHP'nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanundışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan eden tarzı ve bunların*

Nitekim Hürriyet Partisi'nin mensubu olan ve ileride CHP'nin önemli isimlerinden olacak olan Turan Güneş'in şu sözleri bu savı doğrular niteliktedir: “*Bir gün gelecek nesiller Hürriyet Partilileri belki yükseklerde göremeyeceklerdir. Ama tarihin sayfalarında olsa dahi ‘ideal’ olarak görecektir.*” Bkz. Burak Özçetin-Sibel Demirci, a.g.m, s. 541.

¹⁰¹ Hamit Emrah Beriş, “*Kemalist-Liberal Sentez Çabası: Forum Dergisi*”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:7 Liberalizm, s. 530.

¹⁰² Demirel, Türkiye'nin En Uzun..., s. 316,317.

nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde olduğu görülen kanun dışı siyasî faaliyetleri... tetkik etmek üzere”¹⁰³ Tahkikat Komisyonu’nu¹⁰⁴ kurmuştur. Tahkikat Komisyonu’nun kurulması muhalefet tarafından şiddetle eleştirmiştir. Bu çerçevede, İnönü’nün Tahkikat Komisyonu’nun kurulması üzerine mecliste 27 Nisan 1960 verdiği cevap, yaşanacak olayların habercisi niteliğinde olmuştur. İnönü bu tarihi konuşmasında Güney Kore’de devrilen Syngman Rhee’yi¹⁰⁵ örnek göstermiş “*Türk milletinin Kore milletinden daha az haysiyetli olmadığını... eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehal olur*” diyerek “baskı rejiminin” devam etmesi halinde ihtilâlin gerçekleşeceğini ima etmiş ve “*bu yolda devam ederseniz sizi ben bile kurtaramam*”¹⁰⁶ demek suretiyle, DP’yi “ikaz” etmiştir.

İnönü’nün bahsi geçen konuşmasında yer alan Kore Darbesi haricinde bu dönemde küresel ölçekte darbe ve devrim hareketleri oldukça revaçta olmuştur. Özellikle Ortadoğu bölgesinde yaşanan siyasî çalkantılar, Türkiye’de geniş yankı bulmuştur. Örneğin, 1952 yılında iktidarı ele geçiren “Kudretli Albay” Nasır, tüm Arap devletlerinin Mısır’ın çevresinde federal bir yapı içerisinde örgütlenmesini hedeflemiş ve bölgede ciddi bir hareketlilik meydana gelmiştir¹⁰⁷. 27 Mayıs’ın hemen arifesinde ise, 1958 yılında, Irak, Pakistan ve Sudan’da darbe vuku bulmuştur. Bu darbeler içerisinde bilhassa Irak devrimi önemli bir yere sahiptir. 1958 Temmuz’un-da Kral Faysal ve Başbakan Nuri Sait Paşa, Abdulkerim Kasım önderliğinde yapılan darbe neticesinde iktidardan uzaklaştırılmış

¹⁰³ a.g.e, s. 321.

¹⁰⁴ Tahkikat Komisyonu, Atatürk döneminde Şeyh Said İsyanı sonrasına yürürlüğe giren “Takrir-i Sükûn” kanunu ile mukayese edilmiştir. Takrir-i Sükûn ile birlikte dönemin muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Bu hususta, DP milletvekili Muhlis Erdener’in, DP Meclis grubu toplantısında, “*Takrir-i Sükun bir sene müddetle tekrar meriyete konulmalı, CHP kanundışı ilan edilmeli*” sözleri zikredilmeye değerdir. Bkz. a.g.e, s. 318.

¹⁰⁵ “*Fakat muvaffak olamayacaksınız. Syngman Rhee kurtuldu mu?... Üstelik O’nun polisi memûru elindeydi. Halbuki, sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis...Olur mu böyle baskı rejimi, muvaffak olur mu?* Bkz. Ahmad, s. 102.

¹⁰⁶ Özdağ, s. 149-150.

¹⁰⁷ Oral Sander, *Siyasal Tarih 1918-1994*, 16.B, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 304.

ve öldürülmüştür¹⁰⁸. DP Hükümeti, bilhassa bu darbeden sonra önemli bir ölçüde irkilmiştir. Aynı yıl, “9 Subay Olayı’na” muhatap olan DP’liler, “darbe teşebbüsü tehlikesini” daha çok hissetmeye başlamıştır. Buna en önemli emare olarak Menderes Tahkikat Komisyonu görüşmelerinde CHP’yi, “Türkiye’de Irak tipi bir ihtilâli kışkırtmakla” suçlamıştır¹⁰⁹.

İnönü’nün bu tarihi konuşmasından bir gün sonra, 28 Nisan 1960 günü İstanbul Üniversite’sinde öğrenciler hükümeti protesto etmiş ve polisle çatışmaya girmiştir. Polisin bu çatışma içerisinde sert tutum takınması, bir öğrencinin hayatını kaybetmesi, üniversite rektörü Sıddık Sami Onar’ın başının yarılması ve Sulhi Dönmezer’in dayak yemesi gibi vakıalar, “sıradan öğrencilerin” dahi olayın içerisine sürüklenmesine neden olmuştur¹¹⁰. 28 Mart öncesi

¹⁰⁸ a.g.e, s. 310.

¹⁰⁹ Ahmad, s. 204.

¹¹⁰ Öğrencilerin bu eylem esnasında sloganları da 27 Mayıs’ın nasıl bir iklimde gerçekleştiğine delalet etmektedir. Namık Kemal’in “meşhur” Hürriyet Kasidesi’nden “*Felek her türlü esbab-ı cefasın toptasın gelsin, dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten*” beyti, “Plevne marşı”ndan uyarlanan, “*Hürriyet Marşı*”, “*Atatürk*”, “*İsmet Paşa*”, “*ordu-gençlik el ele*” sloganları bunların içerisinde en çarpıcı olanlardır. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 331. Daha öncede emsalleri verilmiş olduğu üzere, Türk siyasi tarihinde ordu-mektep-aydın işbirliği oldukça köklü bir geleneğe sahiptir. Celal Bayar da 27 Mayıs hareketini, “*Osmanlıdan kalma geleneksel yönetimimizdeki ordu medrese işbirliğinin*” bir ürünü olarak değerlendirmekte ve kendilerinin “milliyetçi” gençliğe karşı olan tavrını bir hata olarak değerlendirerek, “milliyetçi gençliğin” 27 Mayıs’ı hızlandıran gençlik gösterilerine karşı set çekebileceğini ifade etmektedir. Bkz. Yüksel Taşkın, *Anti-Komünizmden Küreselleşme...*, s. 113,118. Esasında, DP 27 Mayıs’ın hemen öncesinde Türk Ocakları vasıtasıyla milliyetçi gençlerle irtibat kurmuştur. Türk Ocağı’nın yönetiminde bulunan Sadettin Bilgiç, Emin Bilgiç, Mehmet Turgut ile DP Ankara İl Başkanı Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın ile temas kurmuş ve “10 kadar” genç, “haftalık siyasi bir dergi çıkartılması şartıyla” DP’ye katılma kararı almıştır. Ancak, Bu gençlerin isimleri, dergi konusunda “somut bir gelişme yaşanmadan” ve “emr-i vaki” ile Ankara Radyosunda, “Vatan Cephesine” katıldıkları yönünde haber olmuştur. Bu gelişme üzerine bu “gençler” ciddi bir rahatsızlık duymuş ve eleştirilere muhatap kalmıştır. Bu gençlerden birisi olan Mustafa Kafalı, “DP’ye katılmadığını” basın açıklaması ile duyurmuş ve Cumhuriyet Gazetesi bu haberi “*Kafalı öğrenci yalanladı*” diye kamuoyuna duyurmuştur. Bkz. 60’lılardan *Vatan Kurtarma Hikayeleri*, Ed. Nuri Gürgür, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 290. Mevzubahis “gençlerden” İbrahim Metin de, bu haberden sonra çevresinden ciddi eleştiriler aldığını ve

protestolar İstanbul ile sınırlı kalmamıştır. Tarihe “555-K” olayı olarak geçen hadise, 5 Mayıs günü saat 17.00’de, Kızılay’da cereyan etmiştir. DP’lilerin Menderes-Bayar ikilisine yönelik Kızılay civarında destek gösterisi yapılacağını haber alan muhalifler, meydanı doldurarak önemli bir eylem faaliyeti göstermiştir. Kalabalığı görüp, arabasından inen Menderes’in yere düşmesi ve bir gazeteci vasıtasıyla olay yerinden uzaklaştırılması, göstericilerin cesaretini arttırmıştır.¹¹¹ 27 Mayıs öncesi yaşanan son önemli gösteri ise, 21 Mayıs 1960 günü Harp Okulu öğrencilerinin yaptıkları “sessiz yürüyüş” olmuştur. Yürüyüş sonrasında tutuklanan öğrenciler ve subaylar hemen serbest bırakılmış ve hükümet “öğrencilerin taleplerini” yerine getireceğini açıklamıştır.¹¹² “9 subay” olayında olduğu

DP’nin bu “emr-i vaki” ile “hayati ehemmiyeti” olan bir fırsatı kaybettiğini belirtmektedir. Bkz. Metin, a.g.e., s. 256.

¹¹¹ Tanel Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...*, s. 334. Bu eylemde de Gazi Osman Paşa türküsünde mülhem “Hürriyet Marşı” sık sık söylenmiştir. 27 Mayıs öncesi, gösterilerde Gazi Osman Paşa’nın sembolize edilmesi, 27 Mayıs’tan sonra İstanbul ve Ankara’nın iki büyük semtine “Gazi Osman Paşa” isminin verilmesine neden olmuştur. Ankara’da bulunan semtin DP dönemindeki ismi, “iktidara geliş tarihini refere eden” “14 Mayıs” olmuştur. Bkz. Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, s. 124. Gösterilerin ve protestoların subaylar üzerindeki etkisi üzerine Dünder Taşer’in şu sözleri ilgi çekici durmaktadır: “14 Mayıs’ta Ankara’da Piknik civarında yaşlı bir kadın, -60 yaşlarında var- gri bir manto giymiş, siyah bir başörtü koymuş, elinde bir file, içinde bir ekmek, birkaç domates, bir demet maydonoz, kaldırımda yürürken polis çevirdi. -Yasak geçemezsin, dedi; ihtiyar kadın eliyle kapıyı göstererek:-Evladım şu eve gireceğim, -Yasak! Başka yoldan git dedi polis, -Hanım: -Başka yol yok; bırak gideyim. Demeye kalmadı, polis kadını itti ve düşürdü. Hanım toparlandı kalktı; biraz ötede duran bize (yanımda kurmay bir binbaşı vardı) parmağını uzatarak: “Utanmıyor musunuz” dedi. Polise bir şey söylemedi. Bu hitapta istimdat, ümit kırıklığı, subaylık yeminini ihtar ve her şey her şey vardı.” Bkz. Metin, s. 235.

¹¹² Ahmad, s. 206. Doğan Akyaz, Harp Okulu yürüyüşü sırasında sadece öğrencilerin olmadığını, yürüyüşe katılan askerler içerisinde albay rütbesinde dahi subayların olduğunu belirterek, yürüyüşün “öğrenci yürüyüşü” olmasından ziyade “subay yürüyüşü” olarak nitelendirilebileceğini ifade etmiştir. Bkz. Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, s. 124-125. Ayrıca, Ali Fuat Başgil’in anılarında geçen ve bu hadise esnasında yaşandığı iddia edilen ilginç bir diyalog, ordu içerisinde alt türbeli subaylar ile üst türbeli subaylar arasında yaşanan gerilimin bir başka tezahürü niteliğindedir: “Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korg. Namık Argüç, yürüyüş sırasında elinde arazide kullanılan urgan bulunan haritacı yüzbaşıya şaka ile karışık sorar. ‘Ne o elindeki urgan, beni mi asacaksın?’. Yüzbaşının cevabı ise “buz gibidir”: ‘Evet. Gerekirse’. Bkz. Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, s. 171.

gibi bu olayda da hükümet “geri adım” atmıştır. Adnan Menderes, 25 Mayıs tarihinde “Tahkikat Komisyonu”nun faaliyetlerini¹¹³ bitirdiğini açıklasa da, 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu iktidara el koymuştur.

¹¹³ Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasına DP içerisinde de itirazlar gelmiştir. Samet Ağaoğlu’na göre bu itirazlardan bir tanesi de Anayasa Profesörü olan Ali Fuat Başgil’e aittir. Başgil, Menderes’in sorusu üzerine mevcut kanunun “Anayasaya aykırı” olmadığını ama kaldırılması gerektiğini söylemiştir. İstanbul’da meydana gelen öğrenci olaylarına değinen Başgil; bu olayları Fransa’da 1789 yılından sonra oluşan halk hareketlerine benzetmiş ve “*toplananları dağıtmak için gönderilmiş askerler ve subaylarla dağıtmaya memur olan gençlerin birbirlerine sarılarak öpüştüklerini*” gözlemlediğini ifade ederek, “ordu-mektep” ilişkisine dikkat çekmek istemiştir. Menderes’in istifa etmesi gerektiğini söyleyen Başgil’e, bkz. Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 97, mezkûr toplantıda bulunan Bayar’ın verdiği cevap ise, Bayar’ın İttihatçı kimliği ile mütenasip olmuştur: “*Şimdi tenkit değil, tahrikçileri ‘numune-i imtisal’ olarak ‘tenkil’ zamanıdır*”. Bkz. Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...* s. 376.

27 MAYIS SÜRECİNDE “ORDU-SİYASET” İLİŞKİLERİ

Milli Birlik Komitesi Dönemi

27 Mayıs sabahı ordu; “demokrasinin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına mahal vermememe” gerekçesiyle memleketin idaresini ele almıştır. “Partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazanana devir ve teslim etmek üzere”¹¹⁴ mevcut hareketi gerçekleştirdiğini ilan eden ordu mensupları; bu sözler ışığında, “darbeyi herhangi bir parti” adına yapmadıklarını ve “ebedi bir askerî idare” tasavvur etmediklerini kamuoyuna açıklamıştır. 27 Mayıs, Ankara ve İstanbul’da umumiyetle “sevinçle” karşılanırken¹¹⁵, diğer şehirlerde ve kırsal bölgelerde darbenin “pasif kabulü” ile vuku bulmuştur. Ege bölgesinin bazı çevrelerinde “önemsiz” başkaldırıları yaşanmış olsa da¹¹⁶, 27 Mayıs’ı takip eden günlerde Anıtkabir’in kabileler halinde ziyaret edilmesi¹¹⁷, müdahalenin toplumun belirli bir kesimi tarafından teveccüh gördüğünü gösterir nitelikte olmuştur.

27 Mayıs’tan hemen sonra “Milli Birlik Komitesi”¹¹⁸ ve Milli Birlik Komitesini temsilen, kabine ihdas edilmiştir¹¹⁹. Cemal Gürsel

¹¹⁴ William Hale, s. 108.

¹¹⁵ Walter Weiker, *The Turkish Revolution 1960-1961*, The Brookings Institution, Washington D.C, 1963, s. 20.

¹¹⁶ Hale, s. 109.

¹¹⁷ Weiker, s. 20.

¹¹⁸ Alparslan Türkeş, “Milli Birlik Komitesi” lafzının ilk defa, 1959 yılında Ankara Gençlik Park’ında yapılan “komite toplantısında” geçtiğini belirtmektedir. Bkz. Alparslan Türkeş-Rıfat Baykal-Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler (Savunmalar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 17.

¹¹⁹ 28 Mayıs’ta Cemal Gürsel’in Başbakanlık ve Savunma Bakanı, Tuğgeneral Sıtkı Ulay’ın Ulaştırma Bakanı olduğu kabine 18 kişiden oluşmaktadır. Ekrem Alican dışında kabinede politikacılar yer almamış; kabine, “üst düzey bürokrat”, “akademisyen” ve “iş adamlarından” teşekkül etmiştir. Bkz. Hale, s. 111. Ahmad, bu

Devlet Başkanı¹²⁰, MBK Başkanı, Başbakan ve Başkomutan görevlerini üstlenmiş¹²¹, Alparslan Türkeş “Başbakanlık Müsteşarı”, Cemal Madanoğlu ise “Ankara Kumandanı” görevlerine getirilmiştir¹²². Milli Birlik Komitesi 27 Mayıs’a katılan 38 subaydan oluşturulmuştur¹²³. Komite üyelerinin yaş ortalaması 41.1 olup, en yaşlı üye 65 yaşında olan Cemal Gürsel, en genç üye ise henüz 27 yaşında olan Muzaffer Özdağ olmuştur. Komitede bulunan 38 subayın 32’si kurmay subay iken bunlardan dördü; Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ Harp Okulu’nu kendi dönemlerinde birinci olarak bitirmiştir. Komitede bulunan subayların 5’i general, 9’u albay, 6’sı yarbay, 11’i binbaşı ve 7’si yüzbaşı rütbesindedir¹²⁴. Büyük bir çoğunluğu “alt-orta sınıf” menşeli ailelerden gelmiştir. Üç mensubun kökeni yüksek zümreden, 20’ye yakın üye,

“teşekkülü” geleneksel asker-sivil-aydın ittifakı ile açıklamaktadır. Bkz. Ahmad, s. 209.

¹²⁰ Literatürde sıklıkça tekrarlandığı üzere Gürsel’in ihtilâl günü, darbenin başında bir general bulunması ihtiyacına binaen liderliğe getirildiği yorumu, çalışmanın ilerleyen safhalarında da izah edileceği üzere hiç inandırıcı görünmemektedir. Bu safhada sadece Yakup Kadri’nin şu sözlerini aktarmak ilginç olacaktır: “Ben Cemal Paşa, ya da Aga Cemal adını ilk defa o gün işitmiş değildim. Epeyce zaman önce İstanbul’da tanışıp görüştüğüm genç bir subay bana ondan sık sık bahsedirdi. ‘Biz’ derdi, ‘kararlıyız harekete girişmeye ama kendimize yüksek rütbeli bir baş bulamıyoruz. Baş yok değil; hem de alası var. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Paşa”. Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, 8.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 213.

¹²¹ Ahmad, s. 209. Ahmad, Gürsel’e, “kâğıt üzerinde Atatürk’ün bile sahip olmadığı” yetkilerin verilmesini, Gürsel’in lider olarak değil “figür” olarak görüldüğünün göstergesi olduğunu savunmaktadır. Bkz. a.g.e., s. 209. Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın da benzeri bir yorum yaparak, komite üyelerinin kurmay subaylardan oluştuğunu, esasen kişilerin rütbeleri ne olursa olsun “eşitler arası birinci” konumunda bir lider aradıklarını belirterek Cemal Gürsel’in bu misyon dairesinde mezkur görevlere getirildiğini ileri sürmektedir. Bkz. Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

¹²² a.g.e., s. 67.

¹²³ Komite mensuplarının sayısının miktarı 12 Haziran’da ilan edilen Geçici Anayasa’ya kadar belirli olmamıştır. Alparslan Türkeş, MBK’nin üyelerinin ilanından önce komite üyelerinin 20 kişiden ibaret olacağını ve “kanaatince komitenin çok fazla geniş olmaması” lazım geldiğini gazetecilere açıklamıştır. Bkz. Bedii Faik, *İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci*, s. 44. Orhan Erkanlı da anılarında, 20 kişilik bir komite teşkil etmek istediklerini ancak “birbirlerini tanımayan, hiçbir usulde beraberliği olmayan bir heyetin” oluşturulduğunu öne sürmektedir. Bkz. Erkanlı, s. 19.

¹²⁴ Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, s. 136-137.

memur ve subay kökenli ailelerden, üç üye ise köylü sınıfa mensup ailelerden mütevellit olmuştur. Üyelerin yalnız 8 tanesi büyük şehirlerde (İstanbul, Ankara, İzmir) yetişmiş, 4 üye, Türkiye dışında (Alparslan Türkeş Kıbrıs'ta, diğer üçü ise Balkanlarda) dünyaya gelmiştir. Üyelerin hepsinin en az bir yabancı dili konuşabildikleri iddia edilmiştir¹²⁵. Komite üyelerinin büyük çoğunluğu, yukarıda da tartışıldığı üzere, müdahaleye motivasyon açısından dönüm noktası olarak, yukarıda da tartışıldığı üzere, 1954 yılını vermiş; üyelerin önemli bir kısmı, Köy Enstitüleri'nin kapatılmasının hata olduğunu ve derhal açılması gerektiğini, Türkiye'nin en büyük probleminin "eğitim" alanında yaşandığını ifade ederek, Türkiye'de "vergi reformu", "toprak reformu"¹²⁶ gibi sosyal adaleti tesis edecek yenileşmelerinin yapılması gerektiğini öne sürmüşlerdir¹²⁷. Köklü bir ekonomik reformun yapılması lazım geldiği üzerinde mutabık olan komite üyelerinin¹²⁸, önemli bir kısmı, kendileriyle yapılan bir röportajda, Atatürk'ün Nutuk'unu, edebi eseri olarak Polyanna'yı

¹²⁵ Karpat, a.g.m, s. 249. Müşerref Hekimoğlu MBK üyelerin geldikleri sosyal tabakayı şu şekilde tasvir etmektedir: "Milli Birlikçiler, halk çocukları, Anadolu'nun katı gerçeklerini çok iyi biliyorlar, birleşik yanları bu. Bir çok köy çocuğu gibi onlar da okumak, kabiliyetlerini geliştirmek yolunu asker okulunda bulmuşlar". Bkz. Müşerref Hekimoğlu, "İhtilâl Gelen Yeni Fikirler", Öncü, 24 Şubat 1962. Aynı yazar, MBK üyelerinden İrfan Solmaz'ın daha önce "katiplik" yapması sebebiyle aldığı eleştiriler üzerine Suphi Karaman'ın şu sözlerine yer vermektedir: "Solmaz çok cesur, çok kültürlü, çok idealist bir subay. Vaktiyle katiplik yapması ancak cemiyetimizin bozuk nizamını gösterir. İhtilâlin amacı da bu bozuk nizamı düzeltmek.". Bkz. Müşerref Hekimoğlu, "Tam Sana Göre Adam Yarbayım", Öncü, 20 Mart 1962.

¹²⁶ Taner Timur, Jacques Lambert'in az gelişmiş ülkelerde Batı demokrasinin nasıl işlediğini tartıştığı bir incelemesinde, "toprak reformu ve arkasından gelecek kooperatifliği başarmadan yapılacak genel oya dayalı seçimlerin ağaların oylarını arttıracak" yönünde tespitlerde bulunarak, reformun ana amacının "ekonomik" olmaktan ziyade "siyasi" olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Özgür Mutlu Ulus, s. 72. Tanıl Bora da, "kalkınma" kavramı ile birlikte toprak reformunun 60'ların "mitoslaşmış" mevhumları olduğunu ve bu bağlamda hem Mehmet Ali Aybar'ın hem de Mihri Belli'nin MBK'ya toprak reformlarını gerçekleştirmelerini talep eden mektuplar kaleme aldıklarını belirtmektedir. Bkz. Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, 2.B. İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 597.

¹²⁷ Weiker, s. 120.

¹²⁸ Aslı Daldal, "The New Middle Class as a Progressive Urban Coalition: The 1960 Coup d'Etat in Turkey", *Turkish Studies*, Vol.5, No.3, Güz 2004, s. 84.

ve en beğendikleri eser olarak “*Beyaz Zambaklar Ülkesinde*”¹²⁹ adlı kitabı okuduklarını ve Metin Toker’in “*Akis*” dergisini takip ettiklerini belirtmiştir¹³⁰.

27 Mayıs’ı gerçekleştiren subaylar bu süreç dahilinde “Kemalist restorasyon”¹³¹ zihniyetiyle, köklü reformlar gerçekleştirmek isteyen bir nesli¹³² temsil etmişlerdir. 1920’lerde doğan bu kuşak,

¹²⁹ Grigory Spiridonovich Petrov’un kaleme aldığı bu eser, Ali Haydar Taner tarafından, beş bölümü sansür edilmek (içinde din-ruhban ilişkisinin de olduğu) suretiyle, Bulgarca versiyonundan tercüme edilmiş ve bu eser Milli Savunma Bakanlığı’ndan öğretmenlere ve subaylara okutulmak üzere tavsiye edilmiştir. Bkz. Karpat, a.g.m, s. 250. Yalçın Küçük, bu eserin 27 Mayıs’ı gerçekleştiren subaylar nezdinde etkisinin, “Forum” dergisinden bile daha tesirli olduğu görüşünde olup bu eserle alakalı “Mehmet Emin Erişirgil” tarafından kaleme alınan bir inceleme yazısını gündeme getirmektedir. Erişirgil kitap ile inceleme yazısında şu sözleri sarf etmiştir; “elimde olsa Haydarpaşa-Ankara aracında seyahat eyleyen her yolcunun eline bu kitabı verir, bu eseri okuturken bir taraftan da civarda toprak yığını olan köylere baktırırdım... Şu toprak yığınının ibaret köylerin ortasından çirkefler akan sokakların kalkmasını samimi olarak arzu ediyorsanız, bunlardan iğrenen bir halk kütlesi yaratmak mecburiyetindesiniz. İşte, Beyaz Zambaklar Memleketinde, hepimize bunu kuvvetle telkin ediyor... Beyaz Zambaklar Memleketinde... bir halk mürşidi Senelman’ın, bir köy doktorunun, halk arasında yetişen bir reçel kralının yaptıklarını hatırlatıyor... Eserin en güzel sahifelerinden biri de kışlaların nasıl bir halk mektebi olduğunu tasvir eden sahifelerdir...” Bkz. Küçük, Aydın Üzerine Tezler:3, s. 201-203. Dündar Seyhan, kendisinin “27 Mayıs” motivasyonunu açıklarken, bu konu minvalinde şu cümleleri kullanmıştır: “Sarıkamış’a sardıkça yol dikleşiyordu. Yol dikleştikçe de tren yavaşlıyordu... Bu tren cidden benim asabımı bozmuştu. Atatürk Türkiye’sinde böyle bir trenin mevcudiyetine tahammül edemiyordum... Erzurum dolayları... Batı’daki köyler... onların yanında mamur kalır... Mağara devri insanı, belki daha insana yakışır olanında yaşad.” Bkz. Seyhan, s. 25.

¹³⁰ Aydın-Taşkın, s. 69.

¹³¹ “Zamanın ruhunu” taşıyan ve Nermin Abadan tarafından yazılan eserde “Kemalist restorasyon sürecinin paydaşları, “bir kısım ülkücü ordu mensupları, üst kademe devlet yöneticileri, muhalefette bulunan siyasi partiler, büyük şehirlerde oturan bir kısım serbest meslek mensupları ve üniversite gençliği” olarak belirtilmiş ve “27 Mayıs Devrimi”, sosyolojik anlamda toplumu meydana getiren bütün sosyal tabakalara mal edilemeyen, “demokrasiye kavuşma uğruna atılmış” bir “restoration” teşebbüsü olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Nermin Abadan Unat, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri Tahlili*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966, s. 102.

¹³² François Georgeon, “nesil” kavramının Türk modernleşme süreci içerisinde ortaya çıkışı üzerine kaleme aldığı makalesinde, bu mevhumun Osmanlı Devleti’nde, 19. yüzyılın son çeyreğinde, mekteplerde (Harbiye-Tıbbiye-Mülkiye) vücut bulduğunu; bu okullarda farklı bir dayanışma ilişkisinin kurulmasıyla

“en büyük kahraman” ve “Türk’ün bütün hasletlerini” bünyesinde barındıran bir “arketip” olarak resmedilen Atatürk ile özdeşlik kurmaktadır. Burada ilginç olan nokta, mevzubahis kuşağın, daha önce tartışıldığı üzere, “aynı gelenek” içerisinde geldikleri 1908 devrinin önde gelen isimleri ile herhangi bir bağ kurmamış olmalarıdır¹³³. Hatta İttihatçı liderler ile bağ kurulmadığı gibi, İttihatçılar için “olumsuz” söylemler de, 27 Mayıs’ın öncüleri tarafından zikredilmiştir¹³⁴. Burada, kuşkusuz dönemin Türk historiografisinde yer alan ve mezkur dönemde tartışılmasız kabul edilen “kopuş tezinin” subaylar nezdindeki tesiri önemli rolü bulunmaktadır.

MBK, ülke yönetimini üstlenirken, birlikte hareket ettiği “sosyal gruplar” bulunmaktadır. DP dönemine karşı çıkan ve 27 Mayıs’ın meydana gelmesinin zeminini hazırlayan bu gruplar, “yeni orta sınıfı” temsil etmektedir. Manfred Halpern tarafından formüle edilen “yeni orta sınıf”, Ortadoğu gibi modern ekonominin yaratılma koşullarını yaşayan ülkelerde ve devleti kontrol etmede “sosyal değişimin mülkiyet ilişkilerinden” daha etkili olduğu yerlerde, “mühendis, doktor, gazeteci, bilim adamı, öğretmen veya subay” gibi maaşlı kesimler tarafından teşkil eden zümreyi nitelemektedir. Seküler değerleri ön plana çıkaran “yeni-orta sınıf”, “geleneksel eğitimin zayıflığı” ve “iptidai” olduğunu düşünmekte ve bundan ötürü eğitime büyük vermektedir zira toplum eğitim kanalıyla dönüştürülecektir. Bundan ötürü “yeni-orta sınıf”, “entelektüelle-

yeni bir figür olarak “sınıf arkadaşlığı” kültürünün geliştiğini ifade etmektedir. “Nesil” sözcüğünün bizatihi, yeni bir olgu olduğunu zikreden Georgeon, Arapça ve Osmanlıcada “soy-şecere” manasına tekabül eden bu kelimenin, bu dönemle birlikte “jenerasyon” manasına da evrildiği tespitini yapmaktadır. Bkz. François Georgeon, “*Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kemalist Türkiye’ye Geçiş Anlamında Anahtar Olabilir Mi?*”, *Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar*, Der. Ferdan Ergut-Ayşe Soysal, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s. 71-73.

¹³³ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun...* s. 352.

¹³⁴ Emin Aytekin, ordu-siyaset ilişkisi açısından son dönem Osmanlı tarihini referans gösterirken, İttihat ve Terakki’nin “politikacı” özelliğinin Balkan Harbi faciasına yol açtığını ileri sürmekte ve “bir macera hareketi grubunun” faaliyeti olarak tasvir ettiği “Bab-ı Ali” baskının, “geniş anlamda bir ordu müdahalesi” olarak nitelendirilemeyeceğini ifade etmektedir. Bkz. Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 279. Dündar Taşer de 1908 ve 1912 hareketini, aynı Aytekin gibi, “maceracılık” minvalinde eleştirmekte ve imparatorluğun I.Dünya Savaşı’na girmesini “Enver Paşa cinneti” ibaresiyle yorumlamaktadır. Bkz. Metin, s. 248.

rin”, devleti yönlendirmede oldukça etkili olması gerektiğini savunmaktadır.¹³⁵ Daha önce dipnotta da bahsedildiği üzere Nermin Abadan, 27 Mayıs’ı üstlenen sosyal tabakaları; “bir kısım ülkücü ordu mensupları, üst kademe devlet yöneticileri, muhalefette bulunan siyâsî partiler, büyük şehirlerde oturan bir kısım serbest meslek mensupları ve üniversite gençliği” olarak tarif etmekte¹³⁶ ve bu tarif Halpern’in “yeni-orta sınıf” tanımına tekabül etmektedir. 60’lı yıllarda bu zümreyi niteleyen kavram “zinde kuvvetler” olmuştur. Aydın, ordu ve gençlik tarafından temsil edilen zinde kuvvetler mevhumu, genellikle hem parasız eğitim görmüş hem de sosyal reformlar ve “çağdaşlaşma” karşısında ortak tavırlar içerisinde olarak, 60’lı yıllarda çözümü, “radikalizm” de arayacak olan nesle karşılık üretilmiştir¹³⁷.

İhtilâli birlikte gerçekleştiren bu neslin, inkılâp döneminde de önemli müşkülâtları mevcut olmuştur. Bunlardan ilki, darbe sonrasında tutuklanan DP kurmaylarının akıbetinin ne olacağı sorusunda düğümlenmiştir. Müdahalenin olduğu gün, darbenin “hiçbir gruba karşı yapılmadığını” ilan eden 27 Mayıs kurmayları, bu durumdan ötürü sıkıntılar yaşamıştır. Bununla birlikte, bilhassa kırsal bölgelerde, darbenin çok sıcak karşılanmaması ve bu bölgelerde mevcut olan “Menderes imajı”, Milli Birlik Komitesi adına durumu daha da zor kılmıştır. Bir diğer problem de, darbenin uluslararası platformlarda, Türkiye’nin ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin intibasına dair “olumsuz yargıların” ortaya çıkmasının ihtimalinin var olmasıdır zira dünya nezdinde Türkiye, diğer Ortadoğu ülkelerinin aksine, çok partili hayata geçişini tamamlamış ve demokrasini oturtmuş

¹³⁵ Aslı Daldal, a.g.m, s. 80.

¹³⁶ Abadan, a.g.e, s. 102. Yalçın Küçük, Sovyet yazar Danilov’dan, 27 Mayıs’ta iktidara gelenlerin sınıfsal çözümlemesini şu şekilde aktarmaktadır: “Bizim görüşümüze göre, askeri yönetimin kimin çıkarlarını yansıttığını anlamada, yönetimlerinin birinci döneminde defalarca toprakağası-burjuva kodamanlarının çıkarlarında dokunmaları ve onların hoşnutsuzluğu ve muhalefetleri ile karşılaşmaları önemli olgulardır. Bunlarla birlikte, kır ve kent emekçilerinin yükünü tereddütsüz hafiften bazı önlemler alındı. Bu reformlar, ne kadar mütevazı olursa olsun nüfusun büyük bir bölümünün ve orta tabakaların tasvibini aldı”. Yalçın Küçük, bu analizden sonra, yazarın tahlil ettiği dönemin, MBK’nin 14 üyesinin tasfiye edilmeden önceki zamana kadar olan sürece işaret ettiği yorumunda bulunmaktadır. Bkz. Küçük, Türkiye Üzerine Tezler:2, s. 585.

¹³⁷ J.M.Landau, *Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar*, Çev. Erdinç Baykal, 2.B, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s. 7.

bir model olarak addedilmekte iken “askerî müdahalenin” gerçekleşmesi, Türkiye’nin pozisyonuna dair kuşku­ları da beraberinde getirebilecektir¹³⁸. Bu durumun idrakinde olan 27 Mayıs kurmay­ları, müdahaleyi ilan ederken, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin “*bütün ittifaklarına ve taahhütlerine sadık kalacağını*” ifade ederek, “NATO’ya ve CENTO¹³⁹’ya bağlı kalacaklarını” tekrar teyit etme ihtiyacı hissetmiştir¹⁴⁰.

Milli Birlik Komitesi, bu mükellefiyetleri üstlenirken, kendi içerisinde de önemli problemler yaşamıştır. Orhan Erkanlı’nın deyi­miyle; “27 Mayıs’ta ihtilâl” yapan subaylar, “28 Mayıs’ta” ne yapaca­ğını bilememektedir¹⁴¹. “9 Subay” hadisesine karışmış olduğu için Milli Birlik Komite’sine giremeyen¹⁴² Faruk Güventürk 27 Mayıs’tan önce iki farklı görüşün hâkim olduğunu ileri sürerek; “*Bir kısmımız -ki ben de buna dâhilim, ihtilâl yapacağız ama devlet yönetimini üzerimize alacak ne bilgimiz, ne kapasitemiz, ne de tecrübemiz var. O halde İsmet Paşa’yı başa geçirelim diyorduk. Bir kısmımız ise ‘Hayır, biz kelle­yi koltu­ğumuza alıyor niye İsmet Paşa’ya iktidarı teslim edelim’ diye bu fık­re karşı çıkıyordu. Milli Birlik Komitesi ilan edilince ben de şaşır­dım*”¹⁴³ demek suretiyle hem Milli Birlik Komitesi’nin “heterojen” yapısına temas etmiş hem de MBK içerisinde yaşanacak problemlerin menşei­ni gözler önüne sermiştir. Fransız Gazetesi “Le Monde’nin” 8 Haziran günü yaptığı haberde, Milli Birlik Komitesi’nin ikiye bölündüğünü, “*Gürsel’in liderliğinde ılımlı bir grubun bir an önce demokratik düzene geç­mek istediği*” ancak Alparslan Türkeş’in öncülüğünde diğer grubun, “*radikallerin*”, “*İkinci bir Atatürkçü devrimi gerçekleştirmek için daha uzun*

¹³⁸ Weiker, s. 25.

¹³⁹ Yalçın Küçük, 27 Mayıs ilan metninin bir nüshasının Amerikan Büyükelçiliği’nin bahçe kapısına atıldığını iddia etmekte ve bu geleneği II. Meşrutiyeti ilan eden nesilden tevarüs ettiğini öne sürmektedir. Bkz. Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tez­ler:2*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 345.

¹⁴⁰ Hale, s. 109.

¹⁴¹ Erkanlı, s. 16.

¹⁴² 27 Mayıs öncesinde oldukça aktif bir rol üstlenip, Milli Birlik Komite’sine gireme­yen diğer önemli isimler, darbe gerçekleştiğinde yurtdışı görevinde bulunan Talat Aйдemir, Dündar Seyhan ve Sadi Koçaş olmuştur. Bu isimlerin, bilhassa Aydemir ve Seyhan’ın komiteye girememesi, sonraki yıllarda yaşanacak hadiselerin temeli­ni atmıştır. Bkz. Hale, s. 111.

¹⁴³ Nazlı Ilıcak, a.g.e, s. 193.

iktidarda kalmak istediği”¹⁴⁴ ileri sürülmüştür. Literatürde, komitenin, gazetede çıkan haberde olduğu gibi, “ılımlılar-radikaller” olarak ikiye bölündüğü¹⁴⁵ ve bir grubun “derhal seçimlere gidilmesi gerektiğini” diğer grubun ise “köklü reformlar yapabilmek adına askerî idarenin devam etmesi lazım geldiği konusunda “genellemeler” mebzul miktarda mevcuttur. Buna mukabil, Kurtuluş Kayalı’nın da işaret ettiği üzere, Milli Birlik Komite’sinin “Türkeş”, “Küçük-Madanoğlu”, “Okan-Köksal”, “Ataklı ve havacıların önderlik ettiği dört ayrı grup” ve komite içerisinde “özel bir yeri bulunan Orhan Kabibay” olmak üzere beş ana gruba ayrıldığı söylenilebilir¹⁴⁶. MBK içerisinde yaşanan bu gruplaşmalar, çalışmanın ilerleyen safhalarında görüleceği üzere, önemli problemleri beraberinde getirecektir.

27 Mayıs sonrasında yapılan ilk faaliyet, “darbenin hukuki altyapısını” tesis etme üzere hukukçular tarafından “Bilim Heyeti” teşkil edilmesi ve Sıddık Sami Onar’ın başkanlığında “Anayasa Komisyonu’nun” oluşturulması olmuştur¹⁴⁷. Bu komisyon, 12 Haziran 1960 günü kamuoyuna, MBK’nın yetkilerini tanımlamış ve MBK’nın “yeni anayasa yürürlüğüne” girdikten sonra Büyük Millet Meclisi’nin tekrar yönetimi devralmasına kadar, “Türk milleti adına egemenlik hakkını” uhdesinde ihtiva ettiği Geçici Anayasayı ilan etmiştir.¹⁴⁸ Hukuki bağlamda bir diğer önemli girişim, “devr-i

¹⁴⁴ Özdağ, s. 286.

¹⁴⁵ Gazete haberinin çıktığı tarihte Gürsel’in “ılımlılar” olarak tarif edilen grubun öncüsü olduğu kanaati, tartışmaya açık bir husustur ve çalışmanın ilerleyen safhalarında bu konu irdelenecektir.

¹⁴⁶ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset:27 Mayıs-12 Mart*, 5.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 75.

¹⁴⁷ Mete Kaan Kaynar bu durumu şu sözlere ifade etmektedir: “*Revolution Copernic evrenin yasalarının devri- daimi iken inkılap buna karşılık gelebilir ancak devrim, yani devirmek aynı klasik Osmanlı yapısındaki “hal” ampütasyonla ilişkilidir, çünkü burada devrilen padişah vardır ve ulema bunu tecviz eder 27 Mayısta da benzer bir durum var Yüksek İlim Heyeti askeri darbeyi tecviz ediyor*”. Bkz. Mete Kaan Kaynar, “*İnkılap, Revolution, Devrim: Bir Kavramın Tarihsel Serencamı Üzerine*”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 70-71.

¹⁴⁸ Ahmad, s. 211. Muammer Aksoy, “Geçici Anayasa”nın ilk projesinin, MBK içerisindeki “radikalleri” temsil eden Muzaffer Özdağ ve Numan Esin tarafından hazırlandığını belirtmiştir. Bkz. Nazlı Ilıcak, s. 136.

sabık"¹⁴⁹ muktedirleri olan DP'li ileri gelenlerinin yargılanmaları meselesi olmuştur. Yassıada'da içerisinde Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'ın da dâhil olduğu, biri müstesna¹⁵⁰ bütün DP bakanları, milletvekilleri, bazı DP il yöneticileri, Rüştü Erdelhun'un da dâhil olduğu "kolluk kuvvetleri" mensupları ve muhtelif valiler yargılanmıştır. 1924 Anayasası'na göre, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar'ın Yüce Divan'da yargılanmaları lazım gelirken, ihtilâl düzeni "Yüksek Adalet Divanı" adı altında özel bir mahkeme düzenlemiş¹⁵¹ ve "kanunların geriye işlemeziği" ilkesi ortadan kaldırılmıştır¹⁵². Mahkûmlar üç tanesi, 6-7 Eylül 1955 olayları da dâhil olmak üzere, "cinayet", "ayaklanmayı teşvik" suçundan, dokuz

¹⁴⁹ "Eski manasına gelen ve kendinden önce gelen iktidarı tanımlamak adına kullanılan bu sıfat 27 Mayıs süreci ile pejoratif bir anlam kazanmış ve siyasal literatüre "Devr-i sabık" sözünü kazandırmıştır. Bkz. Aydın-Taşkın, s. 73.

¹⁵⁰ Tek istisna, Milli Mücadele'nin önde gelen komutanlarından, Atatürk'ün "sınıf arkadaşı" Ali Fuat Cebesoy olmuştur. Bkz. Weiker, s.26. Tefvik Çavdar, Yassıada mahkemesini, 1926 İzmir Suikastı davasına benzetmekte ve "ikinci siyasal soykırım" ifadesini kullanmaktadır. Bkz. Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara, 1996, s. 97. Kaderin ilginç bir cilvesidir ki Ali Fuat Cebesoy, "İzmir Suikastı" davasında da yargılanmış ve beraat etmiştir.

¹⁵¹ Nazlı Ilıcak, s. 135.

¹⁵² Aydın-Taşkın, s. 65. Muammer Aksoy, bu durumu "ihtilâl hukuku" dairesinde açıklamakta ve DP döneminde "1924 Anayasa düzeni muhafaza edilmiş olsaydı, onun içindeki hükümlerin de korunması tezi rahatlıkla savunulurdu" diyerek, 1924 Anayasa'sına işaret edilmesinin yanlış olacağı kanaatinde olduğunu belirtmektedir. Aksoy mevcut hukuk düzenini, kaderin ilginç bir cilvesi olarak kısa bir süre önce "Tahkikat Komisyonu" kurulması aşamasında DP'li milletvekilinin "referans" gösterdiği gibi, "Tahrir-i Sükûn" dönemine gönderme yaparak açıklamış ve o dönemde de "devrimleri korumak" için "İstiklal Mahkemelerinin" kurulduğunu belirtmiştir. Bkz. Ilıcak, s. 135,145. Orhan Erkanlı, üniversite hocalarından müteşekkil "hukukçu" bilim heyetinin, "meseleyi ihtilâl hukuku çerçevesi içinde mütalaa ederek klasik hukuku ihmal etmeye meyyal" bir tavır içerisinde olduklarını ve "sürat ve şiddet" taraftarı olduklarını iddia etmektedir. Bkz. Erkanlı, s. 175. Numan Esin de, Erkanlı ile benzer tahlil yapmakta ve "Üniversite hocaları bizden daha hızlıydılar. Biz şiddet yanlısı değildik" ifadesini kullanmaktadır. Bkz. Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2.B, Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s. 115. Muammer Aksoy, Erkanlı'nın "kendi günahını başkalarına yüklemeyebilmek" adına bu tip ifadeler kullandığını belirtmekte ve "Milli Birlik tümünden farklı olarak, cezaların ağır olması ve mümkün olduğu kadar çok kişinin cezalandırılması gerektiğini" savunduğunu iddia etmektedir. Bkz. Ilıcak, s.135.

tanesi “rüşvet” suçlamalarından olmak üzere 19 ayrı davadan muhakeme edilmiştir¹⁵³.

MBK'nin icra ettiği bir diğer önemli reform, ordu içerisinde gençleştirme operasyonu olmuştur. Tek parti döneminden itibaren, ordu içerisinde yaşanan rütbelendirme rahatsızlığı, iktidara gelen subayların “ajandasında” önemli bir gündem maddesi oluşturmuş ve 3 Ağustos 1960 tarihinde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüksek kumanda kadrosunda tamamen değişiklik yapılarak 235 general ve amiral emekliye sevk edilmiştir. Tasfiye sadece generallerle de sınırlı kalmamış ve 5000'e yakın subay da aynı neticeyle karşılaşmıştır¹⁵⁴. Eski usullerde yetişen, Menderes'e yakın olan, muhafazakâr¹⁵⁵ gibi kriterler, tasfiye edilecek subayların tespitinde rol oynamıştır.¹⁵⁶ Emekliye ayrılan subaylar “EMİNSU” (Emekli İnkılâp Subayları) adı altında dernek kurmuş ve bu dönemde “baskı nüfuzu” yüksek bir sivil-toplum gücünü teşkil etmişlerdir¹⁵⁷.

MBK'nin icra ettiği bir diğer önemli tasfiye girişimi üniversitede gerçekleşmiştir. Tarihe “147'likler” olarak geçen olayın akabinde, aralarında “Ali Fuat Başgil”, “Recai Galip Okandan”, “Takiyüddin Mengüşoğlu”, “Yavuz Abadan”, “İsmet Giritli”, “Tarık Zafer Tunaya” isimlerin de olduğu 147 üniversite öğretim üyesi emekliye

¹⁵³ Hale, s. 116.

¹⁵⁴ Özdağ, s. 307-312.

¹⁵⁵ Weiker, s. 130

¹⁵⁶ Weiker, s. 130. Weiker bu kriterlerin dışında, MBK içerisinde Cemal Madanoğlu ile Alparslan Türkeş'in ihtilafının emekliye ayrılacak isimlerin tespitinde önemli rol oynadığını belirtmektedir. Bu husus, ilerleyen safhalarda irdelenecektir.

¹⁵⁷ Karpaz, a.g.m, s. 260. 60'lı yılların siyasi tarihine damga vuracak olan Adalet Partisi'nin ilk genel başkanının, “EMİNSU” olan Ragıp Gümüşpala olması, bu fikri destekler niteliktedir. Bu meyanda MBK üyesi Numan Esin'in şu sözleri ilgi çekici durmaktadır: “Tasfiyenin sonucunda emekli edilen subaylar, Emekli İnkılâp Subayları adını alan bir dernek kurdular. Bu dernek aracılığıyla sürekli olarak, kendi meselelerini getirip, ihtilâl idaresinin önüne koydular. Bütün amaçları orduya geri dönmekti ama hiçbir güç orduya geri alamazdı onları”. Bkz. Esin, s.132.MBK'ne giremeyen Faruk Güventürk'e göre, bu tasfiyeler “tamamen tetkik edilmeden, hissi duygularla” tatbik edilmiş ve MBK'nin en büyük hatası bu hadise olmuştur. Bkz. Ilıcak, s. 198. “EMİNSU”, hadisesi, her ne kadar o mirası çok sahiplenmeseler de, 27 Mayıs kurmaylarının, II. Meşrutiyet geleneğinden tevarüs ettiği bir özelliğe ışık tutmaktadır. II. Meşrutiyet sonrasında Enver Paşa öncülüğünde de “orduda gençleştirme” hareketi, benzer bir radikallikte uygulanacaktır.

ayrılmıştır. Bu hadise, hem üniversite kurumu tarafından hem de kamuoyunda ciddi tepkilere yol açacaktır. Tasfiyeye tepki olarak İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar¹⁵⁸, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter ve Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin istifa etmiş; üniversite gençlik dernekleri de “27 Mayıs inkılabından bu yana her türlü baskıdan kurtulmuş olan talebe teşekküllerinin, bundan sonra herhangi bir baskıya tahammül edemeyeceklerini” ilan etmiştir¹⁵⁹.

Milli Birlik Komitesi'nin diğer önemli faaliyetleri olarak Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması, Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) ihdas edilmesi, 485 Kürt toprak sahibi ve kanaat önderinin gözetim altına alınarak Sivas'ta bir kampa sürgün olarak gönderilmesi zikredilebilir. “Planlama fikri, daha önce de bahsedildiği üzere, 1960 öncesinde toplumsal muhalefetin ana hedeflerinden birisi olmuş ve Milli Birlik Komitesi, idareyi aldıktan sonra planlama teşkilatının kurulması konusunda çalışma yapmak üzere Kur. Albay Şinasi Orel'in başkanlığında bir komisyon kurmuştur. DP döneminde danışman olarak çağırılan Tinbergen, Şefik İnan ve Alparslan Türkeş'in kurulacak olan teşkilat için verdiği öneriler

¹⁵⁸ Özdağ, Tunaya'nın tasfiyesinde gerekçe olarak gösterilen belgenin Onar tarafından temin edildiğini iddia etmekte ve Onar'ın “tasfiyenin kendisine değil”, “kendi denetimi dışında gerçekleşmesine” tepki gösterdiğini öne sürmektedir.

¹⁵⁹ Özdağ, s. 355-360. Dönemin önemli tanığı olan Bedii Faik, “daha beş ay önce, tek bir hocasına dokunmanın dahi bir ihtilâlin meşruiyetine yeter delil olduğu ilan edilen” diyerek tanımladığı üniversitede yaşanan bu tasfiye girişiminin, büyük fevrana sebep olduğunu ve komitecilerin gelen tepkiler karşısında paniğe kapıldığını belirtmektedir. Bkz. Bedii Faik, s. 78. Burada ilginç nokta, mevcut tasfiyeye üniversite mensuplarından desteğin de gelmiş olmasıdır. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Nurettin Şazi Kösemihal, Sıddık Sami Onar'a 25 Temmuz tarihinde mektubunda; “1908,1915,1919 ve1933” tarihlerinde üniversite tasfiyelerinin yapıldığını, “ancak bu sefer tasfiyeler konusunda geç kaldığı” görüşünde olduğunu belirtmektedir. Bkz. Özdağ, s. 355. Mektupta geçtiği iddia edilen ifadeler önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. Belirtilen tarihlerin “kırılma” anlarını referans gösterdiği de düşünüldüğünde; iktidarların “olağanüstü” dönemlerde üniversiteyi şekillendirme geleneğinin, 27 Mayıs kurmaylarının da tevarüs ettiği yakasıdır. Ayrıca, mektupta 1948 yılında DTCF'de yaşanan ve Türkiye'nin Soğuk Savaş koşullarına girmesiyle koşut olarak 4 öğretim üyesinin, yine öğretim üyelerinin de hararetli desteğiyle, tasfiye edilmesi “ıskalanmış” görünmektedir. DTCF hadisesi için detaylı bilgi için Bkz. Mete Çetlik, *Üniversitede Cadı Avı&1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N.Boratav'ın Müdafası*, Dipnot Yayınları, İstanbul, 2008.

ışığında, 5 Ekim 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.¹⁶⁰ OYAK'ın kuruluş rasyonellerine bakıldığında da 1960 öncesinde bahsedilmiş olan “askerin malî durumu meselesinin” önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Askerlerin, “*Uzun hizmet yılları sonunda TC Sandığı'ndan alınan maaş ve ikramiye ile ancak mütevazı geçim şartları*” sağladığı gerekçesiyle kurulan OYAK; askerler için hem mecburî bir tasarruf kurumu, hem de ek sosyal güvenlik ve hizmet kurumu, hem de bir holding kuruluşu olarak teşekkül etmiştir¹⁶¹. OYAK'ın idarî kadrosuna bakıldığı takdirde, DP'nin politikalarından hoşnutsuz olan kent merkezli muhalefetin, yönetime sirayet ettiği görülmektedir. İlk Genel Kurulu'nda dönemin büyük sermayesini temsil eden Vehbi Koç ve Kazım Taşkent gibi isimler yer almış; ilk yönetim kurulunda ise İstanbul Sanayi Odası Başkanı Nüzhet Tekül, “Forum” Dergisi sahibi Osman Okyar gibi isimler bulunmuştur¹⁶².

485 Kürt toprak sahibi ve kanaat önderinin Sivas'ta bulunan bir kampa sürgün edilmesi kararı ise darbeden hemen dört gün sonra alınan bir karar neticesinde gerçekleşmiştir¹⁶³. Bu dönemde

¹⁶⁰ Bkz. Tekeli, a.g.m, s. 44,45. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasında darbeden önce “Forum Dergisinde” yayınlanan yazıların ve CHP 14. Kurultayında sunulan raporların önemli bir rolü bulunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın misyonu ileriki bölümlerde tartışılacaktır ancak bu noktada söylenmesi lazım gelen bir diğer nokta, müstakbel bir “planlama” teşkilatının temellerinin Menderes tarafından atıldığı savıdır. Tekeli, bu hususta, Süleyman Demirel'den referansla, 1957 yılında ekonominin çok sıkışması üzerine, “Envestisman Program Komitesi'nin” kurulduğunu ve DPT'nin kuruluşunda önemli rol üstlenecek olan Tinbergen'in danışman olarak çağırılması ile müstakbel “teşkilatın” kurulmasının temellerinin atıldığını ima etmektedir. Bkz. a.g.m, s. 43-44. Feroz Ahmad “dış baskılar” altında olan Menderes'in, “*plansız kalkınmanın ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasi yapısı açısından pek çok risk gerektirdiğini*” idrak ettiğini ve bunun üzerine Tinbergen'i davet ettiğini söylemektedir. Bkz. Ahmad, s. 331. Nazlı Ilıcak da, benzer bir yorumda bulunarak, DP döneminde kurulmuş olan “Koordinasyon Bakanlığı”nın bu işlevi üstlendiğini ve bu bakanlığın bir nevi planlamanın başlangıcını ifade ettiğini ileri sürmektedir. Bkz. Ilıcak, s.246.

¹⁶¹ Akça, a.g.m, s. 232-233.

¹⁶² a.g.m, s. 232. Hürriyet Partisi'nden Osman Okyar ve Feridun Ergin'in OYAK'ın yönetim kurulunda yer alması, siyasi anlamda varlık gösterememiş olan partinin “nüfuz alanını” göstermesi açısından etkilidir. Bkz. a.g.m, s. 231.

¹⁶³ Bkz. Yunus Emre, CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye'de Sosyal Demokrasi'nin Kuruluş Yılları (1960-1966), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 175.

Gürsel, “Kürtçülük” tehlikesinin var olduğuna işaret ederek; “Doğu Anadolu, Orta ve Batı Anadolu’nun kalesi gibidir... Doğu Anadolu’yu bizden koparmak için çalışanlarla belki 30 yıl sonra aramızda bir savaş çıkabilir”¹⁶⁴ demek suretiyle bu hususta “müteyakkız” davranacaklarını ilan etmiştir. Sivas’ta bulunan kamp, Ekim 1960’ta kapatılmış ve 55 kamp sakinine, “Mecburi İskân Kanunu’na” eklenen bir maddeyle, memleketlerine geri dönme yasağı getirilerek, Batı Anadolu’da bulunan muhtelif şehirlere yerleştirilmiştir¹⁶⁵.

Bu reformlar tatbik edilirken Milli Birlik Komitesi dâhilinde de önemli hadiseler cereyan etmiştir. Daha öncede bahsedildiği üzere, komite içerisinde mevcut olan “heterojen” yapı, komite içerisindeki ihtilafları arttıran unsur olmuştur. Kabaca, “derhal seçimlere girmek isteyen grup” ile “askerî idarenin devam etmesine taraftarlar” arasında diye özetlenebilecek görüş ayrılığı komite dâhilinde gerginliklere mahal vermiştir. Bu ihtilaflar sonucunda ilk önce, Alparslan Türkeş 22 Eylül 1960’da Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden alınmıştır¹⁶⁶. Akabinde ise 13 Kasım 1960 günü, Cemal Gürsel mevcut MBK’nın dağıtıldığını ve 23 üyeli yeni bir komitenin oluşturulduğunu ilan etmiştir. Dağıtılan MBK’da yer alan, içerisinde Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Orhan Kabibay, Dünder Taşer’in de olduğu 14 üye¹⁶⁷

¹⁶⁴ Özdağ, s. 315.

¹⁶⁵ Emre, s. 176. Türkiye’nin doğusunda mevcut olduğu ileri sürülen “yapısal” problemler, subayların nezdinde 27 Mayıs motivasyonlarından birisi olmuştur. Milli Birlik Komitesi üyesi Mustafa Kaplan’ın şu sözleri bu hususta emsal teşkil etmektedir: “Van ve Şemdinli bölgesinde üç yıl kaldım. Ağaların derebeylik tahakkümlerini yakından gördüm. Halkın ezilişini gördüm. Halkın bütün sosyal dertlerine ortak oldum. Bu bölgeden çok acılı duyularla ayrıldım... Doğunun dini görüşe bağlı taassup ve tevekkül zihniyeti yıkılmalıdır. Din istismarcılığı son bulmalıdır.” Bkz. Metin, s. 174. Bu ifadeler, mevcut reformun “rasyonelleri” üzerinde tek mevzunun “Kürtçülük” olmadığı, kurmayların nazarında, bölgedeki “tarikat” bağlarının da “laikliğe” engel bir ortam olduğu düşüncesiyle mücadele edilmesi gereken bir durumu teşkil ettirdiği söylenilebilir.

¹⁶⁶ Hale, s. 123. Alparslan Türkeş, müsteşarlıktan kendisinin istifa ettiğini iddia etmekte ve literatürde bu hadiseyi “istifa” olarak değerlendiren mebzul miktarda yayın bulunmaktadır. Bu hadise ve 13 Kasım olayı, ileriki bölümde derinlemesine irdeleneceği için, bu kısımda sadece “sathi” bilgiler verilecektir.

¹⁶⁷ Bütün liste şu şekilde sıralanmıştır: Alparslan Türkeş, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Dünder Taşer, Ahmet Er, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Şefik Soyuyüce,

ise dünyanın muhtelif yerlerinde büyükelçiliklere memur olarak tayin edilmiştir¹⁶⁸.

14'lerin tasfiyesinden hemen sonra anayasayı hazırlamak amacıyla “Kurucu Meclis”¹⁶⁹ tesis edilmiştir. Kurucu Meclis’in iki kanadı bulunmuştur. Bunlardan birincisi, Milli Birlik Komitesi, ikincisi ise “Temsilciler Meclisi” üyelerinden oluşmuştur. Temsilciler Meclisi’nin üyelerinin seçiminde “kota” uygulaması tatbik edilmiş ve kotalar şu şekilde tahsis edilmiştir. “Devlet Başkanı (10), Milli Birlik Komitesi (18), İller (75), Cumhuriyet Halk Partisi (49), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (25), Barolar (6), Basın (12), Esnaf Kuruluşları (12), Eski Muharıpler Birliği (2), Esnaf Kuruluşları (6), Gençlik (1), İşçi Sendikaları (6), Odalar (10), Öğretmen Kuruluşları (6), Tarım Kuruluşları (6), Üniversiteler (12), Yargı Organları (12)”. Bu kotaların niceliği, CHP’nin illerden seçilen üyelerden sonra “en büyük grubu” oluşturacağını göstermiştir. Ayrıca, Demokrat Parti’nin “potansiyel gücü” sebebiyle illerde yapılan seçimlerde de “tek dereceli” değil “üç dereceli” seçim uygulanmış ve bu durum CHP’ye yakın olarak bilinen aday-

Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, İrfan Solmazer, Rıfat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu.

¹⁶⁸ Ahmad, s. 216. MBK ilk kurulduğunda 38 üyeden oluşmaktadır ancak İrfan Baştuğ’un ölümünden sonra sayı 37’ye düşmüştür bundan ötürü yeni kurulan komite 23 kişiden teşkil edilmiştir. Bkz. Weiker, s. 131. Yakın dönem Türkiye tarihinde, idarecilerin “kızağa alınma” hadisesinden sonra “hariciyeye” atanmaları ilginç bir geleneği oluşturmaktadır. Bu hususta akla gelen örnekler olarak, Ali Fuat Cebesoy’un Garp Cephesi Komutanı iken Moskoya’ya, Fethi Okyar’ın hem Şeyh Sait isyanından sonra hem de SCF deneyiminden sonra Paris’e, Türk Ocakları’nın kapatılmasından sonra Hamdullah Suphi Tanrıöver’in “Bükreş”e, “Kadro” dergisinin kapatılmasından sonra “*Zoraki Diplomat*” Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Tiran”’a büyükelçi olarak atanması sıralanabilir. Bu hususta, İsmet İnönü’nün de, başbakanlıktan ayrıldıktan sonra Tevfik Rüştü Aras tarafından “New York” büyükelçisi olarak tayin edilmesi çabalarının olduğunu ama İnönü’nün “sağlık sebepleri” mazeretiyle bu tayinden “kurtulduğu” iddia edilmektedir.

¹⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk “kurucu meclis” uygulaması bu hadise olmuştur. 1920’de Mustafa Kemal, TBMM’ye giden yolda ilk olarak “*meclis-i müessisan*” kurulmasını tasarlamış ancak tepkiler üzerine “*selahiyeti fevkaladeyi haiz bir meclis*” şeklinde daha “ılımlı” bir formülde karar kılmıştır. Bkz. Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 12.B, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 371.

lara avantaj sağlamıştır¹⁷⁰. Nitekim Kurtuluş Kayalı da bu hadiseyi, Türk politik hayatında “CHP-27 Mayıs özdeşliğinden” bahsedilebilecek bir dönemin başlaması olarak betimlemiştir. Zira Anayasa’nın “Kurucu Meclis”i toplayabilmesi şartı olarak MBK’de “beşte dört” çoğunluğa bağlanmış ve bu hukuki gereklilik daha homojen bir MBK’nın ortaya çıkmasını zaruri kılmıştır¹⁷¹. Ayrıca, “Temsilciler Meclisi” içerisinde CHP’nin hem doğrudan hem de sempatzanı olan üyelerinin çoğunlukta bulunması da bu yargıyı destekler nitekte olmuştur¹⁷².

Temsilciler Meclisi, Enver Ziya Karal’ın başkanlığında 20 kişilik bir “Anayasa Komisyonu” seçmiş ve anayasa tasarısı hazırlama esnasında “*Etüt Metni*” olarak Sıddık Sami Onar’ın başkanlığında İstanbul bilim kurulu taslağını, “*Yardımcı Metin*” olarak da SBF çıkışlı metni kullanmıştır. İlk taslak daha çok “hukukçu bakışı” benimseyen, ikinci metin ise “siyaset bilimci” perspektifinde kaleme alınmış ve en son ortaya çıkan tasarıda Ankara komisyonu tarafından hazırlanan metin daha fazla kullanılmıştır¹⁷³. Hazırlanan son metin 27 Mayıs 1961 tarihinde Kurucu Meclis tarafından 260 kabul ve 2 çekimser oya karşılık kabul edilmiş ve 9 Temmuz 1961 günü referanduma sunulmuştur¹⁷⁴. Katılma oranının %80’in üstünde olduğu halkoylamasında, 1961 Anayasası %39,6 hayır oyuna

¹⁷⁰ Emre, s. 53. MBK’nın, Kurucu Meclis’in bir kanadını temsil etmesinin tezahürleri, mecliste yer alan bir üyenin izleniminde görülmektedir: “*Saat 15’de bir General Gürsel adına toplantıyı açtı. Garibime giden, biz sivillerin arasında bu askeri elbiselilerin bulunmasındaki haldı. Sanki Kurucu Meclis’e değil, bir konferans dinlemeye gitmiştik*”. Bkz. Abdülhadi Toplu, *Anayasa’da Milliyetçilik Mücadelesi*, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1976, s.7 1.

¹⁷¹ Kayalı, s. 82.

¹⁷² Walter Weiker da Kayalı gibi, 14’ler hadisesinden ve Kurucu Meclis’in tesisinden sonra CHP’nin siyasi ve sivil hayatı daha fazla “domine” ettiği düşüncesini paylaşmaktadır. Bkz. Weiker, s. 87. Temsilciler Meclisinin içerisinde CHP’nin niceliksel ağırlığı, meclis içerisinde “milliyetçi” kanadı temsil eden Abdülhadi Toplu tarafından şu şekilde tasvir edilmektedir: “*Temsilciler Meclisi Milliyetçiler Derneği’nden tanıdığım üç beş CKMP’li olmasa adeta CHP’nin küçük kurultayını andırıyordu. CHP kontenjanından gelen bütün parti meclisi üyeleri genel başkanları ile beraber birlikte meclise gelmişlerdi... Milli Birlik Komitesi üyelerinde mesuliyeti paylaşmanın rahatlığı, CHP’lilerde iktidara gelmenin çalımını, CKMP’lilerde ise bir tereddüt hali sezdim*”. Bkz. Toplu, s. 73.

¹⁷³ Tanör, s. 374. Komisyonlar arasında yaşanan ihtilaf için, bkz. Weiker, s. 68-72.

¹⁷⁴ Tanör, s. 375,376

karşın %60,4 oyla kabul edilmiştir¹⁷⁵. 1961 Anayasası ile birlikte Genelkurmay Başkanlığı tekrar Başbakanlık'a bağlanmış, Senato¹⁷⁶ kurumu ihdas edilmiş, MBK üyelerine ve eski Cumhurbaşkanı'na, 14'ler hariç, "tabii senatörlük" hakkı getirilmiş¹⁷⁷, Anayasa Mahkemesi ve Milli Güvenlik Kurulu¹⁷⁸ kurulmuş ve anayasal organ haline getirilmiştir¹⁷⁹. Anayasa yeni oluşturulan kurumlar aracılığıyla, "seçilmişler" adına "*check and balance*" sistemini getirmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Feroz- Bedia Ahmad, s. 234. İçlerinde, İzmir'in de dâhil olduğu, 11 il çoğunlukla "hayır" oyu vermiştir. Bkz. a.g.e, s. 234.

¹⁷⁶ İlk Türk Anayasası olan Kanun-ı Esasi'de de "Meclis-i Ayan" adında senato kurumu bulunmaktadır.

¹⁷⁷ 12 Eylül ihtilâline kadar geçerli kalan "tabii senatörlük" üyeliğini, Cumhurbaşkanlığı yapmış kişilerden Cevdet Sunay, İsmet İnönü ve Fahri Korutürk yapabilmıştır. Celal Bayar, "affa" uğradıktan sonra bu makamı reddetmiştir. MBK üyelerinden, Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal'da daha sonradan "tabii senatörlük" üyeliğinden istifa etmişlerdir. Bkz. Aydın-Taşkın, s. 94. "Tabii senatörlük" makamı, bilhassa 14'lerin üyeleri tarafından "siyasi bir rüşvet" olarak değerlendirilmiş ve 60'lı yıllar boyunca bu husus tartışılmıştır. İleriki bölümlerde bu konuya değinilecektir.

¹⁷⁸ Türkiye'de MGK'dan önce 1949 yılında "Milli Savunma Yüksek Kurulu" adında benzer bir teşkilat kurulmuş ve bu teşkilat "*milli savunma politikasını tespit ve topyekün milli seferberlik planını barışta hazırlaması*" misyonunu üstlenmiştir. Bkz. Bayramoğlu, a.g.m, s. 77.

¹⁷⁹ Aydın-Taşkın, s. 92-98.

¹⁸⁰ Daldal, a.g.m, s. 96.

27 Mayıs Sonrasında Sivil İdarenin Tesis Edilme Süreci

1961 Anayasası referandumu, ülke genelinde siyasî ortamı hararetlendirmiştir. “Hayır” oyunun %40’a yakın çıkması, yapılacak olan genel seçimler hususunda endişeleri de beraberinde getirmiştir. 21 Temmuz 1961’de Kurucu Meclis, seçimlerin 15 Ekim 1961’de yapılması kararını almıştır. Ancak, mevcut “endişeler”, parti liderlerinin¹⁸¹ 5 Eylül 1961 tarihinde asker gözetiminde toplanmasına ve “*Millî Antlaşma*” protokolünün imzalanmasına yol açmıştır. Antlaşma mucibince, parti liderleri; “27 Mayıs Devrimini siyasî amaçlarla sorgulamamak”, “Atatürk reformlarını korumak”, “İslam’ı siyasî amaçlarla istismar etmemek” ve “Yassıada mahkemelerinin kararlarını istismar etmemek” üzerine söz vermişlerdir¹⁸². Bu antlaşmanın DP bakiyesinden kalan oyları kazanmak isteyen Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne karşı hazırlandığı, mevcut maddelerden rahatlıkla anlaşılabilir. Antlaşmada “Yassıada Mahkemesinin” zikredilmesi de, kısa bir süre infaz edilecek olan kararların habercisi niteliğinde olmuştur. Nitekim 15 Eylül 1961 tarihinde kararlar açıklanmış; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idama mahkûm olmuştur. İçlerinde Refik Koraltan ve Rüştü Erdelhun’un da dahil olduğu 11 diğer idam cezası ise “müebbet” hapis suçuna çevrilmiş, diğer sanıklar ise “suçların niteliğine göre” müebbet hapis cezasından daha kısa süreli mahkûmiyet cezasına kademeli olarak çarptırılmışlardır¹⁸³. Celal Bayar’ın idam cezası “yaş had-dinden” ötürü infaz edilmemiş ve Bayar “idam” yerine “müebbet” hapisle tecziye edilmiştir¹⁸⁴.

¹⁸¹ CKMP lideri Osman Bölükbaşı bu toplantıya katılmamış yerine vekaleten Genel Başkan Yardımcısı olan Ahmet Oğuz’u göndermiştir. Bkz. Öncü, “*Millî Antlaşma Büyük Törenle Dün İmza Edildi*”, 6 Eylül 1961.

¹⁸² Âhmad, s. 220.

¹⁸³ Weiker, s. 42.

¹⁸⁴ Muammer Aksoy, “infaza ilişkin 65 yaşını bitirenler lehine öngörülmüş” kanunun hükmünün, Celal Bayar’ı ölümden “kurtarmak” adına kabul edildiğini esasında

Bu siyasî iklim içerisinde girilen 1961 seçimleri, sonuçları itibarıyla herkesi şaşırtmıştır. 15 Ekim'de yapılan milletvekili seçimleri "nispi" temsil sistemiyle¹⁸⁵, yeni oluşturulan Cumhuriyet Senatosu seçimleri ise "çoğunluk" sistemiyle¹⁸⁶ yapılmıştır. Milletvekilleri seçimleri sonucunda CHP %36,74 oy ile 173 milletvekili alırken, Adalet Partisi %34,79 oy ile 158 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Seçimleri sonucunda ise "çoğunluk" sistemi uygulandığı için AP birinci, CHP ise ikinci çıkmıştır¹⁸⁷. Seçim sonuçlarına ilk büyük tepki, tarihe "21 Ekim Protokolü" olarak geçen metnin, aralarında Birinci Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Cemal Turan'ın da dâhil olduğu 10 general ve 28 albayın imzasıyla, "Silahlı Kuvvetler Birliği"¹⁸⁸ tarafından ilan edilmesi

bu kanunun "hukuki" çerçevesinin zayıf olduğunu zira "30 yaşında olan bir kimsenin daha fazla yaşamaya hakkı olduğu", ve "30 yaşındaki bir şahsa verilen idam cezasının...65 yaşındaki bir kişiye verilen idam cezasından daha ağır bir ceza niteliği" taşıdığını ileri sürmektedir. Bkz. Ilıcak, s. 142.

¹⁸⁵ 25 Mayıs 1961 tarihinde 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre, Nispi Sistemin Çevre Barajı D'Hondt usulü yürürlüğe konulmuştur. Bu kanuna göre, seçim barajını geçemeyen partilere milletvekilliği tahsis edilmemektedir. Bkz. Erol Tuncer-Necati Danacı, *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s. 15.

¹⁸⁶ Kurucu Meclis'te "nispi seçim sistemi" ile "çoğunluk sistemi" arasında yapılan tartışma için, bkz. Abadan, s. 82-85.

¹⁸⁷ Aydın-Taşkın, s. 99.

¹⁸⁸ 13 Kasım 1960'ta MBK komitesi içerisinde yapılan tasfiye hareketinden sonra oluşan ve daha öncede bahsedildiği üzere MBK'da yer alamayan, Talat Aydemir, Dünder Seyhan ve Faruk Güventürk'ün öncülüğünde tesis edilen "Silahlı Kuvvetler Birliği"; "Türk Milletinin bekasını, 27 Mayıs İnkılap ruhunun devamını, demokratik rejimin kurulmasını temin ile Milli Birlik Komitesinin müspet icraatını desteklemek" amacıyla "albayların" ekseriyette olduğu yapı olarak kurulmuştur. Bkz. Ilıcak, s. 207. MBK ve CHP'ye karşı "gizli bir muhalefet" oluşturan bu birlik, gücünü 6 Haziran 1961 tarihinde yaşanan hadise ile göstermiştir. Bkz. Kayalı, s. 82. 6 Haziran'da MBK, Hava Kuvvetleri Komutanı olan İrfan Tansel'i, Türk Askeri Misyonu'nun danışmanı olarak Washington'a göndereceğini ilan etmiş ancak Talat Aydemir öncülüğünde Silahlı Kuvvetler Birliği, Genelkurmay'a verilmek üzere 6 maddelik ultimatömler hazırlamıştır. Ankara üzerinde alçak uçuş yapan bir uçak filosuyla takviye edilen ultimatömler sonuç vermiş ve 9 Haziran'da MBK, Tansel'in görevine iade edildiğini açıklamıştır. Bu hadise ve Genelkurmay Başkanı olan Cevdet Sunay'ın bu örgütün "onursal başkanı" olması ve bütün muvazzaf subaylardan, SKB yeminini etmelerini istemesi, o dönemde bu örgütün gücünü gösterir niteliktedir. Bkz. Hale, s. 126-129.

olmuştur. Bu protokole göre, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları şu açıklamaları yapmıştır: “Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra, “gelecek Türkiye Büyük Millet Meclisi” toplanmadan evvel, askerler “fülen duruma müdahale edecek”, “bütün siyâsî partiler faaliyetten men edilecek ve seçim neticeleri ile birlikte Milli Birlik Komitesi feshedilecek” ve TSK “İhtilâli milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir”¹⁸⁹. Protokol, partiler nezdinde önemli bir panik yaratmış ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın girişimiyle parti önderleri Çankaya Köşk’üne çağırılmıştır¹⁹⁰. Çankaya Köşkünde yapılan toplantıda; “MBK’nın emekliye sevk ettiği subayların görevlerine iade edilmemesi”, “Yassıada’da mahkûm edilen DP’lilere genel af çıkarılmaması”, “Cemal Gürsel’in Cumhurbaşkanı¹⁹¹, İsmet İnönü’nün de Başbakan” olması

¹⁸⁹ Ilıcak, s. 64.

¹⁹⁰ Aydın-Taşkın, s. 101.

¹⁹¹ Çankaya Köşkünde yapılan toplantıda, Gürsel’in cumhurbaşkanlığı meselesinin geçmesi, o dönemde Samsun senatörü seçilen Ali Fuat Başgil’in de “cumhurbaşkanı” adayı olmasıyla ilintilidir. DP’ye yakın olan Başgil, 27 Mayıs müdahalesinden sonra, “darbeyi” onaylayan, darbeyle beraber gelen MBK’yı “fiili” ve “meşru” bir hükümet olarak gören bir tavır içerisinde girmiştir. Bkz. Tuncay Önder, “Ali Fuat Başgil”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5: Muhafazakarlık*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekin, 4.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.292., MBK içerisindeki ihtilâfta, “radikaller” tarafında olan ve; “geçmişin tasfiyesi ve geleceğin teminatı ise Milli Birlik Komitesi gibi, tam manasıyla tarafsız ve ihtiraslar üstü bir iktidarın himmetini beklemektedir”, bkz. Özdağ, s. 340, demek suretiyle askeri idarenin devamını savunan Başgil, seçimlerden sonra AP, YTP ve CKMP’nin tavassutuyla “cumhurbaşkanlığına” adayı olmuştur. Ancak, 23 Ekim’de Başbakanlığa çağrılan Başgil, Fahri Özdilek ve Sıtkı Ulay tarafından “cumhurbaşkanlığı adaylığından” feragat etmesi adına tehdit edilmiş ve adaylıktan çekilmek zorunda kalmıştır. Bkz. Önder, a.g.m, s. 293. Kayalı’nın da bahsettiği üzere, Başgil’in adaylığının zorla geri alınması, orduyu Türk siyasal hayatında “önemli görünen” problemlerin çözücüsü durumunu güçlendiren bir unsur olmuştur. Bkz. Kayalı, s. 98. Başgil hadisesinde literatürde çok fazla değinilmeyen bir husus daha bulunmaktadır. Önder’in de makalesinde de belirttiği üzere, Başgil’in, Samsun senatörlüğüne adaylığını koyduktan sonra “dinlenmek” üzere Cenevre’ye gittiği söylenmektedir. Bkz. Önder, a.g.m, s. 293. Dündar Taşer’in damadı olan Şevket Bülent Yahnici ise kendisiyle yapılan mülakatta, Başgil’in o dönemde Cenevre’de bulunan 14’lerden Dündar Taşer’i ziyaret ettiğini, bu grubun Türkiye’ye dönerek, “gerekirse ihtilâl” yaparak, işbaşına geçmesini ve kendisinin de “cumhurbaşkanı” yapılmasını talep ettiğini iddia etmektedir.

şartıyla parlamenter demokrasinin devam edileceği kararı alınmıştır¹⁹².

Bu hadiseden sonra CHP-AP koalisyonu kurulmuş ancak ordu-siyaset ilişkileri bağlamında sular durulmamıştır. MBK komitesine “yurtdışı” görevinde olduğu sebebiyle alınmayan ve 1962 yılı itibarıyla Harp Okulu Komutanı olan Talat Aydemir¹⁹³, o dönemde mevcut olan siyasî yapıdan¹⁹⁴ ve askerlerin içerisinde, bilhassa 14’ler olayından sonra, “ordu-siyaset” ilişkisinin seyrinden rahatsızlık duyan kesimlerin desteğini alarak “darbe girişimlerine” girecektir¹⁹⁵. Aydemir’in hedefi, parlamenter yapının olmadığı “geçici bir aydın demokrasisi” yaratmak olmuştur¹⁹⁶ ve bu noktada ilk önce “9 Şubat Protokolünün” kamuoyuna ilan edilmesine öncülük etmiştir. Aralarında Refik Tulga, Faruk Güventürk ve Dündar Seyhan’ın da dahil olduğu 59 subay, “hareketin 28 Şubat’a kadar gerçekleştirileceğini” beyan etmiş ancak umulduğu gibi hem üst düzey komutanlardan hem de havacı subaylardan beklenen destek gelmemiştir¹⁹⁷. 21 Şubat günü Genelkurmay’ın Talat Aydemir’i başka yere ataması üzerine Aydemir, atama kararını kabul etmemiştir. Bunun üzerine, 22 Şubat günü, Harp Okulu’ndan şehrin muhtelif yerlerine yayılan öğrenciler birçok yeri kontrol almış, radyoevini ele geçirmiş, tanklar aracılığıyla da Kızılay ve Bakanlıkları muhasara altına almıştır. Bunun üzerine, şehrin bütün askerî ve sivil erkânı teyakkuza geçmiş ve İnönü, Ekrem Alican vasıtasıyla Aydemir’e ulaşarak, “eğer kan dökülmeden harekâtı durdurup teslim olursa”,

¹⁹² Ahmad, s. 225.

¹⁹³ Faruk Güventürk, Talat Aydemir’in MBK’ye girememesini “bir türlü hazmedemediğini” belirterek yaşanacak olan darbe girişimlerinde bu durumun önemli rol oynadığını belirtmektedir. Bkz. Ilıcak, s. 193.

¹⁹⁴ O dönem siyasal yapıdan rahatsız olan ve Talat Aydemir’e destek veren sivillerden birisi de Necmettin Erbakan olmuştur. Erbakan’ın girişimleriyle 24 Haziran 1961’de, Talat Aydemir, İstanbul Teknik Üniversitesi’nde “genç akademisyenlerin” çağrıldığı bir toplantı tertip etmiştir. Aydemir bu toplantıda; “artık iplerin elinde olduğunu, milliyetçi bir kadroyu devlet mekanizmasına yerleştirmek istediğini” bunun için de milliyetçi ilim-fikir kadrolarıyla işbirliğine girmek istediğini beyan etmiştir. Bkz. Taşkın, *Anti-Komünizmden...*, s. 132-133.

¹⁹⁵ Karpat, a.g.m, s. 267.

¹⁹⁶ Kayalı, s. 105.

¹⁹⁷ Hale, s. 137.

“bir kereye mahsus olarak” affedileceğini bildirmiştir. İlk önce teklifi reddeden Aydemir, kendisine bağlı birliklerin tamamen sarıldığını anlayınca teklifi kabul etmek durumunda kalmıştır. Bunun üzerine, Talat Aydemir, Fethi Gürcan ve Mustafa Ok başta olmak üzere 21 subay “derhal” emekliye sevk edilmiş ve verilen söz üzerine, 30 Nisan 1962 tarihinde darbeye karışanların kovuşturmayaya uğramasını önleyecek bir yasa meclis tarafından kabul edilmiştir¹⁹⁸. Esasında, bu kanun tasarısı meclise geldiğinde, AP’li milletvekilleri bu tasarıya karşılık olarak “DP’lilerin affı” meselesini gündeme getirmiş ancak Genelkurmay Başkanı Sunay’ın “ordu ile milletin karşı karşıya getirilmemesi” ihtarından sonra AP’liler bu konuyu gündemlerinden çıkararak mezkûr yasanın kanunlaşması için oy vermiştir¹⁹⁹. Bu hadise sonrasında enteresan olan bir diğer nokta, İnönü’nün, mevcut Dışişleri Bakanı olan Selim Sarper’in darbe girişimine destek verdiği inancıyla bakanlıktan azletmesi ve yerine Feridun Cemal Erkin’in “Dışişleri Bakanlığı’na” getirmesi olmuştur²⁰⁰.

“Emekliye sevk edilen” Aydemir, yeni bir darbe planlamasına girerek, Mustafa Ok aracılığıyla, Türkiye’ye dönüş yapmış olan 14’ler ile temas kurmuş²⁰¹ ve “Yön dergisi” ile “Yeni İstanbul” gazetesinden kamuoyu desteği almıştır. Celal Bayar’ın tahliye edilmesiyle birlikte “27 Mayıs taraftarlarının” gösterdiği protestolar da Aydemir’in nezdinde müsait bir zeminin teşkil ettiği kanaatini uyandırmış ve 21 Mayıs sabahı Aydemir ikinci darbe girişimine teşebbüs etmiş fakat tekrar başarısız olmuştur. Bu sefer, İnönü “ihtilâlcilerin cezalandırılması” noktasında ısrarlı davranmış ve aralarında 14’lerden Türkeş, Özdağ, Rıfat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu ile 22 Şubat Hareketine katılmış Dünder Seyhan ve Emin Arat’ın dâhil olduğu 151 emekli ve muvazzaf subay ile 1500’e yakın Harp

¹⁹⁸ Aydın-Taşkın, s. 113-114.

¹⁹⁹ Kayalı, s. 104.

²⁰⁰ Aydın-Taşkın, s.115.Feridun Cemal Erkin ile Selim Sarper arasındaki “Dışişleri Bakanlığı” yapma noktasındaki halef-selef ilişkisi, Tanzimat döneminin üç paşası “Mustafa Reşit-Fuat ve Ali Paşa” arasındaki istihlaf meselesine benzemektedir. Bu iki isim, Türkiye’nin Soğuk Savaş” koşullarına hazırlandığı II. Dünya Savaşı’ndan sonra da sırasıyla “Dış İşleri Bakanlığı” görevinde bulunmuştur.

²⁰¹ Talat Aydemir’in 14’lerle olan ilişkisi ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Okulu öğrencisi tutuklanmıştır. Talat Aydemir ve Fethi Gürcan, bu hadiseden sonra “idama” mahkûm olmuştur²⁰². Aydemir’in ikinci girişimi “alt-orta” rütbeli subayların siyasî faaliyetlerinin, 60’lı yıllar için sonu olmuş ve Cevdet Sunay’ın başkanlığında yüksek komuta, “ülke yaşamında denge ve istikrar unsuru” olmak kaydıyla sivil siyasetin kontrolünde bulunmuştur²⁰³.

²⁰² Aydın-Taşkın, s. 115-116. Yalçın Küçük, Orhan Erkanlı’dan yaptığı iktibas vasıtasıyla, Talat Aydemir’in idam sehпасına “ders notları” ile çıktığını belirtmiş ve bu durumu Aydemir’in “ders notlarını”, “doktrin” zannettiği şeklinde yorumlamıştır. Bu ders notlarında, Aydemir “Kemalist bir manifesto” hazırlamıştır. Manifestoda ilgi çekici bir nokta olarak Aydemir; “İslam alemi, Balkan Devletleri ile... siyasi sınırların dışında kalan Türkler” ile münasebetler kurmayı hedeflemiştir. Bkz. Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*:3, s. 264-266.

²⁰³ Ahmad, s. 234.

60'LI YILLAR TÜRKİYE'SİNDE SİYASÎ PARTİLER²⁰⁴

Cumhuriyet Halk Partisi

60'lı yıllar Cumhuriyet Halk Partisi adına köklü değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur. 27 Mayıs öncesinde, bilhassa “kentli muhalefetin” siyasî alanda temerküz noktası olan CHP, 27 Mayıs sonrasında siyaset içerisinde etkin olmuş ve bu durum yukarıda da görüldüğü üzere 61 anayasasının oluşma sürecine yansımıştır. 61 seçimleri bu noktada, CHP açısından “kırılma” noktasını teşkil etmiş zira CHP seçimlerden beklediği oyu alamamıştır. 1961 seçimlerinde, 1957 seçimlerinde aldığı %40,9'dan yaklaşık %4 daha az oy alan ve oy niceliği 3 milyon 726 bin 836'dan 3 milyon 724 bin 752'ye düşen CHP²⁰⁵; beklenildiğinin aksine, 10 büyük şehirde, 1957 seçimlerine göre daha düşük miktarda seçmenden teveccüh görmüştür²⁰⁶. Seçim sonrasında AP ile koalisyon kurmak zorunda kalan CHP, 60'lı yıllarda devam edecek olan “parti içi tartışmalara” muhatap kalmıştır. Parti içi tartışmalar ilk önemli nokta, partinin AP ile koalisyon kurmasından kaynaklanan rahatsızlık olmuştur. AP ile kurulan hükümet esnasında, MBK'nın önemli reformların-

²⁰⁴ Çalışmanın ana konusunu teşkil eden Türkeş'li CKMP'nin faaliyetlerine diğer bölümlerde detaylı bir şekilde temas edileceği için; bu bölümde, 60'lı yıllar Türkiye'sinde mevcut olan partiler hakkında genel bilgiler arz edilirken, partilerin bilhassa 1965 seçimlerine kadar faaliyetleri incelenecektir.

²⁰⁵ Kayalı, s. 96.

²⁰⁶ Weiker, s. 111. Weiker, bu durumun parti içerisinde “liderlik” tartışmalarına yol açabileceğini öngörmekte ve “potansiyel” lider adayları olarak “Kasım Gülek, Nihat-Erim, Bülent Ecevit, Turhan Feyzioğlu ve İsmail Rüştü Aksal'ın” isimlerini zikretmektedir. Bkz. Weiker, s. 91-93. Weiker'ın “potansiyel” CHP lideri olarak beş isimden iki parti genel başkanı ve bir Başbakan çıkması, öngörünün feraseti açısından ilgi çekici durmaktadır.

dan olan “55 Kürt toprak sahibinin” tekrar geri memleketlerine geri dönmesi, 147’lerin tekrar üniversiteye geri dönmesi gibi açılımlar²⁰⁷, parti içerisinde “sağa verilen ödünler” olarak yorumlanmış ve tenkit edilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı’nda bulunan muhtelif teknokrat danışmanların, hükümetin “planlamayı” sulandırdığı gerekçesiyle istifa etmeleri, partinin “reformist” tavrını sorgulatmış ve aralarında Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay’ın da bulunduğu “Kemalistler”, partinin “Atatürk ilkelerinden taviz verdiği” argümanı ile istifa etmiştir²⁰⁸.

Parti içerisinde eleştiri noktası olan diğer husus partinin “muhafazakârlaştığı” yönünde oluşan kanaatten kaynaklanmıştır. 1962 yılında Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, CHP Parti Meclisi toplantısında, “*CHP muhafazakâr bir parti diyenlere kızıyordum ancak şimdi CHP’nin muhafazakâr bir parti haline geldiğini görüyorum*” sözleriyle partinin statik yapısını tenkit etmiştir²⁰⁹. Bu sözler, 27 Mayıs öncesinden itibaren kentli muhalefetin temerküz noktası olan CHP’nin, bu kesimleri tatmin edecek reformist bir çizgi izlemediği düşüncesini yansıtmış ve bu eleştiri çizgisi, 60’lı yıllar boyunca CHP’nin evrimi üzerinde oldukça etkili olmuştur.

1963 yılında yapılan yerel seçimler de CHP için “arzu edilen” oy artışına sahne olmamıştır. Seçimler öncesinde CHP ile koalisyon kuran “YTP” ve “CKMP” oylarını AP’ye kaptırmış ve bu durum bu partilerin hükümetten çekilme kararı almasına sebep olmuştur²¹⁰. CHP bu “siyasî iklim” içerisinde, 1963 seçimlerinde “belirginleşen kemikleşmiş” oy oranını muhafaza etme kaygısı güderek, “yeni yönelimler” içerisine girmeye başlamıştır²¹¹. Bu yeni yönelim, 60’lı yıllara damgasını vuracak olan “ortanın solu” açılımı olmuştur.

“Ortanın Solu”, İsmet İnönü’nün 30 Nisan 1965 yılında partisinin kimliğini tanımlamak için kullandığı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır²¹². Ancak, kavramın ortaya çıkma süreci, bilhassa 63 seçimlerinden sonra şekillenmeye başlamıştır. 60’lı yıllar, Türki-

²⁰⁷ Kayalı, s. 108.

²⁰⁸ Ahmad, s. 270,271.

²⁰⁹ Emre, s. 125.

²¹⁰ Aydın-Taşkın, s. 121.

²¹¹ Kayalı, s. 127.

²¹² Emre, s. 84.

ye'de solun yükselişe geçişine sahne olmuş; “kentli muhalefet-yeni orta sınıf” bilhassa “Yön” ve “Türkiye İşçi Partisi” gibi mahfillere kanallı olmaya başlamıştır. CHP, Ecevit'in eleştirisinde olduğu üzere, bu tabanı elinde tutmak istemiş ve bu minvalde “ortanın solu” açılımına gitmiştir. 14. CHP kurultayında yayınlanan “İleri Türkiye Ülküsü” adlı broşürle parti, “sosyal adalet, refah ve hızlı kalkınmayı” hedeflemiş²¹³ ve Turhan Feyzioğlu'nun Konya'da yaptığı konuşmada olduğu üzere “reform tedbirlerinden yana olan, sosyal adalete inanan, halkın partisi” sloganını benimsemiştir²¹⁴. Bu söylemler, İnönü'nün 1965 yılında “Ortanın solu” tarifini yapmasına giden yolu açacaktır. İnönü, “CHP devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda yer alacaktır”²¹⁵ demek suretiyle, partisinin “kimliğini” açıklayacak ve bu kavram hem parti içinde hem de rakip tarafından eleştiri konusu olacaktır.

“Ortanın solu” sloganı başta AP'nin “Ortanın Solu Moskova'nın Yolu” sloganı olmak üzere muhalefet partileri tarafından eleştirilecek

²¹³ Abadan, s. 153

²¹⁴ Ahmad, s. 313.

²¹⁵ Abadan, s. 156. İnönü'nün bu izahına karşılık, “ortanın solu” politikasına karşı çıkan Tayfur Sökmen'in şu sözleri ilgi çekici durmaktadır: “Tayfur Sökmen: “Kırk sene, solculuğu ve sosyalistliğu komünistlik sayan ve bu fikri yaymak isteyenleri mahkemelere sevk ettiren İnönü'nün ortanın solundayız demesine kimse inanacak mıdır?”. Bkz. Emre, s. 247. Nihat Erım, “ortanın solu” kavramını, Büyük Buhran Sonrasında Roosevelt tarafından formüle edilen “New Deal” ile açıklayacaktır. Bkz. Abadan, s. 156. Roosevelt tarafından ortaya atılan “new deal”, kapitalizmin yaralarını sarmak ve sosyalizmin dışında “üçüncü bir yol” teşkil etmek adına ortaya çıkmış bir sistem arayışına verilen isimdir. Keynes tarafından formüle edilen “tam istihdam” politikası, bu uygulamanın en önemli vechesini teşkil etmektedir. Bkz. Wolfgang Schivelbusch, *Uzak Akrabalar-Faşizm, Nasyonal sosyalizm-New Deal: 1933-1939*, Çev. Muhammet Metin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 114-117. “Ortanın solu” ile benzetilen New Deal, Schivelbusch'un eserinde “faşizm ve nasyonal sosyalizm” ile mukayese edilmiş ve kitapta önemli paralellikler tespit edilmiştir. Bülent Ecevit ise “ortanın solu” kavramını, Batılı manada “demokratik” olmakla karşılamıştır. Ecevit'e göre Türkiye, Sovyet, Çin, Arap ve Batı tipi olmak üzere dört taraftan “sol basınç” ile muhatap kalmıştır. Batı'dan gelen sol basınç Ecevit'in nazarında “Avrupa tipi sosyal demokrasiye” işaret etmekte ve “ortanın soluna” tekabül etmektedir. Bkz. Emre, s. 217, 218. “Ortanın solu” kavramı ve politikasına dair detaylı bir tahlil için, bkz. Özkan Ağtaş, “Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-8*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 194-221.

ve CHP “komünizme” kaymakla itham edilecektir²¹⁶. İsmet İnönü ise bu isnada karşılık olarak, “*ortanın solunda bir anlayış, memleketi komünizme, faşizme götürmeyecek tek anlayıştır*”²¹⁷ diyecek, 1965 seçimlerinden önce ise “ortanın solu” politikasının “komünizmin akıllı düşmanı”²¹⁸ olduğunu söyleyerek “komünizm” isnatlarını reddedecektir.

1965 seçimleri sonucunda CHP’nin oyları %28.75’e kadar düşmüştür²¹⁹. Parti tarihinde ilk kez %30’un altında oy almış ve bu durum parti içi gerilimlerin dozunu arttırmıştır. İnönü’nün liderliği sorgulanmaya başlamış ve “ortanın solu” politikası şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Bu hususta ilk eleştiriye, çok partili hayata geçiş sürecinde de, parti içerisindeki “Sağ Kemalist”²²⁰ grubun mümessili olan Tahsin Banguoğlu söylemiş ve sloganın benimsemesinin seçimde oy kaybına neden olduğunu ifade ederek; “*bu kadar açık bir gerçeği görmemek için, yaşlılık hırsı içinde*”²²¹ olmak gerektiği sözlerini ileri sürerek İnönü’yü hedef tahtasına oturtmuştur. Buna mukabil İnönü “ortanın solu” politikasından vazgeçmemiş ve tartışmanın odak noktasını teşkil eden en önemli isimlerden birisi olan Bülent Ecevit’in, 1966 Kurultayından hemen sonra “Genel Sekreter” olarak tayin edilmesiyle²²² birlikte parti içerisindeki “muhalif” kanat, Turhan Feyzioğlu’nun öncülüğünde, partiden ayrılarak “Güven Partisi’ni” kurmuşlardır²²³.

²¹⁶ Abadan, s. 158

²¹⁷ a.g.e, s. 159.

²¹⁸ Abadan, s. 177.

²¹⁹ Aydın-Taşkın, s. 140.

²²⁰ Tek parti döneminde, CHP içerisinde yer alan “Sağ Kemalist” cenah için bkz. Metin Çınar, *Anadoluculuk ve Tek Parti: CHP Sağ Kanat, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2003.

²²¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 316.

²²² Emre, s. 102.

²²³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 323. Esasında Turhan Feyzioğlu’nun başını çektiği muhalefet grubunun temel motivasyonun “ortanın solu” politikasına “muarızlık” olduğu yönündeki genel-geçer kabul, eleştiriye muhtaç bir keyfiyettir. Keza Turhan Feyzioğlu’nun, 1965 seçimleri öncesinde beyan ettiği ve “ortanın solu” politikasının ruhuna paralel olan şu açıklaması, en azından o dönemde bu politikaya karşı olmadığına delalet etmektedir: “*CHP, toprak reformu, işçi hakları, sosyal güvenlik reformları gibi tedbirlerin, Türkiye’de komünizmin yayılma imkânlarını kaldırmak bakımından zaruri olduğuna inanmış bir partidir*”. Bkz. Abadan Unat, s.

Adalet Partisi

Adalet Partisi, 27 Mayıs sonrasında kapatılan Demokrat Parti'nin yerine kurulmuştur. Oldukça "hassas" sayılabilecek bir dönemde faaliyete geçen partinin kurucusu ve ilk Genel Başkanı, MBK tarafından Genelkurmay Başkanı yapılan ve daha sonra ordu yaşanacak tasfiye neticesinde "emekli" edilecek olan Ragıp Gümüşpala olmuştur²²⁴. Bu noktada, DP mirasını sahiplenmek isteyen bir siyasî teşekkülün niçin Ragıp Gümüşpala ismini tercih ettiği sorusu akıllara gelmektedir. Bu tercihteki en önemli amil, Gümüşpala'nın "Genelkurmay Başkanlığı" yapması hasebiyle ordu ile olan "iyi iletişimi" olmuştur çünkü bu "olağanüstü" dönemde, AP'nin "kurmay" kadrosu, DP ile "anılmak" istememiştir. Bu tercihi, dönemin "müesses nizamına" karşı önemli bir "iyi niyet gösterisi" olarak okumak da mümkündür²²⁵. Ayrıca Gümüşpala'nın, kendi ifadesiy-

177. Bununla birlikte, Walter Weiker 1961 yılında yazdığı eserinde, İnönü'nün "uzun süre" CHP'nin başında kalamayabileceği yorumunda bulunurken, Kasım Gülek, İsmail Rüştü Aksal, Nihat Erim, Turhan Feyzioğlu veya Bülent Ecevit'in, "müstakbel" CHP Genel Başkanı olabileceği öngörüsünde bulunmuştur (Türk siyasi hayatında yaşanacak "müstakbel" yıllar, Weiker'ın öngörüsünde ne kadar "isabetli" olduğunu ispat edecektir-y.n). Bkz. Weiker, s. 90-92. CHP Genel Başkanlığı için ismi, daha 1961 yılında Amerikalı bir sosyal bilimci tarafından lanse edilen ve "siyasi hırsları", çalışmanın ilerleyen safhalarında da tespit edilecek olan Feyzioğlu'nun, "ortanın solu" politikasından ziyade Ecevit'in yükselişinden rahatsız olduğu ve bu minvalde partiden ayrılma aşamasına gelmiş olması daha muhtemel görünmektedir. Nitekim Doğan Akyaz da, *"başlangıçta ortanın solunun ateşli taraftarlarından birisi olan"* demek suretiyle tarif ettiği Feyzioğlu'nun söz konusu muhalefetini ilginç bulmaktadır. Bkz. Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, s. 246. Tanıl Bora da, *"1965'e kadar Ortanın Solu eğiliminin temsilcilerinden sayılan"* Turhan Feyzioğlu'nun, bu kopuşa önderlik etmesini dikkat çekici bulmaktadır. Bkz. Tanıl Bora, *Cereyanlar*, s. 579.

²²⁴ Ragıp Gümüşpala'nın askeri ve siyasi hayatı için bkz. Halit Kaya, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Dan: Prof.Dr. Oğuz Aytepe, Ankara, 2014.

²²⁵ Söz konusu cümlelere paralel yorumlar için, bkz. Demirel, *Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 32. AP'nin kurucularından birisi olan

le, hem “gerici” hareketlere karşı olmasının, hem de “komünizme ödün vermeyecek” bir çizgide bulunmasının²²⁶, söz konusu tercihte etkili olması oldukça muhtemeldir.

AP, kurulduğu dönemde sağın çeşitli unsurlarını ihtiva eden “heterojen” bir kimlik arz etmiştir. “Eski DP’liler”, ordudan emekli edilen askerler, Türkiye Köylü Partisi kökenliler, muhtelif “milletçi” ve “İslamcı” çevreler AP’nin kuruluş sürecinde etkinlik göstermiştir²²⁷. AP’nin bu heterojen yapısı, çalışmanın ilerleyen safhalarında görüleceği üzere, parti içerisinde ciddi tartışmaların ve kopuşların meydana gelmesine zemin hazırlayacaktır.

AP’nin siyaset sahasında ilk ciddi sınavı olan 15 Ekim 1961 seçimleri olmuş ve bu seçimde AP, %34.79 oy alarak seçimi CHP’nin hemen ardından ikinci sırada tamamlamıştır. Daha önce zikredildiği üzere “nispi seçim sistemi” ile tatbik edilen Millet Meclisi seçiminde CHP’nin 173 milletvekiline karşın 158 milletvekili çıkaran AP, “çoğunluk sistemi” esasında uygulanan “Senato” seçiminde CHP’nin 36 senatörüne nazaran 71 senatör çıkarmayı başarmıştır²²⁸. Bu sonuçlar dönemin “müesses nizamı” tarafından “şaşkınlık” ve “tepki” ile karşılanmış ve daha önce bahsedildiği veçhiyle, ordunun seçim sonuçlarını kabul etmeyerek, idareyi devam ettirmesi fikri gündeme gelmiştir. Ancak dönemin Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın aracılığıyla dönemin parti liderleri Çankaya Köşkünde toplanarak; “MBK’nın emekliye sevk ettiği subayların görevlerine iade edilmemesi”, “Yassıada’da mahkûm edilen DP’lilere genel af çıkarılmaması”, “Cemal Gürsel’in Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü’nün de Başbakan” olması şartıyla parlamenter demokrasinin devam edileceği kararı alınmıştır²²⁹. Bu karar mucibince,

Şinasi Osman, dönemin askeri idaresinin, DP yerine kurulacak olan partiye Genel Başkan olarak Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy’a teklif ettiği ancak bu iki ismin de öneriyi reddettiğini ileri sürmüştür. Bkz. Kaya, a.g.t, s. 20. 27 Mayıs idaresi açısından, “sabık DP’nin” aldığı 5 milyon oyun mevcudiyeti önemli bir gündem maddesini oluşturmuş keza ileride tafsilatına değinileceği üzere MBK içerisinde Türkeş’in başını çektiği bir grup, bu oylara da nüfuz edebilecek bir siyasi partinin MBK bünyesinden teşkil ettirilmesi düşüncesinde olmuşlardır.

²²⁶ Aydın-Taşkın, s. 83.

²²⁷ a.g.e, s. 30.

²²⁸ Aydın- Taşkın, s. 99.

²²⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 225.

seçimlerde önemli bir oy oranını haiz olan AP de, CHP ile İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulacak olan hükümetin koalisyon ortağı olmuştur. William Hale'in "silah gölgesinde evlilik" olarak tarif ettiğı bu koalisyon²³⁰, her ne kadar AP tabanından bir takım tepkileri beraberinde getirse de bilhassa AP için, "meşruiyet" alanını genişletmesi açısından "kaçınılmaz" olmuştur. Buna rağmen, Ragıp Gümüşpala'nın Başbakan Yardımcılığı görevini reddetmesi, AP'nin üst yönetiminin de esasında koalisyona kerhen iştirak ettiklerini göstermiştir²³¹. Bununla birlikte, AP'nin aldığı oy oranının ve seçim sonucunda oluşan bu ittifakın, ordu içerisindeki "rahatsızlıkları" billurlaştırdığı eklenmesi lazım gelen bir nokta niteliğindedir. Nitekim bu dönemde yurtdışında olan 14'ler "seçim sonuçları bizi haklı çıkardı" şeklinde bir reaksiyon gösterirken²³², özellikle SKB içerisindeki "komiteci" faaliyetlere ivme kazandırmıştır.

AP ile CHP'nin koalisyonu 6 ay gibi kısa bir sürede neticelenmiştir²³³. Bu tarihten sonra yaklaşık iki sene boyunca "muhalafette" bulunacak olan AP, 1963 Yerel Seçimlerinde %45.87 nispetinde oy alırken, 42 il başta olmak üzere²³⁴, 500 belediye başkanlığı elde etmiştir²³⁵. Bir önceki seçimlere göre oylarını toplam oranda yaklaşık %11 arttıran AP, böylece birinci parti olurken, aldığı oy nispetiyle artık "sağ" oyların pekiştirilmiş olmaya başladığı bir parti hüviyetine bürünmeye başlamıştır. Keza parti, 1964 yılında yapılacak olan "Kısmî Senato" seçimlerinde oylarını %50.28 gibi yüksek bir rakama çıkararak²³⁶, 1965 yılında yapılacak "genel seçimler" hakkında önemli bir işaret göstermiştir.

AP için 1960'lı yıllar incelendiğı vakit en önemli gelişmelerden birisi de, Ragıp Gümüşpala'nın 6 Haziran 1964 tarihinde vefatı olmuştur. 7 Haziran 1964 Kısmî Senato seçimlerinin hemen arifesinde yaşanan bu hadise seçimlere tesir etmezken²³⁷, bu vefatın ardından yapılacak seçimler, Sadettin Bilgiç ile Süleyman Demi-

²³⁰ Hale, s. 135.

²³¹ Demirel, *Adalet Partisi*, s. 37.

²³² Milliyet, "14'ler Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı Diyor", 31 Ekim 1961.

²³³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 268.

²³⁴ Feröz-Bedia, s. 267.

²³⁵ Aydın-Taşkın, s. 121.

²³⁶ a.g.e, s. 128.

²³⁷ Kaya, a.g.t, s. 187.

rel arasında önemli bir yarışa sahne olmuştur. Adalet Partisi'nin kuruluşunda yer alan ve parti tabanında daha fazla "ağırlığa" sahip olduğu düşünülen Bilgiç'in²³⁸ seçimi kazanacağı öngörülürken, mühendis ve teknokrat hüviyetinde olup 1962 yılına kadar aktif siyasetin içerisinde yer almayan Süleyman Demirel²³⁹, oyların ezici çoğunluğunu alıp seçimleri kazanarak, AP'nin yeni Genel Başkanı olmuştur²⁴⁰. Demirelin kurultaydan önceki en büyük şansı, ordunun siyasete müdahalesi olmuş çünkü 64 yılında "Sunay mektubu" adı verilen mesele ile Genelkurmay AP içindeki Bilgiç grubundan rahatsızlığını belirtmiştir. Böylece müesses nizamın desteğini alan Demirel, sanayicilerin de teveccühüyle seçimi kazanmıştır²⁴¹.

Demirel'in riyaletinde 1965 genel seçimlerine hazırlanan AP, iki önemli olguyla karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi, oy havzası kendisi ile müşterek olan CKMP'de, liderliğin Alparslan Türkeş'in eline geçmesi olmuştur. CKMP'de yaşanan bu değişim ile birlikte, bilhassa AP'ye muhalif olan kesimde, CKMP'nin AP'den oy devşirebileceği öngörülmüştür. 1965 Seçimleri öncesinde AP için yaşanan bir diğer önemli hadise ise seçim kanununda yapılan bir değişiklik, seçimlerde "millî bakiye sisteminin" uygulanacak olması olmuştur. Zira bu seçim sistemi ile birlikte, az oy oranına sahip partilerin mecliste daha geniş surette temsil edilebilmesi imkânı temin edilmiştir²⁴². Ancak AP, söz konusu "olumsuz" koşullara

²³⁸ Demirel, *Adalet Partisi*, s. 37. Sadettin Bilgiç'in anıları için, bkz. Sadettin Bilgiç, *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

²³⁹ a.g.e, s. 41.

²⁴⁰ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 291.

²⁴¹ Deniz Cenk Demir, "Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 507.

²⁴² Meclisten geçen "millî bakiye" sistemi şu şekilde tanımlanmıştır: "Her seçim çevresindeki muteber oyların toplamı, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünür; bu suretle bulunan sayıya 'seçim sayısı' denir. Her parti listesinin aldığı muteber oy toplamında 'seçim sayısı' ne kadar var ise, o parti o seçim çevresinde o kadar milletvekilliği kazanmış olur. O seçim çevresinde tek başlarına seçime girmiş olup da en az 'seçim sayısına' eşit sayıda muteber oy alan bağımsız oy alan bağımsız adaylar seçilmiş olurlar... Her partiye ait geriye kalan muteber oyların, seçimin yapıldığı bütün seçim çevrelerini içine alan 'Millî Seçim Çevresi' içerisinde toplamı yapılır... Bölüşülemeyerek açık kalan milletvekillerinin toplamını teşkil eden sayı ile bölünmek suretiyle 'Millî Seçim Sayısı' bulunur. Daha sonra her partinin millî seçim çevresi içinde sahip olduğu muteber oy pusulası 'Millî

rağmen, 10 Ekim 1965'te yapılan seçimler sonucunda oyların %52.87'sini elde ederek, tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu elde edebilmiştir²⁴³. Böylece AP kurulmasından sadece dört yıl sonra, tek başına iktidar olabilmeyi başarmış ve “çiçeği burnunda” siyasetçi olan genel başkanı Süleyman Demirel, Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. AP, 1969 seçimlerine kadar iktidarını devam ettirmiş ancak partinin heterojen yapısı itibariyle, iç mücadeleler yaşanmıştır. Özellikle “müfrit-sağ, mutedil sağ” adlandırılması ile tasnif edilen bu mücadele, çalışmanın ilerleyen safhalarında detaylıca inceleneceği üzere, parti içerisinde tasfiyelere/kopuşlara yol açarken, yaşanan ihtilaflar, yeni müesseselerin doğuşuna ya da bazı kurumların “revizyonuna” zemin hazırlamıştır.

Seçim Sayısı' ile bölünmek suretiyle bu milletvekillikleri de partiler arasında bölüştürülür. Bu işlem sonucunda da doldurulamamış milletvekilleri kalırsa bunlar, bakiye muteber oylarının büyüklük sırasına göre partiler arasında bölüştürülür”. Bkz. Tuncer-Danacı, s. 15. AP'liler “milli bakiye sisteminin” tatbik edilmesinden rahatsızlık duyacaklar ve çeşitli kanallar vasıtasıyla eleştirilerini sunacaklardır. Bu konunun tafsilatına, ilerleyen bölümlerde temas edilecektir.

²⁴³ Aydın-Taşkın, s. 140.

Yeni Türkiye Partisi

Yeni Türkiye Partisi, kapatılan DP'den miras kalan oylara talip olan ve bu çerçevede 27 Mayıs sonrasında kurulan partilerden birisi olmuştur. Partinin kurucusu, Hürriyet Partisi'nin teşekkülünde önemli rol oynayıp, 27 Mayıs'tan sonra tesis edilen Milli Birlik Komitesi'nde "Maliye Bakanlığı" yapmış olan Ekrem Alican olmuştur. Parti kuruluşu esnasında, Hürriyet Partisi'nde temsil edildiği gibi, hem DP'nin kentli kanadını ihtiva ederken hem de Doğu Anadolu'da toprak sahibi ve nüfuzu geniş ailelerden destek almıştır²⁴⁴.

DP'nin kalan oy bakiyesini kazanmayı hedefleyen Yeni Türkiye Partisi, 1961 seçimlerinde beklediği oy seviyesine ulaşamamış ve oyların ancak %13,7'sine sahip olarak, 54 milletvekili çıkarabilmiştir²⁴⁵. Yeni Türkiye Partisi 1961- 1965 yılları arasında süregelen yasama döneminde, CHP-AP koalisyonunun sona ermesinden sonra, CHP'nin önderliğinde kurulan ve içerisinde CKMP ve bağımsızların da bulunduğu ittifaka katılmış ve bu koalisyon döneminde, MBK'nin "radikal" reformlarından birisini teşkil eden 55 Kürt ağası ve maiyetinin Batı illerinde iskân edilmesi kanunu, iptal edilmiştir²⁴⁶. Ancak, 1963 mahalli seçimlerinde oyları %6,5'e kadar düşen YTP²⁴⁷, lideri Ekrem Alican'ın tespitiyle, oyların düşmesine sebep olarak CHP ile olan koalisyonu göstermiş ve çekilme kararı almıştır²⁴⁸.

Kuruluşundan itibaren DP'nin oy havzasından istifade etmek adına politika üreten YTP, bu pozisyonu AP'ye kaptırmıştır. Her ne kadar parti, CHP ile kurulan koalisyonu, söz konusu motivasyon doğrultusunda bitirmiş olsa da, bu hamlenin parti adına oya tahvil edilemediği gözlemlenmiştir. Nitekim YTP'nin oyları 1965 seçimlerinde %3.72 seviyesine kadar gerilemiş ve parti sadece 19 mil-

²⁴⁴ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 288.

²⁴⁵ Feroz-Bedia Ahmad, s. 239.

²⁴⁶ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 270.

²⁴⁷ Feroz-Bedia Ahmad, s. 267.

²⁴⁸ a.g.e, s. 267.

letvekili çıkarabilmiştir²⁴⁹. Bu tarihten itibaren de parti, ilerleyen safhalarda değinileceği üzere, sadece “sağda birleşme” teşebbüsleri noktasında gündeme gelebilmiş ve “zayıflayarak” yoluna devam etmiştir.

²⁴⁹ a.g.e, s. 300.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi'nin birleşmesinden doğmuştur²⁵⁰. Partiyi oluşturan paydaşlardan Cumhuriyetçi Millet Partisi; 1948 yılında hem iktidarda olan CHP'ye hem de muhalefette olan DP'ye karşı, Fevzi Çakmak liderliğinde kurulmuş olan Millet Partisi'nin²⁵¹ 1953 yılında kapatılması sonucunda, 1954 senesinde Osman Bölükbaşı'nın liderliğinde tesis edilmiştir²⁵². Türkiye Köylü Partisi ise DP'den ayrılan Remzi Oğuz Arık ve arkadaşları tarafından 1952 yılında kurulmuş olup, Tahsin Demiray²⁵³, Cezmi Türk²⁵⁴ gibi dönemin Türkçü çevreleri ile ilişkileri olan siyasetçilerin yer aldığı bir siyasî müessese olmuştur²⁵⁵.

²⁵⁰ Zeki Özdemir, 1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof.Dr. Kadir Cangızbay, Ankara, 2007, s. 68.

²⁵¹ Âdem Çaylak, *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 104.

²⁵² a.g.e, s. 211. Osman Bölükbaşı'nın siyasi hayatı için ayrıca bkz. Deniz Bölükbaşı, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası: Deniz Bölükbaşı*, 2.B, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.

²⁵³ Atsız, 1944 olaylarından ötürü yaşadığı mevkufiyetten sonra neşretmek istediği "Bozkurtların Ölümü" isimli eserini, yakın arkadaşı olan Tahsin Demiray'ın sahip olduğu "Türkiye Yayınevi'nden" çıkartmıştır. Bkz. Cihan Özdemir, *Atsız Bey, Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Fikirleri ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, s. 33.

²⁵⁴ Atsız'ın Tıbbiye'den yakın arkadaşı olan Cezmi Türk, Atsız'ın meşhur "Ruh Adam" adlı eserinde Dr. Cezmi namıyla resmedilmiştir. Bkz. Altan Deliorman, *"Ruh Adam'daki Gerçek Kahramanlar"*, Orkun, sayı:181, Ağustos 1999.

²⁵⁵ Muhammet Çiçek, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Dan: Prof.Dr. Ali Fuat Örenç, İstanbul, 2014, s. 31.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 27 Mayıs sonrası süreçte CHP ile birlikte mevcudiyetini devam ettiren diğer önemli siyasî parti konumunu elde etmiştir. DP'nin kapatılmasıyla birlikte, DP'den tevarüs eden oyları elde etme potansiyeline sahip olan parti, AP ve YTP'nin kurulmasıyla birlikte bu ihtimalden mahrum kalarak, 1961 seçimlerinde oyların %13,9'unu hanesine yazdırabilmiş ve 65 milletvekili çıkarabilmiştir²⁵⁶. 61 seçimlerinden beklediği teveccühü görmeyen parti içerisinde “muhalafet” başlamış ve 1962 yılında Osman Bölükbaşı CKMP'den istifa ederek, Millet Partisi'ni kurmuştur²⁵⁷. CHP-AP koalisyonun sona ermesinin akabinde kurulan hükümette YTP gibi yer alan CKMP²⁵⁸'nin oy oranı, 1963 yerel seçimlerinde %2,66 oranına düşünce, YTP ile paralel bir reaksiyon göstererek hükümetten çekilmiştir²⁵⁹. 1963 seçim sonuçlarının da gösterdiği üzere, Bölükbaşı'nın ayrılmasından sonra oldukça “kan kaybeden” partinin 1964 yılında yapılan kongresinde Ahmet Oğuz Genel Başkan seçilmiştir. Bu kongreden sonra parti adına yaşanan en önemli gelişme, Ahmet Oğuz'un davetiyle, 1965 yılında Türkeş ile arkadaşlarının partiyeye katılması olmuştur. Kitabın temel gövdesini oluşturan bu iltihak ve sonrasında yaşanacak gelişmeler, beraberinde partinin “nitelik” değiştirmesine zemin hazırlayacak ve parti “doktriner sağ” temsil edecek bir hüviyete dönüşecektir.

²⁵⁶ Feroz- Bedia Ahmad, s. 239.

²⁵⁷ Çaylak, s. 444.

²⁵⁸ Ahmad, s. 275.

²⁵⁹ Feroz-Bedia Ahmad, s. 267.

Türkiye İşçi Partisi

Türkiye İşçi Partisi, 1961 Anayasası'nın sağladığı “görelî özgürlük” neticesinde aynı yıl içerisinde, 12 sendikacı tarafından kurulmuştur²⁶⁰. Partinin kurucu Genel Başkanı Avni Erakalın olurken, Erakalın'ın partiden, YTP'den milletvekili adaylığı olmak adına istifa etmesi üzerine Türk solu tarihinin önemli isimlerinden Mehmet Ali Aybar'a²⁶¹ Genel Başkan olması teklifi götürülmüş ve Aybar'ın bu teklifi kabul etmesiyle birlikte parti ivme kazanmaya başlamıştır²⁶².

TİP'in siyaset arenasındaki ilk sınavı, 1963 yerel seçimleri olmuş ve parti %2.9 oy oranı elde edebilmiştir. Bu seçimlerin Türk siyasî tarihine dair en önemli yanı, TİP yetkililerinin seçimler öncesinde radyo üzerinden propaganda yapabilmeleri imkânı olmuş ve bu sayede parti üyeleri, sosyalist politikayı resmi yollardan, geniş kitlelere duyurmayı başaramışlardır²⁶³. TİP esas başarısını ise, 1965 seçimlerinde sağlayarak, %2.97 oy oranı sağlamak suretiyle 15 milletvekili çıkarmıştır²⁶⁴. Doktrin partisi hüviyeti taşıyan ve bu hüviyetiyle 1965 seçimlerinin en belirgin özelliği olarak addedi-

²⁶⁰ Mustafa Şener, “Türkiye İşçi Partisi”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-8: Sol, s. 357.

²⁶¹ “Türkiye’ye özgü sosyalizm”, “güler yüzlü sosyalizm”, “hürriyetçi sosyalizm” gibi kavramlara müracaat etmek üzere Türk sosyalizm tarihinde önemli bir yere sahip olan Mehmet Ali Aybar; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, Anayasa Hukuku doçenti olup, sosyalizmin “meşruiyet” kazandığı 1960’lı yıllara kadar, herhangi bir kurumsal aidiyet içerisinde olmamıştır. Buna mukabil, bilhassa neşretmekte olduğu “Zincirli Hürriyet” mecmuasında yer alan yazıları yüzünden problemler yaşayan ve mahkûmiyet alan Aybar, “aktif” siyasete TİP Genel Başkanlığı ile başlamıştır. 1970 yılında parti içerisinde yaşanan tartışmaların akabinde Genel Başkanlıktan istifa etmek durumunda kalan Aybar, 1977 yılında “Sosyalist Devrim Partisini” kurmuş ve bu parti Aybar’ın “aktif siyaset” hayatında son durak olmuştur. Bkz. Aylin Özman, “Mehmet Ali Aybar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-9:Sol*, s. 376-378. Mehmet Ali Aybar’ın kaleminden TİP’in hikâyesi için bkz. Mehmet Ali Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

²⁶² Şener, a.g.m, s. 358.

²⁶³ a.g.m, s. 360.

²⁶⁴ Feroz-Bedia Ahmad, s. 299.

len “politik kutuplaşmayı” geniş ölçüde teşvik ettiği ileri sürülen TİP²⁶⁵, seçmenlere “petrolün ve sair madenlerin millileştirilmesi”, “köyden kente göçün durdurulması”, “Köy Enstitülerinin tekrar açılması” gibi radikal reformlar taahhüt etmiştir²⁶⁶.

Parlamento dâhilinde oldukça aktif bir yasama dönemi geçiren TİP adına 1968 yılı dönüm noktası niteliğini taşımıştır. Sovyetler Birliği öncülüğünde Varşova Paktı'nın Çekoslovakya'yı işgali üzerine, Türkiye solu içerisinde yaşanan tartışmalar TİP'e de sirayet etmiş ve işgali kınayan Mehmet Ali Aybar²⁶⁷, hem parti içerisinde hem de muhtelif solcu müesseselerden ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştır²⁶⁸. Bu koşullar altında 1969 seçimlerine giren TİP'in oyları %2.68'e gerilemiş ve ancak iki milletvekili çıkarabilmişlerdir²⁶⁹.

60'lı yıllar boyunca TİP, aldığı oy oranının üzerinde bir “özgül ağırlığa” sahip olacak ve kamuoyunu oldukça fazla meşgul edecektir. Bu durumun oluşmasında hiç kuşkusuz, Türk siyasî tarihinin ilk “legal sosyalist” tecrübesi olmasının mühim bir etkisi olsa da, parti'nin hitap ettiği kitlenin kamuoyu oluşturma gücü da yadsınamaz bir noktayı teşkil etmiştir. Bu çalışma bağlamında TİP'i ilginç kılacak bir diğer husus ise, çeşitli siyasî ve fikrî çevreler tarafından TİP'in, “mevhum-ı muhalifi” olarak addedilebilecek olan “Türkeşli CKMP” ile “aynı paralelde” değerlendirilmesi olacaktır. Bu keyfiyet, ilerleyen safhalarda, detaylıca temas edilecek konulardan birisi olacaktır.

²⁶⁵ Abadan-Unat, s. 227. 1965 seçimlerinin “ilk ideolojik” seçim sayılması ve politik kutuplaşma ile hatıralarda kalmasına sebep olan bir diğer siyasi parti, Türkeş ile birlikte “doktriner sağ” temsil eden CKMP olacaktır. Çalışmanın ilerleyen safhalarında bu hususa detaylıca temas edilecektir.

²⁶⁶ a.g.e, s. 241.

²⁶⁷ Mehmet Ali Aybar, Sovyet tanklarının Prag'a girişini; “*Prag'a giren Sovyet tankları sanki Vietnam Halkını bombalayan Amerikan uçaklarına bir yanıtı*” cümleleriyle yorumlamış ve Sovyetler Birliği'ni “büyük devlet olma üstünlüğü ile hareket etme” perspektifinden ötürü eleştirmiştir. Bkz. Aybar, s. 495.

²⁶⁸ Şener, a.g.m, s. 364.

²⁶⁹ Feroz-Bedia Ahmad, s. 376. 1969 seçimleri öncesinde, küçük partilerin mecliste daha fazla sayıda temsil edilebilmelerini sağlayan “milli bakiye sistemi” kaldırılarak, “nispi temsil” ilkesine geri dönülmüştür. Bkz. Aydın- Taşkın, s. 174. Bundan ötürü, TİP'in koltuk sayısının 15'den 2'ye düşmesinde bu husus da etkili olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKEŞ GRUBU ADINA
İHTİLÂL'DEN "SÜRGÜNE",
ASKERLİKTE SİYASETE
TARİHÎ SÜREÇ (1960-1965)

27 MAYIS'TAN 13 KASIM'A GİDEN SÜREÇ

Türkeş ve Arkadaşlarının 27 Mayıs'a Katılma Motivasyonu

27 Mayıs hadisesi, 1965 yılında CKMP'yi, Türkiye'de siyasî hayat yelpazesinde müstakil bir konuma getirecek olan 9 kişinin ve bu kadronun liderinin¹ hayatında kuşkusuz dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Bu hadise öncesinde muvazzaf subay olarak TSK'da muhtelif görevlerde bulunan bu kadro, 27 Mayıs sonrasında politik bir hüviyet kazanmış ve ülkenin yönetiminde önemli roller ifa etmiştir.

Bu isimlerin 27 Mayıs'a katılma motivasyonunu anlamak adına, kendi sözlerine müracaat etmek lazım gelmektedir. Türkeş, 27 Mayıs'a katılma sebeplerini 17 Temmuz tarihinde Cemal Fehmi Başkut ile yaptığı mülakatta şu şekilde açıklamıştır:

“Atatürk inkılapları yerinde saymadılar gerilediler... Politikacılar dini istismar ettiler, son devirde her iki parti de istismar yolunu tuttu... *Bizim hürriyet mücadelemiz yeni değildir. III.Selimle beraber başlamıştır ama bizden 50 sene sonra hürriyet mücadelesine başlayanlar bizden ileridedir zira bizim yenileşme faaliyetlerimiz hep durmuştur. Mesela Japonya ya da Finlandiya. Midesini düşünen, şarlatan siyasetçiler. Aslında bu ihtilâl 1957'de olabilirdi ama başka devletleri taklit ediyor düşüncesi bize hep tiksindirici olmuştur*”.

Bu sözler ışığında, Türkeş'in darbeye katılmasında; “sabık iktidarın uygulamalarına karşı seküler kaygılar taşımasının” ve Türk

¹ Bu isimler başta Alparslan Türkeş olmak üzere, Muzaffer Özdağ, Numan Esin, DüNDAR Taşer, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce, Mustafa Kaplan, Rıfat Baykal, Münir Köseoğlu ve Fazıl Akkoyunlu'dur.

² Cevat Fehmi Başkut, “Başbakanlık Müsteşarı Albay Alparslan Türkeş ile Görüşme”, Cumhuriyet, 17 Temmuz 1960.

modernleşme çizgisinin istikametinin “siyasiler yüzünden durması” kanaatini taşımasının etkisi olduğu görülmektedir. Siyasetçilere yönelik tahkir edici sözlerin bulunduğu mülakatta ilgi çekici husus olarak, Türkeş’in itham ettiği “sabık devir” menziline, DP iktidarı öncesine dayanması olmuştur.

Türkeş’in aktarılan sözlerinin bir benzerini, 13 Kasım hadisesinden sonra “zoraki diplomat” olacak olan Fazıl Akkoyunlu³, kendisiyle konuşan İngiliz Hariciyesi görevlisine şu cümlelerle ifade etmiştir: “Başlattığımız mücadele doğru demokrasi mücadelesidir ve II. Mahmut’tan itibaren devam eden bir serüvenin devamıdır. Atatürk’ten sonra bu mücadele aksadı ve DP döneminde mollalarla işbirliğine girildi. Cuntanın amacı, Mustafa Kemal’in terk edilen sosyal reformlarının devam ettirilmesi ve muasır medeniyetler içerisinde yer almasıydı”⁴. Akkoyunlu’nun sözlerinden, “uzun erimli” ve “önemli misyonları” ifa edecek bir idare arzusuyla ihtilâl katıldığı anlaşılmaktadır.

Türkeş’le beraber siyasî yol arkadaşlığı yapacak olan Muzaffer Özdağ⁵ ise, ihtilâl katılma saikini, 24 Temmuz 1960 tarihinde Yaşar Kemal’e verdiği röportajda şu şekilde aktarmaktadır:

³ 1914 yılında Yozgat’ta doğan Fazıl Akkoyunlu, “binbaşı” rütbesiyle katıldığı 27 Mayıs hadisesinde, Türkeş ile birlikte hareket etmiş ve 13 Kasım tarihinde yaşanacak “komite içi” tasfiye hareketinde, 14 kişi arasında yerini almıştır. Bkz. Erol Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe: 13 Kasım 1960: 14’ler Olayı*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24.

⁴ FO 370/ 160791.

⁵ 1933 yılında Kayseri’nin Pınarbaşı ilçesinde doğan Muzaffer Özdağ, 1952 yılında Kara Harp Okulu’ndan mezun olmuştur. Bkz. Maraşlı, s. 26. “Lisenin son sınıfında samanlıkta taze ot kokusunu koklarken ihtilâl düşünürdüm” sözleri ile “ihtilâlci” kimliğinin küçük yaşlarından itibaren mevcut olduğu söylenen, Bkz. Müşerref Hekimoğlu, “27 Mayıs’ın Hikâyesi”, Öncü, 11 Mart 1962, Özdağ’ın, Harp Okulu yıllarında “Türkçü” nitelikli bir “gizli örgüt” kurduğu belirtilmektedir. Bkz. Özdağ, s. 75. Bu minvalde Yücel Hacıoğlu da, “1948-1949’dan itibaren Harp Okulu içerisinde öğrenciler arasında güçlü bir milliyetçilik cereyanı vardı. Orkun dergisine topluca abone olmuşlardı. 1952 Harp Okulu mezunu olan Muzaffer Özdağ öğrenci arkadaşlarıyla kanlarını birleştirerek kan kardeşi olduklarını ve kanlarıyla Türkiye haritası yaptıklarını duymuştum”, sözlerini sarf etmektedir. Bkz. 60’lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2014, s. 433, ayrıca bkz. Aydemir, s. 53. 27 Mayıs sonrasında beraber hareket edeceği Ahmet Er ile sınıf arkadaşı olan Özdağ’ın “savunma yüzbaşısı”, Alparslan Türkeş olmuştur. Bkz. Ahmet Er, *Hatıralarım*, Selçuklu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, 3.B, Ankara, 2012, s. 35. Harp Okulu’ndan mezun olduğu sene, Ankara Hukuk Fakültesi’ne

“Atatürk’ün birçok reformu yarıda kalmıştır, inkılaplar halen köylere inememişse burada kabahat köylülerin değildir, onlar halen eski hâkim millet psikolojisindedir ve Batıdan alınanlar onlara anlatılamadığı için mukavemet içerisinde dirler, köylüyle temaslarım sonucunda şunu anladım ki camiinin temsil ettiği fikirlere, camii dışından tesir edilemez. Türk inkılapçıları inanan insanlar olarak camiye girmedikçe fikirlerini köylüye kabul ettiremezler! Öğretmen, memur ve diğerleri halka inecek, camiinin içerisine girecek aydınlanmayı oradan gerçekleştirecek. Bizim yeminimizde cumhuriyeti korumak vardır, Anayasa mahkemesi yoksa ayan yoksa cumhuriyeti kim koruyacak! Birinci cumhuriyeti kuranlar, anayasaya teminat olarak sadece orduyu göstermiştir, dâhili hizmetler kanunun 34. maddesi açıktır, bundan ötürü ihtilâlimiz hukuki olduğu kadar kanunidir⁶.”

Türk modernleşme çizgisinin akamete uğradığı yönünde Türkîş’le paralel yorumların olduğu bu beyanatta, Türk inkılabının “yöntemine” dair de ciddi eleştirilerin bulunduğu müşahade edilmektedir. Burada ki sözlerden Özdağ’ın da, tıpkı Türkîş gibi “geçmiş dönemin hataları” minvalinde sadece DP dönemini eleştirmedeği yorumu rahatlıkla yapılabilir. Zaten Özdağ’ın 13 Kasım hadisesine kadarki duruşu da bu savı destekler nitelikte olacaktır. Özdağ’ın cümlelerinde bir diğer dikkat çekici nokta, “anayasa mahkemesi”, “ayan” gibi yasamayı denetleyecek mekanizmaların mevcut olmamasından duyduğu şikâyet olmuştur. Özdağ bu şikâyetiyle, çok partili hayata geçişle birlikte muhalefet partilerinin parti

kayıt yapan Özdağ, bkz. Maraşlı, s. 26, 27 Mayıs öncesi “komite” faaliyetlerine, 1957 yılında Numan Esin ile birlikte katılmıştır. Bkz. Özdağ, s. 87. 27 Mayıs sürecinde daha önce “hocalığını” yapmış olan Türkîş ile birlikte hareket etmiş olan Özdağ, kurulacak olan Milli Birlik Komitesi’nin “en genç” üyesi olarak yer almıştır. Özdağ’ın “radikal” kimliği çalışma içerisinde sıklıkla geçecektir ancak bu meyanda kendisinin 27 Mayıs sürecinde İsmet İnönü ile gerçekleştiği Metin Toker tarafından iddia edilen şu diyalog, Özdağ’ın “ihtilâlcı” kimliğini açık bir şekilde aydınlatmaktadır: “İsmet Paşaya Muzaffer Özdağ ile Numan Esin geldiler. Konuşurlarken Muzaffer Özdağ, ‘Paşam, paşam sen olsaydın da biz sana karşı da ihtilâl yapardık’, Akis, ‘İhtilâller ve Mesihler’, 23 Şubat 1963; Ilıcak, s. 28.

⁶ Yaşar Kemal, “Yüzbaşı Muzaffer Özdağ’la Görüşme”, Cumhuriyet, 24 Temmuz 1960.

⁷ “Ayan” mevhumu, Kanun-ı Esasî’de “Meclis- i Ayan” ismiyle mevcut olan “senatoyu” işaret etmektedir.

beyannamelerinde yer alan⁸ ve “fikir çevreleri⁹ tarafından” da, ihdas edilmesi gerektiği savunulan bu müesseselerin, kurulması yönünde kanaatte bulunarak, çok partili hayatın “muhalefet lügatini” paylaştığını göstermiştir.

CKMP'nin müteakip kurmayları arasında yer alan Numan Esin¹⁰ ise anılarında, 27 Mayıs'a katılma motivasyonunu “yeni Atatürkçülük olarak, Jön-Türkçülüğün” devamı olarak nitelendirmekte ve “ihtilâlcı gücün”; “devrim ve demokrasiyi yani Jön Türk geleneğindeki Jakobencilik ile demokrasinin zaman içerisindeki sentezi”¹¹ olduğunu vurgulamıştır. Burada Numan Esin'in, çalışmanın birinci bölümünde de zikredildiği üzere, 27 Mayıs'a katılan subayların birçoğunda müşahade edilen “Jön Türk” analojisini kurduğunu ve kendilerini mukaddem “ihtilâlcilerin” silsilesinde dayandırdığı gözlemlenmektedir. Bir diğer önemli husus olarak ise, Esin'in “yeni bir Atatürkçülük” mevhumunu işaret etmesi ilgi çekicidir ve ileride görüleceği üzere kendisi “yeni Atatürkçülük/Kemalizm” arayışında yalnız olmayacaktır.

Türk Milliyetçiliğinin partileşmesi sürecinde çok mühim rol oynayan ve Ülkücü Hareket'in önemli şahsiyetlerinden birisi olacak

⁸ Cumhuriyet Halk Partisi'nin DP'ye karşı muhalefet ettiği dönemde “İlk Hedefler Beyannamesi” ile vaat ettiği bu kurumlar esasında çok partili hayata geçişle birlikte kurulan partiler tarafından savunulagelen müesseseler olmuştur. Bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 205.

⁹ Daha önce de işaret edilen “Forum” dergisi bu noktada başat rol üstlenmiştir.

¹⁰ 1929 yılında Çanakkale ilinin Biga ilçesinde dünyaya gelen Numan Esin, 1949 yılında Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Numan Esin 1955 yılında, Özdağ gibi, Hukuk Fakültesi'nde öğrenim görmeye başlamıştır. Türkeş ile ilişkisi ise, Türkeş'in, Numan Esin'in Piyade Atış Okulu'nda “tabya hocası” olması ile başlamıştır. Numan Esin'in 1950'li yıllarda, milliyetçi-muhafazakâr camianın önemli isimleri ile de münasebetleri mevcut olmuş ve kendisi “Atsız, İsmet Tümtürk, Remzi Oğuz Arık ve Necip Fazıl” gibi isimlerle temas kurmuştur. Atsız tarafından çıkarılan “Orkun” dergisinde, “Zeybekoğlu” mahlası ile yazılar kaleme alan Esin; “Türkçülüğün bir doktrini olması lazım geldiğini” savunmuştur. Bkz. Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2.B, Doğan Kitap, İstanbul, 2005. 27 Mayıs sürecinde Türkeş ile birlikte hareket eden Numan Esin, Milli Birlik Komitesi üyesi olmuş ve çalışmanın ilerleyen safhalarında anlatılacağı üzere, “radikal” fikirleriyle komitenin “sivrilen” isimlerinden birisi olarak tanımlanmıştır.

¹¹ a.g.e, s.156.

olan Dünder Taşer¹² de 27 Mayıs'a katılma sebebi olarak şu cümleleri sarf etmektedir: *"İhtilâli biz yapmadık. İhtilâl bir ihtiyaca başka hal çaresi kalmadığı için yapıldı... Zaruret haline gelmiş olan ihtilâli millete zarar vermeyecek şekilde sevk ve idare ettik. Biz bunu sevk etmeseydik gene ihtilâl çıkacaktı.Fakat bu,bilinmeyen bir istikamette geçerek,bu milletin hayatında duraklama sebebi olabilirdi"*¹³. Dünder Taşer bu sözlerle, "mukadder" olan ihtilâle "kendi hükümlerini" vurmak adına katıldıklarının imasında bulunmuştur. Seçkinler arasında bir mücadelelinin sinyallerine temas eden bu yoruma katkı olarak, CKMP'nde önemli görevler yapacak olan ve oldukça zengin olan 27 Mayıs literatürüne, anılarıyla katkı veren bir diğer kurmay Ahmet Er'in¹⁴ şu sözleri açıklayıcı olmaktadır: *"27 Mayıs'a katılanlar; öğretim üyeleri, CHP'li basın ve yazarlar, CHP'li geçinen aydınlar, CHP'li aydın geçinen*

¹² 1925 yılında Gaziantep'te doğan Dünder Taşer, 1944 yılında Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. 27 Mayıs öncesinde komite faaliyetlerine Suphi Karaman'ın delaletiyle katılan Taşer'in, (bkz. Özdağ, s. 187), o yıllarda "CHP rozeti" takacak kadar ateşli bir Halk Partisi sempatisini olduğu iddia edilmektedir. Bkz. a.g.e, s. 281. Her ne kadar Özdağ'ın bu iddiası, Taşer'in ailesi ile yapılan mülakatta yalanlanmış olsa da, Taşer'in Türkş kliği ile yakın ilişkisinin 27 Mayıs'tan sonra gerçekleştiği vakıdır. Ülkücü Hareket'in sembol şahsiyetlerinden birisi olan Dünder Taşer'in, üzerinde çok fazla değinilmeyen, Türkş ile ünsiyet mazisi ve 27 Mayıs sonrası süreçte aldığı farklı konumlanmalar, çalışma dâhilinde tartışılacaktır. Ayrıca, Taşer'in "ülkücü hareketin ideolojisinin" oluşmasındaki "özgün" rolü, eserin ilerleyen safhalarında irdelenecektir. Taşer hakkında yazılmış mebzul miktarda eser vardır. Bunlardan bazıları için, bkz. Ziya Nur Aksun, *Dünder Taşer'in Büyük Türkiyesi*, 11.B, Ötüken Yayınları, Ankara, 2012; Nevzat Kösoğlu, *Dünder Taşer*, 2.B, Ötüken Yayınları, Ankara, 2010; Muzaffer Çatak, *Dünder Taşer'in Fikri Hayatı*, Ankara Türk Ocağı Yayınları, Ankara,2012. Dünder Taşer'in, bilhassa "Devlet" gazetesi ve "Töre" mecmuası başta olmak üzere muhtelif yerlerde yayınlanan yazıları, ölümünden sonra kitaplaştırılmıştır. Bkz. Dünder Taşer, *Mesele, Töre-Devlet Yayınları*, Ankara, 1973.

¹³ Metin, s. 155.

¹⁴ 1927 yılında Manisa ilinin Akhisar ilçesinde dünyaya gelen Ahmet Er, 1950 yılında Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Okuduğu yıllarda "savunma yüzbaşısı" olan Türkş ile münasebeti, okul yıllarından başlayan Er, 27 Mayıs sürecinde de Türkş grubu ile beraber hareket etmiştir. Bkz. Er, s. 14. "Alevi dedesi" olmakla birlikte, oldukça "muhafazakâr" bir dünya görüşünü haiz olan ve CKMP'de siyaset yaptığı süreçte "Muhammedi Nizam" gibi oldukça tartışılacak fikirler öne süren Ahmet Er; 27 Mayıs sürecinde Türkş ile beraber hareket eden grup içerisinde, Türkş'le "siyasi yol arkadaşlığı" en uzun süren isim olacaktır.

cahiller... CHP genel başkanı İnönü'yü putlaştıran subaylar... Saydıklarımızın zararını ve zulmünü önlemek için Alparslan Türkeş ve arkadaşları(-Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er, Rıfat Baykal¹⁵, Dündar Taşer) olan bizlerin bu konudaki fikrinin özeti, 'Türk Silahlı Kuvvetleri Milletın Yarısına Dost Yarısına Düşman Olmaz' cümlesinde toplanmaktaydı"¹⁶. Bu iki iktibastan, 27 Mayıs'a katılan mezkûr kliğin, ihtilâli CHP'ne istimal etmemek adına, 27 Mayıs'a katıldığı çıkarımı yapılabilir. Her ne kadar, burada alıntılan cümlelerin 27 Mayıs'tan çok daha sonra ifade edildiğinden ötürü, bu "argümanlara" temkinli yaklaşmak lazım gelse de; bu cümleler 27 Mayıs'tan 13 Kasım 1960'a gidecek olan sürecin ipuçlarını ve muhalif aktörlerini tebarüz ettirmektedir.

¹⁵ 1925 yılında İzmir'de dünyaya gelen Rıfat Baykal, Deniz Harp Okulu mezunu olmuştur. 27 Mayıs ihtilâline katıldığı süreçte, "Deniz Önyüzbaşısı" rütbesinde olan Baykal, Türkeş grubu ile birlikte hareket etmiştir. Baykal, ihtilâlin hemen akabinde "Devlet Başkanı Özel Kalem Müdürlüğü" görevine tayin edilmiş ve Milli Birlik Komitesi'ne seçilmiştir. Bkz. Maraşlı, s. 25.

¹⁶ Er, s. 62.

Türkeş'in “Başbakanlık Müsteşarlığı” Görevine Tayini

27 Mayıs sonrasında Türkeş ve arkadaşları adına ilk önemli hadise, Türkeş'in “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevine atanması olmuştur. İhtilâl sonrasında Türkeş'i, Gürsel'in arkasında “*Eminence Grise*”¹⁷ yapacak olan bu pozisyonuna tayini izaha, muhtaç bir konu olmaktadır.

İhtilâlcilerin harekât sonrasında hangi pozisyonlarda görev alacağı vazih değildir¹⁸ ve Devlet Başkanı olan Gürsel sadece Alparslan Türkeş, Osman Köksal ve Suphi Karaman'ı yakinen tanımaktadır. Bundan ötürü bu isimleri yardımcı olarak atamış ve Özel Kalem Müdürü olarak da yine Türkeş'e yakın olan Rıfat Baykal'ı tayin etmiştir¹⁹. Karaman erkândaki tecrübesinden dolayı, orduda yapılacak değişikliklerden sorumlu olmuş, Köksal ise “Muhafız Alayı Komutanı” olarak görev yapmıştır. Bundan ötürü Gürsel'e Başbakanlık'taki işlerine muavenet etmek için Ertuğrul Alatlı'nın²⁰

¹⁷ Türkeş için “*Eminence Grise*” tarifi Weiker tarafından yapılmıştır. Bkz. Weiker, s. 125. Roma döneminde kardinal Richeliu'nun sağ kolu olan François Tremblay için tanımlanan bu söz modern İngilizcede “sahnenin arkasında ipleri tutup, olaylara yön veren kişi bağlamında kullanılmaktadır. Akis dergisi de, muhtemelen Weiker'den mülhem olarak, Türkeş adına bu sıfatı kullanmıştır: “*Türkeş Gürsel'in yanında Richelieu'nun Eminence Grise pozisyonundaydı*”. Bkz. Akis, “*İhtilâl*”, 26 Şubat 1962.

¹⁸ Akis, “*İhtilâl*”, 26 Şubat 1962, Taylak, s. 46, Özdağ, s. 258, Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, “*Bakanlar Kurulu'nun Teşkili İlk Anlaşmazlığı Yaratmıştı*”, Milliyet, 07 Mart 1965. 27 Mayıs'a dair oldukça önemli olan ve Abdi İpekçi ile Ömer Sami Coşar tarafından üç yıl aralığıyla “tefrikalar” halinde çıkan “*İhtilâlin İç Yüzü*” başlıklı yazı dizisi daha sonra hazırlayan araştırmacılar tarafından kitaplaştırılacaktır. Bkz. Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, “*İhtilâlin İç Yüzü*”, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1965.

¹⁹ Milliyet, “*A. Türkeş Başvekâlet Müsteşarı Oldu*”, 01 Haziran 1960.

²⁰ Türkeş, İpekçi'den farklı olarak teklif götürülen ismin Ekrem Acuner olduğunu söylemektedir. Bkz. Türkeş, 1944 Milliyetçilik Olayı, 96. Ancak, kendisine o dönemde yakın olan Numan Esin'in anılarında, o günlerde daha hiç tanımadığı Ertuğrul Alatlı ile karşılaşmış ve Alatlı'nın “*Türkeş Başbakanlık Müsteşarlığı*

da yardımcısı olması teklif edilmiş ancak Gürsel bu teklifi kabul etmemiştir²¹.

Türkeş'in bu şartlar altında, hiç kimsenin tam anlamıyla önemini idrak etmediği düşünülen "Başbakanlık Müsteşarlığı" koltuğuna "emr-i vaki" ile oturduğu yorumu literatürde oldukça kabul gören bir mevkide bulunmaktadır²². Türkeş de, bu pozisyona atanmasının "emr-i vaki" ile gerçekleştiğini belirterek; ihtilâl tarihinden 4 gün sonra aybaşı olması ve memurların maaş bordrolarının imzalanması lüzumu üzerine, kendisinin "*benim imzamı açın*" diyerek bu atamanın "re'sen" gerçekleştiğini ifade etmiştir²³.

Türkeş'in bu kadar kısa süre içerisinde sivrilmesine sebep olarak iki önemli faktör öne sürülmektedir. Bunlardan birincisi olarak Türkeş'in, ihtilâle katılan subaylar içerisinde "*sadece ne yapacağını değil, nasıl yapacağını plana bağlamış*"²⁴ olmasının mühim bir rolü olduğu düşünülmektedir. İkinci olarak da komitenin yabancı muha-

görevini ele geçirdi" demek suretiyle, müşteki olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Esin, s. 112.

²¹ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, "Bakanlar Kurulu'nun Teşkili İlk Anlaşmazlığı Yaratmıştı", Milliyet, 07 Mart 1965.

²² Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, "Bakanlar Kurulu'nun Teşkili İlk Anlaşmazlığı Yaratmıştı", Milliyet, 07 Mart 1965; Akis, "İhtilâl", 26 Şubat 1962; Özdağ, s. 258; Taylak, s. 46; Bedii Faik, *İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1967, s. 44.

²³ Taylak, s. 48.

²⁴ Akis, 26 Şubat 1962. Akis dergisini neşreden Metin Toker başka bir eserinde Türkeş'in bu minvalde, "*ihtilâlin ilk gününden itibaren hesap hasibi*" olduğu yorumunda bulunmaktadır. Bkz. Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl*, Akis Yayınları, Ankara, 1967, s. 46., "Türkeş ile beraber 13 Kasım hadisesinde tasfiye edilen ve 14'ler grubunda yer alan Orhan Erkanlı hatıralarında bu hususta şu sözlerin sarf etmektedir: "*MBK'nın ilk 38 üyesi içinde, bir ihtilâle ve ihtilâl sonrasına kendisini en iyi hazırlamış ve kafasında kendisine mahsus planlar yapmış olan Albay Türkeş'ti. Bunu daha ihtilâlin Ankara'da yayınlanan ilk bildirisini kendi sesiyle okumak suretiyle göstermeye başladı... Bu bildirinin okunmasıyla Türkeş sivrilmeye başladı. Bugün dahi herkes 27 Mayıs sabahı duydukları kalın ve boğuk sesi unutmamışlardır.*" Bkz. Erkanlı, s. 111. Suphi Karaman da bu noktada ihtilâl öncesinde komite içerisinde yaşanan bir tartışmaya dayanarak; "*Türkeş'in kafasındaki uzun vadeli planların hiç silinmediğini sonradan anladık*" demektedir. Bkz. Cumhuriyet Utku, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilâl Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s. 27. 27 Mayıs akabinde Yassıada'da DP milletvekilliğinden mevkuf olan ve daha sonra gazetecilik görevini ifa eden Mithat Perin ise zikredilen cümlelerin istikametinde bir yorumda bulunarak;

birlerle iletişimini sağlamak üzere İngilizceyi iyi bilen Türkîş ve Sami Küçük'ü görevlendirmesi²⁵ de, Türkîş'in kısa sürede ön plana çıkmasında etkili olmuştur. William Hale ise bu görevlendirmeyi bir nevi "ödün" olarak yorumlamış ve 29 Mayıs günü Ankara'da önemli sayıda alt rütbeli subayın toplanıp, "ikinci bir komite" kurduklarını ve iktidar talep ettiklerini öne sürerek; Gürsel'in, Türkîş'i "Başbakanlık Müsteşarı" atamak yoluyla işlerini kolaylaştırdığını ifade etmiştir²⁶. Bu yoruma istinat edildiğinde Türkîş'in alt rütbeli subaylar nezdinde ciddi bir etkisinin olduğu düşünülebilir²⁷.

Yukarıda aktarılan bütün yorumların dışında, Türkîş'in Cemal Gürsel ile olan ilişkisinin de, kendisinin bu önemli göreve gelmesinde etkili olabileceği gözden uzak tutulmaması gereken bir keyfiyet olarak değerlendirilebilir. Türkîş ile Cemal Gürsel'in ilk münasebeti 1942 yılında gerçekleşmiş ve Türkîş, Gürsel ile kendisi arasında

"Türkîş'in Müsteşarlığı, tamamen ileriye dönük planlar ve tayinler içermekteydi" sözlerini sarf etmiştir. Bkz. Mithat Perin, "Yassıada'da 476 Gün", Haber, 17 Mayıs 1967.

²⁵ Akis, 26 Şubat 1962.; Erol Maraşlı eserinde, ihtilâlden hemen sonra yabancı basın mensuplarının Genelkurmay'da demec beklemesi üzerine Gürsel'in Türkîş'e: "Türkîş, İngilizceyi iyi biliyorsun, hem de bu işlerde tecrübelisin... gelen gazetecilere ihtilâlin gayesini, niye yapıldığını anlat" dediğini ileri sürmektedir. Bkz. Erol Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe: "13 Kasım 1960-14'ler Olayı"*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 41.

²⁶ Hale, s. 111.

²⁷ Türkîş'in ihtilâlin olduğu süreçte, genç subaylar üzerinde en etkili subay olduğu tespiti, İngiliz hariciyesi tarafından da yapılmıştır. Bkz. FO 371/153035. Türkîş'in bu dönemde alt rütbeli subaylar arasında olduğu kadar Harp Okulu öğrencileri üzerinde etkili olması da oldukça muhtemel bir husustur. Zira Türkîş, Sezai Okan ile birlikte 28 Nisan 1960 öğrenci olaylarının arifesinde, Cemal Gürsel tarafından Harp Okulu'na "yayılmaya başlayan Nureculuk akımına" karşı "Atatürkçü" ilkeleri anlatmak adına görevlendirilmiştir. Bu görevlendirme vesilesiyle öğrenciler üzerinde güç kazanan "komiteciler", Türkîş ve Okan vasıtasıyla Harp Okulu öğrencilerini, 27 Mayıs zeminin oluşturan köşe taşlarından birisi olan 21 Mayıs yürüyüşüne hazırlamışlardır. Bkz. Ömer Sami Coşar-Abdi İpekçi, "*Harp Okulu Bir Barut Fıçısı Haline Gelmişti*", Milliyet, 27 Haziran 1962. Bu bilgi için ayrıca bkz. Özdağ, a.g.e., s. 175. Ümit Özdağ'ın eserinde, o dönemde Türkîş'e en yakın isimlerden birisi olan Muzaffer Özdağ'ın da, Harp Okulu'nda "komiteye eleman" kazandırmak amacıyla faaliyetlerde bulunduğunu hatta kendisi tarafından yazılan "Çağrı" başlıklı 17 maddeden oluşan bir broşürün Harp Okulu'nda dağıtıldığı belirtilmiştir. Bkz. Özdağ, s. 183. Bu broşür daha sonra Muzaffer Özdağ tarafından kitaplaştırılmıştır. Bkz. Muzaffer Özdağ, *Göreve Çağrı*, Ocak Yayınları, Ankara, 1996.

“Ziya Gökalp’ın fikirlerine bağlılık, memleket sevgisi, milliyetçilik” gibi müşterek tarafları bulunduğunu, bundan ötürü aralarında önemli bir “muhabbet” geliştiğini ifade etmiştir²⁸. Gürsel ile tanışma mazi-si, 27 Mayıs’ın oldukça evveline dayanan Türkeş’in, Gürsel ile darbe öncesinde ilişkileri de dikkat çekicidir. İhtilâl öncesinde, komite faaliyetlerine Osman Köksal ve Sadi Koçaş vasıtasıyla dâhil olan Gürsel; Osman Köksal’ın “Muhafız Alayı Kumandanı”, Sadi Koçaş’ın tayinin de Londra’ya çıkması üzerine, “hafî teşkilat” ile temaslarını Alparslan Türkeş ve Suphi Karaman aracılığıyla sağlamaya başlamıştır²⁹. Bu durum kuşkusuz, Türkeş’i komite içerisinde sivrilte-meye başlayan önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir³⁰. Türkeş’in, Türk milliyetçisi gençlere, yeni İdare Heyeti seçimi yapan Ankara Türk Ocağı’nın, Cemal Gürsel’i ziyaret etmesi lazım geldiği telkini

²⁸ Haber, “Madanoğlu ve Türkeş Cemal Gürsel’i Anlattı”, 15 Şubat 1966; Haber, “Cemal Aga-Anlatan: Alparslan Türkeş”, 5 Mart 1966. Türkeş, Cemal Gürsel’in, Türk fikir hareketlerine oldukça ilgi duyduğunu Türkçü fikir adamlarından oldukça etkilediğini ifade etmekte hatta Gürsel’in Türkçülüğüne örnek olarak, I. Dünya Savaşı sonrasında askerler ile aralarında İstanbul’un isminin “Akkurum” olarak değiş-tirdiklerini ve aralarındaki mektuplaşmalarında bu ifadeyi kullandıklarını ileri sürmüştür. Türkeş’e göre Gürsel ayrıca “yobazlıktan, din istismarından, Atatürk düşmanlığından ve komünizmden” de nefret eden bir kişi olmuştur. Bkz. Haber, “Cemal Aga-Anlatan: Alparslan Türkeş”, 6 Mart 1966.

²⁹ Ömer Sami Coşar, Abdi İpekçi, “İhtilâl Kararı Veriliyor ve Hazırlıklar Başlıyor”, Milliyet, 14 Haziran 1962. Dündar Seyhan’ın anılarında da, Gürsel’i ihtilâl konusunda, bir Almanya gezisinde kendisine refakat eden Sadi Koçaş’ın ikna ettiğini daha sonra da ilk önce Gürsel ile temasın Sadi Koçaş ve Osman Köksal üzerinden sağlandığını belirtmiştir. Bkz. Seyhan, s. 75.

³⁰ Ömer Sami Coşar, Abdi İpekçi, “İhtilâl Kararı Veriliyor ve Hazırlıklar Başlıyor”, Milliyet, 14 Haziran 1962. Seyhan, bu konuda şu sözleri sarf etmektedir: “Osman Köksal, Kore kudeminden ötürü içimizdeki en kıdemli subaydı. Ancak, Muhafız Alay Kumandanı olması sebebiyle bir gizlilik tedbiri düşüncesiyle toplantılara katılmaması uygun görülmüştü.” Bkz. Seyhan, a.g.e, s. 69. Dönemin Türk Ocaklı gençlerinden birisi olan Nuri Gürgür de, lisede Milli Güvelik dersine girmiş olan Alparslan Türkeş’in, Türk Ocakları faaliyetlerine konuşmacı olarak katıldığını zikretmiştir. Gürgür, 1960 yılında yine Alparslan Türkeş’i, “Ziya Gökalp” üzerine konuşmak üzere Ankara Türk Ocağı’na çağırılmış ancak Türkeş “düşüncelerimizi paylaşan başka arkadaşlarımız da var” diyerek Suphi Karaman’ı önermiş ve Suphi Karaman “Gökalp” üzerine Ankara Türk Ocağı’nda konferans vermiştir. Bkz. 60’lılardan Vatan Kurtarma Hikayeleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014, s.. 288-289.

yapması³¹ da aralarındaki ilişki seviyesini göstermek açısından ilgi çekici durmaktadır.

İhtilâlin hemen öncesinde, vaktiyle Gürsel'in Yeşilhisar olayları³² sonrasında talep ettiği iznin işleme konulması üzerine, Gürsel'in Mayıs 1960 itibariyle yaş haddinden ötürü emekliliğe ayrılması durumu, komitenin bütün planlarını bozmuştur. Zira hem ihtilâl "başsız" kalmış hem de bu durum komite içerisinde ciddi bir "ifşa edilme" paniğine sebep olmuştur. 3 Mayıs 1960 tarihinde, izne ayrıldığı tebliğ edilen Gürsel, olayın üzerine, dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e mektup yazarak, İzmir'e dönme kararını almıştır³³. Alparslan Türkeş, Gürsel'in, "muhtıra" niteliğindeki bu mektubu, Ethem Menderes'e, yüz yüze Milli Savunma Bakanlığı'nda görüşmek suretiyle verdiğini ve Gürsel'in tevkif edilmesi tehlikesine karşı kendisinin "*Milli Savunma Bakanlığı dış kapısında, Bakan'ın kapısına kadar silahlı arkadaşlarını yerleştirdiğini*" iddia etmiştir³⁴. 1966 yılında "*Haber*" gazetesinde yayınlanan Türkeş'in iddiaları bunlarla da sınırlı kalmamış ve bu mektubun daktiloya geçirilmesi sürecini kendisinin yürüttüğünü, Gürsel'in emir subayı olan Binbaşı Şeref'e mektubu kendisinin dikte ettirdiğini ve "çok gizli" olan bu mektubun sadece üç nüshadan ibaret olduğunu ifade ederek; "hafi olan mektubun" "halen" kendisinde mevcut bulunduğunu ileri sürmüştür³⁵.

Söz konusu mektubun kaleme alınmasından 34 sene sonra yayınlanan Türkeş'in anılarında ise, mektubun içeriği açıklanmıştır. Basında daha önce farklı bir şekilde çıkan mektup metninin içeri-

³¹ Mehmet Doğan, "*Alparslan Türkeş MHP ve Gölgedeki Adam*", Ocak Yayınları, Ankara, 2000, s. 249.

³² Çalışmanın ilk bölümünde değinilen ve 27 Mayıs'ın zeminin oluşmasında köşe taşı pozisyonunu hazırlayan bu hadise 1960 yılının Mart ayında gerçekleşmiştir. Yeşilhisar Olayları için bkz. Demirel, *Türkiye'nin En Uzun...*, s. 316,317. 5 Mayıs günü İzmir'e yola çıkan Gürsel'i tren istasyonunda uğurlayanlar arasında Türkeş de bulunmaktadır. Bkz. Utku, s. 121.

³³ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, "*Gürsel'e Ani Olarak Verilen İzin Teşkilatta Bomba Gibi Patladı*", Milliyet, 20 Haziran 1962. Gürsel'le, Ethem Menderes ile yaptığı görüşmeye, Türkeş'in de refakat ettiği bilgisi için ayrıca bkz. Milli Yol, "*27 Mayıs ve Sonrası*", 6 Mart 1962.

³⁴ Haber, "*Cemal Aga-Anlatan: Alparslan Türkeş*", 8 Mart 1966.

³⁵ Haber, "*Cemal Aga-Anlatan: Alparslan Türkeş*", 8 Mart 1966.

sinde yer alan maddeler, 27 Mayıs'ın nasıl bir düzlemde meydana geldiği konusunda yeni yaklaşımların ortaya çıkması gerekliliği açısından dikkat çekicidir. Türkeş'in tam metin olarak ileri sürdüğü mektupta, daha önceki yıllarda basına aksettirilen metnin haricinde, Gürsel; "Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı'ndan istifa ederek, yerine Adnan Menderes'in cumhurbaşkanlığı görevine getirilmesi gerektiğini, partilerin ocak ve bucak teşkilatlarının kaldırılmasının lazım geldiğini ve parti faaliyetlerinin yılda en fazla 2 defa sadece partilerin "mahdud" sorumluları tarafından yürütülmesini" tavsiye etmektedir³⁶. Buna mukabil, ihtilâlin en önemli isminin "sivil siyaset" açısından "DP"'yi tek mesul tutmadığı hatta "DP Başbakanı'nın Cumhurbaşkanlığı olmasıyla sorunların çözülebileceği" yaklaşımını gösteren bu mektup iddiasının felsefesi, Türkeş ve arkadaşlarının ihtilâle katılma saikleriyle kısmen örtüşmektedir.

Türkeş'i ihtilâl öncesinde Gürsel ile yakınlaştıran son önemli hadise, Gürsel'in İzmir'de "fiili emeklilik" sürecini geçirirken, kendisiyle "komitenin izni dışında" görüşmesi olmuştur³⁷. Türkeş,

³⁶ Mektubun tam metninin de yer aldığı bu referans için bkz. Hulusi Turgut, *Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul, 1995, s. 105-108. Türkeş, Ethem Menderes'e yazılan bu mektubun basına değiştirilmiş halinde dağıtılmasının, Gürsel'in kendisine 9 Haziran 1960 tarihinde verilen bir emri dolayısıyla gerçekleştiğini iddia etmektedir. Bkz. a.g.e, s. 100, 103. Orhan Erkanlı da 1972 yılında kaleme aldığı hatıratında, "*bildiği kadarıyla*", ihtilâlden sonra açıklanan mektubun içeriğinin, orijinal mektuptan sansürlendiğini ve aslında Gürsel'in mektubunda, "*Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilmesi*" ve "*Menderes'in Cumhurbaşkanı*" yapılmasını tavsiye ettiğini dile getirmiştir. Erkanlı, "*bu işin aslının*" Türkeş'in bilebileceğini çünkü orijinal mektubun kendisinde mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Erkanlı, s. 306. Menderes bu mektubu Bayar'a ilememiştir. Samet Ağaoğlu'nun "*siyasi hayatına dair en büyük hata*" olarak nitelediği bu olay hakkında Gürsel ise mektubu Bayar ile Menderes'in arasına nifak sokmak için kaleme aldığını belirtecektir. Bkz. Akyaz, s. 113.

³⁷ Türkeş kendi anılarında bu iddiayı şu sözlerle yalanlamaktadır: "*O sıralarda İzmir'de, NATO ile ilgili işim vardı. Gidip, döndüm. Cemal Paşa'ya uğramadım. Ama bir kısım örgüt üyeleri, benim gidişimden kuşkulmuşlar. 'MİT, Türkeş'i takip ediyor, O da İzmir'de Gürsel'le görüşmüştür. Türkeş'i bundan sonra iyice izlenir diye benimle ilişkiyi kesmişler.*" Bkz. Turgut, a.g.e, s. 118. Cemal Gürsel'in "fiili emekliliği" sürecinin hemen başında Türkeş'in İzmir'e gitmesi ve o sıralarda Gürsel'le paylaştıkları "kozmik mektup" düşünüldüğünde, bu cümleler kuşku uyandırmaktadır. Ayrıca, o dönemde istihbarat tarafından esas takip edildiği düşünülen ve görüşülmesi "sakıncalı" bulunan kişi, Cemal Gürsel olmuştur. O dönemde Türkeş ile birlikte

Gürsel ile temas kurma düşüncesini, komitedeki diğer arkadaşlarıyla görüşmüş ancak “komiteciler”, böyle bir münasebetin “çok tehlikeli” olacağı düşüncesiyle karşı çıkmışlardır.6 Mayıs günü, Suphi Karaman’a Millî İstihbaratta çalışan bir arkadaşı; “Gürsel’in sürekli takibatta olduğunu”, “kendisi ile temas kuranların tespit edildiğini”, “kendisiyle görüşmesi muhtemel subayların da takibatta olduğu” bilgisini verince, komitede Türkeş’e “kesin” bir dille, Gürsel’le görüşmemesi gerektiği iletilmiştir³⁸. Suphi Karaman bu hadiseyi şu şekilde anlatmıştır:

“Ordunun gücü kırılrsa her şey biterdi... Cemal Gürsel’e izin verildi. Panikledi, İzmir’e gitti. Ardından Türkeş de İzmir’e gitti... Kuşkulandığımız için Türkeş’i hemen ikaz ettik. ‘Katiyyen O’nu görmeyeceksin dedik’. Çünkü Gürsel izleniyordu. Ancak, MİT³⁹’ten bir subay bana Gürsel’i bir kurmay subayın ziyaret ettiğine ilişkin bir bilgi verdi... Ziyaret eden kişinin Türkeş olduğu ortaya çıktı. Bunun üzerine komite olarak ‘Türkeş kirlendi, bizi de deşifre edecek’ tespitini yaparak, ilişkimizi kesme kararı aldık. Türkeş’e; ‘çok izleniyoruz, dağıldık’ dedik...”⁴⁰

Türkeş’in İzmir’de Gürsel ile neler konuştuğu bilgisi mevcut olmasa da, 27 Mayıs öncesinde, Türkeş’in Gürsel’in “başkanlığı” konusunda kararlı bir tavır gösterdiği düşünülebilir. Bütün bu bilgiler ışığında, Türkeş’in oldukça stratejik bir konum olan “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevine getirilmesi, muhtemelen basit bir “emr-i

hareket eden Numan Esin de, Türkeş’in Gürsel ile İzmir’de görüşmesini doğrulamaktadır. Numan Esin, bu görüşmeden Suphi Karaman’ın “*Türkeş deşifre oldu. Sakın Türkeş ile konuşma*” demesi üzerine haberi olmuş ve “endişelerini” Türkeş’e aktarınca, Türkeş “*boşuna telaş ediyor arkadaşlar*” cevabını vermiştir. Bkz. Esin, s. 101.

³⁸ Ömer Sami Coşar, Abdi İpekçi, “Milli Emniyet Türkeş’in Gürsel’le Temas Teşebbüsünü Haber Almıştı”, Milliyet, 22 Mart 1962; Akis, “İhtilâl”, 19 Şubat 1962.

³⁹ Türkiye’nin resmi istihbarat birimi olan MİT, 1965 yılında “Milli Emniyet Hizmeti” yerine kurulmuştur. Dolayısıyla, Karaman’ın bahsettiği ve Türkeş’in yıllar sonra karşı cevap verdiği dönem olan 1960 Mayıs’ında, MİT adında herhangi bir resmi kuruluş bulunmamaktadır.

⁴⁰ Cumhur Utku, *14’lerden Suphi Karaman’a İhtilâl Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

vakiden” öte daha önce kararlaştırılmış bir durum olmalıdır⁴¹. Zaten, kendisiyle beraber hareket eden Rıfat Baykal’ın da, “Başbakanlık Özel Kalem Müdürü” olarak atanması da⁴² kendi pozisyonun belirlenmesinde tesadüf ötesi bir hususiyet olduğu fikrini perçinleştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, ihtilâlin anonsunu Alparslan Türkeş’in yapmış olması⁴³, ihtilâlin lideri olacak Cemal Gürsel’i, İzmir’den almak üzere Muzaffer Özdağ’ın gitmesi⁴⁴ ve Ankara’da Etimesgut Havaalanı’na inen Gürsel’e Genelkurmay’a kadar Türkeş’in refakat etmesi⁴⁵ gibi hadiseler bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir durum konumundadır.

⁴¹ Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığı’na atanması meselesi, kendi ağzından açıklığa tamamen kavuşturulmuş bir hadise değildir. Bu minvalde Namık Kemal Zeybek’in aktardığı şu anektod da bu müphemiyeti hissettirmektedir: “Alparslan Türkeş aynı zamanda Başbakanlık Müsteşarıydı. Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel olduğuna göre gerçekte Başbakanlığı Türkeş yapıyordu. Sonraları kendisine; ‘kendi kendinizi Müsteşar tayin ettiğiniz söyleniyor doğru mu?’ diye sormuştum. ‘Öyle şey olur mu? Cemal Gürsel’e imzalatmıştım’ demişti, gülerek...” Bkz. 60’lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri, s. 243.

⁴² Milliyet, “A. Türkeş Başvekâlet Müsteşarı Oldu”, 01.06.1960.

⁴³ William Hale, s. 108. İhtilâl anonsunun Türkeş tarafından yapılmasının, “milliyetçi cenah” dahilinde nasıl karşıladığına dair bazı anlatımlar bulunmaktadır. Mesela İbrahim Metin, 27 Mayıs günü sabahı Sadi Somuncuoğlu, Nuri Gürgür ve Galip Erdem ile birlikte 3 Mayıs 1944 mevkıflarından Zeki Sofuoğlu’nu ziyaret ettiklerini ve Sofuoğlu’nun kendilerini “gözümüz aydın” diyerek karşıladığını belirtmektedir. Sofuoğlu’nu ziyaret eden zevat “niçin gözümüz aydın” diye sorduğunda, Sofuoğlu kendilerine radyoda konuşan kişinin Alparslan Türkeş olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine, ortamda bulunan insanlar “milliyetçiler ihtilâl yaptı” düşüncesiyle birbirlerine sarılmıştır. Bkz. Metin, s. 258. Bir başka ilginç anektodu da Namık Kemal Zeybek şu cümlelerle anlatmaktadır: “27 Mayıs sabahı erkenden radyo sesiyle uyandım. Babam radyoyu açmış başında oturuyor ve kızırıyordu. ‘Eşşoğlueşşekler memleketi mahvettiler’ diyordu... Ancak, Türkeş bizim Türkçülerden... Yanlışları önler” diyordu. Bkz. 60’lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri, s. 242. İktibasın yapıldığı eserde, Türkeş’in “Başbakanlık Müsteşarlığı” zarfında, “Türkçülerden” oldukça fazla destek gördüğü hatta Atsız’ın kardeşi ve 1944 olaylarının “aktörlerinden” bir diğeri olan Nejdet Sançar’ın, İbrahim Metin ve Nuri Gürgür’ü, halkın Türkeş’e bakış açısını gözlemlemek adına görevlendirdiği iddia edilmektedir. Bkz. a.g.e., s. 295.

⁴⁴ Kurtul Altuğ, 27 Mayıs’tan 12 Mart’a, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1991, s. 69.

⁴⁵ Özdağ, a.g.e., s. 285.

İhtilâlin İlk Evresinde Türkeş'in Faaliyetleri ve Türkeş'in İnönü ve Menderes ile Münasebetleri

Askerler 27 Mayıs sabahı, ihtilâl gerçekleşmeden önce, darbe planları dâhilinde, “İnönü’nün evinin korunması” ekibini kurmuşlar⁴⁶ ve olması muhtemel bir nümayiş öncesinde İnönü’nün evini kontrol altına almışlardır. Ancak, darbenin “başarıyla” gerçekleşmesinden sonra, “sokağa çıkma yasağına” rağmen, İnönü’nün evinin bulunduğu sokak, halk tarafından tezahüratlar eşliğinde ziyaret edilince, o sıralarda Harp Tarihi Enstitü’sünde bulunan Alparslan Türkeş, Muzaffer Karan⁴⁷ ile birlikte İnönü’nün evinin bulunduğu sokağa gelerek halkı oradan uzaklaştırmıştır⁴⁸. Abdi İpekçi, bu hadiseler yaşanırken Avni Doğan’ın, kapıda nöbette bulunduğunu, içeride Kasım Gülek’le beraber oturan İnönü’nün ayağa kalkarak Türkeş ve Karan’la kucaklaştığını, onların da karşılık olarak İnönü’nün “elini öptüğünü” iddia etmektedir⁴⁹. Bu çalışmada tespit edildiği kadarıyla ilk defa Akis dergisinin, 26 Şubat 1962 tarihli sayısı ile ileri sürdüğü ancak tafsilatına değinmediği bu iddia⁵⁰ muhtelif eserler ve gazete yazılarında⁵¹ yer almıştır. Bu hususta iki önemli veri, bu bilginin doğruluğu konusunda kuşku yaratmaktadır. Bunlardan

⁴⁶ Bu ekipte yer alan iki isim, Yarbay Salih Yakal ve Tuğgeneral Gani Güvener olmuştur. Bkz. Özdağ, s. 189

⁴⁷ 1917 yılında Manisa ilinin Akhisar ilçesinde doğan Muzaffer Karan, 27 Mayıs hareketine “binbaşı” rütbesiyle katılmıştır. 27 Mayıs sonrası süreçte Türkeş ile birlikte hareket eden Karan; TİP saflarında siyasete atılmıştır. Bkz. Maraşlı, s. 23.

⁴⁸ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “Türkeş Bir Bölük Alarak İnönü’yü Korumaya Koşmuştu”, Milliyet, 1 Mart 1965.

⁴⁹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “Türkeş Bir Bölük Alarak İnönü’yü Korumaya Koşmuştu”, Milliyet, 1 Mart 1965.

⁵⁰ Akis, 26 Şubat 1962.

⁵¹ Bunlardan bir kısmı için bkz; Bekir Berk, İslami Hareket Bakımından; Alparslan Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi, 9 Işık Doktrini Nedir? Ne Değildir?, Güneş Matbaası, İstanbul, 1969, s. 19; Ahmet Yıldız, İhtilâlin İçinden: Anılar, Değerlendirmeler, Alan Yayınları, İstanbul, 2001, 178; Kadircan Kafıl, “Gerçek ve Efsane”, Tercüman, 6 Haziran 1966.

birincisi, “İnönü’nün Evinin Korunması” ekibinde yer alan Yarbay Salih Yakal’ın, 21.03.1965 tarihinde Milliyet gazetesine gönderdiği tekzip yazısı olmuştur. Yakal, tekzip yazısında İpekçi’ye cevaben; “27 Mayıs sabahı bir bölük asker alarak sayın İnönü’nün emniyetini sağladığını yazdığınız Türkeş’in olayla hiçbir ilgisi yoktur. Yazdığınız veçhiyle hiçbir şey tesadüfe bırakılmamış, her husus dikkatle hesap edilmiş, hazırlanmış ve planlanmıştır”⁵².

İkinci önemli husus ise, o gün İnönü’nün kapısını tuttuğu söylenen Avni Doğan’ın hatıralarından faydalanarak kaleme aldığı eserde, böylesine ilgi çekici olabilecek bir ayrıntıdan bahsetmemesi olmuştur⁵³. Türkeş de anılarında, ihtilâl sabahı İnönü’nün evinin büyük bir kalabalık tarafından sarıldığını ve “acil önlem” almak amacıyla, Muzaffer Karan ile birlikte İnönü’nün evine gittiklerini söylemiştir. Türkeş, İnönü’nün kendisi odaya girdikten sonra “ayağa kalkarak elini sıkıştırdığını” ve “kendisini tebrik ettiğini”; buna mukabil kendisinin de “parti çalışmalarının bir süre durdurulduğunu”, “asayişin normal olduğunu” ve “sokağa çıkma yasağının bulunduğunu” tebliğ ettiğini ileri sürmüştür. Kendisinin el öpmesiyle alâkalı herhangi bir söz söylemeyen Türkeş, yanında bulunan Muzaffer Karan’ın, İnönü’nün elini öperek, iltifatlarda bulunduğunu da iddia etmiştir⁵⁴. Türkeş’in Karan’a dair bu iddiasının, Karan’ın müstakbel politik tercihleriyle alâkalı olması bir hayli muhtemel olsa da⁵⁵, politik hayatı boyunca karşısına çıkacak olan “kendisinin İnönü’nün elini darbe günü öptüğü” savının doğruluğu şüphe uyandırmaktadır.

⁵² Milliyet, “İnönü’nün Emniyet Hakkında”, 21.03.1965. Kadircan Kafıl’nın bir önceki dipnotta verilen yazısına da bir gün sonra, CKMP’de yer alan sabık MBK üyesi Mustafa Kaplan, bu yazıyı referans göstermek suretiyle reddetmiş ve Kafıl’nın köşesine “tekzip yazısı” yollamıştır. Bkz. Kadircan Kafıl, “Gerçek ve Kafıl”, Tercüman, 12 Haziran 1966.

⁵³ CHP saflarında uzunca yıllar milletvekilliği ve “Devlet Bakanlığı” yapmış olan Avni Doğan’ın mezkûr eseri için bkz; Avni Doğan, *Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1964.

⁵⁴ Turgut, a. 141-142.

⁵⁵ O gün İnönü’nün evini korumakla mükellef olan Salih Yakal’ın, İpekçi’ye gönderdiği “tekzip” yazısında, İnönü’nün elini öpen tek isim olarak emekli General Gani Güvener’in ismi geçmektedir. Bkz. Milliyet, “İnönü’nün Emniyet Hakkında”, 21.03.1965. Türkeş’in bu iddiayı öne sürmekte, Karan’a duyduğu şahsi kızgınlığının etkisi söz konusu olabilir.

Türkeş'in 27 Mayıs gününe dair ikinci bir iddia da oldukça merak uyandırıcıdır. Bu iddiaya göre, 27 Mayıs günü, DP döneminde diğer muhalefet partisi olan CKMP'nin lideri Osman Bölükbaşı, Türkeş'i telefonla aramış ve aralarında şu diyalog geçmiştir:

- “Bölükbaşı: Beyefendi ben falan partinin lideriyim
- Türkeş: Ben beyefendi değilim...
- Bölükbaşı: Afedersiniz paşam... Ben falan partinin lideriyim
- Türkeş: Ben Paşa da değilim, benim rütbem albaydır. Albay Türkeş...
- Bölükbaşı: Sayın albayım, müsaade buyurun. İnönü'nün evi Silahlı Kuvvetler tarafından muhafaza altına alınmış. O CHP lideri ise ben de falan partinin lideriyim. Benim evim niçin muhafaza altına alınmadı?
- Türkeş: Türkiye’de sizin gibi 28 milyon vatandaş var da ondan!”⁵⁶

Bölükbaşı’nı eleştirmek için 1962 yılının siyasî tartışmaları esnasında aktarılan bu diyalog, doğru olduğu takdirde, iki önemli sonucu beraberinde getirmektedir. Birinci önemli sonuç, darbenin hemen akabinde “sivil-asker ilişkilerinin” pozisyon derecesini tezhür ettirmesi açısından ciddi bir karine teşkil etmesi olmuştur. Bağlam açısından daha önemli olan diğer sonuç ise, İnönü’nün darbe sonrasında diğer muhalefet liderine göre içinde bulunduğu “imtiyazlı” konum olduğu iddiasıdır. 13 Kasım sürecine kadar İnönü ile “soğuk savaş” sürdürecektir olan Türkeş’in de darbenin “sıcak saatlerinde”, bu imtiyazlı konuma müdahale etmediği/edemediği de söylenmesi gereken bir noktayı teşkil edebilir⁵⁷. Ancak Yakup

⁵⁶ Bölükbaşı’nın, 5 Temmuz 1962 tarihinde “Biz halka güvenen insanlarız, silahların gölgesine değil” sözlerine ithafen, hiciv üslubuyla yazılan bu yazı için Bkz; Milliyet, “Olaylar ve İnsanlar: Hafıza-i Beşer nisyan ile malul değildir”, 09.07.1962.

⁵⁷ 60’lı yılların milliyetçi/muhafazakâr basınında bu tespitin hilafında bazı haberler bulunmaktadır. Mesela, “Bab-ı Ali’de Sabah” gazetesinde, 12 Ekim 1966 tarihinde çıkan habere göre “eski bir komite üyesi; Türkeş’in 27 Mayıs sabahı, İnönü’yü Cumhurbaşkanı yapmak üzere Çankaya Köşküne götürmeye hazırlanan “bir kısım” ihtilâlcileri derdest etmek için İnönü’nün evine gittiğini ve İnönü’nün Cumhurbaşkanı olmasını engellediğini iddia etmektedir. Bkz. Bab-ı Ali’de Sabah, “27 Mayıs’ta İnönü’nün Cumhurreisi Olmasını Türkeş Engelledi”, 12 Ekim 1966. Türkeş, Hindistan’da görevliken kendisine yakın olan Milli Yol dergisinde çıkan bir başka yazıda ise; 27 Mayıs sabahı Cemal Madanoğlu’nun İnönü’nün evine giderek, O’nu Devlet Başkanı olmak adına telkinlerde bulunduğu ileri sürülmektedir. Yazıya göre “tilki bir politikacı” olan İnönü, bu teklife diğer ihtilâlcilerin “hele hele Tür-

Kadri bu hususta söz konusu argümanların hilafına, esasında bu “emniyet” meselesinin bir nevi “gözaltı” olduğunu dile getirmekte ve İsmet İnönü’nün de bu durumdan hiç hoşlanmamış olduğunu, “*bu kurmaylar gelmesini bilir, gitmesini bilmez*” dediğini çünkü yanına gelen ziyaretçilerin kimler olacağını bile kapıda nöbette olan yarbayın tespit ettiğini iddia etmektedir⁵⁸.

İnönü’nün, darbenin gerçekleştiği esnada diğer muhalefet liderlerine göre “imtiyazlı” konumda olduğunu düşündürecek bir diğer ifade ise, damadı Metin Toker, MBK üyesi olacak Ahmet Yıldız’dan ve Abdi İpekçi’den gelmektedir. Metin Toker’e göre, kendisinin de İnönü’nün evinde olduğu 27 Mayıs sabahı, İnönü kahvaltısını yapmaya hazırlanırken, Gürsel kendisini arayarak; “*Size karşı kusurluyuz Paşam. Hareketimizi önceden size haber vermedik. Fakat verseydik bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka bir şeyimiz kalmamıştı... Bizi affetmenizi rica ediyoruz. Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur, Sayın Paşam*”⁵⁹ demiştir. Müstakbel MBK üyesi olacak olan Ahmet Yıldız ise hatıralarında, bu hadisenin oluş tarihini 28 Mayıs günü olarak aktarmakta ve Toker’den mülhem olduğu anlaşılan cümleleri aynen aktarmak suretiyle İnönü’nün Gürsel’e bu sözlere cevaben; “*Ülke ve ulus için hayırlı bir iş yaptınız... Asıl, başarınız için ben sizin buyruğunuzdayım paşa hazretleri. Sizleri anlıyorum ve ne zaman arzunuz olursa buyruğunuza hazırım*”⁶⁰ cümlelerini kullanmıştır. İpekçi de Yıldız gibi ihtilâlin ikinci günün sabahını işaret etmiş ve Toker tarafından daha sonra yazılacak ifadelerin “sadeleşmiş” bir formunu kullanmıştır⁶¹. Diyalogun gerçekleşip, gerçekleşmediği “muamma” olarak değerlendirildi-

keş’in” razı olup olmayacağını sormuş, Madanoğlu bunun üzerine Türkeş’i ara-
mıştır. Ancak, Türkeş kendisine kızarak “*sen delirdin mi, burada mühim işlerimiz var, derhal gel*” cevabını vermiştir. Bkz. Milli Yol, “27 Mayıs ve Sonrası:3”, 6 Mart 1962. Bu iki iktibasın da doğru olma olasılığı oldukça düşüktür zira Türkeş’in anılarını kaleme alan eserde dahi bu bilgileri tekzip edecek nesnel bilgiler mevcuttur.

⁵⁸ Karaosmanoğlu, s. 216.

⁵⁹ Metin Toker, a.g.e, s. 13.

⁶⁰ Yıldız, a.g.e, s. 179.

⁶¹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “*Sarper’in Kabineye Girişi*”, Milliyet, 10 Mart 1965. Bu referansta ifadelerin “sadeleştirilmiş” olmasında, Gürsel’in “halen” Cumhurbaşkanı olmasının önemli bir rolü bulunmaktadır ve muhtemelen İpekçi bu bilgiye o gün İnönü’nün evinde olduğunu “iddia eden” Toker’den almıştır.

rilse⁶² ve Toker ile Yıldız tarafından kullanılan cümlelerin abartılı olduğu düşünülse bile, henüz “devlet başkanı” olacak Gürsel’in, İnönü’nün nüfuzundan çekinmesi normal telakki edilebilir. Bu “diyalog aktarımı” bu iklimin bir tezahürü olarak önemsenmelidir ancak 27 Mayıs’ı takip edecek zamanda, İnönü ile Gürsel’in “iletişimi” çok kolay gerçekleşmeyecektir.

Türkeş’in ihtilâl anonsu sonrasında kamuoyunda gerçekleştirdiği ikinci önemli faaliyeti de 27 Mayıs 1960 tarihinde, Genelkurmay’da yapmış olduğu basın toplantısı olmuştur. Basında, “MBK adına bir sözcünün açıklamaları”⁶³ olarak ilan edilen beyanatta Türkeş; “birkaç seneden beri müşahede edildiği üzere”, yürürlükteki anayasanın idare tarafından çiğnendiğini, “son yaşanan müessif” hadiselerin ülkede mevcut olan “demokrasi” nizamının bozulduğunu ve parlamentonun bu soruna çözüm üretemediğini ifade ederek girişilen hareketin sebebini açıklamıştır. Türkeş’in beyanatına göre, TSK, diktatörlüğe giden yolda ayrı partiye mensup vatandaşlar arasındaki münasebetlerin bozulması ve Ortadoğu’daki “sulh ve sükunu” temin amacıyla müdahale ederek⁶⁴, ülke yönetimine el koymuştur. Harekâtın kumandasının Cemal Gürsel tarafından yürütüldüğünü ifade eden Türkeş, Gürsel hakkında biyografik bilgiler vermiş ve daha sonra sorulan bir sual üzerine, harekât esnasında “bazı yerlerde ehemmiyetsiz” olmak üzere mukavemetlerle karşılaşıldığını belirtmiştir⁶⁵. Yine sorulan bir sual üzerine Türkeş, hiç kimsenin tevkif olunmadığını ancak “güvenlik sebebiyle” nezaret altına alındıklarını

⁶² Bu “muammaya” sebep olan durum, Toker ve Yıldız’ın farklı tarihleri vermesidir. Normalde hatıra kabilinden eserlerde tarih ve zamanlarla gayet rahatlıkla karıştırılabilecek bir durum iken, 27 Mayıs sabahı kahvaltı saatinde, Gürsel’in İzmir’den Ankara’ya doğru hareket ettiği düşünülürse, Yıldız’ın verdiği tarih daha makul görünmektedir. Ancak, Yıldız’ın bu hadiseden yıllar sonra bu anektodu, “Toker’in ağzından” anlatması ve olay yerinde olmaması, bu tarih değişikliğinin sebebini sorgulatmaktadır.

⁶³ Milliyet, “Meclis Feshedildi”, 28 Mayıs 1960.

⁶⁴ Taylak, a.g.e, s. 29. Ortadoğu’da sulh ve sükûnun temin edilmesi kısmı, Milliyet’te yer alan haberde geçmemektedir.

⁶⁵ Taylak, 30; Yeni İstanbul, “Çözülen İhtilâl: İhtilâlciler Basınla İlk Temasını Yapıyor”, 11 Temmuz 1967. Milliyet gazetesinin verdiği haberde bu soruya verilen cevap; “bütün milletin sinesinde kökleşen ve yer bulan hareketimiz herhangi bir mukavemetle karşılaşmamıştır” denilmesi suretiyle farklılık arz etmektedir.

söylemiş; “Menderes ve arkadaşları ne olacak” sorusuna ise “*Memleketin kanunları neyi icap ettiriyorsa o yapılacaktır. Ne eksik, ne fazla*”⁶⁶ cevabını vermiştir. Harekâtın fikri cephesi hakkında da bilgi veren Türkeş, aralarında yaptıkları “fikir mübadelesinden” sonra dört ana prensip üzerine uzlaştıklarını beyan etmiştir. Bu prensipler sırasıyla; “*Hiçbir siyasî parti ve görüşü tutmamak; teşebbüs edilecek hareketlerde kan dökmek; yurdun fikir hazinelerini seferber ederek girişilen bir ideal demokrasinin hazırlıklarının bitmesinden sonra hür bir seçimle gelecek millî iradeye vazifeyi devretmek; ordunun siyasî bağlar dışında kalması prensibini hiçbir zaman ihlal etmemek ve ayrıca hiçbir siyasî vazifeyi bu yolda kabul etmemek*” şeklinde belirtilmiştir. Türkeş ayrıca, “Kurucu Meclis”in teşkil edeceğini ve ilim adamların da teklifleriyle Anayasa hazırlıklarına geçileceğini öne sürmüştür⁶⁷. Türkeş’in bu beyanatı, 27 Mayıs sonrası kurulacak düzenin de önemli ipuçlarını ortaya koymuş ve askerlerin darbe sonrasında “hemen kışlaya dönme” düşüncesinde olmadıklarını düşündürmüştür. Bilhassa, “*yurdun fikir hazinelerini seferber ederek girişilen bir ideal demokrasinin hazırlıklarının bitmesinden sonra hür bir seçimle gelecek millî iradeye vazifeyi devretmek*” prensibi ve bu ilkenin gerçekleşmesinin “menzil müphemiyeti”, hem MBK içinde hem de ordu-siyaset-basın ilişkilerinde tartışmaların ana parametrelerini oluşturacaktır.

28 Mayıs günü Milli Birlik Komitesi kurulmuş ve 18 kişiden oluşan yeni hükümet görevine başlamıştır⁶⁸. “Üst düzey bürokrat”, “akademisyen” ve “işadamlarından” teşekkül etmiş⁶⁹ olan kabine Feroz Ahmad’ın deyiimiyle “geleneksel asker-sivil-aydın” işbirliği çerçevesinde tasnif edilmiştir.

Kabinenin tespitinde en ilgi çekici nokta olarak Selim Sarper’in Dış İşleri Bakanlığı’na atanmasından söz edilebilir. Bu bölüm içerisinde sıklıkla referans verilen Ömer Sami Coşar ve Abdi İpekçi’nin araştırma dizisine göre, hükümet kurulduğunda “Dış İşleri Bakanı”

⁶⁶ Taylak, 32., Yeni İstanbul, “Çözülen İhtilâlin Sorumlularından Biri de Bir Kısım Basındır”, 11 Temmuz 1967.

⁶⁷ Yeni İstanbul, 11 Mart 1967. Burada sıralanan prensipler hem dönemin basınında, hem de öznesinde Türkeş olan bir yayın olan Muammer Taylak’ın eserinde geçmektedir.

⁶⁸ Weiker, s. 139-140. Detaylar için bkz. I. Bölüm. Kabinenin bütün listesi için Bkz. Weiker, s. 139-140.

⁶⁹ . Hale, s. 111.

olacak kişi olarak Fahri Korutürk'ün ismi belirlenmiş ve bu şekliye hükümet listesi akşam 19.00 dolaylarında radyoda ilan edilmiştir. Bunun sebebi olarak da Sarper'in "başlangıçta kendisine teklif edilen" bakanlık teklifini, "kabinenin tamamen militerlerden" oluşacağı zannıyla reddetmesinin ancak liste okunduktan sonra kabinenin "sivil" yapısından memnuniyet duyarak, fikrinden vazgeçmesi olduğu ifade edilmiştir⁷⁰. Esasında 27 Mayıs'ın ilan edildiği radyo bildirilerinden itibaren subayların Selim Sarper ile ilişkisi mevcut olmuştur. Türkiye tarafından okunacak bildirinin, Mayıs ayında TBMM tarafından kabul edilen Türkiye-ABD arasındaki anlaşmanın içeriğine mugayir olup olmadığına dair Sarper'i ihtilâl karargâhına çağıran Sezai Okan ve Sami Küçük; Sarper'den "ABD'nin ihtilâle müdahalesini sağlayıcı gizli bir madde olup olmadığını" teyit ettirmişlerdir⁷¹. Türkiye de, İpekçi ile paralel bir şekilde, başlangıçta Sarper'in bu görevi reddettiğini ifade etmiş ve şu cümleleri kullanmıştır: "MBK, kurulunca bakanlar tespit edilirken, hiçbir partiye mensup olmayan kişileri almak prensibimizdi, bu hiçbir zümreye karşı olmamak, tarafsız olmak ilkimizin sonucuydu, başta Dışişleri Bakanı Fahri Korutürktü, ama Selim Sarper Gürselin yanına gelerek rica etti ve radyoda okunan listeyi değiştirttik".⁷² Bu anlatımlarla birlikte, Sarper'in Dış İşleri Bakanı olarak tayin edilmesinin, darbenin "Batı bloku" hatta bilhassa Amerika ile ilişki dairesini çizmek adına çok "stratejik" bir karar olduğu

⁷⁰ Milliyet, 10 Mart 1965.

⁷¹ Özdağ, s. 202. Daha önce de değinildiği üzere, Yalçın Küçük, 27 Mayıs ilan metninin bir nüshasının Amerikan Büyükelçiliği'nin bahçe kapısına atıldığını iddia etmekte ve bu geleneği II. Meşrutiyeti ilan eden nesilden tevarüs ettiğini öne sürmektedir. Bkz. Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*:2, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 345.

⁷² Haber, "Cemal Aga: Anlatan: Alparslan Türkeş", 10 Mart 1966. Yakın dönem, Türk siyasi/diplomasi hayatının, bilhassa "soğuk savaş" dönemi tarihinin en ilgi çekici simalarından Selim Sarper ile Türkçülerin ilk teşrik-i mesaisi 27 Mayıs ile birlikte başlamamıştır. Örneğin, Atsız, 1943 yılında Türk Sazı adlı bir dergi çıkarmaya karar vermiş ancak dergi daha yayınlanmadan kapatılmıştır. Bunun üzerine, arkadaşları Orhan Şaik Gökyay'ın aracılığıyla dönemin Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper'le görüşen Atsız, Sarper'in kendisine "Orhun" adıyla yeniden dergi çıkarması teklifi üzerine 1943 yılında itibaren Orhun dergisini yeniden yayınlamaya başlamıştır. Bkz. Hüseyin Nihal Atsız, *Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri*, 3.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 305.

yönünde yorumlarda literatürde yer almaktadır⁷³. İpekçi ve Türkeş de, Amerika bağlantısı vurgusu yapmadan, Sarper'in atanmasının komite açısında “oldukça önemli olduğu” bulunduğunu belirtmektedirler⁷⁴.

Selim Sarper'in “Dışişleri Bakanı” olarak atanması üzerine, Türkeş'in kendisiyle birlikte o esnada Harp Okulu'nda nezaret altında olan⁷⁵ Adnan Menderes'i ziyaret ettiği rivayet edilmiştir. Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olduktan sonra gireceği 10 Ekim 1965 seçimleri öncesinde, Sivas'ta yaptığı konuşmada geçen ve basına yansıyan habere göre Türkeş; ihtilâlden üç gün sonra Sarper ile birlikte Menderes'in yanına gittiğini ve Menderes'in kendisine “*millet iki kampa ayrıldı. İhtilâl zamanında yapıldı. Bu memleketin bütünlüğü için hayırlı olmuştur. İsterseniz radyodan konuşup bunu millete anlatabilirim*” dediğini iddia etmiştir⁷⁶. Seçim öncesinde DP bakiyesinde olan oylara “göz kırpmak” adına söylenebileceği düşünülen bu beyanatın

⁷³ Bkz. Küçük, s. 345. Küçük bu eserinde, uzun yıllar diplomatlık yapmış olan Mahmut Dikerdem'in anılarına dayanarak, Sarper'i, “*Amerikan Hükümet'inin tam güvenini kazanmış diplomati*” olarak tarif etmektedir.

⁷⁴ Bkz. Milliyet, 10 Mart 1965; Turgut, s. 176. Türkeş'e “sempatik” baktığı gözlemlenebilen Erol Maraşlı, eserinde Sarper'i Türkeş'in tayin ettirdiğini iddia etmiştir. Bkz. Maraşlı, s. 127.

⁷⁵ İhtilâlden sonra DP'liler, Yassıada'ya gönderilmeden önce Harp Okulu'nda nezaret altına alınmıştır. Bu esnada subayların DP'li milletvekillerine “güruh”, DP'nin önde gelenlerine ise “kocabaş” diye lakap taktıkları ileri sürülmüştür. Bkz. Aydın-Taşkın, s. 73.

⁷⁶ Medeniyet, “*Türkeş Menderes'le Radyo Konuşmasını Anlattı*”, 6 Ekim 1965; Milliyet, “*Türkeş: Sınıf İmhası Sosyalist Sistemde Yoktur*”, 6 Ekim 1965; Yeni Gazete, “*Türkeş Menderes'le Yaptığı Konuşmayı Açıkladı*”, 6 Ekim 1965. 27 Mayıs bağlamında Türkeş ile Menderes'in ilişkisine müteallik diğer önemli iddia da, ihtilâl anonsu yapıldığında Menderes'in yanında bulunan emekli General Tahsin Yazıcı'nın; “*Sesi tanıdım galiba, bu Albay Türkeş'in sesi olacak.... Bu albay, Halk Partisi devrinde birçok badireler atlatmıştı. Onların (CHP'lilerin-y.n.) hareket etmesine imkân yoktur. Anlaşıyor ki, bu bir hakemlik işidir*” sözlerine Menderes'in de “*Kendisini tanırım, çalışkan bir gençtir*” cevabını vermesi olmuştur. Bkz. Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası*, Rek-Tuk Kitap Servisi, İstanbul, 1965, s. 54. İnönü ve CHP ile herhangi bir ünsiyeti olmamış ve hatta CHP döneminde “tevkif” edilmiş olmakla anılan Türkeş'in ihtilâlde ön planda olmasının, DP'li erkân tarafından “memnuniyetle” karşılanması makul bir düşünce olsa da, 27 Mayıs sabahı itibarıyla, bu cümlelerin “abartılı ifadeler” taşıması oldukça muhtemel görünmektedir.

içeriği, o dönem AP milletvekili olan Tekin Erer'in⁷⁷ “*Yassıada ve Sonrası*” başlıklı kitabında Türkîş tarafından detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Gazetede yayınlanan haberin aksine 28 Mayıs 1960 tarihinde beraberinde Sarper ve Albay Müçteba Özden ile Menderes'i ziyaret ettiğini belirten Türkîş, diğer iktibaslara ilave olarak, aralarında şu diyalogun geçtiğini ileri sürmüştür:

“Menderes’le karşılaştığımız zaman kendisine aynen şunları söyledim: Memlekette kardeş kavgasını ve partiler arasındaki çatışmayı önlemek için ordu idareye el koymuştur. Sizin emniyetinizi temin bakımından misafirimizsiniz. Memleket idaresinde bize söyleyeceğiniz bir sır ya da temenni varsa, bunu öğrenmek için fikrinizi almaya geldik... Menderes aynen şu cevabı verdi: ‘Evvela Selim Sarper gibi dirayetli bir arkadaşımızı Hariciye Vekili yaptığınız için’⁷⁸ çok memnun oldum. Benim devlet idaresinde size söyleyeceğim hiçbir sır yoktur... Sizi tasvip ettiğimi, bu hareketinizi desteklediğimi halkın isterseniz yazılı olarak da beyan edebileceğim gibi, radyodan da millete açıklamaya hazırım’⁷⁹.

Türkîş’in aktardığı bu alıntıdan ve “Türkîş grubunun” darbeye

⁷⁷ DP’ye yakın bir gazeteci olan ve AP döneminde iki dönem milletvekilliği yapan Tekin Erer’in Türkçü/ Türk milliyetçisi camia ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Bu yakın ilişkisini en bariz örneklerinden bir tanesi olarak, 1973 yılında tutuklanan “Nihal Atsız”ın “affedilmesi” için yaptığı teşebbüsler emsal gösterilebilir. Tekin Erer bu hususta şu sözleri sarf etmiştir: “Yurdun dört bir yanından reisicumhura çekilen telgraflar tesirini göstermiş ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay af yetkisini kullanarak tahliyesini sağlamıştı. O zaman Meclis’te bulunan bizler de bu affın sağlanmasında karınca kararınca gayret göstermiştik. bkz. Tekin Erer, “Büyük Türkçü Atsız”, Boğaziçi, Aralık 1985, s. 22. Atsız’ın mahkûmiyetinin detayları için bkz. Ferit Salim Sanlı, Türkçülük Hareketinde “Din Olgusu” Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: “Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof.Dr. Temuçin Faik Ertan, Ankara, 2010, s. 104-105.

⁷⁸ Gerçekleştiği ifade edilen bu diyalogun, 28 Mayıs günü yaşanmış olması zor görünmektedir zira daha önce de anlatıldığı üzere Sarper’in “Hariciye Vekili” olarak “tayini” 28 Mayıs gününün son saatlerinde vuku bulmuştur. Ayrıca, bu sözlerin “doğruluğu” kabul edildiği takdirde, Sarper’in Dış İşleri Bakanı olarak atanmasının, Türkiye’nin dahil uluslararası çerçeve içerisindeki “stratejik” konumu ilişkisi tezine destek mahiyetinde sayılabilir.

⁷⁹ Erer, s. 55-56.

katılma motivasyonlarından müşahede edileceği üzere, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren grubun en azından bir bölümünün, darbeyi sadece DP erkânına değil, bozulmuş olduğunu iddia ettikleri “siyasî partiler düzenine” karşı gerçekleştirdikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu iktibasın gerçeklik payı sorgulanabilir olsa da⁸⁰, Türkeş ve arkadaşlarının 27 Mayıs'a, “salt” DP'yi/Menderes hâkimiyetini nihayete erdirmek amacıyla katılmadıkları, 27 Mayıs sonrası kurulmak istenen düzen tartışmalarında kendisini tebarüz ettirecektir.

Türkeş, o sıralarda Harp Okulu'nda “nezaret” altında olan Adnan Menderes'in ve DP ileri gelenlerinin müstakbel durumunu Gürsel'le görüşüğünü ifade etmiştir. Türkeş'e göre, Gürsel'in Menderes'e bakış açısı olumludur ve Ethem Menderes'e gönderdiği mektup da bunun önemli bir nişanesi durumunda olmuştur. Türkeş'in aktardığı vechiyle, bu görüşmede Cemal Gürsel, Türkeş'e fikrini sormuş ve kendisi de “DP ileri gelenlerini İsviçre'ye gönderelim” yanıtını vermiştir⁸¹. Gürsel'in bu teklifi müspet karşılması üzerine Türkeş Sarper'i için “diplomatik” kısmını çözmek üzere görevlendirmiştir⁸². Türkeş'in yıllar sonra ileri sürdüğü bu iddiayı vazife arkadaşları da dile getirmiştir. Muzaffer Özdağ, 1966 yılında verdiği beyanatta; “İhtilâlden sonra devrik iktidarın Bakanları ve bazı yetkililerin durumları ile mütenasip maaş bağlanarak İsviçre'de iki yıl ikamete tabi tutulmaları Türkeş tarafından teklif edilmiştir. MBK Başkanı Gürsel... ‘Sizin gibi vatanperverlerden bu teklifi bekliyordum diyerek Türkeş'in boynuna sarıldı. Bu görüşme Cemal Gürsel, Türkeş ve Selim Sarper arasında geçmiştir”⁸³ demek suretiyle, bu argümanı doğrulamıştır. 1960'lı yıllarda Türkeş'le yol arkadaşlığı yapmış olan Numan Esin de, kendisinin ve arkadaşlarının mahkeme tarafılsı olmadıklarını, Türkiye'de kalması “mahzurlu” olacağı “mütalaa” edilenlerin, yurt dışına gönderilmesi gerektiğini, beyan ederek şu cümleleri eklemiştir: “Hatta bunun

⁸⁰ Türkeş'in, darbe günü yaptığı basın toplantısında “Menderes ve arkadaşları ne olacak” sorusuna ise “Memleketin kanunları neyi icap ettiriyorsa o yapılacaktır. Ne eksik, ne fazla” cevabını vermesi, bu diyalogun en azından üslubuna dair tereddütleri beraberinde getirmektedir.

⁸¹ Turgut, s. 186; Ilıcak, s. 86; Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966, s. 24.

⁸² Turgut, s. 187; Ilıcak, s. 86; Örtülü, s. 25.

⁸³ Haber, “Özdağ: “DP'li Bakanların İsviçre'ye Gönderilmelerine Bazı Siyasiler Mani Oldu”, 31 Mayıs 1966.

temasları da yapıldı ve o vakit zannediyorum Alparslan Türkeş Dışişleri Bakanı Selim Sarper'i görevlendirdi"⁸⁴. Ancak, tarihî süreç göstermektedir ki, bu girişim akamete uğramış ve DP ileri gelenleri Yassıada'ya "yargılanmak" üzere gönderilmiştir. Türkeş ve Özdağ, bu noktada siyasî sebeplerin önemli amil oynadığını belirtmişlerdir⁸⁵. Bu gelişmeye mukabil olarak ise Türkeş Yassıada'ya, ihbar toplamak amacıyla, "Vecihi Öğütçüoğlu"⁸⁶ adında bir arkadaşını "mahkûm" sıfatıyla yollamıştır⁸⁷.

⁸⁴ Ilıcak, s.249. Gazeteci Cevdet Perin de, Türkeş'in kendisine, Gürsel'in muvafakatiyle Menderes ile görüştüğünü ve otuz beş DP'li ileri gelenin İsviçre'ye gönderilmeleri noktasında teşebbüse geçtiğini ifade ettiğini ileri sürmüştür. Bkz. Cevdet Perin, "Albay Türkeş'le Paris'te Neler Konuştum", Durum, 13 Şubat 1969.

⁸⁵ Turgut, s. 187; Haber, 31 Mayıs 1967. Madanoğlu DP'lilere yönelik sert tutum noktasında üniversite hocalarını şu sözlere işaret etmektedir: *İhtilâlden sonra sadece beğenmediğimiz mebusları atacaktık, hukuk profesörleri 'eğer böyle yaparsanız gayri-meşru olursunuz hepsini içeri tıkm dediler'*. Bkz. Yeni İstiklal, "Madanoğlu'nun İfşaatı", 9 Aralık 1961.

⁸⁶ Numan Esin, hatıralarında, Harp Okulu'ndaki yakın arkadaşları arasında Ahmet Er ile birlikte Vecihi Öğütçüoğlu'nun bulunduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Esin, s. 39. Nuri Gürgür de bu ilişkiyi doğrulamakta ve 1949 yılında Harp Okulu mezunu olan Vecihi Öğütçüoğlu'nun, Numan Esin ve Ahmet Er'in dönem arkadaşı olduğunu ve bu isimlerle o yıllardan başlayan "yakın" bir dostluk tesis ettiğini belirtmektedir. Bkz. *60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, s. 331. O yıllarda Türk Ocaklı bir genç olan İbrahim Metin de, 27 Mayıs öncesinde Vecihi Öğütçüoğlu ile çok yakın temasları olduğunu belirtmekte ve kendisinin hem "milliyetçi büyükler" hem de "DP'lilerle" yakın ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Metin, s. 270. 60'lı yıllarda Türkeş ile birlikte yol arkadaşlığı yapacak olan Ahmet Er ise 27 Mayıs öncesinde kendilerinin "komiteciler üzerinde CHP nüfuzundan" rahatsızlık duyduklarını ve müstakbel ihtilâlin hazırlıklarını, Vecihi Öğütçüoğlu üzerinden Menderes'e ulaştırdıklarını iddia etmektedir. Bkz. Er, s. 64. İhtilâl hazırlığı içerisinde olan bir grubun, "nüfuz rekabeti" sebebiyle kendilerini "yönetenlere" ihbar edeceği fikri, her ne kadar akla yatkın gelmese de, bu anekdot Türkeş grubu ile Öğütçüoğlu arasındaki münasebet derecesini göstermek adına önemlidir. Ayrıca, Öğütçüoğlu 27 Mayıs sonrası süreçte, Yassıada'daki "görevinden sonra", "Ölçü" adında "milliyetçi-muhafazakar" nitelikli bir dergi yayınlamaya başlayacaktır. Ancak bu dergi piyasada satılmayacak sadece belirli kişilere "posta" yoluyla gönderilecektir. Bkz. *60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, s. 296. Yayın hayatı "kısa" süren ve piyasada satılmayan bu derginin nüshaları "Millî Kütüphanede" mevcuttur. "İstihbaratçı" olması kuvvetle muhtemelen olan Öğütçüoğlu ile Türkeş'in yolları, Türkeş'in siyasi hayatı boyunca da kesişecektir.

⁸⁷ Turgut, s. 191 (Bu eserde Vecihi Öğütçüoğlu'nun ismi "sehven" Vecihi Özcuoğlu olarak belirtilmiştir-y.n.).

“Başbakanlık Müsteşarı” Türkeş’e Göre “İhtilâlin Felsefesi”

“Başbakanlık” Müsteşarlığı sıfatıyla önemli bir pozisyon elde eden Türkeş, ihtilâlin gerekçelerini dış basınla paylaşmak adına, 31 Mayıs 1960 tarihinde “Le Monde” gazetesi muhabiriyle röportaj yapmıştır⁸⁸. Türk basınına 5 Haziran’da konu olan bu mülakatta Türkeş; MBK’nın 1955 yılında 6 kişi tarafından kurulduğunu ifade ederken, seçimlerin üç ay gibi bir zamanda yapılma ihtimalinin zayıf olduğunu, “*halen mevcut nizamın düzeltilebilmesi için gerekli olan zamanın*” düzeltilmesinin uzun zaman alabileceğini belirtmiştir. 1950 yılından önce CHP iktidarının politikalarının da tasvip edilmediğini ileri süren Türkeş’e göre, MBK üyeleri CHP’ye açık bir sempati beslememektedir⁸⁹. Bu mülakatta iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ihtilâl düşüncesinin, 1960 yılından çok daha öncesine dayanması olgusudur. Türkeş, bu tarihi verirken, ihtilâlin çekirdek kadrosunun mazisine ve kıdemine kendisini de dâhil etmiştir. İkinci ve kısmen daha önemli nokta ise,

⁸⁸ Le Monde, “*La presse est admise a reconstruire les ‘officiers de la revolution’*”, 01 Juan 1960. 14’lerin yurtdışında bulunduğu süre zarfında, “Paris Büyükelçiliğinde” diplomat olan ve 14’ler adına önemli faaliyetlerde bulunacak olan Aydemir Balkan hatıratında, Rouleau’nun Türkeş’ten sitayişle bahsettiğini ve kendisinin Ankara’ya gittiğinde muhakkak Türkeş ile görüşmesi gerektiğini ifade ettiğini ileri sürmüştür. Bkz. Aydemir Balkan, *Akşam Nöbeti*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2003, s. 374. Bu röportajı gerçekleştiren muhabir Eric Rouleau ile Türkeş grubu, yurtdışında “zoraki diplomat” olduğu süre zarfında temaslarını sürdürecektir. Cangül Örnek’in çalışmasında Balkan hakkında ilgi çekici bilgiler bulunmaktadır. Forum dergisinde 1958 yılında çıkan Balkan’ın yazısındaki şu sözler, söz konusu kişinin Anti-Amerikancılığına dair dikkatleri çekmektedir: “*Amerikalı asker aileleri Ankara’ya gelmeye başladığından beri iç çamaşırlarının bile mezada çıktığını kendilerine nasıl unutturabiliriz? Beş altı yıl önce, yani memleketimizde her şeyin bulunduğu zamanlarda Ankaralı, İstanbullu ve İzmirli hanımlarımızın hatta münevver geçinen muhitlerin dahi Amerikalıların eski külotlarını, gömleklerini nasıl kapıştıklarını biz unutsak bile bu rezaleti yabancıların aklından nasıl çıkarabiliriz... Bütün bunları gören yabancılardan kendimize nasıl saygı bekleyebiliriz?*”. Bkz. Cangül Örnek, s. 306.

⁸⁹ Milliyet, “*Komitenin 5 Yıl Evvel Kurulduğu Açıklandı*”, 05.06.1960.

“seçimlerin 3 ay içerisinde yapılmasının güç olması” ve “mevcut nizamın düzeltilmesi” olguları olarak değerlendirilebilir. “Mevcut nizamı düzeltmekten” kasıt olarak, DP iktidarının devrilmesi olarak telakki edilmediği, röportajın devamında zikredilen CHP’ye mütedair sözlerden açıkça anlaşılmaktadır. “İhtilâlin felsefesine” dair ufukta görülecek tartışmaların habercisi konumunda olan bu röportaj, Türkiye için “şimşekleri üstüne çektiği” ilk gelişme olarak addedilebilir. Nitekim, Cemal Gürsel 8 Haziran tarihinde yaptığı konuşmada; “*ordu bugün memleket sathında birçok vazifeler almıştır. Bu alış, ordu için vazifedir. Ama devamı zaafıdır... Ordunun başına dönmeyi en büyük ülkü bilmeliyiz*”⁹⁰ sözleriyle örtülü bir “uyarı” yapma ihtiyacını hissetmiştir.

Bu röportajın CHP’ye yakın basında tezahürleri de kısa bir sürede belirginleşmiştir. 8 Haziran günü, Metin Toker “*Bugünkü Vazifemiz*” başlığında bir yazı kaleme almış ve Türkiye’nin ismini vermeden şu sözleri sarf etmiştir:

“Şimdi, bir endişenin zerresinin yüreklere düşmediğini iddia etmek yersizdir. Askerî ihtilâller çok zaman böyle iyi niyetlerle başlar, en iyi niyetliler ancak aradan vakit geçince davalarını unuturlar ve milletlerinin hakiki arzularını bir tarafa iterek koltuk sıcaklığının rehabetine kendilerini terkederler... Türkiye’de bir Nasır’ın ortaya çıkma ihtimali Anglo-Sakson çevrelerde yüreklere endişe serpmiştir. Başka bir fikir, Türkiye’de Silahlı Kuvvetlerin politika dolayısıyla bir felaketin eşiğine gelmiş memleketi, millet himayesi altında aldığı, onu gerçek demokrasi için yetiştireceği fikri olmuştur. Bu, paternalizmin yani bir nevi vesayet iddiasının bir müddet Türkiye’deki rejim karakterini teşkil edeceği zehabını uyandırmıştır...”⁹¹

Türkiye’nin mülakatına açık bir cevap niteliği taşıyan bu yazıda Toker, 1950’li yıllarda dünyada “global” ölçekte gerçekleşmiş askerî darbelere referans verirken, bu ülkelerde askerî müdahale sonrası oluşan “militer” idarelere vurgu yapmakta ve Türkiye’de böyle bir rejim oluşacağı “zehabının” uyandırıldığını ileri sürmektedir. Toker’e göre Türkiye’de “İnönü” faktörü vardır ve İnönü’nün

⁹⁰ Özdağ, s. 268.

⁹¹ Metin Toker, “*Bugünkü Vazifemiz*”, Akis, 08 Haziran 1960.

mevcudiyeti, “demokrasinin, dün olduğu gibi bugün de, yarın da büyük teminatı” konumundadır⁹². Yazıda ilgi çekici olan ve Türk basını tarafından ilk defa kullanıldığı tespit edilen “Nasır” teşbihinin Türkiye için kullanıldığını tahmin etmek çok da zor olmayacaktır. Zira Türkiye “Başbakanlık Müsteşarlığı” döneminden başlamak üzere 60’lı yıllar boyunca, hem ulusal hem de uluslararası basında/belgelerde “Nasır” örneği ile mukayese edilecektir⁹³. Türkiye’nin diğer askerî

⁹² Toker, a.g.m.

⁹³ Dönemin önemli bir gazetecisi olan Ahmet Emin Yalman durumu şu cümlelerle tasvir etmiştir: “Alparslan Türkeş’in yabancı gazetecilerle konuşurken kullandığı lisan dış âleme şu zannı veriyordu: ‘Tam bir dürüstlük ve vatanseverlik etkisi bırakan Cemal Gürsel Paşa, Mısır’ın Necip Paşa’sına benzer bir rolde görünüyordu. Bunun arkasından bir Abdül-nasır zuhur etmesini, bunun da Türkiye olmasını beklemek lazımdır!’”. Bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2* (1922-1971), Yay. Haz. Erol Şadi Erdiç, 2.B, Pera Turizm ve Ticaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 1694. Dönemin gazetelerinde, Nasır- Türkiye benzetmesine örnek olarak; “Türkeş, Necip’in Nasır’ı durumundaydı”, Bkz. FO 371/153035; “Türkeş’in mazisi de ön plana çıkarılarak, bilhassa yurt dışında bir Nasır imajı oluşturuldu”, Bkz. Milliyet, “Türkeş’in İstifası”, 24 Eylül 1960; “Yabancı gazeteciler Türk İhtilâlinin Nasır’ı olarak Türkiye’i buldular”, Bkz. Akis, 26 Şubat 1962; “Türkeş Nasırvari bir şekilde komünist düşmanı bir sosyalizm ve İslamla mezcedilmiş bir Türk milliyetçiliği aramıştır”, Bkz. Yeni Gazete, “Solcuların Gözünden 27 Mayıs: Talat Aydemir, Millî Birlikçilerin Aksine Zora Başvurmayı Seçti”, 12 Haziran 1967; Orhan Erkanlı: “Türkiye’de bir Nasır yaratma ihtiyacı doğdu ve Türkiye bu ihtiyaçla özdeşleştirildi”, Bkz. Milliyet, “Orhan Erkanlı: Bir İhtilâl Fikrine Karşıyız”, 06.08.1962, “Yunan basınına göre Nasır olmaya çalışan adam”, Milliyet, “Türkeş ve Esin Edirne’ye Geldi”, 22.03.1963; “Türkeş ve arkadaşlarının programı totaliter bir programdır, Nasırdan mülhemdir”, Bkz. Haber, “Totaliter Bir Program”, 25 Temmuz 1965; “Bazı çevrelerde ihtilâlin ‘Nasır’ı olarak tanıtılan Türkiye”, bkz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “Komitede Bölünme”, Milliyet, 6 Nisan 1965. Telif eserlerde de bu hususa değinilmiştir; Bkz. Maraşlı, s. 44; Erkanlı, s. 304; Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*:2, s. 584; Hale, s. 119; Özdağ, s. 280; Toker, a.g.e, s. 19; Taylak, s. 218, 222; Metin, 198; Pekmezci-Büyükyıldız, s. 30. Nitekim ihtilâlin yapıldığı dönemde genç bir “aktivist” olan Yalçın Küçük, ordu içerisinde kendilerine genç subaylar tarafından “ihtilâl” önerisinde bulunulan üst rütbelilerin; meseleyi hep “Necip-Nasır” denklemi dairesinde değerlendirdiğini ileri sürmüştür. Bkz. Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*:3, s. 174. Türkiye bu hususta, hatıralarını konu alan eserde, “Nasır” benzetmesi üzerine sorulan soruya şu cevabı vermiştir: “Evet, bu devamlı işlendi. Benim diktatörlük istediğim, demokrasiye karşı olduğum şeklinde propoganda yapıldı. Hâlbuki ben daha ilk aylardan itibaren siyasi bir parti kurma çalışmalarına başladım”. Bkz. Turgut, s. 257. William Hale de, Türkiye’nin “Nasır” benzetmesini reddettiğini ve kendisinin bu teşbihin Gürsel ile diğer “komite üyeleri” tarafından istismar amaçlı olarak kullanıldığını düşündüğünü aktarmaktadır. Bkz. Hale, s. 119. Milliyetçi cenah

darbelerdeki önderler ile değil de Nasır ile benzeştirilmesi tesadüfi olmamıştır. 1952 yılında gerçekleşen Mısır Darbesi'nden sonra Devlet Başkanı olan General Necip'in en yakınında isim olarak göze çarpan “Kudretli Albay Nasır”, müteakip yıllarda Necip'i devrilmesinde öncü rol oynayarak, idareyi eline almıştır⁹⁴. Nitekim Toker'in burada Nasır benzetmesi yaparak, Gürsel'e “uyarı mahiyetinde” bir mesaj verdiği anlaşılmaktadır.

Türkeş'in mezkur beyanatına dair bir düzeltme ihtiyacı ise, 27 Mayıs öncesinde CHP milletvekili olan Ali İhsan Göğüş'ün sahip olduğu “Kim” dergisinde yapılan bir mülakatta gözlemlenmektedir. Le Monde muhabirinin kendisini yanlış anladığını ifade eden Türkeş muhabiri; “*şarka dair askerî hareketlerin bir istisnası karşısında bulunduğunu anlamak istetmemekle*” itham etmiştir. “*Ordunun idareyi demokratik bir sivil idareye devri*” bağlamında sorulan soruya ise Türkeş; demokratik rejimin tahrip edildiğini ve zaten kendilerinin de “normal seçim yollarıyla gelen iktidarların” varlığını arzu ettiklerini beyan etmiştir. Bu mülakatta, DP dönemi eleştirilerini ön planda tutan Türkeş; “*ezanın Arapça olarak okunmasının ilk iş olarak alınması*

arasında önemli bir mevkide bulunan Altan Deliorman ise benzer bir düşünce içerisinde, “Kudretli Albay” sıfatının 27 Mayıs sonrası Alparslan Türkeş için kullanıldığını belirtmektedir. Altan Deliorman'a göre bu sıfatı kullananlar Türkeş ile Cemal Gürsel'in arasını açıp, MBK içerisindeki idealist subayların tasfiyesini sağlamak hedefindedir. Zira Kral Faruk'u devirip Mısır İhtilâli'ni gerçekleştiren General Necip, Mısırlı gazetecileri tarafından “Kudretli Albay” sıfatına mazhar olan Nasır tarafından alaşağı edilmiştir. Bkz. Altan Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, 2.B, Orkun Yayınları, İstanbul, 2000, s. 132.

⁹⁴ Nasır, hem İngiliz hâkimiyetinden hem de Filistin sorunundan ötürü rahatsız olan “Hür Subaylar” hareketinin en önemli simalarından birisi olmuştur. Bu hareket, 1952 yılında Kral Faruk'u devirerek iktidarı ele almış ve hemen akabinde cumhuriyeti ilan ederek, General Necip'in cumhurbaşkanı olmasını sağlamıştır. Kısa süre içerisinde ülkede mevcut olan siyasi partileri yasaklamak, “Müslüman Kardeşler” örgütünü kapatmak gibi radikal reformların tatbik edildiği Mısır'da, General Necip, Nasır tarafından “yeterince reformist” olmadığı gerekçesiyle iktidardan “hal edilmiş” ve Nasır ülkenin başına geçmiştir. 1955 yılında “Süveyş Kanalı'nı” “millileştiren” ve toprak reformunu uygulayan Nasır, “milliyetçi”, “sosyalist” ve “Pan-Arab” fikirleri ile hem Arap dünyasında hem de çevre ülkelerde merak uyandıran bir figür haline gelmiştir. Nasır için bkz. Zeynep Güler, *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık*, Yeni Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2004. Nasır'ın “çevre ülkelerde” uyandırdığı yankı için, bkz. Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, 10.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 463-479.

ve anayasa dilinin a dalatırılması” gibi icraatlar dolayısıyla, Atatürk reformlarına cephe alındığı intibainın orduda hâsıl olduğunu ileri s rm şt r⁹⁵. Daha önce yapmış olduğu açıklamanın tam tersi istikamette yorumlarda bulunduğu gözlemlenen Türkeş’in “normal yollarla seçime gitme” stratejisinin altında, “düşünülenin” çok dışında düşüncelerinin olduğu keyfiyeti ise zamanla anlaşılacaktır.

⁹⁵ Kim, “Alparslan Türkeş’le Bir Mülakat”, 13 Temmuz 1960.

İhtilâlin “Geçici Anayasası”, Milli Birlik Komitesi’nin Teşekkülü ve “Türkeş Grubu”

İhtilâlin felsefesinin tartışıldığı bu düzlemde, Türkeş kamuoyuna MBK’nin hazırladığı “Geçici Anayasa’nın” Gürsel’e takdim edildiğini ilan etmiştir. Geçici Anayasayı, MBK içerisindeki bir komitenin tanzim ettiğini ifade eden Türkeş; ortaya çıkan taslak üzerinde, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Hüseyin Nail Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedoğlu, Doçent Muammer Aksoy ve Devlet Bakanı Amil Artus tarafından tetkik edildiğini beyan etmiştir⁹⁶. Geçici Anayasa’yı, Türkeş’in “MBK içerisindeki bir komite” diyerek isim vermediği Muzaffer Özdağ ve Numan Esin hazırlamıştır.

Muzaffer Özdağ, “İhtilâlin kurumsallaşması” adına önemli bir aşama olan bu fikri, 1 Haziran tarihli MBK toplantısında, ihtilâlin bir anayasası olması lazım geldiğini öne sürmüş ve bunun üzerine kendisinden anayasa taslağı hazırlaması talep edilmiştir⁹⁷. Numan Esin, bu ihtiyacın, Gürsel’e verilen geniş yetkilerin komitede huzursuzluk yaratmasıyla da doğru orantılı olduğunu belirtmiş ve kendisinin 1924 Anayasa’sının “günün şartlarına göre değiştirerek” bir taslak hazırladığını zikretmiştir. Esin, hazırlanan taslağın son halinin, Muammer Aksoy’un evinde düzeltildiğini ve “*zaten bir günlük bir çalışmaydı*” dediği tanzim sürecine, bilinenin aksine, Sıddık Sami Onar’ın katılmadığını da eklemiştir⁹⁸. Muammer Aksoy da bu noktada, zikredilen alıntıları doğrulamış ve MBK’dan gelen teklif üzerine, Muzaffer Özdağ ve Numan Esin’in hazırladığı proje üzerinde çalışma yaptıklarını belirtmiştir⁹⁹. Her ne kadar teklifin Muzaffer Özdağ’dan geldiği göz ardı edilemese ve kendisinin hukukçu kimliğine sahip olduğu gözden uzak tutulmаса da, bu taslağı hazırlama

⁹⁶ Milliyet, “Geçici Anayasa Tasdik İçin Gürsel’e Verildi”, 10 Haziran 1960.

⁹⁷ Özdağ, s. 263. Numan Esin ve Muzaffer Özdağ’ın “Geçici Anayasayı” hazırladığına dair bkz; Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “MBK Üyelerinin Tespiti”, Milliyet, 17 Mart 1965; Esin, s. 114; Ilıcak; 136.

⁹⁸ Esin, s. 114.

⁹⁹ Ilıcak, s. 136.

görevinin kendilerine tevdi edilmesi, Türkeş'in ihtilâlin ilk günlerindeki etki alanına önemli bir işaret addedilebilir. İlan edilecek anayasanın içeriği de, Türkeş grubu tarafından temsil edilen görüşlerin nişanesi konumunda olacaktır.

“Geçici Anayasa”, 12 Haziran 1960 tarihinde kabul edilmiş ve kamuoyuna ilan edilmiştir. MBK'nın yetkilerini tanımlayan anayasa-ya göre, Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar Milli Birlik Komitesi, Türk milleti adına egemenlik haklarını kullanacaktır. Bu anayasada yasama yetkisi MBK'ne, yürütme yetkisi Devlet Başkanı'nın atadığı ve MBK'nın onayladığı bakanların uhdesine verilmiştir. Yargı yetkisi MBK'dan münezzehe olsa da, bu komite ölüm cezalarını onaylama veya veto etme etkisine sahip olmuştur¹⁰⁰. Bu anayasanın ilan edilmesi ve bu süreçte üniversite hocalarının da rol oynaması, dönemin önemli bir gazetecisi olan Bedii Faik tarafından; *“üç profesörün de, siyasî partilerden nefret duyan bir hava içinde görünmesi bilhassa askerlerin gözünden kaçmamış... geçici anayasanın hazırlanması için biçilmiş kaftan oldukları anlaşılivermişti”*¹⁰¹ şeklinde yorumlanmıştır.

Numan Esin, anayasayı hazırlarken birçok detayı akılcıca düşündüklerini ve “kurnazca” davrandıklarını ileri sürmüştür. Esin, bu “kurnazlıklara” örnek olarak, Geçici Anayasa'nın 14.maddesine göre Devlet Başkanı'nın katılmadığı toplantılara “alfabetik sıra”¹⁰² ile başkanlık edilmesi kararını ve “başkanlık komitelerine en genç üyeler kâtiplik yapar” maddesini emsal göstermiştir¹⁰³. Bu iki prensip, hem bahsedilen isimlerin genç yaşından ötürü komite içerisinde

¹⁰⁰ Ahmad, s. 211. Anayasanın bütün maddelerini incelemek için bkz. T.C Milli Birlik Komitesi Kanunlar Dergisi, Cilt: 43, No: 1.

¹⁰¹ Faik, s. 45. Numan Esin bu minvalde, üniversite hocalarının askerlerden çok daha fazla “hızlı” ve “sertlik” yanlısı olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Esin, s. 115. Orhan Erkanlı da Esin'i doğrularcasına, üniversite hocalarından müteşekkil “hukukçu” bilim heyetinin, “meseleyi ihtilâl hukuku çerçevesi içinde mütalaa ederek klasik hukuku ihmal etmeye meyyal” bir tavır içerisinde olduklarını ve “sürat ve şiddet” taraftarı olduklarını iddia etmektedir. Bkz. Erkanlı, 175. Cemal Madanoğlu'nun bu minvalde tepkisi ilgi çekicidir: *“ah o profesörler her şey onların başından çıktı”*, bkz. Son Havadis, “MBK: Bir İstifa”, 14 Haziran 1961.

¹⁰² Sivas Kongresi'nde çıkan “başkanlık” tartışmaları karşısında, Ali Fuat Cebesoy'un babası olan İsmail Safa da “alfabetik sıra ile başkanlık” teklifini getirmiştir. Esin ve Özdağ'ın bu tarihi emsalden ilham almış olma ihtimali bir hayli yüksektir.

¹⁰³ Esin, s. 118.

yaşayacağı “kıdem” tartışmasını örtbas etmek adına önemli bir vesile olmuş hem de “toplantıların gizliliği” kriteri dolayısıyla dışarıdan “kâtip” alınmayan Başkanlık Divanı’na “nüfuz etme” fırsatını beraberinde getirmiştir¹⁰⁴.

12 Haziran itibarıyla, MBK’nin hangi isimlerden teşekkül ettiği de ilan edilmiştir. MBK, 38 üyeden teşkil ettirilmiş ve üyelerin “ancak yeminlerini¹⁰⁵ ihlal ettikleri mahkeme yoluyla saptanırsa” görevlerinden azledilebileceği kararlaştırılmıştır¹⁰⁶. Komite üyelerinin tespiti için, içerisinde Alparslan Türkeş’in de bulunduğu 8 kişilik bir komisyon görevlendirilmiştir¹⁰⁷. Alparslan Türkeş, MBK’nin üyelerinin ilanından önce komite üyelerinin 20 kişiden ibaret olacağını ve “kanaatince komitenin çok fazla geniş olmaması” lazım geldiğini gazetecilere açıklamıştır¹⁰⁸. Komisyon içerisinde görevli olan Orhan Erkanlı anılarında Türkeş’i doğrulamış ve 20 kişilik bir komite teşkil etmek istediklerini ancak “birbirlerini tanımayan, hiçbir usulde beraberliği olmayan bir heyetin” oluşturulduğunu öne sürmüştür¹⁰⁹. Komitenin niceliği üzerinde, 20 ile 70 rakamı arasında yapı-

¹⁰⁴ Özdağ, s. 266; Milliyet, “İhtilâlin İç Yüzü:2”, Haz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, 20.03.1965.

¹⁰⁵ “Bir karşılık beklemeden, ahlak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk milletine adadım. Vatan ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik cumhuriyeti yeni Anayasa’ya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukadderatım üzerine and içerim”, Bkz. T.C Milli Birlik Komitesi Kanunlar Dergisi, Cilt:43, No:1. Ahmet Er, Sami Küçük’e yemin merasimi öncesinde Hacı Bayram camiinde Cuma namazı kılma teklifinde bulunduğu ancak Küçük’ün bu teklifi “irtica” olarak addettiğini ve öfkeli olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Er, s. 76. Bu teklifin doğru olduğu varsayımıyla, yine “tarihi” bir gönderme olduğu müşahade edilmektedir. Zira Büyük Millet Meclisi’de 23 Nisan 1920 tarihinde, Hacıbayram’da kılınan Cuma namazı sonrası açılmıştır. Ahmet Er’in “mütedeyyin “kimliği, bu teklifin olma ihtimalini arttırsa da daha önemli olan husus, MBK içerisinde, en azından bir grup subayın, MBK’nin kurulmasını “Büyük Millet Meclisi”nin açılmasıyla eş değer görmesi olmuştur.

¹⁰⁶ Ahmad, s. 212.

¹⁰⁷ Milliyet, 17 Mart 1965; Özdağ, s. 269.

¹⁰⁸ Faik, s. 44.

¹⁰⁹ Erkanlı, s. 21. Erkanlı, tespit edilecek komite üyelerinin ilan edileceği toplantı salonunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Bakanlar Kurulu’nun toplantı salonuna girince şaşkınlığım bir kat daha arttı. 50-60 kişilik bir kalabalık kabine toplantısı yapılan masanın etrafında kısmen oturmuş, kısmen ayakta, her kafadan bir ses çıkıyor. Bunlar kimdi; çoğunu

lan tartışmaların sonucunda, komite 38 kişiden oluşturulmuştur. Ancak, tespit edilen isimler için, bilhassa “Dündar Taşer, Muzaffer Karan, Fazıl Akkoyunlu” üzerinde ciddi itirazlar gelmiştir¹¹⁰. İtiraza konu olan üç kişinin MBK içerisinde Türkçe ile birlikte hareket edecek olması ve 13 Kasım’da tasfiye edilmesi; bu üç kişinin komiteye alınmasındaki muharrik gücün kaynağı hakkında fikir yürütmeyi kolaylaştırmaktadır.

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı üzere MBK, heterojen bir teşekkül olmuştur. MBK dışında kalan Dündar Seyhan, komitenin kurulmasından hemen sonra beş ayrı gruba bölündüğünü ileri sürmüştür. Bunlar; Türkçe’in başını çektiği grup¹¹¹, Küçük¹¹² -Mada-noğlu, Okan-Köksal, Ataklı ile Havacılar ve İstanbul grubunun başı olarak Orhan Kabibay olarak sıralanmaktadır¹¹³. Kabibay ve Erkanlı zaman içerisinde Türkçe grubu ile birlikte hareket edecektir¹¹⁴. Nitekim başlangıçta bu ayrım “hâkimiyet mücadelesi” içerisinde

tanımıyordum! MBK denen, bu topluluk muydu? Eski arkadaşlarım nerede idiler? Kendisine ismini veren bu grubu düzene sokamazsak, devleti de kendimizi de batıracağımızı idrak ettim”, Bkz. a.g.e, s. 20.

¹¹⁰ Milliyet, 17 Mart 1965. Çalışmanın birinci bölümünde de izah edildiği üzere, komiteye çeşitli sebeplerle giremeyen isimlerin mevcudiyeti de, yakın gelecekte birçok problemi de beraberinde getirecektir.

¹¹¹ Ümit Özdağ, Türkçe grubunun çekirdek isimleri olarak Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Dündar Taşer, Mustafa Kaplan ve İrfan Solmazer isimlerini sıralamaktadır. Bkz. Özdağ, s. 281.

¹¹² Türkçe, ihtilâl öncesi “gizli komite” içerisine Sami Küçük’ün alınmasına karşı çıkmıştır. Bunun sebebi olarak Suphi Karaman, Türkçe’in Harbiye’den sınıf arkadaşı olan Küçük’ün “sınıf birincisi”, Türkçe’in ise “168.” olmasını öne sürmüştür. Bkz. Pekmezci-Büyükyıldız, s. 26. Numan Esin ise bu hususta, bu iki ismin eskiden sınıf arkadaşı olduklarını ve “birbirlerini çekemediklerini”, “aralarında aşırı bir kıskançlık” olduğunu vurgulamış ve kendisinin bundan ötürü Sami Küçük’ü sürekli eleştirdiğini ileri sürmüştür. Bkz. Esin, s. 178. Türkçe ile Küçük arasında olduğu ifade edilen “eskiden kalma” rekabet, başka eserlerde de konu olmuştur. Bkz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “Komitede Bölünme”, Milliyet, 6 Nisan 1965; bkz. Ahmet Tekin, Alparslan Türkçe’in Liderlik Sırları, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 165.

¹¹³ Seyhan, s. 89.

¹¹⁴ Muzaffer Özdağ bu minvalde şu sözleri sarf etmektedir: “Komitede kalıcılık fikrine sahip olanlar sadece genç kesimdi. Albaylar içinde ise bir tek Albay Türkçe, samimiyetle kalmak fikrini benimsemişti. Sonradan kalıcılık fikrini bütün riskleri ile kabul eden Kabibay ve Erkanlı, başlangıçta vaziyet alsalardı durum başka olurdu”. Bkz. Altuğ, s. 70.

bir konumlanma arz ederken, daha sonra mesele farklı bir mahiyet teşkil edecektir. Yazanların pozisyonuna göre kabaca “Radikallik/ demokratlık” ya da “iktidarda kalıcılık/ idareyi CHP’ye devretme” şeklinde tarif edilen olan çatışmanın akıbeti 13 Kasım hadisesiyle noktalanacaktır.

Abdi İpekçi, komite içerisinde ayrımın en belirgin olduğu zaman; “*İktidar sorumluluğunu Kurucu Meclis ile paylaşıp en kısa zamanda idareyi sivillere devretmek*” isteyenlerin, Gürsel, Madanoğlu ve başını çektiği 14 kişilik grup olduğunu buna mukabil “*iktidarda kalarak köklü reformlar yapmak isteyenlerin*” Türkeş’in önderliğinde 16 kişiden mürekkep olduğunu ileri sürmektedir. İpekçi’ye göre kalan 7 kişi¹¹⁵, bu iki grubunun arasında muvazene kurmaktadır¹¹⁶. Bura-daki sayılardan, Türkeş grubunun hâkimiyet alanını zaman içerisinde genişlettiği anlaşılmaktadır.

¹¹⁵ İrfan Baştuğ, trafik kazasında vefat ettiği için MBK 37 kişi kalacaktır. Bkz. Milliyet, “M.B.K üyesi Baştuğ Bir Kazada Şehit Oldu”, 13 Eylül 1960.

¹¹⁶ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “Yurt Gezileri Başlarken Bölünme Kesinleşiyordu”, Milliyet, 17 Nisan 1965. Yazı içerisinde Türkeş grubu içerisinde konumlandırılan kişiler; Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmaz, Dünder Taşer, Suphi Karaman, Rıfat Baykal, Mehmet Özgüneş, Mustafa Kaplan, Fazıl Akkoyunlu, Münir Köseoğlu, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce ve Muzaffer Karan’dır. Bu isimlerden Karaman ve Özgüneş hariç diğerleri 13 Kasım tasfiyesinde, MBK’dan atılacaktır.

MBK içerisindeki/ Türkeş-Madanoğlu Arasındaki İhtilaf

Komite içerisindeki “konumlanmalara” rağmen, esas çekişme Türkeş ve Madanoğlu¹¹⁷ arasında yaşanacak, diğer üyeler bu “çekişme” dâhilinde pozisyon alacaktır¹¹⁸. Bu tezin ilk önemli sebebi, İngiliz belgelerinde tarif edildiği üzere; “*Milli Birlik Komitesi kuruldu-*

¹¹⁷ 1907 yılında Eşme’de doğan Madanoğlu, 1941 yılında Harp Akademisi’nden mezun olmuştur. Madanoğlu, 1953 yılında Kore’ye giden birliklerin kumandan yardımcısı olarak görev yapmış ancak hem ordu içinde yüksek rütbeli subayların “infisahından” ve “etkisizliğinden” hem de birliği üzerinde Amerikan nüfuzundan rahatsızlık duyması hasebiyle dikkatleri çekmiştir. 1954 yılında “tuğgenerallik” mertebesine erişen Madanoğlu 27 Mayıs harekâtını, Gürsel’in İzmir’den Ankara’ya avdeti sürecinde komuta etmiştir. Bkz. FO 371/ 153066. Madanoğlu’nun 27 Mayıs harekâtına katılma süreci, Gürsel’in zikredilen “fiili emeklilik” sürecine girmesi sonucu gerçekleştirilmiş ve kendisi subaylar tarafından “harekâta başkanlık” etmeye alternatif birisi olarak değerlendirilmiştir. Kendisine ilk teklif yapıldığında “*bende kafa yok ama taşak var*” cevabını verdiği iddia edilen Madanoğlu, bkz. Ahmad, s. 203; Metin, s. 65, ordunun siyasete müdahale etmemesi fikrine sahiptir. Weiker; Madanoğlu’nun, ihtilâl döneminde kamuoyunun önünde olmaktan hazzetmediğini ifade etmekte ve bu husus üzerine en bariz örneğin, “Cumhuriyet” gazetesinde Haziran 1960 yılında MBK üyeleri ile yapılan mülakatlar serisinde, röportaj vermeyi reddetmesi olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Weiker, s. 124. Orhan Erkanlı, Madanoğlu’nun 27 Mayıs harekâtına “geç” katılmış olmasını şu cümlelerle tasvir etmektedir: “*Türk ordusundaki Osmanlı tipi paşaların son kalıntılarından birisi olan Paşa, kendi tabiriyle ‘erkeklik uğruna’ 27 Mayıs hareketine 12’ye beş kala katılmıştır*”..Bkz. Erkanlı, s. 159. Ayrıca, Madanoğlu’nun babası, cumhuriyet döneminde sürgüne gönderilen ünlü “150”likler arasında yer almıştır. Bkz. Milli Yol, “27 Mayıs ve Sonrası:3”, 6 Mart 1962; Ekşi, s.23.

¹¹⁸ Komite içerisinde esas mücadelenin başat güçleri olarak Türkeş ve Madanoğlu’yu gösteren eserlerden bazıları için; Bkz. Ahmad, s.215; Aydın-Taşkın, s. 71; Weiker, s. 123-127; Akis, 26 Şubat 1962; Akis, 5 Mart 1962. İngiliz belgelerine göre Ağustos 1960 itibarıyla Türkiye 4’e bölünmüş durumundadır. Bunlar; “durumdan rahatsız olan köylüler”, “tasfiye edilen EMİNSULAR”, “MBK’de Türkeş’in başını çektiği devrimci ve radikal ekip” ile “Madanoğlu’nun başını çektiği “moderate(ı-lımlı)” gruptur”. Belgede Gürsel’in de Madanoğlu ile birlikte hareket ettiği öne sürülmektedir. Bkz. FO 371/ 153036.

ğundan beri heterojendi. Yaşlı üyeler Gürsel ve Madanoğlu'nun etrafındaki ılımlı üyelerdi, genç üyeler Türkeş'in yanındaydı"¹¹⁹ cümleleriyle özetlebilmektedir. "Asker" kimliğini ön planda tutan Madanoğlu'nun, diğer generallerle birlikte, MBK'daki mevcudiyetinin de, "rütbeler kompozisyonu" içerisinde olan komitede problemler çıkarması da tabii olacaktır¹²⁰.

Türkeş ile Madanoğlu arasındaki "ihtilaf" ekseninde diğer önemli nokta ise darbenin "mahiyeti" üzerinde oluşmuştur. Madanoğlu ile Türkeş'in 27 Mayıs'a bakış açısı arasındaki fark; "Milli Birlik Komitesinin Madanoğlu ve Türkeş grubu olarak ikiye bölündüğü, Türkeş grubunun daha sert olduklarını ve yönetimi sivillere bırakmak istemedikleri"¹²¹ şeklinde tasnif edilmiş olsa da, aslında bu "anlaş-

¹¹⁹ FO 371/153036. Bu belgede ayrıca, Türkeş'in İngiliz sistemine benzer bir şekilde Başbakan Müsteşarı konumunda olduğunu ve kendisinin bu mevkii sayesinde gücünü arttırarak, sadece DP'li değil bütün politikacılara düşmanlık beslediğini ve hiçbir zaman hırslarını törpümediğini yazmaktadır.

¹²⁰ William Hale, s. 113. Komite içerisinde yer alan Ahmet Yıldız'ın, Madanoğlu ile Özdağ arasında yaşandığını ileri sürdüğü diyalog, bu olguyu somut bir şekilde izah etmektedir. Yıldız, Özdağ'ın; "Paşa istediği yere gidebilir, MBK'ya yanlışlıkla girmiştir ve görevini halen kavrayamamıştır, bu topluluk bir ihtilâl meclisidir, herkes eşittir ve burası kışla da değildir, burada kimse İsmet İnönü'nün kiralık askeri gibi davranamaz" dediğini iddia etmektedir. Bkz. Yıldız, s.195. Akis dergisinde yayımlanan bir yazıda da, komite içerisindeki yaşanacak olan "bölünmenin" sebepleri arasında bu olgu yer almaktadır. Yazıya göre, "gidiciliğe yanaşmayan" Türkeş, genç grubu elinde tutmak istemiş ancak karşısına "akl-ı selim" grubu denilebilecek bir ekip teşekkül etmiştir. Komite içerisinde "üst rütbeliler" ve Türkeş dışındaki "istisnasız" bütün albaylar, yeni temayüllere (muhtemelen burada "komite içerisinde herkesin rütbesine bakılmaksızın eşit sayılması kast ediliyor- y.n) "şiddetle" cephe alacak ve bu durum Türkeş'in onlara "iç savaş" başlatmasının ateşini fitilleyecektir. Bkz. Akis, "İhtilâl", 5 Mart 1962. Kenan Evren'in şu sözleri de, komite içinde yaşanan ihtilafın ordu içerisindeki tezahürünü göstermesi açısından dikkat çekicidir: "Milli Birlik Komitesi ilan edilince şahsen bende olumlu bir etki yaratmadığı gibi büyük çoğunluk üzerinde de aynı görüş hakim oldu. Türk Ordusu Afrika'nın birçok ülkesi gibi yeni kurulmuş bir ordu değildi ki yüzbaşı ve binbaşı rütbesindeki kişilerin de bulunduğu bir komite tarafından yönetilsin!... Türk Ordusunun yapısı bir Ordu Komutanının yüzbaşı rütbesindeki bir subayın arkasından gitmesine müsait değildir. Bu gibi çirkin durumlar zaman zaman oldu ve hiç de hoş karşılanmadı". Bkz. Akyaz, Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi, s. 138.

¹²¹ FO 371/153035.

mazlık" darbenin gerçekleşmesinden itibaren mevcut olmuştur¹²². Madanoğlu, darbenin olduğu günden itibaren, idarenin sivillere devredilmesi ve harekâta katılan subayların "bir an önce" ordudaki vazifelerine geri dönmelerini savunmaktadır¹²³. Bu minvalde Dünder Taşer, Madanoğlu'nun 27 Mayıs sonrasında şu sözleri sarf ettiğini iddia etmektedir: "*Kardeşim koca bir devlet biz bunu anlayamayız. Tümen değil, kolordu değil ki bir yerde toplayıp göresin. Edirne'den Kars'a kadar bir memleket... Valisi var, Mal müdürü var, Noteri var. Verelim birine kurtuluşu gitsin*"¹²⁴. İdarenin "elan" sivil idareye devredilmesi gerektiğini, darbenin gerçekleşmesinden itibaren savunan Madanoğlu, Osman Köksal ile birlikte, MBK içerisinde bulunup da ordudaki görevini de devam ettiren iki generalden birisi olmuş ve Ankara Garnizon Komutanı olarak vazifelendirilmiştir¹²⁵. Aldığı görevin stratejik durumu gözden uzak tutulmaması gereken bir nokta olsa da, Madanoğlu'nun ordudaki görevini bırakmak istememesi, savunduğu fikirle mütenasip görünmektedir.

MBK komitesi içerisinde iki başat güç tarafından yürütülecek olan mücadelenin boyutu MBK'nin görev süresi üzerinde yoğunlaşacaktır. 13 Kasım'a gidecek olan bu çekişmenin detaylarına geçmeden evvel, yaşanan ihtilafın felsefi boyutunu tartışmak lazım gelmektedir.

¹²² Bu konu, Akis dergisinde şu sözlerle ifade olunmaktadır: "*Türkeş ile Madanoğlu işin başından itibaren geçinemediler. Bir defa karakterleri taban tabana zıttı. Türkeş ne kadar içine kapalıysa Madanoğlu o derece dışarıya açıktı. Birinin ince planlar, örümcek ağ öreri gibi taktik gütmesine karşılık ötekinin fartası furtası yoktu. Hatta patavatsızdı. Türkeş'in ikiyüzlülük saydığı hareketlerine dayanamıyordu*", Bkz. Akis, "İhtilâl", 26 Şubat 1962. 27 Mayıs hadisesinden 2 sene sonra yayımlanan ve içerisinde oldukça öznel ifadeler bulunan bu cümlelerde Türkeş'in siyasetçi, Madanoğlu'nun ise "asker" rolü ima edilmektedir.

¹²³ FO 371/ 153066; Weiker, s. 124; Milliyet, "İhtilâlin İç Yüzü:2", Haz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, 5 Mart 1965.

¹²⁴ Dünder Taşer, "İhtilâl ve Sonrası", Milli Hareket, Mayıs 1967. "9 Subay" olayına katıldığı için MBK'ne giremeyecek olan Faruk Güventürk de, burada aktarılan sözlerle paralel olarak; "*İhtilâl yapacağız ama devlet yönetimini üzerimize alacak ne bilgimiz ne kapasitemiz ne de tecrübemiz var*" cümlelerini sarf etmiştir. Bkz. Ilıcak, s. 193.

¹²⁵ Hale, s. 113; Weiker, s. 124. Akis dergisinde çıkan yazıya göre Türkeş, Madanoğlu ve Köksal'ın mevcut vazifelerinden rahatsız olmuş ve bu rahatsızlığı "hiçbir komite üyesinin aynı zamanda bir birliğe komuta etmemesi" fikrini hararetle savunmak suretiyle dile getirmiştir. Bkz. Akis, 26 Şubat 1962.

Komite İçerisinde Yaşanan “İhtilafın” Fikrî Boyutları

II. Dünya Savaşı’ndan sonra, ordunun modernleştirmedeki rolü ve vesayetçi demokrasiler üzerinde Batılı kuramlar inşa edilmeye başlanmış ve bu kuramlar bilhassa “az gelişmiş ülkelere” tavsiye edilmiştir. Bu kuramlardan en önemlisi, Samuel Huntington’un “pretoryan politika” diye kavramlaştırdığı terim olmuştur. Askerî müdahalelerin “ilericilik” parolasıyla gerçekleştiği bu sistemde subaylar, “modernleşmeci” ve “devrimci” bir rol oynamakta; buna mukabil “entelektüellerin başını çektiği” orta sınıf²⁶, “check and balance” formülüyle, sisteme angaje olarak askerî idareyi desteklemektedir¹²⁷.

1950’li yıllarda, bilhassa “Arap coğrafyasında” ortaya çıkan askerî idarelerin tatbik ettiği idare biçimi “pretoryan” politika dâhilinde olmuş ve bu husus çevre ülkelerdeki subayların ve entelektüellerin dikkatini çekmiştir. Buna mukabil, demokrasi deneyimi 19.yüzyılda başlayan ve yaşanan çeşitli askerî müdahalelere rağmen “pretoryan” dönem yaşamayan Türkiye’de, 27 Mayıs öncesinde ve sonrasında, “radikal reformları” gerçekleştirebilmek amacıyla, askerî yönetimin devam etmesi” savunulan tezlerden bir tanesi

¹²⁶ Birinci bölümde belirtildiği üzere Manfred Halpern tarafından ortaya atılan “yeni orta sınıf” mevhumuna benzer bir kavramı, dönemin ruhunu içselleştirmiş kanaat önderlerinden Doğan Avcıoğlu “ara tabaka” nitelemesiyle gündeme getirmiş ve bu kavrama dair şu açıklamalarda bulunmuştur: “Bu bir mütecanis sınıf, hatta mütecanis bir tabaka değildir. Ama hâkim sınıfların nispeten zayıf olduğu toplumlarda, içinden çıktıkları sınıf ve tabakalardan bağımsızlaşmaktadırlar. Ara tabakalar, politik hayatta sonucu tayin eden unsurdur. Bu büyük güçlerin bilincine varmışlardır ve bu bilinç onları bağımsız kılmaktadır. Bu ara tabakalar toplumun ilerici kesimini teşkil etmektedirler. Çıkarları modernleşme ve hızlı kalkınmadan yanadır. Toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısıyla, öncü bir rol oynama, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip sayma eğilimindedirler. Bu tabakalar, burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kütlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedir”. Bkz. Özgür Mutlu Ulus, s. 94.

¹²⁷ Daldal, a.g.m, s. 82.

olmuştur. 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a gidecek olan sürecin temel "ihtilaflarından" bir tanesi de bu tez dâhilinde yürüyecektir.

27 Mayıs'a katılan subaylar içerisinde, "sivil siyasetin" tatbik edemeyeceği düşünülen "yarım kalmış reformları" tamamlamak adına yola çıkan subaylar mevcut olmuştur. Türkeş, rütbesinin yüksek olmasının da etkisiyle, bu grubun en önemli aktörü olmuştur. Esasında, Türkeş ve kendisi gibi düşününler, 27 Mayıs öncesi "komite faaliyetlerinde", zikredilen tez dâhilinde fikirlerini saklamamıştır. Bu yargıya destek olarak, 1960 yılında Türkeş'in evinde yapılan bir toplantıda alınan kararlar emsal gösterilebilir. Erkanlı'nın 20 madde halinde sıraladığı kararlar arasında; *"bütün partilerin kapatılacağı"*, *"Kemalizmin doktrin haline getirileceği"*, *"dinin politikaya alet edilmesine müsamaha edilmeyeceğini ve dinde reform imkânlarını araştırmak adına Uluslararası İslam Konferansının tertip edileceği"*, *"kamu hizmeti gören bütün kuruluşların reorganize edileceği"*, *"Kemalizmin devletin hâkim görüşü haline getirileceği"*¹²⁸ gibi uygulanması zaman alacak maddeler tespit edilmiştir.

Türkeş ve arkadaşlarının bu fikirleri komitede ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Mesela, Orhan Kabibay'ın davetiyle komiteye giren Sami Küçük, "ihtilâlden sonra ne olacak" sorusunu gündeme getirmiş buna mukabil Türkeş; *"geri kalmış ülkelerin hızla kalkınması gerekmektedir ve bu demokratik idareyle mümkün değildir, memleketi oy kaygusuna düşen politikacılara bırakamayız"* cevabını vermiştir. Sami Küçük, bu cevaba karşılık Türkiye'nin Suriye olamayacağını, ordunun görevinin ihtilâlden sonra seçimlere gidecek atmosferi temin etmek olduğunu ifade etmiş ve bu toplantıdan sonra komite ikiye bölünmüştür¹²⁹.

¹²⁸ Erkanlı, s. 17.

¹²⁹ Ömer Sami Coşar-Abdi İpekçi, 14 Şubat 1962, Özdağ, s. 135; Pekmezci, s. 26. Akis dergisi "ilk çatışma" olarak öne sürdüğü bu toplantıdaki fikir ayrımını şu sözlerle tarif etmektedir: *"Türkeş ihtilâlden sonra yapılacak işleri uzun vadeli bir kalkınma planına bağlıyor, sosyal adaletin gerekirse kamçı ile sağlanacağını söylüyor, toprak reformunu gerçekleştireceğini bildiriyordu. Toplantıda bulunanlar şaşırıyorlar. Kendi fikirleriyle Alparslan Türkeş tarafından ifade edilen bu fikirler arasında fazla aykırılık yoktu. Kalkınma, sosyal adalet, toprak reformu hepsinin arzusuymuştu. Ancak, bunları tahakkuk ettirmeyi hiç düşünmemişlerdi. Uzun vadeli bir iktidar hatırlarında bile yoktu... Menderes-Bayar ikilisi memleketi ve rejimi felakete götürüyordu... Yeni bir diktatörlüğe hiç hevesleri yoktu".* Bkz. Akis, "İhtilâl", 19 Şubat 1962.

27 Mayıs öncesinde, komite içerisinde CHP ile yakınlığı bulunan ve sürekli münasebette bulunan subayların mevcut olduğu düşüncesi¹³⁰, Türkeş ve arkadaşları tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. Türkeş, 27 Mayıs'ın "hiçbir parti adına" yapılmadığını ileri sürmekte hatta kendisini İnönü döneminde "ihtilâl düşüncesine" iten saiklerle, DP zamanında iten sebeplerin, örtüştüğünü ifade etmiştir¹³¹. Bundan ötürü Türkeş'e göre 27 Mayıs'ı "*iktidarda bulunan bir partiyi silah zoru ile indirmek ve onun yerine muhalefet partisini oturtmak yani adi bir hükümet darbesi olarak*" görmek yanlış bir tutum olmuştur¹³².

Bu meyanda fikirlerine başvurulabilecek bir diğer kişi olan Numan Esin ise, "*tarihi bir sorumluluk üstlenerek*", "ordunun tarafsızlığını koruduklarını şayet kendileri ihtilâle katılmasa, "*ihtilâlin CHP diktatöryasına*" zemin oluşturacağını iddia etmektedir¹³³. O dönemde Türkeş ile hareket eden bir başka isim olan Ahmet Er de, daha önce aktarıldığı üzere 27 Mayıs'a katılan grupların CHP ile ünsiyetine atıf yapmakta ve "*biz bu işbirliğini bozmak adına yer aldık*"¹³⁴ demek suretiyle düşüncesini dile getirmektedir. Yıllar sonra ifade edilen ve ileride görüleceği üzere bilhassa AP tarafından yapılacak olan eleştirilere cevap verme kaygısıyla ifade edildikleri izlenimi edindiren bu cümlelerin önemli olan ortak noktası, 27 Mayıs'a katılan subaylardan en azından bir kısmının, darbe öncesinde CHP'ye sempatik bakmaması ve/veya ihtilâle katılma motivasyonun salt DP'yi devirmek amacı olmaması vakasıdır. Türkeş'i de bir anlamda "iktidarı sivil idareye" istemeyen klingen "tabii lideri" yapan olaylar silsilesinin başlangıcını, bu keyfiyet teşkil etmektedir.

¹³⁰ Faruk Güventürk bu bağlamda "*İhtilâlden sonra İsmet Paşa'yı başa geçirmek*" istiyorduk demiştir. Bkz. Ilıcak, s. 193. Çalışmanın kapsamı dışında kalan 27 Mayıs öncesi "komite-CHP" ilişkisi konusunun, o dönemde CHP sempatzanı olan ve "komiteye" dâhil olan subaylar ağzından detayları için bkz; Avni Elevli, 1960-1965 Olayları ve Batırılmayan Gemi Türkiye", Balkanoğulları Yayınları, Ankara, 1967; Emin Aytekin, *İhtilâl Çıkmazı*, Dünya Yayınları, Ankara, 1967.

¹³¹ Aydın Köker, "*Türkeş İhtilâli Anlatıyor*", *Yeni İstanbul*, 15 Şubat 1962.

¹³² Milliyet, "*Türkeş Faaliyete Gececeğini Bildirdi*", 24.02.1963; Medeniyet, "*27 Mayıs Muhalefeti İktidara Getirmek İçin Yapılmamıştır*", 7 Temmuz 1965.

¹³³ Esin, s. 99.

¹³⁴ Er, s. 63.

Türkeş 27 Mayıs hadisesine “*Türk Rönesansını*” gerçekleştirmek adına giriştiğini ileri sürmektedir. Türkeş’in Rönesans olarak nitelendirdiği amaçları ekseninde “*topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak*”, “*milletin bütün fertlerini içine alan bir yardımlaşma teşkilatı kurmak*”, “*güzel sanatlar ve spordan halk hizmeti için faydalanarak aydınları ve gençleri köylere gönderip halkla harman ederek memleketi hızla kalkındırmak*”¹³⁵ ilkelerini sıralamaktadır. Daha önce zikredildiği üzere, Türkeş’in “Başbakanlık Müsteşarı” sıfatıyla verdiği mülakatta “Türk modernleşme sürecinin sürekli akamete uğraması” sözleri, kendisine göre sorunun ana kaynağını teşkil etmektedir. Türkeş başka bir konuşmasında “muasır medeniyet” yoluna normal yollarla ulaşamayacağını zira “*tarihte ne Tanzimat ne I. ve II.Meşruiyet’in ne de cumhuriyetin*”, Türk milletini “arzu edilen” seviyeye ulaştıramadığını ifade etmiştir¹³⁶. “Başbakanlık Müsteşarlığı” döneminde köklü reformlar yapabilmek adına “kısır parti çatışmalarının” önüne geçilmesi gerektiğini öne süren Türkeş; “*bazı teşekküllerin hemen bir an önce seçim neticesine göre idareyi ele almak istediğini*” ancak “*iktidara gelecek hiçbir parti tarafından radikal bir şekilde ele alamayacağı davaların*” sadece “inkılap idaresi” tarafından gerçekleştirilebileceği düşüncesini savunmaktadır¹³⁷.

Yukarıda verilen iktibaslardan rahatlıkla anlaşılabileceği üzere Türkeş, 27 Mayıs hareketini, “siyaset yoluyla halledilemeyen köklü sorunları” çözmek adına bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Türkeş ve kendisiyle beraber hareket edenler, 27 Mayıs sonrası kurulan düzen içerisinde, bu minvalde hareket etmeye çalışırken/teşebbüs ederken; “idarenin bir an önce sivillere devredilmesi” taraftarları, mücadelesini Türkeş üzerinden değil daha ziyade onunla beraber hareket eden ve bu dönemde oldukça “sivri” sayılabilecek açıklamalar yapan Numan Esin ve Muzaffer Özdağ üzerinden yürütecektir.

Komitenin en “genç” ve en “radikal”¹³⁸ üyesi olarak tarif edilen Muzaffer Özdağ’a göre 27 Mayıs, “400” yıldır devam eden Türk

¹³⁵ Milliyet, 24 Şubat 1963; Medeniyet, 07 Temmuz 1965.

¹³⁶ Akis, “*İnkılap*”, 26 Eylül 1960.

¹³⁷ Akis, 17 Aralık 1966.

¹³⁸ FO 371/153036. Kurtul Altuğ’a göre de Muzaffer Özdağ ihtilâlin en sivri simasıdır. Özdağ, kendisini devlet yönetimi için hazırlıklı bulmuştur, hep bilimsel çalışmalarda görev almıştır. Bkz. Altuğ, s. 142. Türkeş’in “yaveri- has”ı olarak

modernleşme sürecinin devamı niteliğindedir ve amaç “kendi gücüyle yaşayabilen” bir Türkiye yaratmak olmuştur¹³⁹. Bu noktada Özdağ, Türkeş ile paralel bir düşünceyle, “daha önce vuku bulmuş inkılap hareketlerinin” meseleleri “temelinden” halledemediğini şu sözlerle ifade etmektedir: “*Türk ordusu kardeş kavgasını önlemek için vazife almıştır. 1876’dan beri memleket çeşitli ihtilâller gördü ama esaslı bir bünye değişikliği meydana getiremedi*”¹⁴⁰. 27 Mayıs referansını 1876’ya kadar götüren Özdağ; ne 1876’nın ne 1908’in ne de 1919’un “toplumsal bünyede arzu edilen değişiklikleri” temin edemediği kanaatinindedir¹⁴¹. Bundan ötürü de “Atatürk inkılapları” halen tamamlanamamıştır¹⁴². 27 Mayıs’a “Türk modernleşme sürecindeki” hedeflerin tamamlanabilmesi adına fırsat olarak bakan Özdağ, bu harekete “2.Kuva-yı Milliye” misyonu¹⁴³ yüklemektedir. Bu düşünceler çerçevesinde 27 Mayıs’a sadece “*siyasî hedefi ve hüviyeti*” ile görmek, bu hareketin esprisini anlamamak manasına gelmemektedir¹⁴⁴.

Türkiye’nin köklü sorunlarının, “kısır siyasî çekişmelerle” çözülemeyeceğini düşünen Özdağ, ihtilâl döneminde Mersin’de yaptığı bir konuşmada; “*biz 27 Mayıs’ı muhalif-muvafık, politika adı altında geçim kapısı yapan zümreye karşı yaptık*”¹⁴⁵ demek suretiyle

tarif edilen Özdağ’ın, bkz. Haber, 29 Nisan 1966, “radikal” fikirlerin komiteciler nezdinde nasıl bir intiba uyandırdığına dair Altuğ’un şu açıklamaları ilgi çekici durmaktadır: “*Türkeş odasında Özdağ ile Menteş ve Aydemir’i tanıştırdı, bu iki albay daha sonra Türkeş’e bunun çok tehlikeli fikirleri var dedi, Özdağ onlara toprak reformu sağlık hizmetleri sosyalizasyonu, eğitim seferberliği gibi fikirlerini açıklamıştı, Türkeş’i ihtilâlin gözde albayı yapan da bu fikirlere verdiği değerdı çünkü gençlik CHP ile tatmin olmuyordu*”, bkz. Altuğ, s. 71-72.

¹³⁹ Muzaffer Özdağ, “27 Mayıs’ın Nedeni ve Amacı”, KİM, 15 Ekim 1960.

¹⁴⁰ Havadis, “Özdağ: ‘MBK’nın Temel Gayesi Hak ve Adaleti Kurmaktır’”, 12 Eylül 1960.

¹⁴¹ a.g.y. Muzaffer Özdağ, başka bir konuşmasında bu sözlerle paralel olarak şu cümleleri kullanmıştır: “*1876-1908-1919 memleketin muasır medeniyetlere ulaşma çabası idi ama muvaffak olmadılar!*”. Bkz. Havadis, “Muzaffer Özdağ Dün de İnkılabın Mana ve Maksudını Anlattı”, 16 Eylül 1960.

¹⁴² Akis, “İhtilâl”, 5 Mart 1962; Akis, 17 Aralık 1966.

¹⁴³ Özdağ, s. 330. Bu minvalde Özdağ, başka bir konuşmasında şu sözleri sarf etmektedir. “*Bugünkü devrimciler Atatürk’ anlayabilmiş değil hatta ona aykırı davranmaktadır, Atatürk’ün birçok reformu yarıda kalmıştır*”. Bkz. Cumhuriyet, 24 Temmuz 1960.

¹⁴⁴ M.Özdağ, Kim, 15 Ekim 1960.

¹⁴⁵ Orhan Birgit, “Yanlış Teşhislerin Karşısında”, KİM, 13 Eylül 1960. Özdağ, siyasete girdikten sonra bu hususta daha “vazih” bir açıklama yapmakta ve “27 Mayıs’ın ‘eski köhnemis politika medresesine karşı yapıldığını’ belirterek, ‘İnönü’yü’

ihtilâlin “salt DP’ye” karşı gerçekleşmediğini ima etmiştir. Bu meyanda 27 Mayıs öncesi partiler arası çekişmelere, Balkan Savaşı analojisiyle yaklaşan Özdağ; “50 yıl öncesini hatırlıyorduk. Hürriyet ve İtilaf Partisi ile İttihat ve Terakki partisi vardı. Bunlar arasında şuursuz bir mücadele başlamıştı”¹⁴⁶ tespitinde bulunmaktadır. 27 Mayıs öncesinde de “Balkan Harbine tekaddüm eden günlerde” olduğu gibi bir iklimin mevcut olduğunu beyan eden Özdağ’a göre, “parti çekişmeleri” yüzünden, halkın “şuursuzca iki düşman grup” hale gelmesi, “millet adına büyük kayıplara” sebep olmuştur¹⁴⁷. Keza, “seviyesi böyle olan bir ortamda demokratik nizam fanteziye, oynanan oyun da komediye benzer”¹⁴⁸ diyerek, ülkenin “halen demokratik” sistemi hazmetme aşamasında olmadığı düşüncesinde olmuştur.

Türkeş grubu içerisinde, idarenin elan sivil siyasete devredilmesine karşı çıkan ve 27 Mayıs süreci içerisinde sivrilen bir diğer isim Numan Esin olmuştur. İhtilâlin “sadece 300-500 kişiye yapıldığını”, “siyasî, sosyal, iktisadi”¹⁴⁹ sebeplerin göz ardı edilemeyeceğini savunan. Esin, MBK içerisindeki “ihtilafın” nedenleri olarak şu sözleri sarf etmiştir:

“İhtilâlden sonra sosyal-ekonomik meselelerin siyasî kısırlık içerisinde çözülemeyeceği düşüncesi doğmuştur. Türk fikir tarihinin son 15 yılı, kof, kısır siyasî tartışmalar içerisinde geçmiştir, bu zeminde ehil bir kadronun ortaya çıkması beklenemezdi. İhtilâl, yakın doğu memleketlerinde olduğu gibi, devrilen iktidara teveccüh gösteren 4 milyon insana tavır almadı, uzlaştırmacı bir tutum sergiledi. İhtilâlin ilk günlerinde, misyon vazih olmayınca ortaya çıkan tazyiklere, MBK karşı koydu, bu durum MBK’nın unutturulan en büyük başarılarından birisidir... İhtilâli kindar unsurların eline vermekten ve mazinin politik kâbusunun yarattığı zeminden temizleyecek bir sosyal zemin oluşturulmalıydı. Oysaki ilericiler değil, statükoculu-

o medresenin baş müderrisi” olmakla itham etmektedir. Bkz. Yeni İstanbul, “Özdağ: CHP Suçunu Kabul Etti”, 9 Mayıs 1965.

¹⁴⁶ Havadis, “Muzaffer Özdağ Dün de İnkılabın Mana ve Maksudını Anlattı”, 16 Eylül 1960.

¹⁴⁷ Havadis, “Özdağ: ‘İnkılap İç Savaşı Önlemek, Milli Birliği Sağlamak İçin Yapıldı’”, 27 Ekim 1960.

¹⁴⁸ Kim, “Üniversite”, 20 Eylül 1960.

¹⁴⁹ Havadis, “Esin: ‘Milli İdare Adalet Getirecek’”, 26 Eylül 1960.

ğün şampiyonu olanlar duruma hâkim oldu. Geçicilik psikoza da, idarenin ataletli davranmasına yol açtı, duruma askerler hiç hakim olamadı. İhtilâl organı ya ihtilâli gerçek bir devrim hale getirmek adına oldukça uzun süreli bir iktidar süresine haiz olacak ya da hemen seçime gidecekti. Bunun ikisi de yapılmadı. Bizim tutumumuz ya iş yapmak ya da gitmekti.¹⁵⁰

Çok partili hayata geçişle birlikte “kof, kısır” siyasî tartışmaların, sosyo-ekonomik sorunların çözümünde engel olarak gören Esin, “ihtilâlin gerçek bir devrim” haline gelebilmesi için “pretor-yan” bir idarenin elzem olduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra, DP meselesine diğer yol arkadaşlarının istikametinde bakan Esin; komite içerisindeki mevcudiyetlerinin, “4 milyona yakın” insanı 27 Mayıs ile uzlaştırdığını iddia etmektedir.

MBK komitesinin en genç üyelerinden birisi olan ve sivri açıklamalarıyla “dikkat çeken” Numan Esin’i, 13 Kasım öncesinde “hedef” hale getiren gelişme ise, 9 Eylül günü İzmir’de yaptığı şu konuşma olacaktır:

“Bundan sonra milletimizin mimarı olacağız, bugüne kadar el atılmamış davalara el atacağız... Yıllardan beri bir tarafa atılmış memleket davalarını halledebilmek için arzu duyuyoruz. Biz ihtilâli üç beş kişiyi bir kenara atmak için değil, memleketimizin temel davalarına çözüm bulabilmek için yaptık... Yıllardan beri politikacılar birbirine düştü... Yalnız menfaat kapılarını çalan politika simsarlarının elinden milleti kurtarmak adına bu ihtilâli yaptık. Memleket-te taraflı, gayrı adil bir idare vardı. Sadece 1950-1960 değil... Zaman tahdidi ile konuşmuyorum. Yıllardan beri idareciler milleti ihmal ettiler. Kendi hasis dertlerine düştüler... Milli Birlik Komitesi hiçbir vatandaş kitlesine düşman değildir. İlk günlerde bir kısım vatandaş ihtilâlin tarafsızlığını anlayamadılar. İhtilâl vatandaşları birbirine kaynaştırarak ve tarafsızlığını muhafaza edecektir.”¹⁵¹

¹⁵⁰ Numan Esin, “Numan Esin 27 Mayıs’ın Bilançosunu Yapıyor”, YÖN, 23 Mayıs 1962.

¹⁵¹ Milliyet, “Esin Tarafsız Kalacağız Dedi”, 10 Eylül 1960. Esin hatıralarında bu konuşma hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Bu konuşmayı yapmadan önce Ankara’da hazırladığım metni, Türkiye’ye göstermiştim. Buna göre, ihtilâlin tarafsızlığını ön plana çıkaracak, ordunun halkın yarısına dost yarısına düşman olamayacağı noktasını işleyecek ve politikacıların sorumluluğunun büyük olduğunu, halka biraz da şikâyet edecektim. Türkiye metni son derece iyi buldu, ‘böyle konuşmalar yapmak gerekir dedi’” Bkz. Esin, s.

Esin, bu açıklamayla, problemlerin kaynağını, 1950'den önceye götürmek suretiyle, “sivil siyaset” üzerinde yoğunlaştırmıştır. İhtilâlin DP'ye karşı yapılmadığı ve DP'ye oy veren vatandaşların “muhasım” olarak görülmediği fikrinin arz edildiği bu konuşmada; klasik siyasetçi tipinin “menfaat kapılarını çalan politika simsarı” olarak görülmesi ve burada siyasetçilerin parti tercihlerine vurgu yapılmadan betimlemeler yapılması dikkat çekici olmuştur. Memleketi olan Biga'da da, İzmir'de yaptığı açıklamaların istikametinde bir açıklama daha yapacak olan Esin; 27 Mayıs'ın “eski düzeni” devam ettirmek amacıyla yapılmadığı, “kalkınmanın hedeflendiğini” ve bu yolda ordunun “milletin yarısına dost, yarısına düşman olarak” bakamayacağını beyan etmiş ve DP'ye oy vermiş olan vatandaşların “müsterih” olmalarının lazım geldiğini ifade etmiştir¹⁵².

152. İnönü'nün bu açıklamaya karşı reaksiyonu ise oldukça sert olmuştur. Metin Toker'in, “belki de hayatının en önemli konuşmalarından birisidir”, Akis, 17 Aralık 1965, diyerek tarif ettiği bu konuşmada İnönü özetle şu sözleri sarf etmiştir: “Atatürk döneminde çok partili hayata geçmek için teşebbüsler olmuştur... Bundan sonra çok partili hayat tecrübesi 1945'de başlar. Bu devirde ben söz sahibiydim... Şimdi geçen 15 seneden sonra isabetimizin yani kazancımızın ve yaşadığımız fena devirlerin yani kaygumuzun dengesini kurabiliriz. Son 15 senede kazancımız üstündür... 27 Mayıs'ı millet içinde siyasi partilerin birbirleriyle çekişerek halkı saç saça, baş başa getirmeleri üzerine ordunun kavgaya tutuşanları ayırması suretinde görmek çok yanlış ve zararlı bir teşhistir... Eski iktidar her suretle mesuliyetini kaybetmiş bir azlık idi. Onun karşısında bulunan bir parti, iki parti değil, millet çokluğunu teşkil eden bir milli mukavemet ve muhalefet cephesiydi... Bütün bu mülâhazalarla şunu göstermek istiyorum ki 1961 Ekimine kadar yapılacak serbest ve dürüst bir seçimle iktidara gelecek siyasi heyet, idealistler için mutlaka emniyet idaresi olacaktır. Bunun aksi bir ihtimale hiçbir idarenin gücü yetmeyecektir.”. Bkz. Milliyet, “İnönü, ‘İhtilâle Yanlış Teşhis Konulmamalı Dedi’”, 10 Eylül 1960.

¹⁵² Milliyet, “Esin: ‘İhtilâl Bir Parti İçin Yapılmadı’”, 19 Eylül 1960. Komite içerisinde Türkçe ile beraber hareket eden ve iktibas edilen açıklamalar paralelinde düşünceleri haiz olan başka MBK üyeleri de bulunmaktadır. Mesela Taşer, 27 Mayıs'ta meydana gelen hareketi, “Atatürk neslinin Tanzimat zihniyetine karşı giriştiği” bir teşebbüs olarak yorumlamaktadır. Taşer'e göre, tahsilinin çoğunu Atatürk devrinde yapmış ve devleti “istikbal, refah, güvenlik” temin etmesi lazım gelen bir organ olarak gören “nesil” ise, 27 Mayıs'la birlikte “Türk milletini çağdaş medeniyet ve refah seviyesine ulaştırmak” için siyasi kudrete talip olmuştur. Bkz. Medeniyet, “Türkçe: Komünizmi Kuvvetli Aksiyonumuzla Ezip Geçeceğiz”, 28 Haziran 1965. 13 Kasım hadisesinde tasfiye edilecek bir diğer isim olan Fazıl Akkoyunlu da kendisiyle görüşen İngiliz hariciyesi üyesine; “Tüm cunta üyeleri Menderesin diktatörlüğe gidişini engellediler ama arada ihtilaflar oluştu. Bir grup hemen anayasanın yapılıp seçimlere gidilmesini isterken, diğer grup en az 4 yıl kalıp milliyetçi-sosyalist prensipli radikal reformların

MBK üyeleri bahsedilen bağlamda hareket ederken, “entelektüel” manada desteği, “sabık DP” ile yakın ilişki içerisinde olmuş olan “Havadis” gazetesinden almıştır. İsmail Hami Tezkan¹⁵³ ve Gökhan Evliyaoglu tarafından çıkarılan gazete Türkiye grubunun yanında zımnî olarak yer almış¹⁵⁴ ve Peyami Safa¹⁵⁵, Orhon Seyfi Orhon gibi

yapılması taraftarıydı” diyerek “komitedeki ihtilafın” ideolojik boyutunu ortaya koymaktadır. Bkz. FO 370/ 160791.

- ¹⁵³ İsmail Hami Tezkan, 27 Mayıs'tan tutuklanmış ancak tevkif süresi oldukça kısa sürmüştür. Tezkan'ın kısa bir süre zarfında tahliye olmasının, Türkiye'den gelen “özel bir emir” sonucunda gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bkz. Durum, “Cesaret ve Politika”, 28 Ekim 1965; Kim, “AP'de Türkiye Fırtınası”, 6 Mart 1963; Örtülü, s. 80.
- ¹⁵⁴ Kurtul Altuğ, Türkiye'nin Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde, İsmail Hami Tezkan ile Gökhan Evliyaoglu'nun, “Türkeş'in odasından çıkmadıklarını” beyan etmektedir. Bkz. Altuğ, s.71. Kamran Evliyaoglu ise bu hususta, Havadis gazetesinin “Türkeş'in inayetiyle” çıkabildiğini iddia etmekte ve diğer “sabık” DP'li gazetelerden bir tek Havadis'in “özel bir emir” doğrultusunda yayın hayatına devam edebildiğini ifade etmektedir. Bkz. Milliyet, “Çıkar Yol”, Yaz: Kamran Evliyaoglu, 14 Şubat 1963. Havadis gazetesinin “Türkeş'in İnayeti” ile çıktığına dair, bkz. Akis “MBK:Gurbet Yolcuları”, 21 Kasım 1960; Akis, “Ömürleri Vefa Etmedi”, 27 Mart 1961; Örtülü, s. 81. Gazetenin baş yazarı olan Gökhan Evliyaoglu, bu iddiayı; “DP kitlelerinin tecrit edilmeye çalışıldığı ihtilâl günlerinde Havadis gazetesinin Türkiye tarafından himaye edildiği iddiası yalandır, çünkü daha önemli işleri vardı” sözleriyle yalanlasa da, bkz. Gökhan Evliyaoglu., “Demokrat Parti-Adalet Partisi-Yeni İstanbul ve Alparslan Türkiye”, Yeni İstanbul, 6 Mart 1963, gazetenin yazarlarından birisi olan Orhan Seyfi Orhon; “O sıralarda Türkiye, Milli Birlik Hükümeti Başkanı'nın Müsteşarıydı. Eski Havadis gazetesinde yazarlar arkadaşlar, az çok düşündüklerimizi söyleyebilmek adına ondan cesaret alıyorduk” demek suretiyle bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Bkz. Kim, “AP:Türkeş Fırtınası”, 6 Mart 1963. 13 Kasım hemen akabinde, “Akis” mecmuası ise, “bir zamanların çok kudretli Albay, ‘Havadisın Albayı’ haline gelmişti”, sözleriyle bu münasebete müstehzi bir yaklaşım getirmiştir. Bkz. Akis, Kaçırılan Albay”, 14 Kasım 1960.

- ¹⁵⁵ “O günlerde milliyetçi olup da Türkiye'den bahsetmeyen hatta Türkiye'le arkadaş çıkmayan, ahbap olmayan azdı” sözlerini ifade eden Ergün Göze, Peyami Safa'nın da bu ahbap grubunun içerisinde olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Ekşi, s.187. Durum dergisinde yayınlanan dönem araştırmasında ise, Peyami Safa'nın ihtilâlin ilk günlerinde oldukça endişeli olduğu belirtilmekte ve sürekli “Bizimkiler komitede ekseriyette mi” sorusunu gündeme getirdiği ifade edilmektedir. Safa'nın “bizimkiler” derken Türkiye grubunu kast ettiği açıktır. Bkz. Durum, “Cesaret ve Politika”, 28 Ekim 1965. Türkiye'nin DP'li gruplarla ilişkisi, komite içerisinde, “iktidarı sivillere bırakmak” istemeyen üyeler içerisinde yer alan Suphi Karaman'ın da rahatsızlık duymasına yol açmıştır. Bkz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, “A.Türkeş'i Müsteşarlıktan Uzaklaştırma Teşebbüsleri”, Milliyet, 7 Nisan 1965.

isimlerin köşe yazılarıyla da, MBK'nın "radikal" olarak addedilen grubunun fikirleri desteklenmiştir.

Gökhan Evliyaoğlu, oy kaygısı taşımayan ve seçmen kitlelerine bağlı olmak durumunda kalmayacak olan "inkılap hareketinin", temel meseleleri hallettikten sonra yeni sosyal muhit yeni siyasî müesseseler çıkaracağını düşünmektedir.¹⁵⁶ "Sosyal muhitin hazır olmamasından" dolayı, "aceleciliğe" lüzum olmadığını düşünen Evliyaoğlu'na göre, "yarım asırdır devam eden memleketin sosyal meselelerine ilim ve medeniyet noktasında düşünen zihinler" mevcuttur.¹⁵⁷ Bu minvalde, "toprak reformu" gibi "köklü" meseleler ancak devamlı otoriteler tarafından gerçekleştirebilir, geçici idareler gerçekleştiremez¹⁵⁸. Bundan ötürü, ordu, "dördüncü defa vaat edilen hürriyeti"¹⁵⁹, "milleti ve dünyayı tatmin eden bir adaletle" gerçekleştirmek üzere; memlekette hiçbir siyasî partinin gerçekleştiremeyeceği yenilikleri getirerek Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine ulaştıracaktır¹⁶⁰. Numan Esin'in iktibas edilen konuşmalarına da değinen Evliyaoğlu, MBK'nın yayınladığı bildiriler itibariyle; harekâtın "kardeş kavgasını" önlemeye matuf olduğunu ve "hiçbir şahıs ve zümreye" karşı yapılmadığını dile getirmekte ve Esin'i desteklemektedir¹⁶¹.

"Havadis" gazetesinin bir diğer yazarı Peyami Safa ise, Türkiye'de "fikir particiliğinin" gelişmediği ondan ötürü "milletin de kısır

¹⁵⁶ Gökhan Evliyaoğlu, "Kuruluşu Beklenen Partiler Üzerine", Havadis, 11 Eylül 1960.

¹⁵⁷ Evliyaoğlu, "Particilik Oyunu", Havadis, 25 Ekim 1960.

¹⁵⁸ Evliyaoğlu, "Yeni Şartlar ve Yeni Partiler", Havadis, 10 Eylül 1960.

¹⁵⁹ Yazı içerisinde "tavzih" edilmemiş olan "dördüncü defa vaat edilen hürriyet" ibaresinden kastın, Muzaffer Özdağ'ın daha önce ifade ettiği 1876-1908-1919 hadiselerini izafe etmesi oldukça muhtemeldir. Evliyaoğlu'nun bu yazıyı 20 Eylül'de kaleme aldığı, Özdağ'ın ise mezkûr beyanatı 16 Eylül tarihinde verdiği düşünüldüğünde, söz konusu "ihtimalin" oldukça kuvvetli bir konumda olduğu düşünülebilir.

¹⁶⁰ Evliyaoğlu, "Gene 27 Mayıs İnkılabı Üzerine", Havadis, 20 Eylül 1960. Evliyaoğlu'nun söz konusu yazıyı, Türkçülüğün sembol ismi olan Nihal Atsız'ın, "Bütün Türkler Bir Ordu, Katılmayan Kaçaktır" dizeleriyle bitirmesi oldukça manidar durmaktadır. Zira Evliyaoğlu'nun burada hem dizedeki mana itibariyle, MBK içerisindeki "ihtilafa", "radikal" olarak tasvir edilen grup adına slogan attığı hem de slogan attığı grubun liderine, "Atsız" üzerinden selam yolladığı yorumu yapılabilenmektedir.

¹⁶¹ İnönü'nün zikredilen beyanatına nazire olarak yazıldığı düşünülen bu yazı için, Bkz. Evliyaoğlu, "Asıl Zararlı ve Yanlış Teşhis", Havadis, 13 Eylül 1960.

bir döngüde” tercihler yapmak zorunda kaldığını düşünmektedir. MBK’nın bu açıdan, “fasit daireyi” önlediğini zikreden Safa’ya göre, mevcut komitenin “alaturka demokrasinin” sorunlarını çözene kadar görevde kalması lazım gelmektedir¹⁶². Zira CHP “altı ok eklektizminden kurtulamamış”, Millet Partisi ise, “ne program ne de teşkilat açısından parti evsafından” mahrum kalmıştır. Bundan ötürü, farklı programları haiz fikir partileri kurulmadığı müddetçe, “derme çatma bir demokratik rejime” geçmek yerine ya “seçimler müteakip sonbahar” yapılmamalı ya da “yeni partilerin” ihdas olunmasına meydan verecek iklim yaratılması lazım gelmelidir¹⁶³.

Havadis gazetesinin, Türkiye grubu ile olan “fıkrî münasebetinin” yakınlığı, gazetenin en önemli iki yazarının köşe yazılarından rahatlıkla çıkarılabilmektedir. Hem komite üyeleri hem de gazetecilerin yazılarından “öznel” çıkarıldığı takdirde, hangi açıklamayı/yazıyı kimin ifade ettiği kolaylıkla karıştırılabilmektedir. Bu münasebetin iki taraf adına da kazanımları muhakkak olmuştur zira ileride görüleceği üzere “kayıplar” da iki taraflı olacaktır. Esasında buradaki ilişkinin kaynağı olarak, “basında nüfuz edinmeye” çalışan “yönetici klik” ile “kendisine meşruiyet” arayan kalem erbabı arasındaki “menfaat ilişkisi” olarak yorumlayabilmek de mümkündür. Ancak, MBK içerisinde mevcut olan bu fikirleri sadece “sabık” DP’li grubun dile getirmediği, Ahmet Hamdi Başar ve Aziz Nesin gibi çok farklı ekolden gelen insanların da, “MBK’nın en az 4 yıl görevde” gibi düşünceler öne sürdüğü keyfiyeti¹⁶⁴, değinilmesi gereken bir noktadır.

MBK içerisinde “komitenin idarede kalması” tezini savunan ve bu minvalde hareket eden subaylara, basın üzerinden ciddi bir

¹⁶² Peyami Safa, “Alaturka Demokrasimiz”, Havadis, 13 Eylül 1960. Safa başka bir yazısında, demokrasiye sadece milletin değil aydınların da hazır olmadığını zira “fikir adamlarının ve aydınların sistematik düşünceye” sahip olmadıkları kanaatinde olduğunu belirtmektedir. Bkz. Safa, “Siyasi-Sosyal Fikir Sistemleri”, Havadis, 9 Eylül 1960.

¹⁶³ Peyami Safa, “Parti Lazım”, Havadis, 10 Eylül 1960. Safa burada, o yıllarda sıklıkla yapıldığı üzere, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ni, sehven “Millet Partisi” olarak yazmıştır. İlave olarak, o dönemde CKMP lideri olan Osman Bölükbaşı’nın da, “acele olarak seçime” gidilmemesi yönündeki beyanatı, belirtilmesi lazım gelen bir husus olmaktadır. Bkz. Özdağ, s. 286.

¹⁶⁴ Hamdi Başar için, bkz. Özdağ, s. 353; Nesin için, bkz. Maraşlı, s. 66.

muhafelet de yürütölmüştür. Bu kesim nezdinde 27 Mayıs'tan, 13 Kasım'a geçen süreç, ihtilâllerin kendine münhasır “mutat hastalıklarına” şahit olmuştur. Söz konusu cenaha göre bu hastalık, “askerî idarenin devam ettirilmesi marazı” olmuş ve “27 Mayıs ameliyatı, hastayı daha da hasta etme”¹⁶⁵ istikametine girmiştir¹⁶⁶. Şevket Süreyya Aydemir de, ihtilâlden iki sene sonra yayınladığı bir makalede iki grup arasındaki ayrıma şu şekilde yorum getirecektir:

“27 Mayıs idaresi iki ayrı cereyanı meydana getirdi. Bunlardan ilki, Batılı manada memlekette bir hukuk devleti ve demokrasi getirmekti. İkinci cereyan ise, ihtilâle inkılapçı bir hava getirmek ve memlekette ancak inkılabın meydana getirebileceği sosyal değişimleri gerçekleştirmek istiyordu. Bu akademizm ile inkılapçılık çatışmasıdır, birinci grup 27 Mayıs'ın gayelerine sadık kalarak, yalnız demokratik bir hukuk devletine varılacak klasik formülleri gerçekleştirecek bir muhafazakâr kadro olarak inkılapçıların karşısına çıktı. Yeni bir anayasa, yeni bir seçim kanunu, yeni seçimler ve seçimler akabinde kışlaya geri dönme, arkasına bile bakmayıp yapılanları unutm! İlk grup haklıydı zira ikinci grup dayanakları olmayan, sonu belli olmayan bir macerayı savunuyordu. İkinci grup arkasına Atatürk'ü alıp ,onun devrimlerini tamamlama misyonundaydı, onlara göre partiler arası kısır çekişmeler ile sosyal sorunlar halledilemezdi, bundan ötürü İstiklal mahkemeleri tekrar kurulacak, köklü reformlar tatbik edilecekti.”¹⁶⁷

Seçimlerin elan yapılmasını destekleyen köşe yazarları ise, 27 Mayıs ile 13 Kasım arasındaki süreç içerisinde, Türkeş'i “açık hedef”

¹⁶⁵ Bu hususta ameliyat metaforunu kullanacak bir diğer isim Yakup Kadri Karaosmanoğlu olacaktır: “İhtilâl bence hasta bir cemiyet bünyesine yapılan ameliyat demektir. Ameliyat yapılmıştı ama neşterin vurulduğu yerden hala irin akıyordu. Zira orası bir takım haşin eller tarafından tırmalanıp durmakta idi. Oysa bunun tam tersine yaranın büyük ihtimamla tımarlanması gerekirdi.” Bkz. Karaosmanoğlu, s. 240.

¹⁶⁶ Özcan Ergüder, “Kapının Ağzında”, Kim, 19 Aralık 1960.

¹⁶⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “27 Mayıs İhtilâlinde Beliren İki Cereyan”, Yön, 30 Mayıs 1962. Aydemir'in yorumuna ilave olarak, “radikal” olarak nitelendirilen komite üyelerinin “Atatürkçülüğü”, kendi hareket tarzlarına “meşruiyet” kazandırmak adına kullandığı yönünde yorumlar mevcuttur. Bkz. Doğan Akyüz, “Ordu ve Resmi Atatürkçülük”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:2 Kemalizm, s. 190; Ilıcak, s. 26.

olarak göstermemiş, Türkîş'e dair çekinceler, zımni bir şekilde teza-hür ettirilmiştir.

Türkîş kliğine dair ilk müşahede edilen rahatsızlık, Türkîş'in "Havadis" gazetesi yazarları tarafından övülmesi üzerine olmuştur. Akis mecmuası, bu noktada Türkîş'in "istismar vesilesi" haline getirilmeye çalışıldığını öne sürmektedir. Dergide söz konusu olan haberde, Menderes sonrasında "hamisiz" kalan DP'li yazarların, kendilerine "kudret" aradığı bundan ötürü "İnönü düşmanı" olmakla belledikleri Türkîş'e sarıldıkları ifade edilmektedir. Oysaki Türkîş, "*sadece saygı beslediğini ifade ettiği İnönü'yü 27 Mayıs'tan sonra bir tek defa*" görmemiştir¹⁶⁸. Ayrıca, "kudret arayanlar bilmelidir ki, artık devir Menderes devri değildir" ve "*kudretleri birbirlerinin tıpatıp eşi olan otuz sekiz üyeden müteşekkil*" bir komite mevcut bulunmaktadır¹⁶⁹. Türkîş'e dair övgü dolu sözlerin de bulunduğu bu haberde, Türkîş'i, irtibat kurduğu "kesimler" üzerinden "örtülü" bir uyarma söz konusudur. Nitekim bu ikaz, komite üyelerinin hepsinin eşit yetkide olduğu sözü üzerinden tescillenecektir. Aynı mecmua, mezkûr haberden bir hafta sonra da; "*Türkîş'in yaman bir CHP ve İnönü düşmanı olduğu*" ve "*Millî Birlikçilerin kaptıkları koltukları bırakmayacakları*" sözlerinin, "başkent in kaynayan dedikodu kazanında" konuşulduğunu ileri sürmüştür¹⁷⁰.

Türkîş hakkında "örtülü" bir şekilde yayınlar mevcut iken, Türkîş'in yakın arkadaşları Numan Esin ve Muzaffer Özdağ, açık bir surette istihdaf edilmiştir. Bu duruma emsal olarak verilecek en bariz örnek, Numan Esin'in, yukarıda da değinilmiş olan 9 Eylül konuşmasından sonra, muhtelif mecmualarda eleştirilmesi olmuştur. "*En Büyük Tehlike*"¹⁷¹ başlığıyla Esin'in mezkûr açıklamalara

¹⁶⁸ Daha önce de bahsedildiği üzere, ilerleyen yıllarda aynı mecmuada, Türkîş'in ihtilâl günü İnönü'nün elini öptüğü iddia edilecektir. Bkz. Akis, 26 Şubat 1962.

¹⁶⁹ Akis, "Yurtta Olup Bitenler", 3 Ağustos 1960.

¹⁷⁰ Akis, "Dedikodu Üzerine Politika", 10 Ağustos 1960.

¹⁷¹ 1940'lı yıllarda yükselen Türkçülük hareketi karşısında, Faris Erkman müstearını kullanan Reşit Fuat Baraner, "En Büyük Tehlike" adıyla, Türkçülüğü ve Türkçüleri eleştirdiği bir broşür yayımlamıştır. Baraner bu eserde, Türkçülerin Türkiye'nin Nazi Almanya'sı ile birlikte savaşa girerek Türk kökenli halkları, Sovyetler Birliği boyunduruğundan kurtarmasını ve "Büyük Türkiye" çatısı altında birleştirmesini savunduklarını iddia etmiştir. Eserde Türkçü görüş memleket için "en büyük tehlike" olarak dile getirilmiştir. Bkz. Sanlı, s. 71. Bu broşürün kaleme alınmasından

yanıt verilen bir yazıda; “hafıza-i beşerin nisyan ile malul olabileceği” ve devleti yönetenlerin, “her şeyden evvel” geçmişi bilmek gibi bir sorumluluğu olduğu belirtilmektedir. Bu meyanda, 1960’daki şartları 1920 ile karşılaştırmak ve “bütün bir maziyi” inkâr etmek, hataların başlangıç noktası olacaktır ancak “en büyük hata”, 1950 öncesi süreç ile akabindeki dönem arasında “en ufak hata görme-mek” konumundadır. Yazı; “*Demokratik cumhuriyetin tarihinde tıpkı 1946-50, tıpkı 1950-60 gibi, Millî Birlik İdaresine ait 1960-1961 devresi de bir sayfa olarak anılacaktır*” öngörüsüyle tamamlanmıştır¹⁷². Bu makalede dikkatleri celp eden iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi, makale için tercih edilen başlık vasıtasıyla, başta Türkçe olmak üzere “radikal” olarak nitelendirilen gruba, “3 Mayıs 1944” göndermesi yapılması vakasıdır. İkinci önemli nokta ise, yazıda, Milli Birlik Komitesi’ne, “1960-1961 devri olarak anılacak” denilmesi suretiyle “ömür” biçilmesi olmuştur.

Esin’in “9 Eylül” konuşmasına karşılık, yukarıda aktarılan makaleye benzer bir köşe yazısı “Kim” mecmuasında neşredilmiştir. Esin ile birlikte Muzaffer Özdağ’ın da eleştirildiği bu yazıya göre; “bu iki genç subayın”, 27 Mayıs öncesi devri “iyi incelemediği”, “olaylara tanıklık etmediği” anlaşılmaktadır. Ayrıca, demokratik rejimler partisiz olamayacağına göre, “bütün gelmiş geçmiş” partileri aynı potada eritmek yanlış bir tutumdur¹⁷³.

Verilen örnekler ışığında, Türkçe grubunun, 13 Kasım öncesinde “medyada” tenkit konusu haline gelmeye başladığı müşahede edilmektedir. Prensipler üzerinden yapılan bu tartışmaların yanında, MBK’nin çeşitli tasarrufları/uygulamaları, bu dönem içerisinde yaşanan mücadeleyi idrak edebilmek adına aydınlatıcı olacaktır.

hemen sonra Türkçü ekolün muhtelif mensupları cevap mahiyetinde kitaplar yayınlamıştır. Bütün bu eserler için bkz; Faris Erkman, *En Büyük Tehlike*, Ak-ün Matbaası, İstanbul, 1943, İstanbul; Atsız, *En Sinsi Tehlike*, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997; Reha Oğuz Türkkan, *Kızıl Faaliyet*, Bozkurtçu Yayınları, İstanbul, 1943; Orhan Seyfi Orhon, *Maskeler Aşağı: En Büyük Tehlikenin İç Yüzü*, Çınaraltı Yayınları, İstanbul, 1943.

¹⁷² Akis, “*En Büyük Tehlike*”, 12 Eylül 1960.

¹⁷³ Orhan Birgit, “*Yanlış Teşhisler Karşısında*”, Kim, 13 Eylül 1960.

“Milli Birlik Partisi” Meselesi

Komite içerisinde, idarenin ne zaman sivillere devredileceği hususu tartışılırken, “Milli Birlik Partisi” adında bir oluşumun ihdas edilmesi önerisi gündeme gelmiştir. Bu konu, Haziran ayından itibaren kamuoyunun gündemini işgal etmiş ve kaynağı “Kudretli Albay” olduğu iddia edilen söylentilere karşılık¹⁷⁴ komite içerisinde “farklı sesler” beyanatlarda tezahür etmiştir.

15 Haziran’da Cemal Gürsel’in sorulan bir soruya cevaben, “Yeni bir parti kurulması noktasında şu anda kesin bir şey söyleyemeyeceğim”¹⁷⁵ sözlerini sarf etmiş olması, bu düşüncenin “rüşeym” halinde dahi olsa, ihtilâlin ilk günlerinden itibaren mevcut olduğunu göstermektedir. Nitekim Türkeş, Milli Birlik Komitesi üyelerinin sivil olarak bir partiye girmesi ya da parti kurması fikrinin, 27 Mayıs’tan önce planlandığını öne sürmüştür¹⁷⁶. Ancak, Gürsel’in açıklamasının hemen ardından, komite sözcüsü konumunda olan Sami Küçük, “Milli Birlik Partisi” adında bir teşekkülün kurulmaması, böyle bir teşebbüsün “MBK yeminine” mugayir olacağını ilan etmiştir¹⁷⁷.

Milli Birlik Komitesi tarafından parti kurulması düşüncesi, DP’nin kapatılması için yapılan şikâyet üzerine¹⁷⁸, ciddiyet arz etmiştir. Bu dönemdeki “siyasî iklimin” değerlendirildiği İngiliz belgesinde, MBK’nın politik bir ikilem içerisinde olduğu. MBK üyelerinden bazılarının, bilhassa Türkeş’in, yeni bir parti kurulması yönünde olduğu belirtilmektedir. Bu teşebbüsün, “ihtilâl yemininden dönmek anlamına gelindiği” yönünde yorum yapılan belgede; MBK içerisinde kolektif ya da bireysel bir parti kurma teşebbüsünün olduğu yönünde herhangi bir kanıtın mevcut olmadığı ama “komite

¹⁷⁴ Akis, “İhtilâl”, 26 Şubat 1962.

¹⁷⁵ Cumhuriyet, 15 Haziran 1960.

¹⁷⁶ Türkeş-Baykal-Özdağ, s. 20.

¹⁷⁷ Milliyet, “Milli Birlik Komitesi Parti Kurmayacak”, 16 Haziran 1960.

¹⁷⁸ Demokrat Parti, 29 Eylül 1960 tarihi itibarıyla mahkeme kararı sonucunda fesh edilmiştir. Bkz. Bedia-Feroz Ahmad, s. 223.

üyelerinin” böyle bir teşebbüste CHP'nin açık hedefi olacaklarının “bilincinde” olduğu zikredilmiştir¹⁷⁹.

Komite dışında kalan Dünder Seyhan da hatıralarında yukarıda değinilmiş olan belgede ifade edilen cümleleri destekleyecek cümleler sarf etmiştir. Seyhan'a göre, Demokrat Parti'nin kapatılması ihtimalinden sonra, bu partiyi destekleyen veya CHP'nin karşısında bulunan vatandaşların politik tercihlerine yön verecek bir siyasî teşkilatlanmanın kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Kurulacak olan partinin, MBK'nın “*dirijanlığı*” altında tesis edilmesinin elzem olduğunu düşünen Seyhan, “lüzuma sebep” olarak, serbest irade ile kurulacak partinin, Halk Partisi tarafından “inkılap düşmanlığı” bahanesiyle, yıpratılması ihtimalinin yüksek olması ihtimalini göstermiştir¹⁸⁰.

DP'nin muhtemel “kapatılması” olgusu üzerine, MBK öncülüğünde parti kurulması fikrini haiz olan tek klik, Türkeş grubu olmuştur. Cemal Gürsel de, bu noktada, MBK partisi kurulması adına Emniyet Genel Müdürü olan Necip San'ı görevlendirmiş ve Aydın Yalçın¹⁸¹ ile Ekrem Alican'a bu hususta çalışmalar yaptırmıştır¹⁸². Türkeş, bu süreci şu cümlelerle açıklamaktadır:

¹⁷⁹ FO 371/153035.

¹⁸⁰ Seyhan, s. 95.

¹⁸¹ Akis dergisinde, MBK içerisinde “yeni bir partinin” kurulması fikrinin ilk defa Türkeş tarafından benimsendiği belirtilen dönem yazısında, Türkeş'i bu noktada “heveslendiren” kişilerin Aydın Yalçın ve Fikret Ekinci olduğu ileri sürülmektedir. Yazıya göre, Türkeş “eski Hürriyet partisinin” kurmayları ile birlikte komite adına bir parti kuracak ancak bu partinin güçlenmesi aşamasında, “askeri idareyi” devam ettirmeyi savunacaktır. Bkz. Akis, “*Bir Teşebbüsün Hikâyesi*”, 2 Aralık 1960. Aydın Yalçın, ileride de değinileceği üzere, Türkeş'in inisiyatifleriyle yayınlamaya başlayacak olan “Öncü” gazetesinin de “baş yazarı” olacaktır.

¹⁸² Yeni İstanbul, “*Türkeş Konuşuyor*”, 10 Haziran 1967; Akis, “*İhtilâl*”, 26 Şubat 1962; Akis, “*Demeç Havayı Değiştiriyor ve Kudretli Albayın Dışleri Sökülüyor*”, 17 Aralık 1966; Özdağ, s. 325; Örtülü; s. 23; Taylak, 89. “Türkeş Konuşuyor” başlığı altında, “Yeni İstanbul” gazetesinde 17 Mayıs 1967 itibarıyla tefrika halinde yayınlanan mülakatlar, daha sonra “1944 Milliyetçilik Olayı” ismiyle kitaplaştırılmıştır. Bkz. Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, Arkın Yayınevi, İstanbul, 1968. Ancak, burada iktibas edilen cümleler, kitaptan çıkarılmıştır. Büyük ihtimalle bunun sebebi, partileşme adına çalışma yaptıkları kişilerin, kitabın yayınlandığı 1968 tarihi itibarıyla, Türkeş'in siyasi rakipleri olmasında aranmalıdır.

“Milli Birlik Komitesi üyelerinin orduya dönmesi hem mümkün değildi hem de uygun değildi. Bu arada başsız kalan bir Demokrat kitlesi, vatandaş topluluğu vardı. Bu vatandaşları biz toparlayabiliriz diye düşündüm... Bu parti meselesi ortaya çıkınca Cemal Paşa ile görüştüm. Ayrıca, Ekrem Alican ile de müzakere ettik. Partileşme konusunu araştırırken, Sıtkı Ulay Paşa evinde yemek düzenlendi... Ev sahibi Sıtkı Ulay Paşa, yemek sohbetine, ‘bir parti kurmak lazım’ diye başladı. Konuyu uzun uzun müzakere ettik. Demokrat Parti tabanına dayalı bir partinin kuruluş şartlarını tespitte çalıştık”¹⁸³.

Bu gelişmelerin akabinde, Türkiye, Adalet Bakanı olan Abdullah Gözübüyük, Necip San, Aydın Yalçın ve Ekrem Alican ile çeşitli toplantılar yapmış¹⁸⁴ ve yardımcısı olan Fuat Uluç’u “parti tüzüğü” hazırlatmak için görevlendirmiştir¹⁸⁵. Eylül ayına gelindiğinde, Türkiye’nin köklü reformlar yapmak adına “komitenin dört yıl” idarede kalması ve “Milli Birlik Partisi adıyla kurulacak siyasî teşekkülle seçimlere katılınması” önerisini komiteye sunduğu iddia edilmiştir¹⁸⁶. 11 muhalif oya karşın, 26 oy ile kabul edildiği öne sürülen bu iddianın referansları, öznel yapıları itibariyle kuşku çekmektedir. Buna mukabil, başlangıçta parti kurulması fikrine sıcak bakan Gürsel’in gelişen süreç içerisinde, kanaatini değiştirdiği kesinlik arz etmektedir. İngiliz belgeleri, bu minvalde İnönü ile Gürsel arasında yapılan görüşmeye dikkat çekmekte ve Gürsel’in müstakbel Cumhurbaşkanı olmak için CHP’nin desteğini almak istediğini ileri sürmektedir¹⁸⁷.

Parti kurulması tartışmaları, dönemin medya organlarına da yer bulmuştur. Bu minvalde Türkiye, “*Ordudan ayrılıp parti kuracak mısınız*” sorusuna, “böyle bir parti kuracak olursak arkadaşlarla karar veririz” yanıtını vermiştir¹⁸⁸. O dönemde Türkiye ile beraber

¹⁸³ Turgut, s. 236. O dönemde Milli Birlik Komitesi içerisinde yer alan Ahmet Yıldız da, Sıtkı Ulay’ın parti kurma teşebbüsleri dâhilinde yer aldığını zikretmektedir. Bkz. Yıldız, s. 191.

¹⁸⁴ a.g.e, s. 238;

¹⁸⁵ Örtülü, s. 23; Maraşlı, 82.

¹⁸⁶ Tercüman, “*Rıfat Baykal: İnönü’nün 20 Yılı Tahrir ve Diktatörlükle Geçmiştir*”, 26 Mayıs 1965, Örtülü, s. 21; Maraşlı, 82.

¹⁸⁷ FO 371/153036.

¹⁸⁸ Havadis, “*A.Türkeş, Komünizmin Düşmanınız Dedi*”, 10 Ekim 1960.

hareket eden MBK üyelerinden Numan Esin, “partisiz demokrasi” olmayacağını bundan ötürü “üçüncü bir partinin” kurulması lazım geldiğini zira halen partisiz kalan büyük bir kitlenin mevcut olduğunu belirtmiş¹⁸⁹; Mustafa Kaplan¹⁹⁰ ise vatandaşların kendilerine parti kurmaları adına yoğun telkinleri bulunduğunu iddia etmiştir. Kaplan’a göre de, “ıcap olunduğu takdirde”, inkılapların muhafazası amacıyla, milletin içinde “ayrı bir kuvvet” olarak mücadele sürdü-rülecektir¹⁹¹.

Türkeş ve beraber hareket ettiği komite arkadaşları bu yönde açıklamalar yaparken, bu konu köşe yazarlarının da gündemine de taşınmıştır. Daha önceki başlıkta da değinildiği üzere, “iki kutbun” medyadaki yansımaları Gökhan Evliyaoğlu ile Metin Toker üzerinden gözlemlenebilmektedir.

Evliyaoğlu, CHP’nin “zihniyet devrimini” geçiremediğini ifade ederken, DP’nin “mevcudiyet” şartlarının ortadan kalkmadığını öne sürmektedir. Bundan ötürü, “Milli Birlik Komitesi”, 27 Mayıs şartlarını ihtiva eden, modern bir partinin kurulmasına zemin oluşturmali ve DP seçmenini de kazanacak bir yeni teşekkül ihdas edilmelidir¹⁹². Evliyaoğlu, bir başka yazısında ise “ üçüncü bir partinin” kurulması için bütün şartların hazır olduğunu ve müstakbel partinin doktrin partisi olması gerektiğini ifade etmektedir. Kurulacak olan parti, “aceleci politikacıların gayri ciddi teşebbüslerinin dışında”, ilmî yönden “hazır bir kadro” tarafından desteklenmeli ve bu “ekibe”, bir “beyin” önderlik etmelidir¹⁹³. Evliyaoğlu’nun bahsedilen köşe yazısında “beyin” metaforundan, Türkeş’i ima ettiği, tahmin edilmesi zor olmayan bir vakıa durumundadır. Ayrıca, iktibas edilen cümleler ile Türkeş grubunun “fıkrî” müşareketi rahatlıkla gözlemlenmektedir.

¹⁸⁹ Havadis, “Numan Esin ‘Üçüncü Partiye İhtiyaç Var’ Dedi”, 6 Ekim 1960.

¹⁹⁰ 1923 yılında Yunanistan’ın “Drama” şehrinde dünyaya gelen Mustafa Kaplan, kurmay yarbay sıfatı ile 27 Mayıs hareketine katılmıştır. 27 Mayıs sürecinde Türkeş ile beraber hareket eden Kaplan, CKMP’de de siyaset yapacaktır. Bkz. Maraşlı, s. 22.

¹⁹¹ Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 3 Ekim 1960.

¹⁹² Evliyaoğlu, “Yeni Bir Parti Kurulmalıdır”, Havadis, 7 Eylül 1960. O dönemde Yasıada’da bulunan DP’li gazeteci Mithat Perin de, Türkeş’ten, Demokrat Partililere dayanmak suretiyle bir hamle yaparak iktidara gelmesini beklediklerini ifade etmektedir. Bkz. Mithat Perin, “Yasıada’da 476 Gün”, Haber, 19 Mayıs 1967.

¹⁹³ Evliyaoğlu, “Üçüncü Partinin Şansı”, Havadis, 10 Ekim 1960.

“Üçüncü parti” tartışmaları altında, Milli Birlik Komitesi’nin siyasallaşma teşebbüsleri, Metin Toker’ın köşesinde de gündeme gelmiştir. Toker’e göre DP’nin kapatılması üzerine “bazı politika heveslileri”, serbest kalan dört milyon oyun peşine düşmüşlerdir. Demokratik rejimlerde, “isteyen partisini kurup” propagandasını yapabilir ancak “İnkılap Türkiye’sinde”, hiç kimse “Millî Birlik” kalkanını önüne alıp, DP’nin “muhayyel” oylarını almak uğruna “Millî Birlik” ismini istismara yeltenemeyecektir¹⁹⁴. Toker bu yazı vasıtasıyla, Türkeş kliğinin teşebbüslerini, herhangi bir zamir kullanmadan, örtük bir şekilde tenkit etmiştir. Yazıda kullanılan üslubun, daha önceki zaman dilimlerine kıyasla daha sert olduğu dikkat edilirse, sürecin “radikaller” adına daha şiddetli geçtiği fark edilmektedir.

Tarihin gidişatı, “Milli Birlik Partisinin” kurulmadığını/kurulamadığını göstermektedir. O dönemde, bu partinin kurulmasını destekleyen Numan Esin ve Dünder Seyhan’ın, mevcut durumdan Türkeş’i mesul tutmuş olmaları ise, üzerinde durulması lazım gelen bir husustur. Seyhan, “Milli Birlik Partisi” kurulması önerisinin komitede kabul edildiğini ancak “komiteden ayrılıp halk arasına karışarak partiyi kuracak tek bir adamın ortaya çıkmadığını” söyleyerek, Türkeş’i hedef göstermiştir¹⁹⁵. Numan Esin ise, bu konunun komitede halledilemediğini ve komitedeki rakiplerinin kendilerine “istifa edin” şartını sunduklarını belirtmiştir. Esin, bunun üzerine Türkeş’e konuyu açtığını ve CHP karşısında rekabet edebilecek bir siyasî “organizmayı” kendilerinin kurmasını teklif etmiştir. Ancak, Türkeş “muhtemel riski”, “*bunlar bize adım attırmazlar*” demek suretiyle “göze alamamıştır”¹⁹⁶.

¹⁹⁴ Metin Toker, “Büyük Kumar”, Akis, 3 Ekim 1960.

¹⁹⁵ Seyhan, 96.

¹⁹⁶ Esin, 186: Türkeş, anılarında bu bağlamda ilgi çekebilecek şu anekdotu aktarmaktadır: “*Selim Sarper yanıma gelerek ‘Albayım, sizin yeni bir parti teşebbüsünüz varmış, doğru mu’ sorusunu yöneltti. Ben de kendisine; ‘‘Sayın Sarper,’ DP’nin kapatılışından sonra siyasi denge bozuldu. Açıkta kalan büyük bir vatandaş kitlesi var. Bunları toparlayacak yeni bir parti kurmak... gerekiyor’ dedim. Kendisi de cevaben; ‘Albayım, böyle bir parti kuracak olursanız, ben de sizinle beraberim... Yalnız, size şunu söyleyeyim, çok dikkatli olmalısınız çünkü benim tanıdığım kadarıyla İnönü, müthiş siyasi manevralar tertipleme kabiliyetinde olan bir kimsedir. Bunun için, girişmekte olduğunuz yeni parti içinde, O’nun tarafından ortaya konacak birçok çetin şeylerle karşılaşacağınızı hatırlınızdan çıkarmayın’ sözlerini sarf etti.*” Bkz. Turgut, s. 239; Ilıcak, s. 87.

13 Kasım'a Giden Yolda "Komite" İçerisindeki Siyasî Gelişmeler

Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı Görevinden Alınması

MBK içerisinde Türkeş ile beraber hareket eden Ahmet Er; *"zannediyorum ki, Ağustos sonlarına veya Eylül başına kadar güç Türkeş grubunun elindeydi"*¹⁹⁷ tespitinde bulunmaktadır. Ancak, yaşanan gelişmeler, Türkeş grubunun 13 Kasım hadisesiyle tasfiye edilmesine yol açacaktır. 13 Kasım'a giden yolda önemli dönemeçlerden birisini, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden alınması oluşturmuştur. Bu hadiseye yol açan gelişmeler, ağustos ayında komite içerisindeki "ihtilafların" ayyuka çıkmasıyla beraber olgunlaşacaktır.

Talat Aydemir'in anılarında, Türkeş'in "Başbakanlık Müsteşarlığı" makamını "işgal" etmesinin herkesi ürküttüğü yorumu bulunmaktadır. Bundan ötürü Aydemir'e göre, Türkeş'in "her şeye hâkim" görüntüsünü tehlikeli addedenler, Türkeş'i görevinden uzaklaştırmak yönünde karar almıştır¹⁹⁸. Nitekim MBK adına Ağustos ayı, İngiliz belgelerine de *"Millî Birlik Komitesinin Madanoğlu ve Türkeş grubu olarak ikiye bölündüğü, Türkeş grubunun daha sert olduklarını ve yönetimi sivillere bırakmak istemedikleri, bakanların da değişeceğinin rivayet edildiği"* yorumları doğrultusunda yansımıştır¹⁹⁹. Bu ay dâhilinde yaşanan gelişmeler ise, İngiliz Hariciyesi'nin bilgilerini doğrulamıştır. Türkeş, Kabibay ve Erkanlı tarafından öne sürülen "hükümetin yeterince hızlı olmadığı" ve bundan dolayı "komitenin icrayı ele alması gerektiği" önerisi oylamaya sunulmuş ancak Gürsel'in de karşı oyuyla, bu teklif 19 karşı oyla reddedilmiştir²⁰⁰. Buna

¹⁹⁷ Er, s. 111.

¹⁹⁸ Aydemir, s. 54.

¹⁹⁹ FO 371/153035.

²⁰⁰ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *"Komitede Bölünme"*, Milliyet, 6 Nisan 1965; Maraşlı, s. 63; Altuğ, s. 52. İpekçi-Coşar, bu oylamada "kesin" olarak "evet" oyu kullananların isimlerin; Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Esin, Karaman, Özgüneş, Özdağ,

mukabil, Türkeş grubuna taviz olarak addedilen bir gelişme olarak, mevcut kabineden 10 bakan görevinden uzaklaştırılmıştır²⁰¹.

13 Kasım'da tasfiye edilecek "14'lerin" tebellür edilmeye başlandığı bu oylama akabinde ikinci gelişme olarak, Türkeş'in "Başbakanlık Müsteşarlığı" görevinden istifa etmesi talebi, komitenin gündemine taşınmıştır. İngiliz belgelerinde, Selim Sarper ile yapılan bir görüşmeye istinaden, Türkeş'in "Başbakanlık Müsteşarlığı" yerine bakan olmasının, "kendisinden hazzetmeyen MBK üyeleri", "CHP" ve "basın" tarafından talep edildiğini ancak kendisinin "Gürsel'den sonra en güçlü kişi olmasından" ötürü bu teklife sıcak bakmadığı belirtilmiştir²⁰². Talat Aydemir'e göre ise "Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı" görevini ifa ederken, "her şeye hâkim" bir durumda bulunması herkesi ürkütmüş bundan ötürü de Türkeş'in görevden uzaklaştırılması kararlaştırılmıştır²⁰³. İpekçi-Coşar da, yaptıkları dönem araştırmasında İngiliz belgelerini ve Aydemir'i tasdik etmekte ve Türkeş'in "geniş yetkilerinden" rahatsız olan diğer kliğin, kendisinin "Başbakanlık Müsteşarlığı" görevinden istifasını komitede gündeme getirdiğini ileri sürmektedir. Bu teklif karşısında, Türkeş'e yakın olan isimler, "*madem Türkeş'in müsteşarlık görevinden ayrılması isteniyor, o zaman ek görevi bulunan bütün arkadaşlara aynı prensibi uygulayalım*" demek suretiyle "karşı" hamlede bulunmuşlardır²⁰⁴.

Bu gelişmelerin akabinde, 21 Eylül 1960 itibariyle, Türkeş görevinden istifa etmek zorunda kalmış ve yerine İçişleri Bakanı Müsteşarı olan Hilmi İncesulu getirilmiştir²⁰⁵. Bu hadisenin bir gün öncesinde Türkeş, Ankara Hukuk Fakültesinde yaptığı konuşmada; "çağdaş uygarlığın olağan yöntemlerle" yakalanamayacağını, bu noktada ne "Tanzimat'ın" ne "Meşrutiyetin" ne de "Cumhuriyetin" bunu başaramadığını, dolayısıyla "güçlü bir atılımın" gerekli oldu-

Yıldız, Solmazer, Taşer, Akkoyunlu, Soyuyüce ve Baykal olduğunu açıklamaktadır. "Evet" oyu kullandığı iddia edilen Ahmet Yıldız'ın hatıralarında bu "oylamadan" söz edilmemektedir.

²⁰¹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, "Komitede Bölünme", Milliyet, 6 Nisan 1965; Maraşlı, s. 63; Altuğ, s. 52.

²⁰² FO 371/153035.

²⁰³ Aydemir, s. 53.

²⁰⁴ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, "Türkeş'i Müsteşarlıktan Uzaklaştırma Teşebbüsleri", Milliyet, 7 Nisan 1965.

²⁰⁵ Milliyet, "Alparslan Türkeş Vazifesinden Ayrıldı", 23 Eylül 1960.

ğunu ifade etmiştir²⁰⁶. Kendisinin ve beraberindeki arkadaşlarının benzer konuşmaları daha öncede yaptığı belirtilmiştir ancak bu konuşmanın zamanlaması, “komite içerisindeki ihtilafların” ayyuka çıktığı ve “seçimlerin ne zaman yapılacağı” tartışmalarının üzerine gerçekleşmiştir. Bu durum da kendisine muvafık olmayan grubu, kati bir karar alma yoluna sevk etmiştir.

Türkeş'in mezkûr beyanatının zamanlaması adına dikkat çekici bir diğer noktanın, daha önce de değinilmiş olduğu üzere, İnönü'nün “meşhur 9 Eylül” nutkunda sarf ettiği; *“Bütün bu mülahazalarla şunu göstermek istiyorum ki 1961 Ekimine kadar yapılacak serbest ve dürüst bir seçimle iktidara gelecek siyasî heyet, idealistler için mutlaka emniyet idaresi olacaktır. Bunun aksi bir ihtimale hiçbir idarenin gücü yetmeyecektir”*²⁰⁷ açıklamasına cevap niteliğinde olması, dikkat değer bir husustur. Nitekim Cemal Gürsel mevzubahis hadiseden kısa bir süre sonra; *“kurtuluş yolunun millî irade yolu olduğuna mutlak surette inanmalıyız, bir milleti yükseltmenin yolu zorbalık ve şiddet yolu değil, demokrasi ve millî irade yoludur”*²⁰⁸ demek suretiyle seçim yapılması yönündeki kanaatini belirtmiştir.

İngiliz belgelerinde Türkeş'in görevden alınması; “Türkeş, Necip'in Nasır'ı pozisyonundaydı ve bu görevden çekiliş, gücünün azalması anlamına geliyor” şeklinde değerlendirilmiştir. Belgeye göre, Gürsel'in seçimlere dair beyanati, ticari çevreleri rahatlatmış ve Türkeş'in “tenzil-i rütbesi” de bu çevreler için güven verici olmuştur. Her ne kadar hadise, Türkeş'in ağzından “görevi bırakma” gibi açıklansa da bu Gürsel ve Madanoğlu tarafından kendi karizmasını korumak adına bir jest gibi telakki edilmiştir. Belge, “görevden alınma” noktasında yine de “mim” koymakta ve bu hadisenin belki de Türkeş'in “politik hırsları” için kasıtlı bir başlangıç olarak da değerlendirilebileceğini ifade etmektedir²⁰⁹.

²⁰⁶ Akis, “Sürpriz Olmayan Sürpriz”, 26 Eylül 1960; Maraşlı, s. 63.

²⁰⁷ Bkz. Milliyet, “İnönü, ‘İhtilâle Yanlış Teşhis Konulmamalı Dedi’”, 10.09.1960. Türkeş'e, İnönü'nün açıklamaları hakkında düşünceleri sorulmuş ancak kendisi; *“memleket efkar-ı umumiyesinin ardı arkası gelmez polemiklerle meşgul edilmemesi kanaatindeyim”* demek suretiyle cevap vermekten kaçınmıştır. Bkz. Milliyet, “Türkeş: ‘Polemige Girmeyeceğim Dedi’”, 19 Eylül 1960.

²⁰⁸ Milliyet, “Cemal Gürsel, ‘Diktatör Bir İdare Asla Olmayacak Dedi’”, 28 Eylül 1960.

²⁰⁹ FO 371/153035.

Ulusal basın, Türkeş'in "istifasını" "*beklenen sürpriz- sürpriz olmayan sürpriz*" gibi ifadelerle karşılamıştır. "İstifayı", "*beklenen sürpriz olarak*" tanımlayan "Kim" mecmuası, Türkeş'in "artık komiteden birisi" olduğunu ifade etmekte ve "*ihtilâlin iki numaralı adamının*" artık, istifadan önce "niyeysen" zikretmediği, en üstün makam olan "*Müsteşarlıktan da Bakanlıktan da üstün MBK üyesi*" sıfatını taşıyacağını belirtmiştir. Kim dergisine göre komitenin, "*tarafı kadar aleyhtarı da bol*" üyesi için artık yeni bir devir başlamıştır²¹⁰. Hadiseyi, "*sürpriz olmayan sürpriz*" olarak değerlendiren Akis dergisi ise, "*ihtilâlin ikinci adamı olarak görünmek için hiçbir gayret söylenemeyecek olan Türkeş'in*" "talihsiz" demeçlerden ve "ihtiyatsız" hareketlerden kendisini alamadığını ileri sürmüştür. Türkeş'in, "haklı veya haksız" bir biçimde, Milli Birlik Komitesi'ne hâkim zihniyetle "bağdaşmayan" grupla anılması, "İnönü düşmanı" olarak nam salması ve "*bunu bir nefeste yok etmesi mümkünken bilakis körüklemesi*" en son olarak da Ankara Hukuk Fakültesindeki "talihsiz açıklamaları", bu istifayı "*beklenen bir sürpriz*" haline getirmiştir²¹¹. Diğer iki dergiye nazaran daha temkinli ifadelerin kullanıldığı "Milliyet" gazetesinde ise, bilhassa yurtdışında Türkeş'in mazisinin ön plana çıkarılarak, üzerinde "Nasır" imgesinin oluştuğunu belirtmektedir. Gazeteye göre, bu istifanın, "söylenildiği gibi" CHP ya da komite içerisindeki "ihtilaf" ile alakası yoktur zira Türkeş "kendi inisiyatifıyla" idareyi sivil birisine bırakmıştır. Bundan ötürü, durum iyiye işaret eder çünkü "*bütün idareler kademe kademe sivillere geçecektir*". Artık, "ikinci cumhuriyet" gerçekleşinceye kadar idareyi "tarafsız siviller", Milli Birlik Komitesi'nin denetimi altında kalmak kaydıyla, yürütmelidir.²¹²

Türkeş'in görevinden ayrılmak durumunda kalması, dış basının da ilgisini çekmiştir. Times gazetesi, MBK içerisindeki yaşanan, "güç kazanımı yolunda iç çekişmenin" bu hadiseyle birlikte "gün ışığına" çıktığını belirtmekte ve "radikal kanadı temsil eden Türkeş'in, "muhafazakâr" eğilimli Madanoğlu'ya mağlup olduğunu ileri sürmüştür. "Times" gazetesi, hadisenin zamanlamasına da işaret etmiş ve MBK'yı tanıtmak amacıyla 32 komite üyesinin yurt gezi-

²¹⁰ Kim, "Beklenen Sürpriz", 27 Eylül 1960.

²¹¹ Akis, "Sürpriz Olmayan Sürpriz", 26 Eylül 1960.

²¹² Milliyet, "Türkeş'in İstifası", 24 Eylül 1960.

lerine başlayacağı bir sırada bu olayın tahakkuk etmesini manidar bulmuştur²¹³.

Metin Toker, Türkeş'in görevi "olay çıkarmadan" bırakmasını, yanında bulunan Dünder Taşer'in telkinleriyle gerçekleştiğini iddia etmiştir²¹⁴. Bu iddianın doğruluk payı teyit edilemese de, Türkeş'in hadiseyi sükûnetle geçiştirdiği ileri sürülebilir. Neticede hadise, İngiliz belgelerinde de belirtmiş olduğu üzere, "ılımlıların" yani idareyi sivillere bırakmak isteyen kâlin başarısıyla sonuçlanmıştır. Ancak, ileride tafsilatına değinileceği üzere, Türkeş grubu en radikal uygulamalarını "görevden alınma" sürecinden sonra gerçekleştirecektir²¹⁵.

13 Kasım'a Giden Yolda "Kurucu Meclis" Tartışmaları

13 Kasım'a giden süreçte, "sivil idare" tartışmaların şiddetli olarak yaşandığı bir diğer konu "Kurucu Meclis" tartışmaları esnasında vuku bulacaktır. Tartışmaları başlatan mesele ise, Siyasal Bilgiler Fakültesi profesörlerinin yapmış oldukları bir çalışma sonucunda, MBK'ye önerdikleri "Kurucu Meclis" teklifine Türkeş'in, "bu indî bir tekliftir"²¹⁶ cevabını vermesiyle kamuoyunun gündemine

²¹³ Times, "Turkish Official Dismissed: Internal Struggle For Power", 23 September 1960. Yazı içerisinde Madanoğlu için kullanılan "conservative" kelimesi "muhafazakâr" olarak çevirilmiştir. Ancak, burada kast edilen "muhafazakâr" kelimesi, Türkiye'de sıklıkla kullanıldığı veçhiyle dini bir anlam işaret etmemekte, "mevcut düzen", "statüko" yanlısı manasında kullanılmıştır. Bu köşe yazısı, İngiliz arşivlerinin; FO 371/ 153035 numaralı dosyasından temin edilmiştir.

²¹⁴ Akis, 17 Aralık 1966. İngiliz belgesinde vurgulandığı üzere, MBK içerisinde Gürsel, Türkeş, Madanoğlu, Okan ve Kabibay dışında kalan üyeler, MBK adına "yurt içi" gezilerine katılacaktır. Bkz. Özdağ, s. 355. Ancak, Taşer "boğaz ağrısını" bahane ederek bu geziye katılmamış ve Türkeş'in görevden ayrıldığı gün yanında durmuştu. Bkz. Akis, "Sürpriz Olmayan Sürpriz", 26 Eylül 1960. İpekçi ve Coşar'a göre, "yurt içi gezisi" dolayısıyla "komite içi darbe" beklentisi oluşmuş ve Taşer, "tank taburları" ile temasta olduğu için "bilinçli" bir şekilde Ankara'da tutulmuştur. Bkz. İpekçi-Coşar, "Yurt Gezileri Başlarken Bölünme Kesinleşiyordu", Milliyet, 17 Nisan 1965. Ahmet Yıldız da, 13 Kasım öncesinde "radikal" grup adına Taşer'in, "tank taburları" ile sürekli temas içerisinde olduğunu dile getirmektedir. Bkz. Yıldız, s. 194.

²¹⁵ FO 371/153036.

²¹⁶ Milliyet, "Türkeş'in Temasları", 9 Ağustos 1960; Cumhuriyet, 9 Ağustos 1960.

taşınmıştır. Hatırlanacağı üzere, Türkeş, ihtilâlden bir gün sonra MBK adına yaptığı açıklamada, “Kurucu Meclisin” ihdas edileceğini ilan etmiş ancak gelişen süreç dâhilinde, bu fikri “indî” yani kişisel bir görüşe indirgemıştır.

“Kurucu Meclis” tartışmalarının ikinci aşaması, Cemal Gürsel’in, Eylül ayında verdiği bir basın toplantısında, “komitenin iki aydan beri, Kurucu Meclis” kurulması adına çalıştığını, “emr-i vaki” sonucu ileri sürmesiyle başlamıştır²¹⁷. Türkeş’in açıklamasına yanıt niteliğini oluşturan bu beyanattan kısa bir süre sonra Türkeş, “karşı hamle” olarak, dönemin önemli Hukuk profesörleri olan Sıddık Sami Onar, Hakkı Veldet Velidedeoğlu ve Hüseyin Nail Kubalı’yı Ankara’ya çağırarak ve bir toplantı tertip ederek kendilerine “Kurucu Meclis” hakkındaki fikirlerini sormuştur. Onar ve Velidedeoğlu, “Milli Birlik Komitesi tam teşekküllü çalışmalı, böyle bir meclise gerek yok” yanıtını verirken, Kubalı; “Yassıada duruşmaları bitene kadar MBK idarede kalmalı ama yıpranmamak için iktidarı böyle bir meclisle paylaşmalı” mealinde bir fikirle cevap vermiştir²¹⁸. 20 Eylül 1960 tarihiyle gerçekleşen bu toplantıdan bir gün sonra Türkeş’in “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevinden ayrılmak durumunda kalması, bu noktada ilgi çekicidir.

Bu hadiseler yaşanırken, Metin Toker, Akis dergisinde çok önemli bir makaleye imza atacaktır. “*Bu Rejim İçinde Bir Meclis*” başlığında kaleme alınan yazıda, Kubalı’nın fikirlerine paralel olarak, Milli Birlik Komitesi’nin “idareyi” bırakmasının mümkün olmadığı ama “tabiatı itibariyle kapalı olan rejime, fikrî bir forum” işlevi görecektir “*Danışma Meclisinin*” ihdas edilmesinin faydalı olacağı

²¹⁷ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, “Gürsel’in Yaptığı Emr-i Vaki”, Milliyet, 8 Nisan 1965.

²¹⁸ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, “Gürsel’in Yaptığı Emr-i Vaki”, Milliyet, 8 Nisan 1965; Mithat Perin, “Yassıada’da 476 Gün”, Haber, 21 Mayıs 1967. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, yıllar sonra bu görüşmeyi doğrulamıştır. Bkz. Tekin, s. 190. Mithat Perin, bu görüşmenin olduğu 20 Eylül 1960 tarihini; “*Milli Birlik Komitesi içerisindeki grupların, elleri ceplerindeki tabancanın tetiğinde birbirlerini ciddi surette kollamaya başladıkları gün*” olarak tasvir etmektedir. Nitekim Perin’e göre, o devirde; “*nedense ihtilâlciler çift tabanca ile geziyor ve her gece başka bir yerde yatmayı güvenliklerinin temeli sayıyorlardı*”. Bkz. Perin, “Yassıada’da 476 Gün”, Haber, 20 Mayıs 1967. Milli Birlik Komitesi üyelerinden Ahmet Er de hatıralarında, MBK toplantılarında, herkesin üstünde “birden fazla” silah bulundurduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Er, s. 110.

kanaati belirtilmiştir. Toker'e göre, Milli Birlik Komitesi bu organın "kimlerden teşkil" edeceğini değil "hangi teşekküllerden temsilcilerin geleceğini" tayin etmelidir keza "istikbale ait ciddi taahhütler yüklenmek" zorunda kalacak Danışma Meclisi, "yüzde yüz Atatürkçü, yüzde yüz demokrat, yüzde yüz sosyal" prensiplerin savunulacağı mecra olmalıdır²¹⁹. Toker'in ifade ettiği cümlelerden, sınırları MBK içerisinde çizilmiş, korporatif yapıların, seçim yoluyla değil atanma yoluyla tensip edildiği bir yapının temsil edilmesi talebi ortaya çıkmaktadır. Bu yazının zamanlamasına paralel olarak, Muzaffer Özdağ da, Cemal Gürsel'in "sürç-i lisan" ettiğini zira Milli Birlik Komitesinin zaten aynı görevi ifa ettiğini, kurulacak olan müessesenin "Danışma Meclisi" olacağını ilan etmiştir²²⁰.

Milli Birlik Komitesi üyelerinin, basın yoluyla birbirlerini nakzettği bu dönemde bir diğer önemli hadise, komitenin iki karşı kliğinin bir araya geldiği toplantı olacaktır. Türkeş, Orhan Kabibay, Suphi Karaman, Orhan Erkanlı, Özdağ ve Esin'e karşılık Sami Küçük, Sezai Okan, Osman Köksal, Mucip Ataklı, Ekrem Acuner ve Fikret Kuytak'ın hazır bulunduğu 23 Ekim 1960 tarihli toplantıda²²¹, Orhan Kabibay, komitenin istikameti açısından dört maddeyi sıralayarak oylamaya sunmuştur. Bu maddeler sırasıyla; "*Bir şefin başkanlığında diktatöryal bir düzen*", "*bir kolektif diktatörlük düzlemi*", "*bir siyasî parti kurarak seçimlere girmek ve yönetimi ele almak*" ve "*MBK en yüksek organ kalmak üzere, büyük bir kısmı bölgelerden seçilerek gelen, bir kısmı da MBK'ca tayin edilen üyelerden kurulu, 5 yıl süreli bir Meclis*" şeklinde tezahür etmiştir.²²² İlk iki maddeye taraftar çıkmamış ancak Türkeş, "siyasî parti kurarak" seçimlere gitmek şıkkına teveccüh göstermiştir. Ancak, Türkeş'in önerisi, "politikacılarla boy ölçüşemeyiz" argümanı doğrultusunda reddedilmiştir. Komite üyeleri arasında sabaha kadar süren tartışmaların sonucunda; 29 Ekim 1961'e kadar MBK'nın idarede kalması ve Kurucu Meclis'in

²¹⁹ Metin Toker, "Bu Rejim İçinde Bir Meclis", Akis, 26 Eylül 1960.

²²⁰ Milliyet, "Danışma Meclisi Teşkil Edildi", 27 Eylül 1960.

²²¹ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, "Taraflar Ortak Bir Formülde Birleşebildi", Milliyet, 20 Nisan 1965. Söz konusu toplantı, MBK üyesi Ahmet Yıldız'ın ve Talat Aydemir'in anılarında da müşahade edilebilmektedir. Bkz. Yıldız, s. 194; Aydemir, s. 62.

²²² Altuğ, s. 62.

ihdas edilmesi şayet planlanan reformlar gerçekleşmezse, MBK'nın "4 yıl süreyle iktidarda" kalması teklifinin referanduma götürülmesi kararlaştırılmıştır²²³.

23 Ekim tarihi itibariyle yapılan toplantının, tarih önünde herhangi bir hükmü kalmayacaktır. 25 Ekim itibariyle "Kurucu Meclisin" teşkil ettirileceği basına ilan edilmiş²²⁴ ve Gürsel, Kurucu Meclis'in "anayasayı hazırlaması" için, Turhan Feyzioğlu, Enver Ziya Karal ve Emin Paksüt'ten oluşan bir komisyonu vazifelendirmişti. Bu görevlendirmelerin yine Cemal Gürsel'in "emr-i vakisiyle" olduğu ve duruma Türkiye grubunun oldukça sinirlendiği belirtilmiştir²²⁵. Türkiye, ileriki yıllarda yaptığı açıklamada, görevlendirilen profesörlerin CHP'li olduğunu ifade ederek, "böyle bir komisyonun hazırlayacağı Kurucu Meclis'in" "partizan" kimliğe sahip olacağı gerekçesiyle endişe ettiklerini ifade etmiştir²²⁶.

Türkiye grubunun endişe tezahürlerinin, komisyon toplantılarında kendisini gösterdiğini ve tartışmaların meydana geldiği ileri sürülmektedir²²⁷. Nitekim dönemin basınında, komisyonda görev alan Dündar Taşer'in, "*canım ne gerek var Kurucu Meclis'e, MBK yetmiyor mu*"²²⁸ şeklinde reaksiyon verdiği ileri sürülmüş ve Taşer'in, "*yenisini kuracağımızdan eskisinin önemi yoktur*" şeklinde espri yapmak suretiyle, meseleyi ciddiye almadığı iddia edilmiştir²²⁹.

Nihayetinde "Kurucu Meclisin", Danışma Meclisi hüviyetiyle, memleket meselelerinde Milli Birlik Komitesi'ne yardımcı olmak kaydıyla, oluşturulması kararı alınmıştır. Kurucu Meclis, "zaman

²²³ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, "*Taraflar Ortak Bir Formüle Birleşebildi*", Milliyet, 20 Nisan 1965.

²²⁴ Milliyet, "*Kurucu Meclis 26 Aralık'ta Açılacak*", 25 Ekim 1960.

²²⁵ Erdoğan Örtülü, "*Kurucu Meclis İçin Adaylık Mücadelesi*", Milliyet, 25 Kasım 1960; Özdağ, s. 362. Gürsel'in bahsedilen isimleri vazifelendirmesi, İngiliz Belgelerinde; "*Gürsel, 147'likler olayına tepkisini Anayasa Komisyonuna tensip ettiği profesörler üzerinden gösterdi*" şeklinde yorumlanmıştır. Bkz. FO 371/153036. "147'likler olayı" ve bu hadiseye Türkiye grubunun "dahli" ileride irdelenecektir.

²²⁶ Taylak, s. 120. Akis mecmuasında, Türkiye grubu için Özdağ'ın, Anayasa taslağı hazırlamak adına, endisinin "*brain-trust*" grubunu teşkil eden "sosyalist" ve anti-partici" nitelikli aydınlarla çalıştığı iddia edilmektedir. Bkz. Akis, "*Milli Komite Ne Diyor*", 24 Ekim 1960.

²²⁷ Erdoğan Örtülü, "*Kurucu Meclis İçin Adaylık Mücadelesi*", Milliyet, 25 Kasım 1960.

²²⁸ Kim, "*Meseleler*", 31 Ekim 1960

²²⁹ Akis, "*Komite Çevrelerinden Akisler*", 7 Kasım 1960.

ve zeminin” müsait olmaması gerekçesiyle seçim olmadan teşkil ettirilecektir²³⁰. Burada kast edilen zaman kavramının, “sivil idareye bir an önce geçme” olgusunu, zemin mevhumunun ise “sabık DP” tabanını tanımladığı, tahmin edilmesi zor olmayan bir tespit konumundadır²³¹.

Türkeş ve grubu adına, literatürde ifade ettiği vechiyle, “Kurucu Meclis” yerine “Danışma Meclisi” kurulması için idarî merkezli teknik bir talep söz konusu değildir. Tartışmanın kaynağı, teknik bir meseleden ziyade kurulacak olan teşekkülün misyonu ve teşekkül edecek kişilerin kimliği üzerinde yoğunlaşacaktır²³². Zira Toker’in fikirlerinde tecessüm ettiği üzere, “karşı” tarafın talebi de seçimlerle kurulacak bir “Kurucu Meclisin” ihdası değil, sınırları MBK tarafından çizilecek kurumların temsilcilerinin yer alacağı bir mekanizmanın faaliyete geçmesi olmuştur. Bu noktada, iki tarafın da isteği, muhteva açısından birbirine benzemiş ancak özneler konusunda ihtilaf yaşanmıştır. Tespit edildiği kadarıyla bu teknik ayırımın yapıldığı ve “Kurucu Meclisin” bu minvalde talep edildiği mahfil, sadece dönemin CKMP’si olacaktır. CKMP’nin yayın organı olan “Kudret” gazetesinde, Nureddin Ardıçoğlu bu konuyu köşesine taşımış ve medeni memleketlerde “Kurucu Meclislerin”, “anayasayı hazırlamak” adına seçimle iş başına geldiklerini ve hazırladıkları anayasanın “ya katiyet kesb ederek” ya da “referanduma sunularak” topluma sunulduğunu ileri sürmüştür. Bu tip meclislerin “olabil-diğince tarafsız” olması lazım geldiğini savunan Ardıçoğlu; “ilmî bir heyet” ya da “salahiyetli kişilerden” mürekkep heyetlerin ancak “Danışma Meclisi” sayılabileceğini iddia etmiş ve CKMP’nin “Kurucu Meclis” taraftarı olduğunu belirtmiştir²³³.

“Kurucu Meclis” tartışmaları, Türkeş grubunun, rakipleriyle ihtilafa düştüğü son siyasî çekişme olacak ve bu süreç 13 Kasım’a giden yolda, “safların netleşmesine” katkı sağlayacaktır. Bununla

²³⁰ a.g.y.

²³¹ “Zaman ve zemin” meselesi, Kim dergisinde şu cümlelerle vurgulanmıştır: “Kurucu Meclis’in teşkiline gelince, bunun bir normal seçimle olması temenniye şayandı ama her temenni için edilen şeyin günün şartları içerisinde gerçekleşmesine de imkân yoktu”. Kim, “Meseleler”, 31 Ekim 1960.

²³² Türkeş’in “Kurucu Meclis” yerine “Danışma Meclisi” istediği üzerine; Bkz. Maraşlı, s. 64; Altuğ, s. 54; Taylak, s. 117; Yıldız, s. 186.

²³³ Nureddin Ardıçoğlu, “Kurucu Meclis mi Danışma Meclisi mi”, Kudret, 3 Kasım 1960.

birlikte, Türkiye grubunun bilhassa, Türkiye'in müsteşarlığı sonrasında, "radikal" diye nitelendirilen icraatlarda önemli rolü bulunmaktadır²³⁴. Bu noktada, 13 Kasım tasfiyesine giden yolda önemli aşamaları katmerlendirecek olan reformların irdelenmesi lazım gelmektedir.

²³⁴ Bu husus, İngiliz belgelerine; "İlmli grup, Türkiye'in Başbakanlık Müsteşarlığından aldırmaakla büyük bir başarı kazansa da, Türkiye grubu en radikal uygulamalarını bu görevden alınma sürecinden sonra gerçekleştirdi" cümleleriyle yansımıştır. Bkz. FO 371/153036.

Milli Birlik Komitesi Dâhilinde Türkeş ve Arkadaşlarının Faaliyetleri

Öncü Gazetesinin Kurulması

27 Mayıs'tan 13 Kasım'a giden süreçte, Türkeş grubu, girişilecek reformların anlatılması ve "komiteye sözcülük edilmesi" amacıyla bir gazetenin kurulmasına karar vermiştir²³⁵. Türkeş, bu çerçevede gazeteyi kurmak için, 3 Mayıs 1944 döneminden itibaren tanıdığı iddia edilen²³⁶ Ziya Tansu'yu görevlendirmiştir.

Gazetenin ismi olarak ilk başta "Işık" ismi düşünülmüş ancak daha sonra Türkeş "Öncü" isminde karar kılmıştır²³⁷. Gazetenin yayınlanması için öncelikle 50 bin lira sermayeli "Yeni Işık" adında bir limited şirketi ihdas edilmiş ve ortaklar olarak Türkeş'in eşi olan Muzaffer Türkeş, Türkeş'in o sıralarda yardımcısı konumunda olan Fuat Uluç'un oğlu Öcal Uluç, Türkeş'in bir diğer yardımcısı olan Hikmet Aslanoğlu ve Ziya Tansu tespit edilmiştir²³⁸.

Gazetenin kuruluş amacı Ziya Tansu'nun sahibi olduğu "İktisadi Kalkınma Ajansı"'nın bülteninde şu şekilde belirtilmiştir: "27 Mayıs tarihinden sonra sinip de bir köşeye saklanan ve yeni oluşları dikkatle

²³⁵ Turgut, s. 244. Türkeş'in bu açıklamaların yanında, kurulması düşünülen partiye bir yayın organı desteği daha kazanma "düşüncesinin" de gazete yayınlama yolunda önemli bir kriter olduğu gözden uzak tutulmaması gereken bir noktadır. Nitekim Evliyaoğlu, "Öncü gazetesinin de yeni bir parti kurulması yolunda gayret sarf ettiğinin" iddia edilmekte olduğunu öne sürerek, bu kanaati desteklemektedir. Bkz. Evliyaoğlu, "Kurulması Beklenen Partiler Üzerine", 11 Eylül 1960.

²³⁶ Bu iddianın yer aldığı Kim dergisinde, Ziya Tansu'nun "her devrin adamı" olan bir müteşebbis olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca, DP ile yakın ilişkiye sahip olduğu savunulan Tansu'nun, vaktiyle "Milli Emniyet Hizmetlerinde" çalıştığı dolayısıyla "istihbaratçı" olduğu ima edilmiştir. Bkz. Kim, "Basın", 20 Temmuz 1961.

²³⁷ Örtülü, s. 63; Maraşlı; 89; Turgut; 244. Maraşlı, Türkeş'e "Işık" isminin "9 Işık" ile münasebetinin olup olmadığını sorduğunu ve kendisinin "evet, o zamanlar 9 Işık'ın ilkeleri kafamda şekilleniyordu" cevabını verdiğini iddia etmektedir.

²³⁸ Örtülü, s. 62.

takip eden geçmişin oportünistleri...bugün yine politik hayatımızda başlıca söz sahibi olmak üzere sahneye çıkmış bulunuyorlar...Namuslu ve idealist vatandaşlarımız; sizlere sesleniyoruz...Vazifelerimiz bitmiş değil, henüz başlamıştır, inkılabın hedefe ulaşması...ideallerimizin gerçekleşmesi için vazife almamız gerekmektedir"²³⁹. Türkeş'in "uzun erimli" düşünceleri istikametinde ilan edilen bu çağrının içeriği ve kamuoyunda gazetenin Türkeş'le münasebetinin zikredilmesi²⁴⁰, konuyu Milli Birlik Komitesine taşımıştır. Bu gelişme üzerine Türkeş, mezkûr şirketi feshettirmiştir²⁴¹. Türkeş'e göre komite üyeleri; "*bir siyasî gazete sahibi olmanın önemini anlamaktan aciz*" davranmış veya "*güçlenmelerini istemeyen İnönü karargâhının talimatıyla Öncü gazetesinin kurulmasını baltalamak adına ellerinden geleni*" yapmıştır²⁴².

Gazetenin kurulması için ikinci aşama, Yapı Kredi Bankası sahibi Kazım Taşkent tarafından taahhüt edilen kredi sonucunda gerçekleşmiştir. Bu kredinin alınmasında, tipik devlet/iş adamı ilişkisi bağlamında, Cemal Gürsel ve Alparslan Türkeş önemli rol oynamıştır²⁴³. Bu sayede, 26 Temmuz 1960 tarihinde neşriyata başlayan gazetenin "Yazı İşleri Müdürü" olan Altan Öymen; "*Atatürk İnkılapları istikametinde memlekete hizmet etmek*" misyonuyla yayınlanmaya başladığını okuyucularına duyurmuştur. Gazete yayınlamazdan evvel başlayan rivayetlere de cevap veren Öymen'e göre, gazetenin

²³⁹ Özdağ, s. 320.

²⁴⁰ "Öncü" gazetesi, yayınlanmaya başlamadan önce, Kim dergisinde yapılan haberde, Ziya Tansu'nun, DP döneminde İnönü tarafından "Radyo Bakanı" olarak istihfaf ettiği Server Somuncuoğlu'nun yeğeni olduğu vurgulanmakta ve Türkeş ile "bazı komite" üyelerinin "yayınlanacak" olan gazete ile ilişkileri bahsedilmektedir. Bkz. Kim, "Öncü'nün Önündeki Söylentiler", 17 Ağustos 1960.

²⁴¹ Kim, a.g.y; Örtülü, s. 62.

²⁴² Yeni İstanbul, "Türkeş Konuşuyor", 12 Haziran 1967. Türkeş anılarında "komite" içerisinde mukavemet noktasında, Kadri Kaplan'ın "Bir Öncü gazetesi işi varmış, unutmayayım diye notumu kravatıma bağladım" diyerek konuşmaya başladığını ve muhalefet eden diğer isimlerin "zaten bütün gazeteler bizi destekliyor, yeni bir gazete çıkarırsak onları gücendiririz" demek suretiyle itiraz ettiklerini ifade etmektedir. Bkz. Turgut, s. 245.

²⁴³ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, "Öncü Gazetesinin Garip Hikâyesi", Milliyet, 16.04.1965; Akis, "İhtilâl", 26 Şubat 1962; Özdağ, s. 321; Maraşlı, 89. Abdi İpekçi'nin araştırma dizisinde, "gazete kurma" teklifinin Kazım Taşkent'ten geldiği ileri sürülürken, Akis mecmuasında yazılan yazıda da "özel bir bankadan alınan" kredi ifadesi kullanılarak, Taşkent'in ismi zikredilmemektedir.

yazı kadrosunda bulunan isimlerin “mazileri”, gazeteye dair “peşin hükümler” karşısında gerçeği ispat etmektedir²⁴⁴.

Yazı kadrosunda Altan Öymen'in dışında, Aydın Yalçın, Fikret Ekinci, Oktay Ekşi, Galip Sandal, Mahmut Makal ve Enver Ziya Karal gibi isimlerin bulunduğu gazete gerçekten de Öymen'in söylediklerine paralel olarak farklı ekollerden yetişmiş insanlara yer açacaktır. Buna mukabil, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı yaptığı dönemde yardımcısı olarak görev yapan Fuat Uluç'un gazetede isim-siz olarak yazılarının yayınlanması²⁴⁵, gazetenin tarafsız olduğuna dair hükümleri mütereddit kılmaktadır.

“Öncü” gazetesi projesi Türkeş'in arzu ettiği düzeyde başarılı olamayacak ve “gazetenin istikameti” 13 Kasım hadisesinden sonra yaşanan gelişmelerle bambaşka bir doğrultuda arz edecektir.

Türk Kültür Dernekleri

İhtilâl sonrası dönemde, Türkeş grubu öncülüğünde ihdas edilen kurumlardan bir tanesi de “Türk Kültür Dernekleri” olacaktır. 17 Temmuz tarihinde Cevat Fehmi Başkut'un “*Halkevleri tekrar kurulacak mı?*” sorusuna, “*az önce Hamdullah Suphi Bey burdaydı artık Halkevleri ve Türk Ocakları miadını doldurmuştur, faydalı olsalar da politikacı fideliği haline gelmiştir, politikadan bağımsız kültür ocakları ihdas edilmelidir*”²⁴⁶ cevabını veren Türkeş, müstakbel derneğin kurulacağını sinyallerini vermiştir.

18 Ağustos 1960 yılında kurulan “Türk Kültür Dernekleri'nin²⁴⁷ Genel Başkanı Avukat Şahap Homriş olmuştur. İstihbaratçı ve Türkeş'in akrabası olduğu iddia edilen Homriş'in²⁴⁸, Türkeş tara-

²⁴⁴ Öncü, “Öncünün Kuruluşu Hakkında”, 26 Ağustos 1960.

²⁴⁵ İpekçi-Coşar, “Ülkü ve Kültür Birliği Teklifinin İç Yüzü”, Milliyet, 26 Nisan 1965; Örtülü; 64; Maraşlı; 90.

²⁴⁶ Cumhuriyet, 17 Temmuz 1960.

²⁴⁷ Milliyet, “Gürsel ‘Kültür Savaşı’ Açtı”, 18 Ağustos 1960.

²⁴⁸ İstihbaratçı olduğu iddiası için bkz. Bekmezci, s. 23; Türkeş'in akrabası olduğu iddiası için bkz. Özdağ, s. 318 (Kitapta soy isim yanlışlıkla “Tomris” olarak geçmektedir-y.n.). 12 Eylül İhtilâlinde sonra Ülkücü Kuruluşlar Davası'nda MHP'nin avukatlığını yapacak olan Homriş ayrıca oğlu Hamit Homriş'i Türkeş'in kızı Selcen ile evlendirmiştir. Hamit Homriş MHP'de siyaset yapmış ve XXXIII. dönemde MHP Bursa milletvekili seçilmiştir.

findan bu derneğin başkanı olarak tayin ettirildiği söylenmektedir²⁴⁹. Türkeş de derneğin kendisinin ve arkadaşlarının tasarrufları doğrultusunda açıldığını söylemiş ve derneğin amacının “halk ile aydınları birbirileri ile tanıştırmak ve kaynaştırmak” olduğunu ifade etmiştir²⁵⁰.

Homriş, derneğin açılış konuşmasında “*Türk Kültür Derneği’nin partili partisiz bütün Türk milletinin olduğunu*” ve derneğin “*her türlü yıkıcı, bozguncu ve geriletici*” unsurlarla mücadele edeceğini ilan etmiştir²⁵¹. Açılış münasebetiyle bir konuşma yapan Gürsel ise, Türkeş’i doğrularcasına, Türk münevverinin köylüyü ihmal ettiğini öne sürmekte ve milletin “gafletten uyanma”, “cehaletten sıyrılma” amacıyla bu derneğin önemli bir fonksiyonu ifa edeceğini belirtmektedir²⁵². Gürsel’in konuşmasında, “köylünün cehaletten kurtarılması noktasında”, devrimden sonra Mısır köylülerinin geldiği durumu emsal göstermesi²⁵³ ilgi çekici bir husus olarak dikkatleri çekmektedir. Derneğin açılış seremonisine dair ikinci enteresan nokta, Gürsel ile Azerbaycan Kültür Derneği Başkanı arasında geçtiği söylenen diyalogda bulunmaktadır. İddiaya göre, Azerbaycan Kültür Derneği Başkanı Gürsel’e “*bu çalışmalar yurt dışına da teşmil edilmeli*” önerisinde bulunmuş ancak Gürsel kendisine; “*bizim bütün çalışmalarımız Türk sınırları içerisinde. Vazifemiz bu sınırlar içerisindeki Türkleri muasır medeniyetler seviyesine çıkarmaktadır*”²⁵⁴ cevabını vermiştir.

İktibas edilen bu örnekte, öneri sahibinin “Dış Türkleri” ima ettiği ve Gürsel’in de “Misak-ı Millî” sınırlarını işaret ettiği, şüpheye mahal bırakmayan bir keyfiyet arz etmektedir. Bu diyalog aktarımı vasıtasıyla, Türkeş’in hedef alındığı da tahmin edilmesi zor olmayan bir vakıadır. Nitekim söz konusu yazıda derneğe dair bazı

²⁴⁹ Kim “Dernekler”, 18 Ağustos 1960; Milliyet, “Eski M.B. K’nın İhtisas Komisyonları Lağvedildi”, 15 Kasım 1960; Turgut, s. 270.

²⁵⁰ Türkeş-Baykal-Özdağ, s.6. Ziya Gökalp’ın “halka doğru” kuramı ile ilişkilendirilebilecek bu bakış açısı ideoloji kısmında tekrar irdelenecektir. Türkeş, yıllar sonra yayınlanan hatıralarında; “*Türk gençliğini Marksist ve bölücü ideoloji tesirlerine karşı uyarmak, onları milli kültürle yoğurmak, teşkilatlandırmak*” amacıyla bu derneği kurdurduğunu ileri sürecektir. Bkz. Turgut, s. 270.

²⁵¹ Taylak, s. 154.

²⁵² Milliyet, 18 Temmuz 1960.

²⁵³ Taylak, s. 155.

²⁵⁴ Kim, “Dernekler”, 24 Ağustos 1960.

“istifhamların” mevcut olduğu, derneğin her ne kadar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ise de, esasında Başbakanlık tarafından yönetileceği öne sürülmüş ve “milletin aydınlatılmasının” hangi vasıtalarla gerçekleştirileceğinin muğlak olduğu ifade edilmiştir²⁵⁵.

Bütün Halkevleri'nin ve Halk Odaları'nın Türk Kültür Derneği'nin hizmetine sunulması²⁵⁶, derneğin “nüfuz alanını” oldukça genişletmiştir. Bu durumun CHP'lilerce tenkit konusu haline geldiği iddiası mevcut bulunmaktadır. Bu iddiaya ortaya atarlardan birisi olan MBK üyesi Ahmet Er'e göre, Nadir Nadi ve Falih Rıfkı Atay, kendisine ve Özdağ'a; *“Halkevlerini, Türk Kültür Dernekleri'ne tahsis etmekle kapatmış olmadınız mı”* sorusunu yöneltmiş ve bu *“tasarrufu”* uygun bulmamıştır²⁵⁷. Mevcut iddia, dönemin basınında da yer bulmuş ve Evliyaoğlu'na göre, Türk Kültür Derneği *“Halkevlerinden daha mütekâmil olduğu”* halde, CHP'liler *“Halkevlerini”* tekrar ihdas etmek istemiştir²⁵⁸.

Türk Kültür Derneği'nin faaliyette olduğu dönem dâhilinde en önemli gelişmelerden birisi, Türkeş'in *“Bursa Türk Kültür Dernek-*

²⁵⁵ Kim, a.g.y. Mezkûr yazıda, derneğin kuruluş seremonisine Türkeş'in icabet etmemesi de gündeme getirilmiş ve *“derneğin kuruluşunda büyük yardımları”* olan diyerek niteledikleri Türkeş'in *“diş apsesi”* yüzünden açılışa katılmadığı belirtilmiştir. Derneğin kuruluşuna dair daha *“temkinli”* ifadelerin kullanıldığı *“Akis”* dergisinde ise mevzubahis hadisesin olduğu gün, Türkeş'in *“diş apsesi”* geçirdiği belirtilmiş ve Türkeş'in sıhhatinin vatandaşlar nezdinde *“derin teces-süsler uyandırdığı”* tespiti şu sözlerle takviye edilmiştir: *“Albay Türkeş'in adı pek çok mesele dolayısıyla kulaklara geliyor, üzerinde sık sık konuşuluyor, tutumu tartışmalara mevzu oluyordu. Belki üstün vasıfları, belki işgal ettiği mevkiinin ehemmiyeti, belki bazı ihtiyatsızlıkları, daha mümkünü belki bunların hepsinin bir araya gelmesi, Albay Türkeş'i dikkat çeken bir sima haline getirmişti. Herhalde el falından iyi anlayan bir kimse bugün-lerde enteresan Albay'ın avucunda merak uyandırıcı çizgiler görürse, bunun şaşılacak tarafı olmayacaktı”*. Akis, *“Enteresan Adam”*, 24 Ağustos 1960.

²⁵⁶ Milliyet, *“Halkevleri Türk Kültür Derneği'ne Devredilecek”*, 31 Ağustos 1960.

²⁵⁷ Er, s. 102-103. Maddi hatanın mebzul miktarda olduğu Er'in hatıralarından iktibas edilen bu diyalogda kronolojik bir hata bulunmaktadır. Zira diyalogun geçtiği iddia edilen tarihte, Halkevleri zaten kapalı bulunmaktadır. Bundan ötürü Türk Kültür Dernekleri'ne devrolunan *“şey”*, zamanında Halkevleri'ne ait olan binalardır. 1932 yılında kurulan Halkevleri, 1951 yılında DP tarafından kapatılmıştır. Halkevlerinin tekrar açılması, 1963 yılına tesadüf edecektir. Halkevleri adına ayrıntılı bilgi için, bkz. Neşe G.Yeşilkaya, *“Halkevleri”*, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce:2-Kemalizm*, s. 113-118.

²⁵⁸ Evliyaoğlu, *“Yeni Bir Parti Kurulmalıdır”*, Havadis, 7 Eylül 1960.

leri” açılırken yapmış olduğu açıklama olacaktır. Türk Kültür Dernekleri’nin kuruluş gayelerinin “Türk Ocakları” ve “Halkevlerinden” çok daha derin olduğunu ileri süren Türkeş; derneğin politika ile uğraşmayacağını ve politik değişimlerden etkilenmeyeceğini beyan etmiştir. “*Halk için, Halka doğru ve Halk tarafından*”²⁵⁹ prensibinin, bu cemiyetin temel şiarı olduğunu düşünen Türkeş, “*bir parti organı olmaktan kurtulamayan*” Halkevlerinin ihyasının mümkün olmadığını ve artık “*şahısların putlaştırılmaması lazım geldiğini*”²⁶⁰ ifade etmiştir.

Türkeş’in söz konusu açıklamalarda “CHP” ve “İnönü’yü” itham ettiği, kuşkuyla mahal bırakmayan bir durum olarak tezahür etmektedir. Politik gerilim tırmandığı o günlerde Türkeş’e, “milliyetçi-muhafazakâr” basından destekler gecikmemiştir. Nitekim konuşmanın bir gün sonrasında Evliyaoğlu, “ideal uğrunda kurulmuş” olan Türk Kültür Dernekleri’nin, “eskiye/ Halkevlerine benzetilmek” istenmesini “siyasî bir irtica” olarak değerlendirmiş ve Türkeş’in mezkûr açıklamalar vasıtasıyla alarm işareti verdiğini öne sürmüştür²⁶¹. Türkeş’in bu açıklamasını müteakip bir diğer desteği ise “Tercüman” gazetesinden Kadircan Kafılı vermiş ve “*Halk İçin Halka Rağmen*” anlayışının “*Halk için, Halka doğru ve Halk tarafından*” prensibi ile ikame edildiğini savunmuştur. Kafılı’ya göre “gerçek demokrasi” bu sözlerde yer almaktadır ancak temkinli davranmak gerekmektedir. Aksi takdirde, muhtemel bir CHP iktidarında, bu cemiyet aynı “*CHP’nin tapulu kültür şubelerinden başka bir şey olmayan Halkevleri*” örneğine dönüşecektir²⁶².

²⁵⁹ Ülkücü Hareketin temel sloganlarından birisi olan “Türk İçin, Türk’e Göre ve Türk Tarafından” ibaresi muhtemelen bu cümleden mülhemdir. Bu minvalde Alparslan Türkeş’in kızı Umay Günay Türkeş, Türk Kültür Dernekleri’ni, daha sonraki yıllarda kurulacak olan “Ülkü Ocakları’nın” “orijini” mahiyetinde olduğunu, ileri sürmektedir. Bkz. Maraşlı, s. 77.

²⁶⁰ Havadis, “*Türkeş; Prensibimiz ‘Halkla Beraber, Halka Doğru, Halk İçin’ Dedi*”, 26 Ekim 1960.

²⁶¹ Gökhan Evliyaoğlu, “*Kültür Dernekleri ve Halkevleri*”, Havadis, 27 Ekim 1960. Evliyaoğlu, Türkeş’in konuşmasını ‘Gönülleri Birleşenler Selam Sizlere’ dizeleriyle bitirdiğini aktarmaktadır. Bu dizeler, Atsız’a aittir ve bu iddia doğru ise, Ekim 1960 sonu itibarıyla, Türkeş’in artık “daha açık” oynadığı, rahatlıkla tespit edilebilecek bir yargı olacaktır.

²⁶² Kadircan Kafılı, “*Türkeş ve Bursa Konuşması*”, Tercüman, 28 Ekim 1960.

13 Kasım'a ramak kala gerçekleşen bu tartışmalar, aslında dönemin "politik ihtilafını" bütün yönleriyle yansıtmıştır. Türk Kültür Derneği ise, Türkeş'in "arka bahçesi" imajından kurtulamayacaktır²⁶³. 13 Kasım'ın hemen akabinde, Milli Eğitim Bakanlığı ve Başbakanlık'ın "örtülü ödeneğinden" fonlandığı iddia edilen cemiyetin şubeleri, bulunduğu mahallerin mülki amirlerinin kontrolüne verilecek²⁶⁴ ve derneğin başına Behçet Kemal Çağlar atanacaktır. Türkeş'i "derneğe gerici bir istikamet" vermekle itham eden Çağlar, derneğin tıpkı Halkevleri gibi çalışacağını beyan etmiş²⁶⁵ ve "yeniden Halkevlerini kurma sinyali" olarak algılanan bu gelişme sürecinde derneğin Halkevleri adını alınması kararlaştırılmıştır²⁶⁶.

Ordu Tasfiyesi, DPT ve OYAK'ın Kuruluşu, Üniversite Tensikatı Reformlarında Türkeş Grubu'nun Rolü

27 Mayıs ihtilâlini, kendi düşünceleri doğrultusunda bir inkılabâ dönüştürmek isteyen Türkeş grubu, bu doğrultuda çeşitli reformların tatbik edilmesinde öncülük etmişlerdir. Muzaffer Özdağ ile ilgili daha önce aktarılmış olan dipnotta belirtildiği veçhiyle; "sağlık sistemlerinin sosyalizasyonu, toprak reformu, eğitim reformu, basın reformu"²⁶⁷ gibi uzun erimli politikaları hayata geçirmek isteyen

²⁶³ Akis mecmuasında 1963 tarihinde yer alan bir habere göre, Türkeş bu cemiyeti "kendi politik amaçlarına hizmet ettirmiştir". Bkz. Akis, "Dernekler", 1963.

²⁶⁴ Milliyet, "Eski M.B. K'nın İhtisas Komisyonları Lağvedildi", 15 Kasım 1960.

²⁶⁵ Milliyet, "Behçet Kemal Çağlar Türkeş'i İtham Etti", 29 Ocak 1961. Akis dergisindeki haberde, derneğin Türkeş'in istikametinde olduğu dönemde Gürsel oldukça endişe taşımış ve bu kaygılarını Behçet Kemal Çağlar ile paylaşarak; *yeni müteşebbis heyetler kur ve bu derneği düzelt*" talimatı verdiği iddia edilmiştir. Bkz. Akis, "Dernekler", 1963.

²⁶⁶ Akis, a.g.y.

²⁶⁷ Bkz. FO 371/153035; Abdi İpekçi, "14'ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?", Yön, 20 Aralık 1961; Yeni İstiklal, "14'ler ve Demokrasi Düşmanlığı", 2 Kasım 1961; Yeni İstanbul, "Dündar Taşer 27 Mayıs'ı Anlatıyor", 6 Temmuz 1967; Altuğ:71-72. Türkeş hakkında bir biyografi hazırlayan Fuat Uluç ve Muzaffer Özdağ, ihtilâl döneminde Türkeş grubunun hizmet planı olarak; "Devlet Planlama Teşkilatı, idari reform, tarım ve toprak reformu, kütlevi, mesleki ve teknik eğitim, iş ve işçi seferberliği, radikal sanayileşme, yerleşme ve yaşama düzeninin tanzimi, sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonu" maddelerini sıralamışlardır. Bkz. Fuat Uluç- Muzaffer Özdağ, *Alparslan Türkeş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 9. 13 Kasım hadisesinden sonra,

“radikal” grup, bu doğrultuda gerçekleşen/gerçekleştirilmek istenen icraatlar ile özdeşleştirilmiştir.

MBK'nın radikal olarak tabir edilen reformlarından bir tanesi, ordu içerisinde gençleştirme operasyonu olmuştur. Daha öncede değinilmiş olduğu üzere, “tek parti” döneminden itibaren, ordu içerisinde yaşanan “rütbelendirme” rahatsızlığı, iktidara gelen subayların “ajandasında” önemli bir gündem maddesi oluşturmuş ve 3 Ağustos 1960 tarihinde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüksek kumanda kadrosunda tamamen değişiklik yapılarak 235 general ve amiral emekliye sevk edilmiştir. Tasfiye sadece generallerle de sınırlı kalmamış ve 5000'e yakın subay da aynı duruma muhatap kalmıştır. “Eski usullerde yetişen”, “Menderes'e yakın olan”, “muhafazakâr” diye sıralanan kriterler, tasfiye edilecek subayların tespitinde rol oynamıştır.²⁶⁸ Ayrıca, Madanoğlu ile Türkiye arasındaki ihtilaf da tasfiye edilecek isimlerin seçilmesinde etkili olmuştur²⁶⁹. Tasfiyenin psikolojik sebepleri ise Seyhan'ın şu cümlelerinde izah edilmektedir:

“Silahlı kuvvetler bir ihtilâl yapmıştı. Bu ihtilâli hazırlayanlar, yapanlar ve nihayetinde dünyaya ve yurda ihtilâlciler olarak tanıtılanlar Silahlı Kuvvetler içinden çıkan ve rütbeleri Yüzbaşıdan başlayan genç bir avuç subaydı. Komiteyi teşkil eden subaylar rütbelerini muhafaza etmekteydiler ve hiç kimsenin ‘silk-i askeriden tecerrüt’ etmeye niyeti yoktu. 27 Mayıs'ta, ihtilâle hizmet etmiş veya haberi olmamış yüksek rütbelilerin; daha dün emirlerinde çalışan bir kısım

Kabil'e gönderilen Fazıl Akkoyunlu ile konuşan İngiliz Hariciye görevlisi de, Akkoyunlu'nun “*her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır*” demek suretiyle, MBK'nın bütün radikal reformlarını kendi grubu adına istimal ettiğini ileri sürmektedir. Bkz. FO 370/ 160791. 13 Kasım'dan sonra tesis edilecek Kurucu Meclis içerisinde yer alan Muammer Aksoy da, tartışmalar esnasında kullandığı şu cümlelerle benzer bir yorumda bulunmaktadır: “*İhtilâlin Kudretli Albayı kalsaydı, tam bir faşist, ırkçı düzen kurulacaktı... 147'lerin tasfiyesi, Eminsucuların ordudan emekli edilmesi tamamen Türkiye'nin tezgâhladığı işlerdi. Basın hürriyeti kısıllacak, dedikleri dedik olacaktı. Sıra Bab-ı Ali'den geçmeye gelmişti.*” Bkz.Toplu, s.110.

²⁶⁸ Weiker, s. 130.

²⁶⁹ A.g.e, s. 130. 1944 yargılamalarının “savcısı” olan Kazım Alöç, Türkiye'nin o yıllarda “orduda Türk kanından gelmeyen isimlerin tasfiyesini savunduğunu” belirterek, bu hadisede tespit edilen isimlerin de benzer bir düşünceye kurban gitmiş olabileceğini ileri sürmüştür. Bkz. Kazım Alöç, “İfşa Ediyorum”, Yeni Gazete, 1 Mayıs 1967.

subayın, devlet iktidarını bir hamlede ele geçirmesi karşısında ilk planda yapacakları şaşkınlık, sonradan kıskançlığa hatta kızgınlığa inkılap edecek, karşılıklı münasebetlerde her iki taraf da psikolojik bir kompleksten kendilerini kurtaramayacaktı”²⁷⁰.

Bu tasfiye dâhilinde ilgi çekici bir nokta İngiliz belgelerinde mevcut bulunmaktadır. Belgede yer alan bilgilere göre, Cemal Gürsel, Türkeş ve Sarper, Amerikalılarla yapılan bir toplantıda, ordudaki kadro şişkinliğinden ötürü, 2100 subayı emekli etmek istediklerini belirtmiş ancak bunun öngörülen maliyetinden dolayı Amerikalı yetkililerden “100 milyon T.L” para talep etmişlerdir. Verilen bilgilere göre Amerikalılar, tasfiyeye sempatik yaklaşmış fakat yardım talebini reddetmiştir²⁷¹. Bu meyanda Dünder Seyhan da, “*namerde muhtaç kalmamak adına*” maliyetin Maliye Bakanlığı’ndan mahsup edildiğini öne sürmektedir²⁷². Buna mukabil, “*MBK üyesi ve Başbakanlık Müsteşarı sıfatıyla yapılacak olan gençleştirme hareketinin dayanacağı prensipler ve paranın müttetikimiz Amerikalılardan sağlanması hususlarından başka bir şeyle ilgilenmedim*”²⁷³ diyerek tasfiye-deki rolünü tanımlayan Türkeş; “emekli edilen subayların” sefaletle sürüklenmemesi için, Amerikalılardan yardım talep edildiğini ve 12 milyon dolar paranın, Amerika Birleşik Devletlerinden temin edildiğini belirtmektedir²⁷⁴. İngiliz belgelerinde yanlış olarak bildirildiği anlaşılan bu hadisenin özünde, Türkeş’in Amerikalıları “*Sovyetlerden yardım isteriz*” tehdidiyle ikna ettiğine dair yorum da mevcuttur²⁷⁵.

Tasfiye, ulusal basında memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim Akis mecmuası, Amerika, Rusya, İtalya ve Yunanistan gibi devletlerin, II. Dünya Savaşı sonrasında, bu “zaruri ayıklanmayı” gerçekleştirdiğini ileri sürmüş ve “otuz kırk” yılda bir orduda gençleştirme ameliyesinin elzem olduğunu ifade etmiştir²⁷⁶. Cihat Baban, “*oy kaygusu ile hareket eden herhangi bir iktidar böyle bir cesareti gösteremezdi*” derken, Ahmet Emin Yalman da “*ordunun gençleşmesi ve en son durum-*

²⁷⁰ Seyhan, s. 101.

²⁷¹ FO 371/153066.

²⁷² Seyhan, s. 102.

²⁷³ Yeni İstanbul, “*Türkeş Konuşuyor*”, 4 Haziran 1967.

²⁷⁴ Turgut, s. 214.

²⁷⁵ Maraşlı, s. 99.

²⁷⁶ Akis, “*Askerlik*”, 10 Ağustos 1960.

larını icaplarına göre silahlı kuvvetlerimizde esaslı ıslahat ve ayarlamalar yapılması, parti hükümetlerinin hiçbir zaman halledemeyecekleri bir dava idi” demek suretiyle MBK’yı alkışlamıştır²⁷⁷.

Milli Birlik Komitesi’nin radikal diye nitelendirilen grubunun fikirleriyle paralel olan bu cümlelerde, “hiçbir partinin halledemeyeceği reform” tanımı ilgi çekici durmaktadır. Bir diğer ilgi çekici nokta ise Akis dergisinin, “ordu reformu” bağlamında “Batı dünyasını” emsal vermesi fakat daha yakın örnekler olarak karşıya çıkan Ortadoğu örneklerini zikretmemesi olmuştur. Nitekim Times gazetesi, bu reformu konu ettiği haberde, Mısır’da Nasır’ın, Irak’ta ise Kasım’ın, devrim motivasyonunda “orduda gençleştirme” inisiyativinin ön planda olduğunu ve “ordu tensikatının”, Türkiye’de benzer minvalde gerçekleşen devrimin doğal bir sonucu olduğu tespitinde bulunmuştur²⁷⁸.

II. Dünya savaşı sonrası kurulan düzen içerisinde, “planlama” sayesinde iktisadi büyümenin gerçekleşeceği ve bu sayede hayat şartlarında “geniş çaplı” bir iyileşmenin sağlanacağı fikri, bilhassa az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde yaygın bir kanaat halini almıştır. Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler, “Planlı kalkınma” yoluyla, siyasî ve ekonomik olarak dünya sisteminde daha avantajlı olacak ve bu ülkelerdeki yönetici zümre “sınıfsız bir ulusal kapitalizmi” inşa edebilecektir²⁷⁹.

Türkiye’de “planlama” fikri, 27 Mayıs öncesinde toplumsal muhalefetin ana hedeflerinden birisi haline gelmiştir. Estetik bir ifadeyle, “*Forum dergisinin sayfalarında teorize edilen, Hürriyet Partisi eliyle operasyonelleştirilen*” “planlama” fikri 27 Mayıs ile resmileştirilmiştir²⁸⁰. Bu minvalde İlhan Tekeli, askerî darbelerin yönetime el koyduklarında, toplumda oluşmuş olan fikirlerin etkisinde kaldığını ve “planlama” serüveninin de bu dizgide bir istikamet gösterdiğini

²⁷⁷ Özdağ, s. 308.

²⁷⁸ Times, “Room at Top”, 8 August 1960. Bu haber, İngiliz arşivinde yer alan “FO 371/153066” numaralı dosyadan temin edilmiştir.

²⁷⁹ R.Funda Barbaros-A.Eren Yıldırım, “60’lı Yıllarda İktisadi Kalkınma ve Planlama’ya Dair Kavrayış ve Değerlendirmelere Bir Bakış”, *Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye*, s. 84.

²⁸⁰ Ali Somel, “Türkiye’de Kalkınma Planlaması Efsanesi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, s. 320.

ifade etmektedir²⁸¹. Ayrıca Tanıl Bora'nın da izah ettiği veçhiyle, planlama iktisadi anlamının ötesinde, “*yeni bir toplum yaratma tahayyülünü*” de bildirmektedir²⁸².

Milli Birlik Komitesi tarafından yürütülen çalışmaları Alparslan Türkeş organize etmiştir. Kurulacak “planlama” dairesinin ekonomi üzerinde geniş yetkileri olması gerektiği inancında olan Türkeş; MBK tarafından bu hususta görevlendirilen Kurmay Albay Şinasi Orel'i “oldukça yetkin” bir planlama organizasyonu teşkil etmek yolunda cesaretlendirmiştir²⁸³. MBK içerisinde yapılan uzun tartışmalar sonucunda²⁸⁴, 30 Eylül 1960 tarihinde “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuştur²⁸⁵.

Türkeş ve arkadaşları müteakip yıllarda, bu teşkilatın kuruluşunun kendileri tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir²⁸⁶. Bu hususta Türkeş; “Türkiye'nin kalkınması” için ilmî esaslara ve “önceden alınacak tertiplere” önem verdiğini dolayısıyla da 27 Mayıs'dan hemen sonra, kendi ve arkadaşları tarafından “Devlet Planlama Teşkilatı”nın kurulduğunu ileri sürmektedir²⁸⁷.

27 Mayıs dönemi basınında Türkeş grubunun medyadaki sesi konumunda olan Gökhan Evliyaoğlu'na göre “planlama teşkilatının kurulması”; Tanzimat döneminden beri yükselmek amacıyla yapılan bütün sosyal “hamle ve hareketlerin”, bu milletin toplumsal ve ekonomik kaynaklarını “tefrik ve tespit” etmek adına girilen ilk reformdur²⁸⁸. Türk modernleşme sürecine yönelik “örtük bir eleştiri” barındıran ve Türkeş ile arkadaşlarının “askerî idarenin müd-

²⁸¹ İlhan Tekeli, “1960'lı Yıllarda Türkiye'de Planlama Düşüncesinin Yeniden Canlanışını Modernite Projesi İçinden Okumak”, *Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye*, s. 44.

²⁸² Tanıl Bora, *Cereyanlar*, s. 598.

²⁸³ Barbaros-Yıldırım, a.g.m, s. 88.

²⁸⁴ Tartışmaların detayları için bkz. Özdağ, s. 294-296.

²⁸⁵ Milliyet, “Planlama Dairesi Kanunu Açıklandı”, 2 Ekim 1960.

²⁸⁶ Bkz. Türkeş-Baykal-Özdağ, a.g.e, s. 8; Uluç-Özdağ, a.g.e, s. 9-11; Yeni İstanbul, “Osman Bölükbaşı CKMP Safına Davet Edildi”, 21 Haziran 1965; Medeniyet, “CKMP Gençlik Kolları Genel Merkezi Dün Bir Bildiri Yayınladı”, 12 Mayıs 1965; Dünder Taşer, “Çözülen İhtilâl”, Milli Hareket, Mart 1967; Muhiddin Nalbantoğlu, *Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler*, Toker Yayınları, İstanbul, 2010, s. 190.

²⁸⁷ Türkeş-Baykal-Özdağ, s. 8.

²⁸⁸ Gökhan Evliyaoğlu, “Planlama Teşkilatı”, *Havadis*, 3 Ekim 1960.

deti” noktasındaki argümanlarını hatırlatan bu ifadeler, radikal grubun DPT’ye biçtiği misyonu işaret etmektedir. Nitekim Evliyaoğlu, mevzubahis yazısından bir gün sonra, sosyal vakıalara metodolojik bir yaklaşımla irdelenmesi ve bu noktada “fıkrî bir planlama” sürecinin, “restorasyon” adına kesin surette gerçekleşmesinin lazım geldiğini öne sürmektedir²⁸⁹. Yazarın “restorasyondan” kast ettiği olgunun, Türkeş ve arkadaşlarının da ileri sürdüğü üzere, “çağdaş bir Türkiye” inşa etmek olduğu düşüncesi ihtimal dâhilindedir.

Subayların, 27 Mayıs’a katılma motivasyonlarında önemli bir rol oynayan, “özlük hakları” problemi, OYAK’ın kurulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Türkeş ve arkadaşları, “subayların kapitalleşmesi” olarak tanımlanan²⁹⁰, ve kurulma amaçları kitabın ilk bölümlerinde irdelenen bu kurumun ihdas edilmesinde ön planda olduklarını iddia etmiştir²⁹¹. Taşer, bu kurumun oluşturulmasında, “Sipahi teşkilatından”²⁹² ilham alındığını ileri sürerken, Ahmet Er; memurlar için “Meyak”, işçiler için “İYAK” ve köylüler için “KÖYAK” projelerinin olduğunu ancak bu reformları tatbik edecek fırsatlarının olamadığını beyan etmiştir²⁹³.

13 Kasım’a giden yolda tatbik edilen en cezri reformlardan birisi de, tarihte “147’likler” olarak anılacak olan üniversite tasfiyesi olmuştur. İstanbul Üniversitesi’nin rektörü olan Sıddık Sami Onar’ın deyişiyle “ordu ve üniversitenin işbirliği”²⁹⁴, 27 Mayıs’ın gerçekleşmesine öncülük etmiş ancak bu durum, ihtilâl sonrasında üniversiteye ordu menşeli idareciler tarafından müdahale edilmesine mani olmamıştır.

Üniversitede yapılacak “reformun” hazırlıkları üç ay sürmüştür. Çalışmalar, MBK’ye özellikle “genç öğretim üyelerinden” gelen değişiklik talebi üzerine başlatılmıştır²⁹⁵. Bununla birlikte, orduda yapılan tasfiye hareketinden sonra, sıranın üniversiteye geldiğine

²⁸⁹ Evliyaoğlu, “Fikri Planlama İhtiyacı”, Havadis, 4 Ekim 1960.

²⁹⁰ Küçükömer, s. 115.

²⁹¹ Taşer, “Çözülen İhtilâl”, Milli Hareket, Mart 1967; Nalbantoğlu, a.g.e, s. 193; Er, s. 83; Kösoğlu, s. 83.

²⁹² Kösoğlu, s. 97.

²⁹³ Taşer için bkz. Kösoğlu, s. 83; Er için, bkz. Er, s. 83.

²⁹⁴ Havadis, “Muzaffer Özdağ Dün de İnkılabın Mana ve Maksudını Anlattı”, 16 Eylül 1960.

²⁹⁵ Özdağ, s. 354.

dair üç önemli emare irdelenmeye değerdir. Bunlardan birincisi Muzaffer Özdağ'ın 16 Eylül itibariyle, İstanbul Üniversite'sinde yaptığı konuşmanın içeriğinde mevcut bulunmaktadır. Söz konusu konuşmada Özdağ; “ulusal ve bilimsel” bir savaşın başlatılacağını ve bu savaşın üniversite tarafından yürütüleceğini belirtmiştir. İçinde bulunan ayın “üniversite ayı” olacağını ilan eden Özdağ, üniversitenin “*gelecek aylarda daha mükemmel çalışacak*” konuma getirilmesi amacıyla “*kalıcı reformların*” gerçekleştirileceğini ileri sürmüştür²⁹⁶. Üniversite tasfiye yapılabileceğine dair ikinci emareyi, Peyami Safa'nın 3 Ekim 1960 tarihli köşe yazısında bulmak mümkündür. Safa, 9 Ekim 1960 tarihi itibariyle köşesinde; “*üniversite ağalarının*” mevcut olduğunu ileri sürmüş ve bazı öğretim üyelerini, “üniversiteyi çiftlik” gibi kullanmakla itham etmiştir. Mevcut kanunlarla genç öğretim üyelerinin yollarının tıkanıldığını düşünen Safa'ya göre üniversite kanunun tadili kaçınılmaz durmaktadır²⁹⁷. Daha önce de aktarıldığı üzere, MBK'nın radikal kanadıyla müşareketi olan Safa'nın bu tekliflerinin, Türkeş grubunun fikirleriyle paralellik gösterebileceği, savunulabilecek bir yargı pozisyonundadır.

27 Ekim 1960 tarihi itibariyle, 147 öğretim üyesi üniversite-deki görevlerinden “affedilmiştir”. Öğretim elemanlarının, görevden uzaklaştırma nedenleri arasında “*unvanların ticari ilişkilerde kullanılması, uzun süreden beri kitap yazmama, öğrencisi ile ilişkisi olan, homoseksüel*” gibi muhtelif maddeler gerekçe gösterilmiştir²⁹⁸. Bu tasfiyede Türkeş grubuna yönelik “anti-masonik” ve “gayri-müslim” düşmanlığı güdülerinin ön planda olduğu doğrultusunda eleştiriler mevcut olsa da²⁹⁹, esas prensibin, öğretim üyelerinin Halk Partisi ile olan münasebetleri olduğuna yönelik değerlendirme daha akla yatkın gelmektedir³⁰⁰. Yakup Kadri'nin; “*MBK'ye hizmet eden bir hukukçu tayfası vardı bunlar ulemanın fetvasıyla hükümlerini kara-kitaba uyduran*

²⁹⁶ Havadis, “Muzaffer Özdağ Dün de İnkılabın Mana ve Maksudını Anlattı”, 16 Eylül 1960.

²⁹⁷ Peyami Safa, “Basın ve Bilim Ağaları”, Havadis, 9 Ekim 1960.

²⁹⁸ Özdağ, s. 355. Bu bağlamda, Tasfiyeden kısa bir süre sonra MBK üyesi Muzaffer Karan şu cümleleri kullanmıştır: “Biz komünist, mason, ilim kıfayetsizi, Kürt devleti kurmak isteyen hocaları yolladık”, Bkz. Öncü, “Karan'a Göre Üniversiteden Kimler Atılmış”, 2 Kasım 1960.

²⁹⁹ İpekçi, “14'ler Faşist miydi Sosyalist miydi?”, YÖN, 20 Aralık 1961.

³⁰⁰ Örtülü, s. 35.

tavırlarını sergiliyor ve şahsi husumetlerini ortaya koyuyordu. Bu noktada 147'likler tamamen şahsi husumetlerin ürünüdür"³⁰¹

Tasfiyenin yankısı "öngörülenin" de üzerinde gerçekleşmiştir. Tasfiyeye karşı ilk reaksiyon olarak daha önce "ordu-üniversite" işbirliğinden söz eden İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar ve İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter ve Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin'in istifası gerçekleşmiştir.³⁰² Talebe cemiyetleri de bu tasfiyeye tepki göstermiş ve öğrencilerin nümayişinden çekinen MBK, Binbaşı Dünder Taşer'i öğrencileri sakinleştirmek için göndermek durumunda kalmıştır³⁰³.

Dönemin önemli tanığı olan gazeteci Bedii Faik'in, *"daha beş ay önce, tek bir hocasına dokunmanın dahi bir ihtilâlin meşruiyetine yeter delil olduğu ilan edilen"* diyerek tanımladığı üniversitede yaşanan bu tasfiye girişiminin, büyük fevrana sebep olduğunu ve komitecilerin gelen tepkiler karşısında paniğe kapıldığını belirtmektedir³⁰⁴. Nitekim tasfiyeden bir gün sonra MBK üyelerinden Sami Küçük ve Orhan Erkanlı, *"eğer" hata varit ise bundan ısrarcı davranılmayacağını ve tashih yapılacağını ilan etmek durumunda kalmıştır*³⁰⁵. Cemal Gürsel de bu hususta sessiz kalmamış ve *"affedilen öğretim üyelerinin durumu tekrar tetkik edilecek, hatalarımız varsa düzeltiliriz"*³⁰⁶ demek suretiyle geri adım atılabileceğinin sinyallerini vermiştir.

Tasfiye ulusal basında, dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, oldukça şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Bülent Ecevit, *"üniversiteye niye vuruldu"* diye sitem ederken, ihtilâllerin işbirliği yaptığı kurumlarda bile *"huzursuzluk"* oluşturduğunu ve idarecilerin görevinin bu huzursuzluğu gidermek olduğunu ileri

³⁰¹ Karaosmanoğlu, s. 220.

³⁰² Milliyet, "Üniversitedeki Tasfiye Hareketi Üzerine Dün Rektörler İstifa Etti", 29 Ekim 1960.

³⁰³ Akis, "Üniversite: 'Dar Kapıdan Geçiniz'", 4 Kasım 1960. Tasfiye sonrasında fakültelerin ve talebe cemiyetlerinin protestoları için, bkz. Kim, "Gereğesi Yok Mu", 31 Ekim 1960. Havadis gazetesine göre ise, dönem önemli bir gençlik teşekkülü olan MTTB, üniversitede yaşanan tasfiyeyi desteklemektedir. Bkz. Havadis, "M.T. T.B Tasvip Ediyor", 30 Ekim 1960.

³⁰⁴ . Faik, s. 77.

³⁰⁵ Milliyet, "M.B.K Üyeleri; 'Hata Varsa Düzeltilebilir Diyor'", 31 Ekim 1960.

³⁰⁶ Milliyet, "İnceleme Heyeti Haftaya Kuruluyor", 2 Kasım 1960.

sürmektedir³⁰⁷. Emin Galip Sandalcı da oldukça ses getirecek bir makale almış ve yazısında “*kansız ihtilâlin tarihe karıştığını*”, “*her ne kadar bir damla kan akmamış, 147 üniversite öğretim üyesinin başları, gövdelerinin üstünde kalsa da, kelleleri uçmuştur*” ibarelerini kullanmıştır³⁰⁸. Çetin Altan’a göre, kovulan profesörler arasında yabancı ülkelerden davet alan önemli ilim adamları bulunmaktadır fakat MBK üniversiteyi ve profesörleri tanımadığı için tasfiyede hatalı davranmıştır³⁰⁹. Dönemin CKMP’sinin yayın organı niteliğinde olan “Kudret” gazetesinde “147’likler olayı” hakkında makale kalem alan Kadircan Kafı da, üniversitede reformun lüzumlu olduğunu ancak tasfiyelerin yanlış uygulandığını zikretmiş ve “*neşter yanlış kullanılırsa ülkü kaybolur*” sözleriyle komitecileri ihtar etmiştir³¹⁰.

MBK içerisinde politik gerilimin şiddetini arttırdığı günlere tesadüf eden “147’likler” olayı, Türkeş’e “en yakın görünen” mecra-
dan, “Öncü” gazetesi başyazarı Aydın Yalçın’ın da köşesine taşınmış ve tenkit edilmiştir. Aydın Yalçın’a göre üniversite gibi bir müesse-
sede, dışarıdan bir müdahale ile “alelacele” bir tensikatın yapılması
“mahzurları” da beraberinde getirmiştir. Hem “arınma” tamamen
gerçekleşmemiş, hem de “pek çok kıymetli ilim adamına”, üniversi-
te dışından yapılan bir tahkikat neticesinde “haksızlık” edilmiştir³¹¹.

Üniversite çevresinden, tasfiyeye dair önemli eleştirilerden birisi, o esnada “*Harvard Law School*” bünyesinde olan Hüseyin Nail Kubalı’dan yöneltilmiştir. “Kendisini murakabe ve tasfiye”
edemeyen kurumların, bilhassa “inkılap devirlerinde” ıslah ya da
tasfiye edilmekten kurtulamadığını belirten Kubalı’ya göre, üniver-
site reformu gerekli olmakla beraber bu tensikatın prosedürü ve
neticeleri sorunları beraberinde getirmiştir. Kubalı’nın yazısında
ilgi çekici olan nokta ise, bu tasfiyedeki sorumluluğun, “*kendilerine
gösterilen itimadı bilerek veya bilmeyerek kötüye kullananların*” vebalinde

³⁰⁷ Bülent Ecevit, “*Üniversiteye Niye Vuruldu*”, Ulus, 30 Ekim 1960.

³⁰⁸ Emin Galip Sandalcı, “*İhtilâl Konuştu*”, Vatan, 30 Ekim 1960. Bu köşe yazısı, “Öncü” gazetesinin 31 Ekim 1960 tarihli neşriyatından temin edilmiştir.

³⁰⁹ Çetin Altan, “*Rica Ederiz*”, Milliyet, 31 Ekim 1960.

³¹⁰ Kadircan Kafı, “*Üniversitelerin Durumu*”, Kudret, 1 Kasım 1960.

³¹¹ Aydın Yalçın, “*Üniversite Açılırken*”, Öncü, 1 Kasım 1960. Kim dergisinde, daha sonraki bir dönemde, yayınlanan bir yazıda, Aydın Yalçın’ın mezkûr tasfiyeden sonra, Türkeş’in “diktatörlüğe” doğru gittiğini düşünerek “cephe” aldığı ileri sürülmektedir. Bkz. Kim, “*Perdenin Arkası*”, 20 Temmuz 1961.

olduğunu beyan etmesi olmuştur³¹². 13 Kasım öncesinde yazıldığı öngörülen bu yazıda, sorumluluğun “radikallere” yöneltilmiş olması oldukça muhtemel görünmektedir.

Bütün bu eleştirilerin yanında, Türkeş ile beraber hareket eden komite üyelerinin ve basın mensuplarının tasfiyeyi sahiplenmiş olmaları zikretmeye değer bir husustur. Komite içerisinde Türkeş ile beraber hareket etmeyen Ahmet Yıldız, Türkeş’in mezkûr tasfiye noktasında ısrarcı olduğunu ileri sürmektedir³¹³. Nitekim Özdağ ve Akkoyunlu sorulan bir soruya; “147’ler tespit edilirken üniversite hocalarından yardım aldık” diye cevap verirken; Özdağ, hadisenin “ani ve seri” olduğu eleştirisine; “bir beyin ameliyatı yapıyoruz, tedrici olur mu” yanıtını vermiş ve şu sözleri eklemiştir: “Demokrasiye giderken elbette Beyazıt’tan geçecektik”³¹⁴. Komitede Türkeş ile beraber hareket eden bir diğer “sivri” üye olan Numan Esin ise tasfiyeyi, “üniversiteyi ilmileştiriyoruz”³¹⁵ sözleriyle tanımlamıştır. Gelen eleştiriler üzerine Esin, “orduda tasfiye yapılırken” ses çıkarmayanların tenkit hakkı olmadığını öne sürmüştür³¹⁶.

MBK’nın “radikal” kanadına yakın olan köşe yazarları da tasfiyeyi destekleyen yazılar kaleme almışlardır. Evliyaoğlu, tasfiyeye yönelik eleştirilere, Esin’i andırırcaasına, “ordu gençleştirilirken alkışlayanlar, DP kapatılırken alkışlayanlar şimdi kıyamet koparamazlar” demek

³¹² Hüseyin Nail Kubalı, “Tasfiye Üzerine”, Kim, 14 Kasım 1960.

³¹³ Yıldız, s. 186.

³¹⁴ Akis, “Üniversite: ‘Dar Kapıdan Geçiniz’”, 4 Kasım 1960. Muzaffer Özdağ’ın, tasfiyenin gerçekleşmesinden bir gün önce Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde yaptığı konuşmadaki sözleri, “üniversiteye” bakış açısını anlamak adına ışık tutmaktadır: “Atatürk Üniversitesi doğuda kurulan Dördüncü ordumuzdur. Dördüncü Ordu’nun milli ihtilâlimizi Birinci Ordu kadar korumak için müsait olduğunu biliyoruz”. Bkz. Kudret, “Atatürk Üniversitesi Dün Parlak Bir Merasimle Açıldı”, 26 Ekim 1960, Havadis, “Özdağ: ‘İnkılap İç Savaşı Önlemek, Milli Birliği Sağlamak İçin Yapıldı’”, 27 Ekim 1960.

³¹⁵ Altuğ, s. 268.

³¹⁶ Kudret, “Erkanlı ve Esin’in Basın Toplantısı”, 31 Ekim 1960; Havadis, “Yeni Kanun Üniversitelere Tam Muhtariyet Vermmiştir”, 30 Ekim 1960. Numan Esin, yıllar sonra yayınlanan hatıratında, bu tasfiye hakkında şu sözleri sarf etmiştir: “Bugünkü düşünceme göre, 147’likleri tasfiyesi asla onaylamayacağım bir karar olurdu. Üniversitenin gerçek anlamda, bu büyüklükte bir operasyona gereksinimi yoktu. Belki birkaç hoca görevinden alınabilirdi. Onlara da siyasi gerekçeler bulunurdu, ama onun dışında böyle bir düzenlemeyi yapsak bile, bizim yapmamız değil, üniversiteye yaptırmamız daha doğru olurdu”. Esin, s. 136.

suretiyle tepki göstermiştir³¹⁷. Peyami Safa'ya göre ise “*aklın ve ilmin ışığında incelenmesi gereken bir mesele olan üniversite, şahsi teessür planına düşürüp günlük feveran amili*” haline getirilmemelidir. Bundan ötürü, genç öğretim üyelerinin yıllardan beri beklediği bu kanun, “*yalnız ilmi çalışmaya ve hakikat aşkına*” yer vermekte olduğunu için Türk kültürü adına bir “*müjde*” olarak telakki edilmelidir³¹⁸.

Bu hadise, MBK'nin “hırslı askerlerinin” iktidarı, CHP'ye teslim etmeme kaygısı olarak yorumlanabilmektedir³¹⁹. Bununla birlikte, 13 Kasım olayına giden dönemeçte, “üniversite tasfiyesi”, Türkeş grubu adına oldukça yıpratıcı bir süreci beraberinde getirmiştir. “*Ordu- Gençlik el ele*” şarkılarıyla gelen bir iktidar olarak tanımlanan³²⁰ MBK içerisinde, “radikal” olarak tanımlanan grup adına “147'liklerin tasfiyesi”, uluslararası basın tarafından “*bardağı taşıran son damla*”³²¹ olarak da değerlendirilecektir.

“Ülkü ve Kültür Birliği” Projesi

13 Kasım'a giden yolunda son gelişme, “Ülkü ve Kültür Birliği” kanunun teklif edilmesi olmuştur. Kurtul Altuğ'a göre ilk önce, “iki Orhanlar”, olarak nitelediği Kabibay ve Erkanlı tarafından, “ihtilâlin yönü, stratejisi ve kadrosunu” oluşturmak adına düşünülen bu “müessesenin”³²² hazırlıkları için, MBK içerisindeki birçok subayın da akademide hocalığını yapmış olan “Emekli Albay Muhterem Seral” vazifelendirilmiştir³²³.

³¹⁷ Gökhan Evliyaoğlu, “*İnkılabımızın Şartları*”, Havadis, 30 Ekim 1960.

³¹⁸ Peyami Safa, “*Üniversite Meselesi*”, Havadis, 3 Kasım 1960.

³¹⁹ Taner Timur, “*Yakın Siyasi Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim*”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce 9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 217.

³²⁰ Altuğ, s. 66.

³²¹ Fransız “*Aurore*” gazetesinden aktaran, Cumhuriyet, 16 Kasım 1960.

³²² Altuğ, s. 95-96. İpekçi-Coşar, bu hususta, bahsedilen tasarının komite dışındaki subaylar tarafından tasavvur edildiğini ve komite içerisinde bir tek Orhan Erkanlı'nın bu plana dâhil olduğunu belirtmektedir. Bkz. Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, “*Ülkü Kültür Birliği Teklifinin İç Yüzü*”, Milliyet, 26 Nisan 1965. Erkanlı ile Kabibay'ın, mevzu bahis dönemde birlikte hareket ettiği düşünüldüğünde, Kurtul Altuğ'un tezi daha makbul görünmektedir.

³²³ Bkz. Akis, “*MBK: Altı Atlı Araba*”, 11 Kasım 1960; Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar,

“Ülkü ve Kültür Birliği”nin kurulmasına dair kamuoyunda, tespit edildiği kadarıyla, ilk açıklama, Ekim ayının sonlarında doğru Alparslan Türkeş tarafından yapılmıştır. “Ülkü Birliği Teşkilatı” projesinin yakında müzakere edileceğini beyan eden Türkeş, söz konusu teşkilatın; “milleti cehaletten kurtarma” misyonunu ifa edeceğini ve “dini meseleleri de” ihtiva edeceğini ilan etmiştir³²⁴. Türkeş’in bu açıklamasından kısa bir süre sonra ise; “Orhan Erkanlı, Numan Esin, Kadri Kaplan, Sami Küçük ve Sezai Okan” imzalarıyla “Ülkü ve Kültür Birliği” kanun teklifi Milli Birlik Komitesine sunulmuştur³²⁵.

Teklifin gerekçeleri arasında; “ülkü ve kültür müesseselerini parti çekişmelerinden”, “milletin esasına sızan muzır cereyanlardan”, “matbuatı, günlük siyasî tesirlerden ve maksatları görüşlerden”³²⁶, “milleti ‘kardeş’ kavgasına hazırlayacak cepheleşmelerden”

“Ülkü Kültür Birliği Teklifinin İç Yüzü”, Milliyet, 26 Nisan 1965; Altuğ, s. 95; Özdağ, s. 363; Maraşlı; s. 72; Yıldız, s. 198; Esin, s. 144.

³²⁴ Havadis, “Türkeş; Prensibimiz, ‘Halkla Beraber, Halka Doğru ve Halk İçin’ Dedi”, 26 Ekim 1960.

³²⁵ Bkz. Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı Hazırlandı”, 9 Kasım 1960; Milliyet, “Ülkü ve Kültür Birliği ile İlgili Tasarı Tamamlandı”, 9 Kasım 1960; Akis, “MBK: Altı Atlı Araba”, 11 Kasım 1960.

³²⁶ Daha önce de belirtildiği üzere, MBK’nın radikal kanadı diye tabir edilen grubun reform öncelikleri arasında “basını millileştirmek” üzerinde tasarruf da bulunmaktadır. Bu hususta en çok yankı uyandıran söylem, Muzaffer Özdağ tarafından şu cümlelerle aktarılmıştır: “Bab-ı Ali’de de aynen Doğu’da olduğu gibi ağalar var, Bab-ı Ali’den de geçeceğiz, orada derebeylik yaşatmayacağız”. Bkz. Havadis, “Özdağ Bab-ı Ali’de de Ağalar Var Dedi”, 8 Ekim 1960; Cumhuriyet, 8 Ekim 1960; Milliyet, “Muzaffer Özdağ Dün Basına Ait Fikirlerini Açıkladı”. 8 Ekim 1960. Bu sözler dönemin basınında oldukça sert sözlerle eleştirilirken, matbuat içerisinde bu sözlerle destek, yine “Havadis” gazetesinden gelmiştir. Orhan Seyfi Orhon, ileri fikirlerin yayılmaya çalışıldığı bir “yokuşta”, “Ortaçağ” zihniyetiyle yönetilen bir müessesenin kabul edilemeyeceğini ileri sürerek, Muzaffer Özdağ’ı alkışlamıştır. Bkz. Orhan Seyfi Orhon, “Bab-ı Ali Ağaları”, Havadis, 10 Ekim 1960. “Bab-ı Ali’den geçeceğiz” sözlerinin tartışmaları Milli Birlik Komitesi’ne taşınmış ve Muzaffer Özdağ, şu sözlerle mutasavver “basın reformunu” savunmuştur: “Her hizmet hareketi her inkılap hareketi tepki ile karşılaşır. İnkılapçılar bir an için telin dahi edilebilir. Bizim üniversitedeki hizmetimiz içinde böyle olmuştur. Yarın basın da bir tepki gösterecektir. Fakat Türkiye’deki her hizmet hareketi Babıalî çıkmazında boğulmuştur. İnkılabımızın muvaffak olmasını istiyorsak Babıalî’yi düzeltmek ve basınla ilgili kanunları getirmemiz gerekmektedir”. Bkz. T.C Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, Dönem:01,

korumak maddeleri yer almıştır. “Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanı”, Başbakan’a bağlanacak ancak Genel Başkanı seçimi, “Genel Kurmay Başkanı, Yargıtay Başkanı, Danıştay Başkanı, Sayıştay Başkanı, Yargıtay Başkanı, Üniversite Rektörleri Müşterek Sekreteri, Milli Eğitim Bakanı, Ülkü Birliği Başkanı, Diyanet İşleri Başkanı, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü” tarafından teşkil eden heyetin “üçte iki” çoğunluğu esasında yapılacaktır. “Bakanlar Kurulu’nun” tabii üyesi olacak olan Genel Başkan, 6 yıl süre ile görev yapacak ve vazifeden alınması, mezkûr heyetin ancak üçte iki oyu temin edilmesiyle mümkün olacaktır. Söz konusu teşkilat, Türkiye’yi 12 bölgeye ayıracak; “Dış Türkler Masası”, “Kadın Aile Masası”, “Azınlık Masası”, “Basın-Yayın Radyo Masası” gibi oluşumlar ihdas edilecek ve “Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü” gibi kurumlar, “Ülkü ve Kültür Birliği” Genel Başkanlığı’na tabii olacaktır³²⁷.

“Ülkü ve Kültür Birliği” komisyonu üyesi olan Harp Akademisi Hocası Enver Esenkova, bu teşkilatın, “ileri ve modern Türkiye” ülküsünü tahakkuk ettirmek amacına matuf olarak; milletin şuuru “pekiştirmek” ve bu şuuru tevcih edecek aydınları “seferber etmek” amacıyla kurulmak istendiğini ileri sürmektedir. Esenkova’ya göre, milletin içinde bulunduğu “*ikililik, tembellik, gerilik ve*

Cilt:3, Birleşim: 34,09.09.1960, s. 20. “Bab-ı Ali”, yani dönemin basını üzerine söylenilen bu sert sözler, Muzaffer Özdağ’ı oldukça yıpratmış ve komite içerisinde en fazla eleştiri okları üzerinde toplanan isimlerden birisi olmuştur. Bu minvalde, “Yeni İstanbul” gazetesinde, Kurtul Altuğ tarafından yıllar sonra kendisi hakkında ileri sürülen şu ifade, “amiyane” üsluba rağmen, dikkat çekicidir: “Özdağ, hala hatıralarda taze kalan ‘Bab-ı Ali’den geçeceğiz’, ‘Üniversiteyi dümdüz edeceğiz’ diyen askerdir. Ne var ki, Özdağ’ın hayalleri gerçekleşmemiş ve Bab-ı Ali kendilerini dümdüz edivermiştir”. Bkz. Kurtul Altuğ, “Partilerin İki Yüzü: CKMP’nin Harika Çocuğu Muzaffer Özdağ’dır”, Yeni İstanbul, 21 Haziran 1968.

³²⁷ “Ülkü ve Kültür Birliği” tasarısının tam metni ve gerekçeleri için bkz. Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı Kanunu Gerekçesi”, 10 Kasım 1960; Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı’nın Gayeleri”, 11 Kasım 1960; Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği: Teşkilatın Ana Bölümleri”, 12 Kasım 1960; Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği: Sonuç- Maddelerin Gerekçesi”, Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı”, 14 Kasım 1960. Ayrıca, “teşkilatın” hiyerarşik yapısını gösteren tablo için, bkz. Akis, “Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatını Gösterir Şema”, 11 Kasım 1960.

karanlıktan” kurtarmanın yegâne yolu böylesi dinamik tedbirler alacak bir müessesenin ihdas edilmesidir³²⁸. Tasarıya imza atan 6 üyeden birisi olan Numan Esin de, “Ülkü ve Kültür Birliği” projesini “sahiplenmiş” ve “Türk toplumuna iyi anlatılamamış olan Kemalizm” adına “Atatürkçü ‘yeni kuşak’ olarak huruç” hareketi gerçekleştirmek istediklerini beyan etmiştir³²⁹.

Tasarıya imza atan komite üyelerinin, ihtilâlden itibaren konumlanmalarına bakıldığında, komitenin genelinde benzer bir temayülün mevcut olduğu hissedilmektedir. Nitekim Kurtuluş Kayalı da bu noktaya işaret etmekte ve bu yasa tasarısının “anti-demokratik” yapısının, “radikal” gruba teşmil edilemeyeceğini çünkü imza atanlar arasında diğer gruptan insanların mevcut olmasının, yasanın MBK’nın diğer üyeleri arasında da benimsenmiş olduğunu delili olduğunu belirtmektedir³³⁰. Bu noktada, “radikal grubun” fikirleriyle paralel olan bu yasa tasarısının, diğer grup tarafından da muvafık bulunmasında, “iki klingen bir araya geldiği 23 Ekim toplantısının etkisi var mıdır” sorusu akıllara gelmektedir. Maalesef, mevcut literatürde bu soru ve dolayısıyla cevabı hakkında herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Ancak, İngiliz belgelerine göre Gürsel’in bu yasa tasarısından hoşnut olmadığı ve bu hoşnutsuzluğun komitenin, bilhassa genç üyeleri tarafından rahatsızlıkla karşılandığı belirtilmektedir³³¹. Mevcut olan bir diğer malumat ise, yasa tasarısının hazırlanmasından açıklanmasına kadar olan süre zarfında basında oldukça şiddetli ölçüde eleştirilmesi olmuştur.

13 Kasım öncesinde, “Ülkü ve Kültür Birliği” yasa tasarısı hakkında en popüler eleştiri yazısı, o dönemde oldukça etkili kamuoyu gücünü haiz bir gazeteci olan Bülent Ecevit tarafından getirilmiştir. Yasa tasarısı, MBK’nın henüz gündemine geleceği süreçte, “Ülkü ve

³²⁸ Enver Esenkova, “Esenkova’nın Madanoğlu’na Cevabı”, Düşünen Adam, 6 Aralık 1961. MBK üyesi Şefik Soyuyüce tarafından Akis mecmuasına, 13 Kasım öncesi gönderildiği anlaşılan yazıda, aynı ifadeler “mot a mot” bir şekilde yer almaktadır. Soyuyüce adına çıkan bu yazının, Esenkova tarafından kaleme alındığı düşünüldüğünden ötürü, metin içerisinde Esenkova referans alınmıştır. Soyuyüce adına çıkan yazı için, bkz. Şefik Soyuyüce, “Ülkü ve Kültür Birliği’ne Doğru”, Akis, 14 Kasım 1960.

³²⁹ Esin, s. 143.

³³⁰ Kayalı, s. 77.

³³¹ FO 371/ 153036.

Kültür Birliği Nedir” başlığıyla bir yazı kaleme alan Ecevit; böylesi bir teşkilatın “memleketin kaderini” tayin edecek surette bir pozisyon-
da olduğunu ancak kamuoyunun gündeminden saklanarak, aydın-
lar arasında istişare edilmeden hazırlanacak bu kanun tasarısının,
“demokrasiyle bağdaşmasının” şüpheli olduğunu belirtmektedir³³².
Ecevit, “kanun tasarısının gerekçelerinin” kamuoyuyla paylaşılma-
sından sonra, tekrar bir yazı kaleme alacak ve “millet egemenliğini
reddeden bu teşkilatın”, “*orduya, bütün kültür teşekküllerine, bütün
devlet cihazına, bütün düşünce ve siyaset hayatına, bucak ve köylere*” sira-
yet edeceğini belirtmiştir. Ecevit’e göre, Türk toplumunun bütün
düşünce ve siyaset hayatını kontrolünü alacak bu teşkilat ile birlik-
te, Türkiye’de “kurulacak olan demokrasi”, “*ölü doğmuş, daha doğar-
ken o ağa takılıp boğulmuş*” bir şekle bürünecektir³³³.

13 Kasım öncesinde, “Bab-ı Ali’de”, “Ülkü ve Kültür Birliği”
teklifi, başka yazarlarca da eleştirilecektir. “Vatan gazetesinde”
Özcan Ergüder, teklif edilen yapıyı, Mısır’da mevcut olan “*Milli
İstikamet Bakanlığı*” kurumu ile benzeştirmiş³³⁴ dolayısıyla defaatle
belirtilen Nasır teşbihini, dolaylı yoldan yöneltmiştir. Çetin Altan,
“ülkü, kültür birliği” kavramlarının, “*herkesin manevi bir üniforma
giymesi*” olmaması gerektiğini aksi takdirde “*fertlerin kafasını aynı
fabrika mamulü getirtmenin robotlaşmayı*” beraberinde getireceğini dile
getirmiştir. Altan’a göre, tasarıda şüpheleri ihtiva eden bir diğer
nokta, “Dış Türkler” meselesidir ve “*kendimize çekidüzen vermeden,
kalkınmamızı tamamlamadan meseleleri dağıtmak büsbütün yanlış tefsirle-*

³³² Bülent Ecevit, “*Ülkü ve Kültür Birliği Nedir*”, Ulus, 5 Kasım 1960. Bu yazı ayrıca, İngiliz elçilik görevlilerince, İngiliz Hariciyesine sunulmuştur. Bkz. FO 371/153036. Numan Esin hatıratında, 13 Kasım hadisesinden kısa bir süre önce Abdi İpekçi’nin kendisine “haklı değilsiniz, gelin bu konuyu tartışalım” dediğini ve Atatürk Orman Çiftliği’nde bir buluşma tertip edildiğini dile getirmektedir. Söz konusu buluşmaya, MBK içerisinden Esin ile birlikte Sami Küçük ve Muzaffer Özdağ da katılmış, İpekçi ise yanında Ecevit ile beraber buluşmaya avdet etmiştir. Esin, bu gazetecilere, “bu tasarının neresine karşı çıkıyorsunuz” diye sual yönel-tince İpekçi ve Ecevit; *Tekdüze bir düşünce akımı olarak gelişmek durumunda kalır. İktidar da sizden güç alacağı için yeterince etkili olmayabilir. Sonra faşist bir düzenlemeye dönüşür*” cevabını vermiştir. Bkz. Esin, 143.

³³³ Ecevit, “*Millet Egemenliğini Reddeden Teşkilat*”, Akis, 14 Kasım 1960. Akis mecmua-sının 14 “Kasım” tarihli sayısında, “13 Kasım tasfiyesi” yer almadığı için, bu yazı 13 Kasım öncesi kapsamında değerlendirilmiştir.

³³⁴ Özdağ, s. 367.

re” yol açacaktır³³⁵. “Dış Türkler” meselesinde itiraz eden bir diğer yayın organı “Akis” mecmuası olmuştur. Akis’e göre, “Ülkü ve Kültür Birliği” müessesinde, “Dış Türkler” masası endişeye mahal vericidir çünkü başka bir devletin idaresi altında yaşayan “soydaşlarımıza el uzatmak”, o devletin hükümlerlik alanlarına tecavüz kabilinde olacaktır³³⁶.

“Ülkü ve Kültür Birliği” yasa tasarısına, CKMP mahfilinden de eleştiri gelecektir. Partinin yayın organında, daha önce de fikirlerine müracaat edilen Nureddin Ardiçoğlu, Türk milliyetçiliği fikrinin “düşünce ve his birliğine” ve “müşterek bir hayat ile ortak istikbale” “tazammun” ettiğini ancak bu keyfiyetin “hiçbir zaman her mevzuda ve sahada resmi bir düşünüş ile inanışa bağlanmayı” ifade etmediğini ileri sürmektedir. Ardiçoğlu’na göre bundan ötürü, Milli Birlik Komitesi’nin, “hiçbir medeni memlekette yer alamayacak” böylesi bir müessesenin ihdas edilmesi teşebbüsüne nihayet vermesi lazım gelmektedir³³⁷.

“Ülkü ve Kültür Birliği” tasarısı, Türkeş grubunun müdahil olabildiği son mesele olacak ve tasarı komite gündemine taşınmadan, bu grup tasfiye edilecektir. 13 Kasım hadisesi akabinde ise, “Ülkü ve Kültür Birliği” tasarısı “gayr-ı meşru çocuk” olarak tasvir edilecek³³⁸ ve komite gündeminden çıkarılacaktır. Türkeş ve arkadaşlarının fikirleri istikametinde olan bu projenin hazırlanması, belirtildiği üzere, her ne kadar bu gruba münhasır olmasa da, projeye muhalif yazılarda da ima edildiği üzere bu gruba teşmil edilmiştir. Bu noktada Türkeş’in de bu projeyi, daha sonraki yıllarda sahiplendiği, çalışmanın ilerleyen safhalarında değinilecek bir husus olacaktır.

³³⁵ Çetin Altan, “Kurucu Meclis”, Milliyet, 13 Kasım 1960.

³³⁶ Akis, “Altı Atlı Araba”, 11 Kasım 1960. Yazıda ayrıca, muhtemelen, Ziya Gökalp’ın “halka doğru” formülünden esinlenen, halk arasına gönderilecek “seyyar ekipler” meselesine, şu sözlerle müstehzi yaklaşım getirilmiştir: “Bu arada Hakkari dağlarındaki dağ köylerine katır sırtında gitmekte vardı... Ancak, bu köylerde hangi dilde konferans verileceği şimdilik meçhuldü. Belki de konferansçılar yanlarında bir Kürt tercüman bulundurmak zorunda kalacaklardı. İşte bu şartlardır ki ihtilâlin öncülerini adamakıllı sıkıyor ve kültürü buralara nasıl sokacaklarını acı acı düşünüyorlardı”.

³³⁷ Nurettin Ardiçoğlu, “İzahu Güç Bir Teşebbüs”, Kudret, 13 Kasım 1960.

³³⁸ Kim, “Ülkü Birliği: Gayr-ı Meşru Çocuk”, 14 Kasım 1960.

13 KASIM HADİSESİ VE “14’LER” GRUBUNUN DOĞUŞU

13 Kasım Tasfiyesinin Gerekçeleri

13 Kasım 1960 günü, Milli Birlik Komitesi içerisinde 14 üyenin vazifesine son verildiği duyurulmuştur. Cemal Gürsel, 13 Kasım 1960 günü MBK içerisinde 14 üyenin, komiteden “affedilmelerinin” mucip sebeplerini şu cümlelerle açıklamıştır:

“Arkadaşlar, komite arkadaşlarımızın hepsi feragat sahibi, hepsi fevkalade çalışkan... fakat zaman zaman o kadar birbirinden ayrı fikirler, uzlaşmaz kanaatler ortaya çıkıyor ki, bir meseleyi halletmekten ziyade, bir meydan muharebesini kazanmak şekline giriyordu... Biz çatlaklığa meydan vermeden işi düzeltmek ve hatta hatta görünüşü kurtarmak adına gayri samimi beyanlar vermek mecburiyetinde kaldık... Fakat, son onbeş yirmi gün içinde hal öyle bir manzara ve mahiyet aldı ki komiteden sağlam karar çıkmak şöyle dursun, vatandaş efkarında şüpheler, ıstıraplar ve hatta endişeler başladı... Tabii, bütün memleket çocukları da, münevverleri de bizim kadar vatanperver oldukları için bu gidişin tehlikelerini görmeye ve ıstıraplarını duymaya başlamıştı. Ben, bütün dünyaya ve milletime karşı üzerime aldığım vazifemin mahiyetini ve icaplarını ciddi surette düşünmek mecburiyetindeydim... Bütün bu düşünüş ve görüşler çerçevesi içerisinde, yolumuzu aydınlatmak ve bu aydınlığı temin edecek kararları vermek durumunda idik. Öyle yaptık.”³³⁹

13 Kasım tasfiyesine dair, Gürsel’in yapmış olduğu açıklamada iki önemli saptama dikkate değerdir. Birincisi, komite içerisinde yaşanan, ancak basına direk yansımayan ihtilafın birinci ağızdan itiraf edilmesi olmuştur. İkinci önemli saptama ise, “son on onbeş” gün zamanlaması noktasında yaptığı vurgu olmuştur. 13 Kasım’dan önce zahiren, yani basında da oldukça tartışılan iki önemli teşebbüs vuku bulmuştur. Bunlardan birincisi, “147’likler” tasfiyesi, ikincisi ise, “Ülkü ve Kültür Birliği” tasarısı olmuştur. Mevzubahis iki teşeb-

³³⁹ Milliyet, “Gürsel Tasfiyenin Sebebini Açıkladı”, 14 Kasım 1960.

büs, dönemin matbuatında, değinildiği üzere, şiddetle tartışılmış ve komite içerisindeki ihtilafın taraftarları, basın vasıtasıyla doğrudan ya da dolaylı bir şekilde tenkit edilmiştir. “Kurucu Meclisin” ihdas edilmesi hususunda yaşanan tartışmalar da, ihtilafın derecesini takviye etmiştir. Bu minvalde İngiliz belgeleri, Gürsel’in aslında 13 Kasım’dan önce böyle bir karar alabileceğini ancak Selim Sarper’in kendisini onları kamuoyunda itibarsızlaştırmak suretiyle böyle bir sonuca gitmenin ulusal ve uluslararası camiada daha ikna edici olduğunu telkin ettiğini belirtmektedir³⁴⁰. Hakikaten, 13 Kasım öncesinde yaşanan “son on beş günün” basındaki tezahürleri hatırlandığında, belgede yer alan savın doğruluğu oldukça muhtemel olduğu görünmektedir.

Türkeş’in “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevinden alınmasından sonra ilerleyen süreç, MBK’daki ayrımların daha da tebellür ettiği bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu dönem artık, “*Milli Birlik Komitesi içerisindeki grupların, elleri ceplerindeki tabancanın tetiğinde birbirlerini ciddi surette kollamaya başladıkları*”³⁴¹ bir sürece işaret etmiş ve “komite içerisinde darbe” gerçekleştirme fikri, iki grup adına da olgunlaşmaya başlamıştır. Bu noktada en vazih açıklamayı, Türkeş yapmış ve İstanbul’da, Kabibay, Erkanlı, Solmazer ve Esin’in de bulunduğu bir ortamda şu cümlelerle “komite içi darbe” teklifinde bulunduğunu şu cümlelerle ileri sürmüştür: “*Mesele artık iyice girift hale geldi, bunu çözmemiz lazım, çözmek için de mutlaka müdahale gerekiyor. Milli Birlik Komitesi’nin bozguncu olan gruptan kurtarmak, direksiyonu tamamen ele almak lazım*”³⁴². Ancak, Türkeş’e göre, bilhassa Orhan Kabibay, bu konuda “mütereddit” davranmış ve “komite içerisindeki gruplar arasındaki zaman yarışını”, karşı grup kazanmıştır³⁴³.

³⁴⁰ FO 371/ 153036.

³⁴¹ Bkz. Perin, “Yassıada’da 476 Gün”, Haber, 20 Mayıs 1967.

³⁴² Turgut, s. 272.

³⁴³ Turgut, s. 276. Türkeş, 13 Kasım sonrasında “göztaltında” bulunurken, Kabibay’ın yanına gidip; “*Napolyon, meşhur Seliç Savaşı’na hazırlanırken, gece yarısı topçusuna, şöyle bağırdı: ‘Aktivite, aktivite, vites, vites!’. Yani, hareket edin, acele edin, süratle hareket edin, diyordu. Kabibay, ben de size hep süratle hareket etmemiz gerektiğini söylemiştim. Çünkü aramızda bir zaman yarışı vardı.*” sözlerini sarf ettiğini ileri sürmektedir. Bkz. a.g.e., s. 279. Muzafer Özdağ ise Kabibay-Erkanlı ikilisinin “kalıcılık” fikrini geç benimsediklerini şayet “başından itibaren” benimseseler, durumun çok farklı bir mahiyet arz edecek olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Altuğ, s. 70.

Orhan Erkanlı'nın hatıralarında da, böyle bir teklifin geldiğini doğrulamış ancak "Türkeş'in liderliği" meselesi yüzünden, kendilerinin Türkeş tarafından bu meyanda gelen teklifleri kabul etmediklerini söyleyerek şöyle bir itirafta bulunmuştur: *"İtiraf ederim ki, Türkeş'in tekliflerini kabul etseydik 13 Kasım olmazdı; belki başka şeyler olurdu... Türkeş ile bizzat bizim baskına uğramamız bizim iyimserliğimizin bir sonucu oldu"*³⁴⁴.

Erkanlı'nın beyanatında geçen iyimserlik sıfatı iki anlama da gelebilmektedir. Birincisi, "karşı gruptan" böyle bir hamlenin geleceğine dair bir kanaatin kendilerinden hâsıl olmaması durumudur. Bununla birlikte, Erkanlı'nın 11 Kasım itibariyle, MBK üyeliğinden istifa ettiğine dair Gürsel'e yazdığı dilekçenin içeriği bu ihtimali güçleştirmektedir. Zira söz konusu mektupta Erkanlı; ya *"Komiteyi lağvedip yetkileri Kurucu Meclise"* devredilmesini ya da *"komite içinde tam bir tasfiye yaparak kati bir tesanüdü"* sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Erkanlı'ya göre "birinci şıkkı" yerine getirmek "ordunun şerefi" açısından tatbiki kabil olmayan bir durumdur³⁴⁵. Tarihin gidişatı, Gürsel'in de ikinci şıkka taraftar olduğunu ancak "tasfiye edilmesi" gerekenler noktasında farklı özneleri tercih ettiğini ortaya koymuştur. Böyle bir mektup kaleme alan Erkanlı'nın, "karşı hamle" beklentisinin olmaması, iyimser bir düşünce olacaktır. Bu noktada Erkanlı'nın kullandığı veçhiyle "iyimserliğin", bu grubun orduya duyduğu güvenle alâkası olması daha güçlü bir ihtimal dâhilindedir. Nitekim Dünder Seyhan, 13 Kasım'da tasfiye olan isimlerin, "ordu- da kumanda seviyesinde olan" birliklerin, kendilerinden kopmaya-

³⁴⁴ Erkanlı, s. 148. Erkanlı, Türkeş'in "liderliği" meselesini kabul etmediklerini şu sözlerle açıklamaktadır: *"Türkeş'le iktidarı uzatmak konusunda beraber olduğumuz halde, sistem ve doktrin bakımından ayrılıyorduk... Türkeş liderliğinde bir iç darbeyi hiçbir bakımdan faydalı bulmuyorduk, bu konudaki tekliflerini kabul etmedik"*. Buna mukabil Türkeş ile "siyasi yaşamında" beraber hareket edecek olan ve 13 Kasım'ı "CHP'li komite üyelerin zaferi" denkleminde değerlendiren Taşer; *"Şayet CHP'li komite üyeleri yerine 14'lerden Kabibay ekibi kazansaydı daha vahim sonuçlar olabilirdi"* demek suretiyle, MBK içerisinde yaşanan bir diğer "çekişmenin" ipuçlarını vermiştir. Bkz. Yeni İstanbul, *"Dünder Taşer 27 Mayıs'ı Anlatıyor"*, 10 Temmuz 1967. İki açıklama da da, 27 Mayıs sonrası kurulan düzen ve farklı "siyasi" konumlanmaların tesiri olsa da, ileride değinilecek olan "14'lerin" heterojenliğine yaptıkları vurgu bakımından dikkate değerdir.

³⁴⁵ Erkanlı, s. 155.

cak surette bağlı olduğu zehabına kapıldıklarını ve 13 Kasım günü bunun bedelini ödemek durumunda kaldıklarını ileri sürmüştür³⁴⁶.

13 Kasım harekâtının askerî anlamda lideri Cemal Madanoğlu olmuştur³⁴⁷. Operasyonun parolası olarak, Madanoğlu'nun köpeğinin ismi olan “*Can Can*”³⁴⁸ olarak tercih edilmesi de 27 Mayıs'tan itibaren süregelen ihtilafın tezahürü olarak ilgi çekici olmuştur. Akyaz, bu tasfiyenin usulen mevzuata aykırı olduğunu ileri sürmektedir. Zira Akyaz'a göre MBK üyeleri ancak “şeref ve haysiyeti ihlal eden bir davranış” sonucunda komitenin asgari 6/7sinin bulunduğu bir toplantıda 4/5inin vereceği oylarla azledilebilmekte, Gürsel'in böyle bir tasarruf hakkı bulunmamaktadır. Akyaz ayrıca Cemal Gürsel'in, ordudan da onay aldığını mesela Türkeş'in Harp Okulu Müdürü yaptığı Talat Aydemir'in ve Kabibay'ın Garnizon Komutanı yaptığı Faruk Güventürk'ün tasfiyeye onay verdiğini ifade etmektedir³⁴⁹.

Alınan karar neticesinde, 14 isim³⁵⁰, muhtelif yerlerde bulunan yurt dışı elçiliklerde müşavir olarak tayin edilmiştir. Modern dönem Türk siyasî geleneğinde, kızığa çekilme manası taşıyan³⁵¹ “zoraki diplomatlık” görevine vazifelendirilen isimlerin, hangi kriterler ışığında tercih edildiği afaki bir keyfiyet arz etmiştir.

³⁴⁶ Seyhan, s. 121.

³⁴⁷ Weiker, s. 132; Hale, s. 122; Ahmad; s. 216.

³⁴⁸ Milliyet, “*Duruşmaların Gizli Yapılması Teklifini Mahkeme Reddetti*”, 10 Temmuz 1963; Özdağ, s. 373.

³⁴⁹ Akyaz, s. 145-147.

³⁵⁰ Bu isimler Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Orhan Erkanlı, Dündar Taşer, Muzaffer Karan, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmazer, Mustafa Kaplan, Ahmet Er, Münir Köseoğlu ve Fazıl Akkoyunlu'dur.

³⁵¹ Yakın dönem Türkiye tarihinde, idarecilerin “kızığa alınma” hadisesinden sonra “hariciyeye” atanmaları ilginç bir geleneği oluşturmaktadır. Bu hususta akla gelen örnekler olarak, Ali Fuat Cebesoy'un Garp Cephesi Komutanı iken Moskoya'ya, Fethi Okyar'ın hem Şeyh Sait isyanından sonra hem de SCF deneyiminden sonra Paris'e, Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra Hamdullah Suphi Tanrıöver'in “Bükreş”e, “Kadro” dergisinin kapatılmasından sonra “Zoraki Diplomat” Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Tiran”'a büyükelçi olarak atanması sıralanabilir. Bu hususta, İsmet İnönü'nün de, başbakanlıktan ayrıldıktan sonra Tevfik Rüştü Aras tarafından “New York” büyükelçisi olarak tayin edilmesi çabalarının olduğunu ama İnönü'nün “sağlık sebepleri” mazeretiyle bu tayinden “kurtulduğu” iddia edilmektedir

Tasfiye ile Ortaya Çıkan “14’ler Grubu” ve Bu İsimlerin Tasfiye Edilme Gerekçeleri

Tasfiye edilecek isimlerin listesine bakıldığında, heterojen bir seçimin yapıldığı anlaşılmaktadır³⁵². Mezkûr isimlerin ortak noktası ise, “sağlam bir demokratik nizama” geçmek için, köklü sosyal, ekonomik ve siyasî reformların tatbik edilmesi ile “donmuş halde” bulunan Atatürk ilkelerinin “tekrar işler hale getirilmesi için komitenin idareyi devretmemesi düşüncesini olmuştur³⁵³. Bundan ötürü, bu isimler, ihtilâli salt Menderes’i devirmek olarak addetmeyip, müdahaleyi “gerçek bir devrim” yapma iddiasıyla, Türkiye’nin çeşitli açılardan “modernizasyonuna” vesile kılmak istemişlerdir³⁵⁴. Bu minvalde, İngiliz belgelerinde, tasfiye edilen isimlerin ortak noktasının CHP düşmanı olmaları ve İnönü’nün Gürsel’i bu hamleyi gerçekleştirmesi yönünde teşvik ettiği noktasında “doğrulanmayan” raporların bulunduğu beyan edilmektedir³⁵⁵.

Bu tasniflere mukabil, İpekçi’nin yerinde tespitiyle, Gürsel tarafından gösterilen itirazlar dairesinde, MBK’de 14’den daha fazla üye olduğu gibi 14 kişinin içerisinde Gürsel’in işaret ettiği fikirlere mensup olmayanlar da mevcuttur³⁵⁶. Haddizatında Gürsel’in, başlangıçta “7’ler” grubu diye anılan Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş’i de tasfiye etmek istediği hatta Sarper’e “21 kişilik müşavirlik ihdası” suretiyle kadro temin etmekle vazifelen-

³⁵² 14’lerin “heterojen” yapısına dair Talat Aydemir’in zikrettiği şu cümleler dikkat çekicidir: “14 şahıs da kendine has fikir ve yaşayış tarzına sahiptir. Bunlar bir fikir topluluğu değildir. Rastgele bir dolmuşa doldurularak o günkü şartlar içinde MBK’ince zararlı görüldüklerinden ihraç edilmişlerdir”. Bkz. Aydemir, s. 125.

³⁵³ Yön, “Hükümet ve Ondörtler”, 11 Temmuz 1962.

³⁵⁴ Friedrich Wilhelm Fernau, “İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar”, Çev. Nihat Türel, Yön, 16 Ocak 1963.

³⁵⁵ FO 371/153036.

³⁵⁶ Abdi İpekçi, “14’ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?”, Yön, 20 Aralık 1961.

dirildiği ileri sürülmüştür³⁵⁷. Komite üyelerinin 23 Ekim tarihinde yaptıkları gizli toplantının katılımcıları hatırlandığında, bu iddianın doğru olma ihtimali yüksek durmaktadır. Ancak, tasfiyenin ideolojik olmaktan öte, “iç darbe” yarışı noktasında gerçekleştiği savına binaen, 14’lerle “benzer fikirler” içerisinde olan isimlerin niçin ten-sip edilmediği sorusu, 14’lerin iki farklı kanadının da tasniflerinde anlaşılır kılınmaktadır.

Alparslan Türkeş, MBK içerisindeki kadroyu üç başlık altında tasvir etmiştir. Birinci grup, “yarışçılar” adını verdiği, “*Türk milletini kendi gücüyle ayakta durabilecek kuvvetli ve müreffeh bir seviyeye getirmek gücünü kendilerinde bulan*” üyelerden müteşekkildir. İkinci grup, “istikbalini CHP’ye bağlayanlar” olarak isimlendirilmekte ve “*iktidarı CHP’ye devredince her şeyin düzelebileceğini sanan*” üyelerden oluşmaktadır. Üçüncü grup ise “olaylara seyirci kalan”, “olayların akışına tabi olan” ve ihtilâl için asla kabul edilmeyen “zaafa” sahip olup “parçalanışa” sebep olanlardır³⁵⁸. Türkeş’in, “olaylara seyirci”

³⁵⁷ Örtülü, s.51. Erol Maraşlı, başlangıçta “Mehmet Özgüneş” ve “Kamil Karavelioğlu’nun” da listede yer aldıklarını ancak daha sonra listeden sildirildiklerini iddia etmektedir. Bkz. Maraşlı, s. 130. Hatırlanacağı üzere, Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar ikilisi, 1.MBK döneminde Türkeş grubu içerisinde yer alanların arasında Mehmet Özgüneş ve Suphi Karaman’ın da ismini zikretmektedir. Bkz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, Milliyet, 17.04.1965. Bu iki ismin “tasfiyede” yer almaması ilgi çekici bir durum teşkil etmektedir zira hem İpekçi’nin yerinde tespiti hem de Faruk Güventürk’ün; “14’ler deyince, dışarıya gönderilen 14 kişinin dışında olanlarda vardı”, bkz. Ilıcak, s. 194, sözleri bu iki ismin “niçin” tasfiye dışında kaldığı sorusunu akla getirmektedir. Bu minvalde Ahmet Er, hatıralarında Mehmet Özgüneş’in durumdan oldukça “müteessir” olduğunu ve Türkeş’in yanına giderek; “*Albayım ben bu durumda MBK çalışmalarını sürdüremem, istifa edeceğim*” sözleri sarf ettiğini ama Türkeş’in kendisini “istifa etmeme” konusunda ikna ettiğini ileri sürmektedir. Bkz. Er, s. 117. Milli Birlik Komitesi üyelerinden Ahmet Yıldız da, Mehmet Özgüneş’in “*sağa yakınlığı ve dinci çevrelerle ilişkisinin*” MBK içerisinde tartışma konusu olduğunu dile getirmektedir. Bkz. Yıldız, s. 163. Yıldız’ın sözleri doğru olarak telakki edildiğinde, “muhafazakâr” çevrelerle daha iyi ilişkisi olan Türkeş grubuna daha yakın olması daha mantıklı durmaktadır. Nitekim Numan Esin de Özgüneş’i, komite içerisinde “kendilerine” yakın olan isimler arasında saymaktadır. Bkz. Esin, s. 208. Suphi Karaman ise “14’lerin 15.cisi” sıfatı, en fazla isnat edilecek isim olacaktır. 14’lerin yurtdışında bulunduğu müddet zarfında en fazla desteğin Suphi Karaman’dan geleceği için, bu olgunun detaylarına ileride değinilecektir.

³⁵⁸ Yeni İstanbul, “*Türkeş Konuşuyor: ‘Bazı Komite Üyeleri Tabii Senatörlükle Avlanmışlardı’*”, 12 Haziran 1967.

kalmakla ithaf ettiği kişilerin, açıkça nitelemediği “zaaf” ithamıyla, kendisiyle beraber “iç darbe” adına herhangi bir inisiyatifte bulunmayan subayları kast etmesi oldukça muhtemeldir. Nitekim “14’ler içerisinde yer alan ve ileride değinileceği üzere Türkeş’e karşı farklı bir kliğin öncülüğü yapacak olan Orhan Erkanlı da, Türkeş ile muvazi bir şekilde “üçlü tasnifte” bulunmaktadır. Erkanlı’ya göre komite içerisinde kategorize edilebilecek üç grup bulunmaktadır: “Gerçek ihtilâlciler”, “müdahaleciler” yani Halk Partisi adına darbeye katılanlar ve “ne yapacağını bilmeyen kararsızlar”. Erkanlı’ya göre “ne yapacağını bilmeyen kararsızlar”, fiili ihtilafın bulunduğu iki kutup arasında “güç dengesinin durumuna” göre dolaşan ve konumlanan üyelerden oluşmaktadır³⁵⁹. İki tasniften de, birbiriyle mücadele eden iki grubun mevcut olduğu ve bu iki grubun dışında pozisyon alan üyelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hem Türkeş hem de Erkanlı, “iki gruba da intisap etmeyen” üyelerin “tabii senatörlük” sözüyle “tarafsızlaştırıldıklarını” düşünmektedir³⁶⁰. Bu bağlamda, “tasfiyeye

³⁵⁹ Erkanlı, s. 144,145.

³⁶⁰ Bkz. Yeni İstanbul, “Türkeş Konuşuyor: ‘Bazı Komite Üyeleri Tabii Senatörlükle Avlanmışlardı’, 12 Haziran 1967, Erkanlı, s. 144. 1961 Anayasası ile birlikte, 13 Kasım ile tasfiye edilen komite üyeleri dışında diğer üyelerin “tabii senatör” olması temin edilmiştir. Bilhassa 14’lerin ve AP’li politikacıların “siyasi rüşvet” olarak tarif edeceği ve 60’lı yıllarda oldukça tartışılacak olan “tabii senatörlük” meselesinin ilk işareti, daha önce irdelenmiş olan İsmet İnönü’nün “meşhur”, 9 Eylül konuşmasında atılmıştır. İnönü, söz konusu beyanatta: “Şimdi, inkılapların tabiatında olan bir başka meseleyi tahlil etmek isterim. Milleti selamete çıkarmış olan inkılapçılar 1961 Ekim’inden sonra yeni idareler tarafından nasıl görüleceklerdir?.. Her inkılapçı için ati emniyeti birinci derecede yapmış olduğu iş için asaleti içinde mevcuttur...”. Bkz. Milliyet, “İnönü, ‘İhtilâle Yanlış Teşhis Konulmamalı’ Dedi”, 9 Eylül 1960. Metin Toker’e göre, İsmet İnönü, bu sözleri sarf ederken ihtilâlcilerin “kendi ati emniyetlerinden” endişe duyduklarının farkında olduğunu ve bundan böyle bir “vurgu” yapma ihtiyacı hissetmiştir. Bkz. Metin Toker, “Demeç Havaı Değiştiriyor ve Kudretli Albayın Dışları Sökülüyor”, Akis, 24 Aralık 1966. İnönü’nün bu konuşmasından sonra, “Tabii senatörlük” meselesinin komitenin gündemine geldiği ancak 11 oya karşılık 26 oyla reddedildiği ileri sürülmektedir. Bkz. Özdağ, s. 349; Örtülü, s. 41. Bu hususta Türkeş şu cümleleri dile getirmiştir; “Biz onörtler, o zaman ondört değil, fazla idik, tabii senatörlük teklifini doğru bulmuyor, millet huzurunda olduğumuz yeminine ihanet olacağını ileri sürüyorduk. Bir arkadaşımız ayağa kalkarak; ‘arkadaşlar bu bir siyasi rüşvettir, İsmet Paşa’nın iktidarı elimizden almak için bize uzattığı bir kemiktir ve modern bir memlekette böyle bir müessesesi yoktur’ dedi...Üyelerin çoğu da bu görüş ve fikirde idi. Onun için müzakereler sonunda yapılan oylamada onbir muhalife karşılık 26 kişilik bir çoğunlukla Tabii Senatörlüğün reddedilmesine karar verildi”. Bkz. Taylak, s. 111. Ahmet Er’in hatıralarında, Türkeş’in “bir arkadaş” diye tarif ettiği kişinin, kendisi

dâhil olmayan” isimlerin, mevzubahis “karşı darbe” hamlesi içerisinde yer almayan kişiler olması muhtemeldir.

Bunun haricinde, hazırlanan listeden bazı isimlerin, çıkarılmak istendiği iddia edilmiştir. Bu hususta en fazla referans, Dünder Taşer’in üzerinde yoğunlaşmıştır. Döneme dair bir yazı dizisinde, Taşer’in 12 Kasım’da “bir gazeteci” ile uzun süre oturduğu ve gazetecinin bir sigara kâğıdına tasfiye edilecek isimleri yazarak şayet kendisinin CHP ile işbirliği yapmayı kabul ederse, listeden çıkartılabileceğinin teklif edildiği iddia edilmiştir³⁶¹. Tespit edilen üç eserde, bu teklifi yapan gazetecinin, Taşer’in akrabası olan Ali İhsan Göğüş olduğu belirtilmektedir³⁶². Ancak, Taşer bu teklifi kabul etmemiş ve tasfiyeye uğramıştır. Ayrıca, Sami Küçük, ilerleyen yıllarda açıklamak suretiyle, Numan Esin’i, Faruk Güventürk ise, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı’yı listeden sildirmek istediklerini ancak bunda muvaffak olamadıklarını iddia etmişlerdir³⁶³.

olduğu ortaya çıkmaktadır. Ahmet Er komitedeki bu tartışmaya değinmekte ve kendisinin; “*Bu bir siyasi rüşvettir. İsmet Paşa’nın iktidarı elimizden almak için siyasi bir oyunudur. Bu bizim yeminimize de aykırıdır... Onun için Tabii Senatörlük diye bir şey kabul edilemez*” demek suretiyle bu teklife karşı olanların duygularına tercüman olduğunu beyan etmektedir. Bkz. Er, s. 80. 60’lı yıllar boyunca sürekli tartışılacak olan “tabii senatörlük” meselesi, kitabın ilerleyen sayfalarında tekrar işlenecektir.

³⁶¹ Yeni İstanbul, “*Dünder Taşer: İnançlarımıza Hiçbir Zaman Fiyat Tayin Edilemez*”, 20 Haziran 1967.

³⁶² Bu referanslardan bir tanesi, Milli Birlik Komitesi üyesi olan ve tasfiye edilmeyen Ahmet Yıldız’ın hatırlarıdır. Bkz. Yıldız, s. 198; diğerleri için bkz. Özdağ, s. 371; Kösoğlu, s. 19. 27 Mayıs öncesinde CHP milletvekili olan ve kitap içerisinde sıklıkla müracaat edilen “Kim” mecmuası sahibi olan Ali İhsan Göğüş’ün, Taşer’in akrabası olduğu ve bu teklifi yaptığı, Taşer’in kızı olan Asuman Taşer ile yapılan mülakatta da doğrulanmıştır. Ümit Özdağ tarafından, 27 Mayıs öncesinde “CHP rozeti” takacak kadar ateşli bir sempatizan olarak tarif edilen Dünder Taşer’in, ihtilâl sürecinde yaşamış olduğu iddia edilen “değişim”, 13 Kasım hadisesinden sonra, Akis mecmuasında çıkan haberde şu sözlerle tezahür edilmiştir: “*Binbaşı Taşer, affedilen hemen bütün arkadaşları gibi 27 Mayıs’tan bu yana çok değişmiştir. Artık basın hakkında son derece parlak fikirleri vardı... Taşer, siyasi faaliyet hakkında da bazı düşüncelere sahipti. Mamafih genç Binbaşını mazur görmek gerekirdi. İhtilâlden hemen sonra içine düştüğü salonlarda etrafını saranlar onu bu istikamete itmişlerdi. Tıpkı, Özdağ’ı, Esin’i, Baykal’ı, hatta Erkanlı’yı ittikleri gibi...*”. Bkz. Akis, “*MBK: 14 Sarı Zarfın Hikâyesi*”, 18 Kasım 1960.

³⁶³ Sami Küçük için bkz. Maraşlı, s. 129; Faruk Güventürk için, bkz. Ilıcak, s. 184.

13 Kasım Günü Yaşanan Hadiseler, 14'lerin “Zoraki Diplomatlığa Tayini”, Tasfiyenin Yankıları ve Türkeş Grubunun 13 Kasım Yorumları

13 Kasım, İngiliz belgelerine, “herhangi bir olayın yaşanmadığı ve sadece 2 üyenin Gürsel’e müracaat etmek için evinden çıkıp, Gürsel’e ulaşmadan evine döndüğü” bir gün sözleriyle yansımıştır³⁶⁴. Belgelerde ismi verilmeyen iki kişi Muzaffer Özdağ ve Dündar Taşer olmuştur. Cemal Gürsel’e ulaşmak için meclise giden iki subay, cebren evine dönmek durumunda kalmışlardır³⁶⁵. Ayrıca Türkiye hatıralarında, kapısına gelen polisler karşı kapısını kitlemek suretiyle direndiğini ancak polislerin kapıyı kırarak içeri girdiklerini belirtmektedir³⁶⁶.

Yurtdışına memuriyete gönderilecek olan subaylar, ilk önce “Mürted Hava Üssü’nde” güvenlik gerekçesiyle nezaret altında tutulmuşlardır. Bu noktada, Milli Birlik Komitesi üyelerinden Haydar Tunçkanat’ın, tasfiye edilen 14 üyeyi “vatana ihanet” gerekçesiyle, “kurşuna dizilmeleri” teklifinde bulunduğu iddia edilmektedir³⁶⁷. Türkiye, bu hususu, Cemal Gürsel’in, dış basına “14’ler dua etsinler ki işin içinde ben vardım. Yoksa hepsi de kurşuna dizilecekti”³⁶⁸ sözlerini sarf ettiğini ileri sürmek suretiyle zımnen tasdik etmiştir. Türkiye’nin “Soğuk Savaş” dönemi tarihi içerisinde özel bir pozisyonu bulunan CIA görevlisi Ruzi Nazar hakkında biyografi yazan Enver Altaylı ise, Ruzi’nin, 13 Kasım gecesi Amerikalılara, “14 subayın”

³⁶⁴ FO 371/153036.

³⁶⁵ Bkz. Akis, “En Ateşliler”, 18 Kasım 1960; Yeni İstanbul, “Dündar Taşer: İnançlarımıza Hiçbir Zaman Fiyat Tayin Edilemez”, 20 Haziran 1967; Örtülü, s. 53; Maraşlı, s. 130.

³⁶⁶ Turgut, s. 278. O dönem genç bir Türk milliyetçisi olan İbrahim Metin, Atsız’ın kardeşi olan Nejdet Sançar’ın telkini sonrasında, Galip Erdemle birlikte Türkiye’i “kurşuna dizileceği tehlikesi” gerekçesiyle “kaçırma” teşebbüsü içerisinde girdiklerini ancak beceremediklerini iddia etmektedir. Bkz. Metin, s. 263.

³⁶⁷ Örtülü, s. 54; Metin, s. 204.

³⁶⁸ Yeni İstanbul, “Türkeş Konuşuyor: ‘Bazı Komite Üyeleri Tabii Senatörlükle Avlanmışlardı’”, 12 Haziran 1967.

öldürülmemesi için Gürsel'e telkinde bulunmasını sağladığını iddia etmektedir³⁶⁹. Dünder Seyhan ise, bu şayanın kulağına geldiğini fakat doğrulamadığını belirtmektedir³⁷⁰.

Mürted Hava Üssünde bir süre “nezaret” altında kalan 14 subayın, “yurtdışı” tayinleri kararlaştırılmıştır. Karara göre, Alparslan Türkeş Yeni Delhi'ye, Orhan Kabibay Ottowa'ya, Münir Köseoğlu Stockholm'a, Orhan Erkanlı Mexico City'ye, Mustafa Kaplan Lizbon'a, Muzaffer Karan Oslo'ya, Şefik Soyuyüce Kopenhag'a, Fazıl Akkoyunlu Kabil'e, Rifat Baykal Tel Aviv'e, Dünder Taşer Rabat'a, Numan Esin Madrid'e, İrfan Solmazer Lahey'e, Muzaffer Özdağ Tokyo'ya ve Ahmet Er Trablus'a tayin edilmiştir³⁷¹. Türkeş, 19 Kasım günü Yeni Delhi'ye gitmek üzere havaalanına intikal etmiş ve kendisini Nejdet Sançar (Nihal Atsız'ın kardeşi³⁷²), Recep Doksat, Hüseyin Cahit Oğuzoğlu gibi dönemin ünlü Türk milliyetçileri uğurlamaya gitmiştir³⁷³.

İngiliz belgelerinde, 14 üyenin tasfiyesinin orduda herhangi bir reaksiyonla karşılanmadığını ancak Madanoğlu'nun, Birinci Ordu Komutanının ikazı sonrasında, Türkeş'in Gürsel'i devirmek için kurduğu komploda kendisine iştirak eden 30-50 sayıları arasında

³⁶⁹ Enver Altaylı, Ruzi Nazar: CIA'nın Türk Casusu, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s. 354.

³⁷⁰ Seyhan, s. 122. Kurtul Altuğ'un eserinde yer alan ve Muzaffer Özdağ'ın Tokyo'dan, ismi belirtilmeyen bir albaya yazdığı mektupta geçen şu cümleler de ya bu teklifin yapılmış olduğunu ya da en azından tasfiye edilen isimler nezdinde böyle bir “istifhamın” mevcut olduğunu göstermektedir: “13 Kasım günü inkılap arkadaşlarımız Mürtette hesabımızı görselerdi 29 Ekim'de önlerinde 14 haneli bir hesap bakiyesi kalmayacaktı ve bu belki daha iyi olurdu. Arkadaşlarımız bizi kurşunla öldürmek yerine çamurla boğmağı tercih ettiler”. Altuğ, s. 152.

³⁷¹ Milliyet, “14'lerin Tayini Yapıldı”, 17 Kasım 1960.

³⁷² Yağmur Atsız soyadı kanunun çıktığı dönemde Hüseyin Nihal'in Malatya'da, kardeşi Nejdetin Çanakale'de ve babalarının İstanbul'da olmalarından ötürü farklı soyadları aldığını ve bundan ötürü babasının “Yılmaz”, kardeşinin de “Sançar” soyadını aldığını belirtmektedir. Bkz. Yağmur Atsız, *Ömrümün ilk 65 Yılı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 63.

³⁷³ Kim, “Hüseyin Feyzullah”, 21 Kasım 1960. Bu referans, tespit edildiği kadarıyla Alparslan Türkeş'in, gerçek adının “Hüseyin Feyzullah” olduğuna dair iddianın ilk defa yer aldığı mecra olmuştur. Hüseyin Feyzullah iddiası, kitabın ilerleyen safhalarında da değinileceği üzere, daha sonra Akis mecmuasında da yer alacak ve Türkeş bu ithamı reddedecektir.

subayı tutuklattırdığı ileri sürülmüştür³⁷⁴. Akis mecmuası da Milli Birlik Komitesi içerisinde yaşanan gelişmelerden, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müşteki olduğunu ve TSK'nın en salahiyetli temsilcileri-nin mevcut duruma nihayet vermek istediklerini iddia etmiştir³⁷⁵.

Buna mukabil gazeteci Mithat Perin, Yassıada'da o dönem mevcut olan subaylar içerisinde “bilhassa” genç olanların, durumdan oldukça “müteessir” olduklarını belirtmektedir³⁷⁶. Yine o dönemde “Çankırı Atış Okulunda” öğrenci olan Acar Okan da, 13 Kasım günü okul içerisinde mevcut olan genç subayların “isyan” çıkardığını ve bu kalkışmanın ancak alay komutanının yanlarına gelerek, *“yapma-yın çocuklar, biz de sizin gibi düşünüyoruz ancak bilmediğimiz şeyler olabilir”* demek suretiyle, orada bulunan subayları yatıştırabildiğini iddia etmektedir³⁷⁷. Bu minvalde, komite içerisindeki hadisenin “ordu”ya yansımaları da, “kıdemli-geç” subaylar denkleminde okumak da mümkündür. Daha önce de müracaat edilen bir dönem yazısında, komite içerisindeki yaşanacak olan “bölünmenin” sebepleri arasında bu olgu yer almaktadır. Yazıya göre, *“gidiciliğe yanaşmayan”* Türkeş, genç grubu elinde tutmak istemiş ancak karşısında *“akl-ı selim”* grubu denilebilecek bir ekip teşekkül etmiştir. Komite içerisinde “üst rütbeliler” ve Türkeş dışındaki “istisnasız” bütün albaylar, yeni temayüllere (muhtemelen burada “komite içerisinde herkesin rütbesine bakılmaksızın eşit sayılması kast ediliyor- y.n) “şiddetle” cephe alacak bu tasfiye komitedeki “akl-ı selimin” zaferiyle sonuçlanacaktır³⁷⁸. Weiker de bu noktaya işaret etmekte ve 14 üyenin “en belirgin” ortaklığının genç olmaları olduğunu ifade etmektedir. Nitekim tasfiye edilen subaylar arasında, Milli Birlik Komitesinde mevcut olan, “8 albaydan birisinin”, “yedi yarbaydan üçünün”, “on iki binbaşından beşinin” ve “altı yüzbaşından üçünün” bulunması ve aralarında “general” rütbesinde herhangi birisinin bulunmaması bu yargıyı desteklemektedir³⁷⁹.

³⁷⁴ FO 371/ 153036.

³⁷⁵ Akis, “Bir Zaruretin İcabı”, 18 Kasım 1960.

³⁷⁶ Mithat Perin, “Yassıada’da 476 Gün”, Haber, 23 Mayıs 1967.

³⁷⁷ 60’lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri, s. 33.

³⁷⁸ Akis, “İhtilâl”, 5 Mart 1962.

³⁷⁹ Weiker, s. 132. Bu husus İngiliz belgelerinde, “14’lerin tasfiyesinden sonra MBK daha tecrübeli ve yaşlı üye ortalamasına ulaştı... Gürsel ile Madanoğlu en güçlü figürler” sözleriyle yansımıştır.

Feroz Ahmad'a göre de tasfiye, "ordunun alt kademelerinde" kızgınlık ve hüsrana sebep olmuştur çünkü tasfiye edilen isimler, "politikacıların ve yerleşik kurumların ülkenin sorunlarını çözme yeteneklerine güvensizliğin yarattığı radikalizmi" temsil etmiştir³⁸⁰. Ancak, "radikalizmi" temsil eden subaylar, oldukça estetik bir ifadeyle, "kendi Necip'lerini tasfiye edememişler"³⁸¹ ve bu durum, zikredilen hüsrana beraberinde getirmiştir. Ordunun en azından "alt kademelerinde", belirli rahatsızlıkların devam ettiği ve 13 Kasım'ın bu çekinceleri gidermekten ziyade daha da körüklediği, ilerleyen safhalarda değişileceği üzere, tarihin gidişatında çok da uzun sürmeyecek bir vakıa olarak müşahade edilecektir.

Türkeş grubunun tasfiye edilmesiyle birlikte, Türkeş'e yakın olan müessese ve yayın organlarında da bir dizi değişiklikler yaşanmıştır. Tasfiyeden hemen sonra, Türkeş öncülüğünde kurulduğu vurgulanan ve "Başbakanlık örtülü ödeneğinden" pay aldığı iddia edilen "Türk Kültür Derneklerine", "mahalli valilik ve kaymakamlıklar" tarafından el konulduğu ve "şubeye sızmış olan müfrit cereyanların" temizleneceği ilan edilmiştir³⁸². Türkeş'in öncülüğünde teşkil ettirilmiş bir diğer kurum olan "Öncü" gazetesinin sahibi Ziya Tansu ise, 13 Kasım günü Ankara'ya çağırılmış ve "gazeteyi" devretmesi kendisine telkin edilmiştir³⁸³. Gazeteyi "devretmek" zorunda kalan Ziya Tansu, ilerleyen süreç içerisinde bu "devrin", "cebre" olduğunu ifade edecek ve özlük haklarının "gasp edildiğini" öne sürecektir³⁸⁴. Ayrıca, 13 Kasım ile birlikte, Türkeş ve arkadaşlarının medyadaki en büyük "desteği" aldığı yayın organı olan "Havadis" gazetesinden "Peyami Safa" kovulmuş, Gökhan Evliyaoğlu ve diğer yazarlar ise etkisizleştirilmiştir³⁸⁵.

14 üyenin tasfiyesi, bilhassa 14'lerin içerisinde bulunan Türkeş, Özdağ, Esin gibi üyelerin tenkit edildiği, CHP'ye yakın olan

³⁸⁰ Ahmad, s. 216.

³⁸¹ Yeni Gazete, "27 Mayıs ve Solcuların Gözüyle Türkiye: 'Türkiye'de Demokrasi Kelimesi Süngünün Ucuyla Yazılı'", 14 Haziran 1967.

³⁸² Milliyet, "Eski MBK'nın İhtisas Komisyonları Lağvedildi", 15 Kasım 1960; Akis, "14 Sarı Zarfın Hikâyesi", 18 Kasım 1960.

³⁸³ Akis, "...Gelen Paşam", 18 Kasım 1960, Kim, "Öncü El Değiştirdi", 21 Kasım 1960.

³⁸⁴ Son Havadis, "Bir Gazetenin Hikâyesi", 19 Temmuz 1961; Kudret, "Öncü Gazetesi Mülkiyet Hakları Çiğnenerek Alınmış", 16 Temmuz 1961.

³⁸⁵ Akis, "Kaybolan Adam", 21 Kasım 1960.

medyada sevinçle karşılanmıştır. Akis mecmuası, 13 Kasım hadisesini “tebdilde ferahlık” nitelemesi ile karşılarken, 27 Mayıs’ın “Batılı manada demokratik” nizam adına yapıldığını ve “Çin’in şampiyonluğunu” yaptığı metotlarla “hızlı kalkınmak” isteyenlerin, ihtilâli istikametinden uzaklaştırmak istediklerini ileri sürerek, “tasfiyeyi” alkışlamıştır³⁸⁶. Derginin başyazarı olan Metin Toker ise “tasfiye” sebebiyle Devlet Başkanı Cemal Gürsel’i kutlamış ve “devletin başındaki adamın memleketi iyi günlere kavuşturacak dirayete sahip” olduğunun, bu icraatla beraber parlak bir delille kanıtlandığını savunmuştur³⁸⁷. Toker, çok konuşulacak bir başka makalesinde ise, MBK’nın kalan 23 üyesinin, “diktatörya teşebbüsünü boğup”, “cemiyeti tekrar demokratik nizama kavuşturmak” adına yaptıkları hizmetten ötürü “İkinci Cumhuriyetin parlamentosu önüne heykellerinin” dikileceğini ilan etmiştir³⁸⁸.

Ali İhsan Göğüş’ün sahibi olduğu “Kim” mecmuası da 13 Kasım’ı mutlulukla karşılamıştır. 13 Kasım hadisesini okuyucularına müjde başlığıyla duyuran dergiye göre, yeni komite üyeleri olarak açıklanan üyelerin 27 Mayıs sürecinden itibaren tutumu ile komiteden tasfiye olan isimlerin tavırları, “sağduyu” sahibi insanlara çok şey anlatmaktadır. Zira 27 Mayıs “zulme” karşı bir “mukavemetin” neticesidir ve memleketi demokrasiye götüreceği yolu “tıkayacak” açıklamaların ve “icraatların” mevcudiyeti, kamuoyunu endişeye sevk etmiştir³⁸⁹. “Ülkü ve Kültür Birliği” yasa tasarısına yaptığı sert eleştiriyle hatırlanacak olan Özcan Ergüder, Kim mecmuasında yazdığı köşe yazısında, 13 Kasım hadisesini, “Milli Birlik Komitesi’nin askerî idareden sivil idareye geçme kararlılığının” neticesi olarak değerlendirmiştir. Ergüder’e göre, 27 Mayıs hadisesini “aydınlığa çıkış yolu” olarak değil “aydınlığa çıkış” olarak görenler, “hastayı daha da hasta” etme temayülüne girmişlerdir. Ancak, 13 Kasım,

³⁸⁶ Akis, “Tebdilde Ferahlık”, 18 Kasım 1960.

³⁸⁷ Metin Toker, “Bir Adam”, Akis, 18 Kasım 1960.

³⁸⁸ Metin Toker, “23 Altın Heykel”, Akis, 6 Mart 1961. Metin Toker, çok konuşulacak olan bu yazısında, “realitenin” müstakbel bir CHP iktidarını gösterdiğini, şayet MBK idareyi halka bıkkınlık vermeden iade ederse her zaman “iktidara” alternatif olabileceğini aksi takdirde halkın “Bayar-Menderes çizgisini” arayabileceğini ileri sürmektedir. Bundan ötürü komiteciler önce idareyi CHP’ye vermeli ve daha sonra “tabii senatörlükle stajlarını tamamlayıp” siyasete öyle girmelidirler.

³⁸⁹ Kim, “Pazar Müjdesi”, 14 Kasım 1960.

“aydınlığa giden kapıları”, 27 Mayıs’tan daha şuurlu bir surette açmıştır. Bu hadise basit bir tasfiye hareketi değil, “sağlam bir fikir” hareketidir zira MBK, Kurucu Meclis’in teşkili kararıyla, “dünya tarihinde az görülmüş bir surette”, “oto-limitasyon” yoluna girmiştir³⁹⁰.

İngiliz belgelerine göre, 14 üyenin tasfiyesi, Batı dünyası tarafından da “memnuniyetle” karşılanmıştır³⁹¹. Dönemin Türk basınına müracaat edildiğinde de benzer yorumlara rastlamak mümkündür. “Cumhuriyet” gazetesinde verilen haber de ise, Fransız “Aurore” gazetesinin, “147’liklerin tasfiyesi “bardağı taşıran son nokta” olarak nitelediği ve “seçimlerin belirli olmayan bir tarihe atılmasının da”, Batılıların güvenini sarstığını ileri sürülmekte bundan ötürü tasfiye alkışlanmaktadır. Ayrıca, “Le Figaro” da Gürsel ile Türkş arasında süregelen çekişmeyi vurgulamış ve tasfiyeyi “mutedillerin”, “müfritlere” karşı zaferi olarak yorumlamıştır³⁹². “Milliyet” gazetesinde aktarılan habere göre ise, “Times” hadiseyi “radikalizminde bazı tatsız faşist özellikler” bulunduran grubun tasfiyesi olarak yorumlamış, “Paris radyosu” ise havadisi, “ikinci bir ihtilâl” olarak addederek, demokratik nizama geçiş açısından kararlılık olarak değerlendirmiştir³⁹³.

Alparslan Türkş ise 13 Kasım hadisesini, “27 Mayıs’ın” “tam bir ihlali” ve “çiğnenmesi” olarak yorumlamıştır. Türkş’e göre 27 Mayıs, Türk Milletini “çağdaş medeniyete ulaştırmak”, “ülkü, kültür birliği vasıtasıyla manevi bir kalkınma sağlamak” “sosyal ve iktisadi” reformları yapabilmek adına önemli bir fırsattır³⁹⁴ ancak İnönü ve “bir takım tabii senatörlük” sözü alanlar tarafından 27 Mayıs “arkadan hançerlenmiştir”³⁹⁵. Numan Esin ise, 14’lerin “ekstremist” olarak gösterildiğini oysaki bu yargının tam tersine, 14’lerin “itidali” temsil ettiğini beyan etmiştir. Esin’e göre, “ihtilâli kindar unsurların eline vermekten” ve “mazinin politik kâbusunun yarat-

³⁹⁰ Özcan Ergüder, “Kapının Ağzında”, Kim, 19 Aralık 1960.

³⁹¹ FO 371/153036.

³⁹² Cumhuriyet, 16 Kasım 1960.

³⁹³ Milliyet, “Tasfiye Dışarıda Da Müsbet Karşılandı”, 15 Kasım 1960.

³⁹⁴ Yeni İstanbul, “Türkş Konuşuyor: 13 Kasımcılar, 27 Mayıs Anayasasını Çiğniyordu”, 13 Haziran 1967.

³⁹⁵ Milliyet, “Türkş, İnönü ve Bazı Tabii Senatörleri Suçladı”, 29 Mayıs 1966; Haber, “Türkş, ‘13 Kasım’da 27 Mayıs Arkadan Hançerlendi’ Dedi”, 29 Mayıs 1966.

tığı zeminden temizleyecek bir sosyal zemin” tesis edilmesi lazım gelmektedir ancak “ilericiler değil” , “statükoculuğun şampiyonu olanlar duruma hâkim olmuştur. Bununla birlikte, “geçicilik psikoza” da, idarenin “ataletli” davranmasına yol açmış, “ihtilâli gerçek bir devrim hale getirmek adına oldukça uzun süreli bir iktidar süresi” mümkün kılınamamıştır³⁹⁶. Tasfiye edilen bir diğer isim olan Dündar Taşer’e göre; “Aydemir gibilerin haseti³⁹⁷, CHP liderinin ihtirası ve Madanoğlu’nun aczi 27 Mayısı boğmuş” ve 13 Kasım hadisesine sebep olmuştur³⁹⁸. Taşer, 13 Kasım’ı tasvir etmek adına “tarihî analogilere” müracaat etmiş ve bu hadisenin “bir benzerini” tarihte bulunmadığını öne sürmüştür. Fransız İhtilâlî’nin ihtilâl liderleri, birbirlerini giyotine gönderseler de, sanıkların “teşrii meclislerde” müdafaları dinlenmiş ve deliller kame edilmiştir. Sultan Hamit de kendisini tahta çıkaranları, “tasfiye” etmek adına bir mahkeme kurmuş ve “şeklen” de olsa, mahkemenin hükümlerini tatbik etmiştir. Mısır ve Irak’ta da liderlerden bir kısmı bertaraf edilmiş ancak bu “bertaraf”, ihtilâl komitelerinin “kendilerini herhangi bir anayasaya” bağlamadıkları müddet zarfında bu vuku bulmuştur. Bu yüzden Taşer’e

³⁹⁶ Numan Esin, “Numan Esin 27 Mayıs’ın Bilançosunu Yapıyor”, Yön, 23 Mayıs 1962.

³⁹⁷ Numan Esin, Dündar Taşer ile paralel olarak, ihtilâl sonrası Sezai Okan ile Alparslan Türkeş’in “ortak” kararı sonrasında Harp Okulu kumandanı yapılan Talat Aydemir’in, komite içerisindeki “ihtilafı” sezmesiyle birlikte “entrikalar” içerisine girdiğini ileri sürmektedir. Bkz. Esin, s. 180. Ahmet Er ise, Talat Aydemir’in iste-se, “tasfiyeleri” durdurabilecek kudreti olduğunu ancak komiteye ve dolayısıyla devlete hâkim olmak isteyen Aydemir’in, Türkeş ve grubunun “tasfiyesiyle” istediklerine çok rahat ulaşabileceği düşüncesiyle “ters istikamette” konumlandığını dile getirmektedir. Bkz. Er, s. 114. İhtilâl esnasında Türkiye’de bulunmayan ve dolayısıyla MBK içerisinde yer almayan Talat Aydemir’in, Türkeş’i “komiteye alınmamasına” sebep olarak gördüğünü ve Aydemir’in, 13 Kasım’dan sonra “onu mezara gömdüm” cümlelerini sarf ettiği ileri sürülmektedir. Bkz. Örtülü, s.71. Talat Aydemir ise anılarında, Harp Okulu’na “kumandan” olarak tayin edilmesi teklifinin Türkeş tarafından geldiğini doğrulamakta ve o dönemde Madanoğlu ile Sami Küçük’ün kendisini, “Türkeş’in adamı” olarak zannettiğini dile getirmektedir Aydemir, Madanoğlu ve Küçük’ün bu düşüncesinde “haklı” olduklarını ancak gelişen zaman içerisinde bu iki ismin “kendisini gayet iyi tanıdıklarını” ileri sürmüştür. Nitekim Aydemir, 12 Kasım günü, “artık komitenin” birlik içerisinde hareket edemeyeceği düşüncesiyle, 13 ismin komiteden ayrılmasına muvafakat verdiğini beyan etmiştir. Bkz. Aydemir, s. 59,63.

³⁹⁸ Dündar Taşer, “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, Milli Hareket, Nisan 1967.

göre, 13 Kasım “icrası ve sebepleri” yönünden “tamamen” orijinal bir hareket olarak tarihte yerini alacaktır³⁹⁹.

³⁹⁹ Metin, s. 468.

“14’lerin Yurt Dışı Faaliyetleri” ve Türkiye’deki Yansıması

14’lerin 13 Kasım’dan 15 Ekim 1961 Seçimlerine Kadar Geçen Süreç İçerisindeki Faaliyetleri

13 Kasım’dan, 1961 yılının ikinci yarısına kadar süreç içerisinde, 14’lerin faaliyetlerini takip edebilmek için mevcut olan en önemli kaynaklar, bu üyelerin birbirlerine yazdıkları mektuplar ve raporlar olmaktadır. Zira bu zaman diliminde 14’ler, Türk basınında kendilerine “hemen hemen” yer bulamamıştır. 13 Kasım hadisesini takip eden aylar içerisinde, yurtdışında zaruri “memuriyet” süreci içerisinde bulunan 14’ler, kendi içlerinde haberleşme sistemi kurmak vasıtasıyla iletişimlerini sürdürmüşlerdir. Bu sistem dâhilinde, mektuplar sekreter rolünü üstlenen Numan Esin tarafından toplanarak, grubun diğer üyelerine gönderilmiştir⁴⁰⁰. Bunun haricinde, Türkiye’de yaşanan gelişmeleri daha iyi takip edebilmek için, periyodik süreler dâhilinde raporlar tanzim edilmiş ve üyelere bu raporlar gönderilmiştir⁴⁰¹. Dündar Seyhan, bu süreçte “raportör” olarak faaliyet gösteren Orhan Erkanlı’nın, Türkiye’den alınan siyasî bilgileri, 14’ler hakkındaki propagandaları ve “mevcut iktidara” karşı ordu içindeki “fikir mihraklarının” düşüncelerini harmanlayıp, ustaca tahlil etmek suretiyle hazırlandığını diler getirmiştir⁴⁰².

Orhan Erkanlı’nın hazırladığı raporların haricinde mevcut olan bilgilere müracaat edildiğinde çeşitli rahatsızlıklar tespit edilebilmektedir. Bu rahatsızlıklardan bir tanesi, Özdağ’ın Taşer’e, “bugün CHP fiilen iktidardadır” sözlerinde yer bulmuştur⁴⁰³. Müstakbel “sivil” iktidara karşı çeşitli çekincelerin söz konusu olduğu mektuplarda; Kabibay’ın, Talat Aydemir’e ifade ettiği “memlekette

⁴⁰⁰ a.g.e, s. 265.

⁴⁰¹ Altuğ, s. 197.

⁴⁰² Seyhan, s. 128

⁴⁰³ 25 Aralık 1960 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 292.

demokratik düzeni muhafazaya muktedir olmayan müesseseler kurulmadan memleket idaresi kabil olmaz”⁴⁰⁴ sözleri ve İrfan Solmazzer’in Suphi Karaman’a yönelik, “*sivil idareye intikal edilecek bugünlerde ruhum muzdarip, bir gün 37 ismin cismi olacak mı diye düşünüyorum*”⁴⁰⁵ ifadeleri dikkat çekici durmaktadır. Ordu üyelerine dönük telkin imaları sezilen bu ifadeler, MBK içerisinde kalan üyeler arasında yeni bir bölünme yaşanması ve 6 Haziran 1961 tarihinde Silahlı Kuvvetler Birliği’nin⁴⁰⁶ ihdas edilmesiyle karşılık bulmuştur.

MBK içinde yaşanan “yeniden bölünme”, Orhan Erkanlı’nın 1 Nisan tarihli raporuna da yansımıştır. Erkanlı, söz konusu raporda komite içerisinde yeniden iki grubun teşekkül ettiğini ve bu ayrımın “seçime gitmek isteyenler ile istemeyenler” arasında oluştuğunu ifade etmektedir⁴⁰⁷. Kurtul Altuğ, bu bölünme dâhilinde, 14’lere “daha yakın duran” Suphi Karaman, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş gibi isimlerin komitedeki diğer üyelere dair güvensizlik duyduklarını belirtmektedir⁴⁰⁸. Komite içerisinde yaşanan ihtilafa paralel bir gelişme olan SKB’nin ihdası noktasında ise, bu müessesenin kurucuları arasında yer alan Dünder Seyhan; Madanoğlu’nun 13 Kasım operasyonunu gerçekleştirirken yardım aldığı unsurları görevde tutarak hata yaptığını dile getirmektedir. Zira Seyhan’a göre, bu unsurlar “27 Mayıs’ın yavruları” olup, “Türkiye’yi reformcu bir dünya görüşü ile vakit geçirmeksizin Atatürkçülüğün başına oturtmaktan kolaylıkla vazgeçecek cinsten adamlar” değildirler⁴⁰⁹. Bu gelişmeler, “sivil siyasete dönüş” tartışmalarının yaşandığı 13 Kasım öncesi dönemin “rahatsızlıklarının” giderilmediğini ispat etmektedir. Nitekim SKB’nin kurulmasını takip eden günlerde Cemal Madanoğlu hem MBK üyeliğinden hem de “Ankara Kumandanlığı” görevinden istifa etmiş ancak Ankara Kumandanlığı görevinden istifası muvafık bulunurken, MBK’den istifası reddedilmiştir⁴¹⁰.

⁴⁰⁴ 2 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. a. g.e, s. 295.

⁴⁰⁵ 24 Mart 1961 tarihli mektup için bkz. Utku, s. 40.

⁴⁰⁶ SKB ve bu dönemdeki “nüfuzu” için bkz. 189.dipnot.

⁴⁰⁷ Erkanlı, s. 180.

⁴⁰⁸ Altuğ, s. 180.

⁴⁰⁹ Seyhan, s. 138.

⁴¹⁰ Milliyet, “Milli Birlik Komitesi Üyesi ve Ankara Kumandanı Cemal Madanoğlu İstifa Etti”, 10 Haziran 1961.

Mektuplarda müşahade edilen bir diğer önemli nokta, 14'lerin heterojen yapısına yapılan vurgular olmuştur. Bu vurgular esasında, gelecek olan liderlik tartışmalarının ilk işareti olarak telakki edilebilir. Kabibay'ın, hem Aydemir'e yazdığı mektupta, "14'ler tefrik edilmeden suçlanıyor" sözü⁴¹¹, hem de Karaman'a yazdığı mektupta; "14'lerden kimin suçlu kimin suçsuz olduğunu bilmiyorum"⁴¹² ifadesini kullanmış olması bu meyanda dikkate değerdir. Nitekim gelecek liderlik tartışmasında yine Türkeş'in yanında konumlanacak olan Özdağ⁴¹³, Taşer'e yazmış olduğu mektupta, memlekette Türkeş, Erkanlı, Esin, Özdağ ve Taşer isimlerin halk nazarında karşılık bulduğunu ve hedeflerine sadece bu isimlerle ulaşabileceklerini ileri sürmüştür. 27 Mayıs öncesinde İstanbul grubunu temsil eden ve Kabibay ile hareket eden Erkanlı'yı kendi "hücrelerine" kanallandırmak kaygısını düşündüren bu cümlelerin akabinde Özdağ, "yine de" 14'lerin beraber hareket edeceklerine inandığını eklemiştir. Özdağ'ın mezkûr mektubunda dikkat çeken bir diğer nokta, doktrin oluşturma hazırlıkları içerisinde olduklarını beyan etmesi ve "bir parti halinde teşkilatlanma" düşüncesinin dile getirilmesi olmuştur⁴¹⁴. Kısa bir süre sonra görüleceği üzere, "9 Işık" doktrinin doğumunu önceleyen bu gelişmenin ardından, bu "doktrinin" oluşması çok uzun sürmeyecektir.

13 Kasım ile 15 Kasım 1961 arasındaki zaman zarfında 14'lerin muhaberesi dâhilinde önemli hadiselerden bir tanesi de Yassıada Mahkemesi'ne dair tutumları olmuştur. Erkanlı'nın 1 Temmuz

⁴¹¹ 3 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 295.

⁴¹² 19 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. Utku, s. 26.

⁴¹³ Tespit edildiği kadarıyla, Türkeş'i "Yeni Delhi"'de tek ziyaret etme yakınlığını gösteren kişi Muzaffer Özdağ olmuştur. Bkz. Taner Baytok, *Dış Politikada Bir Nefes: Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 64. Alparslan Türkeş'in Hindistan'da bulunduğu dönemde Yeni Delhi Büyükelçiliğinde genç bir diplomat olan Baytok'un anıları, Türkeş'in "sürgünde", günlük yaşantısına dair bilgilerin bulunabileceği nadir kaynaklardan birisi konumundadır. Türkeş'e dair birçok anektodun bulunabileceği eserde en ilgi çekici aktarımlardan bir tanesi, Türkeş'in el falına bakan falcının sözleri olmuştur. 2005 yılında yazılan bu hatıratda, Atatürk'ün Libya'da bir falcı ile yaşadığı diyalogu hatırlatan anektodda falcı; Türkeş'in çok hareketli ve maceralı bir hayat yaşayacağını, başarılı ve şöhretli bir lider olarak kitleleri arkasından sürükleyeceğini iddia etmiştir. Bkz. Baytok, s. 59.

⁴¹⁴ 2 Mayıs 1961 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 308-312.

1961 tarihi itibarıyla yazmış olduğu raporda şayet Yassıada yargılamaları sonucunda idam cezaları verilirse, bu cezaların “müebbet hapis” cezasına geçirilmesi gerektiği savunulmuştur⁴¹⁵. Dönemin İngiliz belgelerine müracaat edildiğinde, İngilizlerin Cemal Gürsel’e, “idam cezalarının tatbik edilmemesi amacıyla” bir mektup yolladığı zikredilmektedir⁴¹⁶. Nitekim o dönem Yeni Delhi Büyükelçisi olan Mustafa Kent de, Türkeş’ten “idam cezalarının” olmaması amacıyla ikazda bulunmasını rica etmiştir⁴¹⁷. Bundan ötürü, bu “tasarrufun” altında, 14’lerin dış kamuoyu ile sürekli münasebette olmasının önemli bir payı olduğu ihtimali akla yatkın durmaktadır.

İdam cezaları onaylanmazdan evvel durum değerlendirilmesinin yapıldığı bir İngiliz belgesinde, bir hariciye görevlisinin Selim Sarper ile yaptığı görüşmeye istinaden, MBK içerisinde Türkeş’in idam cezasına karşı olduğu ve bu durumun MBK içerisinde halen nüfuzunda olan bazı üyeler üzerinde baskı oluşturduğu belirtilmiştir⁴¹⁸. Türkeş, idam cezalarının onaylanmaması için Cemal Gürsel’e 7 Eylül 1961 tarihi itibarıyla bir mektup yollamıştır. İlk defa, kendisine yakın “Millî Yol” dergisinde yayınlanan ve büyük yankılar uyandıran bu mektupta Türkeş; idam cezalarının onaylanması halinde 13 Kasım’dan itibaren memlekette meydana gelen huzursuzluğun artacağını ifade etmiştir. Mektupta, idam cezalarının tatbiki dolayısıyla, Türkiye’ye karşı, yurtdışı kamuoyunda ciddi tepkilere yol açacağını, milletin içerisinde vuku bulan “kin” ve “garezin” şiddetleneceğini ve son tahlilde siyasî sebeplerle verilecek böylesi bir kararın, “bugünün” insanlık duygularıyla çatışacağını dile getirmiştir⁴¹⁹.

Türkeş’in idam cezalarının infaz edilmemesi yönünde inisiyatif alması sonuçsuz kalmış ve 15 Eylül 1961 itibarıyla Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’ın idam cezaları onaylan-

⁴¹⁵ Erkanlı, s. 184.

⁴¹⁶ FO 371/160791.

⁴¹⁷ Turgut, s. 332.

⁴¹⁸ FO 371/160791.

⁴¹⁹ Milli Yol, “Türkeş’in Gürsel’e Mektubu”, 22 Ocak 1962. 1961 yılı itibarıyla, Türkeş ile Paris’te görüşen Cevdet Perin; Türkeş’in kendisine Gürsel’e gönderdiği mektuptan bahsettiğini ileri sürmüştür. Perin, Türkeş’in sözlerine cevaben, kendisinin mektuptan haberdar olduğunu ve okuduğunu zira Türkeş’in mektubun bir nüshasını AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’ya da gönderdiğini ifade etmiştir. Bkz. Cevdet Perin, “*Albay Türkeş’le Paris’te Neler Konuştum*”, Durum, 13 Şubat 1969.

mıştır. Siyasî hayatı boyunca, “ıdam cezalarının” tatbiki bağlamında kendisini “aklamaya” çalışmak durumunda kalacak olan Türkeş’in, bu cezaların onaylanmaması yönündeki faaliyetlerinin esas motivasyonunu, beraber “yol arkadaşlığı” yapacak olan Ahmet Er, “demokratların” oy zeminine istinat edebilmek olarak yorumlamıştır⁴²⁰. Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde, DP erkanını “İsviçre’ye gönderme” formülünü uygulamak isteyen ve DP’nin “milliyetçi” tabanında ciddi destek gören Türkeş’in, mezkur motivasyon dahilinde hareket etmesi esasında genel bağlama içkin durumdadır. Bu noktada, Erkanlı’nın raporundan da iktibas edildiği üzere, 14’lerin diğer üyelerinin de benzer faaliyetler içerisine girdiklerini söylemek lazım gelmektedir. Fazıl Akkoyunlu ile görüşen İngiliz Hariciyesi görevlisi, bu noktaya işaret etmiş ve Akkoyunlu ile arkadaşlarının “ıdam cezalarının” infaz edilmemesi adına Gürsel’e mektup yolladıkları ifade etmiştir⁴²¹.

15 Ekim seçimlerine kadar geçen süre zarfında, 14’ler için önemli konulardan bir tanesini de “yurda dönme” meselesi olmuştur. 14’ler adına Orhan Erkanlı tarafından tanzim edilen 25 Mayıs 1961 tarihli raporda, “yapılması gereken ilk işin”, “uygun şartlar altında yurda dönmek” olduğu vurgulanmış ve bu noktada çeşitli temaslar başlamıştır⁴²². Daha önce de belirtildiği üzere, MBK içerisinde başlayan “ikililikler” beraberinde, bu tartışmanın Türk kamuoyuna taşınmasına sirayet etmiştir. Bu minvalde ilk hamle, 13 Kasım hadisesinden önce Türkeş grubuyla benzer düşünceleri taşıyan ancak tasfiye edilmeyen Suphi Karaman’ın⁴²³ 14’lere dair; “*gönlüm onlarla aynı statüde olmayı arzu eder, onlar da ihtilâl yardımı etmiştir, memlekete çok hizmet edecek insanlardır*”⁴²⁴ sözlerini sarf etme-

⁴²⁰ Er, s. 147. Türkeş’in Yeni Delhi macerası sürecinde, hariciye görevlisi olan Taner Baytok da, Türkeş’in Türkiye’ye döndükten sonra Demokrat Partililerin oylarıyla iktidara geleceğine inandığını ve Menderes hakkında “*Bir gün gelecek, tarih Menderes’i altın harflerle yazacak*” sözünü sarf ettiğini iddia etmiştir. Bkz. Baytok, s. 67.

⁴²¹ FO 371/160790

⁴²² Erkanlı, s. 181.

⁴²³ Kurtul Altuğ, Suphi Karaman’ın 13 Kasım hadisesinden sonra gerçekleşen bir kokteyl partisinde; “*operasyonda ben unutuldu. 15. üye benim*” sözlerini sarf ettiğini iddia etmiştir. Bkz. Altuğ, s. 117. Kitabın ilerleyen safhalarında görüleceği üzere, Suphi Karaman’a dair, “14’lerin 15.cisi” sıfatı kamuoyunda da kullanılacaktır.

⁴²⁴ Milliyet, “*Suphi Karaman 14’ler Hakkında Konuştu*”, 31 Temmuz 1961.

siyle başlamıştır. Bu açıklamayı takiben 13 Kasım öncesinden Suphi Karaman ile benzer pozisyonda olan Mehmet Özgüneş, 14'lerin "dürüst ve feragatkar" insanlar olduğunu ve "memlekete büyük hizmetler" vereceklerini ilan etmiştir. Özgüneş'in açıklamasını, MBK üyelerinden Sezai Okan⁴²⁵, Osman Köksal, Muzaffer Yurdakuler ve Ahmet Yıldız'ın şu açıklaması takip etmiştir: "*Premsiplerinden fedakârlık etmedikleri için toplumun menfaatleri iktizası harice gönderilen 14 üyeyle kalben beraberiz. Fakat bu arkadaşların mukadderatlarının da, önümüzdeki genel seçimlerde iktidarı devralacak olan bir siyasî partinin görüşüne bırakılacağını zannetmiyoruz*"⁴²⁶. 14'lerin mukadderatının "bir siyasî partinin görüşüne bırakılamayacağını" beyan eden komite üyeleri, bir nevi Dündar Taşer'in, "kendi haklarındaki kararın müstakbel iktidar tarafından" verileceği haberleri üzerine "*Bu onların ne hakkıdır ne de haddidir. Bnb. Dündar kendi hakkındaki kararı kendisi verir*"⁴²⁷ tepkisine tercüman olmuştur.

MBK üyelerinin bu açıklamaları, CHP'ye yakınlığıyla bilinen medya organlarında oldukça şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Akis mecmuasında yer alan imzasız bir köşe yazısında, "dikta peşinde" koştukları için 13 Kasım tasfiyesine uğrayan 14'lerin geri getirilmesi meselesinin seçimlere kısa bir süre kala tartışma konusu haline

⁴²⁵ 14'lerin yurtdışında bulunduğu süre zarfında, "Paris Büyükelçiliğinde" diplomat olan ve 14'ler adına önemli faaliyetlerde bulunacak olan Aydemir Balkan hatıratında, 1961 yılının Temmuz ayında Ankara'ya geldiğini ve meclis koridorlarında karşılaştığı Sezai Okan'ın; "*Sen Kabibay'ın yanından (Kabibay o dönemde Brükselde görevliydi. y.n), onun teneffüs ettiği havadan geliyorsun! Gel seni öpeyim, koklayayım doya doya*" demek suretiyle kucakladığını iddia etmiştir. Bkz. Aydemir Balkan, *Akşam Nöbeti*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2003, s. 338.

⁴²⁶ Yeni İstiklal, "14'ler ve Yalmanlar", 2 Ağustos 1961. İslamcı nitelik taşıyan ve Mehmet Şevket Eygi öncülüğünde yayınlanan "Yeni İstiklal" gazetesi, Türkiye'yi yurtdışında bulunduğu süre zarfında en çok destekleyen yayın organlarından bir tanesi olacaktır. Türkiye'nin 1950'li yıllarda "Orkun" dergisinde yazılarının yer bulacağı bu gazete ile Türkiye'nin ilişki boyutunu gösteren en önemli karinelere bir tanesi Mehmet Şevket Eygi'nin, Yeni Delhi'de bulunan Türkiye'ye gönderdiği "yeni yıl tebrikine" karşı Türkiye'nin gönderdiği mektup olmuştur. Eygi'ye, "*sizin ve diğer genç ülkücü arkadaşların yeni yılını ben de kutlarım*" diyerek mukabele eden Türkiye; "*sizin gibi genç evlatlar yetiştiren Türk milleti, elbet layık olduğu yüksekliğe erişecektir*" sözlerini sarf etmiştir. Bkz..Alparslan Türkiye, "Bir Mektup", Yeni İstiklal, 18 Nisan 1962.

⁴²⁷ Dündar Taşer'in, Suphi Karaman'a gönderdiği 13 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. Utku, s. 60.

getirilmesinin kamuoyunda “ürküntü” ile karşılandığı ileri sürülmüştür. Söz konusu yazıda, 14’ler hakkında dile getirilen “övgü dolu” sözler karşısında insanların aklına; “13 Kasım temizliği nedir?” sorusunun getirildiği ifade edilirken, mezkûr üyelere, “14’lerin bir kısmı fikirlerinin kurbanı olmuşsa, bir diğer kısmı dillerinin kurbanı olmuş” tespiti suretiyle örtük bir ihtar yapılmıştır⁴²⁸. Aynı mecmuada, mevzubahis açıklamayı yapan komite üyelerine “daha yumuşak” ifadelerin kullanıldığı bir diğer yazıda ise, MBK üyelerinin, ihtilâl arkadaşlarının manen yüzüstü bırakmak istemedikleri ve bu işimlere yönelik “vatan haini” gibi sıfatların onları müteessir ettiğinden bahsedilmiştir. Ancak, yurtdışına gönderilen üyelerin seçimden önce dönmesinin mümkün olmadığını ve bu üyelerin komitede kalan 23 subaya verilen “tabii senatörlük” hakkını iktisap etmesinin kanunen imkânsız olduğu belirtilmiştir⁴²⁹.

Karaman’ın ve diğer komite üyelerinin açıklamalarına karşı bir diğer sert tepki “Kim” mecmuasından gelmiştir. “Memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak bir duruma düşürme” töhmeti altında 13 Kasım’da tasfiye edilen 14 üyenin, 23 diğer üyeyle “aynı statüye” sahip olmasının “anayasal” olarak mümkün olmadığına vurgu yapılan yazıda, bu açıklamayı yapan üyelerin “arzu ederlerse” istifa etmek suretiyle “aynı statüye” erişebileceği beyan edilmiştir. Aynı yazıda, 14’lerin 15 Ekim tarihinde yapılacak seçimlerden önce “yurda dönmesinin” de, ihtilâl idaresi açısından söz konusu dahi olamayacağı da ileri sürülmüştür⁴³⁰.

Suphi Karaman’ın ve diğer komite üyelerinin açıklamaları, Türkeş’e sempatik bakan yayın organları tarafından önemli ölçüde destek görmüştür. 13 Kasım öncesinde “Havadis” gazetesinin ekibinden birçok kişiyi ihtiva eden “Düşünen Adam” dergisine göre, mezkûr açıklamalar ile birlikte 13 Kasım tasfiyesinden sonra komitenin geri kalan üyeleri; “zaman zaman memleketin yüksek menfaatlerinin, malum politikacıların kini ve hırsıyla nasıl parçalandıklarını” anlamışlardır. Bundan ötürü, 14 kişi için “gereken kararı”, müstakbel bir CHP idaresi değil, MBK almalıdır⁴³¹. Yeni İstiklal gazetesinde ise, Karaman’ın

⁴²⁸ Akis, “Yarabbi, Konuşmak Bir Mecburiyet Mi?”, 7 Ağustos 1961.

⁴²⁹ Akis, “14’ler ve Bir Gerçek”, 14 Ağustos 1961.

⁴³⁰ Kim, “14’ler”, 3 Ağustos 1961.

⁴³¹ Düşünen Adam, “14’ler Meselesi”, 9 Ağustos 1961.

açıklamalarına dair “muhalif” beyanatlar, “onlar Türk milletlerinin hayat meselelerine inşafı bir el uzatıldığında” korkuya ve endişeye kapılırlar demek suretiyle eleştirilmiştir⁴³².

Açıklamaya dair “iki karşı kutbun” yankıları bu şekilde tezahür ederken, Çetin Altan tarafından önemli bir köşe yazısı kaleme alınmıştır. 14’lerin “hangi sebeplerle” yurtdışına gönderildiği üzerine muhtelif şayiaların dolandığını öne süren Altan; 14’lerin “sosyal değişiklik” talebi olduğunu ve bu hususta kendisinin de mutabık olduğunu dile getirmiştir. Altan’a göre “meselenin özü” de bu noktada yatmaktadır zira 14’ler içerisinde Türkîş öncülüğünde “nasyonal sosyalist” temayüllü kişiler olduğu gibi “Batı sosyalizmi” eğilimli kişiler de bulunmaktadır. Altan, “ihtilâl büyük hizmetleri dokunmuş insanların geri dönmelerini” arzu ettiğini beyan ederken, 14’lerin “inanç mahiyetini” net bir şekilde açıklamaları lazım geldiğini ifade etmiştir⁴³³. Çetin Altan bu sözler vasıtasıyla, Kabibay’ın mektubunda dile getirdiği “tefrika” işaret etmiş ve kendi tercihini, Türkîş taraftarlarına “nasyonal sosyalist” temayüllü tasnifinde bulunmak suretiyle ortaya koymuştur.

Bütün bu gelişmelerin üzerine MBK adına basın sözcüsü sıfatıyla Ali Armağan basın açıklaması yapmış ve 14 subayın “emekliye sevk edilerek”, “yurtdışında müşavirlik sıfatıyla görevlendirildiklerini” belirtirmiştir. Armağan, “kanuni çerçeveden bahisle” söz konusu subayların “iki seneden evvel” yurda dönmelerini mümkün olmadığını ilan etmiş ve bu isimlerin “tabii senatör” olmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir⁴³⁴. Bu açıklamalar üzerine, 14’lerin “yurda dönmesi” ya da “komite üyeleri ile aynı statüde olması” tartışması bir müddet sona ermiş ve seçimlere kadar medya organlarında 14’ler konusuna fazla temas edilmemiştir.

Karaman ve diğer üyelerin “müspet” açıklamaları, 14’lerin mektuplarına da yansımıştır. Bu hususta Karaman’a ilk tebrik, “seni ebediyen misal olarak bu milletin siyasî hayatında yer edecek asilane sözlerinden dolayı tebrik ederim”⁴³⁵ ifadesiyle Orhan Erkanlı’dan gelmiştir. Kabibay da, Erkanlı’yı kısa bir süre takip eden ve Erkanlı ile

⁴³² Yeni İstiklal, “14’ler ve Yalmanlar”, 2 Ağustos 1961.

⁴³³ Çetin Altan, “On Dörtler”, Milliyet, 11 Ağustos 1961.

⁴³⁴ Milliyet, “14’ler ve Madanoğlu Hakkında Bir Açıklama”, 14 Ağustos 1961.

⁴³⁵ 19 Ağustos 1961 tarihli mektup için, bkz. Utku, s. 72.

koordineli olduğunu düşündürten mektubunda; “*efkâr-ı umumiyyeye beyanlarınız, memleket realitelerine tam bir vukufla yapılmış, cesaret, mertlik, arkadaşlık ve vefa örnekleridir*” cümleleriyle açıklamalar dolayısıyla memnuniyetini dile getirmiştir⁴³⁶. İrfan Solmazer ise, Karaman’a gönderdiği mektupta, mevzubahis açıklamalarının “her türlü takdirin” üzerinde olduğunu ama bu tip açıklamaların devamının niçin” gelmediğini sorgulamış ve zamanında, “kendisini ve Özgüneş’i çok kötü pozisyonlara düşmemelerini” sağlayan unsurların tekrar devreye girdiğini söylemek suretiyle, 13 Kasım sürecini de içerisine alan sitemini ifade etmiştir⁴³⁷.

13 Kasım sonrasında yurtdışında görevlendirilen 14’lerin “ilk buluşması”, 15 Ekim seçimlerinden kısa bir süre önce İsviçre’de gerçekleşmiştir. Bern’de görevli olan Dünder Taşer’in⁴³⁸ evinde gerçekleşen üç günlük toplantıya, Türkeş, Akkoyunlu, Erkanlı ve Ahmet Er dışında bütün eski MBK üyeleri katılmıştır. Toplantı sonucunda, 14’lerin “muntazam” bir teşkilat haline getirilmesi kararlaştırılmış ve liderlik meselesi ortaya atılmıştır. Toplantıya katılan Seyhan’ın aktarımına göre Numan Esin⁴³⁹, Rifat Baykal ve Muzaffer Özdağ “Türkeş’in liderliğinde” ısrar ederken, Soyuyüce, Karan, Köseoğlu ve Solmazer “Kabibay’ın liderliğine” teveccüh göstermiştir. “Evvel-den beri Türkeş’i tuttuğu bilinen” Taşer ve Mustafa Kaplan “renk vermezken”, Kabibay’a oy vereceği anlaşılan ve toplantıya “SKB” adına katılan Dünder Seyhan’ın oy kullanması kabul görmemiştir⁴⁴⁰.

⁴³⁶ 21 Ağustos 1961 tarihli mektup için, bkz. a.g.e, s. 30.

⁴³⁷ 19 Aralık 1961 tarihli mektup için, bkz. a.g.e, s. 51.

⁴³⁸ MBK tarafından ilk önce Rabat’a gönderilen Taşer, talep üzerine daha sonra Bern’de vazife kılınmıştır. Ayrıca daha önce Mexico City’de görevlendirilen Orhan Erkanlı da daha sonra Ottawa’ya tayin edilmiştir. Erkanlı için, bkz. Erkanlı, s. 186.

⁴³⁹ Numan Esin hatıratında, bu tartışmayı doğrulamış ve kendisinin bu tartışmaya dair şu cümleleri kullandığını ileri sürmüştür: “*Bu işin altında bir oyun var, dışarıda bizi bölmeye yönelik bir hareket görüyorum. O yüzden şimdi burada Kabibay’ı ya da Türkeş’i lider tayin etmenizi doğru bulmuyorum. Ama mutlaka lider olsun diye ısrar ediyorsanız benim oyum Türkeş’edir*”. Bkz. Esin, s. 217.

⁴⁴⁰ Seyhan, s. 150. Türkeş ile Kabibay’ın “liderlik” çekişmesinde Dünder Taşer ileride de görüleceği uzunca bir müddet Türkeş grubu ile “iltisak” içerisinde olmayacaktır. Bu minvalde Numan Esin, Taşer’in o günlerde Orhan Erkanlı’nın “lider” olması gerektiği tarafında olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Esin, s. 223. Taşer’in Erkanlı’nın liderliğine taraf olduğu iddiası için ayrıca bkz. Maraşlı, s. 145. Ancak, Taşer’in o dönemde dahi Türkeş’e muhabbet beslediği, Aydemir Balkan’ın

Dündar Seyhan'ın Kabibay tarafında olmasının kuşkusuz “siyasî” bir mahiyeti bulunmaktadır. O dönemde Paris'te diplomatlık yapan ve Kabibay ile sürekli görüşen Balkan'a göre; 14'lerin ordunun genç kademelerinde sembol olmaya başlaması ile birlikte, “cunta” (Silahlı Kuvvetler Birliği) bu sembol isimlerden istifade etmek istemiş ama Türkeş yerine Kabibay'ın liderliğini şart koşmuştur⁴⁴¹. Dündar Seyhan'ın, o dönemde oldukça güçlü olan SKB'nin temsilcisi olduğu düşünüldüğünde esasında Kabibay üzerindeki tasarrufun, “mutabakat” dâhilinde gerçekleştiği düşünülebilir. Bu bağlamda, Türkeş'in “fıkrî” mazisi ve “DP tabanı” ile olan münasebetlerin rol oynamış olması, ileride de tartışılacağı üzere, muhtemeldir. Ayrıca, Kabibay'ın “liderliği” noktasında tek “destek merciinin” ordu içerisindeki “cunta” olmadığı da zikredilmeye değerdir. Çetin Altan'ın yukarıda iktibas edilen yazısının muhtevasında, bu “tercihin” geniş bir paydada oluştuğu müşahade edilecektir. Örnek olarak Balkan kendi evinde, eski CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in iki kez Kabibay ile görüştüğünü⁴⁴² ve o dönemde Paris'te bulunan ressam Abidin Dino'nun ise kendisine Türkeş yerine Kabibay'ın lider olması lazım geldiğini zikrettiğini beyan etmiştir⁴⁴³. Bu ikili arasındaki “liderlik” tartışması, 14'lerin yurtdışında bulunduğu süre zarfında şiddetlenerek büyüyecektir.

14 üye arasında süregelecek liderlik tartışmasının ilk defa “muayyen” hale geldiği bu toplantının, yurt dâhilinde tezahürleri

hatıratından anlaşılmaktadır. Ali Kemal'in oğlu olan ve o dönemde Bern Büyükelçiliği vazifesini yürüten Zeki Kuneralp'ın, 14'ler üzerinde “mühim” tesirleri olduğundan bahseden Balkan, aynı dönemde Bern'de bulunan Taşer'in Kuneralp ile sürekli teşrik-i mesaide bulunduğunu zikretmektedir. Bir gün Kuneralp'ın evinde, Cumhuriyet gazetesinin “ikinci patronu” olan Doğan Nadi ile bir araya gelen Taşer; Nadi'nin Türkeş hakkında “amiyane tabirler” kullanması dolayısıyla, Nadi'nin üzerine yürümüş ve hırpalamıştır. Bkz. Balkan, s. 347.

⁴⁴¹ Balkan, s. 375. Türkeş ile Kabibay arasında “hangisinin lider olması” lazım geldiği hakkında yorum yapmayan Aydemir Balkan; MBK subayları içerisinde “en çok sevdiği” ve “en çok bağlandığı” kişinin Orhan Kabibay olduğunu söylemiş ve Kabibay'ın Paris'e çok yakın olan Brüksel'de ikamet etmesi sebebiyle “sık sık” görüşüklerini ifade etmiştir.

⁴⁴² a.g.e, s. 342.

⁴⁴³ a.g.e, s. 341. Abidin Dino bu yıllarda Türkiye Komünist Partisi'nin Dış Bürosunda yer alan aktif bir TKP'li olup TKP Dış Bürosu'nun merkez komitesi üyeliğinde bulunmuştur. Bkz. Özgür Mutlu Ulus, s. 302; Bora, Cereyanlar, s. 639.

farklı bir yönde seyretmiştir. Toplantı sonrasında Türkeş ve Özdağ, Cemal Gürsel'e bir mektup kaleme almış ve bu mektup, dönemin “devlet erkânı” ve gazetelere “yayınlanması” amacıyla postalanmıştır. Dönemin matbuat organlarında yer verilmeyen ve içerisinde “27 Mayıs Milli Birlik Komitesi” ile “13 Kasım komitesi” gibi ayrımların yer aldığı anlaşılan mektuplardan istifa yorumu çıkarılmıştır⁴⁴⁴. Ancak, Türkeş, Özdağ, Erkanlı ve Taşer adına rivayet edilen istifa haberleri, hem Türkeş hem de Erkanlı tarafından tekzip edilmiştir. Ayrıca Erkanlı, “yurda dönme” meselesinin, seçim sonrası oluşacak iradenin mahiyetine göre kararlaştırılacağını belirtmiştir⁴⁴⁵.

⁴⁴⁴ Akis, “MBK: 14 X 14=0”, 2 Ekim 1961. Söz konusu mektuplar, “maalesef” tespit edilememiştir.

⁴⁴⁵ Milliyet, “Türkeş ve Erkanlı İstifayı Yalanladı”, 1 Kasım 1960.

“15 Ekim 1961 Seçimlerinden 22 Şubat 1962’ye Kadar Geçen Süreçte 14’lerin Faaliyetleri

15 Ekim’de yapılan milletvekili seçimleri “nispi temsil sistemiyle”⁴⁴⁶, yeni oluşturulan Cumhuriyet Senatosu seçimleri ise “çoğunluk” sistemiyle⁴⁴⁷ yapılmıştır. Milletvekilleri seçimleri sonucunda CHP %36,74 oy alıp 173 milletvekili alırken, Adalet Partisi %34,79 oy ile 158 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Senatosu Seçimleri sonucunda ise çoğunluk sistemi uygulandığı için AP birinci, CHP ise ikinci çıkmıştır⁴⁴⁸.

Seçim sonuçlarına ilk büyük tepki, tarihe “21 Ekim Protokolü” olarak geçen metnin, aralarında Birinci Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural’ın da dâhil olduğu 10 general ve 28 albayın imzasıyla, “Silahlı Kuvvetler Birliği” tarafından ilan edilmesi olmuştur. Bu protokole göre, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları şu açıklamaları yapmıştır: “Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra, “gelecek Türkiye Büyük Millet Meclisi” toplanmadan evvel, askerler “*fiilen duruma müdahale edecek*”, “*bütün siyasî partiler faaliyetten men edilecek ve seçim neticeleri ile birlikte Milli Birlik Komitesi feshedilecek*” ve TSK “*İhtilâli milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir*”⁴⁴⁹.

Protokol, partiler nezdinde önemli bir panik yaratmış ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın girişimiyle parti önderleri Çankaya Köşk’üne çağırılmıştır⁴⁵⁰. Çankaya Köşkünde yapılan toplantıda; “MBK’nın emekliye sevk ettiği subayların görevlerine iade

⁴⁴⁶ 25 Mayıs 1961 tarihinde 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’na göre, Nispi Sistemin Çevre Barajı D’Hondt usulü yürürlüğe konulmuştur. Bu kanuna göre, seçim barajını geçemeyen partilere milletvekilliği tahsis edilmemektedir. Bkz. Erol Tuncer-Necati Danacı, s. 15.

⁴⁴⁷ Kurucu Meclis’te “nispi seçim sistemi” ile “çoğunluk sistemi” arasında yapılan tartışma için, bkz. Abadan, s. 82-85.

⁴⁴⁸ Aydın-Taşkın, s. 99.

⁴⁴⁹ Ilıcak, s. 64.

⁴⁵⁰ Aydın-Taşkın, s. 101.

edilmemesi", "Yassıada'da mahkûm edilen DP'lilere genel af çıkarılmaması", "Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı"⁴⁵¹, İsmet İnönü'nün de Başbakan" olması şartıyla parlamenter demokrasinin devam edeceği kararı alınmıştır⁴⁵². Bu koşullar altında AP, CHP ile koalisyon kurmak durumunda kalmış ancak DP'nin ardılı olarak görünen AP'nin iktidara gelmesi, ordu içerisindeki rahatsızlıkları arttırmıştır.

Seçim sonuçlarının bu şekilde arz etmesi, 14'ler meselesini de tekrar gün ışığına çıkartmıştır. İngiliz Hariciyesi açısından bu durum; seçimlerden sonra 14'ler mevzuu tüm hararetiyle geri döndüğü şeklinde yorumlanmıştır. 14'lerin "gençlik", "basın" ve "aydınlar" içerisindeki destekçileri olduğunu zikreden belgede, "14'lerin orduda ne kadar güçleri olduğu" hususunun muamma teşkil ettiği ifade edilmiştir. Belgeye göre, ordunun üst kademesinde olmasa da genç subaylar arasında taraftarları olduğu düşünülen 14'lerin şayet stabil bir hükümet ortaya çıkmazsa daha etkili olmalarının muhtemel olduğu öngörülmüştür⁴⁵³. Keza, İngiliz merkezli "The Economist" gazetesi de seçim sonuçlarının Türkeş ve arkadaşlarını haklı çıkardığını ifade etmiştir. Zira gazeteye göre, "millî irade" Kemalizm'den rahatsız olduğunu oylarıyla göstermiştir. Artık güç SKB'yi temsilen Cevdet Sunay'ın elindedir ve kurulması muhtemel olan "otoriter rejim" aslında Türkeş'in "tasavvur ettiği" ama zamanında "tu kaka" edilen idare biçimidir ve bu insanlar, "onurla" memleketlerine dönüş hazırlığı içerisinde⁴⁵⁴. Aşağıda görüleceği üzere, yaşanan gelişmeler İngiliz Hariciyesi'nin ve "The Economist" gazetesinin işaret ettiği yorumlara paralel bir istikamet göstermiştir.

AP'nin öngörülemeyen başarısı yurt dâhilinde ciddi gerilimlere sebep olurken, seçimlerin hemen akabinde Cemal Gürsel imzalı MBK bildirisi, 14'ler meselesini tekrar gündeme getirmiştir. MBK'nın iktidarı devretmesi üzerine yapılan bildiri; "*vatanseverlikleri tarihin değişmez hükmüne bağlanmış 38 komite üyesi*" vurgusu yapılırken, "*bazı metot aykırılıklarından ötürü sadece bir kadro ihdas olan bir kanunla yurtdışında görevlendirilen on dört arkadaşımız*" olarak tarif edilen 14'lerin de "*milletçe idrak edilen sonucun*" paydaşları olarak

⁴⁵¹ Ali Fuat Başgil'in "Cumhurbaşkanlığı" adaylığıyla ilgili bkz. I. Bölüm.

⁴⁵² Ahmad, s. 225.

⁴⁵³ FO 371/160790.

⁴⁵⁴ Milliyet, "The Economist: Kemalizme Karşı Oy", 27 Ekim 1961.

gösterilmek suretiyle sitayişkâr sözler sarf edilmiştir⁴⁵⁵. Dündar Seyhan'ın, “*MBK çevrelerinde 14'leri onore etmeye matuf*” olarak tasvir ettiği açıklamanın⁴⁵⁶ hemen ardından ise, Milli Türk Talebe Birliği, Cemal Gürsel' tebrik telgrafı göndererek; “*gençlik olarak 14'ler hakkında sevgi, güven ve inancı her daim muhafaza*” ettiklerini beyan etmiş ve Gürsel'in bu “*ülkücü davranışını*” alkışlamışlardır⁴⁵⁷. Doğan Akyaz da Gürsel'in söz konusu açıklamasını bilhassa alt rütbeli subayların kızgınlıklarını önlemek açısından yaptığını bundan ötürü açıklamanın “dışarıdan çok içeriye” olduğunu ileri sürmektedir. Akyaz, 21 Ekim protokolünü de aynı bağlam dairesinde açıklarken, bu olayların genç subayları teskin etmediğini hatta daha da fazla kamçıldığını iddia etmektedir⁴⁵⁸.

Bu gelişmelere paralel olarak, medya organlarında “14'lerin” yurda tekrar dönebileceği hakkında yorumlar yapılmıştır. Bu minvalde, 13 Kasım sürecinde ve sonrasında “14'ler” hakkında ciddi bir muhalefet yürüten “Akis” dergisi, 14 üyenin “vatan haini” olmadıklarını zira “ihanet” içerisinde bulunanların zaten “Cumhuriyet Hükümeti Memuru” unvanını taşımayacağını ileri sürmüştür. Yazı-

⁴⁵⁵ Yeni İstanbul, “*MBK'nın 14'ler Hakkında Tebliği*”, 17 Ekim 1961. Milliyet, “*14'ler Yurda Dönebilecek*”, 17 Ekim 1961. Eski “Havadis” gazetesi ekibinin yönetimine geçen “Yeni İstanbul” gazetesi, 60'lı yılların önemli bir sürecinde Türkeş'e en yakın yayın organlarından birisi olacaktır. Nitekim o yıllarda “Türkeşçi” bir subay olan Acar Okan, “genç subaylar” arasında o dönem “Yeni İstanbul” gazetesinin en çok okunan gazetelerden bir tanesi olduğunu ve bir gün Ankara'da Yavuz Bülent Bakiler'in kendisini “Yeni İstanbul” gazetesine götürdüğünü ve orada “Gökhan Evliyaoğlu, Hami Tezkan ve Galip Erdem” ile tanıştığını ileri sürmektedir. Bkz. *60'lı Yıllardan...* s. 36.

⁴⁵⁶ Seyhan, s. 153. Seyhan, Gürsel tarafından deklare edilen bu açıklamanın MBK üyeleri Kadri Kaplan ve Muzaffer Yurdakuler tarafından hazırlandığını ileri sürmektedir. Bkz. a.g.e., s. 153. Akis mecmuası ise Gürsel tarafından okunan metnin; Muzaffer Yurdakuler, Sezai Okan, Suphi Karaman, Suphi Gürsoytrak ve Osman Köksal tarafından oluşturulduğunu ve Gürsel'in bu metni “emr-i vaki” üzerine “gönül rızası” olmadan okumak zorunda kaldığını iddia etmiştir. Bkz. Akis, “*14'ler: Bir Çuval İncir*”, 6 Kasım 1961. Doğan Akyaz, bu açıklamanın, ordu içerisinde seçim sonuçlarından memnun olmayan genç rütbeli subayların “müdahale tekliflerini” etkisiz kılmak için yapıldığı dolayısıyla beyanatın “14'lerden çok muvazzaf genç subaylara” yönelik olduğu yorumunda bulunmuştur. Bkz. Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, s. 170-171.

⁴⁵⁷ Yeni İstanbul, “*MTTB'nin 14'lerle İlgili Telgrafı*”, 18 Ekim 1961.

⁴⁵⁸ Akyaz, s. 170-173.

ya göre, görevlerini “en vatanperverane” şekilde yürüten bu isimler, “iki yıl boyunca memur” olarak tayin edildiği için ancak “istifa etmek suretiyle” memlekete dönebileceklerdir. Yazıyı ilginç kılan husus ise, “14’lerin” içerisindeki bazı üyelere “kollarını açarak” bekleyen bazı teşekküllerin olduğu iddiası olmuştur⁴⁵⁹. Bu imayı ilginç kılan unsur ise aynı mecmuada yer alan başka bir haberde müşahade edilmiştir. AP içerisinde “müfrit-mutedil” mücadelesi olarak seyredecek ve 60’lı yıllar boyunca devam edecek olan tasnife göre, müfrit tarafı temsil eden Gökhan Evliyaoğlu ve arkadaşları tarafından Türkeş’in, AP’ye entegre edilmesi amaçlanmıştır⁴⁶⁰. Mecmua içerisinde iki haberde yer alan çapraz bilgi neticesinde, “kollarını açan” teşekkülden AP, “bazı üyelere” kastedilenin ise Türkeş ve grubu olduğunu anlaşılmaktadır. Nitekim Akis’te yer alan iddiayı doğrulayacak bilgi, o yıllarda AP içerisinde siyaset yapan Cevdet Perin’in⁴⁶¹ yıllar sonra yapacağı açıklamalarda mevcut olacaktır.

Cevdet Perin, o yıllarda hem AP hem de Türkeş grubu ile iyi ilişkiler içerisinde olan ve Hami Tezkan ile Gökhan Evliyaoğlu’nun öncülüğünde çıkan bir diğer yayın organı olan “Son Havadis” grubunun kendisine⁴⁶², “on iki kişilik” bir kontenjan listesi vererek, bu isimlerin AP’den aday olmalarını talep ettiklerini belirtmiştir. Listenin içerisinde Ali Fuat Başgil, Nihal Atsız⁴⁶³, Nurettin Topçu ve Nejdet Sançar gibi isimlerin mevcut olduğunu zikreden Perin,

⁴⁵⁹ Akis, “14’lerin Durumu”, 16 Ekim 1961.

⁴⁶⁰ Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 23 Ekim 1961. O yıllarda “Türkeş’e muhabbet” besleyen ve onun yurtdışından, Haluk Karamağaralı vasıtasıyla yaptığı yönlendirmeler istikametinde faaliyetler içerisinde bulunduğunu zikreden Nuri Gürgür, AP’nin kurucuları arasında Türk Ocağı kökenli birçok ismin olması hasebiyle AP’ye yakınlık duyduklarını hatta “zaman zaman” AP Genel Merkezi’ne gittiklerini dile getirmiştir. Bkz. 60’lılardan... s. 302.

⁴⁶¹ AP’nin kurucuları arasında yer alan Cevdet Perin, bkz. Demirel, *Adalet Partisi*, s. 29, parti içerisinde “aşırı sağ” ile hem siyaseten hem de köşe yazılarıyla mücadele gösterecektir.

⁴⁶² Perin, daha sonraki yıllarda kaleme aldığı aynı temalı yazıda, listenin daha sonra AP’de “Sanayi Bakanı” olacak olan Mehmet Turgut’a verildiğini ancak listeyi Gümüşpala’ya kendisinin iletmek zorunda kaldığını beyan etmiştir. Bkz. Cevdet Perin, “AP ve Yeni Tehlikeler”, *Durum*, 18 Nisan 1968.

⁴⁶³ Altan Deliorman, 1961 seçimleri öncesinde Atsız’a AP’den adaylık teklif edildiğini ancak Atsız’ın kendisi ve Erk Yurtsever ile yaptığı istişare sonucunda bu teklifi kabul etmediğini ileri sürmüştür. Bkz. Deliorman, s. 164.

“kendisinin” farklı bir “milliyetçilik” anlayışı içerisinde olduğunu ve bundan ötürü bu isimlere muhalefet ettiğini dile getirmiştir⁴⁶⁴. Perin, bir başka yazısında ise o dönemde AP Genel Başkanı olan Ragıp Gümüşpala’nın listeye karşı tepkisini gündeme getirmiş ve Gümüşpala’nın “*ben AP’yi ırkçılara, nurcılara ve şeriatçılara yataklık etsin diye kurmadım*” demek suretiyle feveran ettiğini ifade etmiştir⁴⁶⁵. Nihayetinde, bu isimlerin içerisinde sadece “Ali Fuat Başgil”, senatör adayı yapılmış ancak bu tartışma AP içerisinde sönümlenmemiş ve takip eden yıllar içerisinde artarak devam etmiştir⁴⁶⁶.

İngiliz Hariciyesi tarafından gönderilen bir belgede, 14’lerin geri dönmesi üzerine MBK üzerinde yoğun bir baskının oluştuğunu zikretmiştir. Belgeye göre, bilhassa Türkeş’in Yeni Delhi’de bulunmamasının Türk Büyükelçiliğince oldukça önemsendiğini zira kendisinin Türk siyasetinde oldukça aktif bir rol oynayabileceği belirtilmiştir⁴⁶⁷. Nitekim Türk basınına göre de seçim sonuçları akabinde, yapılan açıklamaların da rüzgârıyla “istifa edip” yurda dönmesi beklenen 14’ler⁴⁶⁸ ve özellikle sağ tandanslı basında “beklenen ve özlenen adam” olarak tavsif edilen Türkeş’in⁴⁶⁹, politikaya atılmasının muhtemel olduğu haberleri yer almaya başlamıştır⁴⁷⁰.

⁴⁶⁴ Cevdet Perin, “*Son Havadiste Hazırlanan Aday Listesi*”, Durum, 3 Şubat 1966. Atsız’ın bu dönemde AP’den yapılmak istendiğine dair bir diğer kaynak olarak bkz. Kim, “*AP: Şaşkın Ördekler*”, 13 Haziran 1962.

⁴⁶⁵ Cevdet Perin, “*AP ve Yeni Tehlikeler*”, Durum, 18 Nisan 1968.

⁴⁶⁶ 15 Ekim seçimlerinde, verilen listeden sadece “Başgil’in” aday yapılması ve Türkçü gruptan isimlerin yer almaması, önceki dipnotta Deliorman’ın “iktibasını” kuşku hale getirmektedir. Zira Atsız, Başgil’in “senatör” adayı olduğu ve müstakbel “cumhurbaşkanlığı adaylığına hazırlandığı” 15 Ekim 1961 tarihinde, çok yankı uyandıracak “*Ordinaryüsün Fahiş Hataları*” başlıklı bir makale kaleme almıştır. Makale için, bkz. Nihal Atsız, “*Ordinaryüsün Fahiş Hataları*”, *Makaleler:III*, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997. Başgil’in “Anadoluculuk” tezinin şiddetli bir şekilde tenkit edildiği makale, “her ne kadar” siyasi bir içerik taşımasa da yayınlanma tarihi itibarıyla “milliyetçi” kesim dahilinde oldukça tartışma konusu haline gelmiştir. Deliorman, o günlerde milliyetçilerin “ikiye bölündüğünü”, bir kısmının Başgil’in liderliğine teveccüh gösterirken, kendisinin ve Atsız’ın da dahil olduğu grubun Türkeş’in liderliğini desteklediklerini ifade etmiştir. Bkz. Deliorman, s. 162.

⁴⁶⁷ FO 371/160790.

⁴⁶⁸ Milliyet, “*14’ler Bir Haftadan Evvel Dönmüyor*”, 19 Ekim 1961.

⁴⁶⁹ Düşünen Adam, “*Alparslan Türkeş: Beklenen ve Özlenen Adam*”, 20 Ekim 1961.

⁴⁷⁰ Milliyet, “*Türkeş’in Kız kardeşi*”, 19.10.1961.

Bu siyasî iklim dâhilinde 14'ler, Ekim ayının sonlarına doğru “yol haritası” çıkarmak için Brüksel’de toplanmıştır. Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er dışında diğer üyelerin tamamının katıldığı⁴⁷¹ ve “yurda kesin dönüş” kararı çıkması beklenen toplantıya SKB yine Dünder Seyhan’ı temsilci olarak göndermiştir. Seyhan dönemin mevcut Genelkurmay Başkanı’nın taleplerini götürmek adına vazifelendirildiğini ve SKB ile 14’ler arasında doğabilecek “potansiyel” bir anlaşmazlığı ortadan kaldırmak üzere toplantıda görev aldığını ifade etmiştir. Zira seçimlerden sonra bilhassa ordu bünyesindeki gençler arasında 14'lere dair teveccühün şiddeti, Silahlı Kuvvetlerin bütünlüğüne dair potansiyel bir tehdit olarak addedilmiştir. Ayrıca Seyhan; “Kabibay, Esin, Kaplan, Soyuyüce ve Esin” adına Dışişlelerinden “beş tane büyükelçilik” temin ettiklerini ve toplantıda bunu teklif ettiğini ancak bu teklifin kabul görmediğini öne sürmüştür. Türkeş ve Kabibay’ın liderlik çekişmesini toplantıda müşahade ettiğini beyan eden Seyhan’a göre, 14’ler, “parlamentonun açılışına iki tane temsilci” göndermeyi teklif etmiş ancak bu teklif de Ankara’dan kabul görmemiştir⁴⁷².

Seyhan tarafından bu çerçevede tarif edilen toplantıya dair Türkeş; Cevdet Sunay tarafından görevlendirilmiş olan Seyhan’ın bir kısım “sabık komite” üyesine elçilik ve tabii senatörlük teklif ettiğini ancak kabul görmediğini ileri sürmüştür. Türkeş, Seyhan’ın Kabibay’ı lider olarak lanse ettiğini ve kendisine “liderlikten vazgeçmesi” gerektiği telkinini yaptığını iddia etmiştir⁴⁷³. Nitekim

⁴⁷¹ Esin, s. 212.

⁴⁷² Seyhan, s.154. Numan Esin, hatıratında “büyükkelçilik” teklifini doğrulamış ancak kendisinin bu teklifi “siyasi bir rüşvet” olarak addederek kabul etmediğini ikrar etmiştir. Bkz. Esin, s. 215.

⁴⁷³ Turgut, s.329. Numan Esin, Kabibay ile Seyhan’ın arasındaki yakınlığın 1950’li yıllardan itibaren süregelen bir maziye dayandığını ve Seyhan’ın Kabibay’ın lider olması için ciddi teşebbüsler içerisine girdiğini öne sürmektedir. Bkz. Esin, s.214. Aydemir Balkan da Seyhan’ın 14’ler içerisinden sürekli Kabibay ile görüştüğünü ileri sürmek suretiyle bu imada bulunmaktadır. Bkz. Balkan, s. 353. Gazeteci Kurtul Altuğ da, bu meyanda Seyhan’ın Kabibay’ın tarafını tuttuğunu ve bu durumun Türkeş ile Kabibay arasındaki “liderlik” mücadelesindeki dengeyi bozduğu yorumunda bulunmuştur. Bkz. Altuğ, s. 122. Bu noktada, Brüksel toplantısının akabinde, İsviçre’de Dünder Taşer, İrfan Solmazer, Kabibay ve Dünder Seyhan’ın hazır bulunduğu bir toplantıda, Kabibay’ın “liderliği” üzerinde mutabık kalındığı ileri sürülmektedir. Bkz. Kim, “14’lerin Gerçek Hikâyesi”, 19 Aralık 1963. Seyhan

Aydemir Balkan da 14'lerin ordu nezdindeki gençler üzerinde sembol isim olmalarından mütevellit olarak SKB'nın 14'lerden istifade etmek istediğini ancak bunun için Kabibay'ın liderliği “koşulunu” öne attığını ileri sürmüştür⁴⁷⁴.

Bu toplantıya dair en büyük beklentilerden bir tanesi, 15 Ekim sonuçlarından hemen sonra “basında sürekli” yer aldığı şekliyle, 14'lerin “yurda geri dönmesi” meselesinin açıklığa kavuşturulması meselesi olmuştur. Bu minvalde, Cevdet Sunay'ın Dündar Seyhan vasıtasıyla gönderdiği mesajın içeriği önem arz etmektedir. Sunay, Seyhan aracılığıyla “zoraki diplomatlardan”, “14'lerin merciinin artık Genelkurmay Başkanı olması gerektiğini”, “lüzumsuz heyecan içeri girmemelerinin lazım geldiğini” ve “durum müsait olunca memlekete dönmelerini” rica etmiştir⁴⁷⁵. Bu hususa binaen Orhan Erkanlı, Brüksel toplantısından önce “yurda dönmek” için hiçbir engelin kalmadığını ve derhal Türkiye'ye dönmeye karar verdiklerini ancak Sunay'ın bu tavsiyeleri üzerine kararlarını değiştirerek “*vapuru bir daha yakalayamayacak şekilde kaçırarak*” suretiyle büyük bir hataya düştüklerini ileri sürmüştür⁴⁷⁶. Nitekim Brüksel toplantısı Türk basınına da “14'ler bu toplantıda yurda dönüp dönmeme konusunda kesin bir karar almadılar” şeklinde yansımıştır⁴⁷⁷.

Brüksel toplantısını takip eden günlere tekabül eden 29 Ekim 1961 tarihinde 14'lerden Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Kaplan, Numan İsin, İrfan Solmaz'ın hazır bulunduğu 6 üye, Paris'te basın toplantısı tertip etmiştir. Türkeş'in “*bırakalım basın toplantısını falan, hep beraber aniden Esenboğa'ya inelim*” demek suretiyle muhalefet ettiği basın toplantısı, Orhan Kabibay'ın öncülüğünde gerçekleşmiştir⁴⁷⁸.

hatıratında “Worb” şehrinde gerçekleşen bu toplantıdan bahsederken, mezkûr yargıyı destekleyecek herhangi bir bildirimde bulunmamıştır. Bkz. Seyhan, s. 163-164. Seyhan'ın Kabibay'ın liderliği yönündeki tasarrufu ileride görüleceği üzere Aydemir ile olan ilişkisine de yansımacaktır.

⁴⁷⁴ Balkan, s. 375.

⁴⁷⁵ Altuğ, s. 173.

⁴⁷⁶ Erkanlı, s. 187. Erkanlı ile benzer bir tespiti Aydemir Balkan da yapmakta ve Ankaradaki cuntanın (SKB'nın- y.n) 14'leri sürekli oyaladığını, Kabibay'ın ikna edildiğini ancak Türkeş'in; “manevi potansiyel” bizde, onları dinlemeyelim demek suretiyle muhalefet ettiğini dile getirmektedir. Bkz. Balkan, s. 360.

⁴⁷⁷ Milliyet, “14'ler Dönüş İçin Henüz Kesin Bir Karar Almadı”, 27 Ekim 1961.

⁴⁷⁸ Balkan, s. 343.

O dönemde Paris Basın Ataşesi görevli olan Aydemir Balkan'ın tanzim ettiği, Türk Basın Ataşeliği binasında yapılacak olan toplantıya, Fransız basınında görev yapan meşhur Fransız gazeteciler davet edilmiştir. İki saatten fazla süren toplantıda Türkeş ve Kabibay sorulan soruları cevaplandırmış ve ordunun sosyal rolünden, sosyal devleti kurma amaçlarından, dış politikada ise “millî haysiyete” ve “eşitliğe” azami önem karşılığında “ittifaklara sadakat” prensibinden söz etmişlerdir⁴⁷⁹.

14'lerin Paris toplantısı, Türk basınında oldukça ilgi görmüştür. Fransız “Le Figaro” gazetesinden iktibas yaptığı bildirilen bir haberde; “*Seçimlerden doğan durum, bir yıl önceki hatt-ı hareketimizi doğru çıkarmıştır*” cümleleri vurgulanmış, 14'lerin “*27 Mayıs ihtilâlinin sosyal ve siyasî sebepleri mevcut oldukça görevimizi bitmemiş addedeceğiz*” cümlesini sarf ettiği bildirilmiştir. Bu minvalde 14'lere göre kendi fikirleri, üniversitelerde, aydın kesimde, gençlikte başta olmak üzere “halka nüfuz” etmeye başlamış ve 14'ler tarafından “millî menfaatler” icap ettiğinde yurda geri dönecekleri ilan edilmiştir⁴⁸⁰. Türkeş grubuna yakın olan “Yeni İstanbul” gazetesi benzer bilgileri aktarırken hem MBK temsilcilerinden hem de mevcut siyasî yapıdan oldukça eleştirilecek olan, “*memlekette mevcut mühim problemlerin, bugünkü şekliyle kurulmuş olan parlamento tarafından halledilebileceğine inanmıyoruz*” beyanına yer vermiştir⁴⁸¹.

Mevcut siyasî düzene karşı “manifesto” niteliği taşıyan bu açıklamalar sonrasında ilk tepki olarak “siyasî beyanat verdiği öne sürü-

⁴⁷⁹ Toplantıya katılan gazetecilerden bir tanesi, 27 Mayıs'tan itibaren Türkeş ile teşrik-i mesaide bulunan Le Monde gazetesi muhabiri Eric Rouleau olmuştur. Bkz. Balkan, s. 344. Bu toplantı, “Le Monde” gazetesinin 31 Ekim 1961 tarihli sayısında haber yapılmıştır. Bkz. Le Monde, “*Les officiers exclus de la junte annoncent leur intention de prolonger leur exil*”, 31 Octobre 1961. Bu haberde, Balkan'ın aktarımları istikametinde, 14'lerin “Batı ile olan ittifakına” devam ısrarı üzerine vurgu yapılmış ancak Balkanda ve Türk basınında yer almayacak olan bir soruya yer verilmiştir. Gazetecilerden bir tanesi, 14'lere “niçin 29 Ekim millî bayramını Paris'te kutluyorsunuz?” diye sorusuna “*çünkü Paris, medeniyetin ve hürriyetin beşiğidir*” cevabını almıştır.

⁴⁸⁰ Milliyet, “*14'ler Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı Diyor*”, 31 Ekim 1961.

⁴⁸¹ Yeni İstanbul, “*14'lerden 6'sı Toplandı*”, 31 Ekim 1961. Orhan Erkanlı da anılarında, Paris toplantısında ileri sürdükleri fikirlerden bir tanesinin “*bu parlamento ile Türkiye'nin sorunları çözülmez*” olduğunu dile getirmektedir. Bkz. Erkanlı, s. 188.

len 6 kiŖiye” ve toplantıyı tertip eden Aydemir Balkan’a tahkikat açılması kararı alınmıştır⁴⁸². Hadise hakkında sorulara cevap veren Cemal Gürsel, “*bu konuşmaları yanlarına koymayacağız*” cümleleriyle reaksiyon verirken; “*basın bu 14’ler üzerinde niçin duruyor anlamıyorum, bunlar aslında alelade, hiçbir kahramanlıkları olmayan adamlardır. Bunları kahramanlaştıran sizlersiniz*” demek suretiyle basını da eleştirmişti⁴⁸³. Devlet Bakanı Sıtkı Ulay, mevzubahis açıklamalar karşısında Dışişleri Bakanlığı’ndan tahkikat sonuçlarının beklendiğini ve ifade edilen cümlelerin doğruluğu halinde, 6 üyenin vazifelerinden “affedileceğini” zikrederken, Başbakan Vekili Fahri Özdilek, “*bunlar Dışişleri’nin memurlarıdır, gereken muameleler yapılacaktır*” sözünü sarf etmiştir⁴⁸⁴. 16 Ekim 1961 tarihli MBK açıklamasından yaklaşık 15 gün sonra kullanılan bu ifadeler, Paris’te vuku bulan toplantıya ve sarf edilen sözlere yönelik kızgınlığın derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

6 “sabık komite” üyesinin Paris’te yapmış olduğu açıklamalara, kamuoyundan da tepkiler gecikmemiştir. Akis mecmuasında yayımlanan imzasız bir yazıda, 6 üyenin yaptığı açıklamalarla beraber, MBK’nın kurulması sürecinden itibaren süregelen bir tartışmanın “aydınlandığı” ve bu üyelerin “seçimsiz bir demokrasi” peşinde koştuklarının tescillendiğı yorumunda bulunulmuştur. Yazara göre, 13 Kasım’dan sonra “seçimsiz demokrasi” hayalinde bulunan bu “salon sosyalistleri”; 15 Ekim’den sonra “yeni bir fırsat ele geçirdiğı zehabına” düşmüşse de 13 Kasım günü Türk Silahlı Kuvvetleri’nin kapadığı kapı halen “sımsıkı” kapalı durmaktadır⁴⁸⁵.

Akis ile paralel bir yayın politikasına sahip olan Kim mecmuası ise, bu 6 üyenin, yabancı kamuoyuna, Türkiye’de “mutlak bir istikrarsızlık” olduğu ve “demokrasinin bu ülkede yerleştiremeyeceğı” propagandası yaptığını ileri sürerek eleştirmiştir⁴⁸⁶. Aynı mecmuada köşe yazısı kaleme alan Bedii Faik, 6 üyenin sosyal demokrasiden dem vurduğunu ancak mazrufa bakıldığında, “hangi rejim içinde” intikal edilebileceğı meçhul reformların kast edildiğini öne sürmüş-

⁴⁸² Milliyet, “Paris’te Konuşan 14’ler Hakkında Tahkikat Açıldı”, 1 Kasım 1961.

⁴⁸³ Milliyet, “14’lerin 6’sı Yurda Çağrıldılar”, 2 Kasım 1961.

⁴⁸⁴ Yeni İstanbul, “6’lar Hakkında Takibat”, 2 Kasım 1961.

⁴⁸⁵ Akis, “Maske Düşünce”, 6 Kasım 1961.

⁴⁸⁶ Kim, “14’ler: Bir Çatlak Ses”, 2 Kasım 1961.

tür. Faik'e göre, seçim sonuçları nedeniyle "Atatürk reformlarının tehlikeye" düştüğü iddiası ise ilginç durmaktadır zira Türkeş, Atatürk'e saldırmaktan geri durmayan "adlı" "adsız" birçok ırkçıyı kollaması sebebiyle bu keyfiyetle tenakuz içermektedir⁴⁸⁷.

Paris açıklamalarına dair eleştirilerin mevcut olduğu iki dergide de tepkilerin ortak noktasının Türkeş'e teksif edilmesi olduğu müşahade edilmiştir. Akis mecmuası, "ihtilâlin iki gözde albayı" olan Kabibay ve Erkanlı'nın "nasıl olup da Türkeş'e kandığı" problematiğini ortaya atarken⁴⁸⁸, Kim dergisi, "beg" ile başlayan "nasyonal sosyalistlerin" mektuplarını tasvip etmeyecek olan Erkanlı'nın, Türkeş'in "dümen suyunda" yürümekte bir "mahsur" görmediğini öne sürerek tenkit etmiştir⁴⁸⁹. Bu iki yorumda da, 14'lerin içinde devam eden liderlik tartışmasına, yeni bir "alan" açma gayreti olduğu rahatlıkla zikredilebilecek bir tespit durumunda olmaktadır.

Buna mukabil Suphi Karaman'dan, açıklama sonrasında 14'lere yönelik destek mahiyetinde tasvir edilebilecek beyanat gelmiştir. Karaman, 27 Mayıs öncesinde, sivillerle çok temas edilmediğinden ötürü, "ihtilâlin felsefesinin" rüşeym halinde kaldığını ve yurtdışına gönderilen kişilerin, "askerî diktatörlük" peşinde olmayıp, sadece "sosyal reformları tatbik edebilmek" için "idareyi uzatmak" adına referanduma gitmek isteyenler olduğunu ileri sürmüştür⁴⁹⁰. 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a giden süreci "yeniden" hatırlatacak bu açıklama ile birlikte "Yeni İstiklal" gazetesinden de, Paris beyanatına dair müspet bir yaklaşım getirilmiştir. "Seçimde ortaya çıkan sonuçlar bizi haklı çıkardı" sözlerine alkış tutulan imzasız bir köşe yazısında, Türkeş ve arkadaşlarının MBK içerisindeki icra ettiği reformlarının zaten "demokratik yollarla halledilemeyecek" davalar olduğunu, Türkeş grubunun o günlerdeki "demokrasi dışı" tutumlarında haklı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yazıya göre, 15 Ekim sonuçlarından sonra, CHP'yi temsil eden kanaat önderlerinin söylemleriyle Türkeş çizgisine gelmiştir ki bu "*hadiselere karşı derhal tedbirini alabilen bir fikrin başarısı*" olarak addedilmelidir⁴⁹¹. İki "müspet" yaklaşım arasında

⁴⁸⁷ Bedii Faik, "Seçimler 14'leri Haklı mı Çıkardı", Kim, 9 Kasım 1961.

⁴⁸⁸ Akis, "14'ler: Bir Çuval İncir", 6 Kasım 1961.

⁴⁸⁹ Kim, "14'ler: Bir Çatlak Ses", 2 Kasım 1961.

⁴⁹⁰ Milliyet, "14'lerin 6'sı Yurda Çağrıldılar", 2 Kasım 1961.

⁴⁹¹ Yeni İstiklal, "14'ler ve Demokrasi Düşmanlığı", 2 Kasım 1961.

birbirini nakzedecek argümanların bulunması da, dönemin “zihniyet haritası” dâhilinde ilgi çekici durmaktadır zira bir taraf 14’lerin “demokrasi düşmanı” olmadığını söyleme ihtiyacı hissederken diğer taraf başta Türkîş olmak üzere sabık komite üyelerinin “demokrasi ile aralarına koydukları mesafe” nispetinde haklı çıktıkları tezi vurgulanmıştır.

Türkîş ve diğer 14’ler grubu üyelerinin Paris’teki mesaisi devam etmiş ve bu süreçte çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden bir tanesi, Türkîş, Kabibay ve Erkanlı ile Dışişleri Bakanı Selim Sarper arasında gerçekleşmiştir⁴⁹². 6 üyenin Paris beyanatından kısa bir süre sonra gerçekleşen ve Dışişleri’nin, “yer tahsis etmesi” itibariyle oldukça eleştirildiği bir düzlemde meydana gelen bu görüşmenin içeriği hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak, Kurtul Altuğ’un eserinde, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay’ın Brüksel’e geçmezden evvel, New York’ta Sarper ile görüştüğü ve kendisine “Cumhurbaşkanlığı” teklif edildiği ileri sürülmektedir⁴⁹³. Bu iddianın gerçekliği teyit edilemese de, Sarper’e Akis mecmuası tarafından “kabinenin değişmez bakanı” sıfatıyla müstehzi yaklaşılması ile 6’lar hakkında açılan tahkikatın “işleyişin hantallığına” dair eleştiriler getirilmesi⁴⁹⁴, Selim Sarper’e, ileride de değinileceği üzere, 22 Şubat sonrasında kesilecek faturanın ipuçlarını göstermektedir. Sarper’in, Paris açıklamalarına ve müesses nizamın 14’lere dair tutumuna yönelik düşüncelerine dair fikirlerine Balkan’ın hatıratında da gözlemleyebilmek mümkündür. Balkan’ın aktarımına göre Sarper, Paris’e geldiği zaman kendisine 14’lerin fikir ve projeleri üzerine birçok soru sormuş ve 14’ler hakkında; “konu nazik olmasına rağmen”, “Türkiye’deki ters tepkilere uymayan” görüşler ileri sürmüştür⁴⁹⁵. Bütün bu bilgiler ışığında, “zamanlamanın” nazikliği de göz önünde bulundurulduğunda, “14’lerin” nüfuz alanını göstermesi açısından önem teşkil etmektedir.

Türkîş’in Paris’te bulunduğu zaman zarfında görüştüğü bir diğer isim gazeteci kökenli olan ve o dönemde AP milletvekili olan Cevdet Perin olmuştur. Perin’in “şimdilik açıklama yapmayacağım”

⁴⁹² Milliyet, “Türkîş ile İki Arkadaşı Sarperle Görüştü”, 18 Kasım 1961.

⁴⁹³ Altuğ, s. 165-166.

⁴⁹⁴ Akis, “14’ler: Bir Çuval İncir”, 2 Kasım 1961.

⁴⁹⁵ Balkan, s. 341.

dediği⁴⁹⁶ görüşmenin detayları zaman içerisinde açıklık kazanmıştır. Cevdet Perin görüşmeden yaklaşık 6 ay sonra kamuoyuna verdiği beyanatta, Türkeş'in kendisine; “merkezi Polatlı’da olan aşırı solcu bir cuntanın 25 yıldır faaliyet” içerisinde olduğu, “kendisinin parti kurmayı düşünmediği zira AP’nin mevcut olduğunu”, “kendisinin MBK süresince seçimlerin daha ileri bir tarihte yapılması istemesinin sebebinin DP’ye başkan olup CHP’ye haddini bildirmek olduğu” sözlerini sarf ettiğini iddia etmiştir⁴⁹⁷. AP içerisinde yer alan “müfrit-mutedil” tartışmalarına ve Türkeş grubunun AP içerisinde “nüfuz kazanmaya” yönelik teşebbüsleri karşısında söylendiği düşünülebilen bu ifşaattan yıllar sonra Cevdet Perin görüşmeye dair başka bilgiler de aktarmıştır. Perin’e göre Türkeş “25 yıldır faaliyet gösteren aşırı sol” diye tasnif ettiği cuntanın içerisinde Talat Aydemir’in ismini de zikretmiş ve kendisinden Ragıp Gümüşpala’ya bu bilgiyi takdim etmesini rica etmiştir⁴⁹⁸.

Türkeş ve diğer “zoraki diplomatların” Paris faaliyetlerinden sonra, kamuoyunda 14'lere dair sessizlik tekrar baş göstermiştir. 22 Şubat hadisesinin arifesine kadar “devam edecek” bu sessizlik döneminde, 14'lerin faaliyetlerini takip etmek adına tespit edilebilen tek kaynak, bu isimlerin kendi aralarındaki mektuplaşmaları olmuştur. Ancak, bu dönemde Orhan Erkanlı ile “sürekli haberleştiği” öne sürülen Abdi İpekçi’nin⁴⁹⁹, 60’lı yıllarda Türk “fikir” hayatına damgasını vuracak “Yön” dergisinin ilk sayısında kaleme almış olduğu “inceleme” yazısı, “mektuplar” haricinde, müstesna konumdadır.

Abdi İpekçi, “14’ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?” başlıklı yazısında, “heterojen” olarak tarif ettiği 14’lerin, “nasyonalizm” ve “sosyalizm” gibi “bağdaşması” zor iki akımla ilişkilendirildiğini öne sürmüştür. İpekçi’ye göre, 14’lerin içerisinde “mazisi itibari-

⁴⁹⁶ Milliyet, “Türkeş ile İki Arkadaşı Sarperle Görüştü”, 18 Kasım 1961.

⁴⁹⁷ Milliyet, “Cevdet Perin’in Açıklaması: Türkeş Bana AP’ye Girmek İstediyini Söylemişti”, 2 Ağustos 1962.

⁴⁹⁸ Cevdet Perin, “Albay Türkeş’le Paris’te Neler Konuştum”, Durum, 13 Şubat 1969. Talat Aydemir hatıratında, Türkeş’in ve taraftarlarının kendisi adına “komünist”, “lider olacak vasıfta değil” gibi ithamlarda bulunmak suretiyle saldırdığını ileri sürmektedir. Bkz. Aydemir, s. 145.

⁴⁹⁹ Altuğ, s. 123. Türkeş de, Esin ve Özdağ’a gönderdiği 12 Şubat 1962 tarihli mektupta hem Erkanlı’nın hem de Kabibay’ın sürekli İpekçi ile “muhabere” içerisinde olduğunu öne sürmüştür. Bkz. Metin, s. 356.

le”, “milliyetçilik ve ırkçılık” gibi akımlarla imtizaç etmiş kişiler olsa da bu grubun MBK içerisindeki bazı reformları “sosyalist” nitelikler taşımaktadır. Bundan ötürü, 14’ler, 27 Mayıs’ı “gerçek bir devrim” olarak tatbik etmek üzere mutabık kalmış kişilerden teşekkül etmiştir. Ancak, sorun şudur ki, bu grubun, ideallerini gerçekleştirmek adına “ne bir metodu ne de bir liderleri” bulunmaktadır⁵⁰⁰. Daha önce Çetin Altan tarafından kaleme alınan köşe yazısını hatırlatan bu makalede, “14’lerin tefrik” edilmesi gerektiği imasında bulunulmuş ve 14’ler dâhilinde mevcut olan “liderlik” sorununa temas edilmiştir. Yazar bu noktada, “nasyonal sosyalizm” ile ilişkilendirilemeyecek üyeler demek vasıtasıyla da, tercihini ortaya koymuştur.

Brüksel ve Paris buluşmasından, “liderlik tartışmaları” içerisinde ayrılan Türkeş’in ise Paris’ten Delhi’ye dönmek üzere iken Kıbrıs’ta bir “konferans” vereceği bilgisi İngiliz arşiv belgesinde zikredilse de⁵⁰¹, böyle bir teşebbüsün hayata geçmediği anlaşılmaktadır. Yeni Delhi’ye dönen Türkeş’in bu dönemki konumlanmasını anlayabilmek adına, birbirine yakın zamanda kaleme alındığı anlaşılan, birisi 14’lerin hepsine ve diğer sadece Özdağ, Esin ve Er’e gönderilen iki mektuba müracaat etmek lazım gelmektedir.

Türkeş, 14’ler grubunun bütün üyelerine yönelik kaleme aldığı “Aralık 1961” tarihli mektupta, bir takım mihrakların “14’leri” içeriden bölmeye çalıştığını ve “suni gündemler” icat ettiğini öne sürmüş ve “*ondörtler olarak her zamandan daha çok birlik ve beraberlik halinde olmaklığımızın önemi artmaktadır*” mesajını iletmıştır. 14’lerin bir arada hareket etmesinin lazım geldiğinin her paragrafta vurgulandığı bu mektupta; “14 üyenin Şubat 1962 ayından itibaren yurda dönmek adına” hazır ve müteyakkız olmasına dair telkinlerin mevcut olması ilgi çekici durmaktadır⁵⁰².

Türkeş, 14’lerin üyelerine “birlik ve beraberlik” mesajı verirken, MBK döneminden itibaren “yol arkadaşlığı” yaptığı Özdağ, Esin ve Er’e bir mektup kaleme almış ve kendilerinin “*bir seneden beri ondörtlerin derlenip toparlanarak bir birlik halinde varlık göstermelerini*

⁵⁰⁰ Abdi İpekçi, “14’ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?”, Yön, 20 Aralık 1961.

⁵⁰¹ FO 371/160790.

⁵⁰² Türkeş tarafından 14’lerin tamamına yönelik Aralık 1961 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 328-332.

beyhude yere" beklediklerini ifade etmiştir. Mektupta, "hiçbir doktrin ve prensibi" olmayan bu tesadüfi grubun "randımanlı" faaliyet göstermesinin mümkün olmadığı vurgulanmış ve kendilerinin "14'ler içerisindeki diğer ruhsuz insanları", "daima uyarmak zorunda oldukları" telkin edilmiştir. Türkeş, mektubunda ayrıca "*Hür Türkler Birliği*" adı altında bir dernek kurmak istediğini ve bu dernek etrafında "doktrin ve prensiplerini" paylaşan insanları bir araya getirmek istediğini dile getirmiştir. Bu prensipler Türkeş'in ağzından; "*Türkçüyüz, Milliyetçiyiz, Öztürkçeciyiz*", "*Toplumcuyuz*", "*Ülkücüyüz*", "*Ahlakçiyiz*", "*Halkçiyiz*", "*Köycüyüz*", "*İlimciyiz*", "*Gelişimciyiz* (*Bununla tekâmülcüğü değil devrimciliği ve hızla kalkınmayı, ihtilâlciliği kastediyoruz*)", "*Endüstri ve Teknikçiyiz*" şeklinde sıralanmıştır. Tespit edildiği kadarıyla, "9 Işık doktrinin" ilk hali olarak kayda geçebilecek bir vesika değerinde olan bu mektupta sıralanan prensipleri faaliyete geçirmek adına bir "kadro" tesisinin de lüzumu belirtilmiş ve Avrupa ile Amerika'da mevcut olan "yüksel tahsilli Türkler" ile irtibata geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Türkeş tarafından kaleme alınan ve tarihe geçecek nitelikte bilgilerin yer aldığı mektupta, Talat Aydemir ve Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in de içerisinde olduğu bir grubun, ekseriyeti CHP'lilerle temas içerisinde olmak kaydıyla "cunta" faaliyeti içerisinde olduğu ve bu grubun "müsait zaman ve bahane" bekledikleri dile getirilmiştir. Türkeş'e göre bu grup, 14'lerin yurda dönmesini "katiyen" engellemeye çalışmaktadır zira 14'lerin "nüfuzundan" çekinmektedir. Ayrıca Ahmet Hamdi Başar'ın da kendisiyle temasa geçtiği ve Başar'ın "Türkiye Kalkınma Derneği" adında bir cemiyet vasıtasıyla partileşmek istediğini ve kendisinden bu hususta yardımcı olmasının talep edildiği zikredilmiştir⁵⁰³.

"9 Işık" doktrinin ilk halinin yer almasıyla bile tarih önünde "müstesna" sayılabilecek bu mektupta iki diğer nokta ilgi çekici durmaktadır. Birinci dikkat çekici nokta, Türkeş'in 14'lerin bütün üyelerine gönderdiği mektuptaki "birlik-beraberlik" vurgusuna rağmen esasında komite içerisinde "çekirdek hücre" yapılanma içerisine girmekten imtina etmemesi olmuştur. İkinci önemli nokta ise, yine Türkeş'in 14'lerin bütün üyelerine gönderdiği mektupta

⁵⁰³ Türkeş'ten Esin, Er ve Özdağ'a 20 Aralık 1961 tarihli gönderilen mektup için, bkz. a.g.e, s. 321-327.

yer alan ve Talat Aydemir'in mutasavver kalkışmasını ima ettiği anlaşılan Şubat vurgusuna rağmen, diğer mektupta Talat Aydemir cuntasına dair “menfi” tutumu olarak dikkatleri çekmektedir.

Paris açıklamasından 22 Şubat hadisesine kadar geçen süreç içerisinde, 14'lerin kendi aralarındaki mektuplaşmalar sıklaşarak devam etmiştir. Bunlar arasında Türkiye'nin Şefik Soyuyüce'ye gönderdiği mektupta, 14'ler arasındaki “liderlik” mücadelesinin izlerini bulmak mümkündür. Türkiye, Soyuyüce'ye “*ben kimse ile şeflik yarışmasına girişmiş değilim*” derken, Brüksel toplantısında kendisine Erkanlı ile Kabibay tarafından “triumvirate” teşkil edilmesinin teklif olunduğunu ancak kendisinin “Enver, Talat, Cemal” üçlüsünün teşkil ettiği “triumviranın” “nelere mal olduğunun idraki içerisinde olduğundan ötürü” kabul etmediğini ileri sürmüştür⁵⁰⁴. Türkiye, İrfan Solmazer'e yolladığı başka bir mektupta ise, 14'lerin “*bir Baş'ın altında sımsıkı kale gibi*” toplanması lazım geldiğini ifade ederken, hiçbir insan cemiyetinin reisi olmadan tarih sahnesine çıkamadığını, CHP'nin bile yegâne kuvvetinin İnönü'nün mevcudiyeti olduğunu öne sürmüştür. “Baş'ın kim olacağı” sorusunun açık bir yanıtının olmadığı mektupta, CHP'nin “Türkeşsiz bir 14'ler” istediğini ve bu sayede “14'lerin kolayca” eritilebileceği yorumları ile Türkiye esasında kendisini bu “payede” tasvir etmiştir⁵⁰⁵.

Türkeş, liderlik mücadelesi açısından kendisine “yeni paydaşlar” ararken, yurda dönme meselesi konusunda, Orhan Erkanlı “inisiyatif” alarak, dönemin gazetelerine “açık bir mektup” göndermiştir. Mart ayı içerisinde “yurda dönme kararı” aldıklarını açıklayan Erkanlı, “koalisyonun kurulduğu” ve “istikrarın” geldiği bir iklimde 14'ler konusunu “askıda bırakmanın”, yeni bir krizin kapısını aralayacağını dile getirmiştir. Dönemin idarecilerine ihtar niteliği taşıyan mektupta Erkanlı, “şayet müspet yollarla geri dönmeleri sağlanmazsa”, “istifa etmek suretiyle yurda döneceklerini ancak bu koşullar

⁵⁰⁴ Türkiye'den Soyuyüce'ye gönderilen 11 Ocak 1962 tarihli mektup için, bkz. a.g.e, s. 332-334. Türkiye ve arkadaşlarının, ileride diğer örneklerde de görüleceği üzere, “İttihatçı” algısı ve “Enver-Talat-Cemal” üçlüsüne dair intibai, Kemalist historiografiyle uyum içerisinde olacaktır.

⁵⁰⁵ Türkiye tarafından Solmazer'e gönderilen 15 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz. a. g.e, s. 359-362.

altında “küskün, sürgün, asi evlat” sıfatlarıyla “fırsat gruplarının” yanlarına itilecekleri söylemiyle ikazda bulunmuştur⁵⁰⁶.

Erkanlı'nın, “zaman ve zemin itibariyle”, dönemin idarecilerini, “şayet istediklerimizi vermezseniz, Talat Aydemir ile hareket ederez” şeklinde rahatlıkla okunabilecek bu mektubun hemen ardından Türkeş, Erkanlı'ya gönderilmek üzere mektup kaleme almıştır. Türk fikir hareketlerinin mazisinin Türkeş nazarında özetlendiği mektupta, “Türkçülük, Turancılık ve Pan Türkizm” kısmında, birbirinden ayrı manalar ifade eden bu üç kavramın ortak noktasının, Türklerin birleştirilmesini uygun bir siyaset tarzı olarak görmesi olarak değerlendirilmiştir. “Türkiyecilik” olarak tasnif edilen fikir ise, 1.Dünya Savaşı'ndan sonra başta Atatürk ve birçok Türk aydını tarafından benimsenmiş olup, “Türklüğün yegâne varlığı” olan Türkiye'yi modern uygarlığa ulaştırma gayesini gütmektedir. “Türkiyecilik” akımı, Türkiye dışındaki Türkler hakkında “olumlu” fikre sahip olmakla beraber onların mukadderatını “kendilerine ait mesele” olarak gören ancak Balkanlar ve diğer yerlerdeki Türkleri “öz kardeş” olarak bağrına basan bir fikir hareketidir. Türkeş, “*bizim de benimsediğimiz görüş budur*” demek suretiyle, bu fikir akımına mensup olduğunu dile getirmiştir. Türkeş'e göre, “İrkçi-Turancı” olarak kendilerinin “itham edilmesinin” sebebi, “kendilerinin sosyal reform politikalarından” korkan “mütegalibe” sınıfıdır ve oluşan “yeni cunta” da bu fikirleri takviye etmektedir⁵⁰⁷. Türkeş'in bu mektup vasıtasıyla iki hedefinin olduğu düşünülebilir. Bunlardan birincisi, kendisinin “İrkçi-Turancı” mazisi söylemiyle oldukça eleştirilmesine muhalif bir argüman geliştirmek ve “kendisinin liderliğini” tehlikeye düşüren en önemli argümana “Türkiyecilik” söylemiyle karşılık vermek olmuştur. İkinci hedef ise, Dündar Seyhan vasıtasıyla Talat Aydemir “cuntasına” daha yakın olan Kabibay'ın yanında yer alan Erkanlı'yı, “yeni cuntanın” kendileri hakkında “iyi düşünmediği” telkiniyle iki-

⁵⁰⁶ Mılliyet, “Orhan Erkanlı'dan Bir Mektup: 14'ler Mart'ta Geri Dönmek İstiyor”, 20 Ocak 1962.

⁵⁰⁷ Bu mektup dâhilinde, sadece Türkçülük ve Türkiyecilik değil, “İslamcılık ve İslam Birliği Fikri”, “Osmanlılık Fikri”, “Anadoluculuk Fikri” gibi başlıklarla diğer fikir akımlarına da yer verilmiştir. Türkeş tarafından Orhan Erkanlı'ya gönderilen 24 Ocak 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 346-351.

lem içerisinde bırakmaya çalışmaktadır. Türkeş'in iki çabasının da zaman içerisinde "sonuçsuz" kalacağı görülecektir.

Türkeş'in Erkanlı'ya mektup yazdığı günlerde, Muzaffer Özdağ da, Dündar Taşer'e mektup göndermiştir. Zamanlama itibariyle Türkeş'in de bilgisi dâhilinde olduğu düşünülebilen bu mektupta Özdağ Taşer'e, "CHP'ye dayanacak bir askerî diktanın" ihtilâl hazırlığı içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Özdağ'a göre bu "cuntanın" başarılı olma imkânı mevcut değildir çünkü "artık ordu halkın desteğine sahip olan bir müessese" olmaktan çıkmıştır ve milletin en az üçte ikisi böyle bir müdahaleye karşı olacaktır⁵⁰⁸. Özdağ'ın bu argümanlarla birlikte Taşer'i, "yeni cunta" ile dirsek temasında olan diğer "kliğe" karşı kendi taraflarına çekme amacı içerisinde olduğu rahatlıkla müşahade edilebilir konumdadır.

22 Şubat öncesi siyasî iklimde, Talat Aydemir öncülüğünde "cunta" faaliyetleri ivme kazanırken, yukarıda görüldüğü üzere Türkeş, kendine yakın üyelerle temas kurmak vasıtasıyla "kendi öncülüğünü" konsolide etme çabaları içerisine girmiştir. Türkeş'in bir diğer önemli hamlesi ise, "Yeni İstanbul" gazetesinde başlayacak olan yazı dizisi olmuştur. 14 Şubat 1962 tarihinde başlayan yazı serisinde Türkeş; 27 Mayıs'ın herhangi bir parti adına yapılmadığını, ilk ihtilâl fikirlerinin 1941 yılında başladığını ve 1946-47 yıllarında şiddetlendiğini çünkü İnönü'nün orduyu ihmal ettiğini ileri sürmüştür⁵⁰⁹. Numan Esin'in meşhur "9 Eylül" konuşmasını hatırlatan bu sözlerin devamında Türkeş; DP'nin kurulmasının "müthiş bir heyecan" yarattığını ancak DP ile CHP arasında oluşan "muvazaa" ile birlikte kendilerinin "Millet Partisine" teveccüh gösterdiğini belirtmiştir. 46 Seçimleri ile birlikte "orduda huzursuzluğun tırmandığını" ileri süren Türkeş'e göre orduda, "asırlardan beri ihmal edilmiş" olan bir toplumun "sadece iktidar değişimiyle" düzelemeyeceği düşüncesi hâsıl olmuştur⁵¹⁰. MBK devrinde kendisi ve yol arkadaşları tarafından "üstü kapalı" yapılan açıklamaların bir

⁵⁰⁸ Özdağ tarafından Taşer'e gönderilen 23 Ocak 1962 tarihli mektup için, bkz. a.g.e, s. 342-345.

⁵⁰⁹ Aydın Köker, "Türkeş İhtilâli Anlatıyor: İlk İhtilâl Fikirleri ve İlk Toplantılar", Yeni İstanbul, 15 Şubat 1962.

⁵¹⁰ Aydın Köker, "Türkeş İhtilâli Anlatıyor: Halk Partisi'nin Tahrikleri", Yeni İstanbul, 17 Şubat 1962.

nevi “tercümesi” konumunda olan bu açıklamalarla birlikte, bütün şimşekler Türkeş’in üzerine çökmüştür.

Türkeş’in bu açıklamaları üzerine yazı dizisi, “mücbir sebeplerle sonlandırılmak” durumunda kalmıştır⁵¹¹. Ayrıca, Dışişleri Bakanlığı, Yeni Delhi Büyükelçiliği’ne talimat göndererek hakkında “tahkikat” açılmasını istemiştir⁵¹². O dönemde Yeni Delhi Büyükelçiliğinde görev yapan Taner Baytok’un aktarımına göre, dönemin Büyükelçisi Mustafa Kent, Türkeş’ten İnönü’ye dair bu cümleleri “kullanıp kullanmadığına” dair ifadesini almak istemiş ancak Türkeş’in tepkisi “ağır ve hırçın” olmuştur⁵¹³.

Türkeş’in mevzubahis açıklamaları 14’ler arasında da “eleştiri” kaynağı olmuştur. Şefik Soyuyüce, Türkeş’in “emr-i vaki” ile yaptığı bu ifşaatin zamansız olduğunu ve bir arkadaş ziyaretinin “röportaja” döndüğünü temenni ettiğini söylemek suretiyle “örtülü” bir eleştiride bulunmuştur⁵¹⁴. Türkeş’in beyanatına dair bir tenkiti ise Orhan Erkanlı, Kabibay’a gönderdiği mektupta şu cümlelerle sarf etmiştir: *“Türkeş’in yazılarını görmedim. Başlıklara bakılırsa çok eskilerden başlamış. 1946’dan 13 Kasım’a kadar gitmiş ve İnönü ile Halk Partisi’ni hedef seçmiş. Ne halt ederse etsin, ipler koptu, yalnız tedbir almakta gecikmeyelim. Doğum yakın... Normal işlerimizi gevşetmek doğru olmaz. Zira belki de doğum olmaz... Kısaca bütün geleceğimizi bir tek ihtimale bağlamayalım. Türkeş konusunda teklifim şudur: ...Türkeş’in yazıları ile bir alâkamız ve*

⁵¹¹ Yeni İstanbul gazetesinde bu haber şu cümlelerle verilmiştir: *“Okuyucularımıza! Bugün açıklayamayacağımız sebeplerden dolayı Türkeş ile ilgili röportajı ileride tekrar devam etmek ümidi ile kesiyoruz. Özür Dileriz.”* Bkz. Yeni İstanbul, 18 Şubat 1962. Akis mecmuası bu hususta gazetenin “esrarlı” bir hava vermek istediklerini hâlbuki yazıların durdurulmasının sebebinin Türkeş’in Delhi’den telgraf çekmek suretiyle “yazıların derhal durdurulması” talimatı üzerine sonlandırıldığını iddia etmiştir. Bkz. Akis, *“Kendi Aramızda”*, 26 Şubat 1962. Kim dergisinde ise, dönem üzerine yapılan bir tahlilde, bu yazı dizisinin Kabibay tarafından “inisiyatifin” Türkeş’e geçmemesi adına “kestirildiği” iddia edilmiştir. Bkz. Kim, *“14’lerin Gerçek Hikâyesi”*, 13 Aralık 1963.

⁵¹² Milliyet, *“Türkeş Hakkında Tahkikat Açıldı”*, 18 Şubat 1962.

⁵¹³ Baytok, s. 63.

⁵¹⁴ Milliyet, *“Soyuyüce Eski MBK üyelerinin Beyanatlarını Tasvip Etmiyor”*, 16 Şubat 1962. Soyuyüce’nin işaret ettiği “arkadaş ziyareti” tanımı, esasında röportajın mahiyeti hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Zira o dönem Delhi’de bulunan Baytok, Türkeş ile söyleşiyi yapan Aydın Köker’in, yaklaşık 10 gün kalarak bu “röportajı” gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bkz. Baytok, s. 63.

inancılarıyla mutabakatımız olmadığını bildirmelisiniz. Aksi halde bizim krediden harcanmış olur"⁵¹⁵. "Doğum yakın" sözleri ile Aydemir'in müstakbel hareketini ima eden Erkanlı'nın bu mektubu, 22 Şubat hareketi ile 14'lerin "Kabibay" öncülüğündeki kligiyle olan münasebetini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu noktada, Türkeş'i ekarte etmeye meyyal bir tavır içerisinde olan Erkanlı'nın, "işlerin kötü gitmesi" durumunda İnönü kartını kaybetmemek adına "belki de doğum olmaz" sözleriyle Türkeş'in "mezkr beyanatını" öne sürerek istihdaf etmesi önem arz etmektedir. Nitekim Erkanlı, hatıratında 22 Şubat'ın gerçek lideri olarak işaret ettiği Dünder Seyhan'ın öncülüğünde "cuntanın" kendileriyle anlaşmak için hazır olduğunu ancak Türkeş'in mevcudiyetinin problem teşkil ettiğini ifade etmiştir⁵¹⁶.

Erkanlı'nın mektubunda yer alan ifadelere mukabil Türkeş, 27 Mayıs sürecinden itibaren "en yakınında" bulunan Numan Esin ve Muzaffer Özdağ'a gönderdiği mektupta, Erkanlı ve Kabibay'ın mütemadiyen hem "cunta" ile hem de "CHP ileri gelenleri" ile oturduğunu⁵¹⁷ ileri sürmüştür. SKB öncülüğündeki "cuntanın" "Türkeş, Esin, Özdağ, Baykal ve Er" isimlerinden hazzetmediğini iddia eden Türkeş, İnönü'nün de "Türkeş'siz bir 14'ler" tahayyül ettiğini bundan ötürü de nifak sokma teşebbüsleri içerisine girdiğini ifade etmiştir. Türkeş, ayrıca "fikir ve doktrinlerini" açıkça ileri

⁵¹⁵ Erkanlı tarafından Kabibay'a gönderilen 20 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz. Altuğ, s. 176-179.

⁵¹⁶ Erkanlı, s. 188.

⁵¹⁷ Türkeş'in bu bilgiyi Aydemir Balkan'dan almış olması muhtemeldir zira Balkan hatıratında kendi evinde, CHP Genel Sekreteri olan Kasım Gülek'in Orhan Kabibay ile "iki" defa görüşmüş olduğunu nakletmiştir. Bkz. Balkan, s. 342. Balkan eserinin başka bir bölümünde ise, cunta ile CHP içerisindeki bir "kligin" ilişkisi bulunduğunu ileri sürmüş ve buna örnek olarak Kasım Gülek'in "22 Şubat'ın idrakinde" olduğunu zira Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay ile sürekli temasta olduğuna dikkat çekmiştir. Bkz. a.g.e, s. 371. Milliyet gazetesinde neşredilen bir dönem incelemesinde de, 22 Şubatçılarından Dünder Seyhan'ın, 14'lerin Kabibay grubu ile birleşmeyi savunduğu ifade edilirken, Kabibay'ın 22 Şubat öncesinde Kasım Gülek'in başkanlığında bir parti kurmayı hedeflediğini ve müstakbel "ihtilâl" sonrasında bir tek bu partinin açık kalacağı bir sistemi hedeflediği iddia edilmiştir. Bkz. Milliyet, "İhtilâlcı Grupların Birleşme Faaliyetleri", 26 Temmuz 1963. Bu dönemde Kabibay ile Gülek arasında sıkı bir münasebet olduğuna dair başka bir kaynak için bkz. Kim, "14'lerin Gerçek Hikâyesi", 13 Aralık 1963.

süreceklerini, bu minvalde “Özdağ’ın talep ettiği Hindistan’ın siyasî partilerinin doktrin ve programlarına dair dökümanları yakında postalayacağını” ifade ederken, yayın hayatına başlayan “Millî Yol”⁵¹⁸ ve “Orkun”⁵¹⁹ dergisinin “her ne kadar bazen tasvip edilmeyecek

⁵¹⁸ 3 Mayıs 1944 “mahkûmlarından”, Cenap Şehabettin’in oğlu İsmet Tümtürk tarafından, 26 Ocak 1962 tarihinde “haftalık siyasî milliyetçi dergi” sıfatıyla yayın hayatına başlayan “Millî Yol” dergisi, neşredildiği tarihlerde Türkeş’in “organik” bağının en fazla olduğu basın organlarından birisi olmuştur. İlk sayısında Türkeş’in, “idamların gerçekleşmemesi” için Gürsel’e yolladığı “meşhur” mektubun yer aldığı derginin yazar kadrosunda, Nihal Atsız, Nejdet Sançar gibi dönemin ünlü “Türkçüleri” yer almıştır. Dergi 23 Kasım 1962 tarihinde, “Nurculuk Dosyası” başlığında bir inceleme yazı dizisi başlatmış ancak derginin yazı işleri bölümünde çalışan Altan Deliorman’ın da zikrettiği üzere, “Nurculuk” adına müspet ifadelerin mevcut olması nedeniyle eleştirilere konu olmuştur. Dergi, bilhassa Atsız’ın mezkûr yazı dizisinden dolayı yazmayı bırakmasından ötürü, Aralık 1962 itibarıyla yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Bkz. Deliorman, s. 148. Atsız’ın Nurculuk hakkındaki 1964 yılında sarf etmiş olduğu şu cümleler, Türkiye’de “güncel” olan bir tartışma bağlamında oldukça ilgi çekicidir: “Bu Nurcularla, Babailer birbirlerine ne kadar çok benziyorlar? Onlar da Baba İshak’a Tanrı’nın elçisidir diyordu, Nurcular da Said’e Bediüzzaman diyor kaldı ki Babailer gözü pek Türkmenlerdi, bunlar ancak kendi nefleriyle savaşırlar!”. Bkz. Atsız, “Enteresan Haberler”, **Ötüken**, 16 Temmuz 1964. 60’lı yıllarda Türk Milliyetçiliği- İslami fraksiyonlar ilişkisi bağlamında dikkat çekici olan “Atsız ve Nurculuk” meselesi için bkz. Sanlı, a.g.t.

⁵¹⁹ Atsız tarafından ilk önce Edirne’de “Orhun” adıyla çıkarılmaya başlanan ve kapatılmalar nedeniyle sırasıyla 1943-1944 ve 1950-1952 yılında ismi “Orkun” olarak değiştirilmek suretiyle yayınlanabilen “Orkun” dergisi, 1962 yılında tekrar yayın hayatına başlamış ancak 1964 yılında “Ötüken” dergisi neşredilmeye başlanınca yayın hayatına son verilmiştir. İlk sayısı Şubat 1962 yılında yayınlanan dergide, “Türk Milletine Büyük Çağrı” başlığıyla milli kalkınma programı olarak “9 Yasa” önerilmiş ve “yasalar”; “Türkçüyüz, Arınmış Türkçeciyiz, Yasacıyız, Toplumcuyuz, Milli Gelenekçiyiz, Demokrasiye Taraftarız, Ahlakçıyız, Bilimciyiz, Teknikçiyiz” şeklinde sıralanmıştır. Bkz. Orkun, “Türk Milletine Büyük Çağrı”, Şubat 1962. Türkeş tarafından Esin, Er ve Özdağ’a 20 Aralık 1961 tarihli gönderilen mektupta yer aldığı görülen “9 Madde” ile oldukça benzerlik içeren maddeler daha sonra Atsız’ın başkanlığında kurulacak olan “Türkçüler Derneği’nin” kuruluş maddeleri olacaktır. Derneğin kuruluş amacı ve tüzüğü için, bkz. H. Nihal Atsız, “Türkçüler Derneği”, Milli Yol, 21 Eylül 1962. Türkeş’in “Orkun” dergisi ile ilişkisi bağlamında ilgi çekecek olan unsurlardan birisi de, derginin yazar kadrosunda “Fuat Uluç” isminin yer alması olmuştur. Türkeş’in “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevini ifa ettiği dönemde yardımcı olan Uluç, ileride de görüleceği üzere Türkeş’in CKMP’ye dâhil olmasında önemli bir rol üstlenecektir.

yazılar ihtiva etse de”, “kendilerini destekleyen” yayın organları olduğunu beyan etmiştir⁵²⁰.

22 Şubat öncesinde Türkeş özelinde kamuoyu gündemine gelen bir diğer konu, Türkeş'in AP ile irtibatına dair olmuştur. Bu minvalde Türkeş'in de arkadaşlarına telkinlerde bulunduğu, mektuplarında müşahade edilen bir husus olmuştur. Buna örnek olarak Türkeş'in İrfan Solmazer'e gönderdiği 15 Şubat 1962 tarihli mektupta; “AP, CKMP ve YTP ile temaslar kurmalıyız” ibareleri yer almıştır⁵²¹.

Bu meyanda, Akis mecmuası AP içerisinde mevcut olduğunu iddia ettiği “ırkçı ekalliyetin”, CHP ile olan koalisyondan rahatsız olduğunu ve “Türkeş'in askerî desteği” suretiyle, İnönü kabinesini alaşağı ederek, YTP ve CKMP'nin desteğiyle iktidarı ele almak istediğini aksettirmiştir⁵²². Aynı mecmuanın müteakip sayısında, Türkeş'in “Yeni İstanbul” gazetesinde çıkan tefrikalarına cevaben kaleme alındığı düşünülebilen bir yazıda, “asıl adı Hüseyin Feyzullah” olan “ırkçı ve Turancı” diye nitelediği Türkeş'in, 27 Mayıs öncesinde DP'den müşteki olduğunu ancak Fethi Tevetoğlu⁵²³ gibi DP'lilerin tutumunu tasvip ettiği ileri sürülmüştür. Yazıya göre, bundan ötürü

⁵²⁰ Türkeş tarafından Esin ve Özdağ'a gönderilen 12 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 352-359.

⁵²¹ Türkeş tarafından Solmazer'e gönderilen 15 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 359-362.

⁵²² Akis, “Hükümet: Bırakılacak Pabuç Yok”, 12 Şubat 1962.

⁵²³ 1916 Rize doğumlu olan Fethi Tevetoğlu, cumhuriyet dönemi Türkçülüğünün ilgi çekici simalarından birisi olmuştur. Atsız'la yakınlığı, Atsız'ın 1933 yılında başlattığı “Çanakkale'ye Yürüyüş” etkinliği ile başlayan Tevetoğlu, 3 Mayıs 1944 olaylarından ötürü de mahkûmiyet alan isimler arasında yer almıştır. Ayrıca, “Kopuz” adlı Türkçü dergiyi neşreden Tevetoğlu'nun muhtelif Türkçü dergilerde yazıları yayınlanmıştır. Tevetoğlu, aktif siyaset yaşamına DP'nin Samsun İl Başkanı olarak başlamış ve daha sonra kurulan Adalet Partisi'nden 3 dönem senatör olarak seçilmiştir. Bilhassa soğuk savaş döneminin “anti-komünizm” faaliyetleri dahilinde oldukça aktif bir pozisyona sahip olan Tevetoğlu, bu çerçevede milliyetçi-muhafazakar çevrelerde oldukça yankı uyandıran “Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1967)” başlıklı eserin de müellifi olmuştur. Bkz Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1967)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967. Tevetoğlu'nun biyografisi ile siyasi ve düşünce hayatı için ise, bkz. Mert Gönül, *Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, doktora tezi, Dan. Doç. Dr. Saime Selenga Gökgez, Ankara, 2011. Tevetoğlu, Türkeş ve çevresi ile olan siyasi ve fikri yakınlığa rağmen CKMP'de siyaset yapmayacaktır.

Türkeş'in "ırkçı fikirlerini kuvveden fiile çıkarmak" uğruna "gericiliğe" müsamaha edebileceği öne sürülmüştür⁵²⁴.

60'lı yılların önemli mütefekkirlerinden Doğan Avcıoğlu⁵²⁵ da, parlamento içerisinde "arkasına YTP'yi de alarak" CHP'siz bir hükümet kurmak isteyen "İrkçı-Turancı" bir grubun muktedir olmak istediğini ifade etmiştir. Avcıoğlu'na göre, Menderes'in bile "Türk Milliyetçileri Derneği'ni" kapatmak suretiyle izin vermediği bu yapı, Portekiz ve İspanya'da olduğu gibi "ordu-kilise-işadamları" tesisinin "uyarlamasıyla" iktidara gelmek istemektedir ancak "zinde kuvvetler" buna müsaade etmeyecektir⁵²⁶. Nitekim AP içerisinde "müfrit-mutedil" mücadelesi olarak tasvir edilen ve görüldüğü üzere "mahalle dışından" da dikkatle izlenen bu vakıa, beraberinde Gökhan Evliyaoğlu, İsmail Hami Tezkan, Tahsin Demiray, Mehmet Turgut ve Mehmet Ali Aytaç adında AP'li milletvekillerinin "partiden ihraç" edilmeleri istemiyle neticelenmiştir. "Türkeşçilik" isnadı ile partiden ihracı istenen bu isimler⁵²⁷, bu kararı AP ile CHP'nin "ittifakına" bağlamış ve bu hükmün "İnönü'nün direktifleri" doğrultusunda tatbik edildiğini söylemek suretiyle protesto etmiştir⁵²⁸.

22 Şubat 1962'den "Yurda Dönüş" Sürecine Kadar 14'lerin Faaliyetleri

22 Şubat 1962 günü, tarihe Talat Aydemir öncülüğünde cuntanın başarısız darbe girişimi olarak kaydedilmiştir. 27 Mayıs

⁵²⁴ Akis, "Türkeş Diye Bir Adam", 19 Şubat 1962.

⁵²⁵ 1971 darbesinden önce bir generalin; "Ben Türkiye'nin Düzenini okumamış bir subayın eksik sayarım" demek suretiyle sitayişler bahsettiği Doğan Avcıoğlu, 1960'lı yıllarda Türk solunun gündemini belirleyen köşe taşlarından birisidir. Türkiye ve çevre ülkelerinde yaşanan darbelerden sonra "pretoryen" idarelerin ciddi anlamda teveccüh gördüğü fikri iklimde "yol göstericilik" yapan Avcıoğlu, 1961'de yayın hayatına başlayan ve 60'lı yılların en önemli siyasi mahfillerinden birisi haline gelecek "Yön" mecmuasının imtiyaz sahibi ve öncülerinden birisi olmuştur. Bkz. Ömer Turan, "Doğan Avcıoğlu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, s. 159-179. Yön dergisi için ayrıca bkz. Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

⁵²⁶ Doğan Avcıoğlu, "Rejim Buhranı", YÖN, 21 Şubat 1962.

⁵²⁷ Düşünen Adam, "Türkeşçilik", 1 Mart 1962.

⁵²⁸ Yeni İstanbul, "CHP'nin Son Oyunu: T.Demiray, M.Turgut, M.A. Aytaç, Evliyaoğlu, Tezkan AP'den Çıkarıldı", 21 Şubat 1962.

öncesinde “cunta” faaliyetlerinde rol oynayan ancak 27 Mayıs tarihi itibarıyla yurtdışında bulundukları için, kurulacak düzende bekledikleri pozisyonlara erişemeyen Aydemir, Dündar Seyhan gibi isimlerin, 15 Ekim 1961 seçimleri sonrasında oluşan düzenin ordu içerisindeki rahatsızlıkları vesile kılarak giriştikleri teşebbüs akamete uğramıştır. Çalışma dâhilinde görüldüğü üzere “sürpriz olmayan” bu teşebbüs başarısız sayılmış olsa da, ordu-politika/sivil siyaset ilişkileri tartışmalarını bütün hararetiyle geri dönmesine zemin hazırlamıştır.

İngiliz belgelerinde de isabetle belirtilmiş olduğu üzere 22 Şubat’a katılan gruplardan bilhassa “Harp Akademisi” grubu 27 Mayıs sonrasında “radikal reformlar” yapılmadan sivil siyasete geçilmesinden müşteki olmuşlar bundan ötürü de tabiatıyla 14'lere karşı sempati beslemişlerdir⁵²⁹. Diğer tarafta, 14'lerin “22 Şubat girişimi-ne” dahli ise, başka hususlarda da olduğu gibi farklılık arz etmiştir. 22 Şubat öncesi gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye kliği, “teşebbüse sıcak” bakmamış ancak Kabibay-Erkanlı öncülüğündeki diğer grup, “cunta” ile ilişki kurmuştur. Nitekim yıllar sonra Muzaffer Özdağ “22 Şubat bizim ihtiyarımız içerisinde cereyan” etmemiştir derken, Kabibay ve Erkanlı, 22 Şubat teşebbüsüne müdahil olduklarını açıklamıştır⁵³⁰.

Türkeş'in Talat Aydemir önderliğinde teşebbüs edilen kalkışmaya müspet bakmamasının muhtelif sebepleri bulunmuştur. Bunun en önemli sebebi, Türkiye'sin kendisini “tartışmasız” lider olarak gören mizaçta bulunmasıdır. Nitekim Talat Aydemir, Türkiye'si “*şahsını mihver gören bir kimse*”⁵³¹ olarak nitelerken; Türkiye, Aydemir'i “*düzgün ama kavrayışı, kültürü, bilgisi bakımından zayıf*”⁵³² birisi olarak tarif etmek suretiyle küçümsemiştir. Ayrıca, “liderlik” mücadelesi içerisine girdiği Kabibay grubunun “cunta” ile olan münasebeti de Türkiye ve arkadaşları açısından 22 Şubat'ı desteklememe sebepleri arasında sayılabilir. Bu noktada Dündar Taşer, Numan Esin ve Ahmet Er'in, Talat Aydemir'in 13 Kasım sürecine

⁵²⁹ FO 371/163833.

⁵³⁰ Altuğ, s. 196-197.

⁵³¹ Doğan Kılıç Şeyhhesenan, “Talat Aydemir'in İtirafı: Alparslan Türkiye'sin Metotları Nazilerinkini Aynı Olacaktır”, Haber, 1 Temmuz 1965.

⁵³² Turgut, s. 337.

katkıda bulunduğuna dair sözleri de unutulmaması gereken bir keyfiyet konumundadır.

Türkeş ve arkadaşlarının 22 Şubat ile ünsiyetinin bulunmamasında, daha önce de değinilmiş olduğu üzere, cuntanın “Türkeş” algısının da önemli rolü bulunmaktadır. Cuntanın liderliğini yapacak olan Aydemir, 27 Mayıs sonrasında MBK içerisinde bulunmamasının sebebini Türkeş’e bağlamış ve Türkeş’in “şahsını mihver gören” kişiliği yüzünden kendisi ile “samimi bir mutabakat” içerisinde olunamayacağı kanaatine ulaşmıştır. Aydemir’in Türkeş ile alâkalı sürdürdüğü ikinci ihtilaf konusu ideolojik düzlemde farklılıklarının olması düşüncesinde belirlemiştir. Türkeş’in “Atatürkçü” olduğunu kabul eden Aydemir’e göre, “Atatürkçülük “değişik tefsirleri olan” bir tanımdır ve Türkeş, “faşist manada Turancıdır”. Buna mukabil kendileri, “Batı medeniyetine tez elden varacak devrimci bir Kemalizmi” savunagelmıştır⁵³³. Nitekim İngiliz belgelerinde de, 13 Kasım hadisesinin 22 Şubat’ın meydana gelmesinde önemli zemin oluşturduğu, dile getirilse de Türkeş’in Turancı kimliğinin “ona karşı ihtiyat duvarı” oluşturduğu zikredilmiştir⁵³⁴. Ayrıca 22 Şubat’a katılan subaylardan birisi olan Acar Okan da, Aydemir’in Türkeş’e ve dolayısıyla “Türkeşçi” subaylara güvenmediğini belirtmiştir⁵³⁵.

22 Şubat 1962 tarihi itibarıyla Delhi’de bulunan Hariciye Görevlisi Taner Baytok’un aktarımına göre, Türkeş’in 22 Şubat hadisesi üzerine “bilinen” ilk reaksiyonu; “O ihtilâlden ne anlarmış”⁵³⁶ ifadesinde karşılık bulmuştur. Bu tepkiden Türkeş’in “o” zamiri ile Talat Aydemir’i kast ettiği ve Aydemir’in “kalkışmasına” istihfaf

⁵³³ Doğan Kılıç Şeyhhesenan, “Talat Aydemir’in İtirafı: Alparslan Türkeş’in Metotları Nazilerinkini Aynı Olacaktır”, Haber, 1 Temmuz 1965. Aydemir ayrıca, 1962 yılının Temmuz ayında konu ile alakalı sorulan bir soruya; “Türkeş’in 22 Şubatla alakası yoktur, ben Atatürkçüyüm, Atatürkçü olan birisinin herhangi bir rengi benimsemesi söz konusu değildir” cevabını vermiştir. Milliyet, “Aydemir Geldi”, 25 Temmuz 1962.

⁵³⁴ FO 371/163833.

⁵³⁵ 60’lılardan Vatan..., s. 35. Talat Aydemir’in, bir bu hususta, bir subayının “itirafı” olduğunu ileri sürdüğü cümleler, bağlam itibarıyla “abartılı” görünmektedir: “Ben Harp Okulu’na milliyetçilerin, yani Türkeşçi asteğmenlerin özel (Tanrı Türkü korusun) parolası ile girdim. Ne kadar Türkeşçi Asteğmen varsa topladım. Eğer Aydemir harekâtı başlatmış olsa idi, derhal Aydemir’i öldürecektik. Ertesi günü Türkeş’i uçak ile getirip harekâtın lideri yapacaktık”. Bkz. Aydemir, s. 146.

⁵³⁶ Baytok ,s. 57.

ile yaklaştığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, İngiliz Dışişleri'nden Türkeş'in 22 Şubat'a dair tutumu üzerine bilgi almak için yollanan mektuba Delhi'den gelen cevapta; Türkeş'in "*utangaç bir kuş gibi tedbirli ve kaçamak*" açıklamalar yaptığı belirtilmiştir. Belgeye göre, Türkeş 22 Şubat'ın "kendilerinin tasfiye edilmesinin" doğal bir sonucu olarak yorumlamış ancak kendisinin 22 Şubat'ın "öncüleri" ile fazla teşrik-i mesaisini olmadığını ve bu grupla "ilişkilendirilmek" istemediği ileri sürülmüştür. Buna mukabil, Türkeş 22 Şubat hareketini tenkit etmemiş hatta "devrimin" ideallerine ihanet edildiğini, İnönü'nün fikirlerini değiştirmek için çok yaşlı olduğunu, bundan ötürü ülkeyi "seküler bir sosyalizmle" yönetecek yeni bir lidere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada "ülkeyi yönetecek yeni bir liderin" kim olduğunu ifade etmeyen Türkeş; AP ve CHP'de bazı iyi adamlar olduğunu, kendisinin "Lasky tipi sosyalizme"⁵³⁷ taraftar olduğunu ve bir arkadaşına Lord Beveridge⁵³⁸ üzerinde çalışmalar yaptırdığını söylemek suretiyle kendisini zımni olarak referans göstermiştir⁵³⁹.

22 Şubat kalkışmasının başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, kendi adına ciddi bir "zemin" olduğunu düşünen ve uluslararası adreslere kendisini ülkeyi yönetmesi gereken lider olarak tarif eden Türkeş; "Yeni İstiklal" gazetesinde "milliyetçi muhafazakâr" olarak nitelendirilecek kesime yönelik romantik yönü ağır basan yazılar göndermek suretiyle ilgileri üzerine çekme teşebbüslerinin içerisine

⁵³⁷ "Batı tipi sosyalizm" düşüncesinin referans kaynaklarından birisi olan ve İngiliz İşçi Partisi'nin Genel Başkanlığını yapmış olan Harold Laski için (belgede ismi sehven Lasky olarak yazılmıştır-y.n), bkz. Harold Laski, *Demokrasi ve Sosyalizm*, Çev. Niyazi Berkes, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1945.

⁵³⁸ İkinci Dünya Savaşı esnasında, krizde olan 19.yüzyıl liberalizmine karşı "ihtiyat kalkanı" oluşturmak adına "liberal" menşeli William Beveridge tarafından "*Social Insurance and Allied Service*" başlığıyla bir rapor kaleme alınmıştır. Yazıldığı dönemde oldukça ses götüren bu rapor "refah devleti" kavramının temellerini atmak ve "sosyal vatandaşlık" anlayışı getirmek amacıyla "sağlık sisteminin sosyalizasyonu", "sosyal güvenlik sisteminin merkezileşmesi", "toplumun tüm fertlerinin sigorta hizmetlerinden faydalanması" gibi ilkeleri ihtiva etmiştir. Rapor için, bkz. Janet Beveridge, *Beveridge and His Plan*, Hodder and Stoughton Prints, London, 1954. Türkeş'in "bir arkadaş" dediği kişinin, Hindistan'da bulunan siyasi partilerin ve doktrinlerinin dökümanlarını gönderdiğini belirttiği Muzaffer Özdağ olması kuvvetle muhtemel durmaktır.

⁵³⁹ FO 371/163833.

girmiştir. Bu fıkralardan bir tanesinde, Osmanlı'nın son iki yüzyılını “*ruhu teskin edilemez bir kızgınlık ve hareket etme ihtiyacı*” sardırarak bir dönem olarak tarif eden Türkeş; elde kalan “son vatan parçasının” Anadolu olduğunu çünkü artık “kaybedilecek ne Rumeli, ne Macar elleri, ne Suriye, Irak, Filistin...” kalmadığını bundan ötürü “bir bozkurt gibi davranarak” Büyük Türkiye'yi yeniden inşa etmenin lazım geldiğini ifade etmiştir⁵⁴⁰. Türkeş, aynı gazetede çıkan bir diğer romantik köşe yazısında ise, tarihi Kürşat destanından⁵⁴¹ bahsetmiş ve Türk milletinin “istiklali ve hürriyeti uğrunda en ümitsiz olduğu bir dönemde” 40 askeri ile birlikte Çin sarayını basan Kürşat'ın “millete ışık saçarak yol göstermesi” lazım geldiğini savunmuştur⁵⁴².

⁵⁴⁰ Bu köşe yazısı daha önce, “Kazganoğlu” müstearıyla, Orkun dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. Kazganoğlu, “*Son Vatan Parçası*”, Orkun, 17 Kasım 1950. “Yeni İstiklal” gazetesinden iktibas için bkz. Alparslan Türkeş, “*Son Vatan Parçası: Ey Türk Uyan*”, Yeni İstiklal, 8 Mart 1962.

⁵⁴¹ Bu köşe yazısı yine, Orkun dergisinde Kazganoğlu müstearıyla 1951 yılında yayınlanmıştır. Bkz. Kazganoğlu, “*Kırk Kahramanlar ve Kürşad*”, Orkun, 26 Ağustos 1951. Türkeş'in söz konusu ettiği “Kürşat”, Atsız'ın 1946 yılında kaleme aldığı “Bozkurtların Ölümü” romanı ile popülerleşen “tarihi-mitolojik” bir karakterin temsilcisidir. Romanda Gök-Türk devletini konu edinir ve romandaki zaman Aralığı 622-639 yıllarıdır. Romanın konusu Türklerin Kağanlarının ölümü üzerine yerine geçen Kara Kağan'ın tahta geçmesiyle başlar. Ölmüş Kağanın iki oğlu bulunmaktadır. Birisi “Tulu Han” diğeri ise “Kür Şad”dır. Kür Şad bir Türk'ün nasıl olması gerektiğini Tulu Han ise nasıl olmaması gerektiğini simgeler. 630 yılında Çinliler Türkleri hâkimiyeti altına alır ve 9 yıl sonra Kür Şad kırk arkadaşı ile birlikte ihtilâl yapmaya kalkışır. Çin Sarayını basan bu kırk kişi öldürülür ve ihtilâl denemesi başarısızlıkla sonuçlanır. Ancak romana göre bu bir “son” değil “başlangıçtır” ve Kür Şad ile kırk arkadaşının bu fedakârlığı, Türklerin birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmesine zemin hazırlayacaktır. Bkz. Nihal Atsız, *Bozkurtların Ölümü*, 5.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 2009. Atsız'dan mülhem olduğu rahatlıkla anlaşılabilen köşe yazısı, yine Atsız'ın; “*Kahramanlık ne yalnız yükseliş demektir, Ne de Işıklar Gibi Yanıp Sönmemekir, Ölmezliği Düşünmek Boşuna Bir Emektir, Kahramanlık Saldırıp Bir Daha Geri Dönmektir*” dizeleriyle sona ermiştir. Alparslan Türkeş, “*Kırk Kahramanlar ve Kür Şad*”, Yeni İstiklal, 30 Mayıs 1962. Atsız tarafından 1933 yılında kaleme alınan şiir için, bkz. Nihal Atsız, *Yolların Sonu*, 7.B, İrfan Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 49.

⁵⁴² Alparslan Türkeş, “*Kırk Kahramanlar ve Kür Şad*”, Yeni İstiklal, 30 Mayıs 1962. Türkeş'in daha önce “Kazganoğlu” müstearı ile Orkun dergisinde, 1950'li yılların başında yayınlanan “Celadet” ve “Taassub” başlıklı makaleleri de, Yeni İstiklal gazetesinde “yeniden yayınlanmıştır”. Bkz. Alparslan Türkeş, “*Celadet*”, Yeni İstiklal, 1 Aralık 1961; Alparslan Türkeş, “*Taassub*”, Yeni İstiklal, 15 Aralık 1961.

Türkeş'in hamasi diye nitelendirilebilecek yazılar kaleme alarak kamuoyunda "görünürlük" kazandığı bu dönemde, kendisine yakın olan "Millî Yol" dergisi de, 22 Şubat'ın hemen akabinde bir yazı yayınlamıştır. Yakın dönem Türkiye tarihinde "mukave-met" unsuru olarak sadece ordunun mevcut olduğu ileri sürülen yazıda, 1876, 1908 ve 1912 darbesi "şeklen" başarılı olsa da, iyi hesaplanmadıkları" için millet ve devlet adına zarar getirdiği tes-pitinde bulunulmuştur. Bu minvalde 27 Mayıs harekâtına "mevcut hafızaya" istinat ederek endişeyle yaklaşanlar ise Alparslan Tür-keş'in mevcudiyeti ve temsil ettiği "Türkçülük" fikriyle, 27 Mayıs'a güvenmiş ve benimsemiştir. Türkeş'i, *"içki ve sigara kullanmayan, çocuklarına yemeklerden sonra dini ahlaki sohbetler veren"* bir kişi olarak tavsif eden yazıda, milletin artık parti mücadelelerinden ötürü siya-silere "bel bağlamadığı", bir "kılavuz" aradığı belirtilmiş ve *"millî kaptanın hazır olduğu"*, ancak *"kaptanın" "geminin kumanda köprü-sünde değil, yabancı bir geminin yolcu kamerasında"* ifade edilmiştir⁵⁴³. Türkeş ve arkadaşlarının 13 Kasım öncesinde verdiği beyanatları fazlasıyla hatırlatan yazıda Türkeş artık "beklenen adam" sıfatın-dan öte *"geminin kumanda köprüsünde oturması gereken millî kaptan"* olarak nitelenmiştir.

Türkeş'e yakın olan "Millî Yol" dergisi, kendisi hakkında "millî kaptan" sıfatı suretiyle propaganda faaliyetine girişirken, mezkûr "Yeni İstanbul" gazetesi röportajı hem kamuoyunda hem de mec-liste tartışma konusu olmaya devam etmiştir. Bu hususta ilk önce Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Türkeş'in memur olduğunu ve şayet "memurluktan rahatsızsa" istifa etmesi gerektiğini açıklamıştır⁵⁴⁴. Sarper'in bu açıklamasını, daha önce de değinildiği üzere, 22 Şubat hareketi ve 14'lerle ilişkisi noktasında oluşabilecek rahatsızlığa

⁵⁴³ Milli Yol, "Alparslan Türkeş Hakkında Bir Görüş", 2 Mart 1962. Hem Ahmet Tekin hem de İbrahim Metin, "Meçhul Subay'ın Türkeş Üzerine Yazısı" imzasıyla çıkan bu yazıyı kaleme alan kişinin Dündar Taşer olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Tekin, s. 198; Metin, s. 245. Yazının üslubu, ileride "kendi yazılarına" da değ-i-nileceği üzere Dündar Taşer'i andırır da, 2 Mart 1962 tarihi itibarıyla Türkeş ile "organik bir birliktelik" içerisinde olmadığı müşahade edilen Taşer'in bu yazıyı kaleme alması "şüphe uyandırıcı" ve doğruluğu takdirde oldukça "dikkat çekici" bir hususiyet arz etmektedir.

⁵⁴⁴ Milliyet, "Sarper: 'Türkeş Memurdur' Dedi", 25 Şubat 1962.

karşı yaptığı hissedilmiştir⁵⁴⁵. Bu açıklamayı takip eden günlerde ise “mezkur” yazı dizisi tartışmaları Millet Meclisi’ne taşınmış ve konu farklı bir mahiyete dönüşmüştür.

Mart ayının başında gerçekleşen meclis oturumunda, CHP İstanbul Milletvekili Reşit Ülker basın yasasına mütedair şu cümlelerle izah edilen kanun maddesi değişikliğini talep etmiştir. *“Vatandaşlar arasında husumet ve intikam hisleri doğuracak ve buna matuf söz, yazı, haber, havadis, resim veya sair vasıtalarla ve suretlerle faaliyette bulunanlar veya propaganda yapanlar üç aydan iki seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılır”*. Bu madde değişikliği talebi, mecliste önemli tartışmalara meydan vermiş ve AP milletvekili Gökhan Evliyaoğlu söz alarak, Karma Komisyonunda tasarının “mucip” sebepleri arasında Alparslan Türkeş’in Yeni İstanbul gazetesinde yer alan röportajı” emsal gösterildiğini belirtmiştir. Evliyaoğlu bu noktada 27 Mayıs’ın sebep ve neticelerini anlayabilmek için Türkiye’nin siyasî kaderinde söz sahibi olmuş kimselerin “açıkça” konuşabilmelerinin lazım geldiğini ifade etmiş ve bu tasarının 27 Mayıs’ın “ruhuna” ve 61 Anayasasının “insan hakları” perspektifine mütenakız olduğu fikrini savunmuştur. Evliyaoğlu’nun bu sözleri mecliste hararetli tartışmalara meydan vermiş ve CHP İzmir Milletvekili Osman Sabri Adal uzun bir süre tartışılacak bir konuşmaya imza atmıştır.

Osman Sabri Adal, Evliyaoğlu’na cevap niteliğinde yaptığı konuşmada, Evliyaoğlu’nun “himayesinde” çıkan yazı dizisinin, kamuoyunca önemli olduğunu çünkü bu vesileyle 27 Mayıs’ın “hangi karanlık maksatlılar” tarafından “arkadan vurulmak” istendiğinin kanıtı olduğunu ileri sürmüştür. Adal’a göre II. Dünya Savaşı esnasında “İnkılap Rejimi ve Cumhuriyet Hükümetini” devirmek isteyen askerlerin itirafı niteliğinde olan yazı dizisinin “hatırat sahibinin”, “hangi siyasî ve fikrî emeller” üzerinde durduğu noktasında irdelenmesi lazım gelen bir husus olmaktadır. Bu minvalde, Türkeş’in “mukadderat birliği” yaptığı fikrî lider olarak tasvir ettiği Atsız’ın iki mektubunu⁵⁴⁶ okuyan Adal, Atatürk’e ve “cumhuriyet

⁵⁴⁵ Nitekim İnönü, Sarper’in bu harekâta destek verdiği gerekçesiyle, Sarper’in “istifa etmesini” istemiş ve Feridun Cemal Erkin’i kendisinin yerine “Dışişleri Bakanı” yapmıştır. Bkz. Aydın-Taşkın, s. 114.

⁵⁴⁶ Adal’ın Atsız’ın yazmış olduğunu iddia ettiği ilk mektup şu cümleleri ihtiva etmektedir: “Biz bu savaşta yenilirse bunun en büyük iki mesulü birinci ve ikinci Cum-

rejimine” “menfi” fikirleri malum olan bu zevatın, “vatanperver”, “gerçek milliyetçi” olarak kendilerini takdim etmek suretiyle “ma’sum Türk gençliğine” ve “kahraman genç ordu mensuplarına” sızmak istediklerini belirtmiştir. Adal okuduğu mektuplarda ileri sürülen fikirlerden ötürü parlamentonun, “Türk millî bütünlüğüne”, “Atatürk ilkelerine” ve “cumhuriyet rejimine” karşı saldırı niteliği taşıyan bu cereyana karşı müteyakkız olması lazım geldiğini ifade etmiştir⁵⁴⁷.

Türkeş’in, “gemiye kaptan” olmasını savunan yazıların kaleme alındığı bir süreçte, meclis içerisinde meydana gelen bu tartışma, kamuoyunda Türkeş’in üzerine tekrar “eleştiri oklarının” yönelmesine sebebiyet vermiştir. Teklif edilen tasarıyla vatandaşlar arasında husumet yaratacak açıklamaların engellendiği ileri sürülen bir yazı-

*hurreisleridir. Birincisi memlekete saçtığı ahlâksızlıkla, ikincisi korkaklığı ile buna sebep olacaklardır. Birincisi on beş yıl Cumhurreisliği ettiği halde orduyu ihmal etti. İnkılâp hastalığına uğramış bir çılgındı. Etrafına ahlâksız insanları toplamış ve onların memleketi soymalarına göz yummuştur. İkincisi on beş yıldan birincinin mesuliyetlerine tamamen iştirak ettiği için suçludur. Ve İtalya’dan korkacak kadar korkak bir adamdır. Birincisi şuur­suzdur. İkincisi ahmaktır. İkisnin de müsterek vasfı hilekârlıklardır. Millet ‘Meclisi diye topladıkları satılmışlar meclisi ile kendi riyasetlerine meşru bir şekil vermek istemişlerdir. Fakat bunu dünyaya yutturuyoruz sanacak kadar gaflet göstermişlerdir. Ben pek iyi bilirsin ki, Cumhuriyet Rejimi için en ufak rahatımı bile feda etmem... Okullarda oğlumıza yapılacak Cumhuriyet propagandasını bütün varlığımla önlemelisin. Oğlumuz nerede ve ne şekilde olursa olsun Cumhuriyetin pespayelik olduğunu öğrenmelidir’. Adal’ın okuduğu diğer paragraf ise, Atsız’ın oğlu Yağmur’a yazdığı öne sürülen “meşhur vasiyetin” son kısmında yer alan cümlelerden oluşmaktadır: “İç düşmanlarımız şunlardır... Ermeniler, kürtler, zazalar, çerkesler, abazalar, boşnaklar, arnavutlar, pomaklar, lâzlar, lezgiler, gürcüler, çeçenler, çingeneler içindeki düşmanlarımızdır. Bu kadar çok düşmanlarla çarpışmak için iyi hazırlanmalı”. Bkz. M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:1, T:1, B: 62, 03.3.1962, s. 66. Atsız’ın bu ifadeleri kullandığı ileri sürülen vesikaların yazılma dönemi olan II. Dünya Savaşı yıllarında, Atatürk’ü “Türk Tarih Tezi” ve etrafında yer alan “kişiler” çerçevesinden, “sembolik müstearlar” kullanmak suretiyle sıkıca eleştirdiği “Dalkavuklar Gecesi” isimli bir romanı bulunmaktadır. Bkz. Nihal Atsız, *Dalkavuklar Gecesi*, Baysan Yayın, İstanbul, 1992. 1941 yılında kaleme alınan ve dağıtımı hemen durdurulan kitabın dönemin Ankara’sında “gizli” bir şekilde oldukça revaç gören ve okunan bir kitap olduğu ileri sürülmüştür. Türk milliyetçiliği tarihi araştırmalarında ve Atsız biyografilerinde “ıskalanan” bir konu olan “Kemalizme İrkçi Muhalefet” için, bkz. İlker Aytürk, “The Racist Critics Of Atatürk and Kemalism from the 1930’s and 1960’s”, *Journal Of Contemporary History*, Vol. 46, No.2 (April 2011), pp. 308-335.*

⁵⁴⁷ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:1, T:1, B: 62, 03.3.1962, s. 66.

da, Osman Sabri Adal'ın mecliste yaptığı “ifşaatla”, Türkeş ve Atsız gibi “beglerin” maskelerini düşürdüğü ifade edilmiştir⁵⁴⁸. Konuya dair basında çıkan bir diğer haberde ise, söz konusu mektupların Atsız tarafından kaleme alındığı, ilk mektubun eşi olan Bedriye Atsız'a, ikinci mektubun ise oğlu Yağmur Atsız'a yazıldığı öne sürülmüş ve bu vesikaların “uydurma ya da yalan” olarak tekzip edilemeyeceğini çünkü bunların birer hakikat olduğu vurgulanmıştır⁵⁴⁹.

Bu dönemde Türkeş'e dair anti-propaganda yapan yayın organlarında bir diğeri Yön dergisi olmuştur. 22 Şubat'ın, “İrkçı-Turanlıların” tahrikleri sonucunda gerçekleştiğinin iddia edildiği mecmuada⁵⁵⁰, Gökhan Evliyaoğlu'nun “Türkeş ifşaathlarıyla” memleketi karıştığı ileri sürülmüş⁵⁵¹ ve “Yeni İstanbul” gazetesinde çıkan mevzubahis beyanata, “*Türkeş'in Büyük Türkiye'si, Misak-ı Millî hudutlarını*

⁵⁴⁸ Kim, “*Mecliste İfşaat*”, 8 Mart 1962.

⁵⁴⁹ Milliyet, “*Atsız'a Ait Mektuplar Basına Verildi*”, 7 Mart 1962. Her ne kadar Türkeş'e yakın basında mektupların “uydurma” olduğuna dair haberler çıksa, bkz. Milli Yol, “*Sahte Mektup*”, 6 Mart 1962, ve Osman Sabri Adal, “*Atsız mektupları boşuna inkâr ediyor*” şeklinde bir reaksiyon gösterse de, bkz. Yeni İstanbul, “*Atsız Mektupları Boşuna İnkâr Ediyor*”, 25 Mart 1962, Atsız mevzubahis mektuplara dair herhangi bir açıklama yapmamıştır. Atsız adına mektuplara dair cevap yazısını kardeşi Nejdet Sançar kaleme almış ve bu mektubun “bir zümrenin” menfaati adına “direktif” vasıtasıyla okunduğunu ileri sürmüştür. Atsız'ın bir Türkolog olarak Atatürk'e, tıpkı diğer tarihi şahsiyetlere baktığı gibi, “tarafsız” bir gözlükle baktığını ileri süren Sançar; Atsız'ın “*Arkasında olmasaydı böyle bir mazi, Bu milletten çıkar mıydı büyük bir Gazi*” dizeleriyle Atatürk'ün Milli Mücadele içerisindeki rolünü tayin ettiğini belirtmiştir. Atsız'ın, 1944 duruşmalarında da Atatürk'e dair soru üzerine; “*Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü tebci ederim fakat Cumhurbaşkanı Atatürk'ün bazı hareketlerini beğenmem*” diye cevap verdiğini dile getiren Sançar'a göre “yeni vesikaların” ortaya çıkmasıyla birlikte Atsız'ın Atatürk'e dair fikirlerinin “daha müspet” olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Nejdet Sançar, “*Osman Sabri Adal'a Açık Mektup*”, Milli Yol, 23 Mart 1962. Görüldüğü üzere Sançar, Atsız'a ait olduğu ileri sürülen mektupları reddetmemiş hatta Atsız'ın “Cumhurbaşkanı Atatürk'e” dair “menfi” fikirleri olduğunu ancak zamanla değiştiğini iddia etmiştir. Sançar, başka bir yazısında ise Adal'ın 1944 tevkifatı sırasında “Emniyet Genel Müdürü” olduğunu belirtmiş ve kendisinin “gizli tutulması gereken bu mektupları” nasıl ele geçirdiğini sorgulamıştır. Ayrıca Sançar, Adal'ın o dönemde Emniyet Genel Müdürü olarak, “tabutluk” adı verilen meşhur işkence yöntemini “nasıl örtbas” edebildiği üzerine sorular yönelmek suretiyle ithamlarda bulunmuştur. Bkz. Nejdet Sançar, “*Türk Umumi Efkârına Bildiri*”, Milli Yol, 13 Nisan 1962.

⁵⁵⁰ Yön, “*22 Şubat'ın Nedenleri*”, 28 Şubat 1962.

⁵⁵¹ Yön, “*Bir Evliyaoğlu*”, 28 Şubat 1962

aşır Tiran'a ulaşıyor herhalde" ibareleriyle müstehzi bir yaklaşım getirilmiştir⁵⁵². Keza, MBK döneminden itibaren Türkeş'e dair eleştirel bir tutum gösteren Akis Mecmuası da, söz konusu açıklamaya karşılık olarak 19 Şubat 1962 tarihli sayısıyla başlattığı "İhtilâl" başlıklı dönem incelemesinde, Türkeş'in 27 Mayıs sürecine dair oldukça ses getiren bir yazı dizisi başlatmıştır. 22 Şubat hadisesinden sonra da yazı dizisini durdurmamayan mecmua⁵⁵³, Türkeş'i, "*asıl adı Hüseyin Feyzullah olan ve Alparslan Türkeş diye bilinen bir kurmay subay*"⁵⁵⁴ olarak tarif etmiş ve yeni bir tartışmanın ateşini fitillemiştir. Daha önce belirtildiği üzere, ilk defa 13 Kasım akabinde "Kim" mecmuası tarafından ortaya atılan ancak o dönemin "gündem yoğunluğu" arasında ses getirmeyen bu iddiaya, Türkeş tarafından "tekzip" yazısı gönderilmiş ve 1934 tarihli nüfus cüzdanının suretini ibraz etmek suretiyle mezkûr iddia reddedilmiştir⁵⁵⁵.

Türkeş adına hem "müspet" hem de "menfi" yayınların yoğun olduğu 22 Şubat kalkışması sonrası dönemde, 14'lerin dünya kamuoyundaki cazibesi de devam etmiştir. 14'lere dair inceleme yazılarının mevcut olduğu bu süreçte, Hindistan'ın "Madras" isimli gazetesinde çıkan bir haber dikkatleri çekmiştir. 14'lerin geri dönme hazırlığı içerisinde olduğu ve fikirlerinin genç subay, entelektüel, sendikacı ve akademisyen tarafından paylaşıldığı belirtilen yazıda, 27 Mayıs sonrasında cereyan eden olayların, bu grubun radikal olarak nitelendirilen fikirlerinin aslında "kaçınılmaz gerçeklik" olduğu ileri sürülmüştür. Yurt dışında bulunmalarına rağmen 14'lere dair teveccühün aslında "Neo-Kemalist" fikirlerin "ne kadar revaçta" olduğunun nişanesi olduğu ifade edilen yazıda, "köklü sorunların İsmet İnönü gibi siyasetçiler tarafından halledilemeyeceği görüşü" yaygın hale gelmiş ve enerjik hamlelerin sadece bu grup tarafından tatbik edilebileceği iddia edilmiştir. Yazıda ilgi çekecek en önemli

⁵⁵² Yön, "Türkeş'in Yazısı", 21 Mart 1962. Mahir Kaynak, Yön dergisinin editörü Doğan Avcıoğlu'nun Pan-Türkistlerle "dalga geçtiğini" ve Türkiye Türklerinin Sovyetlerdeki Türk halklarını kurtaramayacağını aksine Sovyetlerdeki Türk Halklarının Türkiye Türklerini "kurtarabileceğini" düşündüğünü ifade etmiştir. Bkz. Özgür Mutlu Ulus, s. 118.

⁵⁵³ Akis, "Türkeş Diye Bir Adam", 19 Şubat 1962.

⁵⁵⁴ Yazı dizisi için, bkz. Akis, "İhtilâl: Hamamda Şarkı", 19 Şubat 1962; Akis, "İhtilâl: Hamamda Şarkı: II", 26 Şubat 1962; Akis, "İhtilâl: Hamamda Şarkı: III", 5 Mart 1962.

⁵⁵⁵ Akis, "Cesaret Anlayışı", 5 Mart 1962.

yargı ise, 14'lerin "Ortak Pazar'a"⁵⁵⁶ girmek istemediği, Atatürk'ün "Arap politikasına" karşı olduğu⁵⁵⁷ ve 14'lerin "yeni bir tip sosyalizm" getirerek "Bağlantısız"⁵⁵⁸ rotasına çevirebileceği yorumu olmuştur⁵⁵⁹.

Söz konusu yazının kaleme alındığı ülke olan Hindistan'ın da o yıllar içerisinde "bağlantısız grup" içerisinde yer aldığından ötürü böyle bir yorum yaptığı makul görünse de, özellikle dış kamuyunda, 14'lere dair sol eğilimli bir dış politika misyonu yüklediği müşahade edilmiştir. Bu meyanda Batı Avrupa menşeli gazetelerde Türkeş ve grubu, "Nasır" ile arasında kurulan paralellikten ötürü,

⁵⁵⁶ Avrupa Ekonomik Topluluğu çerçevesinde kurulan "Ortak Pazar", Avrupa bütünleşmesi adına malların yanı sıra üretim faktörlerinin de üye ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği "ekonomik bütünleşme" politikası dairesinde ihdas edilen bir oluşumdur. Ortak Pazar'ın fonksiyonu ve Türkiye'nin AET'ye üye olabilmesi adına önemli bir aşamayı gerektiren "Ortak Pazar" meselesinin münasebet seyrinin tarihi gelişimi için bkz. Sanem Baykal, "AET'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 808-816.

⁵⁵⁷ İleride görüleceği üzere, Türkeş ve arkadaşları CKMP saflarında siyasete girdikten sonra, "İslam dünyası" ile münasebetlerin geliştirilmesine yönelik çıkışlar yapacaktır. Bu noktada ilginç olan husus ise o dönemde "ülkeyi yönetmeye" talip olan bir diğer albay olan Talat Aydemir'in de "tarih ve kültürel bağların" olduğu "İslam âlemi" ve "Balkan devletleri" ile münasebetleri geliştirme amacını programına koyması olmuştur. Bkz. Aydemir, s. 124.

⁵⁵⁸ Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, emperyalizme karşı "bağımsızlık" mücadelesi vererek istiklalini kazanan ülkelerde ve Amerika ile Rusya tarafından tanzim edilmeye çalışılan "çift kutuplu" dünyaya karşı, "üçüncü bir dünyayı" inşa etmek isteyen ülkelerin konumlanması, 1955 yılında toplanan "Bandung" konferansı ile birlikte "bağlantısız" olarak nitelenmiştir. "Bağlantısızlar" hakkında "genel bilgiler" için, bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 16.B, İmge Yayınevi, İstanbul, s. 396-436; Eric Hobsbawm, *Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Çev. Yavuz Alogan, 6.B, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s.583-621. Gazetede çıkan yargıya benzer bir fikir, 22 Şubat'ın engellenmesinde önemli rol oynayan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'den gelmiştir. İngiliz Hariciye görevlisinin 22 Şubat'a dair sorularını yanıtlayan Tansel; 22 Şubat'a destek verdiğini düşündüğü 14'lerin Nato'dan ayrılmak istediğini, Türkiye'de "aşırı sağ" denilen olgunun "komünizme olan mesafenin" derecesi olarak tebarüz ettiğini ve Türkeş'in her ne kadar "faşist" görünse de tutumlarının "komünizme" daha yakın olduğunu iddia etmiştir. Bkz. FO 371/ 163833.

⁵⁵⁹ Madras, "The Ferment In Turkey, 27 March 1962. Bu köşe yazısı İngiliz arşivlerinde yer alan FO 371/163833 numaralı dosyadan temin edilmiştir.

“sağcı” değil “solcu” ve “sosyalist” olarak tanımlanmıştır⁵⁶⁰. Bu haberler beraberinde “14’lerin tasavvurunda” Türkiye’nin hangi ittifak içerisinde kalması gerektiğini savunduğu sorusunu da akla getirmektedir.

1962 tarihli bir İngiliz belgesinde, Türkiye’de ihtilâl yapması muhtemel gruplara dair yapılan bir analiz, yukarıdaki sorunun cevabını isabetle ortaya koymuştur. Bu belgede; Gürsel başkanlığında direk Genelkurmay’ın yönlendirebileceği, Gürsel’in lider olmadığı ve bazı genç generallerle, albayların yürüteceği ve “radikal” fikirlerle sahip olan genç subayların öncülüğünde olmak üzere darbe yapma potansiyeli olabilecek üç grup tasnif edilmiştir. “Radikal” fikirlere sahip olan genç subaylar diye şematize edilen grubun, “hızlı kalkınma” isteyen “Yön” ve “Devlet Planlama Teşkilatı” mensupları ile Türkş öncülüğünde “nasyonal-sosyalist” olarak ikiye ayrıldığı ifade edilen belgede, “*bu grupların Batı aleyhtarı veya bağlantısızlarla ilişkilendirilebileceğini zannetmiyoruz!*” ibaresi yer almıştır. Belge şu cümlelerle devam etmiştir: “Bu çevrelerde olan genç aydınlar Amerikan yardımları ve NATO sayesinde Batı’da ciddi tecrübeler geçirmiştir”. “Ayrıca, bu gruplarda yer alan subaylar, Amerikan yardımları kesilirse ve Rusya’dan benzer bir yardım gelemmezse ekonominin çökeceğini bilmektedir ve Rusya’nın bu potansiyelinin olmadığını farkındadırlar”. “Hem Atatürk’ün felsefesi hem de 200 yıldır Rusya ile süregelen “savaş” hafızası, bu düşüncüyü zorlaştırmaktadır”. Belgeyi kaleme alan Hariciye görevlisi analizine mesnet olarak; “27 Mayıs’tan sonra, DP’nin dış siyasetinin MBK tarafından da devam ettirilmesini” öne sürmüştür⁵⁶¹. Nitekim Alparslan Türkş de, Dündar Taşer’e yazdığı bir mektupta, İngiliz belgesinde yer alan analizi doğrularcasına, Amerikalılara, 27 Mayıs’tan itibaren “kendilerinin solcu” olmadıklarını anlatmaya çalıştığını ancak karşı tarafı ikna etmekte zorlandığını ifade etmiştir⁵⁶².

14’lerin bir “topluluk” olarak telakki edildiği ve hakkında uluslararası çevrelerde çeşitli haberlerin yapıldığı gözlemlenen

⁵⁶⁰ Le Monde, Le Figaro ve Times gazetelerinde çıkan “haberlere dair” bir özetin bulunduğu haber için, bkz. Akis, “Nötralizm Hikâyesi”, 11 Haziran 1962.

⁵⁶¹ FO 371/163834.

⁵⁶² Türkş tarafından Taşer’e gönderilen 24 Kasım 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 424-425.

bu dönemde, ulusal kamuoyunda “görünürlük” kazanma adına yaptıkları hamlelerden bir tanesi, 27 Mayıs törenine gönderdikleri çelenk olmuştur. 14’ler imzası taşıyan çelengın üzerinde, İsmet İnönü’ye cevap niteliği taşıyan “*Harbiyeliler Aldanmaz*”⁵⁶³ ibaresinin yer almasının “manidar” olduğu üzerinde mutabık kalınmıştır⁵⁶⁴. Zira 14’lerin “*Harbiyeliler Aldanmaz*” mesajını gönderdiği süreç hem 22 Şubat’ın etkilerin sürdüğü bir iklimde gerçekleşmiş hem de cumhuriyet tarihinde ilk defa 19 Mayıs törenlerine katılmayan “Harp Okulu” mümessillerine yönelik “destek” mesajı içermiştir⁵⁶⁵.

14’ler kamuoyunu kullanmak suretiyle propaganda faaliyetleri sürdürürken, grup içerisinde hem Türkes kligi hem de Kabibay grubu mevcut siyasî partilerle münasebetlerini devam ettirmiştir. 22 Şubat öncesinde AP ile olan münasebetleri vurgulanan ve mektuplarında “AP ile ilişkilerimizi geliştirmeliyiz” mesajını veren Türkes’in faaliyetleri, 22 Şubat’tan hemen önce ihraç edilen milletvekillerinden ötürü kısmen akamete uğrasa da AP Olağanüstü Kongresi sürecinde devam edecektir.

Kabibay’ın ise daha önce belirtildiği üzere, Kasım Gülek gibi CHP’lilere sıkı bir teması mevcut olmuştur. Bununla birlikte, 1962 yaz ayında “yıllık iznini” Türkiye’ye dönmek suretiyle kullanmak isteyen Kabibay’ın Mayıs ayında ilginç bir ziyaretçisi olacaktır. “Ortak Pazar” görüşmeleri vesilesiyle Avrupa’ya gelen CHP Millet-

⁵⁶³ İsmet İnönü, Talat Aydemir’in serbest bırakıldığı 26 Şubat 1962 günü radyoda bir konuşma yaparak, Aydemir’in Harp Okulu öğrencilerini “aldattığını” ifade etmiştir. Bkz. Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, s. 206.

⁵⁶⁴ Milli Yol, “*Harbiyeli Aldanmaz*”, 1 Haziran 1962; Milliyet, “*27 Mayıs’ın İkinci Yıldönümü Törenle Kutlandı*”, 28 Mayıs 1962.

⁵⁶⁵ 14’ler adına bu çelengi MTTB’de aktif görev alan Ufuk Şehri koymuş ve bu hareketi şu cümlelerle izah etmiştir: “*Memleketçi duyguların vecdi içinde kendinden geçerek kurşunlar altında can veren Turan Emeksiz’in vurulduğu yere, onun ruhunu ebedileştirmek için yapılan bir hareketin yaratıcıları adına çelenk koymak, 27 Mayıs’ı kendi nefsinde tezata düşürüp dejenere etmeye çalışanlara cevaptır*”. Bkz. Milliyet, “*14’ler Adına Çelengi, Üniversiteli Bir Gençin Koyduğu Anlaşıldı*”, 30 Mayıs 1962. Ufuk Şehri 60’lı yılların öğrenci mücadelelerinde önemli bir rol oynayacak ve hem Türk Milli Talebe Federasyonu içerisindeki “sağ/sol” mücadelesinde, bkz. Ahmet Kabaklı, “*T.M.T. F Kurtarılmalıdır*”, Tercüman, 27 Kasım 1966, hem de Türkesli CKMP’nin İstanbul yapılmasında aktif bir görev üstlenecektir. Bkz. Ahmet Karabacak, *Üç Hilalin Hikâyesi*, Bilgeöğüz Yayınları, İstanbul, 2011, s. 66. 14’lerin gönderdiği çelenk için ayrıca bkz. Milli Yol, “*19 Mayıs’a Katılmayan Harp Okulu*”, 25 Mayıs 1962.

vekili ve Devlet Bakanı olan Turhan Feyzioğlu, Kabibay ile temas kurmuş ve 14'leri CHP safında siyaset yapmaya davet etmiştir. Kabibay ise davete cevaben kendilerinin de CHP'ye sempati duyduklarını ancak kendilerinin 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a kadar geçen süreçte değişmediklerini ifade etmiştir. Bundan ötürü Kabibay, teklifin gerçekleşmesi için CHP'nin "sevki idaresinde" değişikliklerin lazım geldiğini ve inandıkları reformların gerçekleşmesi için "kendilerinin ön planda" olmalarının gerektiğinin altını çizmiştir. Kabibay'ın "CHP'nin liderliğini almayı talep ettiği"⁵⁶⁶ şeklinde yorumlanan bu görüşme her ne kadar Feyzioğlu tarafından yalanlansa da⁵⁶⁷, hem Türkeş'in hem de Muzaffer Özdağ'ın bu görüşmenin gerçekleştiğini doğrulamış olması, görüşmenin gerçekleştiğine dair güçlü bir karineyi teşkil etmektedir⁵⁶⁸.

Feyzioğlu'nun Kabibay ile görüşmesi ve 14'lere dair teklifini Kabibay üzerinden yapması, Türkeş-Kabibay arasında süregelen liderlik mücadelesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu görüşmeden rahatsız olacağı öngörülen Türkeş, Kabibay'a bir mektup kalem alarak liderlik meselesini irdelemiştir. 13 Kasım öncesinde, sırf kendisi ve Erkanlı'nın "iştiraki" olmadığı için "karşı hamle" yapamadıklarını söyleyen Türkeş, şayet "kendi emri altında" hareket edilse 13 Kasım'ın yaşanmayacağını hatta Kabibay'ın "Emniyet Grubu Başkanı" olmasına rağmen evlerinden "kümeden tavuk toplanır" gibi toplandığını ileri sürmüştür. Türkeş, Kabibay'ı açıkça "gaflet" ile itham ettiği bu cümlelerden sonra Kabibay'ın "Dünya" gazetesinde yayınlanan röportajında sarf ettiği; "*Türkeş hiçbir zaman bizim liderimiz olmamıştır ve liderimiz değildir... Irkçılığı ve Turancılığı ise, biz asla kabul etmeyiz... Herkes 1/14'dür. Lider yoktur*" açıklamaları-

⁵⁶⁶ Yön, "14'ler ve Feyzioğlu", 20 Haziran 1962; Akis, "Kur Yapan Politikacılar", 9 Temmuz 1962.

⁵⁶⁷ Milliyet, "Feyzioğlu Ortak Pazar Görüşmelerinden Memnun", 26 Mayıs 1962.

⁵⁶⁸ Türkeş'in açıklaması için, bkz. Milliyet, "Türkeş ve Aydemir İnönü'ye Cevap Verdi", 28 Nisan 1963; Özdağ'ın açıklaması için, bkz. Yeni İstanbul, "Muzaffer Özdağ T. Feyzioğlu'na Dün Cevap Verdi", 8 Mayıs 1963. Metin Toker, 60'lı yılların ikinci yarısında CHP içerisinde vuku bulan ve Feyzioğlu'nun bayraktarlığını yaptığı "muhalefet" hareketine yönelik kaleme aldığı köşe yazısında; Feyzioğlu'nun 27 Mayıs sonrasında 'artık her şey halledildi, ben memlekete karşı görevimi yaptım, kürsüme dönüyorum' etiketi altında 14'lerin yanında hareket etmeye başlamakla itham etmiştir. Bkz. Metin Toker, "Turhana Mektup", Akis, 7 Ocak 1967.

na değinmiştir. Bu ifadelerin en çok “CHP çevrelerini” sevindirdiğini ve Turhan Feyzioğlu’nun ziyaretinin bu meyanda gerçekleştiğini söyleyen Türkeş’e göre bu çevrelerin maksadı “istismar yoluyla” 14’lerin parçalanmasını gerçekleştirmektir. Ayrıca, “iki kişilik bir cemiyette” dahi bir kişinin “baş” olma prensibinin zaruri olduğunu savunan Türkeş; “Türkeş’in liderliği etrafında bulunmak, mevcut durumu aynen muhafaza etmek, kendi liderliğini ilan etmek” şeklinde üç harekât tarzını tasnif etmiş ve Kabibay’dan bunlardan bir tanesini seçmesini rica etmiştir⁵⁶⁹.

Kabibay’ın bu üç şıktan herhangi birine seçtiğine dair, tespit edilen herhangi bir veri olmasa da, bu dönemde basında çıkan haberler, yurda kulis yapmaya gelecek olan Kabibay’ın liderlik iddiasında ısrarcı olduğunu tebarüz ettirmektedir. Nitekim “Kim” mecmuasında çıkan bir haberde, Türkeş’in “sağcı” fikirlerinden ötürü artık “eski MBK” üyelerinin başı sayılamayacağını, Türkeş’in geniş bir aydın kesim tarafından “*persona non grata*” olarak görüldüğü iddia edilmiştir. Haberde, Kıta Avrupa’sında bulunan üyelerin “sinerjisiyle” Kabibay’ın “başkan”, Erkanlı’nın da “başkan yardımcısı” olduğu belirtilmiş ve yurda dönmeye hazırlanan bu grubun teşkilatlanarak, parti kurmak istedikleri ve bu meyanda dokümanlar hazırlandığı bildirilmiştir⁵⁷⁰.

Kamuoyunda “14’lerin yeni lideri” olarak lanse edilen Kabibay, beraberinde Rıfat Baykal ile birlikte “kulis yapmak” üzere yurda dönmüştür. Türkeş’in MBK Müsteşarı olduğu dönemde Özel Kalem Müdürü olan Baykal’ın, Türkeş’in yönlendirmesiyle bu seyahate eşlik ettiği düşünülmüştür⁵⁷¹. Kabibay ve Baykal yurda döner dönmez Dünder Seyhan, Kadri Kaplan, Mustafa Ok gibi 22 Şubat’ın önemli simaları tarafından karşılanmış⁵⁷² ve çeşitli temaslarda bulunmak üzere Ankara’da konaklamışlardır. Kabibay ve Baykal Ankara’da kaldıkları müddet zarfında 22 Şubat’ın askerî

⁵⁶⁹ Türkeş tarafından Kabibay’a gönderilen 11 Haziran 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, s. 364-368.

⁵⁷⁰ Kim, “14’ler: -1 ve Yeni Lider”, 27 Haziran 1962.

⁵⁷¹ Akis, “Bir Montaj”, 9 Temmuz 1962; Örtülü, s. 240.

⁵⁷² Milliyet, “14’lerden Kabibay Dün Yurda Döndü”, 2 Temmuz 1962; Kim, “Rejim: Siz Dışarıdan Biz İçeriden”, 11 Temmuz 1962; Akis, “Bir Montaj”, 9 Temmuz 1962; Örtülü, s. 241.

lideri Talat Aydemir⁵⁷³, “kendisini 14’lerin 15.cisi” olarak tarif Suphi Karaman⁵⁷⁴ ve Muzaffer Yurdakuler gibi “tabii senatörler”⁵⁷⁵, Milli Türk Talebe Derneği yöneticileri⁵⁷⁶, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin⁵⁷⁷ ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile temaslarda bulunmuştur. Cemal Gürsel, bu görüşme sonrasında “14’lerin diktatör sayılamayacağını” ve “aralarında herhangi bir anlaşmazlık” olmadığını beyan etmiş ve bu açıklamalar “13 Kasım’da pek sitayişkâr olarak sözlerle uğurladığı 14’lere büyük bir müsamaha örneği” sözleriyle “müstehzi” bir şekilde eleştirilmiştir⁵⁷⁸.

Kabibay’ın Ankara ziyareti esnasında dönemin sivil/askerî/gençlik erkânının en üst mertebeleriyle temas kurması ve bilhassa 22 Şubat’a katılan unsurlarla olan samimiyeti dönemin iktidarını ürkütmüştür. Bu minvalde İsmet İnönü, “bazı mahdut çevrelerce”, Türkiye’de demokrasinin tatbik imkânı olmadığı fikrinin beslendiğini ve bilhassa 22 Şubat “itaatsizliğini” gerçekleştirenlerin ordu içerisinde nifak sokmak suretiyle Meclis’i çalışamaz hale getirmeye çalıştıklarını ileri sürmüştür⁵⁷⁹. Zamanlaması itibariyle Kabibay’ın “müesses nizamın” muhtelif çevreleriyle temas kurduğu döneme tesadüf eden bu konuşma, İnönü’nün “mahdut çevreler” sıfatıyla

⁵⁷³ Talat Aydemir hatıratında Kabibay ve Baykal’ın 22 Şubatçılar tarafından karşılanmasını ve kendisinin Kabibay ile görüşmesini şu cümlelerle ifade etmiştir: “Orhan Kabibay ve Rifat Baykal’ın Ankara’ya gelişinde içimizdeki 14’cüler bir kuvvet gösterisi yapmak istiyordu... Beni de bu karşılama töreninde en ileri safta görmek istiyorlardı... Hareket tarzımızı tayin ettik, tanıyan yakın arkadaşlar şehir dışında karşılayacaklar ben ise Kabibay’a kalacağı eve geldikten sonra nezaket ziyaretine gidecektim... 14’lerin temsilcileri ile Necati Ünsalan’ın evinde ilk resmi toplantıyı yaptık. Emin Arat, Kabibay’a ‘Fikriniz nedir’ dedi. Kabibay: ‘Fikrimizi bütün dünya ve Türkiye biliyor’ diye cevap verince hiçbir fikre sahip olmadıklarını anlamış olduk”. Bkz. Aydemir, s. 126.

⁵⁷⁴ Suphi Karaman’ın hem bu tarifi hem de Kabibay ve Baykal’ın temaslari esnasında sürekli yanlarında olması “Kim” mecmuasında kaleme alınan imzasız bir köşe yazısında eleştirilmiştir. Kendisini “niçin 13 Kasım sürecinde sessiz” kaldığı ithamıyla sorgulayan yazıda Karaman, diğer 14 üyeye tanınmayan “tabii senatörlük” pozisyonundan menfaatlerinden istifade etmekle suçlanmıştır. Bkz. Kim, “Karaman’ın Oyunu”, 11 Temmuz 1962.

⁵⁷⁵ Akis, “Ankara Maceraları”, 9 Temmuz 1962; Milli Yol, “İlk Keşif Kolu”, 13 Temmuz 1962.

⁵⁷⁶ Milliyet, “MTTB Başkanı Kabibay’la Görüştü”, 11 Temmuz 1962.

⁵⁷⁷ Milliyet, “Kabibay ve Baykal Erkinle Görüştü”, 8 Temmuz 1962.

⁵⁷⁸ Kim, “Bir Kapının Ardında”, 9 Temmuz 1962.

⁵⁷⁹ Milliyet, “İnönü: Tezvirler ve Fesatlar Men Edilecek”, 8 Temmuz 1962.

14'ler ve 22 Şubatçıların “iştirakinden” duyduğu rahatsızlığa karşı reaksiyon olarak addedilebilir konumdadır. Nitekim İnönü'ye yakın olan bir yayın organı olan “Kim” mecmuasında çıkan imzasız yazıda, iktidara sadece “seçimle” ya da “ihtilâlle” gelinebileceğini ancak Türkiye’de milletin ihtilâl istemediği için, seçim yolunun tek seçenek olduğunu belirtilmiştir. Bundan ötürü, 14'lerden “milletin istifade edebilmesi için”, bu grubun “parti kurarak” siyasete girmeleri talep edilmiştir⁵⁸⁰. Yazıda 14'lere, “seçim dışı bir yolla” iktidara gelemeyeceklerini ve kendilerine güveniyorlarsa siyasete girmek suretiyle mücadele göstermeleri gerektiğine yönelik açık bir mesaj verilmiştir.

İktidar ve iktidara yakın kaynaklar Kabibay'ın temaslarına söz konusu tepkilerle karşılık verirken, dönemin “özgöl ağırlığı” yüksek olan mecmuası “Yön” dergisinde, “Kabibay'ın önderliği” üzerinden 14'lere yönelik oldukça sempatik sayılabilecek bir analiz yazısı neşredilmiştir. Kabibay'ın; *“siyasî beyanat vermesek de, mevcut hükümetin Türkiye'nin sorunlarını çözemeyeceği kanaatindeyiz. İktidara talibiz ancak ‘normal’ yollardan iktidara geleceğiz”* sözlerini iktibas eden yazı, Kabibay grubunun “yoğun bir şekilde” çalıştıklarını belirtmiştir. Kabibay grubunun, İsveç, Hollanda ve Norveç sosyalizmi hakkında çalıştıklarını ve Küba ile Cezayir’de tatbik edilen toprak reformunun uygulayıcısı olan Rene Dumont irtibat halinde olduklarını ileri süren haberde, 14'lerin Kabibay'ın ziyareti sonrasında hem 22 Şubatçılarla hem de tabii senatörlerle münasebetlerinin ivme kazandığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Kabibay'ın *“birleştirici, uzlaştııcı”* rolünün azımsanmayacağı görüşünün ifade edilirken, İnönü'nün Talat Aydemir’e yönelik “sert çıkışının da” bu gelişmelerle doğru orantılı olduğu yorumunda bulunulmuştur⁵⁸¹.

Yaptığı temaslar sonrasında, yukarıda verilen analiz yazısında da tebarüz ettiği üzere, oldukça güçlendiğini düşünen Kabibay, yoğun bir gündemi beraberinde götürerek, vazifeli olduğu Brüksel’e geri dönmüş ve acilen 14'lerin bir araya geleceği bir toplantı tertip etmiştir. 23 Temmuz’da başlaması öngörülen toplantı, Türkeş’in

⁵⁸⁰ Kim, “Bu İşin İki Yolu Var”, 9 Temmuz 1962.

⁵⁸¹ Yön, “Hükümet ve Ondörtler”, 11 Temmuz 1962.

gecikmesi sebebiyle 27 Temmuz'da gerçekleşmiştir⁵⁸². Türkiye'nin toplantıya katılmamasından önce, Brüksel'de mevcut olan "14'ler" üyelerinin "yurda döndükten sonra nasıl faaliyet göstereceği" ve liderlik konusunun konuşulduğu ancak aralarında herhangi bir "uzlaşmanın" bulunmadığı hatıratlarda belirtilmiştir⁵⁸³. Türkiye'nin hazır bulunduğu toplantıda ise ilk sözü Türkiye alarak; "*içinizde en kıdemli olan benim, 14'lerin lideri ben bulunayım*"⁵⁸⁴ şeklinde bir teklif yapmış ancak bu teklif Kabibay ve Erkanlı tarafından "şiddetle" reddedilmiştir⁵⁸⁵. Tarafların birbirlerine karşı şahsi polemiklerle saldırdığı bu toplantının neticesinde, Orhan Kabibay; "*Ondörtler topluluğunu, memleketimizin içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde her şeyden evvel millî menfaatleri göz önünde tutarak Türk tarihinin vefakâr sinesine terk ediyoruz*"⁵⁸⁶ açıklaması yapmış ve 14'lerin feshedildiğini kamuoyuna duyurmuştur.

Brüksel toplantısının sonucunda "14'lerin fesih kararı" çıkmış ve bu grup kimi kaynaklarca 8'e-6⁵⁸⁷, kimi kaynaklarca

⁵⁸² Akis mecmuasında Türkiye'nin toplantıya geç kalmasının sebebinin, "uzaklık" mazeretiyle toplantıya katılmayacağını bildiren Muzaffer Özdağ'ı Tokyo'da ziyaret etmesi olarak gösterse de, bkz. Akis, "14'ler: Takkenin Altındaki", 6 Ağustos 1962, Türkiye'nin "geç kalmasının" nedeni, Özdağ'a 14 Ağustos 1962 tarihinde yazdığı mektupta belirttiği üzere önceden "kulisler" yapmak üzere Roma'da bulunmuş olmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca mektupta, Dündar Taşer'in, Türkiye'nin geç gelmesini protesto ederek toplantıya katılmadığı ve yetkilerini Orhan Erkanlı'ya devrettiği ifade edilmiştir. Bkz. Metin, s. 380.

⁵⁸³ Er, 175-178; Esin, s. 220; Erkanlı, s. 190.

⁵⁸⁴ Er, s. 178; Metin, s. 382.

⁵⁸⁵ Metin, s. 382.

⁵⁸⁶ Örtülü, s. 249.

⁵⁸⁷ Türkiye bu bölünmeyi 8'e 6 olarak telakki etmiş hatta 14 Ağustos 1962 tarihinde "*Alparslan Türkiye'ten Altılar'a*" başlığıyla mektup göndermiştir. Bkz. Metin, s. 386. Ahmet Er de, kongre sonucunda 8'e 6 şeklinde bölündüklerini ve kendisinin Türkiye, Esin, Özdağ, Baykal ve Kaplan'ın da dahil olduğu 6'lar içerisinde yer aldığını dile getirmiştir. Bkz. Er, s. 182. Dündar Taşer adına biyografi kaleme alan Nevzat Kösoğlu, Taşer'in Brüksel toplantısında Türkiye'nin yanında yer aldığını ve 8 kişi olduklarını belirtse de, Taşer'in Erkanlı vasıtasıyla Kabibay yanında yer aldığı keyfiyeti, bu tasnifin yer aldığı hemen hemen bütün kaynaklarda yer almıştır. Bkz. Kösoğlu, s. 21. Taşer'in Kabibaylar'ın yanında yer aldığına dair, bkz. Milliyet, "14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü", 31 Temmuz 1962; Akis, "14'ler: Takkenin Altındaki", 6 Ağustos 1962; Er, s. 182; Esin, s. 222.

9'a-5⁵⁸⁸ olarak bölünmüştür. Buradaki sayısal konumlanma, tahmin edilebileceği üzere, üyelerin Türkeş'e ya da Kabibay'ın liderliği noktasındaki tasarruflara göre belirlenmiştir. Dipnotta da izah edildiği üzere tasnifler arasında farklı bilgiler mevcut olsa da, Türkeş'in liderliği noktasında, MBK sürecinden beri beraber hareket ettiği Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Rifat Baykal, Ahmet Er isimlerinin kesin olarak yer aldığı müşahade edilmektedir.

Basında, 14'lerin fesih kararı almasının esas sebebinin Türkeş'in liderlik meselesinde ısrar etmesi olduğu yönünde olduğu kanaati paylaşılmıştır. Türkeş'in lider olması önündeki en önemli mahzurun, "İrkçı-Turancı" geçmişi ile olan izleri silemediği hatta bu çevrelere münasebetinin devam etmesinin olduğu vurgulanmış ve bundan ötürü aydın kesimlerin Türkeş'e karşı alerji duydukları ileri sürülmüştür. Türkeş'in liderliğine dair bir diğer mahzur olarak ise, sabık DP'li çevrelerle münasebet içerisinde bulunması ve bu çevrelerin "neşriyat" yoluyla kendisini propaganda etmesi gösterilmiştir⁵⁸⁹. Bu noktada Türkeş'in toplantı esnasında, "ihtilâl yoluyla iktidara gelmenin imkânı olmadığını", "yeni bir siyasî teşekkülün başarılı olmasının zor olduğunu" ve "dâhil olma noktasında en müsait partinin AP olduğunu" ileri sürdüğü iddia edilmiştir⁵⁹⁰. Her ne kadar bu iddia objektif kaynaklar ya da hatıratlar tarafından teyit

⁵⁸⁸ Muzaffer Özdağ, Dündar Taşer'e yazdığı mektupta, 9'a 5 tasnifinin Kabibay ve Erkanlı tarafından Brüksel toplantısından aylar öncesinde yapıldığını ileri sürmüştür. Bkz. Metin, s. 411. 9'a 5 tasnifinin yapıldığı diğer kaynaklar için, bkz. Milliyet, "14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü", 31 Temmuz 1962; Akis, "Takkenin Altındaki", 9 Temmuz 1962. Brüksel toplantısının değerlendirildiği bir İngiliz belgesinde, tarafları 10'a 4 şeklinde ayrıldıkları zikredilse de, 4 kişinin içerisinde Türkeş yanında yer alan diğer üç isim olarak Numan Esin ve Muzaffer Özdağ ile birlikte Muzaffer Karan'ın isminin verilmesi bilginin "sağlıksız" olduğunu tezahür ettirmektedir. Bkz. FO 371/163834. Zira Ahmet Er'in belirttiğine, Karan Brüksel toplantısında Türkeş ile beraber hareket etmediği gibi yaşadığı sözlü tartışmadan sonra Türkeş'in üzerine yürümüş ve hadise "yumruklaşmaya" kadar ileri gitmiştir. Bkz. Er, s. 179. Türkeş de Özdağ'a yazdığı mektupta söz konusu kavgayı "yumuşatmak" suretiyle aktarmıştır. Bkz. Metin, s. 382-383.

⁵⁸⁹ Milliyet, "14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü", 31 Temmuz 1962. Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ'a gönderdiği mektupta, Milliyet gazetesinde servis edilen bu yazıların Orhan Erkanlı tarafından Abdi İpekçi vasıtasıyla yayınlatıldığını iddia etmiştir. Bkz. Metin, s. 384.

⁵⁹⁰ Akis, "14'ler: Takkenin Altındaki", 6 Ağustos 1962.

edilmiş olmasa da, Türkiye'nin Başbakanlık Müsteşarlığı dönemin-den itibaren temas kurduğu çevrelerin yapısı, ortaya atılan iddiayı mümkün kılacak durumdadır.

Türkeş, Brüksel toplantısını “İkinci 13 Kasım” olarak değerlendirmiş ve kendisiyle beraber eden arkadaşlarına “6’lar” adını vermiştir. 27. Mayıs’ın gerçek hazırlayıcıları ve plancılarının bu grubun üyeleri olduğunu dile getiren Türkiye; “gençlik ile zinde kuvvetleri” bu isimlerin temsil ettiğini ileri sürmüştür⁵⁹¹. Türkiye’nin kendisiyle beraber eden arkadaşlarına yazdığı mektuptan iktibas edilen bu ifadeleri, arkadaşlarına “motivasyon” oluşturmak adına kullanmak zorunda hissettiği düşünülebilir. Zira hem ulusal hem uluslararası kamuoyunda Kabibay’ın oluşturduğu iklim dairesinde gerçekleşen Brüksel toplantısının sonuçlarının Türkiye tarafından menfi olarak addedilmesi için herhangi bir sebep mevcut olmamıştır. Bilakis, çıkan sonuçla birlikte Türkiye’nin “kendisine yakın olan isimleri” konsolide etme fırsatı olduğu yorumu da getirilebilir. Nitekim Türkiye’ye yakın olan “Millî Yol” dergisi, Brüksel toplantısının sonuçlarına “sevinmek lazım geldiğini” çünkü 14’lerin “herhangi bir inanç etrafında toplanan” insanlar olmadığı gibi iki grup içerisinde iki farklı ucun mevcut olduğu belirtmiştir. Uçlardan bir tanesini “açıkça milliyetçi olan, parti işleriyle ve politikacılarla hiçbir zaman ilgisi olmayan, bütün ömrü boyunca yalnız Türklük sevgisi ve ordu sevgisiyle hareket etmiş olan Alparslan Türkiye” temsil ederken diğer uçta; “Türkeş’in milliyetçilerle konuşmasını affedilemez suç sayan, sosyalist politikacılarla sıkı bağları bulunan, aşırı sosyalist bir siyasî parti kurup faal politikaya atılmak isteyen başkaları” yer almıştır⁵⁹². Bu yargıların Türkiye’nin muvafakati dairesinde kaleme alındığı düşünüldüğünde,

⁵⁹¹ Türkiye’ten Altılar’a başlığını taşıyan 14 Ağustos 1962 tarihli mektup için, bkz. s. 386. Hatırlanacağı üzere Türkiye, aynı tarihli farklı bir mektubu Muzaffer Özdağ’a da göndermiştir. Bu durum, Muzaffer Özdağ’ın o dönemde Türkiye’nin en yakınında olan isim olduğuna dair kanaati perçinleştiren bir unsur olarak addedilebilir niteliktedir.

⁵⁹² Milli Yol, “14’ler Efsanesi”, 3 Ağustos 1962. Milliyetçi muhafazakâr görüşleri ile ön planda olan “Millî Yol” dergisi, Türkiye’nin temsil ettiği grubu tasvir ederken, Türkiye ile yer alan diğer isimleri zikretmemiştir. İlk bakıldığında doğal olarak sayılabilecek bu tasvir tarzı, derginin daha önce Numan Esin ve Muzaffer Özdağ’a yönelik MBK döneminden beri ‘aşırı solcularla’ birlikte hareket ediyorlar yargısı ile beraber alındığında, bkz. Milli Yol, “14’ler ve Numan Esin Meselesi”, 22 Haziran

söz konusu bölünmenin Türkes tarafında da müspet karşılandığı düşüncesi makul görünmektedir.

Brüksel toplantısından sonra dağılan 14'lerin hangi istikamette olacağı sorusu muhtelif cenahlar tarafından irdelenmeye başlamıştır. Türk basınında Türkes ve arkadaşlarının “yeni bir parti kurmaktansa”, popülaritesi yüksek olup “kurumsallaşmasını” tamamlayamamış AP'de siyaset yapmayı tercih edebilecekleri yorumunda bulunulmuştur. Bu minvalde Türkes'in AP içerisinde kilit noktalarda bulunan “müfrit” milletvekilleri üzerinde ve ordu içerisindeki “genç unsurlar” nezdinde “etkisinin” olduğu ileri sürülen analizde, Türkes'in “AP ile flörtünün”, ordu dâhilindeki gruplarda rahatsızlık yaratacağı zikredilmiştir. Tahlilde, Kabibay'ın temsil ettiği “9'ların” yeni bir parti kurmasının muhtemel olduğu belirtirken, “ilerici ve batıcı” bir programa sahip olacağı düşünülen partinin hem 22 Şubatçılardan destek alıp hem de mevcut partilerden kadro takviyesi alabileceği tahminine yer verilmiştir⁵⁹³.

Konuya mütedair bir İngiliz belgesinde ise, 14'lerin ikiye bölündüğü belirtilerek, Türkes'in Silahlı Kuvvetler ve AP içerisindeki “ateşli milliyetçi” grup üzerinde nüfuzu bulunduğu ancak Türkiye'de yaşanan olaylar (burada 22 Şubat hadisesi kast ediliyor olmalı -y.n.) üzerinde çok fazla tesirinin bulunmadığı ileri sürülmüştür. Buna mukabil Kabibay grubunun “Yön” dergisi, CHP içerisinde “solcu” kanadı temsil eden Kasım Gülek, Nihat Erim ve Suphi Baykam gibi isimlerle münasebetinin olduğu ileri sürülürken, Kabibay ve arkadaşlarının “yeni bir parti kurmak” ile “CHP'ye katılmak” gibi iki seçenekten birisini tercih edebilecekleri öngörülmüştür⁵⁹⁴.

Brüksel toplantısından yaşanan bölünmeye dair bir diğer dış değerlendirme, Fransız Ortadoğu Uzmanı olan Wilhelm Fernau'dan gelmiştir. Türkiye'de, “14'ler, tabii senatörler ve 22 Şubatçılar” olmak üzere üç tane “Neo-Kemalist” grubun mevcut olduğunu ifade eden Fernau; 14'lerin 27 Mayıs'ı Türkiye'nin ekonomik gelişmesi ve modernizasyonu adına vesile olarak fırsat addettiklerini ancak “ne açık bir ideolojilerinin ne de detaylı bir programlarının” mev-

1962, “manidar” durmaktadır. Bu durum, ileride “CKMP” saflarında yaşanacak “ihtilafların” ipuçlarını ortaya koyması açısından dikkatleri çekmektedir.

⁵⁹³ Milliyet, “14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü: 9'lar ve 5'ler”, 1 Ağustos 1962.

⁵⁹⁴ FO 371/163834.

cut olmadığını ileri sürmüştür. Fernau'ya göre ayrıca “örgütlenmiş bir güç olmayan ve açık bir şefi haiz olmayan” 14'lerin, Brüksel toplantısının sonucunda bölünme yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bölünme sonrasında ortaya çıkan iki grubu da değerlendiren yazar, Kabibay grubunun “Batı Avrupa deneyimden istifade eden sol sosyalizm görüşleri” temsil ettiğini; Türkeş grubunun ise “*Nehru*⁵⁹⁵, *İsrail kibbutizmi*⁵⁹⁶ ve her ne kadar Arap orjinli fikirler Türkiye'de sevilmesine de Nasır etkisinden” mülhem olan “İslami kalıplı bir Türk nasyonalizmi” fikrini hayata geçirmeyi tasavvur ettiklerini ileri sürmüştür⁵⁹⁷.

Brüksel toplantısından sonra yaşanan gelişmeler, Türkeş grubu bağlamında, birbiriyle müşterek düşüncelerin yer aldığı mezkûr analizlerin paralelinde seyir göstermiştir. Ancak, Kabibay ve beraber hareket ettiği arkadaşları, bu tarihten itibaren hiçbir zaman Brüksel toplantısı öncesinde olduğu kadar ilgi çekemeyecektir.

Kabibay ile birlikte hareket eden Orhan Erkanlı, Münir Köse-oglu ve Fazıl Akkoyunlu, Brüksel toplantısından çok kısa bir süre sonra Türkiye'ye gelerek kulis çalışmalarına başlamıştır⁵⁹⁸. Yurda döndükten sonra Erkanlı, “ihtilâlciler olarak tanınsak da ihtilâlciler değiliz”⁵⁹⁹ ifadesiyle 22 Şubatçılarla aralarında “mesafe “olduğunu ima etse de, hatıratında da belirttiği üzere Talat Aydemir ile temas kurmuş ancak Aydemir ile anlaşamamıştır⁶⁰⁰. Erkanlı ayrıca “bundan sonra on dörde bölünebilecekleri gibi bu on dört kişinin tekrar bir-

⁵⁹⁵ Hindistan'ın ilk Başbakanı olan Nehru, Türkeş'in Yeni Delhi'de bulunduğu süre zarfında hayattadır. Türkeş hatıratında, Nehru'nun kendisine “panciyak” adlı köy teşkilatından bahsettiğini ve bu teşkilattan oldukça etkilendiğini dile getirmiştir. Bkz. Turgut, s. 290. Ayrıca Türkeş CKMP Genel Başkanı olduktan sonra Ahmet Emin Yalman ile yaptığı bir mülakatta Hindistan'da mevcut olan “pavciyet” isimli mahalli idari teşkilatın oldukça faydalı olduğunu ve yapılabilecek bir idari reformda örnek alınabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Ahmet Emin Yalman, “*Türkeş: Devlet Teşkilatı Ağır ve Pahalı İşliyor' Dedi*”, Yeni Gazete, 12 Eylül 1965.

⁵⁹⁶ 19. yüzyılda ortaya çıkan İsrail'in kuruluş döneminde aktif bir şekilde ve Filistin'in “Yahudileştirilmesinde” pratik bir rol üstlenen “kibbutz” adı verilen “sosyalizan” köylerin temsil ettiği, “Siyonizm” ile “sosyalizmi” bir araya getiren fikir akımıdır.

⁵⁹⁷ Friedrich Wilhelm Fernau, “*İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar*”, Çev. Nihat Türel, YÖN, 16 Ocak 1963.

⁵⁹⁸ Milliyet, “*14'lerden Üçü Yurda Döndü*”, 5 Ağustos 1962.

⁵⁹⁹ Milliyet, “*Erkanlı, Bir İhtilâl Fikrine Karşılız Dedi*”, 6 Ağustos 1962.

⁶⁰⁰ Erkanlı, s. 195.

leşebileceği” sözleri ile Türkeş grubuna da açık kapı bırakmıştır⁶⁰¹.

Bölünen 14'ler içerisinde yer alan majör grubun lideri olarak görülen Kabibay, Erkanlı'nın faaliyetlerinin beklenildiği etkiyi yaratamaması üzere, 16 Ekim 1962 tarihinde yurda geri dönmüştür⁶⁰². Bu ziyaret öncesinde, Akis mecmuasında çıkan bir köşe yazısında, 14'lerin “*kafası en iyi işleyenlerinden*” birisi olarak Kabibay'ın; yapılan “nabız yoklamaları” sonucunda memleketin sosyal ve siyasî kaderinde “lider hüviyetiyle” hiçbir şansının olmadığını idrak etmiş olması gerektiği ifade edilmiştir. Müellif bu minvalde Kabibay'a “İskandinav sosyalizmi”⁶⁰³ üzerine eğilmesi ve “22 Şubatçılarla görünmemesi” koşuluyla “gelişen politika hayatında rolü” olabileceği telkininde bulunmuştur⁶⁰⁴. Kamuoyu önündeki intibai üç aylık süre zarfında bu denli değişen Kabibay, Aydemir'in ifadesiyle, “*birinci gelişindeki vasatı bulamamış*”⁶⁰⁵ ve Dündar Seyhan vasıtasıyla Talat Aydemir'e müracaat etmiştir. Dündar Seyhan Aydemir'e, Kabibay'ın “ya 22 Şubatçıların lideri olması” ya da “Aydemir ile liderlik noktasında Kabibay'a eşit haklar tanınması” şeklinde iki seçenek sunmuş ancak bu teklifler Aydemir'in “*liderlik tecezzi kabul etmez*” reaksiyonu ile reddedilmiştir⁶⁰⁶.

Brüksel'de yaşanan bölünme sonrasında Kabibay ve arkadaşları bekledikleri teveccühü bulamazken, Türkeş ismi bilhassa, AP içerisinde gelişmekte olan “müfrit-mutedil” mücadelesi dâhilinde sıklıkla gündeme gelmiştir. 1962 yılının sonlarında doğru gerçekleşecek olan kongre öncesinde, bilhassa partinin Genel Başkanı olan Ragıp Gümüşpala ile Burhan Apaydın arasında yaşanan mücadele, nitelik değiştirerek parti içerisinde “müfritler” “mutediller” olarak tasnif edilen iki grup arasındaki “çekişmeye” dönüşecektir. Bu noktada, Türkeş'in isminin AP ile birlikte anılması ve Apaydın'a karşı

⁶⁰¹ Milliyet, “*Erkanlı, Bir İhtilâl Fikrine Karşıyız Dedi*”, 6 Ağustos 1962.

⁶⁰² Milliyet, “*14'lerden Kabibay Dün Yurda Döndü*”, 17 Ekim 1962.

⁶⁰³ CHP içerisinde, 60'lı yılların ikinci yarısında oldukça popüler olacak “ortanın solu” siyasetinin savunucuları, ileride tekrar değinileceği üzere, bu siyasete İskandinav sosyalizminden referans göstereceklerdir. CHP ile “organik” bağların mevcut olduğu bu mecmuada, 1962 yılı itibarıyla “İskandinav sosyalizmi” referansı, işbu sebeple dikkat çekici durmaktadır.

⁶⁰⁴ Akis, “*Solda Gelişmeler- Orhan Kabibay: Keşif Kolu*”, 8 Ekim 1962.

⁶⁰⁵ Aydemir, s. 144.

⁶⁰⁶ a.g.e. s. 205.

Gümüşpala'nın Türkeş'in nüfuzu altındaki isimlerle birlikte hareket ediyor olması iddiası⁶⁰⁷, parti içerisinde “derin çatlaklar” oluşmasına meydan verecektir.

Türkeş'in yurda döndükten sonra AP'ye gireceği varsayımı üzerine AP içerisinde birçok yetkili “aleyhte” görüş bildirmiştir. AP İzmir Milletvekili Burhan Apaydın; “*Türkeş AP'nin kapısının içerisinde giremez*”⁶⁰⁸ derken, daha önce değinildiği üzere, Paris'te Türkeş ile görüşmüş olan Cevdet Perin; AP'nin “müfrit sağa” kaydırılmak istendiğini ve Burhan Apaydın'ın bu “çıkışında” haklı olduğunu beyan etmiştir⁶⁰⁹. Ayrıca, İçel Senatörü Cahit Okyavuz; “*Türkeş ile teşkilat mensuplarının fikirleri bağdaşamaz. Türkeş ismi A.P. davasına gölge getirir*”⁶¹⁰ demek suretiyle muhalefet ederken; AP İstanbul Milletvekili Özer Şahingiray, Türkeş'in AP'ye gireceği haberleri üzerine sorulan soruya; “*Türkeş ve çevresinin yeri AP değildir, onların partiye girmesi katiyen olmayacaktır*”⁶¹¹ şeklinde yanıt vermiştir. Bu süreçte AP'den istifa eden İzmir Milletvekili Kadri Özek'in, istifasına gerekçe olarak parti içerisinde mevcut olduğunu iddia ettiği “İrkçi, Turancı, Türkeşçi” grubu adres göstermesi de⁶¹² dikkatleri çeken bir diğer husus olmuştur.

Türkeş, isminin AP ile birlikte zikredildiği ve önemli tenkitlerin beraberinde geldiği bu süreçte bir basın açıklaması yaparak; “*hiçbir partiye angajmanının*” olmadığını ifade ederken, herhangi bir partiye ve ona oy verene 27 Mayıs'tan önce de sonra da herhangi bir düşmanlığının olmadığını ilan etmiştir⁶¹³. Türkeş'in bu son derece politik görünen açıklamasında AP ile olan münasebetine dair haberlere mim koyma çabası görülse de; “herhangi bir partiye ve ona oy verene 27 Mayıs'tan önce de sonra da herhangi bir düşmanlığının olmadığını söylemek suretiyle, hem AP'ye hem de “DP mirasına” sempatik görünme amacı olduğu müşahade edilmektedir. Nitekim Abdi İpekçi, bu beyanata dair yazdığı köşe yazısında, Türkeş'in “AP

⁶⁰⁷ Bkz. Akis, “A.P: İkinci Perde”, 6 Ağustos 1962; Akis, “Gümüşpala Cephesi”, 20 Ağustos 1962; Kim, “AP: Hedef Mutediller”, 12 Eylül 1962.

⁶⁰⁸ Milliyet, “Burhan Apaydın AP'li Yöneticileri İtham Etti”, 3 Ağustos 1962.

⁶⁰⁹ Milliyet, “Bir AP Milletvekiline Göre Kalkınma Hayalden İbarettir”, 5 Ağustos 1962.

⁶¹⁰ Milliyet, “Perin: ‘AP'ye Sağcılar Hâkim Oldu’ Dedi”, 6 Ağustos 1962.

⁶¹¹ Milliyet, “AP Kongrelerinde CHP'ye Çatıldı, Apaydın Yuhalandı”, 6 Ağustos 1962.

⁶¹² Milliyet, “Gümüşpala'ya Açık Mektup”, 18 Ağustos 1962.

⁶¹³ Milli Yol, “Türkeş'in Açıklaması”, 24 Ağustos 1962.

içerisindeki aşırı milliyetçi çevrelerle” olan münasebetini tekzip etmemesi üzerine “mevcut şüphelerin” giderilmediğini, hatta “kuvvetlendiğini” iddia etmiştir⁶¹⁴.

Türkeş’e yakın olan basın ise bu süreçte, daha önce geliştirdiği “beklenen adam”, “geminin kaptanı” gibi sıfatlar kullanmaktan ziyade daha ihtiyatlı bir üslup benimsemiş ve bu meseleyi fazla tahrik etmemiştir. Bununla birlikte, AP içerisindeki Gümüşpala-Apaydın çekişmesinde, Gümüşpala’nın tarafında konumlanmış ve Apaydın; “milliyetçilik düşmanı” ve “İnönü taraftarı” gibi sıfatlarla takbih edilmiştir⁶¹⁵. Bu noktada, Türkeş’e dair eleştirel bir tutumu olan “Kim” mecmuasında, AP içerisindeki mücadelenin muhataplarının “*İrkçılar ve Gümüşpala’nın etrafında birleşenlerle, AP’yi biraz daha iyi bir istikamete götürmek arasında olanlar*”⁶¹⁶ olarak tasvir edilmesi, AP içerisindeki mücadeleye dışarıdan bakanların konumlanmaları açısından ilgi çekici olmuştur.

Söz konusu iklim dairesinde gelişen AP Genel Seçimleri sonucunda Ragıp Gümüşpala tekrar Genel Başkan seçilmiş ve partinin Genel İdare Kurulu üyelerinin tespitinde “müfrit grubun” hâkim olduğu yorumunda bulunulmuştur⁶¹⁷. Konuya dair bir İngiliz belgesinde de, AP kongresine “aşırı milliyetçi” grubun hâkim olduğunu ve Türkeş ile arkadaşlarının Gümüşpala’yı desteklediği ileri sürülmüştür. “Aşırı milliyetçi grubun” Fethi Tevetoğlu, Gökhan Evliya-oğlu, Cevat Önder isimlerinin öncülüğünde örgütlendiği bildirilen belgede, bu grubun İnönü ile uzlaşmaz olduğu ve Türkeş ile olan “açık iltisaktan” ötürü, Türkeş’in yurda dönüp, AP’ye geçebileceği öngörüsünde bulunulmuştur⁶¹⁸. Nitekim Türkeş’e yakın olan “Millî Yol” mecmuası da, seçimleri “milliyetçilerin” kazandığı ifadesini kullanırken, seçim sonuçlarını, AP’nin “yaşayan bir ölü” olmamama noktasında “dönüm noktası” olarak yorumlayarak, AP’nin “İnönist” basın tarafından propaganda edilen zümrenin elinden kurtulduğunu ileri sürmüştür⁶¹⁹.

⁶¹⁴ Abdi İpekçi, “Türkeş’in Açıklaması”, Milliyet, 23 Ağustos 1962.

⁶¹⁵ Milli Yol, “Apaydın Hücumda”, 10 Ağustos 1962.

⁶¹⁶ Kim, “Asıl Kindarlar”, 12 Eylül 1962.

⁶¹⁷ Milliyet, “AP Kongresine Müfritler Hakim Oldu”, 2 Aralık 1962.

⁶¹⁸ FO 371/163834.

⁶¹⁹ Milli Yol, “Dönüm Noktası”, 7 Aralık 1962.

Türkeş kliğinin AP ile yaşadığı “flört” ile birlikte tekrar popüler olması, dağılan 14’ler grubu ile münasebetlere de yansımış ve tekrar “bir araya” gelme konusu gündeme gelmiştir. Vazifeleri gereği 2 yıllık mecburî hizmetlerini tamamlayan üyeler, Yunanistan’da “tekrar bir araya gelme” ve durum değerlendirme kararı almışlardır. Bu gelişme İngiliz belgelerine, Türkeş ile Kabibay arasındaki “ihtilafın giderilebileceği ve Türkeş ile Kabibay’ın müşterek liderliğinde, bu grubun “tekrar bir arada hareket edebileceği” yorumuyla yansımıştır⁶²⁰. Türk basınında ise, 14’lerin “22 Şubatçılardan” ümidi kestiği ve Türkeş’in lider olarak ilan edilmesinin oldukça muhtemel olduğu öne sürülmüştür⁶²¹. Neticesinde buluşma gerçekleşmişse de, taraflar arasında “liderlik tartışması” tekerrür etmiş ve herhangi bir sonuç alınamamıştır⁶²².

⁶²⁰ FO 371/ 163834.

⁶²¹ Cumhuriyet, 12 Kasım 1962.

⁶²² Altuğ, s. 123; Esin, s. 236.

“Türkeş’in Yurda Geri Dönüşü, 21 Mayıs Olayları ve Bir Devrin Sonu”

Türkeş’in Yurda Dönüşü ve AP ile Münasebetleri

Alparslan Türkeş, 26 ay süren bir aradan sonra, 21 Şubat 1963 tarihinde Türkiye’ye geri dönmüştür. Bulgaristan’da sosyalist bir idare hâkim olduğu için tedbiren Yunanistan üzerinden yola çıkan Türkeş ve beraber seyahat ettiği Numan Esin, Batı Trakya’da mukim olan bir dizi Türk cemiyeti ile de temas kurmuştur⁶²³. Türkeş, kendisine “izinli mi yoksa müstafi” olarak mı Türkiye’ye geldiğine dair soru soran gazetecilere; “*ben hiçbir zaman memur olmadım olmam da*” cevabını vermek suretiyle temelli olarak geri dönüş yaptığının sinyallerini vermiştir⁶²⁴.

14’lerden Mustafa Kaplan ve Rifat Baykal tarafından Edirne’de karşılanan Türkeş, bu şehirde üç gün kaldıktan sonra İstanbul’a geçmiştir. İstanbul’da Türkçü gençlerin çoğunlukta olduğu ve içerisinde dönemin CKMP milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu⁶²⁵

⁶²³ Tekin, s.198.Eserde Türkeş’in yanında seyahat eden isim “sehven” Muzaffer Özdağ olarak belirtilmiştir. Oysa hem dönemin gazetelerinde hem de Türkeş ve Esin’in hatıratlarında durum hadisenin burada belirtildiği üzere gerçekleştiği bilgisi mevcuttur. Bkz. Turgut, s. 341; Esin, s. 237.

⁶²⁴ Milliyet, “*Türkeş ile Esin Edirne’ye Geldi*”, 22 Şubat 1963.

⁶²⁵ Türkeş’in CKMP’de siyasi hayata girmesinde oldukça etkili olacak olan İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, mütedeyyin kimliğine rağmen Türkçü çevrelerle oldukça iyi bir iletişim halinde olmuştur. Atsız’dan tevarüs eden “Orkun” dergisinin, 1962 yılında tekrar çıkmasını, imtiyaz sahibi olmak suretiyle, temin eden Yılanlıoğlu’na yönelik “Ötüken” dergisinde de anekdotlar bulunmaktadır. Bu anekdotlardan bir tanesinde, Ötüken dergisine yollanan bir mektuba Atsız’ın yanına, ‘kafatasçı’ ibaresinin eklenmiş olması üzerine Atsız; ‘*mektubu yollayanın kafatasını Yılanlıoğlu’na gönderin, zira o baytardır*’ sözlerini sarf etmiştir. Bkz. Atsız, “İki Türü ‘Kafatasçı’”, Ötüken, 15 Ekim 1964. Türkeş’li CKMP’nin girdiği ilk seçimden sonra Kastamonu Milletvekili olacak olan Yılanlıoğlu, 12 Eylül sonrası kapatılan MHP yerine kurulacak olan Muhafazakâr Parti’nin de Genel Başkanlığı’nı yürütecektir. Bkz. Tanıl Bora-Kemal Can, *Devlet Ocak Dergâh: 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, 9.B, İletişim Yayınları, İstanbul,2009, s. 256.

ve Hami Tezkan'ın da bulunduğu⁶²⁶ yaklaşık 500 kişilik kalabalık tarafından karşılanan Türkeş; basın açıklaması yaparak, bundan sonra nasıl bir istikamet göstereceği yolunda beyanat vermiştir. 27 Mayıs'ın "iktidarda bulunan bir partiyi silah zoruyla indirerek yerine muhalefet partisini oturtmak" amacıyla yapılmadığını ileri süren Türkeş, amaçlarının "Türk Rönesansını" gerçekleştirmek olduğunu dile getirmiştir. Türkeş; "Siyasî bir partiye iltihak edip etmeyeceği" hakkında sorulan bir soruya ise *"bizi şu veya bu siyasî teşekküle izafe etmek yerine, bütün milletin sadece hadimi olarak kabul etmek gerekir"* demek suretiyle cevap vermiştir⁶²⁷.

Alparslan Türkeş'in yurda dönüşü, kendisini "Havadis" gazetesini günlerinden itibaren destekleyen Hami Tezkan-Gökhan Evliyaoğlu'nun çıkardığı "Yeni İstanbul" gazetesi tarafından "memnuniyetle" karşılanmıştır. Milliyetçi-muhafazakâr camianın tanınmış romancılarından Tarık Buğra; "Türkeş, 27 Mayıs sürecinde azınlık tarafından ezilmek isteyen geniş çoğunluğun hissini kazanabilecek-tir"⁶²⁸ demek suretiyle desteğini ilan ederken, gazetenin başyazarı ve elan AP milletvekili olan Gökhan Evliyaoğlu, Türkeş hakkında bir köşe yazısı dizisi başlatarak, Türkeş'in "Başbakanlık Müsteşarlığı" döneminden sitayişle bahsetmiştir. O dönemde Türkeş'in, "CHP tarafından rehin alınmak" istenen ihtilâli, Türk Milleti'nin çoğunluğu doğrultusunda yönlendirmek istediğini düşünen Evliyaoğlu'na göre "ne Türkeş'in AP içinde siyasî bir faaliyette bulunmak ne de AP'nin Türkeş ile birlikte hususi bir aksiyonda bulunma gibi bir gayreti" bulunmamaktadır. Bununla birlikte "zaman zaman" veya "her zaman" AP ile Türkeş'in aynı paralelde hareket etmesi her iki taraf açısından da kazanç olacaktır⁶²⁹. Görüldüğü üzere Evliyaoğlu

⁶²⁶ Bu bilgi, Türkeş'e Edirne'den itibaren refakat eden "Yeni İstanbul" gazetesi muhabiri Yücel Hacaloğlu'ndan alınmıştır. Bkz. *60'lılardan Vatan...*, s. 445.

⁶²⁷ Milliyet, "Türkeş Faaliyete Geçeceğini Bildirdi", 24 Şubat 1963.

⁶²⁸ Tarık Buğra, "Türkeş'in Şansı", Yeni İstanbul, 25 Şubat 1963.

⁶²⁹ Gökhan Evliyaoğlu, "Demokrat Parti- Adalet Partisi- Yeni İstanbul ve Alparslan Türkeş", Yeni İstanbul, 7 Mart 1963. Evliyaoğlu tarafından yazılan ve 3 Mart'tan 7 Mart'a kadar neşredilen yazı dizisi, İnönü tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. Bunun üzerine bizzat İnönü imzasıyla mecliste, Evliyaoğlu'nun "İstanbul'da mün-teşir Yeni İstanbul Gazetesinin 5.3.1963 ve 6.3.1963 tarihli nüshalarında yayınlanan «Demokrat Parti -Adalet Partisi- Yeni İstanbul ve Alpaslan Türkeş» başlıklı başmakale ile "Anayasa düzeni, milli güvenlik ile huzuru" bozduğu gerekçesiyle "yasama dokunul-

Türkeş'ten övgüyle bahsederken, Türkeş ve AP meselesine politik bir yaklaşım getirerek desteğini örtük bir şekilde dile getirecektir.

Türkeş'in ve Türkeş'e yakın olan kaynakların AP meselesine dair temkinli ifadeler kullanmasının altında, Türkeş'in yurda dönüşünün AP Genel Merkezi tarafından endişe ile yaklaşması keyfiyeti yer almıştır. Bu meyanda, iki ay önce gerçekleşen başkanlık seçimlerinde Türkeş tarafından desteklendiği iddia edilen Ragıp Gümüşpala'nın "*Türkeş AP kapısından içeri giremez*" dediği iddia edilmiş⁶³⁰ ve AP Temsilciler kurulu ile Genel İdare Kurulu'nun teşkilatlara bir tamim göndererek, "*AP dışında hiç kimseye hele de cuntacı ve ihtilâlcî kimselere iltifat edilmemesi*"⁶³¹ direktifi verdiği ileri sürülmüştür. Her ne kadar, AP'nin Türkeş'e cephe aldığı yönünde haberler Türkeş'e yakın kaynaklar tarafından tekzip edilmiş olsa da⁶³², AP'ye yakın olan isimlerin bu hususta değerlendirmeleri, rahatsızlığı tezahür edici nitelikte olmuştur.

Türkeş'in yurda dönüşü üzerine, başyazarının "*artık Kızılay'da kısa pantolonla gezmediği müddetçe haber konusu olamaz*"⁶³³ şeklinde yorum yaptığı Kim mecmuası, aynı sayısında paradoksal bir şekilde iki AP'li yazara yer vermek suretiyle Türkeş'in AP ile olan münasebetine dair tahliller aktarmıştır. AP'li yazar Mümtaz Faik Fenik, Türkeş'in yurda dönüşü sonrası yapılan karşılama ve basında yer alan haberlerin abartılı olduğunu zira memleketin kalkınmasında "fındık kadar yararı" olmayan, memlekete "huzur ve istiklal" getirmeyen Türkeş'e "vatanı kurtaran aslan" muamelesi yapılamayacağını dile getirmiştir. Fenik'e göre Türkeş ya "siyasî parti kurmak" ya da "hazır olan bir siyasî partiye konmak" istemektedir ve bütün bu hazırlıklar bunun vesikası niteliğindedir. Bu minvalde AP ile alâkalı

mazlığının" kaldırılması talep edilmiştir. Talep, meclis tarafından reddedilmiştir. Bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:31, Dönem:1, Toplantı:3, Birleşim:110, 22 Haziran 1964, s. 664.

⁶³⁰ Milliyet, "Gümüşpala, 'Türkeş AP'ye Giremez' Dedi", 22 Şubat 1963. Gümüşpala'nın Türkeş tarafından desteklendiği dönemde bile, aslında bu "ilişkiden" rahatsız olduğu ve Türkeş'e yakın olan AP milletvekillerini "gizli ibareli" bir mektupla dönemin Cumhurbaşkanı Gürsel'e ifşa ettiği yönünde iddialar mevcuttur. Bkz. Kim, "AP: Evrak-ı Metruke", 4 Ekim 1962.

⁶³¹ Cumhuriyet, 3 Mart 1963.

⁶³² Yeni İstanbul, "AP ve Türkeş ile İlgili Haberler Yalan", 4 Mart 1963.

⁶³³ Özcan Ergüder, "Bay Alparslan Türkeş", Kim, 6 Mart 1963.

“şayialar” çıktığını ileri süren Fenik, “*demokratik nizamın müdafii ve milli hâkimiyet prensibine bağlı olan teşkilattan*” Türkiye’ye teveccüh gelmeyeceğini iddia etmiştir⁶³⁴. Türkiye üzerine aynı mecmuada köşe yazısı kaleme alan AP’li Cehdi Şahingiray ise, Türkiye’nin AP “saflarına sığınmaya çalıştığını” ve “Turancılık”, “ırkçılık” gibi hayallerini, “saf, temiz” AP’lilerin “milliyetçilik” duygularını istismar etmek suretiyle gerçekleştirmek istediğini beyan etmiştir. Ancak Şahingiray’a göre 27 Mayıs günü AP teşkilatı, “*kendisini hançerleyen, halen kapanmayan derin ve acısı dinmeyen yarayı açan*” Türkiye’yi unutmamıştır. Bundan ötürü, “*Türkiye’nin değil Adalet Partisi içinde, bu vatanda dahi yeri yoktur*”⁶³⁵.

AP’li iki yazardan iktibas edilen cümlelerden, Türkiye meselesinin, en azından, AP içerisinde belirli bir kesim tarafından kaygıyla izlendiği müşahade edilmektedir. Bilhassa Şahingiray tarafından, Türkiye’nin 27 Mayıs içerisindeki etkin rolünün gündeme getirilmesinde, parti içerisindeki “DP bakiyesini/mirasını” harekete geçirme insiyakı tebarüz etmektedir. Burada mevcut olan kaygı kadar dikkat çekici olan bir diğer nokta ise 27 Mayıs sürecinin “diğer muhatabı” olan CHPLi zümrenin, Türkiye-AP ilişkisinden duyduğu “rahatsızlık” olmuştur. Bu minvalde “Kim” mecmuasının AP’li yazarlara kapı açması önemli bir karine teşkil ettirmiştir. 27 Mayıs sürecinden itibaren “Kim” mecmuası ile paralel bir yayın anlayışını haiz olan “Akis” mecmuası da, CHP’li zümrenin Türkiye-AP ilişkisinden “rahatsızlık” duyduğu tezini destekleyecek malzemeler içermektedir.

Akis dergisinde neşredilen, AP’nin “heterojen” bir yapıya sahip olduğu belirtilen imzasız bir yazıda, “*DP’den en az CHP kadar nefret eden belirli bir mektebin salıklerinin*” AP’yi kurduğunu ve zamanlamanın Türkiye’nin Başbakanlık Müsteşarlığı dönemine tesadüf ettiği vurgulanmıştır. Bundan ötürü yazar; Türkiye’nin “yurda dönüşü” ve AP ile irtibatına dair haberlerin, AP içerisindeki “*menşei DP’ye dayananlar*” ile “*ötekiler*” arasındaki “*keşmekeşi*” vazih hale getirdiği ve zaman içerisinde AP’nin, “hangi tarafı” temsil ettiğini ortaya koyacağı sözlerini sarf etmiştir⁶³⁶. İfadelerden anlaşılacağı üzere yazar,

⁶³⁴ Mümtaz Faik Fenik, “*Türkiye’ye Kim İnanır*”, Kim, 6 Mart 1963.

⁶³⁵ Cehdi Şahingiray, “*Türkiye’nin Sapladığı Hançer Yarası Halen Kapanmadı*”, KİM, 6 Mart 1963.

⁶³⁶ Akis, “*Evli Evine*”, 2 Mart 1963.

AP'nin “*menşei DP'ye dayanan*” formatını tercih etmiş ve “ötekiler” olarak tarif ettiği klişe yönelik “evli evine” deyimini kullanma ihtiyacını hissetmiştir. Dergide yayınlanan başka bir analiz yazısında ise, AP'nin “iki kaynaktan” kuvvetli olarak beslendiğini, bunların birincisini “eski DP'lilerin” bir diğerini de “Eminsu'ların” teşkil ettiği ifade edilmiştir. Nitekim habere göre, bu grupların, “*ihtilâlin ilk günlerinde birinci planda bulunan ve yapılan her şeyde birinci planda sorumluluğu olan*” Türkeş'e mukavemet etmesinde “şaşılacak bir taraf” olmadığı gibi “iş bir rejim meselesi” haline geldiğinde AP'liler “*Türkeş'in Nasyonal Sosyalist rejimine İnönü İdaresini 'ehven-i şer' olarak*” tercih etmektedir⁶³⁷.

Türkeş'in AP ile flörtünün resmedildiği bu süreçte, görüldüğü üzere hem AP içerisinden hem de dönemin “müesses nizamını” temsil eden çevrelerden itirazların geldiği gözlemlenebilmektedir. Burada dikkatleri çeken esas nokta, 27 Mayıs bağlamında “iki zıt kutbu” teşkil eden kaynakların da, Türkeş'e itiraz noktasında, 27 Mayıs ile olan irtibatını gündeme getirmesi olmuştur.

“Huzur ve Yükselme Derneği”

Yurda döndükten sonra “yeni bir siyasî parti kuracağı” ya da “AP'ye iltihak edeceği” söylenen ve bu ekseninde hem “AP içerisinden” hem de basından itirazların yükseldiği Türkeş, bu gelişmelere cevaben yeni bir dernek ihdas etmeye teşebbüs etmiştir.

Türkeş, “Huzur ve Yükselme Derneği'nin” kurulacağını kamuoyuna ilan etmeden önce, dönemin yayın organlarında çeşitli “varsayımlar” ortaya atılmıştır. Bu hususta, Türk basınında çıktığı tespit edilen ilk haberde, Türkeş tarafından bir dernek kurulacağı ve 14'lerin “kurması beklenen partinin” nüvesinin bu cemiyet üzerinden teşkil edeceği ileri sürülürken⁶³⁸, Kabibay ve Erkanlı'nın da aralarında olduğu 14'lerin üyelerinden müteşekkil bir grupla toplantı yapan Türkeş'in Atatürkçü bir dernek kuracağı iddiası ortaya atılmıştır⁶³⁹.

⁶³⁷ Akis, “AP: Aşiret Kavgası”, 2 Mart 1963.

⁶³⁸ Cumhuriyet, 14 Mart 1963.

⁶³⁹ Milliyet, “Erkanlı Geldi, 14'ler Dernek Kuruyor”, 23 Mart 1963.

Bu haberlerden kısa bir süre sonra Türkiye, “*Türk Milletine Beyanname*” başlığı altında yaptığı bir açıklamayla, sembolik önemi haiz olan bir tarih olan 19 Mayıs gününde⁶⁴⁰ “*Huzur ve Yükselme Derneği*”⁶⁴¹ adı altında bir dernek kurulacağını ilan etmiştir. Huzur ve Yükselme Derneği’nde CKMP’den, YTP’den, AP’den, 14’lerden ve üniversiteden birçok kurucu olacağını zikreden Türkiye; derneğin hedeflerini, “istismar edilerek hedefinden uzaklaştırılan” 27 Mayıs’ın, “esas gayelerine” matuf olacağı ileri sürülen derneğin “*ülkü ve doktrinleri*”; “milliyetçilik, ülkücülük, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, halkçılık, gelişmecilik ve hürriyetçilik, ahlakçılık⁶⁴², endüstricilik ve teknikçilik” prensipleriyle sıralamıştır. Türkiye “komünizm” tehlikesine işaret etmiş ve Turancılık ile ilgili sorulan bir soru üzerine “*Bir Nato subayı olarak tüm Türklerin birleşme imkânı olmadığını biliyorum, Turancılık ilmî bir konudur, Türk fikir tarihine bakmak lazım*” cevabını vermiştir. 9 prensip içerisinde sıralan “toplumculuk” ilkesine de açıklık getiren Türkiye; bu ilkenin “sosyalizm” anlamına gelmediğini, bu prensiple “özel teşebbüslerin yetersiz kaldığı” yerlerde ilmî esas ve plan dâhilinde “devlet müdahalesinin” ve “sosyal yardımlaşma teşkilatının” kurulmasının savunulduğunu ifade etmiştir⁶⁴³.

⁶⁴⁰ Derneğin kuruluş tarihinin daha sonradan 27 Mayıs günü olarak kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Zira dernek 19 Mayıs tarihinde açılmadığı gibi hem 21 Mayıs kararnamesinde, hem de Numan Esin ile Talat Aydemir’in hatıratında, derneğin açılması düşünülen tarihin 27 Mayıs 1963 günü olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Milliyet, “*21 Mayıs Sanıkları İçin Hazırlanan Kararname Açıklandı*”, 8 Haziran 1963; Er, s. 193; Aydemir, s. 195.

⁶⁴¹ Numan Esin, Alparslan Türkiye’in; “memleketin huzura ve kalkınmaya ihtiyacı” var ancak “kalkınma” yıpranmış bir kelimedir onun yerine “yükseliş” diyelim demek suretiyle derneğin ismini belirlediğini dile getirmiştir. Bkz. Esin, s. 237.

⁶⁴² Kemal Fedai Coşkun tarafından çıkarılan ve aşırı milliyetçi-muhafazakâr bir nitelik taşıyan “*Fedai*” mecmuası; “*yalnız bir asker değil, Türk milliyetçiliğinin bir numaralı aksiyon adamı*” olarak tarif ettiği Türkiye’in “ahlakçılık” ilkesini İslamiyet ile “açıkladığını” ve “eski gelenekleri İslam tornasından geçirmek” idealini taşıdığını iddia etmektedir. Bkz. Fedai, “*İslamiyet ve Türkiye*”, Eylül 1963. Her ne kadar bu tanımlama, yapıldığı dönem itibarıyla “abartılı” görünse de, ileride tafsilatına girileceği üzere, 9 Işık’ın “ahlakçılık” ilkesi zaman içerisinde revize olarak “seküler” tondan, “İslami” bir çerçeveye dönüşecektir.

⁶⁴³ Yeni İstanbul, “*Alparslan Türkiye: Millet Tarafsız, İtibarlı bir Hükümet İstiyor*”, 3 Mayıs 1963.

Türkeş'in ilan etmiş olduğu beyannameden anlaşılacağı üzere, bu derneği basit bir sivil toplum oluşumundan ziyade “devleti yönetmeye talip” bir müessesenin çekirdeği olarak düşündüğü müşahede edilmektedir. Türkeş, derneğin kurucuları arasında saydığı müesseye ve tüzel kimliklerden, dönemin “CHP dışı” bütün güçlerini dernek içinde temerküz etmeyi hedeflediği fark edilmektedir. Numan Esin bu bağlamda, Türkeş'e “*bu bir çeşit Türk Milliyetçileri Derneği*” oluyor demek suretiyle itiraz getirdiğini ileri sürmüştür⁶⁴⁴. Türkeş'in ilk defa Esin ve Özdağ'a yazdığı mektupta dile getirdiği ve “9 Işık” doktrinin ilk “çekirdeği” sayılabilecek prensipler içerisinde yer alan “Öz Türkçecilik” ilkesinin, prensiplerin revize edildiği mevcut halde yer almaması da “CHP karşısında geniş koalisyon” hedefi etrafında düşünülebilir. Zira milliyetçi-muhafazakâr akımda “öz Türkçecilik”, “Kemalist dönem inkılaplarına” dair en popüler eleştiri konularından birisi olmuştur. Ayrıca bu “beyanname” ile yakın dönemde kurulan “Türkçüler Derneği'nin”, 9 Işıkla oldukça benzerlik taşıyan “9 Yasası” içerisinde “arınmış Türkçeciyiz” ilkesinin yer alması⁶⁴⁵ ve MBK döneminden itibaren “İrkçı-Turancı” kimlikle itham edilen Türkeş'in, “Turancılık fikrinin reel olmadığına” dair çıkışı, Türkeş'in kamuoyunu “Türkçüler” ile “organik” bir ilişki içerisinde olmadığını ikna etmeye yönelik bir çaba olarak da düşünülebilir nitelikte olmuştur.

“Ülkü ve Kültür Birliği” projesinin açık bir ihyası olarak tavsif edilen ve tüzüğünün Muzaffer Özdağ tarafından yazıldığı öne sürülen⁶⁴⁶ Huzur ve Yükselme Derneği'nin, kurucuları olarak Türkeş; Özdağ, Baykal, AP milletvekili Zühtü Pehlivanlı, CKMP milletvekillerinden Mustafa Kemal Erkovan ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Esin, s. 238. Hatırlanacağı üzere Türk Milliyetçileri Derneği, 1951 yılında CHP karşısında “geniş bir koalisyonu” ihtiva etmiş ve 1953 yılında Demokrat Parti tarafından kapatılmıştır.

⁶⁴⁵ Orkun, “*Türk Milletine Çağın*”, Şubat 1962.

⁶⁴⁶ Örtülü, s. 279.

⁶⁴⁷ Yılanlıoğlu'nun sahibi olduğu “Orkun” dergisinin Nisan 1963 tarihli sayısında, “*Huzur ve Kalkınma*” başlıklı bir imzasız köşe yazısı yayınlanmıştır. “Huzur” kavramının, modern ve demokratik toplumların temeli olduğu savunulan yazıda, toplumların “iktisadi” ve “kültürel” anlamda toplumca kalkınabilmeleri için “huzuru” yerleştirmenin “zaruri” olduğu tespiti yapılmıştır. Bkz. Orkun, “*Huzur ve Kalkınma*”, Nisan 1963.

isimlerini zikretmiştir⁶⁴⁸. Derneğin tüzüğünü kaleme aldığı iddia edilen Özdağ ise, derneğin ana gayelerini şu maddeler eşliğinde sıralamıştır:

- “Millî ihtiyaç ve temayüllerin göstereceği istikamette hızla yükselip milletçe manevi huzur ve maddi refaha ulaşmak için gereken müsterek hedef ve gayeleri araştırmak ve yaymak.”
- “İç barışa, vatandaşlar arasında kardeşçe münasebete engel olan içtimali, iktisadi ve bilhassa siyasî hataları tespit ederek, ilmin, tarihin ve tecrübenin rehberliğinde giderme çarelerini araştırmak ve bulunan çarelerin milletçe benimsenmesi için gayret sarf etmek ve bu çarelerin uygulanmasını kolaylaştırmak.”
- “Fert ve cemiyet münasebetlerinde, millî vahdet ve manevi huzurun tahakkukuna ve muasır medeniyet seviyesine erişmek gayretinin artmasına, dolayısıyla bu gayelerin elde edilmesine yardımcı olmak
- “İktisadi istiklalimizin ve millî refahımızın süratle tahakkuku için: a) Sermayenin büyük kısmına fertlerin sahip olacağı anonim teşebbüsler şeklinde sınaî kuruluşu çabuklaştıracak, b) Ferdi teşebbüsü tahrik ve teşvik edecek sermaye ve emek piyasasında emniyeti, itimadı ve adaleti müstakar hale getirecek, c) Devlet teşebbüslerini, umumiyetle külfetli amme hizmetlerine teksif edecek, kar değil ferdi teşebbüse hizmet ve himmet mantığını benimsemiş devlet zihniyetinin doğmasını mümkün kılacak çareleri ve müstakar tedbirleri araştırmak ve bulmak”

Özdağ, siyasî parti programı hüviyetinde görünen bu maddelerin etrafında kurulacak derneğin ayrıca doktrin ve prensiplerini kamuoyuna yaymak amacıyla bir “yayın kolunun” oluşturulacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte Özdağ, söz konusu “yayın kolunun” ilk önce Alparslan Türkeş ile arkadaşları tarafından başlatılacak, “radikal, reformist, milliyetçi” çalışmaların esası ile “heyete hâkim doktrinin 9 ana ilkesini” izah etmek amacıyla “300-400” sayfa civarında bir kitabın yayınlanacağını, daha sonra da muhtelif kitaplar neşrederek, derneğin basın ile olan irtibatını temin edeceğini ilan etmiştir⁶⁴⁹.

⁶⁴⁸ Turgut, s. 368.

⁶⁴⁹ Yeni İstanbul, “Muzaffer Özdağ: Derneğin Gayesi”, 8 Mayıs 1963.

Türkeş ve arkadaşları tarafından bir hayli iddialı hedefleri haiz olarak kurulacağı düşünülen bu derneğin, kurulması mümkün olmamıştır. Zira derneğin kurulması tasavvur edilen zaman diliminde, 27 Mayıs sürecinin “artçı depremi” sayılabilecek olan 20-21 Mayıs olayları gerçekleşecek ve bu derneğin mevcudiyeti, Türkeş ve arkadaşları açısından problemi teşkil edecektir.

20-21 Mayıs Olayları ve Türkeş

Türkeş'in yurtdışından döndüğü Şubat 1963 tarihi, ordu içerisinde 27 Mayıs sonrası kurulan düzenden rahatsızlıkları “aşikâr” hale gelmiş Talat Aydemir ve cuntasının, 22 Şubat kalkışmasının “yarım” kalmasından sonra, hız kaybetmeden yeni bir ihtilâl arayışı içerisinde hazırlıklar yaptığı bir döneme tesadüf etmiştir. “Yurda dönüş” kısmında belirtildiği üzere Türkeş, yurda adım attığı andan itibaren 22 Şubatçı olarak nitelendirilen cuntanın radarına girmiş ve Talat Aydemir tarafından ziyaret edilmiştir⁶⁵⁰. 22 Şubat sürecinde müşahade edildiği veçhiyle birbirlerine “çok yakın” davranmayan bu iki kişinin, özellikle Aydemir'e, Dünder Seyhan vasıtasıyla “Kabibay'ın liderliği” teklifinin yapılmasından sonra yakınlaşma zemini bulunduğu ihtimali makul görünebilir. Ayrıca Aydemir'in anılarında da tespit ettiği üzere, Türkeş'in, dönemin “İnönü muhalifi milliyetçi-muhafazakâr” kesiminde ciddi bir karşılığının olmasının da⁶⁵¹ Aydemir'i Türkeş ile bir arada hareket etme düşüncesine sevk etmiş olması muhtemeldir.

İki grubun hangi sebeplerle yakınlaşma zemini bulduğu hususu müphem görünse de, 22 Şubatçılardan Mustafa Ok'un iki grubu birleştirme çabası içerisine girdiği ve bu amacını Türkeş'e ilettiği bilinmektedir⁶⁵². 14'lerin Türkeş kanadına yakın olan isimlerinden Numan Esin birleşme teklifi karşısında, kendisinin ve Mustafa

⁶⁵⁰ Aydemir, hatıratında Türkeş'i, “aynı Kabibay'ın gelişinde olduğu gibi karşılatma lüzumu gördüğünü ve bundan ötürü, Türkeş'in Ankara'ya avdetinde 22 Şubatçılardan Bahtiyar Yalta, Mustafa Ok ve Fethi Gürcan'ı görevlendirdiğini kendisinin de bir gün sonra “nezaket” ziyaretine gittiğini ifade etmiştir. Bkz. Aydemir, s. 149; Aydemir'in Türkeş'i ziyareti için ayrıca bkz. Turgut, s. 349.

⁶⁵¹ Aydemir, s. 149.

⁶⁵² Aydemir, s. 150; Turgut, s. 351; Esin, s. 241; Er, s. 191.

Kaplan ile Ahmet Er'in bu fikre karşı çıktığını fakat Türkeş'in "gücümüzü toparlayıp bakalım, elverişli olursa gireriz" "havasında" olduğunu, Muzaffer Özdağ ile Rıfat Baykal'ın da Türkeş ile mutabık olduğunu ileri sürmüştür⁶⁵³. Ahmet Er de bu hususta kendisinin "karşı çıktığını" ve Mustafa Kaplan'ın da kendisine iştirak ettiğini ancak Rıfat Baykal ile Muzaffer Özdağ'ın, Talat Aydemir ile görüşme fikrinde olduğunu dile getirmiştir⁶⁵⁴.

Bu gelişmelerin neticesinde Türkeş'in fikri galebe çalmış ve 10 Nisan 1963 günü, "21 Mayıs Kararnamesi'ne", "Taş Ocağı Zirvesi" olarak geçecek olan Dikmen toplantısı gerçekleşmiştir. Dönemin Ankara'sına göre "zirvede mutena bir mevkii" olarak tespit edilen Dikmen'e Türkeş yanında "kendisiyle paralel düşündüğü" belirtilen Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal ile iştirak etmiş buna mukabil Talat Aydemir, Türkeş grubu ile birleşme taraftarı olan Mustafa Ok ve Bahtiyar Yalta ile toplantıya katılmıştır⁶⁵⁵. Alparslan Türkeş, iki ekibin liderinin refiklerinden uzakta, baş başa konuştuğu ve "düello gibi zirve" olarak tarif edilen toplantıda Aydemir'e kendi liderliği altında birleşmeyi ve faaliyetlerini bir siyasî çatı altında devam ettirmeyi teklif ettiğini ancak Aydemir'in cevaben "sizin liderliğiniz kabul edilemez çünkü hem Turancı olarak tanınıyorsunuz hem de DP sempatisini, AP'li olarak tanınıyorsunuz ayrıca biz memlekete hizmet edileceği kanaatindeyiz" ifadelerini kullandığını ileri sürmüştür⁶⁵⁶. Talat Aydemir ayrıca, Türkeş'e "İrkçi-Turancı tanınıyorsunuz, biz gerici tabana basmak istemiyoruz, ilk önce Atatürkçü olduğunuzu ispat eder deklarasyonlar yayınlayın" diyerek telkinde bulunduğunu buna mukabil Türkeş'in ise "bunlar CHP'lilerin uydurmasıdır, ben Türkiye'de ve dünyada tanınmış bir liderim şayet 22 Şubatçılar liderliğimi kabul eder, emrim altına girerse birleşme olur" şeklinde yanıt verdiğini iddia etmiştir⁶⁵⁷.

Hatıra kabilinden eserlerde sıklıkla rastlanacak öznel ifadelerin mevcut olduğu iki hatıratı çıkarılacak ortak sonuç, Türkeş'in liderlik meselesinde ısrarcı olması ve Aydemir'in "karşı argüman" olarak Türkeş nezdinde oldukça revaçta olan "İrkçi-Turancı" inti-

⁶⁵³ Esin, s. 241.

⁶⁵⁴ Er, s. 192.

⁶⁵⁵ Aydemir, s. 157; Turgut, s. 351.

⁶⁵⁶ Turgut, s. 352.

⁶⁵⁷ Aydemir, s. 157.

baini kullanarak bu teklifi reddetmesi olmuştur. Böylece iki grup arasında birleşme imkânları ortadan kalkmış ve iki grup, bilindiği kadarıyla bir daha temas kurmamıştır.

21 Mayıs günü, Talat Aydemir, “yeni bir ihtilâl denemesine” teşebbüs etmiş ancak bu “kalkışma girişimi” yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkeş hatıratında, 20 Mayıs günü evinde CKMP Senatörü Hazım Dağlı, CKMP milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve AP Milletvekili Gökhan Evliyaoğlu’nun da hazır bulunduğu bir ortamda kapısının çalınarak, Aydemir’e bağlı bir asker tarafından “harekâtın haber verildiğini” ileri sürmüştür. Türkeş, durumu fark eden Evliyaoğlu’nun, Gümüşpala’yı arayarak, CKMP milletvekili Fuat Uluç’un ise o dönemde Başbakan Yardımcısı olan Hasan Dinçer’e müracaat ederek, harekât konusunda hükümeti uyardıklarını iddia etmiştir⁶⁵⁸. Ancak, Türkeş “mahkemede yaptığı savunmanın” metnini ihtiva eden “Bazı Gerçekler” adlı eserde, akşam saat 19.00 sularında, “kalkışmaya” dair haber aldığını ve bu bilgiyi hemen İsmail Hakkı Yılanlıoğlu’na ulaştırdığını ifade etmiştir⁶⁵⁹. Ayrıca Talat Aydemir hem de o dönemde Türkeş ile birlikte hareket eden Ahmet Er ve Numan Esin, 20 Mayıs akşamı “kalkışmayı” bir şekilde haber alan⁶⁶⁰ Türkeş’in İsmail Hakkı Yılanlıoğlu’nu aramak suretiyle Hasan Dinçer’i istihbar ettiğini ileri sürmüştür⁶⁶¹. Konuyu irdeleyen bir İngiliz belgesinde de, 21 Mayıs öncesinde Aydemir, Türkeş, Ataklı ve Menteş’in beraber hareket ettikleri⁶⁶² ve komployu planladıklarının anlaşıldığını ve “cuntanın”, askeriye’nin birçok ünitesinden destek aldığının belli

⁶⁵⁸ Bkz. Turgut, s.356-358. Türkeş’in “Başbakanlık Müsteşarlığı” görevini ifa ederken yardımcısı konumunda olan Fuat Uluç’a, haberin nereden ulaştığı hususu hatırat-ta yer almamaktadır.

⁶⁵⁹ Türkeş-Özdağ-Baykal, Bazı Gerçekler, s. 28.

⁶⁶⁰ Hatıratlarda bu husus oldukça karışık görünmektedir zira Esin, Türkeş’in bilgiyi Fuat Uluç vasıtasıyla öğrendiğini ifade ederken, bkz. Esin, s. 244, Aydemir ve Örtülü, Türkeş’in haber alır almaz önce Fuat Uluç’u bilgilendirdiğini öne sürmüştür. Bkz. Aydemir, s. 234; Örtülü, s. 321. Erdoğan Örtülü ayrıca, Türkeş’in, o dönemde Amerikan istihbaratından bilgiyi aldığını ileri sürdüğü İzzet Köz isminde bir binbaşidan darbe girişimini öğrendiğini iddia etmiştir. Bkz. Örtülü, s.320.

⁶⁶¹ Aydemir, s. 234; Esin, s. 244; Er, s. 194.

⁶⁶² Ataklı ve Menteş de dâhil olmak üzere Aydemir’e 21 Mayıs öncesinde destek veren gruplar için, bkz. Aydemir, a.g.e.

olduğu bildirilirken, bu grubun içerisinde “bir ya da birden fazla unsurun”, komploya “ihanet ettiği” ve/veya “liderlik tartışması” içerisine girdiği belirtilmiştir⁶⁶³.

21 Mayıs hadisesinin akabinde Türkeş, harekât hakkında aracı kullanmak suretiyle hükümeti önceden bilgilendirmiş olsa da, sanık olmaktan kurtulamamış ve beraberinde Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu ile birlikte tutuklanmıştır⁶⁶⁴. Akis mecmuasında, “bahar temizliği”⁶⁶⁵ olarak tarif edilen bu gelişmeyle birlikte, Türkeş’in temsil ettiği zihniyet ile Talat Aydemir’in çizgisinin müşareket içerisinde olduğu ve bundan ötürü memleketin “büyük bir felaketten” kurtulduğu ileri sürülmüştür⁶⁶⁶.

Haziran ayının hemen başında açıklanan “21 Mayıs Kararnamesi” ile birlikte 21 Mayıs’ın arkasında “üç ihtilâlcî” oluşumun yer aldığı ve bunların sırasıyla “22 Şubatçılar”, “14’ler” ve havacıları temsil eden grup olan “11’ler” olarak teşekkül ettiği iddia edilmiştir. 22 Şubatçılarını temsilen Talat Aydemir’in ilk önce 14’lerin içinde yer alan Orhan Kabibay ile temasa geçtiği fakat sonradan anlaşılamadığı ifade edilirken, Türkeş’in özellikle “yurtdışından” döndükten sonra Aydemir ile temasta olduğu ancak ikilinin liderlik konusunda anlaşamadığı öne sürülmüştür. Bu esnada Özdağ’ın 22 Şubatçıların “alt kollarına” sirayet etmesiyle⁶⁶⁷ birlikte Aydemir’in “darbe girişimini hızlandırdığı” savının yer aldığı iddianamede; Türkeş, Özdağ, Baykal ve Akkoyunlu, “siyasî bir dernek maskesi altında, T.C. Anayasasının tamamını veya bir kısmını taşıyır, tebdil ve ilgaya matufen gizlice ittifak etmek” fiilleriyle suçlanmıştır.

İddianamede bahsedilen ve “Huzur ve Yükselme Derneği” olduğu kast edilen dernek ile alâkalı ayrıntılı bilgi verilmiştir. İddianamede, “siyasî bir dernek olarak tezahür eden” fakat “bu maske altında sinsi faaliyetler düşünülen” sıfatlarıyla tarif edilen bu der-

⁶⁶³ FO 371/ 169515.

⁶⁶⁴ Türkeş’in tutukluluk sürecinde yaşadığı olaylar için, bkz. Turgut, s. 370-381.

⁶⁶⁵ Akis, “Türkeş’in Evi ve Aydemir’in Yakalandığı Apartman”, 25 Mayıs 1963.

⁶⁶⁶ Akis, “Kurtulduğumuz Felaket”, 25 Mayıs 1963.

⁶⁶⁷ O dönemde muvazzaf subay olan Acar Okan, ordu içerisinde kendisi gibi Türkeş’e yakın olan subaylardan müteşekkil 110 kişilik bir liste hazırladığını ve Muzaffer Özdağ’a verdiğini fakat bu listenin 21 Mayıs sonrasında Özdağ’ın evinde yapılan arama sonrasında görevliler tarafından “yakalandığını” beyan etmiştir. Bkz. 60’lılardan Vatan... s. 45.

neğin, hazırlık planlarının Türkes, “perde önü” faaliyetlerinin ise Özdağ tarafından icra edildiği ve bir “ihtilâl karargâhı” olarak üç şubeden teşekkül ettiği dile getirilmiştir. “İstihbarat, harekât, personel” olarak taksim edilen bu şubelerin harekât kısmında Kabibay ve Özdağ’ın, istihbarat kısmında Kaplan ve Muammer Şahin’in propaganda bölümünde ise Fazıl Akkoyunlu ve İrfan Solmazer’in görevli olduğu iddia edilmiştir. İddianemeye göre, haber kaynaklarının “Başbakanlık”, “komutanlıklar” ve “sefaretler” olacağı düşünülen bu karargâha, özellikle “teğmen-üstteğmen ve yüzbaşı” rütbelerindeki subaylar dâhil edilmeye çalışılmıştır⁶⁶⁸.

Mahkeme sorgusunda suçlamaları reddeden Türkes, “*En kötü hukuk düzeni en iyi ihtilâlden iyidir*” diye reaksiyon gösterirken, Özdağ, “*Edindiğim tecrübelerden ihtilâlin kötü bir şey olduğunu anladım*” çıkışında bulunmuş, Rifat Baykal ise “*Ihtilâlcilerle ne fikrî ne de fiili işbirliğim olmadı*” demek suretiyle ithamları kabul etmemiştir⁶⁶⁹. Talat Aydemir ise muhakeme sürecinde, “*Biz 21 Mayıs’ı 22 Şubatçılar olarak yaptık, 14’ler, 11’ler için içinde yok*”⁶⁷⁰ ibaresini kullanmış ve bu ifade Türkes ve arkadaşlarının, 3,5 aylık tutukluluk sürecinden sonra beraat etmelerine⁶⁷¹ oldukça yardımcı olmuştur. Bu meyanda, Aydemir ile Türkes’in cezaevinde pazarlık yaptığı, Aydemir’in Türkes’i “itham etmemesi” karşılığında Türkes’in şayet Aydemirler hakkında idam kararı çıkarsa, bu cezanın Meclis tarafından tasdik etmesini önlemeye çalışacağı konusunda anlaştıkları iddia edilmiştir⁶⁷². İddianın kaynağı “şüpheli” olsa da, haklarında “idam” cezası kararı çıkan Aydemir ve arkadaşları adına mecliste, Türkes ile yakınlığı bilinen AP milletvekili Mustafa Kemal Erkovan’ın “*cezalarının müebbet ağır hapsine tahvil edilmesine*” yönelik kanun teklifi vermesi dikkat çekici olmuştur⁶⁷³. Her ne kadar bu kanun teklifi meclis tarafından kabul görmese de hem Türkes hem de müstakbel parti arkadaşları arasın-

⁶⁶⁸ Milliyet, “21 Mayıs Sanıkları İçin Hazırlanan Kararname Açıklandı”, 8 Haziran 1963.

⁶⁶⁹ Bu üç ismin mahkemede yaptıkları savunmaların tam metni için, bkz. Türkes-Baykal-Özdağ, *Bazı Gerçekler*.

⁶⁷⁰ Kim, “Biz, Biz, Biz ‘3.5lar’”, 10 Temmuz 1963.

⁶⁷¹ Milliyet, “Verilen Cezalar”, 6 Eylül 1963.

⁶⁷² Örtülü, s. 419.

⁶⁷³ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:25, D:1, T:3, B:31, 13 Ocak 1964, s. 20.

dan 21 Mayıs mevkıflarının “affına” yönelik teşebbüsler, ilerleyen yıllarda da gerçekleşecektir.

21 Mayıs hadiseleri Türkiye ve arkadaşları açısında “dönüm noktası” niteliğı taşımaktadır. 27 Mayıs 1960 yılından itibaren öznesinde ihtilâlin olduğı, “devlet yönetmekten, sürgüne”, “yurda dönüşten, hapse” doğru ilerleyen fırtınalı dönem artık sona ermiştir. Muhakeme sürecinde “en kötü hukuk düzeni, en iyi ihtilâlden iyidir” diyen Türkiye’in ifadesindeki “samimiyet” zemin itibariyle sorgulanabilir olsa da, Türkiye ve arkadaşları açısından 21 Mayıs sonrası süreç, “savunageldikleri fikirleri siyaset yoluyla tatbik etme” düşüncesiyle “sivil politikaya kesin olarak geçiş” dönemi olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
“TÜRKEŞ GRUBUNUN”
AKTİF SİYASETE GİRİŞİ:
CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ
MİLLET PARTİSİ’NDEN MİLLİYETÇİ
HAREKET PARTİSİNE (1965-1969)

21 Mayıs Sonrasında Türkes Grubunun Faaliyetleri

Türkes ve arkadaşları, 21 Mayıs hadisesinin akabinde yaşadıkları tutukluluk sürecinden sonra önemli ölçüde yıpranmış ve kamuoyu önünde eski cazibelerini yitirmişlerdir. Türkes'in yurtdışından dönüşünden sonra kurmayı hedefledikleri "Huzur ve Yükselme Derneği'nin", ihtilâl soruşturmasında yer alması, yeniden bu evsaf- ta bir derneğin kurulması fikrini mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte, özellikle 22 Şubat "kalkışması sonrasında Türkes'in AP içerisinde nüfuz edinme çabaları ve Türkes'in AP'ye Genel Başkanı olması yolunda kendisine yakın isimler tarafından gerçekleştirilen teşebbüsler de 21 Mayıs ile birlikte sonuçsuz kalmıştır. Dolayısıyla Türkes ve arkadaşları için önlerinde; "yeni bir siyasî parti kurmak", "AP içerisinde 'yeniden' nüfuz arayışına girmek", "mevcut partilerden herhangi birisine intisap etmek" olmak üzere üç seçeneğin mevcut olduğu düşünülebilir konumdadır. Nitekim Abdi İpekçi'nin isabetle tahlil ettiği üzere, Türkes ve arkadaşları 21 Mayıs hadisesinden sonra artık "ihtilâlle bir yere varılamayacağını" idrak etmek suretiyle mevcut partilerden birisine girmeyi tercih etmiş ve bu minvalde "ele geçirilemeyeceği anlaşılan AP yerine "küçük bir partinin" liderliğini hedeflemişlerdir¹. Ancak, Türkes ve arkadaşlarının CKMP'ye intisap etmesi, uzun bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir.

Her ne kadar sürgünde olduğu dönemde, yol arkadaşlarına "AP" ile birlikte "CKMP-YTP" gibi Demokrat Parti'nin ardılı olarak nitelen partilerle münasebet kurma telkinlerde bulunsa da, Türkes'in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminden 21 Mayıs hadisesine kadar geçen zaman zarfında CKMP ile açık bir ünsiyeti olmamıştır. Bununla birlikte CKMP içerisinde yer alan ve Türkes ile mezkûr zaman diliminde "irtibat" halinde olduğu müşahede edilmiş olan İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Mustafa Kemal Erkovan, Fuat Uluç gibi

¹ Abdi İpekçi, "14'ler Politikada", Milliyet, 9 Mayıs 1965.

isimlerin mevcudiyeti esasında CKMP içerisinde Türkes ve arkadaşlarının kabul edecek bir zeminin olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca, Türkes'in 21 Mayıs "kalkışmasını" Yılanoglu'yu aracı kılarak dönemin CKMP Genel Başkan Yardımcısı olan Hasan Dinçer'e "ihbar" etmesi de, kendisine bu partide "kariyer zemini" oluşturma isteği olarak yorumlanabilmiştir².

Alparslan Türkes CKMP ile irtibat seyrini izah ederken, 3,5 aylık "mevkufiyetten" sonra AP ile "o eski münasebetin kalmadığını" ve "memlekete meşru yoldan hizmet edebilmek" adına bir siyasî partiye girmenin ya da siyasî parti kurma seçenekleri arasında kaldıkları dönemde, Osman Bölükbaşı'nın Genel Başkanlıktan ayrılmasından sonra "başsız kalan" CKMP içerisinde yönetici konumunda olan Mehmet Altınsoy, Ahmet Oğuz ve İrfan Baran'ın kendisini ve arkadaşların partiye davet ettiğini belirtmiştir³. Bu minvalde, başta Atsız olmak üzere dönemin "Türkçülerinin" yer aldığı "Ötüken" dergisinde ise, 1963 yılının sonlarında CKMP milletvekili Nurettin Ok'un evinde, dönemin CKMP'sinin kurmayları olan Mustafa Kepir, Seyfi Öztürk, Mehmet Altınsoy, Yılanlıoğlu, Fuat Uluç, Erkovan ile Türkes grubundan Rıfat Baykal, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ'ın dâhil olduğu ve oturum başkanının Nejdet Sançar olduğu bir toplantının tertip edildiği iddia edilmiştir. Toplantıda, Altınsoy ve Kepir'in söz alarak: *"CKMP milliyetçi bir partidir ancak yıllardan beri gerçek bir lidere sahip olmadığı için Türk siyaset hayatında haklı yerini alamamıştır Türkes ve arkadaşları partiye katılırsa parti hem gerçek bir lidere sahip olacak hem de enerjik ve milliyetçi bir grupla dinamizm kazancaktır. Bu iltihak gecikmeden olmalıdır"* cümlelerini sarf ettiği; Mehmet Altınsoy'un *"Bizim siyasî hayatımız bu partide başladı ve bu partide bitecek ancak Türkes ve arkadaşları gelirse bu parti güçlenir aksi takdirde bu partiyle birlikte biz de yok olup gideriz"* beyanında bulunduğu ileri sürülmüştür. Buna mukabil Türkes grubunun, *"partiyle iltihakımızı aceleye getiremeyiz ama irtibatımızı muhafaza edelim"* sözleriyle karşılık verdiği ifade edilmiştir⁴. Vuku bulduğu ileri sürülen bu diyaloglar abartılı görünüyorsa da, CKMP adına toplantıya katıldığı iddia

² Durum, "CKMP'de Kaynayan Kazan", 29 Temmuz 1965.

³ Turgut, s. 388-389.

⁴ Ötüken, "Milliyetçi Umumi Efkâra Bir Açıklama: Bir Parti Mücadelesine Ait Bazı Gerçekler", 24 Eylül 1965.

edilen isimlerin Türkeş adına gelişecek olacak süreçte alacakları müspet rol, Türkeş'in söz konusu partiye geçiş seyrine dair önemli bir vesika niteliğinde olmuştur.

Türkeş ve arkadaşları CKMP arasında gelişen bu hadiselerin zamanlaması da ilgi çekici olmuştur çünkü CKMP bu dönemde Genel Başkanlık Seçimlerine hazırlanmaktadır. “Genel Başkanlık” seçimlerini gölgeleyebilecek bir nitelikte olduğu düşünülebilen⁵ Türkeş grubu ile CKMP arasında oluşan bu münasebet, “tabiatıyla” kamuoyunun “dikkatini” çekmeyi başarmıştır. Bu hususta Türkeş kamuoyuna; CKMP’den “davet” aldığını, ve bu çerçevede “temaslarını” devam ettirdiğini dile getirirken, daha önce açıkladığı “9” ilkenin parti programına dahil edilmesini teklif edebileceğini ve kongreden önce kendisi ile arkadaşlarının (Özdağ, Baykal, Esin, Er, Kaplan, Akkoyunlu) partiye girebileceğini ilan etmiştir. Türkeş’in bu açıklamasına, “başkanlık” seçimlerinde aday olacak olan Ahmet Oğuz; “*Aynı gayeler etrafında toplanan isimlerin bir araya gelmeleri tabii sayılmalıdır*” diyerek karşılık verirken, bir diğer aday olan Hasan Dinçer ise, Türkeş’in henüz müracaat etmediğini, parti program ve prensiplerini benimsemesi kaydıyla “*her vatandaş*” gibi partiye girebileceğini beyan etmiştir⁶.

Söz konusu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, başkanlık seçimleri arifesinde Ahmet Oğuz Türkeş’in partiye girmesine sıcak bakarken, Hasan Dinçer temkinli davranmıştır. Dinçer’in ihtiyatında, Türkeş ile rakibi olan Oğuz arasında gelişen samimiyet kadar, Türkeş’in CKMP içerisinde “değişim/dönüşüm” taleplerinin de etkili olduğu muhtemeldir. Zira Türkeş hem “9 İlkenin” parti tarafından benimsenmesi teklifinde bulunmuş hem de Dinçer ile olan görüşmesinde partinin isminin “*Birlik ve Hareket Partisi*” olarak değişmesini talep etmiştir⁷. Türkeş’in henüz partiye dâhil olmadan yapmış olduğu bu pazarlıklar uzun sürmüş çünkü parti içerisinde “muhafazakâr” olarak nitelenen kesimler, Türkeş tarafından ileri sürülen fikirlerin partinin politikasıyla “bağdaşmayacağı” düşüncesinden

⁵ Zira CKMP 1961 seçimlerinde %13.96 oy alırken, bkz. Aydın-Taşkın, s. 99, 1963 “mahalli” seçimlerinde %3.06 oranı gibi “sert bir düşüşe” maruz kalarak, bkz. a.g.e, s. 121, “ufalanma” sürecine girmiş bir parti durumuna gelmiştir.

⁶ Milliyet, “Türkeş ve 6 Arkadaşı CKMP’ye Giriyorlar”, 6 Ocak 1964.

⁷ Milliyet, “Türkeş ile Dinçer Yeni Parti İçin Konuştular”, 22 Ocak 1964.

hareketle tavır göstermiştir⁸. Neticesinde, Dinçer'in öncülüğünde partinin "tanınmış" erkânı tarafından gelen "reaksiyon"⁹ üzerine Türkeş; "*Biz herhangi bir partide erimek amacıyla değiliz, programımız ve politikamızla hareket ederiz*" demek suretiyle CKMP'ye katılmaktan vazgeçtiğini ilan etmek durumunda kalmıştır¹⁰.

Türkeş'in bu tarihte CKMP'ye girmemesi üzerine "antrparantez" açmak lazım gelmektedir çünkü Türkeş'in CKMP'ye girmekten vazgeçmesinde/tehir etmesinde bir diğer amilin, emekli Albay Grivas'ın tedhiş hareketi sonucunda gerçekleşen "Kanlı Noel" olaylarından sonra, Kıbrıs'ta "özel bir misyonla" görevlendirilmek istemesi olduğuna yönelik bilgiler de mevcuttur. İngiliz belgelerinde de zikredilen bu husus¹¹, Türkeş tarafından da şu cümlelerle teyit edilmiştir: "*1963 olaylarından çok üzülmüştüm. Hükümete ve Genelkurmay Başkanlığı'na birer mektup yazarak, gönüllü olarak Kıbrıs'a gitmek istedim. Olumlu ya da olumsuz bir cevap gelmedi... Hükümet izin vermedikten sonra kendiliğimizden kalkıp gitmemiz fayda değil, zarar verir düşüncesindeyim. Gerçi Grivas gitmiştir ama onu Yunan hükümeti göndermiş ve her türlü yetkiyi vermiştir*"¹². Bu konu bilhassa Türkeş'in CKMP'ye intisap etmesinden sonra kamuoyunu işgal etmiş ve Türkeş, "Grivas'ın 70 yaşında gittiği Kıbrıs'a 40 yaşında olmasına rağmen gitmediği" gerekçesiyle eleştirilmiştir¹³. Bunun üzerine CKMP Genel Merkezi bir bildiri yayınlayarak; Türkeş'in 21 Aralık olayları sonrasında İsmail Hakkı Yılanlıoğlu aracılığıyla hükümete fiili yardım etmek için müracaat ettiğini ve Kıbrıs'tan da 750 gencin aralarında "50 bin sterlin" toplayarak Türkeş'i başlarında istediklerini ileri sürmüştür. Bildiride, Grivas'ın Yunanistan'ın desteği ile Kıbrıs'a gittiğini fakat Türkeş'in, "Kıbrıslı mücahitlerine" başına geçerek fiili mücadeleye girmek için müteaddit müracaatlarına yanıt dahi verilmediğini, ayrı-

⁸ Yeni Gazete, "Olayların İç Yüzü: Türkeş ve Arkadaşları CKMP ile Pazarlığa Giriştiler", 18 Kasım 1968.

⁹ Akis, "CKMP: Taze Kuvvet", 22 Ocak 1964.

¹⁰ Milliyet, "Türkeş CKMP'ye Girmekten Vazgeçti", 20 Şubat 1964.

¹¹ "... Turkes decided not to join the Party. One of the factors which may have prompted this decision was that, as a Cypriot by birth, Turkes was bombarding the Government with projects in the hope of receiving a special mission in connection with Cyprus." FO 370/180151.

¹² Nalbantoğlu, s. 122.

¹³ Cumhuriyet, 5 Nisan 1965.

ca dönemin Kıbrıs Büyükelçisi ve Denктаş'ın Türkiye ile "hükümetin baskısı sonunda" görüştürülmediği beyan edilmiştir¹⁴. Ayrıca Türkiye mezkûr bildiri ile eşzamanlı olarak bir açıklama yaparak, kendisinin adaya çıkmasının engellenmesi için talep etmesine rağmen pasaport dahi verilmediğini iddia etmiştir¹⁵. Bütün bu açıklamalara rağmen Türkiye siyasî hayatının ilk döneminde, Kıbrıs konusunda "adaya çıkmadığı" gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu meyanda sağ basından Kadircan Kafılı; "Kıbrıslı üniversite öğrenciler büyük belaları göğüsleyerek adaya koşarken, kendisi politika alanında at koşturmayı seçti"¹⁶ şeklinde eleştiri getirirken, sol basından İlhan Selçuk; "yok kendisine izin verilmemiş, Kıbrıs'a ateş hattına giden gazeteciler, askerler nasıl gitti" demek suretiyle Türkiye'nin bu konuda "ucuz demagoji" yaptığı yorumunda bulunmuştur¹⁷.

İrdelendiği üzere, Kıbrıs meselesinin, Türkiye adına "siyasete girme" sürecini ertelettiğini düşündürtse de, Türkiye'nin CKMP'ye ilgisinin tamamen kaybolmadığını eklemek gerekmektedir. Nitekim CKMP açısından Türkiye'nin "gölgesinde" seyreden seçim süreci sonunda Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer ile yarıştığı "başkanlık" yarışından zaferle ayrılırken, kongreden kısa bir süre önce "partiye katılmayacağını" ilan eden Türkiye ise beraberinde Muzaffer Özdağ, Numan Esin ve Dünder Seyhan¹⁸ ile beraber kongreye iştirak etmiştir¹⁹. Türkiye ise hatıratında kendisinin Oğuz'un Genel Başkan adayı olmasını önerdiğini ve Oğuz'un seçilmesine yardımcı olduğunu öne

¹⁴ Yeni İstanbul, "Türkiye'nin Kıbrıs'a Çıkması Engellenmiş", 5 Nisan 1965; Tercüman, "Türkiye, Kıbrıs'lı Mücahitlerin Fıilen Başına Geçmek İstemiş", 5 Nisan 1965.

¹⁵ Yeni İstanbul, "A. Türkiye'e Kıbrıs İçin Pasaport Verilmemiş", 8 Nisan 1965.

¹⁶ Kadircan Kafılı, "Gerçek ve Efsane", Tercüman, 6 Haziran 1966.

¹⁷ İlhan Selçuk, "Palavra Paydos", Cumhuriyet, 30 Eylül 1965.

¹⁸ 22 Şubat sürecinde Orhan Kabibay ile birlikte hareket eden Dünder Seyhan'ın, 1964 yılı itibariyle Türkiye ile münasebetine dair "ilginç" bir veri "Ötüken" dergisinde yer almaktadır. Seyhan, Türkiye'nin kızı Ayzıt'ın düğününe katılmış ancak salonda estirilen "İrkçi-Turancı" havadan rahatsız olduğunu mikrofondan bildirmek zorunda kalmıştır. Bkz. Ötüken, "Albay-Onbaşı", 15 Ekim 1964.

¹⁹ Yeni İstanbul, "Ahmet Oğuz CKMP Genel Başkanı Oldu", 24 Şubat 1964; Milliyet, "Ahmet Oğuz CKMP Genel Başkanı Oldu", 24 Şubat 1964. Yeni İstanbul gazetesinde Alparslan Türkiye ve arkadaşlarının salona girdiği anda büyük bir "tezahürat" yükseldiğini ve delegelerin bu isimleri ayakta karşılamak suretiyle alkışladığı ileri sürülmüştür. Buna mukabil "Kim" mecmuası, Türkiye ve arkadaşlarının "bir iki taraftar, üç beş tezahüratçıdan başka destekçi" bulamadığını ve kongrenin beklentileri-

sürmüştür²⁰. Türkeş'in kongreye katılması ve literatürde, Ahmet Oğuz'un, Türkeş ve arkadaşlarının desteğiyle seçimleri kazandığına yönelik yorumların yer alması²¹, bu iddiayı destekler mahiyette olmaktadır.

Ahmet Oğuz'un CKMP Genel Başkanı olmasından sonra, Türkeş ve arkadaşlarının kamuoyunda görünürlüğü tekrar azalmıştır. Bundan ötürü Türkeş ve arkadaşları, "Huzur ve Yükselme" Derneği'nin da misyonlarından biri olarak düşünüldüğü, yayın faaliyetlerine girişerek, hem gündemde kalma hem de propaganda faaliyetleri yürütme yoluna girişmiştir. Bu meyanda, tutukluluk süreci noktasında kamuoyunu aydınlatmak adına Türkeş, Baykal ve Özdağ'ın, 21 Mayıs davasında savunmaların yer aldığı, "*Bazı Gerçekler*" isimli yayın neşredilmiştir. Mahkeme savunmalarının yer aldığı eserde ayrıca Türkeş'in önsöz yazısı mevcuttur. Türkeş "önsözde", "Başbakanlık Müsteşarlığı" dönemindeki icraatlarından bahsederken özellikle doğu memleketlerinde millete ve devlete hizmet etmenin, zor ve tehlikeli bir mesele olduğu tespitinde bulunarak şu cümleleri sarf etmiştir: "*İnsanlar, hayatlarına mal olabilecek tehlikeli hareketlere hiç çekinmeden atılarak büyük fiziki cesaretler gösterebilirler. Fakat bu, doğru olduğuna inanılan bir davanın başarıya ulaşmasına yetmez... Adi ihtirasların, alçak menfaatlerin kendi emellerine engel gördükleri kimselere karşı saldıkları iftira, fitne, fesat, entrika dalgalarına karşı da yılmadan göğüs gerecek moral bir cesarete ihtiyacı vardır... Hayatta korkulacak biricik şey, yalnız ve sadece korkunun kendisidir*"²².

21 Mayıs hadiseleri sonrasında yıprandığını düşünen Türkeş ve arkadaşları bu kitap yoluyla, üzerlerinde oluşturulduğu hissettikleri "kötü intibak" düzelmesini hedeflemiştir. Türkeş'in yazdığı önsöz

ni karşılamaması üzere salondan "küskün" ayrıldıklarını iddia etmiştir. Bkz. Kim, "*CKMP: Kongre Sonrası*", 27 Şubat 1964.

²⁰ Turgut, s. 389. Türkeş bu tekliften önce Oğuz ve arkadaşlarının kendisinin Genel Başkanlığında ısrarcı olduğunu, kendisinin bu teklifi kabul etmedikten sonra ise Oğuz'un önerilen "Genel Başkanlığı" 6 aylık bir müddet yapabileceği karşısında kabul ettiğini iddia etmiştir. Öne sürülen bu ifadeler, siyasetin "tabiatına" aykırı olması ve gelişen süreçte yaşanan ihtilaflardan ötürü, "ihtiyatla" yaklaşmak lazım gelmektedir.

²¹ Durum, "*CKMP'deki Fırtına*", 24 Haziran 1965; Erdoğan Gürgen, "*A. Türkeş ve Arkadaşları CKMP İdarecilerini İkinci Plana Attılar*", Tercüman, 27 Mayıs 1965.

²² Türkeş-Baykal-Özdağ, *Bazı Gerçekler*, s. 10.

da bu “kötü intibain” kendilerinde oluşturduğu tesirini göstermiştir. Zira Türkes bu önsöz ile kamuoyuna “Başbakanlık Müsteşarlığı” dönemindeki faaliyetlerini “hatırlatırken”, “duygusal yoğunluklu” ifadeler vasıtasıyla kendisine yakın olan gruba moral telkin etmiştir.

Türkes ve arkadaşlarının kısa süren CKMP münasebetinin “yarıda” kesilmesinden sonra “aktif emeklilik” sürecine girmesi, bu isimlerin parti kuracağı yönünde spekülasyonların dönemin basınında yer almasına zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet gazetesi, Türkes’in başkanlığında 14’lerin “*Birlik ve Huzur*” ya da “*Birlik ve Yükseliş*” adında bir parti kuracağı haberini iletirken, bu gelişmeye “mahalli seçim sonuçlarından” memnun olmayan CKMP ve YTP’nin “sıcak bakmasının” yanı sıra hem tabii senatörlerden hem de AP ile CHP’de yer alan bazı milletvekillerinden desteklendiğini ileri sürmüştür²³. Milliyet gazetesi ise Türkes’in “*Toplumcu Halk Hareket Partisi*” isminde bir parti ihdas edeceğini ve bu partinin “sosyalist” nitelikleri haiz olacağını iddia etmiştir²⁴. Ne hatıratlarda ne de dönemi inceleyen telif eserlerde yer almayan bu haberlerin önemi, kamuoyunda Türkes’in siyasete girmesi yönündeki güçlü kanaati tevsik etmektedir. Nitekim “aktif emeklilik” sürecinden haz etmediği tahmin edilen Türkes’in bu haberlere tekzip yollamaması da, esasında bu algının mevcudiyetinden memnuniyet duyduğunun bir nişanesidir.

²³ Cumhuriyet, 22 Kasım 1964.

²⁴ Milliyet, “*Türkes, Toplumcu Halk Partisi Kuruyor*”, 26 Ekim 1964.

Türkeş ve Arkadaşlarının CKMP'ye İltihakı

Kamuoyunun Türkeş'in siyasete girme beklentisi çok uzun sürmeyecektir. Karşılaşılan "reaksiyon" sonrası CKMP ile başlattığı temasa virgöl koyan Türkeş, 1964 yılının ikinci yarısında CKMP kurmayları olan Mehmet Altınsoy, İrfan Baran, Ahmet Oğuz, Seyfi Öztürk ile yemek yerken görüntülenmiş²⁵ ve tekrar ismi CKMP ile gündeme gelmeye başlamıştır. Yemek sonrasında sorulan bir soru üzerine Türkeş, davete icabet olarak yemeğe katıldığını, 14'ler olarak yine birlikte hareket ettiğini ve vatandaşla temas ettikten sonra "CKMP" de olmak üzere seçenekleri değerlendirecekleri ifadesinde bulunmuştur. Keza benzer bir soru CKMP Genel Başkanı olan Ahmet Oğuz'a da yöneltilmiştir. Oğuz, ise sorulan suale; AP ile CHP karşısında "üçüncü" bir cephenin oluşmasının zaruri olduğunu ve bu noktada *"vatanperverliklerini bir ihtilâl yapmaya cesaret edecek kadar ileri götüren ve bir fikir ayrılığı sebebiyle saf dışı bırakılan genç ve enerjik adamlar, siyasete atılmak ve bu yolla vatana hizmet etmek istiyorsa bir partinin onlarla konuşmaması mümkün mü"* yanıtını vermiştir²⁶.

Konuya dair bir İngiliz belgesi Türkeş'in CKMP'ye geçeceği sayiasını zikrederken Türkeş-CKMP ilişkisinin seyrine dair bir analize yer vermiştir. Belgede, CKMP'ye genel başkanlık seçimlerinden önce dahil olmak isteyen Türkeş'e mukavemet gösteren Hasan Dinçer'in, partide "pro-Türkeş" kanattan olan Ahmet Oğuz'a genel başkanlığı kaybetmesine rağmen Türkeş'in yurt içi gezisine çıkarak ve değerlendirmelerde bulunduktan sonra, CKMP'ye girmek yerine, Kıbrıs konusunda özel bir misyon elde etmeye çalıştığını ancak Dördüncü Koalisyon'da²⁷ kabul edilen seçim kanunu ile birlikte Türkeş'in tekrar CKMP'ye girmeyi düşündüğünü ileri sürmüştür.

²⁵ Yeni Tanin, "Dostluk Yemeğinden Güçbirliğine Doğru", 22 Temmuz 1964.

²⁶ Akis, "Aman Bir Başka Çare", 27 Temmuz 1964.

²⁷ Dördüncü Koalisyon, CHP ile "bağımsız" milletvekillerinin temsil ettiği 3.Koalisyon'un, AP'nin lideri Demirel'in öncülüğünde muhalefet tarafından düşürülmesi sonrasında, Gürsel'in "gelecek seçimlere" hazırlamak gerekçesiyle sunduğu öneri üzerine, Kayseri Senatörü Suat Hayri Ürgüplü Başbakanlığında kurulmuş ve

Belgeye göre Türkeş Ekim 1965’de yapılacak seçimlerde milletvekili olabileceğine kanaat getirirse de bu gelişmeler karşısında CKMP içerisinde bir klik, Türkeş’in “fikirlerini ılımlılaştırmasını” ve “hırslarını törpülemesini” talep etmektedir²⁸.

Belgede yer aldığı veçhiyle 13 Şubat 1965 tarihinde, seçim sisteminde değişiklik yapılarak “millî bakiye” sistemi kabul edilmiştir. Seçimlerde AP’nin yüksek oy alacağı tasavvuruyla, mütevazı partilerin oylarının değerlendirilmesi olarak düşünülen ve CHP ile nispeten “küçük partiler” tarafından desteklenmek suretiyle çıkan²⁹ bu sisteme göre partilerin seçim çevrelerinde milletvekillerinin dağılımı sırasında hesaba katılmayan oylarının ulusal ölçekte değerlendirilmesi esas alınmaktadır³⁰. Bu değişiklikle birlikte Türkeş ve arkadaşlarının CKMP vasıtasıyla meclise girebilme ihtimali yükselmiştir. Ayrıca seçimlerde belirli bir yüzdeye ulaşan siyasî partilere devlet ödeneği verilecek olmasının da, Türkeş ve arkadaşları adına CKMP seçeneğini daha cazip hale getirdiği düşünülebilir³¹. Zira “emekli subay” olan Türkeş ve arkadaşları adına, yeni bir parti kurmanın ve seçimlere hazırlanmanın “maliyetinin” giderilmesi önemli meşakkat getiren bir durum konumundadır. Nitekim Türkeş’in CKMP’ye girmesini konu alan bir yazı dizisinde de, siyasî partiler kanunundaki değişiklikle, partilere oy nispetinde para yardımı maddesinin getirilmesinin, Türkeş’in CKMP’yi tercih etmesinde etkili olduğu yorumunda bulunulmuştur³².

kabine AP, YTP, CKMP, MP ile bağımsız milletvekillerden teşekkül etmiştir. Bkz. Ahmad, s. 280.

²⁸ FO 370/180151.

²⁹ AP, 7 Haziran 1964’de yapılan “kısmi Senato” seçimlerinde %50.28 gibi yüksek bir oy oranı almış ve bu gelişme AP’nin “iktidarının ayak sesleri” olarak tasvir edilmiştir. Bkz. Aydın-Taşkın, s.128. “Millî Bakiye” tartışmaları ve bu sistemin “AP ile benzer oy tabanına hitap eden küçük partilere” avantaj sağlayacağı yargısı için; bkz. Abadan Unat, 91-92; Bahadır Dülger, “İki Sayın Milletvekili”, *Haber*, 5 Mayıs 1965; Abdi İpekçi, “Seçim Sisteminde Değişiklik”, *Milliyet*, 13 Ocak 1965; Gökhan Evliyaoğlu, “Yarış Öncesi”, *Yeni İstanbul*, 9 Nisan 1965; *Medeniyet*, “Millî Bakiye Sistemini AP İstemiyor”, 12 Ocak 1965; *Yeni İstanbul*,

³⁰ Erol Tuncer- Necati Danacı, s. 15.

³¹ *Milliyet*, “Devlet Partilere 7,5 Milyon Lira Yatırıyor”, 2 Temmuz 1965.

³² *Yeni Gazete*, “Olayların İç Yüzü: Türkeş ve Arkadaşları CKMP ile Pazarlığa Giriştiler”, 18 Kasım 1968.

Bu gelişmelerin akabinde, 31 Mart 1965 günü Türkeş, beraberinde 14'lerden Rifat Baykal, Muzafer Özdağ, Ahmet Er ve Dünder Taşer ile birlikte CKMP'ye katılmıştır³³. Böylece Brüksel toplantısında Türkeş ile birlikte hareket eden ve "6'lar" şeklinde tarif edilen gruptan bazı isimlerin Türkeş ile ilişkisini devam ettirdiği ve gruba Dünder Taşer'in³⁴ de dâhil olduğu gözlemlenmiştir. Burada akıllara Mustafa Kaplan ile birlikte Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminden itibaren en yakınında olmuş olan Numan Esin'in "niçin" en başta partiye iltihak etmediği sorusu akıllara gelmektedir. Her ne kadar dönemin basınında Türkeş'in CKMP'ye katılması haberi verilirken, zaman içerisinde Numan Esin ve Mustafa Kaplan'ın da partiye iltihak edeceği öngörüsünde bulunulmuş olsa da³⁵, Esin'in ve Ahmet Er'in hatıratı bu noktada farklı bir argümana işaret etmektedir. Numan Esin, CKMP'den "Türkeş grubuna" ısrarlı davetler geldiğini ancak Türkeş, Taşer ve Baykal'ın "partiye girme hususunda hızlı taraftar" olmasına rağmen kendisinin ve

³³ Yeni İstanbul, "Türkeş ve Yakınları CKMP'ye Girdi", 1 Nisan 1965; Tercüman, "14'lerden Türkeş, Özdağ, Baykal, Ahmet Er ve Taşer CKMP'ye Girdiler", 1 Nisan 1965; Haber, "Türkeş ve Beş Arkadaşı CKMP'de", 1 Nisan 1965. Konuya dair bir İngiliz belgesinde Türkeş ve arkadaşlarının partiye katılma zamanının, Türkeş'in CKMP'ye girmesine "karşı" olan Hasan Dinçer'in İtalya'da "Nato görevinde" bulunduğu bir güne tesadüf ettirildiği ileri sürülmüştür. Bkz. FO 371/180152.

³⁴ Brüksel kongresinde Kabibay grubu ile birlikte hareket eden ve 2 yıllık mecburi hizmet süresi dolduğu halde Türkiye'ye dönmeyip Bern'deki vazifesine devam eden Taşer'in, Türkeş kliğine "ne zaman" ve "nasıl" dâhil olduğu sorusuna, bu çalışma dâhilinde "kesin" bir cevap bulunamamıştır. Sadece Taşer'in, 7 Şubat 1964 tarihinde, yani Türkeş grubunun "CKMP ile münasebetlerinin" ilk başladığı dönemde Muzafer Özdağ'a yazdığı bir mektupta; "Türkeş Albayın ve sizin CKMP ile bazı temaslarından bahsediliyor. Prensipten itibariyle doğru bulurum. CHP'nin bu temaslardan hoşlanmaması bile yolun doğruluğuna bir delildir. Benim için sizlerin bütün hareketlerinize iştirak tabiidir" cümlelerini sarf etmiş olması dikkatleri çekmiştir. Taşer tarafından Özdağ'a 7 Şubat 1964 tarihinde yazılan mektup için, bkz. Metin, s. 443. Bu ifadelerden Taşer'in, Türkeş ve grubunun 1963 yılında CKMP ile başladığı münasebetten, "Şubat 1964" itibariyle "gazetelerden" haberi olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu ifadelerden çıkan bir diğer önemli sonuç da Taşer'in Türkeş grubuna "kanalize" olma isteği olmuştur. Türkeş ile birlikte "Ülkücü Hareket" diye tarif edilen temsil yolunun en önemli "banilerinden" birisi olacak olan Taşer'e dair yazılacak "bilimsel" bir monografi bu soruya ışık tutabilir.

³⁵ Tercüman, "14'lerden Türkeş, Özdağ, Baykal, Ahmet Er ve Taşer CKMP'ye Girdiler", 1 Nisan 1965.

Mustafa Kaplan'ın karşı, Muzaffer Özdağ'ın da çekimser olduğunu ve aralarında "arkadaşlarına destek olup" partiye girmeme kararını aldıklarını dile getirmiştir. Esin bu noktada, Özdağ'ın "ani bir kararla" fikrini değiştirdiğini de iddia etmiştir³⁶. Ahmet Er ise kendisi ile birlikte Kaplan ve Esin'in; Türkeş ve 14'lerden bir kesimin, CKMP'ye gireceklerini tesadüfen, Türkeş'in eşi Muzaffer Hanımdan öğrendiklerini ileri sürmüştür. Er, bu havadis üzerine parti genel merkezine uğradıklarını ve kendisinin partiye iltihak kararı aldığını buna mukabil Esin ve Kaplan'ın "*katiyen partiye*" girmeyiz şeklinde reaksiyon gösterdiğini iddia etmiştir³⁷.

Türkeş'in, Esin ve Kaplan'ın CKMP meselesinde farklı görüş ibraz etmesinden rahatsız olduğu ve bundan ötürü bu isimlere "partiye katılma" konusunda haber vermediği düşünülebilir. Zira Türkeş mektuplarından da hatırlanacağı üzere, fikir ve eylemlerinde beraber hareket edeceği insanlardan "mutlak itaat" beklemektedir. Bu minvalde Türkeş'in "liderlik" tartışmasının ardından konumlanmaların gerçekleştiği Brüksel toplantısını referans göstererek, "14'lerin partiye katılması meselesi daha Brüksel görüşmesinden beri mevzubahis" açıklamasını yapması da³⁸, beraber hareket edeceği kimselerden "mutlak itaat" beklediğinin bir nişanesi durumundadır.

Türkeş CKMP Genel Müfettişi olurken Muzaffer Özdağ da CKMP Gençlik Kolları Müfettişi olarak vazifelendirilmiştir. Türkeş'in partiye katılması üzere bilhassa AP'ye yakın basında, Türkeş'in kısa bir süre sonra CKMP Genel Başkanı olacağı üzerinde öngörülerde bulunulmuştur³⁹. Bu haberlerin üzerine CKMP Genel Merkezi bir tebliğ yayınlarak, Türkeş ve arkadaşlarının partiye katılmasından önce "herhangi bir pazarlığın" yapılmadığını ilan etse de⁴⁰, Türkeş'in herhangi bir tekzip yayınlamaması, parti içerisinde oluşacak olan "müstakbel tartışmaların" işaretini göstermiştir.

³⁶ Esin, s. 246.

³⁷ Er, s. 197-198.

³⁸ Yeni İstanbul, "*Türkeş'li CKMP Dün Gezisine Başladı*", 9 Nisan 1965.

³⁹ Durum, "*Türkeş ve Arkadaşları CKMP'de*", 8 Nisan 1965, Haber, "*Türkeş ve Beş Arkadaşı CKMP'de*", 1 Nisan 1965.

⁴⁰ Haber, "*CKMP'nin Bildirisi*", 10 Nisan 1965; Yeni İstanbul, "*CKMP Türkeş'le İlgili Bir Tebliğ Neşretti*", 10 Nisan 1965.

Türkeş, siyasette “nasıl bir yol” izleyeceğine dair ipuçlarını, CKMP'ye iltihak etme münasebetiyle yaptığı konuşmada göstermiştir. Türkeş'in açıklamaları içerisinde iki vurgu öne çıkmıştır. Türkeş'in konuşmasındaki birinci önemli madde, “sosyal adalet” vurgusu olurken, ikinci maddeyi “komünizm” tehlikesi teşkil etmiştir. Türkeş “sosyal adalet” bağlamında, “millî menfaatlerin” korunması için sanayileşmeye öncelik verilmesini, petrol gibi yer altı ve yer üstü kaynaklar adına “millî menfaatlere mugayir” bir şekilde yabancılarla pazarlık yapılmamasını, Türkiye'nin “emek ihraç eden” bir ülke konumundan, “kalkınmasını hızlandırmak için emeğini seferber” eden bir ülkeye dönüşmesini savunmuştur⁴¹. Türkeş sıraladığı ilkeler çerçevesinde; “Atatürk milliyetçileri, Ahlakçılar, Sosyal Adaletçiler, Köycüler” olarak sıraladığı zümreleri CKMP safına çağırırmıştır⁴². Nitekim bu çağrının hemen akabinde, CKMP içerisinde, “işçi ve köylülerin gerek özel gerek toplumsal hakları yönünden bütün meselelerin ele alınması ve emekle nimet arasındaki dengesizliği gidermek” şiarıyla Muzaffer Özdağ ile Rıfat Baykal'ın riyasetinde “İşçi Komitesi”, Dünder Taşer ve Ahmet Er'in başkanlığında da “Köylü Komitesi” ihdas edilmiştir⁴³. Ayrıca Türkeş'in, 1965 yılının, “petrolün millileştirilmesi” ile birlikte popüler tartışma konularından birisi olan “toprak reformu” konusunu, “muasır” medeniyet için zaruri olarak gördüğünü açıklaması da⁴⁴ “sosyal adalet” çerçevesinde değerlendirilmesi gereken başka bir husus olarak dikkatleri çekmektedir.

Türkeş'in konuşmasının ikinci önemli maddesini komünizm tehlikesine yaptığı vurgu teşkil etmiştir. Türkeş “aşırı akımların yıkıcılığının” gittikçe arttığını ve endişe verici bir mahiyet arz ettiğini ileri sürerken, kast ettiği “aşırı akımlar” nitelemesinin “komünizme” dair olduğu, yanında bulunan CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz'un “aşırı solla mücadele etmek lazım” sözüyle somutlaşmıştır⁴⁵. Nitekim Türkeş bu açıklamadan kısa bir süre sonra, ele geçen Türkiye Komünist Partisi evrakında, iktidara gelir gelmez Türkiye'yi

⁴¹ Haber, “Türkeş ve Beş Arkadaşı CKMP'de”, 1 Nisan 1965.

⁴² Durum, “Türkeş ve Arkadaşları CKMP'de”, 8 Nisan 1965.

⁴³ Yeni İstanbul, “CKMP'de İki Yeni Komite Kuruldu”, 8 Nisan 1965.

⁴⁴ Yeni İstanbul, “Türkeş, ‘Yurdu Seven Komünizme Karşıdır’ Dedi”, 11 Nisan 1965.

⁴⁵ Yeni İstanbul, “Türkeş ve Yakınları CKMP'ye Girdi”, 1 Nisan 1965.

üç bölme planlarının bulunduğunu söylemek suretiyle “böyle bir görüşün” kabul edilemeyeceğini beyan etmiştir. Türkeş’e göre komünizm, “proleterya” sınıfı hariç diğer sınıfların imhası gayesini güden ve amacına ulaşmak için “şiddete” müracaat etmekten çekinmezken, komünizmin temelini teşkil eden “kıymet fazlası teorisi ile diyalektik materyal teorisi” ilmî gelişmeler karşısında değerini kaybetmiştir⁴⁶. Bundan ötürü Türkeş’e göre, komünizmi yenmek lazım gelmektedir ve komünizmi önlemenin “en emin yolu”, sosyal adaleti temin etmektir⁴⁷.

Bu beyanatların ışığında, “milliyetçi görüşleri” ile maruf Türkeş’in tasavvurundaki siyaset modelinin “sosyal adalet ve anti-komünizm” üzerine bina edileceğinin alametleri tezahür etmiştir. Dönemin milliyetçi-muhafazakâr cenahını temsil eden muharrirlerden Ahmet Kabaklı köşe yazısı kaleme alarak, MBK döneminde “radikal reformist” olarak nitelendirilen Türkeş ve arkadaşlarının “daha gelir gelmez”, emek ihracının durdurulması, petrol gibi yer altı ve yer üst madenlerin millî menfaatlere mugayir bir şekilde pazarlığa açılmasına karşı sosyal adalet vurgusu yapmasını irdelemiştir. Kabaklı, solcu olmadığı kesin olan Türkeş ve arkadaşlarının “sosyal adaleti kökten benimsemesine”, “Marksist aydınlar” dışında bütün kesimlerin teveccüh göstereceğini söylemek suretiyle CKMP’de yaşanan bu değişimi alkışlamıştır⁴⁸. MBK döneminden itibaren Türkeş’i hem köşe yazılarıyla hem de politik teşebbüslerle destekleyen Evliyaoğlu ise, “millî bakiye” sisteminin kabul edilmesinden sonra “ağaçlaşmamış bazı siyaset fidanlarının” yeni filizler vermeye başladığına dikkat çekmiş ve bu noktada Türkiye İşçi Partisi ile CKMP’yi mukayese etmiştir. Evliyaoğlu’na göre “TİP tecrübesi” yaşayan siyaset sarmalının karşısında “sosyal adaletçi” olan ama “solcu değil milliyetçi ve doktrinci” olan bir parti hüviyetinin mev-

⁴⁶ Haber, “Komünistler Türkiye’yi Üç Böleceklermiş”, 10 Nisan 1965; Milliyet, “Türkeş’e Göre Komünistler Türkiye’yi Üç Bölecekmiş”, 11 Nisan 1965; Yeni İstanbul, “Türkeş, ‘Yurdu Seven Komünizme Karşıdır’ Dedi”, 11 Nisan 1965. Açıklama içerisindeki “kitabı” üslup dikkat çekicidir nitekim CKMP’nin ilk yıllarında, bu üslup devam ettirilecektir.

⁴⁷ Yeni İstanbul, “CKMP’ye İlgi Gün Geçtikçe Büyüyor”, 12 Nisan 1965.

⁴⁸ Ahmet Kabaklı, “14’ler”, Tercüman, 6 Nisan 1965.

cut olması elzemdir ve Türkeş'li CKMP'nin, bu hüviyet çerçevesinde “siyasî terazide bulunan bir boşluğu” doldurması beklenmektedir⁴⁹.

Türkeş'in “sosyal adalet” ve “anti-komünizm” vurgusu yapması ile yukarıda iktibas edilen iki köşe yazarının yorumları, ileride tafsilatına değinilecek olan ilk “ideolojik genel seçim” olacak 1965 Seçimleri öncesinde Türkeş'in CKMP tasavvuru ile kamuoyunda CKMP'ye biçilen “misyonun” nişaneleri açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, o dönemde bu misyonu biçenlerden birisi olan Evliyaoğlu'nun AP milletvekili olması da, “sağ cenah” içerisindeki müstakbel tartışmaların ufukta beklediğinin göstergesi pozisyonundadır. Nitekim dönemin iktidarını temsil eden Dördüncü Koalisyon'un değerlendirildiği bir İngiliz belgesinde, kabinenin en güçlü unsuru olan AP'nin, Türkeş'in CKMP Genel Müfettişi olmasından ötürü “endişeli” olduğu yorumu zikredilirken, AP'nin lideri olan Demirel'in, parti içerisindeki “milliyetçi muhafazakâr” kesim tarafından ciddi surette eleştirildiği ve tenkitlerde başat argümanın, “petrolün millileştirilmesi” meselesi üzerinde yoğunlaştığı ifade edilmiştir⁵⁰.

Dönemin siyasî gelişmeleri, mevzubahis belgede ileri sürülen öngörülerle paralel bir surette gerçekleşecektir. İlk önce Gökhan Evliyaoğlu beraberinde Tahsin Demiray Reşat Özarda ve Mustafa Kemal Erkovan⁵¹ ile birlikte Adalet Partisi içerisinde bir önerge vererek parti içerisinde ciddi bir tartışmanın fitilini ateşlendirmişlerdir. Parti içerisinde “milliyetçi klîği” temsil eden mümessiller tarafından verilen “dörtlü takirde⁵²”; AP'nin “işçi, köylü ve esnafın

⁴⁹ Gökhan Evliyaoğlu, “Yarış Öncesi”, Yeni İstanbul, 9 Nisan 1965.

⁵⁰ FO 371/180151.

⁵¹ Kitap içerisinde, özellikle 21 Mayıs hadisesi sürecinde Türkeş ile birlikte sıklıkla isimleri zikredilen CKMP milletvekilleri Mustafa Kemal Erkovan ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, 1964 yılında AP'ye geçmişlerdir. Bkz. Yeni Tanin, “Genç Radikaller Tarihe Karıştı”, 23 Mayıs 1964.

⁵² Hatırlanacağı üzere, 1945 yılında mecliste “Çiftçiye Topraklandırma Kanunu” kanunu tartışılırken, CHP içerisinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan “dörtlü takrir” adı ile anılan önergeyi vererek, DP'nin kuruluşunu sembolize eden muhalefet hareketini başlatmıştır. Bu önergenin de dört kişi tarafından verilmesi ve basında “dörtlü takrir” diye anılması, geçmişe nazire göndermek suretiyle, AP içerisindeki tartışmanın “boyutunu” göstermesi açısından önemlidir.

temel” meselelerine eğilmediği, “petrol ve madenler” konusunda “sorumlu” bakanın “sorumluzca” hareket ettiği, DP’yi “hatalara sürükleyen” insanların “elan” AP’ye “akıl hocalığı” yaptığı öne sürülerek, AP içerisinde mevcut bulunan “Türk milliyetçilerinin” AP grubu dışında bırakılmak istendiğini iddia edilmiştir⁵³.

Evliyaoglu tarafından dile getirilen; “AP iş adamları ve tüccar kulübü oldu”⁵⁴ sözleriyle sloganlaşan “parti içerisindeki mücadele”, Türkiye’nin CKMP’ye geçmesi gelişmesi ile paralel olarak yorumlanmıştır. Sağ tandanslı kitlelere “yeni bir heyecan aşıladığı” öne sürülen Türkiye’nin⁵⁵ CKMP içerisinde yarattığı ivme ile AP içerisinde “nüfuzunu kaybetmiş” ve “DP geleneğinden gelmeyen” milletvekillerinin “başkaldırı” gerçekleştirdiği iddia edilirken⁵⁶, bu isimlerin “gönüllerindeki müstakbel liderin” Türkiye olduğu öne sürülmüştür⁵⁷. AP içerisinde süregelen ve “müfrit- mutedil” mücadelesinde mutedil grubu savunagelen matbuatta bu gelişme ise, “DP kapatılınca umutsuz kalan halkın üzerine üşüşen leş kargaları” olarak tarif edilen⁵⁸ ve müteakip seçimlerde aday gösterilmeyeceği anlaşılan isimlerin, “CHP ve TİP’lilerin üslubunu” kullanmak suretiyle “partiye parçalama” teşebbüsü olarak yorumlanmıştır⁵⁹. Buna mukabil AP’nin “mutedil kanadını” temsil eden köşe yazarı M. Ali Yalçın gelişmeleri benzer bir şekilde mütalaa ederken; “halk için halkla beraber” şiarıyla “taazzuv etmiş” bir parti için, “AP tüccar kulübü oldu, sosyal meselelere eğilmiyor” gibi sloganların yayılmasının tehlike arz ettiğini ifade etmiştir. Bundan ötürü yazar, AP’nin “mutlak surette” oluşturulmak istenen algıyı önleyici tedbirler almasının lazım geldiğini savunmuştur⁶⁰.

⁵³ Yeni İstanbul, “Milliyetçilerin AP Dışında Bırakılmamaları Talep Ediliyor”, 28 Nisan 1965.

⁵⁴ Medeniyet, “Süleyman Demirel’e Karşı AP’de Başkaldırı Var”, 23 Nisan 1965; Akis, “AP: Takke Düşüyor”, 1 Mayıs 1965; Milliyet, “Yabancı Fikirler Partiden Gitmeli”, 29 Nisan 1965.

⁵⁵ Kim, “AP: Duvar Çatladı”, 28 Nisan 1965.

⁵⁶ Abdi İpekçi, “Dörtlü Önerge”, Milliyet, 28 Nisan 1965.

⁵⁷ Akis, “AP: Takke Düşüyor”, 1 Mayıs 1965.

⁵⁸ Cevdet Perin, “AP Teşkilatının Bilmedikleri”, Durum, 6 Mayıs 1965.

⁵⁹ Durum, “AP’deki Zorlama”, 29 Nisan 1965.

⁶⁰ M.Ali Yalçın, “Adalet Partisindeki Kıpırdanmalar”, Haber, 26 Nisan 1965.

Yalçın'ın işaret ettiği önlemler dâhilinde, aynı gazetede “*Petrol Sanayiinin Millileştirilmesinden Doğacak Sorunlar*” başlığı ile yazı dizisi başlatılmış, gazetenin başyazarı Bahadır Dülger⁶¹, “petrolün millileştirilmesi” gibi mühim bir meselenin gazetelerde tartışılacak kadar stratejik olduğunu, İran, İtalya, Mısır gibi devletlerin niçin önce “millileştirip” daha sonra “bu kararlarından vazgeçtiğini” irdelenmenin lazım geldiğini savunmuştur⁶². Ayrıca, dönemin milliyetçi-muhafazakâr camiasında kanaat önderi olarak gösterilen Tarık Buğra Evliyaoğlu ve arkadaşları tarafından hedef tahtasına oturtulan AP'li Enerji Bakanı Mehmet Turgut'a sahip çıkarak, Turgut'un “memleketin menfaatleri” dâhilinde hareket ettiğini ifade ederek destek olmuştur⁶³.

“Petrolün millileştirilmesi” meselesi etrafında tartışılan ancak AP içerisindeki çatlağı tezahür eden bu gelişmelerin akabinde, ilk önce Türkeş'e yakınlığıyla malum Mustafa Kemal Erkovan ile İsmail Hakkı Yılanlıoğlu⁶⁴, daha sonra ise “parti içi mücadelede” yalnız kalan Gökhan Evliyaoğlu AP'den istifa etmiştir⁶⁵. Bu istifalar, AP içerisinde “DP geleneğinden gelmeyen” ve “partiyi Başgil ya da Türkeş gibi isimler etrafında başka bir mecraya sürüklemek isteyen kişilerin”, Türkeş ismi altında CKMP ile birlikte “kendi hüviyetlerini” bulması şeklinde yorumlanmıştır⁶⁶. CKMP'nin yeni istikametine pozitif yaklaşan “Medeniyet”⁶⁷ gazetesi yazarlarından Suat

⁶¹ DP döneminde milletvekili olan Bahadır Dülger 27 Mayıs'tan sonra Yassıada'da yargılanmış ve 1964 yılında Cemal Gürsel'in affıyla birlikte mahkûmiyeti nihayete ermiştir. Kitap içerisinde de görüleceği üzere Bahadır Dülger, CKMP Genel Başkanı olması sürecinde Türkeş'e, medya içerisinde en fazla muhalefet eden isimlerden birisi olacaktır.

⁶² Bahadır Dülger, “*Yine Petrol Meselesi*”, Haber, 21 Mayıs 1965.

⁶³ Tarık Buğra, “*Zift Meselesi*”, Haber, 23 Mayıs 1965.

⁶⁴ Haber, “*AP'den İki Milletvekili İstifa Etti*”, 29 Nisan 1965.

⁶⁵ Yeni İstanbul, “*G. Evliyaoğlu Dün AP'den İstifa Etti*”, 22 Mayıs 1965.

⁶⁶ Abdi İpekçi, “*AP'den Neden Ayrılıyorlar*”, Milliyet, 5 Mayıs 1965.

⁶⁷ Türkeş'in CKMP'ye geçişi sürecinde, CKMP üyesi olan ve Türkeş'e sempatik yaklaşan Feyzi Boztepe'nin sahibi olduğu “Medeniyet” gazetesi; Türkeş'in CKMP Müfettişliği görevinden, Genel Başkan olduktan sonraki sürecine kadar “organik” ilişkisinin en fazla olduğu ve kendisinin en fazla desteklendiği yayın organı konumundadır. Bu süreçte bir nevi “parti bülteni” hüviyetinde yayın faaliyeti takip eden gazete, daha sonra Gökhan Evliyaoğlu'nun eline geçecek ve Evliyaoğlu'nun siyasi tercihleri doğrultusunda istikamet gösterecektir.

Menderes ise, AP'nin kimliğini bulamadığını ve gelecek seçimlerde CKMP'nin AP'nin en büyük rakibi olacağı tahmininde bulunurken⁶⁸; Ali Suavi⁶⁹ müstearını kullanan bir diğer yazar, AP içerisindeki “seçkin” ve “vatansever” insanların ön plana çıkarılmadığını buna mukabil CKMP'nin “her geçen gün millî itimata ve muhabbete” layık olduğunu iddia etmiştir⁷⁰.

Hem AP içerisinde gelen “üst düzey” istifalar hem de İstanbul AP Gençlik Kolları Başkanı'nın CKMP'ye geçmesi⁷¹ gibi hadiselerle desteklenen gelişmelerle birlikte, Türkiye'de mevcut olan partilerin özgün kimliklere kavuşacakları öngörüsü⁷² esasında Ekim 1965 seçimleri öncesinde, CKMP'ye dair tasavvur edilen misyonun ipuçlarını teşkil etmiştir. Gökhan Evliyaoğlu'nun “*Gençlik, doktrin partileri sözcülerine teveccühkar*”⁷³ sözleriyle işaret ettiği veçhiyle “Türkeşli CKMP'ye” biçilen rol, daha önce de belirtildiği üzere, “sol doktrini” temsil eden TİP'e karşı “sağ doktrini” temsil etmesi olmuştur. Bu bağlamda CKMP radarına AP'yi alarak “genişlemeyi” hedeflerken, TİP de CHP'yi temsil eden “dinamik kesime” hitap edecektir.

TİP, CHP'yi temsil eden “dinamik kesime” hitap ederken, CHP içerisinde önemli bir hadise vuku bulmuş ve 14'lerden Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı ile İrfan Solmazer; Numan Esin ve Fazıl Akkoyunlu'nun da eşlik ettiği imza töreniyle CHP'ye iltihak etmiş-

⁶⁸ Suat Menderes, “*Seçim Öncesinde Partilerin Tutumları*”, Medeniyet, 8 Mayıs 1965. Yazarın “kim” olduğu tespit edilmemekle beraber, müstear kullandığı tahmin edilmektedir.

⁶⁹ Nihal Atsız, Türk fikir tarihinin önemli şahsiyetlerinden birisi olan Ali Suavi 'yi, Süleyman Paşa, Ziya Gökalp ve Rıza Nur ile birlikte “*çağdaş Türkçülüğün dört büyük şahsiyetinden birisi*” olarak tarif etmektedir. Bkz. Hüseyin Nihal Atsız, “En Sinsi Tehlike”, İçimizdeki Şeytanlar&En Sinsi Tehlike&Hesap Böyle Verilir, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 62. Türkeşli CKMP'yi desteklediği müşahade eden yazarın tercih ettiği “mahlas”, temsil ettiği gelenek bağlamında dikkat çekicidir. Nitekim Türkeş de, genel başkan olduktan sonra çıktığı yurt gezisinde ziyaret ettiği Çankırı'da; “*Türkiye'de ilk defa milliyetçilik ilkesi Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde doğan Ali Suavi tarafından geliştirilmiştir*” demek suretiyle, söz konusu silsileye atıf yapmıştır. Bkz. Cumhuriyet, 8 Ağustos 1965.

⁷⁰ Ali Suavi, “*Seçimleri Hangi Parti Kazanacak*”, Medeniyet, 17 Mayıs 1965.

⁷¹ Medeniyet, “*AP İstanbul İl Gençlik Kolu Başkanı CKMP'ye Girdi*”, 15 Mayıs 1965.

⁷² İpekçi, “*AP'den Neden Ayrılıyorlar*”, Milliyet, 5 Mayıs 1965; FO 371/180151.

⁷³ Yeni İstanbul, “*G. Evliyaoğlu CKMP'ye Geçeceğini Dün İma Etti*”, 29 Nisan 1965.

tir⁷⁴. 60'lı yıllarda CHP'nin politikasının irdelendiği telif eserde, “CHP'nin radikalleşmesi”⁷⁵ olarak tarif edilen bu gelişmeyle birlikte, 14'ler içerisinde liderlik mücadelesi içerisine giren kliklerden bir diğeri daha siyasî hayata dâhil olmuştur. 14'lerin yurtdışında bulunduğu süre zarfındaki konumlanmaları hatırlandığında, bu gelişme her ne kadar sürpriz sayılamasa da⁷⁶, kamuoyunda özellikle zamanlaması itibariyle oldukça ilgi çekecektir.

İnönü, münfesi 14'leri temsil eden gruptan üç üyenin CHP'ye katılmasının sebebi olarak, diğer partilerde bulunan “eski komite üyelerinin asılsız” beyanatlarına karşılık vermek olduğunu ilan etmiştir⁷⁷. İnönü'nün “eski komite üyesi” olarak ima ettiği isimlerden birisi olan Muzaffer Özdağ ise bu gelişmeye; “27 Mayıs eski köhnemiş politika medresesine karşı yapılmıştır ve İnönü o medresenin baş müderrisidir, bu üç arkadaşın CHP'ye girmesi, İnönü'nün suçunu kabul ettiği anlamını taşımaktadır”⁷⁸ sözleriyle tepki göstermiştir.

CHP'ye yakın olan medya organlarında, bu üç ismin “partiye iltihakı” müspet olarak değerlendirilmiştir. Abdi İpekçi, bu iltihakların CHP'nin “oy dağırcığına” katkı sağlamayacak olsa da, bu isimlerin Milli Birlik Komitesi döneminde “enerji ve hırslarıyla sivrilmiş” kişiler olduklarını ve bu enerjinin “iyi bir lider altında” kanalize olduğu takdirde oldukça faydalı olacağını ileri sürmüştür⁷⁹. Akis mecmuasında çıkan imzasız bir yazıda ise, “14'lerin gerçek kremasını teşkil edenler” olarak tarif ettikleri Kabibay, Erkanlı ve Solmazer'in hiçbir dönem CHP ile “fikir, program, reform” gibi konularda mücadele etmediklerini sadece yöntem konusunda farklı mütalaa içerisinde bulunduklarını öne sürülmüştür. Yazara göre bundan ötürü, “14'lerin bu dalı ile CHP ikiz kardeş gibidirler” ve CHP bu üç “imanlı

⁷⁴ Milliyet, “Kabibay, Solmazer Erkanlı CHP'ye Girdi”, 8 Mayıs 1965.

⁷⁵ Yunus Emre, *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 83.

⁷⁶ Nitekim daha 1962 tarihli bir İngiliz belgesinde Kabibay ve arkadaşlarının Türkiye'ye döndükten sonra ya “yeni bir parti kuracağı” ya da “CHP'ye iltihak edeceği” öngörüsünde bulunulmuştur. Bkz. FO 371/163834.

⁷⁷ Yeni İstanbul, “CHP'ye Giren Üç MBK'ci Türkeş'e Cevapla Vazifeli”, 22 Mayıs 1965; Haber, “İnönü, 14'leri Karşılıklı Vuruşturmak İstiyor”, 22 Mayıs 1965.

⁷⁸ Durum, “Kapanan Perde”, 13 Mayıs 1965; Yeni İstanbul, “Özdağ, ‘CHP Suçunu Kabul Etti’ Dedi”, 9 Mayıs 1965.

⁷⁹ Abdi İpekçi, “14'ler Politikada”, Milliyet, 9 Mayıs 1965.

reform taraftarları” ile birlikte itici kuvvetine kavuşmuştur⁸⁰. Öte taraftan, bu isimlerin CHP’ye iltihak etmesine parti içerisinden itirazlar da yükselmiştir. Bu noktada CHP milletvekili Zeki Zeren; zamanında İnönü tarafından partide yer alan milletvekillerinin bu isimlerle temas kurması yasaklanmışken ve bu kişiler İnönü tarafından “6 Ok”a aykırı hareket ettiği gerekçesiyle itham edilirken, “nasıl olup da CHP’ye intisap edebiliyorlar” itirazıyla, bu gelişmeyi tenkit etmiştir⁸¹.

Kabibay, Solmazer ve Erkanlı’nın CHP’ye katılması, Türkeş’e yakın yayın organlarında ise eleştiri konusu olmuştur. Atsız’ın başyazar olduğu “Ötüken” mecmuası, Türkeş ile Kabibay arasında süregelen olan “liderlik” mücadelesine referans yaparak şu cümleleri sarf etmiştir: “Sırf Türkeş’e inat olsun diye yaptı ama Türkeş bir fikrin ve ülkenin mümessilidir. Bütün memlekette İsmet Paşa ile birlikte kabul görmüş iki siyasî liderden biridir, girdiği partiye kuvvet veren, daha şimdiden katılımlar sağlayan ve kurultaydan sonra partinin başına geçecek kişidir ve yurt içi ve yurt dışında tanınmış mümtaz bir şahsiyettir. Kabibay kimdir? İnşallah Türkeş gibi o da “değişir genel başkan” olur buna en çok Türkeş sevinecektir”⁸². İktibasta Türkeş’e dair övgü dolu sözler ilgi çekerken esas dikkat çekici olan nokta, “kurultaydan sonra partinin başına geçecek kişidir” ibaresi olmuştur. Türkeş’in partiye katılmasından henüz bir ay geçmemişken, kendisine yakın olan bir medya organında bu sözlerin ortaya atılması ufukta bekleyen gelişmenin habercisi konumunda olmuştur.

⁸⁰ Akis, “CHP’ye Gençlik Aşısı”, 15 Mayıs 1965.

⁸¹ Haber, “14’lerin İltihakıyla Doğan İhtilaf Her Geçen Gün Biraz Daha Genişliyor”, 19 Mayıs 1965; Tercüman, “İnönü, Şimdi CHP’li Olan 14’lerle Teması Bile Yasak Etmişti”, 19 Mayıs 1965.

⁸² Ötüken, “İnad Olsun Diye”, 23 Nisan 1965. Aynı sayıda Türkeş’in 3 Mayıs mesajı da yayınlanmıştır. Türkeş mesajında; “3 Mayıs Türkçülük gününde çok önemli bir yıldönümü olmuştur. Bugün Türkçülük, Türk toprakları üzerinde çok büyük bir aksiyon olarak ortaya çıkmıştır. O zamana kadar iktidarlar, Türk milletinin duygu ve tutumlarını dikkate almaksızın, gayet zararlı davranışlar içinde bulunmaktan çekinmiyorlardı. İlk defa 3 Mayıs 1944 günü Türk gençleri, milli ruha aykırı davranışlarla şahlanmışlardır” cümlelerini sarf etmiştir. İktibasta Türkeş’e dair sözler ve mesajın mahiyeti, bu dönemde Atsız ekolü ile Türkeş arasındaki münasebet derecesini göstermesi açısından ilgi çekicidir.

Türkeş'in CKMP Genel Başkanı Olma Süreci

Ahmet Oğuz- Celal Bayar Görüşmesi ve CKMP'de Olağanüstü Kongre Talebi

CKMP'ye girdikten sonra kısa bir süre içerisinde sivrilen ve partiyi dönüştürme teşebbüslerini hızlı bir şekilde faaliyete geçiren Türkeş'in, "Genel Başkan" olma talebinin gerçekleşmesi gecikmemiştir. Bu minvalde halen CKMP Genel Başkanı olan Ahmet Oğuz'un, sabık Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Sadettin Bilgiç ile görüşmesini, talebine vesile kılan Türkeş, olağanüstü kongre çağrısında bulunmuş ve bu teklif CKMP Genel İdare Kurulu'nda 6 menfi oya karşılık 11 müspet oyla kabul edilmiştir⁸³.

Ahmet Oğuz, Celal Bayar ile Sadettin Bilgiç vasıtasıyla görüşmüş ancak parti yetkililerine bu görüşmeden haberdar etmemiştir. Bu görüşmede Bayar'ın Oğuz'a, "seçimlerde CHP'ye karşı AP ile işbirliği yapmalarını" telkin ettiği ileri sürülmüş⁸⁴ hatta bazı yayın organlarında Bayar'ın Oğuz'a AP'ye iltihak etmelerine karşılık, mevcut CKMP milletvekillerinin AP'nin "merkez kontenjanından" meclise sokulacağını taahhüt ettiği iddia edilmiştir⁸⁵. Türkeş, böyle bir görüşmenin "zinde kuvvetler" üzerinde parti adına olumsuz bir intiba oluşturacağı gerekçesiyle "Olağanüstü Kongre" çağrısı yapmış⁸⁶ ve parti içerisinde, kendisiyle beraber CKMP'ye girenlerin haricinde de, ciddi bir destek elde etmiştir.

⁸³ Cumhuriyet, 27 Mayıs 1965.

⁸⁴ Kim, "CKMP: Oğuz Takkesini Düşürünce", 27 Mayıs 1965; Milliyet, "Bayar Oğuz Görüşmesi CKMP'yi Karıştırdı", 25 Mayıs 1965; Medeniyet, "Kongre Kararı Alındı", 26 Mayıs 1965.

⁸⁵ Akis, "CKMP: Quo Vadis", 29 Mayıs 1965.

⁸⁶ Durum, "Siyasi Faaliyet", 3 Haziran 1965. Türkeş'in "zinde kuvvetler" yaptığı bu düzlemde, 27 Mayıs anmasında, bütün eski MBK üyeleriyle birlikte Anıtkabir'i ziyaret etmesi ve "ortak açıklamada" bulunması manidar olmuştur. Bkz. Milliyet, "27 Mayıs'ı Kutladık", 28 Mayıs 1965.

Ahmet Oğuz'un Bayar ile görüşmesinden sonra "kaynamaya" başlayan CKMP içerisinde Türkîş ile organik ilişkisi olduğu belirtilen "Medeniyet" gazetesinde geçen bir haber en az mezkûr görüşme kadar dikkat çekici olmuştur. Haberde Türkîş ve arkadaşlarının CKMP'ye "genel kongrenin bir an önce toplanacağı" şartıyla katıldıklarını ve şayet "kongre toparlanmazsa" CKMP'den ayrılacaklarını Fuat Uluç vasıtasıyla yönetime bildirdikleri ifade edilmiştir⁸⁷. Ahmet Oğuz ise bu iddiaya cevaben, Türkîş'in herhangi bir pazarlık karşılığında partiye iltihak etmediğini kamuoyuna beyan etmiştir⁸⁸. Oğuz ayrıca Türkîş'in "dağdan gelip bağdakini kovmaya" çalıştığını ve partideki mevcut düzene uymazsa tasfiye olacağını ilan ederken⁸⁹, CKMP'nin Türkiye'deki siyasi partilerden farklı olarak "şahıs değil kadro" partisi olduğunu⁹⁰ ileri sürmek suretiyle Türkîş'i itham etmiştir.

CKMP içerisinde yaşanan ve Türkîş ile Oğuz'un baş aktöründe olduğu "ihtilafa" dair farklı mülahazalar mevcut olmuştur. Bu ihtilafta Türkîş ile paralel hareket eden ve kök-CKMP'li olarak "Olağanüstü Kongre" talebine destek veren grubu iki kategoride tasnif etmek lazım gelmektedir. Birinci kesim, Türkîş'in CKMP Genel Başkanı olmasını isteyen, Fuat Uluç, Mustafa Kepir, Kamil Koç gibi isimlerin öncülüğünde teşkil etmiştir. Bu noktada Mustafa Kepir Genel İdare Kurulu'nda bir teklif sunarak, TİP'in bir doktrini olduğunu buna mukabil CKMP'nin de "milliyetçi-sosyalist" doktrini benimsemesinin elzem olduğunu ifade etmiştir⁹¹. Teklifi reddedilen Kepir, ayrıca TİP'le mücadele edebilmek için başarılı ve gerçek bir liderin zaruretinden bahsederek Türkîş'i işaret etmiştir⁹². Olağanüstü kongreye destek veren ikinci kök-CKMP'li kesimi ise Ahmet Tahtakılıç ve Saadet Evren isimlerin öncülüğünde teşekkül etmiştir. Evren, Oğuz-Bayar görüşmesi münasebetiyle, "Onun ziyaretine gitmek değil, mezarına gitmek bile caiz değildir" demek suretiyle sert bir

⁸⁷ Medeniyet, "Kongre Kararı Alındı", 25 Mayıs 1965.

⁸⁸ Tercüman, "CKMP Lideri 'Korkunç Zihniyeti' Yakında Açıklayacak", 26 Mayıs 1965.

⁸⁹ Milliyet, "Oğuz: 'Bu Bana Beşinci Komplodur' ", 26 Mayıs 1965.

⁹⁰ Milliyet, "Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkövan CKMP'ye Girdi", 29 Mayıs 1965.

⁹¹ Durum, "CKMP'deki Fırtına", 24 Haziran 1965; Haber, "CKMP Yeni Yolumu Buldu", 26 Mayıs 1965.

⁹² Tercüman, "CKMP Lideri 'Korkunç Zihniyeti' Yakında Açıklayacak", 26 Mayıs 1965.

tepki gösterirken; Ahmet Tahtakılıç, “zamanında Millet Partisi’ni kapatan” bir adam olarak tarif ettiği Bayar’ın “politikaya müdahale” etmek istediğini söyleyerek, Oğuz’u bu oyuna alet olmakla itham etmiştir⁹³. Bundan ötürü Genel İdare Kurulu’nda Tahtakılıç-Evren ikilisi, olağanüstü kongre kararına destek verirken, Kepir tarafından arz edilen parti programının değişmesi teklifine karşı çıkmışlardır⁹⁴. Zira bu grup da, kendilerinin kontrolü altında olacak bir CKMP tasavvur etmektedir ve zaman içerisinde bu yargıyla paralel hareket edecekleri görülecektir.

CKMP içerisinde parti içerisinde mevcut bulunan kıdemli üyelerden bir kısmı Türkeş’e ya da olağanüstü kongre talebine destek verirken, yaşanan gelişmelere parti içerisinden farklı sesler de yükselmiştir. Bu seslerin genel olarak değerlendirildiği bir haberde tenkitlerin; “CKMP’nin bir doktrin partisi olarak dönüştürülmek istendiği”, bu minvalde “nasyonal-sosyalist” bir hüviyet kazandırma teşebbüslerinin olduğu, hatta “22 Şubatçıların da ‘partiye’ doldurulmaya çalışıldığı” argümanları üzerinde yoğunlaştığı müşahade edilmiştir⁹⁵. Her ne kadar CKMP Genel Merkezi bu haberlere cevaben; “*parti basında görüldüğü gibi iki gruba bölünmemiş aksine birlik ve beraberlik içerisinde*”⁹⁶ mesajını kamuoyuna ilan etse de, parti içerisinden itirazların geldiğine dair somut örnekler mevcut olmuştur. Nitekim daha önce belirtildiği üzere son CKMP Kongresinde Türkeş’in desteği dolayısıyla Ahmet Oğuz’a seçimleri kaybeden Hasan Dinçer, Oğuz’un Türkeş’e karşı mücadelesinde destek olmuş⁹⁷; CKMP üyesi olan gazeteci Kadircan Kafılı ise Oğuz ile Bayar’ın görüşmesinin gayet tabii olduğunu savunarak⁹⁸ Türkeş ve taraftarlarının uygulamala-

⁹³ Milliyet, *Bayar Oğuz Görüşmesi CKMP’yi Karıştırdı*, 25 Mayıs 1965.

⁹⁴ Akis, “CKMP: Quo Vadis”, 29 Mayıs 1965.

⁹⁵ Haber, “CKMP Parçalanıyor”, 27 Mayıs 1965.

⁹⁶ Medeniyet, “CKMP Birlik Beraberlik İçindedir”, 28 Mayıs 1965; Haber, “CKMP Fevkalade Kongreye Gidiyor”, 28 Mayıs 1965; Tercüman, “CKMP Kongre Hazırlığı İçin Komisyonlar Kurdu”, 28 Mayıs 1965.

⁹⁷ Durum, “CKMP’deki Fırtına”, 24 Haziran 1965.

⁹⁸ Kadircan Kafılı, “Bayar ve Oğuz”, Tercüman, 28 Mayıs 1965. Kafılı’nın parti içi ihtilaftaki konumlanması düşünüldüğünde bu görüşmeyi mezkûr şekilde yorumlaması şaşırtıcı değildir. Buna mukabil Türkeş ile birlikte MBK döneminden itibaren beraber hareket eden ve parti içi ihtilafta da Türkeş’i destekleyeceği belirtilecek olan Evliyaoğlu’nun Bayar-Oğuz görüşmesi hakkındaki şu sözleri oldukça dikkat

rının “yeni bir faşizm-nazizm” örneği olduğunu ileri sürmüştür⁹⁹. CKMP’deki gelişmelerin değerlendirildiği bir İngiliz belgesinde ise, partinin “sosyalist”, “muhafazakâr” ve “nasyonal-sosyalist” unsurlarının ayrışacağı öngörülürken, partinin iç durumu “Weimar Cumhuriyeti’nin¹⁰⁰ son günlerine benziyor” ibaresiyle tasvir edilmiştir¹⁰¹.

Türkeş-Oğuz çekişmesi dönemin köşe yazarlarınca da tahlil edilmiştir. Bahadır Dülger, bu krizin Türkiye tarafından basit bir “bahane” olarak oluşturulduğunu, olayın esasında Türkiye ve arkadaşlarının partiyi ele geçirmek istemesi ve başta Ahmet Oğuz’un da buna taraftar iken, partiye yeni katılımların gerçekleşmesi ile birlikte fikir değiştirmesinden ötürü kaynaklandığını savunmuştur¹⁰². İzzet Sedes de yaşanan gelişmeyi Dülger ile paralel olarak yorumlarken, meselenin parti içerisinde “eski- yeni” çatışması olduğunu çünkü Türkiye ve arkadaşlarının programının, partinin muhafazakâr hüviyetinden ziyade “sola mütemayıl”, “reformcu” bir niteliğe sahip olmasından ötürü, bu isimlere kıdemli CKMP’ler tarafından alerjiyle yaklaşıldığını öne sürmüştür¹⁰³. Evliyaoğlu ise, bilhassa AP’li basının “CKMP parçalanıyor” gibi manşetlerle hadiseyi tetkik etmesini eleştirerek; bu manşetleri, siyasî partileri birbirine benzemekle itham etmeyi “meşrep” hale getirmiş çevrelerin, CKMP’nin tercih ve teklifleriyle özgün bir pozisyona dönüşüyor olmasından duyduğu rahatsızlığın tezahürü olarak değerlendirmiştir¹⁰⁴.

çekici olmuştur: “Bir CHP gün olmuş Avrupa’daki 14’lerle mektuplaşıyor diye kadrosundan eleman atmıştır. Bir AP gün olmuş İnönü ile izinsiz temas yaptı diye milletvekillerini haysiyet divanına vermiştir. Şimdi CKMP’lilerin Bayar’ı ziyaret etti diye Oğuz’u mahkûm etmesi de, bu kabil hareketlerin devamından ibarettir. Politikamız bu iptidailikten her halde ve mutlaka kurtarılmalıdır”. Bkz. Gökhan Evliyaoğlu, “Bayar’ı Ziyaret”, Yeni İstanbul, 26 Mayıs 1965.

⁹⁹ Tercüman, “CKMP Lideri ‘Korkunç Zihniyeti’ Yakında Açıklayacak”, 26 Mayıs 1965.

¹⁰⁰ I.Dünya Savaşı’ndan mağlup çıkan ve Versay antlaşmasını imzalamak durumunda kalan Almanya’da, imparatorluk yıkılmış ve “Weimar” kentinde yapılan bir anayasaya istinaden, cumhuriyet kurulmuştur. Bundan ötürü “Weimar cumhuriyeti” olarak anılan bu düzen, “parçalı” yapısı, farklı siyasi mecraların “koalisyonları” ile yürütülmeye çalışılsa da, siyasi istikrarsızlık neticesinde Hitler’in iktidara gelmesine zemin hazırlamıştır. Bkz. Sander, s.18-20.

¹⁰¹ FO 371/1801851.

¹⁰² Bahadır Dülger, “CKMP’deki Buhran”, Haber, 26 Mayıs 1965.

¹⁰³ İzzet Sedes, “CKMP’de Su Yüzüne Çıkan Anlaşmazlık”, Milliyet, 26 Mayıs 1965.

¹⁰⁴ Gökhan Evliyaoğlu, “Samimi Olmayanlar”, Yeni İstanbul, 28 Mayıs 1965.

Gelişmeler ve yorumlar ışığında, olağanüstü kongre talep eden Türkeş'in "Genel Başkan" adayı olacağını tahmin etmek zor olmayacaktır. CKMP'ye iltihak etmesi üzerinden henüz bir buçuk ay gibi kısa bir süre geçmiş olan Türkeş "Genel Başkan" olma yolunda ilk önce kadrolaşma faaliyeti içerisine girmiştir. Bu minvalde ilk önce, kendisiyle yıllardan beri hareket eden ve AP'den istifa etmiş olan Gökhan Evliyaoğlu, Mustafa Kemal Erkovan ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu CKMP'ye katılmıştır¹⁰⁵. Bu üç isim, CKMP'ye katılmaları münasebeti üzerine; AP'nin "küçük bir azınlığın" elinde olduğunu ve Türkiye'nin şartlarını düşünen dinamik bir kadroya ihtiyacı olduğunu belirterek, AP'lileri CKMP safına davet etmiştir¹⁰⁶. Türkeş'e menfi tutumu ile malum Kim mecmuası, bu gelişmeyi müspet olarak değerlendirirken, CKMP'ye verilen "taze kanın", partiyi AP karşısında bir hayli tehlikeli hale getirdiğini ve Demirel'den müşteki olan birçok kişinin "CKMP'ye kayacağını" öngörmüştür¹⁰⁷. CHP ile yakınlığı ile bilinen bu medya organında, "tahmin ile temenni" arasında yaptığı öngörü esasında seçimler öncesinde AP'nin zayıflaması adına muhalefet partilerinin "beklentisini" ortaya koymaktadır. Nitekim AP'ye yakın bir isim olan Bahadır Dülger potansiyel tehlikeye işaret ederek, Türkeş'in "kestane fişeği" gibi seçim hazırlıklarına girdiği bir düzlemde, AP'nin "geniş programlı", "etkili" ve "yapıcı" bir seçim mücadelesine girmesinin lazım geldiğini savunmuştur¹⁰⁸.

Türkeş'in kadrolaşma faaliyetleri, mevzubahis üç kişinin CKMP'ye iltihakı ile sınırlı kalmamıştır. CHP Zonguldak Senatörü ve Ankara İl Başkan Yardımcısının CKMP'ye dâhil olmasının¹⁰⁹ yanı sıra, yerelde AP'den istifa edip CKMP'ye geçenler olmuş¹¹⁰; çeşitli

¹⁰⁵ Medeniyet, "CKMP'ye İltihak Eden Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkovanlı Bugün Bir Beyanat Verdiler", 28 Mayıs 1965; Milliyet, "Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkovan CKMP'ye Girdi", 29 Mayıs 1965; Haber, "Evliyaoğlu- Yılanlıoğlu CKMP'de Buluştu", 29 Mayıs 1965.

¹⁰⁶ Medeniyet, "CKMP'ye İltihak Eden Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkovanlı Bugün Bir Beyanat Verdiler", 28 Mayıs 1965.

¹⁰⁷ Kim, "Bay Oğuz'un Ricatı", 3 Haziran 1965.

¹⁰⁸ Bahadır Dülger, "AP'ye Uyarı", Haber, 6 Haziran 1965.

¹⁰⁹ Medeniyet, "CKMP'ye İltihaklar Devam Ediyor: Okyay ve Halulu da CKMP'ye Girdi", 14 Haziran 1965.

¹¹⁰ Medeniyet, "Panik: Adana'da 15 AP'li İdareci Dün CKMP'ye Geçti", 7 Haziran 1965.

sendika liderlerinin partiye katılımı¹¹¹ ile birlikte, “Öncü” gazetesi hadisesinden hatırlanacak olan Ziya Tansu’nun da aralarında yer aldığı, muhtelif gazeteciler partiye üye olmuştur¹¹².

Ahmet Oğuz’un İstifası ve Türkeş’in CKMP Genel Başkan Adaylığını Resmen İlan Etmesi

Parti içerisinde safların keskinleştiği ve “olağanüstü kongre” kararı aldığı bu süreçte, CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz istifa etmek zorunda kalmıştır. İstifasını “*ileriye matuf bir hareket*”¹¹³ olarak kamuoyuna lanse eden Oğuz; koalisyon ortaklığından ötürü parti içerisinde “suni bir gündem” oluşturulduğunu ve partiye yeni giren isimlerin tutumları münasebetiyle parti içerisinde “huzurlu” ve “verimli” çalışma imkânının kalmadığı argümanlarını istifasına gerekçe olarak göstermiştir¹¹⁴. Türkeş’in “Genel Başkan” adayı olduğunu resmen ilan etmesinin¹¹⁵ akabinde gerçekleşen bu hadise üzerine Oğuz; vakti zamanında Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı gibi politikacılarla da uğraştığını ancak “bu meselenin basit olmadığını” zikrederek, “*konusursam yer yerinden oynar*”¹¹⁶ demek suretiyle istifasına kozmik bir hava vermiştir. Nitekim bu açıklama Ahmet Oğuz’un, “altından kaymakta olduğu koltuğa tekrar yerleşebilmek” için, 27 Mayıs ve 21 Mayıs olaylarının ima edilmek suretiyle, müesses nizama karşı “emniyet sinyali” göndermesi olarak yorumlanmıştır¹¹⁷.

¹¹¹ Medeniyet, “8 Sendika Lideri Dün CKMP’ye Girdi”, 12 Haziran 1965.

¹¹² Medeniyet, “CKMP’ye İltihaklar: CKMP İdeallerini Gerçekleştirecektir”, 15 Haziran 1965.

¹¹³ Tercüman, “Ahmet Oğuz CKMP Genel Başkanlığı’ndan İstifa Etti”, 18 Haziran 1965.

¹¹⁴ Haber, “Ahmet Oğuz Çekildi, CKMP Türkeş’e Kaldı”, 18 Haziran 1965; Milliyet, “Oğuz CKMP Liderliğinden İstifa Etti”, 18 Haziran 1965; Yeni İstanbul, “Ahmet Oğuz Dün İstifa Etti”, 18 Haziran 1965; Medeniyet, “Ahmet Oğuz’un İstifa Mektubu: Aslolan Ahlak ve Doğruluktur”, 18 Haziran 1965.

¹¹⁵ Milliyet, “Oğuz CKMP Liderliğinden İstifa Etti”, 18 Haziran 1965; Medeniyet, “Ahmet Oğuz’un İstifa Mektubu: Aslolan Ahlak ve Doğruluktur”, 18 Haziran 1965.

¹¹⁶ Milliyet, “Oğuz: ‘Konusursam Yer Yerinden Oynar’”, 19 Haziran 1965; Durum, “CKMP’deki Fırtına”, 24 Haziran 1965.

¹¹⁷ Akis, “CKMP: Kağnya Motor”, 26 Haziran 1965.

Oğuz'un istifası ve Türkeş'in "genel başkan" adayı olması üzerine, Türkeş'in muhtemel rakiplerinin kim olacağı yönünde çeşitli spekülasyonlar üretilmiştir. Oğuz'un istifasından sonra, Mustafa Kepir'in Genel Başkanlığa vekalet etmesi, Türkeş'in partiye egemen olduğunu görüşünü kuvvetlendirse de, partinin "kıdemli" isimlerinin durumdan müşteki olduğu müşahade edilmiştir. Bu minvalde bir önceki kongrede Türkeş'in rakibine destek vermesi sonucu başkanlığı kaybeden Hasan Dinçer'in ismi, Ahmet Oğuz'un da destek vereceği öngörülerek, vurgulanmıştır¹¹⁸.

Oğuz'un istifası, kamuoyu gündemini de bir hayli meşgul etmiştir. İki farklı cenahın sesi olan Abdi İpekçi ve Bahadır Dülger, Ahmet Oğuz'u, Türkeş'i CKMP'ye davet ederek "öngörüsüz" davranmakla itham ederken; İpekçi, parti içi dinamiklerin Türkeş'in "genel başkan" olmasına izin vermeyeceğini iddia etmiştir. Dülger ise İpekçi'ye nazaran bedbin bir tahminde bulunarak, "demokrasi düşmanı olduğu" bilinen Türkeş ile birlikte partinin "aşırı sağın" bir uzvu haline geleceğini ileri sürmüştür¹¹⁹. Türkeş'e dair menfi tutumu MBK sürecinden itibaren süregelen Akis mecmuası, "1946 tipi renksiz, statükocu politikacılar" diye tarif ettiği Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer gibi isimlerin "ümitsiz bir mücadele" içerisinde olduklarını çünkü bu isimler karşısında "en muhalif Türkeş muhaliflerinin bile, 27 Mayıs'ın kuvvetli Albayının" hakkını teslim ettiğini savunmuştur¹²⁰. Akis ile benzer istikamette yayın politikası izleyen "Kim" dergisi de, Oğuz'un istifasını ve mezkûr açıklamasını "blöf" olarak tanımlayarak, parti içerisinde yaşanan mücadeleyi, "Türkeş'in AP-CKMP ittifakına izin vermemesi" yargısı üzerinden yorumlamıştır¹²¹. Çiçeği burnunda CKMP'li olan Evliyaoğlu ise, 27 Mayıs'ın henüz bir lider çıkaramadığı tespitinde bulunarak; Ahmet Oğuz'un istifasının, "bir siyasî liderin gerçek portesiyle ufuklarda çizilmesine ve bir partiye vazih ve

¹¹⁸ Durum, "CKMP'deki Fırtına", 24 Haziran 1965.

¹¹⁹ Abdi İpekçi, "Ahmet Oğuz'un İstifası", Milliyet, 18 Haziran 1965; Bahadır Dülger, "Oğuz'un İstifası", Haber, 19 Haziran 1965.

¹²⁰ Akis, "CKMP: Kağnya Motor", 26 Haziran 1965.

¹²¹ Kim, "CKMP: Filler ve Kediler", 24 Haziran 1965. Türkeş'e karşı intibai malum olan bu iki yayın organın, mevcut durumda Türkeş'e sempatik yaklaşmasının altında, Türkeş'in, "seçimlerde yüksek oy alması beklenen AP'yi yıpratabileceği temennisin büyük etkisinin olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir husus niteliğindedir.

sağlam karakterini kazanmasına” vesile olması halinde “hayırhah” bir gelişme olarak değerlendirileceğini mütalaa etmiştir¹²².

Kamuoyunda bu mesele “iki farklı bakış açısından” yorumlanırken, Türkiye grubu, Oğuz’un istifasına karşı hamle olarak 14’lerden Numan Esin, Mustafa Kaplan, Şefik Soyuyüce, Fazıl Akkoyunlu’nun partiye katılımını temin etmiştir¹²³. Bu isimlerin üç gün ardından yine 14’lerden Münir Köseoğlu’nun da iltihakı ile birlikte¹²⁴ hem Türkiye’nin parti içerisinde gücü artmış hem de 14’ler diye tarif edilen grubun bütün üyelerinin siyasete dâhil olması gerçekleşmiştir¹²⁵. Brüksel Kongresinde Kabibay ile “liderlik mücadelesi” esnasında Türkiye’nin yanında azami altı kişi yer almışken (bazı kaynaklarda beş kişi olarak belirtilmiştir), CKMP içerisinde dokuz sabık komite üyesinin Türkiye ile beraber hareket etmesi, Türkiye’nin bu zaman zarfında nüfuzunu güçlendirdiğini göstermiştir. Ayrıca Türkiye kligi bu hadiseyle birlikte kamuoyunda partiye dair “huzursuzluk” temalı intibaa, yeni katılımlarla birlikte mukabele edebilmiştir. Nitekim Türkiye, parti içi ihtilafa dair basında çıkan haberlere karşılık, CKMP’nin “üçüncü parti” olma yolunda ciddi bir mesafe kaydettiğini ve parti içerisinde yaşanan kaynaşmanın da bunun alameti olduğunu ileri sürmüştür¹²⁶. Ayrıca Türkiye, Oğuz’un “kozmik” açıklamasına da, 27 Mayıs’a çatamayanlar bize hücum edeceklerdir” demek suretiyle, Oğuz’un beyanatına benzer müphemiyette bir karşılık vermiştir¹²⁷.

14’lerden 5 ismin daha partiye katılmasıyla birlikte, daha önce tahayyül edilen Milli Birlik Partisi’ne doğru evrilen CKMP içerisindeki bu gelişme, “sağ” basında yer alan çeşitli kalemler tarafından

¹²² Gökhan Evliyaoglu, “Oğuz’un İstifası ve Lider Meselesi”, Yeni İstanbul, 19 Haziran 1965.

¹²³ Yeni İstanbul, “Dört Eski MBK Üyesi CKMP’ye Girdi”, 20 Haziran 1965; Tercüman, “14’lerden Dördü Daha CKMP’ye Girdi”, 20 Haziran 1965.

¹²⁴ Tercüman, “Köseoğlu da CKMP’ye Kaydolunca 14’lerden Partisiz Kalmadı”, 24 Haziran 1965.

¹²⁵ 1965 seçimleri arifesinde 14’lerden 10 isim CKMP’de, 3 isim CHP’de ve Muzaffer Karan TİP içerisinde yer almıştır.

¹²⁶ Haber, “Türkeş’in CKMP’de Yarattığı Huzursuzluk Genişliyor: AP’ye İltihak Bekleniyor”, 23 Haziran 1965; Medeniyet, “Türkeş İstanbul’da Konuştu”, 23 Haziran 1965; Yeni İstanbul, “A. Türkiye: Türk Halkı Yalnız ve Yardımsız”, 23 Haziran 1965.

¹²⁷ Medeniyet, “CKMP Heyeti İstanbul’da”, 22 Haziran 1965.

“endişeyle” karşılanmıştır. İltihakların hemen akabinde, CKMP GİK üyesi olan Kadircan Kafılı; “aşırı solun” “aşırı sağ” tahrik ettiğini ve 27 Mayıs sonrası gelen “ihtilâl hareketlerinin” aşırı sağcı bir niteliği haiz olduğunu ileri sürerken, “elan” aşırı sağın “*demokratik görünerek gelişme yolunda*” olduğunu iddia etmiştir¹²⁸. Zamanlaması itibariyle Türkeş'i hedef aldığı görülen yazının, Cemal Gürsel'e hitap etmesi de ayrıca ilgi çekici olmuştur. 14'lerin diğer üyelerinin CKMP'ye katılması üzerine Kafılı ile benzer temalı bir yazı kaleme alan Bahadır Dülger de, bu manzarayı partide yapılmak istenen “darbenin alametleri” sözleriyle tasvir ederken, daha önce “zorbalıkla” iktidar olmak isteyenlerin artık “*Hitlervari*” bir metodu benimsediklerini söylemek suretiyle Türkeş ve arkadaşlarını itham etmiştir¹²⁹. Müşahede edildiği üzere iki yazar da, Ahmet Oğuz'un kozmik açıklaması ile paralel olarak, Türk siyasî literatüründe sıklıkla müracaat edildiği veçhiyle Hitler analojisi üzerinden, Türkeş'in “otoriter” kimliğini demokrasiyi basamak olarak kullanma potansiyeli olduğunu dile getirmişler. Bununla birlikte Türkeş'i “Hitler analojisi” ile betimleme örneğine İngiliz belgelerinde de rastlanmaktadır. CKMP'nin iç durumunun analiz edildiği bir belgede, Türkeş'in partiye girmesinden hemen sonra sendikal yapılanmaya girmesinin, teşkilatlarda kadın örgütlerine yer vermesinin ve özellikle gençlik kollarında ehemmiyet vermesinin Türkeş'e dair “Hitler benzetmesine” katkı sunduğu ileri sürülmüştür. Öte yandan belgede, Türkeş'in “anti-komünist” olmakla birlikte ciddi anlamda “sosyalist” fikirlerinin olduğunu ve bu fikirlerin partinin “geleneksel” duruşuna yeni bir ideolojik zemin hazırladığı tespiti de dikkat çeken bir husus olmuştur¹³⁰.

Türkeş'e dair söz konusu tanımlamalar ileri sürülürken, Türkeş de partiye “çeki düzen” verileceğini hatta belki de partinin isminin kongrede değişebileceği sözleriyle¹³¹ kafasında tasavvur ettiği dönüşümün ipuçlarını tezahür ettirmiştir. Bu açıklamaya birlikte, partinin isminin “Milliyetçi Hareket Partisi” olarak değişeceği olgusunun retrospektif izdüşümünü hissettiren Türkeş başka bir beyanatında; “*Bugünkü CKMP, bizim iltihak ettiğimiz CKMP değildir. Biz bu partiye*

¹²⁸ Kadircan Kafılı, “*Aşırı Sağ ve Sol Tehlikesi Yok mu?*”, Tercüman, 23 Haziran 1965.

¹²⁹ Bahadır Dülger, “*CKMP'deki Darbe*”, Haber, 20 Haziran 1965.

¹³⁰ FO 371/ 180151.

¹³¹ Medeniyet, “*Türkeş İstanbul'da Konuştu*”, 23 Haziran 1965.

yön vereceğiz!”¹³² cümlesini sarf etmek suretiyle partiyi dönüştüreceği savını tasdik etmiştir. Bu noktada, Türkeş tarafından tasavvur edilen “dönüşümün” niteliği ve menzilini anlamak adına, Türkeş ve arkadaşlarının “Genel Başkanlık” seçimleri öncesinde icra ettiği faaliyetleri ve verdikleri beyanatları tahlil etmek lazım gelmektedir.

Türkeş’in Genel Başkan Adaylığı Sürecindeki Faaliyetleri ve Türkeş’in Tasavvurundaki CKMP

Türkeş ve arkadaşları CKMP’yi yönetmeye talip olurken, “yeni bir politikacı” tipini hayata geçirme iddiasıyla yola çıkmışlardır. 27 Mayıs sürecinde mevcut politikacılara yönelik tahkir edici sözleri sarf ettikleri müşahade edilen Türkeş ve arkadaşlarının, “sivil siyasete” girdikten sonra da benzer bir tutum içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Türkeş, “partiler arası mücadelenin” millete zarar verdiğini ifade ederken¹³³, partiler arasında çekişmenin yerine ahengin bulunması gerektiğini müdafaa etmiştir¹³⁴. Söz konusu bağlamda Özdağ, “halkı kutuplara bölen” siyasî düzene karşı olduklarını belirtirken¹³⁵; İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, siyasî partilerin “ihtiras ve menfaat” değil, “hizmet” zümreleri olması gerektiğini ancak mevcut partilerin bu amaca matuf olmadıklarını ileri sürmüştür¹³⁶. Bu noktada partinin “kıdemli” üyelerinden Mehmet Altınsoy da aktarılan görüşlere paralel bir tavır göstererek, “demokrasi ortaya çıktığı 20 seneden beri politikacılar halkı aldatmaktadır” cümlesini sarf ederken¹³⁷; parti faaliyet raporunda, “partiler arasındaki kısır çekişmelerin” kökeninde, doktrin sahibi olmamalarının yattığı tezi vurgulanmıştır¹³⁸.

“Yeni bir politikacı” tipi ve “doktrin merkezli parti olma” iddiası şiarıyla¹³⁹ başlatılan Türkeş’in “Genel Başkanlık” adaylığı süre-

¹³² Medeniyet, “CKMP’nin Varlığı Rejim İçin Teminattır”, 19 Temmuz 1965.

¹³³ Medeniyet, “İnsanlar Kabiliyetine Göre ve Adil Şekilde Dağıtılmalıdır”, 8 Temmuz 1965.

¹³⁴ Medeniyet, “Dünyaya Sınıf ve Sınıflar arası Açılardan Bakmadık”, 6 Temmuz 1965.

¹³⁵ Medeniyet, “CKMP’nin Varlığı Rejim İçin Teminattır”, 19 Temmuz 1965.

¹³⁶ Medeniyet, “Türkeş: Sen Ben Çekişmesi Ne Zaman Bitecek?”, 4 Temmuz 1965.

¹³⁷ Medeniyet, “Türkeş Diyarbakır’da Uzun Bir Konuşma Yaptı”, 12 Temmuz 1965.

¹³⁸ Medeniyet, “Türkiye Aç Hürlerin Tok Esirlerin Ülkesi Değildir”, 18 Temmuz 1965.

¹³⁹ Bu hususa dair en somut ibare, Gökhan Evliyaoğlu tarafından zikredilmiştir: “CKMP’deki gelişmeler siyasi değil doktrinedir”. Bkz. Medeniyet, “Türkeş: Komünizmi

cine dair ilk faaliyet, kendisi adına Muzaffer Özdağ ve Fuat Uluç'un kaleme aldığı propaganda çalışması olmuştur. Muzaffer Özdağ, Türkeş'in 27 Mayıs döneminde ön plana çıktığını çünkü onun 27 Mayıs'ı bir parti iktidarına karşı "*darbe-i hükümet*" olarak değil, "*partiler arası hakemlik ödevi*" olarak telakki ettiğini bundan ötürü de halkın geniş kesimlerinden teveccüh gördüğünü ileri sürmüştür. Özdağ'a göre Türkeş, 27 Mayıs'ı "*Türk Millî Kurtuluş Savaşının İkinci Safhası*" olarak değerlendirmiş ve bu yolda inkılaplar tahakkuk etme yoluna girmiştir. Türkeş'in yükselişinden rahatsızlık duyan cenahların, kendisini haksız ithamlara duçar ettiğini öne süren Özdağ, maddeler halinde bu iddialara karşılık vermiştir.

Özdağ'ın cevap verdiği ilk kategori Türkeş'e dair öne sürülen "siyasî ithamlar" üzerine olmuştur. Bu minvalde ilk önce, "Türkeş'in amansız bir İnönü düşmanı" olduğu argümanı üzerine değinen Özdağ, Türkeş'in, "henüz gençken" tek parti "dikta" yönetiminin evhamı yüzünden "kanunsuz müdahalelere" maruz kaldığını ifade ederken; Türkeş'in bu hadiseden ötürü herhangi bir "garezinin" bulunmadığını ancak İnönü'yü, "Atatürk inkılabını" ve cumhuriyeti yozlaştırdığı gerekçesiyle beğenmediğini dile getirmiştir. Özdağ ayrıca başta Menderes'in idamı olmak üzere "Yassıada" muhakemeleri üzerine değinerek, Türkeş'in öncülüğünde "radikallerin", Yassıada mahkemelerine karşı çıktığını ve "idamların infaz edilmemesi" gereği noktasında yetkilileri ikaz ettiklerini belirtmiştir.

Özdağ'ın Türkeş'e dair izah geliştirdiği ikinci kategori, Türkeş'in "ideolojik" hüviyeti üzerinde olmuştur. Özdağ, Türkeş'in milliyetçilik anlayışının Gökalp-Atatürk referansından iktibas edildiğini ileri sürerek Türkeş'in "milliyeti soya bağlayan" anlayışa karşı olduğunu bundan ötürü ırkçı olarak addedilemeyeceğini savunmuştur. Bu meyanda "kafatasçılık" ve "Turancılık" meselesine de değinen Özdağ, kafatası ölçümünü "antropoloji" ilminin bir dalı olduğunu ve "yaşayan" hiçbir Türk milliyetçisinin "kafatasçı" olmadığını iddia etmiştir¹⁴⁰. Özdağ, "kafatası ölçümünü" Türkiye'ye yerleştiren

Kuvvetli Aksiyonumuzla Ezip Gececeğiz, 28 Haziran 1965.

¹⁴⁰ Özdağ'ın bu sözleri cumhuriyet dönemi Türkçülük tarihi açısından "genel bir hüküm" ifade ediyor olsa da kısmen eksiktir. Özdağ burada, 30'lı yılların sonunda popülerleşen "fiziki antropolojinin" dönemin Türkçü akımlarına sirayet etmediğini kast etmiş olmalıdır. Özdağ'ın bu savı, dönemin Türkçü cenahın en önde

kişinin Atatürk olduğunu ileri sürerek, Atatürk'ün "Türklerin Anadolu'nun en eski sahipleri" olduğu tezini ispat ettirmek üzere "bu ilme" değer verdiğini ancak İnönü döneminde, ders kitaplarında rastlanmakla birlikte, "antropoloji" ile ilginin kesildiğini öne sürmüştür¹⁴¹. Özdağ, Türkeş'in "siyasî anlamda Turancı" olmadığını, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bütün dünya Türklerini içine alacak cihan-girane bir devlet" kurma misyonunu "hayalinden bile" geçirmediğini ancak Kıbrıslı olması hasebiyle, tarihi zaruretler yüzünden yurtdışında kalan Türklere hassasiyet duyduğunu iddia etmiştir¹⁴².

Fuat Uluç ise Özdağ'a nazaran daha kısa bir yazı yazarak katkıda bulunduğu eserde, Türkeş'i "ihtilâlden nefret eden ihtilâlcî" olarak tarif ederken, kendisinin 27 Mayıs öncesinde "ihtilâlâle sıcak bakmadığını" ve bu çerçevede su-i misal olarak Suriye'yi adres gösterdiğini belirterek "zaruretler" sonucunda 27 Mayıs'a iştirak ettiğini iddia etmiştir. Uluç ayrıca Türkeş'in "ırkçı değil milliyetçi", "gerici değil gelenekçi" ve "Turancı değil Türkiyecî" olduğunu ileri sürerken, Türkeş'in milliyetçiliğini; "hayranı olduğu Mustafa Kemal'in Türkçülüğünü bir santim öteye aşmaz... Hayatının hiçbir devrinde Türkiye'den

gelen Atsız ve çevresi açısından da doğruluk arz etmektedir. Nitekim Atsız'ın yakın arkadaşı ve 1944 mevkuflarından İsmet Tümtürk bu hususta şu anekdotu anlatmaktadır: "Evvela şunu söyleyeyim ki Atsız kafatasının antropolojik tarafıyla pek ilgili değildir. Hatta bir gün, 1944 İrkçılık-Turancılık davası dolayısıyla Atsız, Reha Oğuz Türkkan, ben dâhil 23 arkadaş Tophane'de Askeri Cezaevinde mevkuf iken bu kafatasçılık meselesi ortaya atılmıştı. Atsız, 'kafatasından neyi kastettiğimizi' sormuştu. Reha ile ben biraz izah etmeye çalışmıştık. Atsız bizim bu konuda ifrata kaçtığımızı, hatta biraz saçmaladığımızı söylemiş idi". Bkz. İsmet Tümtürk, "Dava arkadaşları Atsız'ı Anlatıyor", Boğaziçi, Aralık 1985. Ayrıca Atsız'ın "kafatasçılık" ile ilgili müstehzi yaklaşımları için, bkz. Yağmur Atsız, *Ömrümün İlk 65 Yılı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 2005. Buna mukabil, Türkçülüğün "çatallandığı" 40'lı yıllarda Reha Oğuz Türkkan'ın "kafatasçılık" ile ilgili oldukça muteber yorumları bulunduğu ve Türkçü gençler üzerinde "kısmî" de olsa etkisinin bulunduğunu zikretmek lazım gelir. Bkz. Reha Oğuz Türkkan, *Türkçülüğe Giriş*, Arkadaş Matbaası, İstanbul, 1940.

¹⁴¹ Özdağ'ın bu sözleri, Atsız'ın 1970 yılında sarf ettiği; "kaç defa söylediğimiz, anlaşılan daha pek çok kere tekrarlayacağımız gibi Türkiye'de bir tek kafatasçı vardır: O da Atatürk'tür", Bkz. Atsız, "Zade Değil Oğul", Ötügen, 25 Eylül 1970, cümlelerini anımsatmaktadır. Atsız'ın ev sohbetlerine katıldığı bilinen Özdağ'ın bu sözleri dile getirirken Atsız'dan ilham almış olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁴² Özdağ'ın yazdığı kısım için, bkz. Fuat Uluç-Muzaffer Özdağ, *Alparslan Türkeş*, s. 5-10

ordular seferber ederek Altaylara doğru bir fetih macerasına atılmayı aklının köşesinden geçirmez” cümleleriyle tasvir etmiştir¹⁴³.

Söz konusu propaganda eserinin iki amaca yönelik olduğu rahatlıkla müşahade edilebilir pozisyonudur. Bunlardan birincisi, AP ile “ortak zemine” hitap eden vatandaşlara yönelik, Türkeş’in 27 Mayıs’a dahlinin izahatının verilmek istenmesi olmuştur. Türkeş’in “partiler üstü bir hakem” rolü münasebetiyle 27 Mayıs’a kerhen katıldığı ibaresi ve yaşanan “mahkûmiyetlerden” azade olduğunu vurgulanması bu noktada dikkat çekici olmuştur. Nitekim eserin içerisinde Türkeş’in Cemal Gürsel’e gönderdiği mektubun da bulunması¹⁴⁴, söz konusu saiki temsil etmektedir. Eserin ikinci amacının, Türkeş’e dair bilhassa 13 Kasım sürecinden sonra yoğunlukla süregelen “İrkçi-Turancı” algısını kırmaya yönelik bir teşebbüs olarak yorumlanması mümkündür. Aşırı akımlara dair hassasiyetin arttığı bu dönemde Türkeş’in “müfrit sağ” ile ilişkilendirilemeyeceğine dair ikna çabalarının muhatabının ise “müesses nizam” olduğu ihtimal dâhilindedir¹⁴⁵.

Türkeş ve arkadaşlarının icra ettiği bir diğer temel faaliyet, yeni bir parti programının hazırlanması olmuştur. Muzaffer Özdağ ile Numan Esin’in öncülüğünde ve “kıdemli” CKMP’lilerden İrfan Baran, Cevat Odyakmaz, Mehmet Altınsoy gibi isimlerin katkıda bulunmasıyla hazırlanan¹⁴⁶ program, tasavvur edilen yeni CKMP’nin de yapıtaşını oluşturmıştır. Mustafa Kepir tarafından “anti-komünist” ve “anti-faşist” yöntemlerle hazırlandığı ileri sürülen program¹⁴⁷ Türkeş tarafından “*Ülkü ve Kültür Birliği*”¹⁴⁸ tasarısına benzetilerek şu sözlerle ve ilkeler ışığında kamuoyuna ilan edilmiştir:

¹⁴³ Uluç’un yazdığı “*İhtilâlden Nefret Eden İhtilâlcî*” başlıklı kısım için, bkz. a.g.e, s. 14-15.

¹⁴⁴ a.g.e, s. 11-12.

¹⁴⁵ CKMP’de Genel Başkanlık yarışının kızıştığı günlerde, Cemal Gürsel beyanat vererek; “*Bazı partiler aşırı sağ cereyanlarını parti propagandasına malzeme olarak kullanıyorlar. Aşırı sağ parti politikası haline getirmek yanlıştır*” demek suretiyle ihtarda bulunmuştur. Bkz. Medeniyet, “*Cemal Gürsel Dün Bir Beyanat Verdi: ‘Aşırı Sağ Parti Propagandası Yapmak Yanlıştır’*”, 28 Haziran 1965.

¹⁴⁶ Esin, s. 248.

¹⁴⁷ Yeni İstanbul, “*CKMP’nin Program Tasarısı Açıklandı*”, 30 Temmuz 1965.

¹⁴⁸ Muzaffer Özdağ, meclise milletvekili olarak girdikten sonra “*Ülkü ve Kültür Birliği*” projesini sahiplenerek şu ifadeleri kullanmıştır: “*Son devrimin kurmaylarının bir*

“Biz yeni programa toplumsal adalet, toplumsal güvenlik ve reformları getirdik. Türkiye’nin kendi gerçeklerine göre düzenlenecek yeni bir sisteme ihtiyacı vardır. Türk Halkını inandırarak, Ülkü ve Kültür Birliğini sağlayacak, onu yeni enerjik hamlelere yükseltecek bir yaşama felsefesine ulaştırmak, doğruluk çalışma ve liyakat esaslarına dayanan bir düzeni benimsemek gerekir. Bunun için de güzel sanatlardan ve spordan yararlanmak gerekir. Sanat toplum içindir anlayışından hareketle doğan sanatı ve insanları ekip halinde çalıştırmaya beden ve zekâ gelişmesini sağlayan sporu halka mal etmek gerekir”¹⁴⁹

“Müreffeh ve kudretli Türkiye” sloganıyla yola çıkarak, millete “alın teri vaat” ederek, huzur ve refaha kavuşacak istikbalde, milletten didinmeyi talep etmiştir¹⁵⁰. Bu meyanda partinin görüşleri; “temel ilkelerimiz”, “ana davalarımızı” ve “icraat planımız” olmak üzere üç ana başlıkta tasnif edilmiş olan programda, maddeler halinde özetlenmiştir.

Programın “Temel İlkelerimiz” bölümünde¹⁵¹, ana ilke ve hedefin Türk milletinin ve devletinin muasır medeniyet seviyesine ulaştırılması yolunda “çağdaş bilim ve tekniği” ile teçhiz edilmesi olduğunu ve “millî, laik, toplumcu” bir hukuk devletini şiarının benimsendiği ifade edilmiştir. Türk milletinin, “civic”¹⁵² bir anlayışla tanımlandığı programda, “ben Türk’üm diyen ve kendisini Türk sayan herkesin Türk” olarak kabul edileceği belirtilirken, partinin

ülkü ve kültür birliği kanun tasarısı hazırlamaya sevk eden fikir ve inanç yeni Türkiye’nin inşa planını 40.yılda tamamlanmamış görmek idi”. Bkz. M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:3, D:2, T:1, B:50, 19.2.1966, s. 615.

¹⁴⁹ Medeniyet, “Türkeş: Türkiye’nin Yeni Bir Sisteme İhtiyacı Vardır”, 21 Temmuz 1965

¹⁵⁰ Türkeş, Genel Başkan olma sürecinde bu hususta beyanatlar da vermiştir. Örnekler için: Türkeş: “Vaad edeceğimiz yorgunluk ve alın teridir”, bkz. Medeniyet, “CKMP İlçe Kongresinde Dün Türkeş: ‘Arabaya Taş Koyduk, Biz Bu Yola Baş Koyduk’ Dedi”, 21 Haziran 1965; Türkeş: “Halkımızın kalkınması için büyük ve yorucu işlere el atmak lazımdır. Türk Rönesansı yaratmak gerekmektedir. Bunun için hepimiz ağır yükler altına girmekle mükellefiz”, bkz. Medeniyet, “Alparslan Türkeş Halk İçin Çalışmanın Fazilet Olduğunu Söyledi”, 30 Haziran 1965.

¹⁵¹ Programın “temel ilkelerimiz” kısmı için, bkz. CKMP, Temel İlkelerimiz, Ana Davalarımız, İcraat Planımız”, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 3-13.

¹⁵² Yurtseverliğe dayanan, paylaşılan “ortak değerlere” referans yapan ve “anayasal aidiyete” vurgu yapan milliyetçilik türüdür.

savunduğu Türk milliyetçiliğinin; “Türk tarihi, halk sevgisi, toplum gelenekleri ve Atatürk ilkelerini” referans aldığı dile getirilmiştir. Atatürkçülüğü, “*Türk millî kurtuluş hareketinin özel adı*”¹⁵³ olarak tanımlayan program, laikliği savunurken, “*kamu düzenine ve genel ahlaka aykırı olmadıkça, dini inançlara uygun ibadet, ayin ve törenleri, din öğrenim ve öğretimini din ve vicdan hürriyetinin tabii ve zaruri sonucu*” olarak telakki etmiştir. Dönemin popüler tartışma konusu olan sınıf meselesinin de irdelendiği programda, ekonomik ve sosyal hayatın yarattığı mesleki iş bölümünün yarattığı “*uzuvlaşma, zümreleşme, sınıflaşma*” tabii olarak değerlendirilirken, herhangi bir sınıfın diğer zümreler üzerinde “*tahakkümü veya istismarının*” kabul edilemeyeceği savunulmuştur. Bundan ötürü “sınıf devleti” “sınıflar arası savaş” gibi mevhumların reddedildiği programda, her köylünün, işçinin, esnafın ve memurun haklarını ve davalarını savunmak adına teşkilatlanmaları tavsiye edilmiştir¹⁵⁴.

Programın ikinci kısmını teşkil eden “*Davalarımız*” kısmı, ilk bölümden farklı olarak, Türkiye’nin “sosyo-ekonomik” meselelerine odaklanmıştır¹⁵⁵. Türkiye’nin “*geri ve hasta bir ekonominin bütün arızalarını*”¹⁵⁶ ihtiva ettiğini iddia eden programda, Türkiye’nin

¹⁵³ Türkeş ve arkadaşları, Atatürkçülüğü “Türk milli kurtuluş hareketinin özel adı” olarak tasvir ederken, kendi “misyonlarını” da 2. Kurtuluş Savaşı’nı vermek olarak tarif etmiştir. Bu noktada Mustafa Kepir, yeni CKMP programını, “*Türk milli kurtuluş hareketinin yeni safhası bu programdadır*” diye lanse ederken, bkz. Medeniyet “CKMP Programının Esasları Dün Açıklandı”, 30 Temmuz 1965, Dünder Taşer, CKMP’nin “2.Kurtuluş Savaşı’nı” başlatacağını iddia etmiştir. Bkz. Medeniyet, “*Türkeş: Komünizmi Kuvvetli Aksiyonumuzla Ezip Geçeceğiz*”, 28 Haziran 1965.

¹⁵⁴ Başta Türkeş olmak üzere CKMP yöneticileri, “Genel Başkanlık” yarışı sürecinde “sınıf” olgusu üzerine çeşitli beyanatlar vermiştir. Örnekler için; Türkeş: “*Dünyaya sınıflar arası mücadele açısından bakmıyoruz. Uzuvarlar, zümreler ve sınıflar menfaatinin millî menfaat potası içerisinde adaletle kaynaşmasını istiyoruz. Her şeyden önce köylü, işçi, küçük esnaf ve memurlar önceliklidir*”. Bkz. Medeniyet, “*Dünyaya Sınıf ve Sınıflar arası Açılardan Bakmadık*”, 6 Temmuz 1965. Türkeş: “*, Mesleki sınıflaşma tabiidir ancak işbölümü içerisinde olmalıdır. Sınıf devletine karşıyız!*”. Bkz. Medeniyet, “*Türkeş Diyarbakır’da Uzun Bir Konuşma Yaptı*”, 12 Temmuz 1965. Muzaffer Özdağ: “*Sınıflara taraftarız ama sınıf kavgalarına asla!*”.Bkz. Haber, “*CKMP’de İlk Mücadele Günü*”, 21 Haziran 1965.

¹⁵⁵ Programın “Davalarımız” kısmı için, bkz. CKMP, Temel İlkelerimiz..., s. 14-27.

¹⁵⁶ Türkeş çeşitli açıklamalarında Türkiye’nin “*feza çağında geri bırakılmış bir ülke*” olduğunu ileri sürerken, bkz. Medeniyet, “*, “Türkeş: Komünizmi Kuvvetli Aksiyonumuzla Ezip Geçeceğiz*”, 28 Haziran 1965, Türkiye’deki bazı bölgelerin “demir”

çağdaş iktisadi düzene ancak “planlama”¹⁵⁷ ile ulaşabileceği ileri sürülmüştür. Bundan ötürü “idarî bir reformla” Türkiye’nin yeni baştan teşkilatlanması gerektiği savunulurken¹⁵⁸, elde mevcut olan toprakların nüfusun %73’ünü oluşturan köylünün tazyikini kaldırmadığı belirtilerek, “işsizlik” ve “atıl iş gücünü” teşkil eden bu soruna karşı “ziraat reformu” ve toprak reformunun” gerçekleştirilmesi müdafaa edilmiştir. “Ziraat reformu” kısmında, Türkiye ziraatında hâkim işletme modelinin, “küçük toprak mülkiyeti üzerinde dağınık ziraat işletmeciliği” olduğu ifade edilirken, bu sistemin de “veraset” yoluyla her geçen gün daha “ufaldığı” tespit edilmiştir. Ayrıca, büyük toprak mülküne sahip ziraatçıların “yarıcılık” müessesesi ile para kazanmayı tercih ettiği için toprakların verimsiz kullanıldığına dikkat çeken programda, tarım üretimini toprağın niteliği ve iklim şartlarıyla mütenasip olarak çağdaş teknik “cihazlanma” ve ilmî bilgiler ışığında “reorganize” edecek bir ziraat reformunun zarureti dile getirilmiştir. Programın “toprak reformu” bölümünde ise, zirai toprakların “özel mülkiyet olduğu kadar “içtimai ödev” olduğu vurgulanarak, küçük arazi parçalarının birleştirilip, büyük ve bakımsız arazilerin parçalanarak günü ihtiyaçlarına uygun halde taksimi savunulmuştur. Bu minvalde zirai işletmelerin, hem feodal düzeni devam ettirecek kadar “azmanlaşmasına”, hem de üretimi köstekleyecek, verimliliği düşürecek kadar “cüceleşmesine” karşı olunduğu

bazı bölgelerin ise “elektrik” çağında yaşadıklarını ifade etmiştir. Bkz. Medeniyet, “Türkeş: Türkiye’de Kalkınma Teşebbüsleri Zaman Zaman Baltalanmıştır”, 5 Temmuz 1965.

¹⁵⁷ Türkiyeş, “Genel Başkan” olma sürecinde “Bu ülkede ilk planlama teşkilatını kuran benim “diyerek DPT’nin kuruluş dönemindeki rolünü vurgularken, bkz. Yeni İstanbul, “Osman Bölükbaşı CKMP Safına Davet Edildi”, 21 Haziran 1965, çeşitli beyanatlarında “planlama” hususundaki “müspet” kanaatini belirtmiştir. Örnekler için: Türkiyeş, “Devlet yönetiminde ve toplum hayatında plan ilkesinin egemenliğini istiyoruz”. Bkz. Medeniyet, “Türkeş: Sen Ben Çekişmesi Ne Zaman Bitecek?”, 4 Temmuz 1965. Türkiyeş: “İlmi düşünce ve planlı hareket ilkelerinin egemenliğini sağlayacağız”. Bkz. Medeniyet, “Türkeş, ‘Türkiye’yi Parçalama Gayretleri Hüsrarla Bitecek! Dedi”, 10 Temmuz 1965.

¹⁵⁸ Genel Başkan olma sürecinde Türkiyeş, “idari teşkilatlanma” konusuna çeşitli yerlerde; “Türkiye’nin toplumsal adalet, toplumsal güvenlik ve bütün Türk halkını içine alan geniş bir yardımlaşma teşkilatına ihtiyacı mevcuttur” ifadesini kullanırken, bu hususta herhangi bir detay vermemiştir. Bkz. Cumhuriyet, 6 Temmuz 1965; Medeniyet, “Türkeş: Sen Ben Çekişmesi Ne Zaman Bitecek?”, 4 Temmuz 1965.

belirtilirken, bu meseleyle “veraset ve mülkiyet haklarını zedelemeyen” mücadele edilmesi taahhüt edilmiştir¹⁵⁹.

Programda ayrıca, “sanayileşme” konusuna temas edilerek, “fakir, geri kalmış, yarı sömürge” düzeninde yaşayan devletlerin “sanayileşememiş, zirai yapıda kalmış” devletler olduğu tespitinde bulunulmuş ve “sanayileşmede” geri kalmış bölgelere öncelik verilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir¹⁶⁰. “Tabii kaynakların değerlendirilmesi” hususunda ise; başta petrol olmak üzere yer altı ve yer üstü kaynaklarının “millî servet” olduğu ve “yaşayan kuşakların” olduğu kadar “gelecek kuşakların” da menfaatleri doğrultusunda hareket edilmesi tavsiye edilmiştir¹⁶¹.

¹⁵⁹ Türkeş, toprak reformunun hızla çözüme ulaştırılması gerektiğini savunurken, “toprak reformunun” geniş toprakları topraksız köylüye dağıtılması gibi “dar” bir anlama gelmediğini ifade etmiştir. Bkz. Yeni İstanbul, “Osman Bölükbaşı CKMP Safına Davet Edildi”, 21 Haziran 1965. CKMP Genel Merkezi de yayınladıkları faaliyet raporunda, “toprak reformu” gibi konuların politik çıkarlara göre istismar edilemeyeceğini ve “zirai reformun” toprak reformundan önce tatbik edilmesi lazım gelen bir konu olduğunu kamuoyuna ilan etmiştir. Bkz. Medeniyet, “Türkiye Aç Hürlerin Tok Esirlerin Ülkesi Değildir”, 18 Temmuz 1965. Türkeş’in açıklaması ile faaliyet raporu arasındaki tutarsızlık dikkat çekicidir. Bu tutarsızlıkta, 1965 seçimleri öncesinde “toprak reformu” konusunda CHP ve TİP’in daha “önde” bir tavır sergilemesinin rolü olsa gerekir. Nitekim Fuat Uluç, “toprak reformunun çıkmamasının esas müsebbipleri” olarak tarif ettiği CHP’nin, bu konuyu seçimde “istismar konusu” haline getireceğini öne sürerken, bkz. Medeniyet, “CKMP Genel Sekreteri Fuat Uluç’un Demeci”, 11 Temmuz 1965, Mustafa Kepir de, “toprak reformu diye bağırانların, Türk köylüsünü imdada koşturtan durumun müsebbipleridir” demek suretiyle CHP’yi adresi göstermiştir. Bkz. Medeniyet, “CKMP’nin Varlığı Rejim İçin Teminattır”, 19 Temmuz 1965.

¹⁶⁰ Türkeş’in bu süreçte mezkûr konuda da muhtelif beyanatları mevcut olmuştur. Örnekler için: Türkeş: “Devlet gelirleri yalnız birkaç şehir için harcanyor hâlbuki millî gelir şehir ve köylere eşit olarak dağılmalıdır”. Bkz. Medeniyet, “Devlet Gelirleri Yalnız Birkaç Şehir İçin Harcandı”, 3 Temmuz 1965. Türkeş: “Devlet tarafından ihmal edilen “şarkı” kalkındıracağız, öncelik tanıyacağız”. Bkz. Milliyet, “Türkeş: Şarkın Kalkındırılması İçin Çalışacağız”, 11 Temmuz 1965.

¹⁶¹ Hatırlanacağı üzere Evliyaoğlu’nun öncülüğünde AP içerisinde başlayan ve çok tartışılan “petrol” mesesi hakkında parti bünyesinde her ne kadar Muzaffer Özdağ tarafından; “Petrol, devletin ve milletin hâkimiyeti altında olmalıdır, şu anda 1/5’i devlettir, bunu 2-3 misline çıkarmak gerekmektedir” şeklinde beyanatlar verilse de, bkz. Medeniyet, “Özdağ Dün ‘Vietnam’da ve Kore’de Bulunan Menfaat Çatışmaları Türkiye’de De Var’ Dedi”, 7 Haziran 1965, meselenin müteakip aylarda partinin gündeminden kesilerek “sönümlendiği” gözlemlenmiştir.

Programın “davalarımız” kısmında ise “sosyal devlet” ve “sosyal adalet” mevhumlarını devletin şiar edinmesinin zaruri olduğu vurgulanmıştır¹⁶². Bu meyanda, devletin bütün “işsizlere” iş bulmasının önemine temas edilirken, çocukların ve kadınların “haklarının” “devlet teminatı altında olması gerektiği hususu zikredilmiştir. Programda “sosyal devlet” bağlamında “iskân” meselesi ise, görece geniş bir surette, yer almıştır. Nüfusun $\frac{3}{4}$ ’ünün köylerde yaşadığının tekrar zikredildiği bu bölümde, “gecekondulaşma” da dair olmak birçok sorun üzere üç madde etrafında tasnif edilmiştir. Birinci madde “köy davamız” başlığı altında incelenirken, Türk köylüsün takriben “kırk bin” köyde yaşadığını ve modern çağın imkânlarından mahrum olduğu dile getirilerek, köylerin “tarım kentleri” altında dört bin niceliğinde toplanarak, “modern ihtiyaçların hepsini ihtiva” eden birer yaşam alanı haline getirilmesi öngörülmüştür¹⁶³. İskân meselesinde ikinci madde “kent davamız” ismi altında tanımlanmış ve “arsa vurgunculuğu”, “gecekondulaşma”, “belediye hizmetlerinin yetişmemesi” gibi sorunların çözümü için “yeni şehirlerin” kurulmasının zaruri olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü maddede ise ikinci maddeyle paralel olarak “mesken” meselesine değinilmiş ve devlet himayesinde “kooperatifler” kurmak suretiyle, vatandaşa “ucuz” ve “kullanışlı” evlerin yapılması salık verilmiştir.

Programın üçünü kısmı, “icraat programımız” başlığında işlenmiştir. “Karma ekonomik” model önerilirken, çağdaş iktisadi

¹⁶² CKMP, “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” ilkesini ele alırken, bu mevhumları “komünizme” karşı bir panzehir olarak değerlendirmiştir. Faaliyet raporlarında, komünizmin taş ve sopalarla engellenemeyeceğini savunan CKMP, komünizmi engelleyecek toplumsal ve iktisadi önlemlerin alınmasını müdafaa etmiştir. Bkz. Medeniyet, “Türkiye Aç Hürlerin Tok Esirlerin Ülkesi Değildir”, 18 Temmuz 1965. Nitekim parti yetkililerinden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu; “Komünizm ‘kahrolsun komünizm’ demekle önlenmez, işçiye, köylüye küçük esnaf ve memura huzur vermek suretiyle önlenir” faaliyet raporunda zikredilen savın tercümesini yapmıştır. Bkz. Medeniyet, “Türkeş, ‘Türkiye’yi Parçalama Gayretleri Hüsrarla Bitecek! Dedi”, 10 Temmuz 1965.

¹⁶³ Yön dergisinde bu program “nasıl gerçekleştirileceği belli olmayan tatlı vaatlerle dolu” ibaresiyle tasvir edilirken, “tarım kentleri” maddesi ilgi çekici bulunmuştur. Ancak yazıya göre, bu madde “neleri gerektirdiği” hesaplanmadan programa dâhil olmuştur. Zira 40 bin köyü 4 bine indirmek için bütün toprağın millileştirilmesi ve geniş kolektif çiftliklerinin kurulması lazım gelmektedir ki Çin’de tatbik edilen bu uygulamayı Sovyetler bile “çok hızlı ve aşırı” bulmuşlardır. Bkz. Yön, “Türkeş’in Programı”, 30 Temmuz 1965.

düzen içerisinde hem özel kişilerin teşebbüslerinin hem de kamu teşekküllerinin ahenk içerisinde vatandaşın mutluluğuna hizmet etmesi tasarlanmıştır¹⁶⁴. Bu noktada “iş gücünün değerlendirilmesi” başlığında, Türkiye’nin “topyekûn” kalkındırılması için iş gücünden “optimum” düzeyde istifade edilmesinin altı çizilirken, Türkiye’nin mevcut planının “memleketin kalkınmasına” değil “sermayedarların kalkınmasına” odaklandığı ifade edilerek eleştirilmiştir. Sermayenin elde edilmesi için “millî tasarrufların” tahakkuk edilmesi vurgulanırken, tasarrufları temin etmenin en adil yolunun, sosyal adalet ilkesi çerçevesinde vergi toplamak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca “yabancı sermaye” meselesine de değinilen programda, yabancı sermayenin ancak “büyük menfaatler elde edecek yere akacağını” bundan ötürü yabancı sermayeden “ilaç gibi, asgari dozlarla azami fayda sağlanabileceğine kanaat getirilecek sahalarda” yararlanmanın gerektiği belirtilmiştir.

Türkeş’in Genel Başkan Olma Sürecinde Siyasî Gelişmeler ve CKMP “Olağanüstü Genel Kongresi”

Türkeş ve arkadaşları tasavvur ettikleri yeni CKMP’yi inşa etmek için hazırlıklarını sürdürürken, kıdemli CKMP’liler tarafından mukavemet gösterilmiş ve parti içerisinde “eski-yeni” tartışması alevlenmiştir. Hasan Dinçer’in öncülüğünde hareket eden “eski CKMP’liler”, seçim sürecinin kızıştığı CKMP Ankara İl Kongresinde “CKMP şahıs partisi olmayacaktır” sloganıyla eleştiri oklarını Türkeş’e yöneltmişlerdir. Türkeş, bu ithama karşılık parti içerisinde “haddini bilmezlerin” olduğu dile getirirken, partiye girdiğinden itibaren “birileri tarafından engellenmek istendiğini” iddia etmiştir. Türkeş ayrıca bu çevreler tarafından, CKMP’ye artan teveccühün altında partinin 18 yıllık mazisinin ön plana çıkarıldığını ve sanki “partiye

¹⁶⁴ Bu süreçte, ekonomik model meselesine mütedair Türkeş, “liberalizmin” iflas etmiş bir sistem olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Medeniyet, “Türkeş: Türkiye’nin Yeni Bir Sisteme İhtiyacı Vardır”, 21 Temmuz 1965. Türkeş’le beraber hareket eden Gökhan Evliyaoğlu da bu hususta; “Bizim iktisadi milliyetçiliğimiz ne Marksist ne de liberaldir” cümlesini sarf ederken, bkz. Medeniyet, “Türkeş: Komünizmi Kuvvetli Aksiyonumuzla Ezip Gececeğiz”, 28 Haziran 1965, Muzaffer Özdağ ise “kapitalizmi”, “istismar ve eşitsizlik düzeni” olarak tanımlamıştır. Bkz. Medeniyet, “CKMP Kötü İdeolojilere Karşı Savaşacaktır”, 17 Temmuz 1965.

yeni giren kişilerin hiçbir katkısı yokmuş gibi” davranıldığını ileri sürerek¹⁶⁵ parti içerisindeki “eski- yeni” tartışmasını kızıştıracak şu açıklamada bulunmuştur: “Bugünkü CKMP, bizim iltihak ettiğimiz CKMP değildir. Biz bu partiye yön vereceğiz... Memleket yeni bir hareket beklerken, bazıları eskiliklerini sermaye ederek partimizi yıpratmaktadır”¹⁶⁶. Bu tartışmanın hemen akabinde, parti genel başkanlığından istifa etmiş olan Ahmet Oğuz bir açıklama yaparak, Türkeş’in beyanatlarının ürkütücü olduğunu ve Türkeş’in “üzerinde hiç emeği olmadığı” partiye bir takım tertipler yoluyla “el koymak” istediğini çünkü ihtiraslarının kaynağının iktidar olmak değil “devlete kısa vadede konma” iştiağı olduğunu iddia etmiştir¹⁶⁷. Oğuz, burada Türkeş’in “ihtilâlciliğine” vurgu yaparak, istifasından sonra yaptığı kozmik açıklamada olduğu gibi “müesses” nizama emniyet sinyali göndermek istemiştir.

İki taraf arasında kamuoyu önünde vuku bulan karşılıklı polemikler, Türkeş’in beyan ettiği yeni bir açıklamayla farklı bir boyuta taşınmıştır. Türkeş partiye dair hazırladıkları programı tanıttığı konuşmasında; mücadelelerinin seçim yarışına dönük olmadığını, önemli olanın “yeni fikirlere” göre partiye yön vermek olduğunu dile getirirken; prensiplerinden taviz vermeyeceklerini ve gerekirse “yeniden parti kurabileceklerini” ifade etmiştir¹⁶⁸. Kamuoyunda, “kazanamazsak, partiyi köhnelerine bırakıp çeker gideriz”¹⁶⁹ ibaresiyle de lanse edilen bu beyanat ile birlikte parti içerisinde “kıdemli” isimlerden tepkiler gecikmemiştir. Ahmet Oğuz, Türkeş’in Talat Aydemirle ilişkisini referans gösterip “muhibir” yaftalamasında bulunurken¹⁷⁰, İrfan Baran, CKMP’nin tehlikeli bir dönemde olduğunu belirterek, devlet kurumlarının “Türkiye’de mevcut olan faşistleri” bildiğini söylemek suretiyle “ikazda” bulunmuştur¹⁷¹. Türkeş’e karşı “eskilerin” öncülüğünü yapan Hasan Dinçer ise, partinin vekâleten genel başkanlığını yürüten Mustafa Kepir’e kamuoyuna açık bir

¹⁶⁵ Milliyet, “CKMP Ankara İl Kongresinden Dinçer ve Türkeş Tartıştı”, 19 Temmuz 1965; Kim, “CKMP: Eskilik-Yenilik Çatışması”, 22 Temmuz 1965.

¹⁶⁶ Medeniyet, “CKMP’nin Varlığı Rejim İçin Teminattır”, 19 Temmuz 1965.

¹⁶⁷ Milliyet, “Oğuz, ‘Türkeş Hazıra Konmak İstiyor’ Dedi”, 20 Temmuz 1965.

¹⁶⁸ Medeniyet, “Türkiye’nin Yeni Bir Sisteme İhtiyacı Var”, 21 Temmuz 1965.

¹⁶⁹ Milliyet, “Türkeş: Ya Kazanırız Ya Gideriz”, 21 Temmuz 1965.

¹⁷⁰ Milliyet, “Dinçer, Türkeş’e Dur Denilmesini İstedi”, 22 Temmuz 1965.

¹⁷¹ Tercüman, “CKMP’de Türkeş’e Karşı Şiddetli Hücum Başladı”, 22 Temmuz 1965.

mektup kaleme almıştır. Dinçer mektubunda, “yeni yön verecekse niçin CKMP'ye girdi” diyerek sorguladığı Türkeş için gayenin “CKMP'li olmak” değil “partiyi ele geçirmek” olduğunu, kongrelerde “faşist” ve “diktacı” bir tutum takındığını ve tüzüğü hiçe saydığını ileri sürerek, hakkında tüzük hükümlerinin uygulanarak “Haysiyet Divanına” verilmesi talep etmiştir¹⁷².

Türkeş, bu gelişmeler karşısında, CKMP'nin 18 yıllık mazisine “sevgi ve hürmet” duyduğu için bu partide bulunduğunu ifade ederek, partinin programının “yeni ihtiyaçlara” göre yeniden düzenlendiğini ve partinin Genel İdare Kurulu'ndan geçen programı savunmanın “totaliterlik” değil “demokrat” bir tavır olduğunu beyan etmiştir¹⁷³. Kendisine faşist sıfatını izafe edenleri vesikalarla hareket etmeye çağıran Türkeş; “kazanamazsam giderim” sözünün basında yanlış olarak aksettirildiğini ve kongrede kaybetse dahi partiden ayrılmayacağını ifade etmiştir¹⁷⁴. Ancak Türkeş'in bu tezkibi çeşitli medya organlarında “ricat” olarak telakki edilmiştir¹⁷⁵. Bununla birlikte Dinçer'in şikâyeti münasebetiyle parti içerisinde vuku bulan hadiseler, Türkeş'in partideki tahkim edici gücünü gösterir nitelikte olmuştur. Zira konuya dair bir tebliğ yayımlayan CKMP Genel Merkezi, “*Son günlerde basında intişar eden partinin şahsiyetini zedeleyici sözleri takbih ediyoruz*” demek suretiyle Dinçer'i hedef alan bir açıklamada bulunmuştur¹⁷⁶. Türkeş'in “hiç değilse ihtar alacağı” kanaati hâsılken, Dinçer'in ihtar alması şeklinde yorumlanan¹⁷⁷ bu

¹⁷² Medeniyet, “*Dinçer Türkeş'e Dur Denilmesini İstedi*”, 22 Temmuz 1965; Milliyet, “*Dinçer, Türkeş'e Dur Denilmesini İstedi*”, 22 Temmuz 1965; Tercüman, “*CKMP'de Türkeş'e Karşı Şiddetli Hücum Başladı*”, 22 Temmuz 1965. Yayın politikaları birbirinden çok farklı olan iki yayın organının, müşterek günde, “bire bir” aynı manşet atmaları oldukça dikkat çekicidir.

¹⁷³ Medeniyet, “*Türkeş: ‘Biz CKMP'nin 18 Yıllık Mücadelesine Sevgi Duyduk*”, 23 Temmuz 1965.

¹⁷⁴ Yeni İstanbul, “*Türkeş, ‘CKMP'den Ayrılmam’ Diyor*”, 23 Temmuz 1965; Milliyet, “*Türkeş: ‘Biz Faşist Değiliz’*”, 23 Temmuz 1965.

¹⁷⁵ Durum, “*Türkeş'in Geri Manevrası*”, 27 Temmuz 1965; Haber, “*Türkeş Ricat Yolunu Seçti*”, 23 Temmuz 1965; Bahadır Dülger, “*Dokuz Yıldız*”, Haber, 24 Temmuz 1965.

¹⁷⁶ Haber, “*CKMP'nin Tebliği*”, 24 Temmuz 1965; Medeniyet, “*Parti Tesanütünü Bozanlar Hakkında İşlem Başlatılacak*”, 24 Temmuz 1965.

¹⁷⁷ Durum, “*CKMP'de Kaynayan Kazan*”, 29 Temmuz 1965.

gelişmeyle birlikte CKMP Genel İdaré Kurulu, “parti tesanütünü” bozanlar hakkında işlem başlatılacağını açıklamıştır¹⁷⁸.

CKMP Olağanüstü Kongre arifesinde meydana gelen bu tartışmalar kamuoyunun da dikkatini çekmiştir. Abdi İpekçi hadiseyi, “*sırf bir partinin başına geçmek için giren MBK üyeleri ile partinin yönetimini onlara bırakmak istemeyen idarecilerin*” mücadelesi olarak tasvir ederken; Türkeş’in kaybetmesi halinde partiden ayrılmasının mukadder olduğunu ancak kazanması halinde bambaşka bir hüviyet arz edecek olan CKMP’de “bir takım” kopmaların yaşayacağını öngörmüştür¹⁷⁹. Akis mecmuası, “mutedil bir CKMP’li” olarak tasvir ederek ismini zikretmediği bir parti yetkilisinin; “*Türkeşçiler iktidara gelirse beni çalışma kampına, TİP iktidara gelirse beni toplama kampına gönderecek*”¹⁸⁰ demek suretiyle, parti içerisindeki gelişmelere “ideolojik” bir çerçeveden yaklaşmıştır. AP’ye yakın bir isim olan Bahadır Dülger ise, yaşanan tartışmaları Türkeş’in “tecrübesizliğine” yorarak; Türkeş ve arkadaşlarının CKMP’yi “enkaz” olarak görüp “arpalık” olarak telakki ettiğini ancak parti içerisinde gelen mukavemetle birlikte bu mücadeleyi kaybedecekleri tahmininde bulunmuştur¹⁸¹. Bu yorumlara karşılık, CKMP mensubu olan Gökhan Evliyaoğlu, CKMP’ye her geçen gün ilginin arttığını çünkü Türkeş’in “*sadece bir hareketin mensubu değil, ideolojik tercihlerin ve devlet idaresinde bazı tasavvurların temsilcisi*” olduğunu ileri sürmektedir. Bundan ötürü “parti içindeki ihtilafların” bu kuruma zarar verdiğini zikreden Evliyaoğlu’na göre, “*Dinçerlerin, Oğuzların, Baranların başında olduğu CKMP’nin*” müteakip seçimlerdeki oy şansı, seçimlerde az oy alacağı öngörülen YTP’den farklı olmayacaktır¹⁸².

CKMP içerisinde Türkeş’e muhalif olan kıdemliler, müşahade edildiği üzere AP’ye yakın bazı medya organları tarafından desteklenirken, Türkeş karşı hamlede bulunarak dönemin Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel’e bir mektup kaleme almıştır. Mektupta özetle, AP’nin himayesi altında olduğunu iddia ettiği bazı yayın organların-

¹⁷⁸ Haber, “CKMP’nin Tebliği”, 24 Temmuz 1965; Medeniyet, “Parti Tesanütünü Bozanlar Hakkında İşlem Başlatılacak”, 24 Temmuz 1965.

¹⁷⁹ Abdi İpekçi, “CKMP Dönüm Noktasında”, Milliyet, 21 Temmuz 1965.

¹⁸⁰ Akis, “Seçimlerin Sürpriz Bir Unsuru”, 24 Temmuz 1965.

¹⁸¹ Bahadır Dülger, “Dokuz Yıldız”, Haber, 24 Temmuz 1965.

¹⁸² Gökhan Evliyaoğlu, “CKMP ve Türkeş”, Yeni İstanbul, 24 Temmuz 1965.

da, kendisinin şahsında 27 Mayıs'a "tecavüzkâr" ifadelerin bulunduğu, sanki "Yeniçeri ayaklanmasıymış" gibi mütalaa edildiğini dile getiren Türkeş; hem silahlı kuvvetlerin hem de halkın tahrik edildiğini iddia ederek, bu yayınlara önlem alınmasını talep etmiştir¹⁸³. Türkeş'in bu mektubunun medyaya yansımalarından sonra AP lideri Süleyman Demirel "*gayr-ı ciddi şeylere muhatap değiliz*"¹⁸⁴ demek suretiyle reaksiyon gösterirken, parti içerisinden İrfan Baran sert bir açıklama yaparak tepkisini şu sözlerle göstermiştir:

"Bugün CKMP'yi Nazi usulleriyle ele geçirmek isteyenler mevcuttur ve führer yaratılmak istenmektedir... Türkeş'in Cemal Gürsel'e gönderdiği mektup da, yaklaşan seçimler öncesi orduyu tahrik etmeye yöneliktir ve ileride oluşturulacak sokak hareketleri için mesnet uydurulmaktadır... Türkeş'in 21 Mayısçılar ile özel ilişkileri bulunmaktadır ve 27 Mayısın hedeflerine varamadığını sürekli beyan etmektedirler... Sadece 2 vatandaş olarak gelme şartıyla partiye giren bu zat, bugün dağdan gelip bağdakini kovma amacındadır... Hazırlattığı parti programı totaliterdir ve 27 Mayıs, 13 Kasım Brüksel, 21 Mayıs ve CKMP'de teşebbüs ettiği zapt hareketi, Türk milletinin ve TSK'nın malumudur şayet AP'ye kur yapan varsa o bizatihi kendisidir"¹⁸⁵.

Bu mektuba dair en ilgi çekici değerlendirme, Türkeş ile birlikte 27 Mayıs'tan itibaren beraber hareket eden ve Türkeş'in partiye iltihakına müteakip CKMP'ye katılan Gökhan Evliyaoğlu'dan gelmiştir. Türkeş'in bu mektubu kaleme almasını, manşete çıkma güdüsüyle hareket ettiği gerekçesiyle¹⁸⁶ eleştiren Evliyaoğlu; Türkeş'in Gürsel'e "orgeneralim" diyerek hitap etmesinin "halen sivilleşemediğinin"

¹⁸³ Yeni İstanbul, "*Türkeş Bazı Gazeteleri Gürsel'e Şikâyet Etti*", 27 Temmuz 1965; Tercüman, "*Türkeş, Gürsel'e '27 Mayıs Yeniçeri Ayaklanması Gibi Gösteriliyor' Diye Mektup Gönderdi*", 27 Temmuz 1965; Haber, "*Türkeş Birdenbire 27 Mayıs Avukatı Kesildi*", 27 Temmuz 1965; Medeniyet, "*Türkeş'in Gürsel'e Mektubu: 27 Mayıs ve Milli Birlikçilere Açıkça Tecavüz Ediliyor*", 27 Temmuz 1965.

¹⁸⁴ Yeni İstanbul, "*Demirel, Türkeş'in Sözleri İçin 'Gayr-ı Ciddi' Dedi*", 28 Temmuz 1965.

¹⁸⁵ Tercüman, "*Baran Türkeş'i Hitler'e Benzetti*", 29 Temmuz 1965; Haber, "*İrfan Baran: 'Türkeş, Nazizm Silahı Kullanıyor'*", 29 Temmuz 1965; Medeniyet, "*Baran Cevap Verdi*", 29 Temmuz 1965.

¹⁸⁶ Gökhan Evliyaoğlu, "*Manşete Çıkmak*", Yeni İstanbul, 29 Temmuz 1965.

tezahürü olduğunu ileri sürerek tenkit etmiştir¹⁸⁷. Bu sözler, Türkeş'in Genel Başkan olduktan sonraki süreçte CKMP içerisinde meydana gelecek yeni tartışmaların da habercisi olmuştur.

CKMP'de Olağanüstü Kongre öncesinde bu gelişmeler yaşanırken, partinin kıdemli isimlerinden Türkeş'e karşı Ahmet Tahtakılıç Genel Başkanlık adaylığını ilan etmiştir. "*Partiye kendi damgasını vurmak isteyenlere paydos*" sloganıyla¹⁸⁸ seçim yarışına dâhil olan Tahtakılıç; adaylığına referans olarak partiye 20 yıllık hizmetini göstermiş ve partiye "kendi damgasını" vurmak isteyen ve "kadro hâkimiyeti" oluşturmayı hedefleyen zihniyete karşı mücadele edeceğini beyan etmiştir¹⁸⁹. Oğuz- Bayar görüşmesi sonrası parti içi muhalefeti Türkeş ile başlattığı zikredilen ve Olağanüstü Kongre öncesi süreçte Türkeş ile mücadele eden kıdemliler içerisinde ön planda olmayan Tahtakılıç'ın adaylığı "sürpriz" olarak değerlendirilerek, menfi yorumlarla karşılanmıştır. Tahtakılıç'ın aday olmasıyla "Türkeş'in oyununa geldiği" zikredilirken¹⁹⁰, gelişmeyi ABD'den bir teşbihle tasvir eden Kim mecmuası, partisinden "başkan adayı olmaması" için Barry Goldwater'a yönelik başlatılan "*Goldwater'a dur de*" kampanyasının bir benzerinin CKMP içerisinde yaşandığını ama potansiyeli en yüksek olan Hasan Dinçer yerine aday olan Tahtakılıç'ın zayıf olduğunu ileri sürmüştür¹⁹¹. Akis dergisi ise, partinin kıdemli isimleri olan Dinçer, Baran, Oğuz gibi isimlerin Dinçer'in liderliğinde "birleşerek" Genel Kongre'ye bölünmeden gitme itiyadını taşıırken, Tahtakılıç'ın "emr-i vakisi" sonucu müşkül duruma düşerek "dezavantajlı" konuma düştükleri ifade edilmiştir¹⁹².

CKMP Olağanüstü Kongresi, bu iklim dairesinde, "eskiler-yeniler" mücadelesi çerçevesinde meydana gelmiştir. Türkeş kongrede, yaptığı adaylık konuşmasında¹⁹³, CKMP ile ilişkisinin 1948 yılında

¹⁸⁷ Gökhan Evliyaoğlu, "*Bir Fert: Madanoğlu*", Yeni İstanbul, 28 Temmuz 1965.

¹⁸⁸ Kim, "*CKMP: Bizim Goldwater'a Dur*", 29 Temmuz 1965.

¹⁸⁹ Tercüman, "*CKMP'de Türkeş'e Karşı Rakip Çıktı*", 27 Temmuz 1965; Yeni İstanbul, "*Türkeş CKMP Genel Başkanlığı'na Adaylığını Koydu*", 27 Temmuz 1965; Milliyet, "*Tahtakılıç Türkeş'e Karşı Aday Oldu*", 27 Temmuz 1965.

¹⁹⁰ Haber, "*Tahtakılıç ve Zihniyet*", 27 Temmuz 1965.

¹⁹¹ Kim, "*CKMP: Bizim Goldwater'a Dur*", 29 Temmuz 1965.

¹⁹² Akis, "*Kuzu Postuna Aldananlar*", 31 Temmuz 1965.

¹⁹³ Türkeş, hatıratında kongre öncesinde Cemal Gürsel'i ziyaret ettiğini ve Gürsel'in kendisine, "*Biliyorsunuz, ben sizi tanıyorum ve seviyorum. Siz muvaffak olacaksınız.*"

başladığını (Millet Partisi'ni kast ediyor- y.n) ve partinin umde-lerine inandığını belirterek; parti programının değiştirilmesinin, asri düzene tatbik etmekten ibaret olduğunu nitekim 1975 yılında partinin programının tekrar değişebileceğini ileri sürmüştür. Toplumsal adaletin sağlanması yolunda, programda detayları verilen, “idarî, vergi ve toprak” reformunun hızla tatbik edilmesi gibi hususları geniş bir şekilde izah eden Türkeş; “*Türk milletinin dini İslam’dır. Her memlekette dini müesseseler çalışarak halkın manevi yönden moralini yükseltir. Türkiye’de din adamlarının, halkın manevi sıhhatini yükseltmek ve kalkınma seferberliğine katılmak görevleridir*” demek suretiyle delegenin mütedeyyin duygularına hitap etmiştir¹⁹⁴. Ahmet Tahtakılıç ise “kongrenin gayr-ı tabii” bir hava içerisinde gerçekleştiğini iddia ederek, partide “baskın basanıdır” anlayışının yerleştirilmeye çalışıldığını öne sürmüştür. Tahtakılıç, Türkiye’de rejim tehlikesinin söz konusu olduğunu ve bu durumun müsebbiplerinin; “sosyal vazifesi” bitmiş diye tarif ettiği CHP ile “CHP’ye karşı olsun da ne olursa olsun” zihniyeti ile hareket etmekle itham ettiği AP olduğunu ifade ederek, “memleket adil bir diktatör arayacak duruma gelmiştir” açıklamasında bulunmuştur¹⁹⁵.

Adaylıklarını önceden ilan eden Alparslan Türkeş ve Tahtakılıç’ın yanı sıra Behçet Yurtçu ve Fahri Cebecioğlu’nun da aday olduğu kongreyi, Alparslan Türkeş 698 oy alarak kazanırken, Tahtakılıç

Kabiliyetiniz biliyorum. Toplanacak kurultayda şu şekilde bir konuşma yapmanızı tavsiye ederim” demek suretiyle yardımcı olarak, önerilerini “kendi el yazısıyla” notlar ve kısa cümleler halinde kendisine teslim ettiğini iddia etmektedir. Bkz. Turgut, s. 392.

¹⁹⁴ Medeniyet, “Türkeş’in Konuşması”, 1 Ağustos 1965. Türkeş’in kongrede dile getirdiği bu sözlerle dair Akis mecmuası şu betimlemeyi yapmıştır: “Türkeş’in bu umulmadık infilakını salonun infilaki takip etti. Üstelik bu defa alkışlayanlar sadece emekli Albayın ırkçı militanları değildi. Kongreye Dinçer-Tahtakılıç taraftarı olarak gelen Orta Anadolu delegelerinin büyük bir kısmı tezahürata katılmıştı. Zira Türkeş’in bu infilaki köylü vatandaşlara çok cazip gelmişti”. Bkz. Akis, “CKMP: Yaşasın Başbuğ”, 7 Ağustos 1965.

¹⁹⁵ Milliyet, “Tahtakılıç: Rejim Buhranına Gidiliyor”, 1 Ağustos 1965. Türkeş’e dair muhalefetin lügatçesini, Türkeş’in “totaliter/diktatör” olduğuna dair yorumlar teşkil ederken; Tahtakılıç’ın Türkeş’e rakip olduğu bir kongrede “memleket adil bir diktatör arayacak hale gelmiştir” sözlerini sarf etmesi, “ironik” bir yaklaşımla şu şekilde eleştirilmiştir: “Dil bu, kemikten değil ki şeklini muhafaza edebilsin... Müşahitler bunu dinlerken birbirlerinin yüzüne baktılar ve ‘dam üstünde saksağan, vur beline kazmayı dediler’”. Bkz. Durum, “Tahtakılıç’ın Antidemokratik Temennisi”, 5 Ağustos 1965.

516 oy alabilmiş, diğer iki aday ise oy alamamıştır¹⁹⁶. Türkeş, Genel Sekreterlik görevine Fuat Uluç'u, Genel Sekreterlik Yardımcılığı görevlerine ise Muzaffer Özdağ ve Mustafa Kemal Erkovan isimlerini tayin etmiştir¹⁹⁷.

Türkeş delegelere hitaben yaptığı teşekkür konuşmasında; *"bugünden sonra geçmiş bazı olayları hatırlamaksızın, bütün partili arkadaşlarımın ellerine sımsıkı sarılarak, memleket hizmetinde başarılı olmak istiyorum"* sözlerini sarf ederek¹⁹⁸, parti içi ihtilafa dair mütareke teklif etmiştir. Türkeş'in bu teklifi, "kazananın tevazuu" şeklinde yorumlanabilecek olsa da, hem rakibinin aldığı yüksek oy hem de parti Genel İdare Kurulu seçimlerinde, rakibi olan Ahmet Tahtakılıç'ın "birinci" sırada çıkmasının da¹⁹⁹ bu tavır üzerinde etkisi olduğu göz ardı edilmemesi gereken bir keyfiyettir. Ayrıca Türkeş ve arkadaşlarının hazırladığı program da değişmeden kabul edilmiş ancak kongre içerisinde bazı delegelerden itirazlar yükselmiştir. İtirazlardan en çarpıcısını Zonguldak Delegeşi Müfit Duru getirmiş ve teklif edilen programın; CHP'den bile daha "devletçi" niteliği haiz olduğunu, Lenin, Mao, Franco ve Hitler devlerinde tesadüf edilebilecek bir anlayış olarak gençliğin "siyasî" bir nitelikte yetiştirilmesini öngördüğünü²⁰⁰, "orduda 10 sene görev alanlar sivil sektörde istih-

¹⁹⁶ Milliyet, "Türkeş CKMP Genel Başkanı Oldu", 1 Ağustos 1965; Medeniyet, "Alparslan Türkeş Genel Başkan Oldu", 1 Ağustos 1965.

¹⁹⁷ Medeniyet, "CKMP'ye İltihak Edenler Çoğalıyor", 3 Ağustos 1965.

¹⁹⁸ Medeniyet, "Türkeş: Seçimde Vatandaş Kötülemekten Vazgeçeceğiz"; Durum, "Türkeş'in Konuşması", 5 Ağustos 1965.

¹⁹⁹ Milliyet, "Genel İdare Kurulu", 2 Ağustos 1965; Medeniyet, "CKMP Yeni İdare Kurulu", 2 Ağustos 1965. CKMP GİK, oy sırasına göre şu isimlerden teşekkül etmiştir: "Ahmet Tahtakılıç, Abdülhadi Toplu, Gökhan Evliyaoğlu, Sıtkı Çörtoğlu, Mehmet Altınsoy, Mustafa Kaplan, Muzaffer Özdağ, Hasan Dinçer, Ahmet Er, Dündar Taşer, Kamil Koç, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Rıfat Baykal, Mustafa Kepir, Kemal Cabioglu, Numan Esin, Cevat Odyatmaz, Saadet Evren, Turgut Öztaşkın, İsmail Sefa Akay, Fuat Uluç, Seyfi Öztürk, Hasan Gülsoy, Mustafa Kemal Erkovan, Hikmet Tanyu, Mehmet Kılınç, Ahmet Oğuz, Faruk Küreli". İsimlerden müşahade edildiği üzere Türkeş'e muhalif olan başta Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz, Seyfi Öztürk gibi isimler GİK'e seçilirken, 14'lerden Münir Köseoğlu, Fazıl Akkoyunlu ve Şefik Soyuyüce bu listeye dâhil olamamıştır.

²⁰⁰ "Cumhuriyet terbiye ve ülküsü ile yetişen genç kuşakların, Türkiye'yi yeniden inşa etmenin şerefli sorumluluğunu yükselmesini ve hizmet mevkilerine gelmesini istiyoruz. Partimiz, gençliğin bu anlamda bir eğitimle yetiştirilmesini gerekli görür". Bkz. CKMP, Müreffeh ve

dam edilebilir maddesinin”²⁰¹ resmen kollektivizm ve militarizm manasına geldiğini ileri sürerek, bu programın partiyi CHP'nin “soluna” yerleştirerek TİP ile aynı mevziye sokacağını belirtmiştir²⁰². Program hakkında yapılan eleştirilere ise partiden Numan Esin cevap vererek, programın “*Türk Kurtuluş Savaşı'nın ikinci safhası olan İktisadi Bağımsızlık*” mücadelesinin yapıtaşı olduğu ve referansının Atatürk'ten mülhem olduğunu iddia ederek, “eğer Atatürk faşistse biz de faşistiz” yanıtını vermiştir²⁰³.

Türkeş'in Genel Başkanlığında Nitelik Değiştiren CKMP ve Türkiye'nin Genel Başkanlığı'nın Kamuoyundaki Tezahürü

Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olması, Türk siyasî tarihinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Zira Türkeş ile birlikte CKMP, CHP'in “ortanın solu” politikasını gündeme getirdiği, AP'nin oto-limitasyon yoluyla “merkez sağa” yöneldiği, Türkiye İşçi Partisi'nin “sol doktrini” temsil ettiği bir düzlemde, sunduğu “9 Işık” doktrini ile birlikte sağ cenahtaki “doktrin” merkezli siyaset arayışına cevap vermiştir. Türkeş CKMP Genel Başkan adayı olduktan sonra, “1965 seçimleri alışlagelmişin dışında: fikirler ve ekonomik modeller yarışacak, yelpazede TİP en solda, CHP ortanın biraz solunda, AP sağda, CKMP en sağda yer alacak”²⁰⁴ yorumları yapılırken, basında “Türkeşli CKMP” ve TİP “doktrin partileri” olarak resmedilmiştir²⁰⁵. Türkeş CKMP Genel Başkanı olması ile birlikte, basında tekraren; “*mecliste de partiler artık sağdan sola doktriner olarak temsil*

Kuvvetli Türkiye için CKMP Programı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 6. İçeriğine daha önce değinilen program, kongrede “maddeler” halinde bastırılarak delegelere dağıtılmış ve sonradan “mez-kûr” isimle parti broşürü haline getirilmiştir.

²⁰¹ “Ordu kumanda mahrutunu muhafaza ve kazanılmış, bilgi ve ihtisasa yeni hizmet ve gelişme ufukları açmak için orduda 10 sene hizmet gören personelin her yıl belirli nispetlerde sivil hizmet alanlarına geçişini sağlayacak bir öğretim hizmet ve personel rejimi kurulacaktır”. Bkz. a.g.e. s. 33.

²⁰² Cumhuriyet, 1 Ağustos 1965.

²⁰³ Milliyet, “Türkeşçiler CKMP'ye Hâkim Oldu”, 2 Ağustos 1965; Medeniyet, “Numan Esin: Halkçı, Hürriyetçi, Sosyal Adaletçiyiz”, 2 Ağustos 1965.

²⁰⁴ Akis, “CKMP: Kağnya Motor”, 26 Haziran 1965. Aynı mecmuada

²⁰⁵ Haber, “Türkeş ve TİP”, 26 Temmuz 1965.

edilebilecek”²⁰⁶, “bir tarafta TİP, diğer tarafta CKMP, Türkiye’de partiler yavaş yavaş doktrin yelpazesinde yerlerini alıyorlar”²⁰⁷ gibi tespitler yer almıştır. Nitekim bu duruma İngiliz belgeleri de dikkat çekmiş ve Türkiye’de, TİP ve Türkeşli CKMP ile birlikte artık gerçek manada sağ ve sol partinin meydana çıktığını dile getirerek; bu kurumların, “merkezde bulunan partilerden” oy devşirebileceğini ve daha önce olmadığı ölçüde ideolojik tartışmaları beraberinde getirebileceği ifade edilmiştir²⁰⁸.

Türkeş’in CKMP Genel Başkanı olması, tahmin edilebileceği üzere, Türkçü cenah tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkçülüğün öncü isimlerinden Nejdet Sançar, 1908’den 1960’a kadar süregelen dönemde fikir partilerinin mevcut olmadığını ve partilerin içerisinde “milliyetçiden kozmopolitine” kadar herkesin bulunabildiğini zikrederken “TİP” ile birlikte ilk defa fikir partisinin mevcudiyet gösterdiğini ileri sürmüştür. Sançar’a göre, son kurultayından sonra Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de bir fikir partisi hüviyetine kavuşmuştur zira yüksek kademesindeki son değişiklik ile milliyetçilik yolunda önemli bir adım atılmıştır ve bu değişiklik siyasî olmaktan çok, Türklükle ilgili olmuştur. Bundan ötürü artık “Türk milliyetçiliği” 1944’de ve 1953’de yediği “iki kalleş darbeye” rağmen çok daha güçlüdür²⁰⁹. Başka bir yazısında ise Sançar; “milliyetçiliği mana ve şuur kazanmamış bir duygu değil, ilmî ve sağlam kuvvetlere dayanan bir prensip olarak benimsemiştir” demek suretiyle tarif ettiği Türkeş’in, milliyetçi zümre ve “bilhassa gençlik” için umut ışığı olarak telakki ederken, Türkeş’in “azımsanamayacak” bir kitle için ise “çekinilecek” hatta “korkulacak” birisi olduğunu ileri sürmüştür²¹⁰. Bu minvalde Sançar’ın da yazar kadrosunda bulunduğu “Ötüken” mecmuasında, AP’ye yakın olan isimlerin Türkeş’i eleştirilmesi de konu edilirken, Türkeş’in “milliyetçiliğini” tartışmanın “Hz. Muhammed’in İslamlığından” şüphe duymakla

²⁰⁶ Kim, “Türkeşizmin Zaferi” 5 Ağustos 1965.

²⁰⁷ M.Ali Yalçın, “Türkeş Nihayet Kazandı”, Haber, 2 Ağustos 1965.

²⁰⁸ FO 371/ 180152.

²⁰⁹ Nejdet Sançar, “Türkiye’de Fikir Partileri”, Ötüken, 16 Ağustos 1965.

²¹⁰ Sançar ayrıca söz konusu yazıda Türkeş’i, “köklü bir milli kültür sahibi, mutlak manasıyla asker, parlak beyne sahip zeki, cesur, dini inancı sağlam, iyi bir aile babası ve ülkü adamı niteliğine sahip birisidir” sözleriyle tanımlamıştır. Nejdet Sançar, “Türkeş Hakkında”, Ötüken, 24 Eylül 1965.

eşdeğer olduğu ileri sürülmüştür²¹¹. “Aşırı sağ” olarak nitelendirilebilecek camiadan, Türkeş’in Genel Başkan olmasına dair bir destek de, anti-semitik düşüncesiyle maruf olan Cevat Rifat Atilhan’dan²¹² gelmiştir. Atilhan, Türkiye’nin “yakın siyasî tarihinde” iki önemli albayın mevcut olduğunu ileri sürerek, bu isimlerin “Miralay Sadık Bey”²¹³ ve Alparslan Türkeş olduğunu belirterek, her iki ismin de “Yahudilerden, masonlardan ve beynelmilel” teşkilatların gadrine uğradığını ve her iki ismin de bu teşkilatlara karşı mücadele ettiğini ifade etmiştir. Atilhan’a göre, mezkûr sebeplerden ötürü, Türkeş’e dair düşman cenahlarda “tahminlerin ötesinde” telaş ve endişe başlamıştır²¹⁴.

Türkeş’in CKMP Genel Başkanı olmasını irdeleyen bir İngiliz belgesinde ise, Türkeş’in Türk siyasî hayatında yeni bir “fenomen” olarak ortaya çıktığı, bir “kumandan” edasıyla yürüttüğü seçim

²¹¹ Ötüken, “*Kaflı’nın Gafları*”, 24 Eylül 1965.

²¹² Milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı camiada, “anti-semitist” düşüncelerinden ötürü oldukça teveccüh gören Cevat Rifat Atilhan, özellikle 1934 Trakya olayları esnasında, çıkarmakta olduğu “Millî İnkılap” dergisinde yazdığı makaleler ile gündeme gelmiştir. 1940’lı yıllarda “Büyük Doğu”, “Sebilürreşad” gibi tanınmış İslamcı dergilerde de yazıları neşredilen Atilhan; Millî Kalkınma Partisi, Türk Muhafazakâr Partisi ve İslami Demokrat Partisi’nin kurucuları arasında da yer almıştır. Bkz. Rifat N. Bali; “*Cevat Rifat Atilhan*”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-5: Muhafazakârlık, s. 404-407. Beşir Ayvazoğlu, Atilhan’ın, “sağcı” cenah üzerindeki tesirini şu cümlelerle tasvir etmiştir: “1960’lardan sonra sağın ayırıcı vasıflarından biri de, anti-komünistliği kadar antisemit oluşudur. Milliyetçi ve muhafazakârların ilgilerini en çok çeken kitaplar arasında, Cevat Rifat Atilhan’ın imzasını taşıyanların çok ayrı bir yeri bulunmaktadır. Emekli bir general olan Cevat Rifat Atilhan’ın kitaplarını okuyarak her taşın altında Yahudi aramaya başlayan, ayağı taşa takılrsa suçu Yahudilere yükleyen ve kendini Yahudilik-masonluk araştırmalarına vakfeden milliyetçi-muhafazakâr tipler ortalıkta gezinir. Son iki yüzyılda başımıza gelenleri, başrolünü daima Yahudilerin ve masonların oynadığı komplolarla açıklamak çok kolay ve rahatlatıcıdır.” Bkz. Beşir Ayvazoğlu, “*Türkiye’de Sağcı Olmak*”, Türkiye Günlüğü, Güz 1991.

²¹³ Miralay Sadık, İttihat ve Terakki Partisi içerisinde “sağ” kanadı oluşturduğu ileri sürülen, partiyi fazla “Batıcı” ve “İslami” yönü zayıf olarak nitelendiren “Hizb-i Cedid” grubunun kurucularından olup, bkz. Tunaya, s.272, daha sonra Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin hem kurucusu hem de ilk Genel Başkanı olacaktır. Bkz. Birinci, a.g.e. Atilhan’ın Türkeş’i “Miralay Sadık” ile paralel bir mevkide görmesi, dönemin historiografisindeki “İttihatçı” algısını idrak etmek adına önemli bir karinedir.

²¹⁴ Cevat Rifat Atilhan, “*Albay Alparslan Türkeş’in Kazandığı Zafer*”, Yeni İstiklal, 11 Ağustos 1965.

sürecini kazanarak partiyi “totaliter” bir yöntemle kontrolü altına aldığı öne sürülmüştür²¹⁵. Türkeş’in demokrasiye dair inancının sorgulandığı belgede, Türkeş’in Genel Başkan olma sürecindeki eylemlerinin, 27 Mayıs sonrası icraatlarıyla mütenasip olduğunu zikredilmiştir. Belgede ayrıca, Türkeş’in yapısal olmaktan ziyade “dinamik” bir karakter olduğu dile getirilirken; Türkeş’in, her ne kadar reddetse de, faşizmi andıran görüş ve hedeflere sahip olduğu iddia edilmektedir. Bu meyanda “100 milyonluk büyük Türkiye”²¹⁶ hedefi, “devletin politik ve kültürel hayatın her yerinde olması gerektiği”, “radyo, sinema, tiyatro gibi unsurların devletin vatandaşları endoktrine etme noktasında işlevsel olması” şeklindeki fikirler, “şoven” zihniyet dünyasının ürünleri olarak tasvir edilmiştir²¹⁷.

Türkeş’in CKMP Genel Başkanı olması, Türkeş’e taraftar görünen iktibasların haricinde, Türk kamuoyunda da, başlığın ilk paragrafında tahlil edildiği düzlem ve İngiliz belgesinde izah edilen çerçeveye paralel olarak değerlendirilmiştir. Abdi İpekçi, “1961 seçimlerine giren CKMP ile 1965 Seçimlerine Girecek olan CKMP arasındaki fark, Bölükbaşı ile Türkeş arasındaki farktan az değildir” demek suretiyle partinin “mahiyet” değiştirdiği tespitinde bulunurken; CKMP geleneğini temsil eden çevrelerden kopmaların meydana geleceğini ancak sayıları gün geçtikçe artan “milliyetçi derneklerin” CKMP’ye teveccüh göstereceklerini öngörmüştür²¹⁸. Genel Başkan olma sürecinde Türkeş’e muhalefet eden “Haber” gazetesinde Günvar Otmanbölük, Türkeş’in CKMP’ye partiye iltihakı ile birlikte silikleşmiş yapıya dinamizm getirdiğini, Türkeş’in bu partiye “şahsiyet” kazandırdığını zira Türkiye’de insanların artık “yeni fikirlerin ve liderlerin”

²¹⁵ Türkeş’in Genel Başkan olması “yöntemine” dair en ilginç analiz Akis mecmuasından gelmiştir. Türkeş’in yöntemi ile Mehmet Ali Aybar’ın TİP Genel Başkanı olmasında “benzerlikler” tespit eden Akis dergisinde neşredilen imzasız bir yazıya göre, Aybar da, tıpkı Türkeş gibi, davet üzerine “manasız” bir partiye iltihak ederek partiye “mana” kazandırmış ve “tıpkı Türkeş gibi” parti içi bir darbe sonucunda partinin lideri konumuna yükselmiştir. Bkz. Akis, “Türkeş de Öyle Değil mi?”, 4 Eylül 1965.

²¹⁶ Bu “hedef” parti programında şu cümlelerle tanımlanmıştır: “Türkiye’nin nüfusça da kudretli bir seviyeye ulaşabilmesi için gereken ilköğretim, içtimai, iktisadi, mali teşkilatları kurmak, çok çocuklu ailelere yeterli yardımı yapmak ve 100 milyonluk Türkiye ülküsünü gerçekleştirmek”. Bkz. CKMP, Müreffeh..., s. 18.

²¹⁷ FO 371/180151.

²¹⁸ Abdi İpekçi, “Yeni CKMP”, Milliyet, 2 Ağustos 1965.

peşinde koştuklarını ifade ederken²¹⁹ aynı gazetede köşe yazarı olan M.Ali Yalçın Türkeş'in siyaset içerisinde olmasının , “anayasaya” bağlı kalması kaydıyla faydalı olacağını ileri sürerek “despotizm” kaynaklı ithamlara ima yoluyla katkıda bulunmuştur. Yalçın ayrıca, Türkeş'in başarısı hususunu, partinin kıdemli isimlerin “basiretsizliğine” bağlayarak zamanında AP'nin “müteyakkız” kalarak bu “tehlikeyi” savuşturduğunu emsal vermiştir²²⁰. Yalçın ile aynı yorum istikametinde mütalaa belirten Cevdet Perin ise, tıpkı CKMP'de olduğu durum gibi, zamanında aynı kişiler tarafında AP'de de “sinsi bir teşebbüsün” gerçekleştirilmeye çalışıldığını ancak kendisinin de bizzat dahil olduğu bir grubun, “ *Adalet Partisi şahıs partisi, şef partisi olamaz*” şiarıyla bu tehdidi önlediğini beyan etmiştir²²¹. Partiye mensup olan Gökhan Evliyaoğlu ise, “demokrasi” ve “totaliterlik” isnatlarına değinerek; lider mevhmun “demokrasiyle” bağdaşmaz olduğu vehminin isabetli olmadığını ancak Türkeş'in de “*ekip çalışması anlayışının, eski subay arkadaşlarıyla disiplinli bir çalışma düzeni kur-maktan ibaret olmadığını*” ispat etmek bağlamında imtihanla mükellef olduğunu zikretmiştir²²².

Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olmasından sonra kendisine isnat edilen sıfatlardan bir diğeri de, İngiliz belgelerinde de vurgulandığı üzere, “faşizm” üzerinde olmuştur ve kamuoyunda bu mesele değişik çerçevelerden değerlendirilmiştir. Bu hususta Türkeş ile ilişkisinin 27 Mayıs sabahından itibaren başladığını ileri süren Akis mecmuası, Türkeş'in “dikkatli ve sabırlı bir Akis okuyucusu” olduğunu buna mukabil Akis mecmuasının da “dikkatli ve gerçekçi” bir Türkeş takipçisi olduğunu belirterek²²³, Türkeş ile Hitler arasında oldukça “ilgi çekici” bir mukayesede bulunmuştur. Türkeş'in gerçek isminin “Hüseyin Feyzullah” olduğunu ancak aynı Hitler'in “Schicklgruber” ismini değiştirmesi gibi adını “mana ve fonetik” açıdan daha iyi bir adla ikame ettiğini iddia eden mukayesede, Türkeş'in “Kıbrıslı” olmasını belirterek, Hitler'in de Avusturya'da doğduğunu ve ikisinin de milliyetçilik heyecanlarının “kompleksten”

²¹⁹ Günvar Otmanbölük, “CKMP'de Şimdi Neler Olabilir”, Haber, 2 Ağustos 1965.

²²⁰ M.Ali Yalçın, “Türkeş Nihayet Kazandı”, Haber, 2 Ağustos 1965.

²²¹ Cevdet Perin, “Adalet Partisine Geçmiş Olsun”, Durum, 5 Ağustos 1965.

²²² Gökhan Evliyaoğlu, “Türkeş ve Liderlik”, Yeni İstanbul, 3 Ağustos 1965.

²²³ Kurtul Altuğ, “Kendi Aramızda”, AKİS, 7 Ağustos 1965.

kaynaklandığını dile getirilmiştir. Hem Türkeş'in hem de Hitler'in gençlik ve tahsil yıllarının “*pırlıttan yoksun*” olduğu ifade edilirken, Hitler'in gençlik yıllarında “Pan-Germenist” partinin ateşli bir sempatzanı, Türkeş'in ise Turancılık cereyanına katılan ve bu bağlamda tutuklanan bir aktivist olduğu ileri sürülmüştür. Mukayeseye göre, nasıl Hitler partiye girdikten sonra “nasyonal-sosyalist” bir doktrin oluşturduysa, Türkeş de kısa bir süre sonra yeni bir program “inşa” etmiş, her ikisi de “kendi gazetelerini oluşturmuş”, komünizm “öcüsü” yaratmış, “gençlik örgütleri meydana getirmiştir”. Ayrıca, Hitler “Mein Kampfı” kılavuz edinirken, Türkeş “9 Işık” doktrinini ihdas etmiş, Hitler “ari ırkı ilmî usullerle çoğaltma” hedefini taşıırken, Türkeş “doğum kontrolü aleyhinde” olup “100 milyonluk Türkiye” idealini benimsemiştir²²⁴.

Türkeş, Hitler mukayesesi suretiyle faşizm ile itham edilirken, kendisiyle iltisakı olmayan cenahlardan, sürpriz denilebilecek ölçüde destek gelmiştir. Bu desteklerden birisi, “Yön” mecmuası tarafından, “*Türkeş Faşist Değil Romantiktir*” ibaresini, derginin kapağına koymaları suretiyle gelmiştir. Türkeş'in önerdiği programa bakılarak “faşist” olmadığının rahatlıkla idrak edilebileceğinin belirtildiği yazıda, Türkeş'in başarısının tesadüf olmadığı zira Türkeş'in askerlikten gelen “metodolojik ve programlı” bir çalışmayla birlikte hem parti içerisinde destek aldığını hem de boşlukta olan “muhafazakâr” camiaya “lider” olarak kendisini benimsettirdiği tespitinde bulunulmuştur. Ayrıca yazı içerisinde, Türkeş'e yönelik faşizm isnadının, AP'li çevreler tarafından teşvik edildiği zira AP'nin “millî bakiye sisteminin” kabul edilmesinden sonra Türkeşli CKMP'den ciddi şekilde “korktuğu” ileri sürülürken, seçimlerden sonra “CHP-CKMP-TİP” koalisyonunun oluşabileceği tahmininde bulunulmuştur²²⁵. Türkeş'in faşist olmadığına dair bir diğer müdafaa ise dönemin Kemalist kanaat önderlerinden birisi olan İsmet Giritli'den şu sözlerle gelmiştir:

“Türkeş'e yapılan isnat siyaset bilimi esaslarına göre komiktir, bu ithamları öne sürenlere göre Türk milletinin moral üstünlüğün-

²²⁴ Akis, “Feyzullah Boşa, Türkeş Başa”, 7 Ağustos 1965.

²²⁵ Yön, “Adalet Partisi TİP Gibi Türkeşli CKMP'den De Korkuyor: Türkeş Nedir Ne Değildir?”, 5 Ağustos 1965.

den bahsetmek, hızlı kalkınmak için metotlu ve disiplinli çalışmak gerektiğini ifade etmek, milliyetçi bir sosyal devletten ve sosyalizmden dem vurmak naziliktir ve f  hrerli  e heveslenmektir... Oysaki Atatürk de farklı bir yolda değildi, için doğrusu demokrasi içinde kalkınmayı anayasa minvalinde tatbik eden milletin ruhunu harekete geçirmek adına planlamaya katılması şarttır ve bu yolda ferdi bir müesse olan dinden yararlanılmalıdır! Faşizm stat  kocudur oysaki yakın tarihimizde radikal olarak betimlenmiş, DPT'nin kurulmasında büyük emeği geçmiş bir kişiye faşist demek iftira değil istihzadır! Nitekim son kongredeki programı "aşırı sol" olarak tasvir edilmesi de paradoksun dik alasıdır, kanaatimce Türkeş, Hindistan'da Nehru ve diğer millî liderler tarafından tatbik edilen ve "    nc   dünya" olarak tanımlanan bölgelerde sosyal adalet ve sosyalizmin önemine ve bunun komünizm olamayacağı kanısına varmıştır... Sosyal adalet, reform ve anti komünizmi benimsemiş, demokratik bir sosyalizm arayan Türkeş'in, Atatürkçü, milliyetçi karakterini nasyonal-sosyalizm diye etiketlemek insafsızlık olur!"²²⁶.

  ktibaslardan görülebileceği üzere, Türkeş ile aynı fikrî gelenekten gelmeyen iki örnek de, Türkeş'in faşist olarak resmedilemeyece  i izah edilirken aslında temsil ettikleri yapıların Türkeş'ten beklentileri olduğunu da arz etmişlerdir. Türkeş'in AP'ye yönelik sert bir muhalefet yürüterek, AP'nin oylarını "göreli" olarak azaltması öncelikli beklentiyi teşkil ederken, ikinci temel beklenti, Türkeş'in "sosyal adalet" vurgulu programıyla beraber, "anti-emperyalist" bir politika takip ederek, Türkiye'nin içinde bulunduğu "NATO" ittifakının dışında, "    nc   dünya" olarak tanımlanan "bağlantısız" grubuna dâhil olması noktasında politika yürütmesi olmuştur. Hatırlanacağı   zere Türkeş ve arkadaşları adına, yurtdışında görevli oldukları dönemde de hem ulusal hem de uluslararası   vrelerden, Giritli'nin temennisine paralel konumlanmalar beklenmiştir. Türkeş'in ise bu beklentilere verip/vermeyeceği ise, siyasî hayata aktif olarak müdahil olduktan sonra vazih hale gelecektir.

Türkeş'in parti liderliğinden sonra kamuoyunun dikkatini çeken bir diğer unsur, parti içerisindeki "teşrifat" uygulamasının değişmesi olmuştur. Gökhan Evliyaoğlu'nun, hem kongrenin arifesinde hem de kongreden hemen sonra dikkat çektiği ve partiden istifa eden

²²⁶ İsmet Giritli, "Türkeş Kompleksi", Milliyet, 22 Ağustos 1965.

Mehmet Kılıç'ın “*talimli asker olmadığım için kışlada fazla kalamadım*” demek suretiyle karikatürize ettiği şekliyle parti genel merkezi kışla benzetmesine muhatap kalmıştır. Zira iddia edildiği veçhiyle, partide Türkeş'i ziyaret etmek isteyen herhangi birisi, önce “silsile-i meratip” dâhilinde önce Özdağ'a müracaat etmek daha sonra muvafakat alma işlemlerinden geçmektedir ve partide herkes birbirine “albayım, yarbayım” diyerek hitap etmektedir²²⁷. Parti binası bu noktada, “görünüşte” bir siyasî partinin genel merkezi olsa da “*başkomutanlık ve birlik komutanlıkları hiyerarşisi bütün ağırlığıyla havaya hâkim*”²²⁸ ifadeleri suretiyle tasvir edilmiştir. Ayrıca muhtelif protokoller sadece Türkeş'i ziyaret edenlere uygulanmayıp, parti yöneticileri ve gazetecilere de tatbik edilmiştir. Bu minvalde örnek olarak Türkeş, GİK toplantısına “kravatsız” iştirak eden Numan Esin ve Mustafa Kaplan'ı salona almamış²²⁹, Türkeş'le röportaj yapmak isteyen, gazeteci Mete Akyol ise, parti genel merkezinin kapısında; “*bu kılıkta içeri giremezsin*” reaksiyonuyla karşılaşması üzerine, “kravat takmak” zorunda kalmıştır²³⁰. Akis mecmuası de, parti genel merkezindeki bu dönüşüme “ironik” yaklaşarak, “*begler karargâhı*” haline gelen binada birbirileriyle “ast” “üst” hiyerarşisi çerçevesinde sohbet eden partililerin; “*Osmanlı imparatorluğunun bilinmeyen yanları, Napolyon ve Hitler'e dair hikâyeler*” gibi konuları konuştuklarını ifade edilmiştir. Yazıda ayrıca, bazı masalarda “eski Türk kahramanlarının resimlerinin mevcut olduğu” belirtilirken, Türkeş'in sekreterinin masasında “*Doğu Türkistanlı kahraman Osman Baturalp İslambay'ın fotoğrafının*” bulunduğu zikredilerek, durumun garabet teşkil ettiği ima edilmiştir²³¹. Benzer betimlemeler karşısında ve Parti Genel Merkezi'nin “karargâh” olarak nitelendirmesi keyfiyeti üzerine Dünder Taşer ise; “*CKMP karargâh ise, AP kedergah, MP tezgâh, YTP yalnızgah, TİP de girizgahdır*”²³² ibaresini kullanarak “müstehzi” bir cevap vermiştir.

²²⁷ Cumhuriyet, 5 Eylül 1965.

²²⁸ Yeni Gazete, “*Kolay Elde Edilen Zaferin Güçlükleri*”, 19 Kasım 1968.

²²⁹ Milliyet, “*Eskiler CKMP'den Ayrılmaya Başladı: Tahtakılıç Yönetim Kurulundan Çekildi*”, 3 Ağustos 1965; Akis, “*Oyun İçinde Oyun*”, 14 Ağustos 1965.

²³⁰ Mete Akyol, “*Neo- CKMP*”, Milliyet, 4 Eylül 1965.

²³¹ Akis, “*Begler Karargâhı*”, 4 Eylül 1965.

²³² Medeniyet, “*'Gah' lar*”, 7 Eylül 1965.

TÜRKEŞ'İN GENEL BAŞKANLIĞI'NDA CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ (1965-1969)

10 Ekim 1965 Genel Seçimlerine Kadar Geçen Süreçte Türkeşli CKMP

Partiden İstifalarla Birlikte Yaşanan Kabine Krizi

Türkeş'in Genel Başkan olması sonrasında yaşanan ilk önemli gelişme, tahmin edilebileceği üzere, partinin kıdemli isimlerinin Türkeş'in liderliğine dair reaksiyonu üzerine olmuştur. Ayrıca bu problem sadece CKMP'nin iç meselesi olmakla kalmamış, devleti yöneten mevcut kabinenin bekası açısından da sorun teşkil etmiştir. Zira elan Suat Hayri Ürgüplü'nün Başbakanlığında kurulan hükümet içerisinde CKMP, AP-YTP ve MP'nin ortağı olup, partinin kıdemli isimlerinden Hasan Dinçer "Milli Savunma Bakanlığı" görevini ve Seyfi Öztürk ise "Köy İşleri Bakanlığı" vazifesini icra etmektedir. Bu isimler, Türkeş'in "Genel Başkan" seçildiği kongrenin hemen akabinde Ahmet Tahtakılıç'ın evinde bir toplantı gerçekleştirmiş²³³; bu toplantının ardından Ahmet Tahtakılıç'ın Genel İdare Kurulu'ndan istifası²³⁴, daha sonra da Hasan Dinçer, Seyfi Öztürk, İrfan Baran ve Ahmet Oğuz'un da aralarında bulunduğu iki bakan, beş milletvekili ve bir senatörün istifaları takip etmiştir²³⁵. İstifa eden isimler ortak bir mektup kaleme alarak; değiştirilen programla

²³³ Akis, "Gizli Görüşmeler", 14 Ağustos 1965; Milliyet, "Türkeşçiler CKMP'ye Hâkim Oldu", 2 Ağustos 1965.

²³⁴ Milliyet, "Eskiler CKMP'den Ayrılmaya Başladı: Tahtakılıç Yönetim Kurulundan Çekildi", 3 Ağustos 1965; Yeni İstanbul, "Tahtakılıç Genel İdare Kurulu'ndan İstifa Etti", 3 Ağustos 1965.

²³⁵ Milliyet, "İki Bakan Dün CKMP'den İstifa Etti", 5 Ağustos 1965; Yeni İstanbul, "Eski CKMP'liler Partililerinden Ayrıldılar", 5 Ağustos 1965

birlikte “partinin hüviyetinin” ortadan kaldırıldığını, demokrasinin bir fazilet rejimi olduğunu ancak kaynağını demokrasiden ve halk idaresinden almayan zihniyetin partiye “zararlı ideolojilerini” hâkim kılındığını öne sürmüşler ve “*parti içi mücadele yapmanın imkânı kalmadığı*” gerekçesiyle istifa ettiklerini beyan etmişlerdir²³⁶.

Bu gelişme üzerine Türkeş, partiden istifa eden iki ismin bakanlıktan da derhal istifa etmelerinin zaruri olduğunu aksi takdirde “hükümetten” çekileceklerini bildirmiştir²³⁷. Ayrıca CKMP Genel Başkanlığı bildiri yayınlayarak, parti programının değişmesiyle parti hüviyetinin ortadan kaldırıldığı tespitini tenkit ederek, Hasan Dinçer’in, “yeni programın” oluşturulmasında “teşviki” olduğunu ve elan müstafî olan İrfan Baran’ın komisyonda yer aldığını ifade etmiştir. Ayrıca, “totaliterlik” isnadına da yönelik izahat getirilen bildiride, “Olağanüstü Kongre” kararının partinin Genel İdare Kurulu’nun “kahir ekseriyetinin” oylarıyla alındığı ileri sürülerek, ekseriyetin teveccühüne göre hareket etmenin, totaliterlik iddiasıyla mütenasip olmadığı zikredilerek cevap verilmiştir²³⁸.

İstifalarla beraber parti gündemini aşırp hükümet sorunu haline gelen bu hadiseye dair Gökhan Evliyaoğlu; CKMP’nin “yeniden kurulduğunu” ve “toptan revizyon” geçirdiğini ileri sürerek, bu istihaleye dair “peşin hükümlülerin” bulunduğunu dile getirmiş ve mevcut istifaların da bu hükme, istifa gerekçelerinde “faşistlik” ithamında bulunmak suretiyle takviye yaptığını ifade etmiştir. Evliyaoğlu’na göre, nasıl Türkeş’in seçimlerden önce “*kazanamazsak gideriz*” sözü yanlış ise, kazanamayınca istifa edenler de aynı hatayı işlemişlerdir²³⁹. Türkeş’in kazanması halinde söz konusu isimlerin istifa edeceğini öngören İpekçi ise, Türkeş ve arkadaşlarının partiye iltihak etmesi sürecinde, “zararlı görüş sahibi ve totaliter” olarak tanımlamamış olan müstafilere, mezkûr beyanatını tutarsız olarak mütalaa etmiş ve Türkeş’in hiçbir zaman “liderlik arzusunu” saklamadığını belirtmiştir. İpekçi, bu isimlerin AP’ye geçeceklerini tahmin ederken, bakanlıktan istifa etmeyen Hasan Dinçer ve Seyfi

²³⁶ Yeni İstanbul, “Eski CKMP’liler Partililerinden Ayrıldılar”, 5 Ağustos 1965.

²³⁷ Milliyet, “Türkeş 2 Bakanın İstifasını İstedi”, 6 Haziran 1965; Yeni İstanbul, “Koalisyon Tehlikeye Girdi”, 6 Haziran 1965.

²³⁸ Medeniyet, “Kimin Totaliter Metot Uyguladığı Meydandır”, 6 Ağustos 1965.

²³⁹ Gökhan Evliyaoğlu, “Peşin Hükümler”, Yeni İstanbul, 6 Ağustos 1965.

Öztürk'ün durumlarının, “hükümet” adına ihtilaf oluşturabileceği yorumunda bulunmuştur²⁴⁰.

Dinçer ve Öztürk'ün CKMP'den istifa edip, “bakanlıktan” çekilmemeleri, İpekçi'nin zikrettiği tespitler paralelinde hadiselerin vuku bulmasına sebebiyet vermiştir. Bir tarafta Seyfi Öztürk'ün; “*Türkeş, 18 sene hizmet ettiğimiz partiyi elimizden aldı sıra şimdi bakanlığa mı geldi, istifa etmiyorum*”²⁴¹ sözleriyle tecessüm eden irade gösterilirken, diğer tarafta Türkeş, istifa etmesini talep ettiği iki bakanın yerine gelecek isimlerin “14'lerden” birisi olmayacağı garantisini belirli mihraklara ilan etmek durumunda kalmıştır²⁴². “Milli Güvenlik Kurulu'nun” toplanmasına yol açan bu hadisede; Öztürk ve Dinçer'in tavrının arkasında, AP'nin telkini olduğu iddia edilirken²⁴³, Türkeş'in “Milli Savunma Bakanı” olması ihtimaline karşı çıktığı ileri sürülen Cevdet Sunay'ın Ürgüplü'ye müracaat etmesi sonucunda²⁴⁴ Türkeş'in garanti verme ihtiyacı hissetmiş olması ihtimal dâhilindedir. İki taraf arasında satranca dönen oyun sonrasında, Millet Partisi'nin de Türkeş'e destek vermesi neticesinde, Hasan Dinçer ve Seyfi Öztürk istifa etmek durumunda kalırken yerlerine Milli Savunma Bakanı olarak Hazım Dağlı, Köy İşleri Bakanı olarak ise Mustafa Kepir atanmıştır²⁴⁵.

Türkeş'in Genel Başkanlığı, 60'lı yılların politik manzarasını tezahür edilmesine emsal niteliği taşıyabilecek bir hadise ile başlarken, kendisinin de “bakanlıktan feragat etme”²⁴⁶ suretiyle kazanım elde ettiği söylenebilir. Nitekim yaşanan ihtilafın hemen akabinde,

²⁴⁰ Abdi İpekçi, “CKMP'den İstifalar”, Milliyet, 6 Ağustos 1965.

²⁴¹ Milliyet, “Seyfi Öztürk Bakanlıktan Çekilmiyor”, 6 Ağustos 1965.

²⁴² Milliyet, “Türkeş 2 Bakanın İstifasını İstedi”, 6 Ağustos 1965.

²⁴³ Abdi İpekçi, “MP'nin Müdahalesi”, Milliyet, 8 Ağustos 1965; Kim, “CKMP: İddialar ve Hakikat”, 12 Ağustos 1965; Akis, “Hükümet: Oyun İçinde Oyun”, 14 Ağustos 1965.

²⁴⁴ Kim, “CKMP: İddialar ve Hakikat”, 12 Ağustos 1965.

²⁴⁵ Milliyet, “Dinçer ve Öztürk Dün Gece İstifa Etti”, 7 Ağustos 1965; Yeni İstanbul, “Dinçer ile Öztürk Dün Gece İstifa Ettiler”, 7 Ağustos 1965; Medeniyet, “Hazım Dağlı Savunma Bakanı, Mustafa Kepir Köy İşleri Bakanı Oldular”, 7 Ağustos 1965.

²⁴⁶ Bu süreçte her ne kadar Türkeş'in “bakan” olmaya dair herhangi bir açıklaması olmasa da, “yönetme” hırsı yüksek olan karakterinin de referansıyl, kendisinin bilhassa “Milli Savunma Bakanlığını” istediği yönünde bir yorum, akla yakın görünmektedir.

müstafi bakanların ve diğer isimlerin de AP'ye katılması ile birlikte²⁴⁷, Türkeş'in parti içerisindeki "meşruiyeti" daha da güçlenmiş ve partinin enerjisinin seçimlere odaklanması temin edilmiştir.

10 Ekim Seçimleri Öncesinde "Türkeşli CKMP'nin" Seçim Propagandaları ve Seçmene Taahhütleri

Alparslan Türkeş, bir gazetecinin sorusuna cevaben, 10 Ekim seçimlerinin "CKMP" adına asıl seçim olmadığını çünkü hem partisinin kongresinin geç bir tarihte nihayete erdiğini hem de partisinden ayrılan eski politikacılara enerjilerini teksif etmiş olmalarından ötürü teşkilatları "yeniden düzenleme" ve "kuvvetlendirme" fırsatlarının kalmadığını beyan etmiştir²⁴⁸. Muzaffer Özdağ da, Türkeş'e paralel olarak, müteakip seçimlerde pek iddialı olmadıklarını ancak meclise "çekirdek kadroyu" sokmak istediklerini ifade etmiştir. Bu açıklamaların ışığında "*yarının partisi*" olarak tarif edilen ve 48 ilde seçimlere girmeye hak kazanan CKMP'de²⁴⁹, seçim öncesinde "temkinli" bir yaklaşımın tezahür edildiği gözlemlenirken, bu açıklamalara mukabil, 10 Ekim sürecinde, partinin oldukça ilgi çekici bir çalışma dönemi geçirdiği müşahade edilmiştir.

Evvela Türkeş, Genel Başkan olmasının hemen akabinde, Milliyet gazetesinde devam eden "*Seçime Doğru Parti Liderleri Neler Düşünüyor*" başlıklı yazı dizisi münasebetiyle Abdi İpekçi ile bir mülakat gerçekleştirerek hem siyasî profilini hem partisinin siyasî hedeflerini hem de seçim hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle tanımlamıştır:

"Abdi İpekçi: Türkeş nedir? Faşist mi? Komünist mi? Irkçı mı? Mukaddesatçı mı?

Alparslan Türkeş: Türkiye'nin realitelerine uygun toplumcu bir rejimden bahsettiğimiz zaman siyasî rakiplerimiz tarafından 'komünist' ithamına uğruyoruz. Davalarımızın milliyetçi bir görüşle

²⁴⁷ Milliyet, "CKMP'den Ayrılanlar Dün AP'ye Girdi", 11 Ağustos 1965. Ötüken dergisinde, CKMP'den istifa edip AP'ye giren Nurettin Ok eleştirilerek Ok'un Türkeş'in CKMP'ye katılması sürecinde Nejdet Sançar'a; "*Türkeş iyi ki CKMP'ne geçti daha önce niye bu partidesin diyenlere cevap veremiyordum*" sözlerini sarf ettiği iddia edilmiştir. Bkz. Ötüken, "Bay Ok", 24 Eylül 1965.

²⁴⁸ Yeni İstanbul, "Türkeş: Asıl Seçimimiz Bu Değil", 28 Eylül 1965.

²⁴⁹ Akis, "Hesaplar", 4 Eylül 1965.

ele alınması ve meselelerin çözümü için millî bir şuur uyandırılması gerektiğini söyleyince 'nasyonal sosyalizmle" yani nazilik ve faşistlikle itham olunuyoruz. Müspet ilim bütün faaliyetlerde önderlik etmelidir dediğimizde 'dinsiz' ithamı ortaya atılıyor. Dinin sosyal bir müessese olduğunu ve halkın çoğunluğunun dininin İslamiyet olduğunu, bunun için bu realiteyi ele alarak ilim sahibi iyi yetişmiş din adamlarına ihtiyaç bulunduğuna ve din adamlarıyla dini faaliyetten de toplum kalkınması için faydalanmak gerektiğini ileri sürdüğümüz zaman 'gericilik' ithamı karşımıza çıkıyor. **Şimdi bütün bunlara yeni bir itham eklendi. Bizi 'Yassıada mahkûmlarını idam ettirenler' olarak tanıtmaya çalışıyorlar. Oysa yurt dışında bulunduğumuz bir sırada infaz edilen idamların başlangıcından beri aleyhinde bulunduğumuz bizzat bu propagandayı yapanların dahi meçhulü değildir.**

İpekçi: Yapılan dedikodularda ve uyanan şüphelerde üzerinde en fazla durulan noktalardan birinin Türkeş'in eski Turancı ve ırkçı olduğu görülüyor. CKMP'nin yeni liderinin faşist bir düzene inandığı hususundaki iddialara da bu husus önemli bir rol oynuyor.

Türkeş: 1944'de cereyan eden Turancılık davası meselesine gidecek olursak, o davada şahsen beraat etmiş olduğumu hatırlatmam sanırım benim hakkımdaki ithamları çürütmek için yeter bir delildir... Beraattan sonra böyle fikirler beslediğim görülseydi albaylığa kadar yükselemezdim... Benim bugün taşıdığım düşünceler açıktır. İnandığım görüşleri "9 Işık" adı altında 9 prensipte toplamış bulunuyorum... Faşizm iddiasına gelince... Biliyorsunuz, faşizm ekonomik korporasyonlara dayanan kapitalist bir ekonomik sistemi öngörür. İç politikada hürriyetsizliği, dikta rejimini esas alan şeflik sistemidir. Dış politikada da emperyalisttir²⁵⁰. Bizim görüşlerimiz bu prensiplerin dışındadır. Ekonomik bakımdan toplumcu esaslar üzerine kurulmuş bir karma felsefeyi benimsiyoruz. Ekonomik faaliyetlerin ilmi planlamalara göre düzenlenmesini öngörmekteyiz... Bizim görüşümüze göre Türkiye, kendi millî gelenekleri ve millî realitelerini göz önünde bulunduran ve dünya gidişatını da dikkate alan bir zihniyetle ortaya konacak yeni bir politik, ekonomik ve sosyal

²⁵⁰ CKMP'nin parti programında da, "*Türk dünya görüşü her çeşit emperyalizme karşıdır. Türkiye emperyalist ittifaklar dışındadır, milletlerin kurtuluş ve kalkınma davasına sempati duyar*" ibaresi yer almaktadır. Bkz. CKMP, Müreffeh..., s. 34. Aşırı milliyetçi olup tarif edilen programda, "anti-emperyalizm" vurgusunun olması dikkat çekici olsa da bu ilkenin, milletlerin kurtuluş davası prensibiyle beraber, bilhassa Sovyetlerin tabiiyetinde bulunan Türk halkları açısından değerlendirildiği düşünülmektedir.

sisteme muhtaçtır. Biz bu sistemin 9 prensiple gerçekleştirilebileceğine inanıyoruz.”

İpekçi: Türkiye için uygun gördüğünüz düzeni bugün uygulamakta olan başka ülkeler var mıdır?

Türkeş: Evet vardır. Mesela İsveç, Hollanda, Amerika, İngiltere, Hindistan²⁵¹.

İpekçi: Yeni programınızda 40000 köyün 4000 köye indirilmesi hususunda bir madde var. Bunun hangi yoldan nasıl gerçekleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

Türkeş: Evvela şunu söyleyeyim ki, vatandaşları zorla ve cebir kullanarak bir işe mecbur etmeyi düşünmüyoruz... 43000 köye bölünmüş vatandaşlara eğitim, sağlık, tarım gibi hizmetlerin ulaşmasındaki güçlüğü düşünerek köylerimizi coğrafi durumlarına göre 7 ila 15 köylük üniteler halinde ele almayı düşünüyoruz. Her bir ünitenin merkezinde eğitim, sağlık, tarım gibi hizmetlerin yürütüleceği merkezler kurulacaktır. Yaptığımız hesaplara göre bu işin maliyeti 6.5 milyar tutacaktır²⁵².

İpekçi: Türkeş'in türlü yorumlara uğrayan yönlerinden biri, toplumsuluk konusundaki görüşleri ve niyetleridir.

Türkeş: Ekonomik bakımdan toplumculuğu istihsal araçlarının topyekün kamulaştırılması şeklinde anlamıyoruz. Ancak Türkiye'nin hızlı kalkınması için gerek özel gerek kamu sektörü faaliyetlerinin müspet ilim esaslarına göre Devlet Planlama Teşkilatı tarafından düzenlenmesi zaruretime inanıyoruz. Sosyal bakımdan toplumsuluk anlayışımız da işveren ile işçi münasebetlerinin karşılıklı olarak iki tarafın da haklarının devlet tarafından teminat altına alınmasını ve devlet tarafından toplum yararına düzenlenip kontrolünü öngörür.

İpekçi: Sizin toplumsuluk anlayışınız ile Türkiye İşçi Partisi'nin ve CHP'nin toplumsuluk anlayışları arasında ne gibi farklar görüyorsunuz?

Türkeş: TİP, memleket gerçeklerini esas alan bir program üzerinde bulunmuyor. Bu parti bütün faaliyetlerinde kol işçilerinin %50

²⁵¹ Türkeş seçimlerden önce Ahmet Emin Yalman ile yaptığı mülakatta da, Hindistan hariç, bu ülkeleri “sosyal güvenlik” ve “sosyal yardımlaşma” bakımından ileri seviyeye çıkan modern memleketler olarak tasnif etmiştir. Bu minvalde Türkeş, “loncalar, imarethaneler, vakıflar” gibi müesseselerle dünyaya öncülük etmiş olan Türk devlet geleneğinin, “aynı ruh” ile “yeni kuruluşlar” ihdas ederek devam ettirilmesini savunmuştur. Bkz. Ahmet Emin Yalman, “Türkeş: Devlet Teşkilatı Ağır ve Pahalı İşliyor” *Dedi*”, Yeni Gazete, 12 Eylül 1965.

²⁵² Abdi İpekçi, “Türkeş: ‘Ne Faşist Ne de İrkçiyım’”, Milliyet, 5 Ağustos 1965.

söz sahibi olmasını esas koymuştur. Kol işçisine fazla önem vermek, davayı başlangıcında sakat bir istikamete götürür. Biz ise sadece kol işçilerinin değil, bütün çalışanların davalarının davacısı olmalıyız... CHP'nin toplumculuk anlayışı ise sadece yazıda kalmaktadır. CHP'nin yöneticileri belirli bir politika izlememekte, günün moda-sına ve şartlarına göre hareket etmektedir.

İpekçi: Dış politika görüşünüz nedir?

Türkeş: Dış politikada barışçıyız. Yalnız Türkiye'nin menfaatine göre ayarlanan ve mütekabiliyet esasına dayanan bir politikadan yanayız. Sovyet Rusya ile dostluk kurulmasını, iktisadi ve kültürel münasebetlerin geliştirilmesini uygun buluyoruz. Ancak Türkiye'nin kalkınmasını büyük ölçüde Batı dünyasına bağlı kalarak gerçekleştirilebileceğine inanıyoruz. Teknik ve iktisadi yardım ve siyasî emniyetimiz bakımından Batı dünyasıyla dostane münasebetlerimizin devamı bizim için zaruridir.

İpekçi: Petrol davasında görüşünüz?

Türkeş: Petrol meselesinin siyasî bir propaganda ile Batı düşmanlığı haline getirmeyi uygun görmüyoruz. Faydalanmamız gereken yerlerde yabancı şirketlerden yararlanmalıyız.

İpekçi: CKMP liderliğine gelişiniz, partinin eski yöneticileri ve seçmenler üzerindeki etkileri nasıl olacak?

Türkeş: Muhalefet beş on yöneticinin şahsi sebeplerle gösterdiği tepkiler ve yaptıkları propagandalardan ibarettir... Bu bakımdan parti içerisinde aleyhimde bir gelişme beklemiyorum. Seçmenlerin durumuna gelince... MP'ye yönelik şöyle dursun, bilakis MP'liler bize iltihak etmeye başlamıştır. Mesela Diyarbakır'da... CHP ve AP'den de iltihaklar olmaktadır. Bunların dışında tarafsız vatandaşların da teveccühünü görmekteyiz.

İpekçi: Seçimlerde şansınızı nasıl görüyorsunuz?

Türkeş: İki büyük hendikapımız var. Bir kere büyük kongremizi tam seçimlere iki ay kala yapmamız bize zaman kaybettirmiştir... Sonra Yüksek Seçim Kurulu'nun ön seçimler konusunda aldığı karar bizim aleyhimizdedir... bazı illerde... bunların sayısının 20'nin üzerinde olduğu anlaşılıyor, seçimlere girememe durumunda kaldık²⁵³. Mamafih bu menfi şartlara rağmen Millet Meclisi'ne kuvvetli bir grupla girebileceğimize eminim.

²⁵³ Yüksek Seçim Kurulu, 15 Ekim Genel Seçimleri öncesinde partilerin, teşkilatı ön seçime girmeye müsait olmayan seçim çevrelerinde merkezden aday göstermelerinin kanunen mümkün olmadığını açıklamıştır. Bkz. Milliyet, "Önseçim Yapılmayan İllerde Partiler Merkez Adayı Gösteremeyecek", 30 Temmuz 1965.

İpekçi: Seçim sonuçları hakkındaki fikirleriniz nedir?

Türkeş: Tek partinin çoğunluğu almasını mümkün göremiyorum.

İpekçi: Şu halde yine bir koalisyon zorunluluğu çıkacağına göre sizce en uygun ortaklık hangi partiler arasında kurulabilir?

Türkeş: Ben koalisyona taraftar değilim. Hükümet azınlık da olsa bir parti tarafından kurulmalı, diğerleri onu oyuyla desteklemelidir... Koalisyon olunca küçük partiler hükümet icraatında yeteri kadar söz sahibi olamıyorlar... Buna karşı sorumluluğa tam ortaklık halinde bulunuyorlar.

İpekçi: Koalisyonu iki büyük partinin kurması bu mahzuru gidermez mi?

Türkeş: Ben CHP ile AP'nin işleyebilen bir koalisyon kurabileceklerine inanmıyorum"²⁵⁴

Mülakatta görüldüğü üzere Türkeş, seçim propagandalarına başlamadan önce, AP'liler tarafından öne sürüleceği düşünülen Yassıada özelinde 27 Mayıs meselesine, CHP ve diğer muhalefet partileri tarafından gündeme getirilmesi muhtemel olan 3 Mayıs 1944 hadisesine açıklık getirmeye çalışmıştır. İdeolojik bir hüviyete bürünen partinin, fikirlerini izah ederken, faşizm örneğinde olduğu gibi "kitabî" bir üslup kullandığı müşahade edilen Türkeş; "toplumculuk" ilkesi çerçevesinde, partisinin diğer "sosyal adalet" vurgusu yapan partilerden farkını ortaya koymaya çalışmıştır. Programına örnek olarak İsveç, Hollanda gibi "sosyal demokrasi" örneklerini ve "İngiltere, Amerika" gibi 60'lı yılların "devlet kapitalizmini" emsal olarak sunan Türkeş'in, petrol konusunda, kısa bir süre önce temsil edilen görüşlerden, farklı bir tavır sergilemesi dikkat çekici olmuştur. Türkeş'in "dış politika" bağlamında sarf ettiği sözler ise, kendisinin ve temsil ettiği 14'ler grubu üzerine teşmil edilmeye çalışan ve Genel Başkan olduktan hemen sonra kendisine izafe edilmek istenen "NATO" dışı ittifak savunusu beklentisine, "Batı'ya bağlı kalmalıyız" cümlesi suretiyle direkt bir cevap olmuştur. Ayrıca seçim öncesinde AP'nin "tek başına" iktidar olamayacağını öngören Türkeş'in, koalisyon taraftarı olmadığını zikretmesi de dikkat çekmiştir. Her yoruma çekilebilecek olan bu ifadenin, "seçim sürecinin

²⁵⁴ Abdi İpekçi, "Türkeş: 'Batıya Bağlı Kalmalıyız'", Milliyet, 6 Haziran 1965.

kızıştığı” dönemde müşahede edileceği üzere, pazarlık payını arttırma amacı taşıdığı fark edilecektir.

CKMP, Türkeş'in söz konusu mülakattaki sözleri ışığında seçimlere hazırlanmaya başlarken, seçim için kullanılacak sloganlar da tespit edilmeye başlanmıştır. Parti bu bağlamda iki kategoride slogan tayininde bulunmuştur. Birinci slogan tipi; “Türkiye aç hürlerin, tok esirlerin ülkesi olmamalıdır.”, “ Milliyetçiliğimiz; barışçı, hürriyetçi, demokratik sosyal ve iktisadidir.”, “ Batı Türkiye sayesinde, Türkiye Batı sayesinde daha kuvvetlidir.”, “ Herkese iş, herkese refah payı, herkese söz hakkı.”, “Müreffeh ve Kudretli Türkiye.”, “ CKMP Türkiye halkının idealist aydına siparişidir.”, “Seçtiklerinizle yönetileceksiniz.”²⁵⁵ gibi partinin seçmene vaat ettiği siyaset düsturunu ortaya koymuştur. İkinci slogan tipi ise, “doktriner” bir partiden bekleneyeceği üzere; “Türklüğün şerefli mazisine inanıyoruz.”, “Faşizm, Nazizm ve komünizmin karşısındayız.”, “Türkümlü diyen herkes Türk’tür”²⁵⁶, “Emperyalizme paydos.”, “Komünistlere Türkeş satır, yoksa ne kırat ne katır”²⁵⁷ ve benzerleri olmak üzere ideoloji yoğunluklu olmuştur.

CKMP’de siyaset yapmayı talep eden milletvekili adaylarının mesleki istatistiği de, parti genel merkezi tarafından kamuoyuna ilan edilmiştir. Tasnife göre, partide milletvekili olmak önseçimlere iştirak eden adaylar şu meslek gruplarına mensuptur: “2 bakan, 8 milletvekili, 50 avukat, 23 gazeteci, 37 tüccar, 20 işçi, 27 çiftçi, 4 dava vekili, 8 ev kadını, 4 bankacı, 2 sigortacı, 3 fabrikatör, 6 profesör ve doçent, 34 memur, 20 esnaf, 26 mühendis ve kimyager, 6 sendika yöneticisi, 13 doktor, 27 iktisatçı ve maliyeci, 8 öğretmen, 42 emekli subay”²⁵⁸. Meslek grupları içerisinde, Türk siyasî hayatında yaygın olduğu üzere, en yüksek zümreyi avukat grubu teşkil ederken, emekli subay sayısının 42 niceliğinde olması buna mukabil işçi statüsünde 20 isme tesadüf edilmesi ancak dönemin ve partinin mevcut iklimiyle açıklanabilecek bir keyfiyeti arz etmektedir.

CKMP, bizatihi “son kongreyle birlikte doktrin partisi hüviyeti kazandığını” ilan ederken²⁵⁹, Muzaffer Özdağ, CKMP’nin “klasik bir

²⁵⁵ Medeniyet, “CKMP Sloganları”, 16 Ağustos 1965.

²⁵⁶ Medeniyet, “Partilerde Seçim Hazırlığı”, 13 Ağustos 1965.

²⁵⁷ Abadan Unat, s. 223.

²⁵⁸ Yeni İstanbul, “CKMP Önseçim Adaylarının Meslekleri Açıklandı”, 20 Ağustos 1965.

²⁵⁹ Medeniyet, “CKMP’nin Çağrısı”, 19 Ağustos 1965.

parti” olarak addedilemeyeceğini çünkü bu partinin “bitmeyen Türk Kurtuluş Savaşı’nı” nihayete erdirecek “*Millî Kurtuluş Hareketinin*” banisi olacağını bundan ötürü misyonunun “*Atatürk ve Türk Devrimini, Türk Millî Kurtuluş Hareketini tamamlamak*” olduğunu iddia etmiştir²⁶⁰. Özdağ’a göre Türk Kurtuluş Savaşı hem düşmanı yenmek hem de idareyi halka vermek için tatbik edilmişken, fiiliyatta cumhuriyet, “zadegânların” elinde kalmıştır ve CKMP, bu zümrenin faşizmine maruz kalan halka idareyi tevdi edecektir²⁶¹. Seçim sloganları arasında yer alan “*“Seçtiklerinizle yönetileceksiniz*” ifadesinde tecessüm eden bu tavır ile birlikte, CKMP seçim sürecinde hitap önceliğini toplumun edilgen çevrelerine yönelmiş ve bu minvalde seçmene hitap eden bir beyanname neşredilmiştir.

Seçmene yönelik neşredilen tebliğde, Türkiye’nin, “atom, kitlevi makinalı üretim, otomasyon-feza çağını” yaşayan dünya içerisinde geri kalmış bir ülke olduğu belirtilirken; “*şan ve şeref dolu bir tarih ve yurdun mirasçıları*” olarak tarif edilen Türk milletin temel problemleri maddeler halinde arz edilmiştir. Problemler arasında; “Türkiye halkının ıstıraplı hayat şartları” içerisinde bulunduğu, “beslenme, sağlık, eğitim uygulamalarının çok kötü olduğu”, “nüfusun %10’ünün daimi hasta olduğu”, “barınma koşullarının elverişsiz olduğu”, “milletin %60’ının okuma-yazma hakkından mahrum kaldığı” gibi tespitlerde bulunulurken, “Türk Kurtuluş Savaşı’nın” bu safhasının henüz bitmediği savı tekrar vurgulanmıştır²⁶². Bundan ötürü CKMP, “Türk Millî Kurtuluş Hareketi’nin” ikinci safhasının önderliğine talip olurken; “*Türkiye’yi geri kalmış ülke şartlarından çıkarmaya, açlığı, yokluğu, işsizliği, bakımsızlığı, eğitimsizliği yenmeye, kötü ve ehliyetsiz yönetimden kurtarmaya*” yönelik, özetle şu taahhütlerde bulunmuştur:

“Türkiye tarihi ve Türk vatani, atalarımızın ve hepimizin ortak eseridir. O’nu hep birlikte, barış ve kardeşlik düşünceleriyle

²⁶⁰ Yeni İstanbul, “CKMP Kampanyayı Ankara’da Açtı”, 20 Eylül 1965. Medeniyet, “M.Özdağ, ‘Türk Milletini Layık Olduğu Seviyeye En Kısa Zamanda Ulaştıracamız’ Dedi”, 27 Eylül 1965.

²⁶¹ Medeniyet, “Özdağ, ‘CKMP Sağa ve Sola Karşıyız’ Dedi”, 28 Eylül 1965; Yeni İstanbul, “Türkeş, ‘Millî Ruh ve Milli Şuur ile Kalkınacağız’ Dedi”, 30 Eylül 1965.

²⁶² CKMP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1965 Seçim Bildirisi, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 4-5.

koruyacağız...Ekonomik refah ve sosyal huzur için 'hukuki, siyasî, ekonomik ve toplumsal adaletten' başka çıkar yol görmüyoruz... Devlet ve milletin yeniden teşkilatlanması gereklidir, bunu gerçekleştireceğiz. Zaptiye devleti değil, gülen ve halkın yüzünü güldüren bir hizmet ve refah devleti istiyoruz²⁶³... İdarenin halk hizmetinde politik tesir ve tercihlere karşı mutlak tarafsızlığını temin edeceğiz. Devlet, halkın beslenme şartlarına ve imkânsızlığına ilgisiz, seyircisiz kalmaz. Türkiye halkının tümünün beslenme şartlarını ve gıda rejimini incelemek ve düzenlemek devlet ödevi olacaktır... Herkese iş bulmak, iş sahaları açmak ve geçim imkânı sağlamakla ödevli devlet yurttaşın gıda rejiminin tespit edilen standartların altına düşmesini engelleyecektir... Hizmet dönemimizde Türkiye, aç hürler tok esirler ülkesi olmaktan çıkacaktır. Artık et, yağ, şeker, meyve, sebze, lüks gıdalar olmaktan çıkacak, her yuvaya girecektir²⁶⁴... Şehirde ve köyde inşaat seferberliğine gireceğiz... Gecekondu sefaletanelerini, izbe ve mağaraları tasfiye edeceğiz... Halkın tümüne parasız sağlık hizmeti, tedavi ve ilaç temini devlet ödevi olacaktır... Hastalıklara karşı mücadeleyi, koruyucu hekimliği ciddiyetle geliştireceğiz. Kuracağımız Sosyal İşler Bakanlığı'na bağlı Devlet Sigorta Kurumu ile bütün vatandaşları sigortalayacağız²⁶⁵. 55 yaşını bitirmiş kadın, 65 yaşını bitiren erkek, kısaca her yurttaşın emekli hukukuna sahip bulunmasını temin edeceğiz... Her vatandaş rejimin ve sosyal düzenin nimetlerinden imkân ve fırsat eşitliği içinde faydalanmalıdır. İltimasın ve rüşvetin kökü kazınmalıdır. Tarihimizde örnekleri bulunan ekonomik, sosyal tesisleri ihya edeceğiz, vatandaşlar arasında çağdaş yardımlaşma tesisleri kuracağız... Meşru ve millî menfaatlere uygun

²⁶³ Bu hususta Muzaffer Özdağ, "Devlet zaptiye devleti olmaktan çıkıp, hürriyet, hizmet ve refah devleti olmadığı için, millî toplumcu devlet olmadığı için vatandaş güvenlik içinde değildir". Bkz. Medeniyet, "Türkçe: 'AP İktidarı Değil, Boyunun Ölçüsünü Alır'", 23 Eylül 1965, şeklinde açıklama yaparken başka bir konuşmasında, "Biz zaptiye devletine karşıyız. Eskiden padişahтан şikâyet ederdik. Şimdi beş yüz padişahımız var. Seçtiğiniz insanlar sizin gibi yaşamalıdır" cümlelerini sarf etmiştir. Bkz. Medeniyet, "Şimdiki Padişahlar", 20 Eylül 1965.

²⁶⁴ CKMP programında da bu probleme temas edilmiş olup; "her aile tenceresine hergün yarım kilo et, her Türke bir bardak süt istenenin asgarisidir" taahhütünde bulunulmuştur. Bkz. CKMP, Müreffeh..., s. 46.

²⁶⁵ Bu ilkeyi, CKMP'nin "sosyal adalet" politikası dışında "komünizme" karşı tedbirler bağlamında da değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim Türkçe, "milleti sömürmek" isteyen komünizme karşı Sosyal İşler Bakanlığı'na bağlı Devlet Sigortalar Kurumu vasıtasıyla bütün vatandaşları sigortalayacaklarını taahhüt etmiştir. Bkz. Yeni İstanbul, "Bütün Vatandaşları Sigortalayacağız", 26 Eylül 1965.

sermayeyi, toplumsal akımları sömüren komünizme karşı tamamen güven altına alacağız... Türk petrolünü ve madenlerimizi Türk milletinin yararına göre değerlendireceğiz ve işleteceğiz²⁶⁶... **Türkiye'nin yerini, şeref ve haysiyetini tedirgin edebilecek** tutum ve davranışlara karşı, şahsiyetli bir millî politika ile enerjik ve kararlı olarak, DEVLETLER HUKUKU'nun gerektirdiği müdahalelere başvurulmalıdır²⁶⁷. Kıbrıs konusunda da aynı şekilde karar ve irade sahibiyiz. Devletler Hukuku ilkeleri zorlamadan, bir takım misillemelerle

²⁶⁶ Seçim beyannamesinde yer alan "petrolün milli menfaatlere göre işletilmesi" hususu, başta Türkeş olmak üzere CKMP'nin bu konudaki "ikircikli" tavrına açıklık getiremeyen bir "müphemiyet" taşımaktadır. Nitekim İpekçi'ye petrol konusunda "yabancı şirketlerde istifade etmeliyiz" beyanatı veren Türkeş, yaşanan tartışmalar sonunda AP'nin Enerji Bakanı Mehmet Turgut'u "bir yabancı sermayedar ağzıyla ile milli menfaatlerimiz aleyhinde petrol politikası" yürütmekle itham etmiştir. Bkz. Milliyet, "CKMP, Turgut'u İstifaya Davet Edecek", 17 Eylül 1965. Ancak, Türkeş'in "ithamının" hemen akabinde, ilk önce Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Rasim Cinisli açıklama yaparak; "Öğrenci teşekkülleri petrol konusunda hüküm verme konumunda değildir, milli petrol bugün için mümkün görünmüyor", sözlerini sarf etmiştir. Bkz. Medeniyet, "Cinisli'nin Dünki Basın Toplantısı", 17 Eylül 1965. Cinisli'nin beyanatını müteakip "Medeniyet" gazetesinin sahibi Feyzi Boztepe de köşe yazısı kaleme alarak; petrol konusunda Mehmet Turgut'u tenkit edenlerin, "politik hırslarla" hareket ettiğini, Mehmet Turgut'un bu hususta "haklı" olduğunu dile getirmiştir. Bkz. Feyzi Boztepe, "Mehmet Turgut ve Petrol Meselesi", Medeniyet, 19 Eylül 1965. "Milliyetçi-muhafazakâr" camiadan gelen bu gibi tepkilerin mevcudiyeti, başta Türkeş olmak üzere CKMP'nin "petrol" konusundaki "ikircikli" tutumunun "nedeni" hakkında fikir vermektedir. Buna mukabil AP'den "petrol" tartışmaları sonucunda ayrılan Evliyaoğlu; "Milyonerleri milyarder yapmaktan başka şey düşünmeyen Demirel, yer altı ve yer üstü servetleri yabancılara peşkeş çekiyor" demek suretiyle "tavrından" geri adım atmamıştır. Bkz. Medeniyet, "Evliyaoğlu: 'Ağları Görünce Tokluğumdan Utanıyorum'", 22 Eylül 1965.

²⁶⁷ Türkeş burada "devletler hukukunun gerektirdiği müdahaleler"derken, Kıbrıs meselesine dair yapılan Londra antlaşmasına atıfta bulunmuştur. Zira 1959 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere-Yunanistan ve Türkiye ile yapılan antlaşmanın ilgili maddesinde; "Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin sürdürülmesini ve aynı zamanda anayasasına bağlı kalınmasını sağlamayı, herhangi bir devletle, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılmamayı yükümlenir... Bu antlaşmanın hükümlerine uygun davranılmaması durumunda, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, bu hükümlerin uyulmasını sağlamak için gereken girişimler ya da önlemlere ilişkin birbirlerine danışmayı yükümlenirler. Ortak ya da anlaşarak davranmak mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten herhangi biri, sadece bu antlaşma ile oluşturulan düzeni yeniden kurmak amacıyla harekete geçme hakkını saklı tutar" ibareleri yer almıştır. Nitekim bu madde, Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekâtı'na yönelik

hareket edilmesinin zamanı geçmektedir. Süratli kararlar alınmalı ve uygulanmalıdır”²⁶⁸

Seçmene hitap edilen beyannamede, daha önce program ve mülakat bahsinde değinilen hususların haricinde, bazı temaslar dikkatleri çekmektedir. Mesela, “din görüşümüz” kısmında, dini öğretim kurumlarının ihtiyaca uygun seviye ve nitelikte hizmet görmesinin temini taahhüt edilirken; “İlahiyat Fakültesinin” ve “Yüksek İslam Enstitüsünün” genişletilerek, din adamlarının “çağdaş bilimle” mücehhez olarak yetişmelerinin sağlanması hedeflenmiştir²⁶⁹. Ayrıca, “doğum kontrolü” uygulamasına sert bir şekilde karşı çıkılırken, “müreffeh ve kudretli Türkiye” ülküsü düsturunca, “çok çocuklu” ailelere “teşvik” verileceği ilan edilmiştir²⁷⁰. 60’lı

“hukuki” zemini oluşturmuştur. Bkz. Melek Fırat, “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Temel Anlaşma”, Türk Dış Politikası, s. 612.

²⁶⁸ CKMP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1965..., s. 8-9.

²⁶⁹ “İlahiyat Fakültesi” ve “Yüksek İslam Enstitüsü” hususunda, CKMP programında da ibareler bulunmaktadır. İlahiyat Fakültesi için; “din düşüncesini ve olgusunu, maneviyat meselelerini bilim metodu ile inceleyecek bir üniversite kurumu olarak devamı sağlanacaktır” cümleleri ifade edilirken, Yüksek İslam Enstitüsü için; “İslam dini, İslam kültürü, İslam meselelerini araştıran yüksek bir bilim ve kültür kurumu, İslam akademisi olarak gelişmesi temin edilecektir” sözleri sarf edilmiştir. Bkz. CKMP, Müreffeh... s. 30. Türkeş, seçimin hemen öncesinde gerçekleşen Saraçhane mitinginde; mevcut plana göre 3 bin ilim adamının yetiştirilmesi tasarlanırken sadece 600 din adamının yetiştirilmesinin öngörüldüğünü ve bu durumun hatalı olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Medeniyet, “Türkeş, CKMP’nin Dün İstanbul’da Yaptığı Büyük Mitingde Konuştu”, 7 Ekim 1965. Türkeşli CKMP’nin “din” politikasına örnek olarak, seçim sürecinde, CKMP’nin “muhafazakâr” nitelikli milletvekili Mehmet Altınsoy, “Diyabet İşleri Teşkilat Kanununun” bilerek çıkarılmadığı yönünde, dönemin Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü’ye verdiği muhtıra de karine teşkil edicidir. Altınsoy muhtırasında özetle şu itirazları yöneltmiştir: “Din adamlarının müşkül durumdan kurtarılması kanunların kendilerine tanıdığı haktır. Kanunun verdiği hukuka kimse mani olamaz. Aksi takdirde rejimin adını değiştirmek gerekmektedir”. Bkz. Medeniyet, “Altınsoy Başvekile Bir Muhtıra Verdi”, 25 Eylül 1965.

²⁷⁰ Alparslan Türkeş, çeşitli beyanatlarında “doğum kontrolüne” karşı olduğunu zikrederken, Türkiye’nin kuzeyinde 300 milyonluk Rusya ve güneyinde 70 milyonluk Arap dünyası mevcutken, “doğum kontrolü” uygulamasının “ihanet” olarak telakki edilmesinin lazım geldiğini öne sürmüştür. Bkz. Medeniyet, “Türkeş AP’lileri CKMP’ye Çağırıldı”, 6 Eylül 1965. CKMP Kadın Kolları Genel Başkanı Cevriye Özdemir ise, “doğum kontrolünü”, bir kadının, “en tabii hakkı olan” “çocuk” doğurma yetisini “ilmi” bahanelerle elinden almak şeklinde değerlendirmiştir. Bkz. Cevriye

yılların Türkiye’inde, önemli bir fenomen olarak ortaya çıkan yurtdışına işçi gönderilmesine de değinilen beyannamede, “başıboş” bir enerji kaynağı olarak tasvir edilen yurtdışındaki işçilerin, iş güçleri ve branşlarının tespit edilmesi suretiyle, Türkiye’de kurulacak olan sanayiye kanalize edilmesi savunulmuştur²⁷¹. Bununla birlikte, Avrupa Ekonomi Topluluğu’na Türkiye’nin üye olabilmesi adına önemli bir adım teşkil eden “Ortak Pazar” meselesinde, “tam üyeliğin” savunulduğu bildiride, Türkiye’nin bu topluluğa “tam üye” olması, istikbal adına “siyasî ve iktisadî” teminat olarak addedilirken, Türkiye’nin sanayisinin “şimdiden” Ortak Pazar kriterlerine intibak ettirilmesi müdafaa edilmiştir²⁷².

CKMP, 10 Ekim seçimleri öncesinde “seçmen” için genel bir beyanname kaleme alırken, ayrıca “*Sevgili Köylü Yurttaşlarımız İçin*”²⁷³ başlığıyla köylüler için, “*Saygıdeğer Tüccar ve Esnaf Vatandaş*”²⁷⁴ ismiy-

Özdemir, “*Kadın Hakları ve Gerçekler*”, Medeniyet, 25 Ağustos 1965. CKMP’nin “doğum” kontrolü aleyhinde tutum olması çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, Milliyet gazetesi yazarı Refik Erduran Türkeş’in doğum kontrolü aleyhtarı sözlerini dile getirirken, 20.yüzyılda ulusların gücünü “nüfustan” değil “ilim ve teknolojiden” aldığını ileri sürerek, 2 milyon nüfusa sahip İsrail’in Arap dünyası karşısındaki “nüfuzunu” emsal göstermiştir. Bkz. Refik Erduran, “*Sözler ve Sorular*”, Milliyet, 8 Eylül 1965. Doğum kontrolü meselesi, ileride de temas edileceği üzere, Türkeşli CKMP’nin “istikrarlı” bir şekilde muhalefet ettiği konulardan birisi olarak gözlemlenecektir.

²⁷¹ 1960 yılında Almanya’nın “sınırlı” sayıda işçi talebiyle başlayan ancak 1970’li yıllara gelindiğinde sayıları “milyonu” aşan işçinin Avrupa’ya göç etmesiyle neticelenen Avrupa’ya “işçi göçü” meselesi, Türkiye’nin yakın dönem tarihi içerisinde önemli bir olguyu teşkil etmiştir. İşçiler, “İş ve İşçi Bulma Kurumu” tarafından; “*Avrupa siyasal ve ekonomik topluluğu içinde kaynaşma fikrinin gerçekleşmesine, az çalışma- az çalıştırma halinin olabildiğince önlenmesine, döviz gelirlerinin artmasına, vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin, bilgi, kabiliyet ve görgülerinin geliştirilmesine*” matuf olarak Avrupa’ya göç ettirilmiştir. Bkz. Ahmet Akgündüz, “*Bir Modernleşmeyi Hızlandırma Projesi Olarak Batı Avrupa’ya İşçi Göçü*”, *Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye*, s. 191-212. CKMP’nin bu konudaki muhalefeti, doğum kontrolü örneğinde olduğu gibi, istikrarlı bir şekilde devam edecek ve mesele üzerinde “hamasi” söylem geliştirilecektir.

²⁷² CKMP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1965..., s. 9-25.

²⁷³ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *Sevgili Köylü Yurttaşlarımız İçin*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

²⁷⁴ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *Saygıdeğer Tüccar ve Esnaf Vatandaş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

le tüccar ve esnaflar için, “*Türk Gençliği için Hizmet Planı*”²⁷⁵ adıyla da gençlik için broşür yayınlamıştır. Bunlarla birlikte, parti uhdesinde ihdas edilen “İşçi Komitesi”, “Kadınlar Kolu”, “Gençlik Kolu” gibi teşkilatlarla da tabana ulaşılmaya teşebbüs edilmiştir.

CKMP İşçi Komitesi, işçilere seslenerek, “*her çeşit sömürücülüğe, alinteri hırsızlığına, anarşi ve sınıflar arası savaşa karşı*” olduklarını ilan etmiştir. Komite ayrıca, CKMP'nin en fazla sendikacıyı ihtiva eden partilerden birisi olduğunu ileri sürerken, “grev ve toplu sözleşme” taraftarı olduklarını ve bundan ötürü “hür ve kuvvetli” sendikalara ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir²⁷⁶. CKMP Kadın Kolları Başkanı Cevriye Özdemir ise, parlamentoda kadınların temsil edilmediğini öne sürerek, kadınlara yönelik “fırsat eşitsizliğinin” mevcut olduğunu dile getirmiştir. Özdemir'e göre Türk kadını, “*İktisadi Kurtuluş Savaşı'nda*”, tıpkı “*kara kalpaklı, mavi gözlü Mustafa Kemal'in arkasında olduğu gibi*” sosyal ve iktisadi meselelere sahip çıkmalı ve “ana meselelerin çözülmesine” öncülük etmelidir²⁷⁷.

CKMP'nin 10 Ekim seçimleri öncesindeki seçim politikası dairesinde “dış politika” kısmının da tahlil edilmesi lazım gelmektedir. Seçmene yönelik neşredilen beyannamede, Dış İşleri'ni “idealist bir kadro” ile yönetmeye talip olan CKMP'nin; “*komşular ve İslam milletleriyle tarihin ve jeopolitiğin çizdiği ve bütünülediği esaslar*” muvacehesinde, münasebetlerin düzenleneceği ve geliştirileceği taahhüt edilmiştir. Bildiride ayrıca, Türkiye'nin “dış ilişkilerini” düzenleyen bütün “bağların”, “millî menfaatler” noktasından tanzim edileceği vurgulanmıştır²⁷⁸. Türkeş'in seçim sürecindeki beyanatlarından, dış ilişkilerin yeniden tanzimi hususundaki görüşleri açıklık kazan-

²⁷⁵ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *Türk Gençliği için Hizmet Planı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

²⁷⁶ Medeniyet, “*CKMP'nin Çağrısı*”, 19 Ağustos 1965; Yeni İstanbul, “*CKMP Genel Başkanı İstanbul'da*”, 19 Ağustos 1965.

²⁷⁷ Cevriye Özdemir, “*Kadın Hakları ve Gerçekler*”, Medeniyet, 25 Ağustos 1965. Muzaffer Özdağ da “kadın” meselesine değinerek, “milletin” yarısını teşkil eden kadınların, erkeklere göre daha “müşkül” şartlar altında bulunduğunu belirtmiştir. Özdağ'a göre, “*müşfik ve fedakâr sinelerde milletin geleceğini hazırlayan annelere*” devletin “sahip” çıkması ve “çalışan” kadınlar için devletin “maddi” yardımda bulunması lazım gelmektedir. Bkz. Yeni İstanbul, “*CKMP, 'Kadın Haklarını Korumaya' Diyor*”, 23 Ağustos 1965.

²⁷⁸ CKMP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1965..., s. 15.

mıştır. Devletlerarası münasebetlerde daimi dostluk ve düşmanlık olmayacağını belirten Türkeş; Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde daha fazla kazanç elde edebileceğini ifade ederken, Türkiye açısından Amerika ile ilişkilerin devamının, “yeniden düzenlenmesi” koşulu altında, Rusya'ya göre tercih edilmesi gerektiğini savunmuştur²⁷⁹. Türkeş buna mukabil, Çin'in dünya politikasında “önemli” bir güç olduğunu ve diğer egemen güçler olan Amerika ve Rusya'nın Çin'den çekindiğini ileri sürerken; Türkiye'nin Çin ile münasebet kurmasına, “diğer iki gücü Türkiye'ye karşı birtakım hareketlere sevk edebilir” düşüncesiyle karşı çıkmıştır²⁸⁰.

Alparslan Türkeş, dönemin önemli tartışması olan “komünizm” üzerine malum olan düşünceleri doğrultusunda nasıl bir siyaset takip edeceğini ise üç metot halinde anlatmıştır. Türkeş'e göre komünizmi önlemek için ilk önce, “*Türk gençliğine ve Türk halkına millî şuur vermek, millî eğitime önem vererek çocuklarımızı sıhhatli bir kültür havasında yetiştirmek*” lazım gelmektedir. Komünizmi önlemenin ikinci yolunu, halka “sosyal güvenlik ve sosyal adalet” temin edecek tedbirlerin alınması olarak belirten Türkeş'e göre son yöntem ise “*kanunlar de devlet kuvvetlerinin bu gibi zararlı faaliyetler karşısında müspet ilme dayanan bir şekilde mücadele etmesi*” olmalıdır²⁸¹.

Seçim Döneminde CKMP'nin Diğer Siyasî Partilerle Münasebeti

Seçimler öncesinde sorulan bir soru üzerine Türkeş, anayasa-ya göre kurulan bütün partileri, kanunlara uygun hareket ettikleri sürece muhterem addettiklerini ifade ederken, bütün partilere karşı eşit mesafe içerisinde olduklarını ve “memleket menfaatleri icap ettiğinde” bütün partilerle işbirliği yapabileceklerini ifade etmiştir²⁸². Türkeş'in bu son derece politik cevabına mukabil, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 10 Ekim seçimleri arifesinde, öncelikle hitap ettiği oy merkezi, tahmin edileceği üzere AP'nin seçmen hav-

²⁷⁹ Medeniyet, “Türkeş, Eskişehir'de Demirel ve Satır'dan Fazla İlgi Gördü”, 30 Eylül 1966.

²⁸⁰ Durum, “Kızıl Çin ile İlişki Kurmak Mı?”, 30 Eylül 1965.

²⁸¹ Yeni İstanbul, “Türkeş, Komünizme Karşı Üç Tedbir Tavsiye Etti”, 23 Eylül 1965.

²⁸² Ahmet Emin Yalman, “Türkeş: Devlet Teşkilatı Ağır ve Pahalı İşliyor” Dedi”, Yeni Gazete, 12 Eylül 1965.

zası olmuştur. AP'yi oluşturan unsurları; “*halkı aldatan din istismarı yapan yönetim*” ve “*temiz halk kitleleri*” sözleriyle ikiye ayıran²⁸³ Türkeş'in “*bizim asıl kütlemiz, AP gövdesini teşkil eden halk tabanındadır*”²⁸⁴ sözleri ile tecessüm eden bu vakianın iki muharrik gücü mevcut olmuştur. Bunlardan birincisi, her iki partinin de aynı seçmen tipolojisine hitap etmesi keyfiyetidir. İkincisi ise birinci öncül ile paralel olarak, 1964 seçimlerinde oldukça yüksek oy alan AP'nin etkisinin azalması için, CKMP'nin AP'den oy devşirmesi beklentisi içerisinde olan AP muhalifi grupların mevcudiyeti olmuştur. Nitekim CHP'ye yakınlığı bilinen medya organlarından Akis mecmuası, CKMP'deki gelişmelerin en çok AP'lileri endişelendirdiğini iddia ederken, AP'nin elindeki oyların önemli bir kısmının CKMP'ye kayabileceği ihtimalinden ötürü “tek başına iktidar” konusunda ümitsiz olduklarını ileri sürmüştür²⁸⁵. Ayrıca söz konusu cenahı temsil eden Akis ve Kim mecmuası tarafından sadece CKMP'nin seçim öncesinde AP'den oy koparması beklenmemiş bununla birlikte seçimlerden hemen sonra AP'den seçilecek olan bazı milletvekillerinin CKMP'ye iltihak edebileceği öngörüsünde bulunulmuştur²⁸⁶.

CKMP ise, kendisine yakın medya organlarında “*çözülen AP'den CKMP'ye kitleler halinde katılım bekleniyor*”²⁸⁷ gibi haber başlıklarıyla seçmen üzerinde “algı yönetimi” icra etmeye gayret gösterirken, ön seçimlerde AP'den milletvekili adayı olamayan isimlere de CKMP'yi adres göstermek suretiyle²⁸⁸ AP'nin seçmen tabanından oy devşirmeyi istihdaf etmiştir. AP'yi “19. Yüzyıldan kalma” “müflis libera-

²⁸³ Medeniyet, “Türkeş, Süleyman Demirel'e Yaptıkları İyilikleri Anlattı”, 5 Ekim 1965

²⁸⁴ Medeniyet, “AP'li Masum Vatandaşları 'CKMP' Bayrağı Altında Toplamaya Çalışıyoruz”, 23 Ağustos 1965; Akis, “Hedef: AP”, 4 Eylül 1965; Milliyet, “Türkeş Düin AP'lileri CKMP'ye Çağırđı”, 6 Eylül 1965.

²⁸⁵ Akis, “Seçimler: CKMP”, 4 Eylül 1965.

²⁸⁶ Akis, “Hesaplar”, 4 Eylül 1965; Kim, “Üç Küçükler”, 7 Ekim 1965. Akis mecmuası bu hususta AP'den milletvekili seçilebileceği öngörülen Hami Tezkan, Fethi Tevetoğlu başta olmak üzere 10-15 sayılarında milletvekilinin CKMP'ye transfer olabileceğini iddia etmiştir.

²⁸⁷ Medeniyet, “Çözülen AP'den CKMP'ye Kitleler Halinde Katılım Bekleniyor”, 11 Ağustos 1965.

²⁸⁸ Gökhan Evliyaoğlu tarafından yapılan bu çağırının, üslubu da oldukça ilgi çekicidir: “AP'de Amerika'ya saygılı yöneticiler tarafından ön seçimlerde ekarte edilen Türk milliyetçilerini CKMP'ye davet ediyoruz”. Bkz. Cumhuriyet, 14 Eylül 1965.

lizm” peşinde koşan bir parti olarak tanımlayan parti yöneticileri, mecliste artık doktriner vekillerin bu milleti temsil etmesi lazım geldiğini ifade etmiştir²⁸⁹.

CKMP, AP’nin oylarından bir kısmını hanesine yazmayı beklerken, AP, bilhassa CKMP’yi bir takım ithamlar münasebetiyle zor durumda bırakmaya çalışmıştır. AP’nin CKMP üzerinde propagandasını üç temel konunun teşkil ettiği söylenmiştir. Bunlardan birincisi, 27 Mayıs’ın gerçekleşmesine ve Menderes’in asılmasına Türkiye’nin sebep olduğu ithamıdır. CKMP’ye yönelik ikinci temel propaganda argümanı ise, birincisiyle paralel olarak başta Türkiye olmak üzere partiye yeni iltihak eden isimlerin, 27 Mayıs sürecinde “CHP” ile ittifak yapmış oldukları yönünde tezleri olmuştur. Üçüncü anti-propaganda örneğini ise, Türkiye’nin iktidara gelmesi durumunda, “Kürtleri imha edeceği” yönünde öne sürülen iddialar teşkil etmiştir²⁹⁰. Burada ileri sürülen ithamlara ek olarak, Türkiye’nin Başbakanlık Müsteşarlığı dönemine dair, 13 Kasım’dan sonra ileri sürülen “sarı zarf” hadisesinin²⁹¹ de, bu seçim döneminde AP tarafından CKMP’yi, köşeye sıkıştırma öncüllerinden birisi olduğu keyfiyeti, zikredilmesi gereken bir husustur.

²⁸⁹ Medeniyet, “CKMP’nin Açıklaması”, 18 Ağustos 1965;

²⁹⁰ Akis, “Hedef: AP”, 4 Eylül 1965.

²⁹¹ “Sarı Zarf” meselesi, 27 Mayıs sonrasında “Başbakanlığa” girerek, Başbakanlık Kasasını açtığı ve kasanın içerisinde olması gereken içerisinde 270 bin doların bulunduğu “sarı zarfın” bir şekilde “kaybolduğu” iddiasına dayanmaktadır. Hadiseye dayanak olan iddia, Yassıada’da yargılanan eski Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur tarafından mahkemede şu sözlerle dile getirilmiştir: “Diyeceklerim çok, 270 bin dolar mutlaka olacak. Benden kasanın şifresini alan Türkiye oldu. Beraber gidip kasayı beraber açmamız lazımdı. Benden şifreyi istedim yazdırdım, bu 28-29 Mayıs günü oldu, halbuki kasaya ait zabıt 1 Haziran 1960 tarihli...”. Bkz. Milliyet, “Duruşmanın Tafsilatı”, 16 Aralık 1960. Türkiye’nin siyasi hayatı boyunca itham edileceği bu hadise ile alakalı, Muzaffer Özdağ yazmış olduğu Türkiye biyografisinde şu açıklamayı yapmıştır: “Başbakanlık kasasını Türkiye değil, milli emniyet mensupları ve kasa uzmanları bir hâkimler heyetinin huzurunda açmışlardı. Heyette Askeri Temyiz Mahkemesi Hâkimi, Örfî İdare Hâkimi ve Milli Savunma Hâkimi bulunuyordu. Kasa içindekiler sayılmış, zapta geçirilmiş, imzalanmış, mühürlenmiş ve müsteşarlık ödevine gelen Türkiye’ye öylece teslim edilmiştir. Türkiye, müsteşarlardan ayrılırken hesabı aynen teslim etmişti... Bu dedikodulu hadiseyi aydınlatmak için kasa zaptının fotokopisini neşrediyoruz”. Bkz. Uluç-Özdağ, s. 9; kasa zabtının fotokopisi için, bkz.a. g.e, s. 13.

Türkeş, İpekçi ile olan mülakatında da müşahade edildiği üzere, idamlar meselesinde gelebilecek saldırıları öngörmüştür. Nitekim CKMP Genel Merkezi de Türkeş'in kongreyi kazanmasından hemen sonra, Türkeş tarafından Cemal Gürsel'e yazılmış olan "7 Eylül 1961" tarihli mektubu teksirlerle çoğaltarak, vatandaşlara dağıtmıştır²⁹². Muzaffer Özdağ ise, partisine yönelik bu ithamlara karşı bir beyanat vererek, 27 Mayıs'a radikal reformları tatbik etmek için giriştiklerini ancak "eski siyaset medresesinden" gelen İnönü'nün idareyi "iğfal ve baskı altına alma" teşebbüsleri sonucunda tasfiye edildiklerini belirtirken, idamlara karşı oldukları gibi "Yassıada Mahkemesine" bile karşı olduklarını ifade etmiştir²⁹³. Türkeş ise hem "idamlara" hem de "sarı zarf" meselesine değinerek; idamlar konusunda "hiçbir şüpheye mahal" kalmayacak surette karşı olduklarını zira kendilerinin infazların tatbik edildiği zamanın öncesine tekabül eden 13 Kasım 1960 tarihi itibarıyla yurtdışında olduklarını ve kendisinin bizzat Gürsel'e ve MBK üyelerine yazdığı mektupların herkes tarafından bilindiğini belirtmiştir. "Sarı zarf" konusuna da açıklık getirmeye çalışan Türkeş; Başbakanlık kasası, Başbakanlığın bütün odaları ve odalarında mevcut olan evrakın, Adalet Bakanlığı'ndan vazifelendirilen 10 tane hâkim ve Milli Savunma Bakanlığı'ndan gönderilen askerî hâkimleri tarafından meydana getirilen bir heyet nezaretinde sayılmak suretiyle "zabıtlarla" tespit edildiğini ve bu konuda "yalan söyleyenlerin sermayesinin" bittiğini iddia etmiştir²⁹⁴.

CKMP, AP ve AP yanlısı cenahlar tarafından ileri sürülen söz konusu argümanları bertaraf etmeye çalışırken, AP'ye yönelik bazı karşı hamlelerde de bulunmuştur. Türkeş, AP'nin lideri olan Süleyman Demirel'i, "kayıtlı bir masondur"²⁹⁵ diyerek nitelendirmiş ve Demirel'in 27 Mayıs döneminde asker kaçağı olarak arandığını, kendisinin ise "Genel Müdürlük" yapmış olan bir zatın bu şekilde

²⁹² Medeniyet, "Millet Kamplara Bölünüyor", 8 Ağustos 1965.

²⁹³ Medeniyet, "Özdağ: İktidarı İnönü'ye Teslim Etmedik Diye Sürüldük", 16 Eylül 1965; Durum, "Özdağ: İktidarı İnönü'ye Teslim Etmedik Diye Sürüldük", 16 Eylül 1965.

²⁹⁴ Yeni İstanbul, "Türkeş: Bizim Asıl Seçimimiz Bu Değil", 28 Eylül 1965; Medeniyet, "Türkeş Dün İnfazlarla İlgili Açıklama Yaptı", 29 Eylül 1965; Durum, "İdamlar ve Sarı Zarf", 7 Ekim 1965.

²⁹⁵ Medeniyet, "Türkeş, 'Demirel, Kayıtlı Vesikalı Masondur' Dedi", 1 Ekim 1965.

askere alınmasına mani olarak, Demirel'i "planlama" dairesinde vazifelendirdiğini iddia etmiştir²⁹⁶. Demirel'in şahsına yönelik istihfaf amacı taşıyan bu ithamların haricinde, CKMP'nin AP'ye yönelik karşı atağında "müesses nizamı" da harekete geçirmeye yönelik bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu minvalde Muzaffer Özdağ, AP'nin tek başına iktidara gelmesinin mahzurlu olacağını zira "devrimin" mahkûm ettiği DP'lilerin elan AP'de siyaset yaptıklarını ve bu durumun rejim için sıkıntı teşkil edeceğini ileri sürmüştür²⁹⁷. Özdağ'ın açıklamasını müteakip Demirel, "millî iradeye herkes saygı duymalı" şeklinde tepki gösterirken Özdağ; millî iradenin "her türlü baskıdan azade olarak tecelli etmesine" riayet etmesini istediklerini, "duyulan endişenin" ise "*millî iradeye yanlış bir mana ve istikamet verilmesi*" düşüncesinden kaynaklandığını belirtmiştir²⁹⁸. Bu dönemde Türkiye'nin ise "*ikinci Demirkırat için birincisin akıbetini temenni etmiyoruz*" sözlerini sarf ettiği iddia edilirken²⁹⁹, Evliyaoğlu, AP dâhilinde yapılan ön seçimlerde ilk sıraları "eski DP'lilerin" aldığını ifade ederek, bu durumun AP'ye "*pahalıya mal olacağını*" iddia etmiştir³⁰⁰.

CKMP, AP'yi 27 Mayıs emsaliyle tenkit ederken, yaşanan bazı hadiseler de iki parti arasında yaşanan gerilimi tırmandırmıştır. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin "polisin sürekli kendisini takip ettiğini" ifade etmesiyle başlamıştır. Türkiye, bu takibatın AP'li Seyfi Öztürk tarafından verilen talimatla gerçekleştiğini iddia ederken; "*Türkiye'de*

²⁹⁶ Medeniyet, "Türkeş, Süleyman Demirel'e Yaptıkları İyilikleri Anlattı", 5 Ekim 1965; Milliyet, "Türkeş, 'Demirel'e Kelepçe Takılmasına Ben Mani Oldum' Diyor", 5 Ekim 1965.

²⁹⁷ Medeniyet, "Özdağ Dün AP'yi İkaz Etti: 'AP'nin Tek Başına İktidara Gelmesi Mahzurlu Olur'", 21 Ağustos 1965. Özdağ'ın bu açıklamayı yaptığı politik düzlem de oldukça ilgi çekicidir. AP'nin tek başına iktidara geldiği takdirde sorun çıkabileceğini düşünen Metin Toker'in şu sözleri, "zamanın ruhunu" tezahür ettirmesi açısından önemlidir: "Millî iradenin 'yanlış telakkisinin' bir bahar günü Çankaya'ya tanklar dayandığı zaman neyi kurtarabilmiş olduğunun hiç unutulmaması lazımdır. Aynı 'yanlış telakkinin' aynı hazin akıbeti doğuracağından herkes emin olmalıdır... Musibetler yine ortadadırlar. Birinci denemelerinin on yıl sürmüş olması kendilerini yanıltmamalıdır. İkinci denemeleri üç ay sürmeyecektir... Bu millet bir sabah uyandığında kendisini 26 Mayıs gününde bulmayacaktır". Bkz. Metin Toker, "Musibetler", Akis, 21 Ağustos 1965.

²⁹⁸ Medeniyet, "Özdağ Dün Açıklama Yaptı", 22 Ağustos 1965.

²⁹⁹ Akis, "Seçimler: CKMP", 4 Eylül 1965.

³⁰⁰ Medeniyet, "Evliyaoğlu: 'Önseçim Sonuçları AP'ye Pahalıya Mal Olacak'", 31 Ağustos 1965.

rejim sorunlarının dönüm noktasında olduğunu ve eski alışkanlıkların tekrar horlatılmak" istendiğini beyan etmiştir³⁰¹. Bu hadisenin hemen akabinde, Eskişehir'de Türkeş ile beraber yemek yiyen "vali yardımcısının" hakkında önce soruşturma açılması daha sonra da "bakanlık emrine alınması", Türkeş'in polis devletine doğru gidiyoruz söylemine meşruiyet kazandırmıştır³⁰². Nitekim daha önce de değinildiği üzere hem seçim beyannamesinde zikredilen hem de Özdağ'ın açıklamalarında yer edinen "*zaptiye devleti*" söyleminin de bu hadiselerin akabinde gerçekleştiği belirtilmesi lazım gelen bir husustur.

CKMP'nin 10 Ekim seçimleri öncesinde muhalefetin odak noktasını AP'nin teşkil etmesi, tabiatıyla CHP ile daha yakın bir münasebet içerisinde olmasını beraberinde getirmiştir. CKMP-AP bağlamında CHP'ye yakın olan medyadan yapılan iktibaslardan da anlaşılacağı üzere, bu dönemde iki parti arasındaki ilişki seyri, Refik Erduran'ın "*CHP'nin tutumuna dikkat ettiniz mi? CKMP'ye hiç çatmıyor. Türkeş'in de CHP'ye hiç sataştığı yok*" cümlelerinde tecessüm etmiştir. Erduran'a göre bu durum, iki parti içerisinde koalisyon kurmak isteyenlerin mevcut olmasından kaynaklanmıştır³⁰³. İngiliz belgelerinde de, dikkatleri çeken bu hususa, CKMP'nin CHP ile müstakbel bir koalisyon kurmak istediği ve bundan ötürü, beklenilenin aksine, "İnönü karşıtı" bir propaganda içerisinde olmadığı yorumu getirilmiştir³⁰⁴.

Her ne kadar CKMP yöneticileri, seçimler öncesinde CHP ile ılımlı bir ilişki içerisinde olsa da AP'nin Türkeş ve arkadaşlarının 27 Mayıs dönemindeki iltisacı üzerinde yapılan propagandalara verilen cevaplarda menfi bir CHP ve İnönü algısı resmedilmiştir. Bununla birlikte CKMP yöneticileri tarafından, CHP'nin yeni siyaset biçimi olarak ortaya sürdüğü "ortanın solu" politikasına dair bazı yorumlar ortaya koyulmuştur. Bu meyanda Alparslan Türkeş, İnö-

³⁰¹ Medeniyet, "CKMP Genel Başkanı'na Göre Polis Kendisini Takip Ediyor", 14 Eylül 1965; Milliyet, "Türkeş, 'Polis Beni Takip Ediyor' Dedi", 14 Eylül 1965; Yeni İstanbul, "Polis Türkeş'i Takip Ediyor", 14 Eylül 1965.

³⁰² Olay hakkında haberler için bkz. Yeni İstanbul, "Türkeş: 'Polis Takibini Başbakana Duyuracağım'", 15 Eylül 1965; Milliyet, "Türkeş ile Yemek Yiyen Vali Muavini Hakkında Dava Açılması İstendi", 20 Eylül 1965; Milliyet, "Türkeş'le Yemek Yiyen Vali Muavini Bakanlık Emrinde", 21 Eylül 1965.

³⁰³ Refik Erduran, "Sırayla", Milliyet, 3 Ekim 1965.

³⁰⁴ FO 371/ 180152.

nü'nün “ortanın solundayız” beyanatına karşılık olarak, halkın sol kelimesinden “komünizmi” anladığını ve buna karşı olduğunu ifade ederek, İnönü'nün bu hususta kamuoyunu aydınlatması gerektiğini ileri sürmüştür³⁰⁵. Türkeş başka bir açıklamasında ise “ortanın solu” kavramının komünizme zemin hazırlayabileceğini dile getirirken³⁰⁶, Evliyaoğlu seçimlerin hemen arifesinde radyoda yaptığı konuşmada; Türkiye'nin meselesinin “İnönü'nün ortağın solunda ya da sağında” olmasından daha önemli olduğunu zira AP'nin başında Amerikancı birisinin bulunduğunu zikrederek, partisinin “esas hedef noktası” hakkında önemli bir izahatta bulunmuştur³⁰⁷.

10 Ekim seçimleri öncesinde CKMP'nin mevcut partilerle münasebetine dair mevcut bağlam dairesi içerisinde en dikkat çekici husus TİP'e dair yürüttüğü politika olmuştur. Metin Toker tarafından seçimin hemen öncesinde “*doktrin bakımından öteki ikizler*” olarak tarif edilen ve “*bir gün Türkiye 1930'lar Almanyası olur ve TİP o Almanyaya'nın Komünist Partisi rolünü oynarsa CKMP de Hitlerin Nazi Partisi rolünü oynar*”³⁰⁸ şeklinde sembolize ettiği bu iki parti hakkında dikkatleri çeken ilk nokta, CKMP'nin seçim propagandasına başladığı Ağustos ve Eylül ayının ilk yarısında, TİP'e dair herhangi bir muhalefet yürütmemesi olmuştur. Hatta TİP'in seçimlere katılmaması yönünde görüş ibraz eden ve YSK'ya başvuran AP'ye karşı parti yöneticilerinden Gökhan Evliyaoğlu, “*iktidar işçi kelimesinden bile korkuyor*” demek suretiyle eleştiri getirerek TİP'in kapatılmasına karşı çıkmıştır³⁰⁹. Ayrıca bu dönemde adeta partinin basın bülte-

³⁰⁵ Medeniyet, “Afyon CKMP'nin Kalesidir”, 19 Ağustos 1965.

³⁰⁶ Yeni İstanbul, “Türkeş, Komünizme Karşı Üç Tedbir Tavsiye Etti”, 23 Eylül 1965.

³⁰⁷ Milliyet, “Evliyaoğlu, ‘AP Çöküntü İçinde’”, 8 Ekim 1965. Esasında Evliyaoğlu'nun bu açıklaması, parti politikasından “azade” bir beyanat olarak da yorumlanabilir. Zira Evliyaoğlu'nun CKMP'ye iltihak etmesinden sonra hem köşe yazılarında hem de parti yöneticisi sıfatıyla yaptığı bazı tespitlerde, partinin politikasının “dışına” çıkabildiği müşahade edilmiştir. Ayrıca Evliyaoğlu'nun merkez adayları listesinde, Konya'dan 1.sıra adayı gösterilmesinden rahatsız olduğu ve bundan ötürü Türkeş ile “kavga” ettiği dönemin basınına yansımıştır. Bkz. Milliyet, “Merkez Adayları Partileri Karıştırdı”, 2 Eylül 1965; Durum, “Aday Listeleri ve Tepkileri”, 9 Eylül 1965. Nitekim seçimlerin hemen akabinde Evliyaoğlu'nun “uyumsuzluğu” göze çarpacak ve parti içerisinde tartışmalara mahal verecektir.

³⁰⁸ Metin Toker, “Karar Saati”, Akis, 9 Ekim 1965.

³⁰⁹ Medeniyet, “TİP için AP'nin Müracaatı Dün Büyük Tepki Yaptı”, 6 Eylül 1965; Kim, “AP: Her Tavuğun Eti Yenmez”, 9 Eylül 1965. Nermin Abadan Unat, Evliyaoğlu'nun,

ni işlevi gören “Medeniyet” gazetesinde Ali Suavi mahlası yazarı yaşanan tartışmalar üzerine; TİP’in kurulduğundan itibaren parti çalışmalarını “vatanperverane” ve “vakur” bir şekilde yürüten bir doktrin partisi olduğunu zikretmiştir³¹⁰.

Partinin basın sözcüsü ve yayın organı niteliğindeki gazetede çıkan köşe yazısında ileri sürülen ifadeler rahatsızlık yaratmış olması ki Eylül ayının sonundan itibaren Türkeş tarafından TİP’e dair yoğun bir eleştiri bombardımanı gelmeye başlamıştır. TİP erkânını “Türkiye’yi parçalamak isteyen satılmış uşaklardır” diyerek itham eden Türkeş, TİP profilini “bıyıkları, cins Türkçesi, müreffeh hayat koşullarıyla, bizim halkımızın yabancısıdır” demek suretiyle tasvir etmiştir³¹¹. Türkiye’nin bağımsız bir devlet olduğunu ve Amerika’nın uydusu olmadığını söyleyen Türkeş, “bazı sapıklar” olarak hitap ettiği TİP’lilerin Türkiye’nin “kızıl peyki” olmasını istediğini ama buna asla cevaz vermeyeceklerini ilan etmiştir³¹². TİP’in sürekli “kol ırgatlığı” olgusunu gündeme getirdiği öne süren Türkeş’e göre, “paşazade bozuntuları”³¹³ işçileri istismar etmeye çalışmaktadır ancak dünyada ilim ve teknolojik gelişmeler “kol ırgatlığı” müessesini ilga etmiştir³¹⁴. Türkeş’e göre sosyalizm; “insaniyeti esas alan ve hiçbir sınıfın kanlı bir şekilde imhasını hedef almayan, tek bir sınıfın yani kol ırgatlarının diktatörlüğünü ön görmeyen bir sistemdir”³¹⁵ bundan ötürü “kol ırgatlığı diktatörlüğü” istemek, komünizme giden “en kestirme” yolu isteme

AP’li Bakan Faruk Sükan’ın “TİP’den birkaç milletvekili girdiği takdirde Meclis çalışmaz” sözlerine cevaben; “Medeni bir ülkede bu iddia gülünçtür. Gelecek mecliste çok hareketli fikir tartışmaları olacak ve TİP’den gelecek milletvekilleri de görüşlerini savunacaklardır” sözlerini aktarmıştır. Bkz. Unat, s. 221.

³¹⁰ Ali Suavi, “TİP’e Dair”, Medeniyet, 14 Eylül 1965.

³¹¹ Medeniyet, “Türkeş TİP İçin, ‘Bunlar Satılmış Uşaklardır’ Dedi”, 30 Eylül 1965;

³¹² Yeni İstanbul, “Türkeş: ‘Kızıl Rejimi İsteyeni Yok Edeceğiz’”, 29 Eylül 1965; Milliyet, “Türkeş: ‘Kızıl İdare İsteyenleri Yok Ederiz’”, 29 Eylül 1965. Türkeş’in bu sözleri İlhan Selçuk tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Selçuk, TİP’in hem Amerika’nın hem de Rusya’nın “vesayetine” karşı çıktığına buna mukabil Türkeş’in ise “komprador” ağızyla konuşarak TİP’e çatıttığını ileri sürmüştür. Bkz. İlhan Selçuk, “Palavraya Paydos”, Cumhuriyet, 30 Eylül 1965.

³¹³ Mehmet Ali Aybar, “aristokratik” bir aileden gelmektedir ve bu meyanda Ali Fuat Cebesoy, Nazım Hikmet ve Oktay Rıfat gibi isimlerle akrabalığı bulunmaktadır.

³¹⁴ Yeni İstanbul, “Türkeş: ‘Kızıl Rejimi İsteyeni Yok Edeceğiz’”, 29 Eylül 1965

³¹⁵ Milliyet, “Sınıf İmhası Sosyalist Sistemde Yoktur”, 6 Ekim 1965.

anlamını taşımaktadır³¹⁶. Ayrıca, İpekçi ile olan mülakatından da hatırlanacağı üzere, “toprak reformu” konusunda diğer muhalefet partilerinden farklı bir yöntemi savunan Türkiye, seçimin hemen arifesinde TİP’in “toprak reformu” metoduna da karşı çıkmıştır. Bu noktada Türkiye, TİP’in %77’sinin köylülerin teşkil ettiği bir memlekette, “toprağı ufalamak” suretiyle, köylülerin fakirleşmesine ve dolayısıyla komünizm için zemin oluşturmalarına çalıştıklarını iddia etmiştir³¹⁷.

CKMP’nin seçim döneminde, diğer partilerle münasebetleri söz konusu manzara çerçevesinde gerçekleşirken, partinin ismi 10 Ekim sonrasına oluşacak iktidar kurgularında da zikredilmiştir. İpekçi ile olan mülakatında “tek başına iktidarı” tercih ettiğini ilan eden ve daha sonra aynı yönde açıklamalar yapan Türkiye³¹⁸, seçim sürecinin kızıştığı dönemde “tek başına iktidara” taraftar olduğunu ancak böyle bir sonucu öngörmediğini ifade ederek, “CKMP’nin memleketin yüksek menfaatleri doğrultusunda koalisyona hazır” olduğunu kamuoyuna ilan etmiştir³¹⁹. Türkiye’nin daha önce kesin bir dille, büyük bir partiyle “koalisyon” kurmak istemediğini çünkü faturanın küçük partilere çıktığını dile getirmesi, “yüksek menfaatler” sözü ile beraber tekrar irdelenmesi lazım gelen bir keyfiyet durumundadır. Nitekim Abdi İpekçi, koalisyon senaryolarına dair görüşlerini açıklarken; “*Her ne kadar son günlerde CKMP muhalefetini TİP üzerine teksif etmiş olsa da, CKMP’nin AP ile esash farkları vardır*” demiş ve Türkiye’nin kendisine “küçük partilerin” ittifak yaptığı durumda eridiklerini belirttiğini bundan ötürü AP ile CKMP arasında bir koalisyonu öngörmediğini ifade etmiştir³²⁰. Aynı gazeteden Refik Erduran ise, CHP-CKMP koalisyonun muhtemel olduğunu ancak Türkiye’nin söylemlerinin AP ile farkı olmadığı hatta Türkiye’nin orduda AP gibi alerji yaratmadığı için daha tehlikeli olabileceğini söyleyerek bu ihtimale karşı çıkmıştır³²¹. Buna mukabil, AP’ye yakın bir medya organı

³¹⁶ Milliyet, “Türkeş: Tek Sınıf Diktasına Karşıyız”, 7 Ekim 1965.

³¹⁷ Milliyet, “Türkeş, ‘Amerika’ya Satılmadık’ Dedi”, 1 Ekim 1965; Medeniyet, “Türkeş, ‘Demirel Kayıtlı Vesikalı MASONDUR’ Dedi”, 1 Ekim 1965.

³¹⁸ Medeniyet, “A. Türkiye: ‘Tek Parti İktidara Gelmelidir’”, 25 Ağustos 1965.

³¹⁹ Medeniyet, “Türkeş, Süleyman Demirel’e Yaptıkları İyilikleri Anlattı”, 5 Ekim 1965

³²⁰ Abdi İpekçi, “AP Hükümeti Kurabilir Mi?”, Milliyet, 3 Ekim 1965.

³²¹ Refik Erduran, “Sırayla”, Milliyet, 3 Ekim 1965.

olan “Durum” mecmuasında ise, 27 Mayıs sonrasında “kendilerine iktidarı devretmesini” talep eden İnönü’ye iktidarı verme niyetlisi olmayan Türkeş’in, seçim ertesinde İnönü ile koalisyon kurmasının “akla yatkın” olmadığı ifade edilmiştir³²². Bu noktada hem İngiliz belgelerinde “CKMP-CHP koalisyonu öngörüsü”, hem “memleketin yüksek menfaatleri” sözünün “tılsımlı” olabilecek arka planı hem de seçim sürecinde CKMP ile CHP’nin birbirleriyle “çekişmemesi” durumu, Erduran’ın tahminini doğrulasa da, CKMP’nin seçim arifesine doğru yoğun bir “anti-komünizm” üzerinden AP ile “tavır birlikteliğine” girmesi diğer ihtimali de sorgulatmaktadır. Ancak 10 Ekim seçimlerinin sonuçları, her türlü spekülasyondan azade bir şekilde pürüzsüz bir netice çıkaracaktır.

³²² Durum, “Tek Parti İktidarı mı? Koalisyon mu?”, 30 Eylül 1965.

10 Ekim 1965 Seçimleri ve CKMP

10 Ekim 1965 seçimleri, AP'nin %52,87 oy oranıyla, "tek başına iktidar" elde edebilecek bir zafer elde etmesiyle sonuçlanmıştır. CHP, %28,75 oy oranıyla ikinci sırayı alırken, CKMP aldığı %2,24 oy oranıyla hem partinin eski lideri Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nin gerisinde hem de "mevhum-ı muhalifi" olarak gösterilen TİP'in arkasında bir oy oranı elde etmiştir³²³. Alparslan Türkeş seçim sonuçlarını değerlendirirken, "yeterli malî imkâna ve zamana" haiz olmadıkları için seçim çalışması yapamadıklarını ancak buna rağmen alınan oy oranının fena addedilemeyeceğini zikrederek esas çalışmalarının seçimden sonra olacağını beyan etmiştir³²⁴. Muzaffer Özdağ da Türkeş'e paralel olarak, CKMP'nin gerçek seçimlerinin 1969 seçimleri olacağını ve ona hazırlandıklarını dile getirerek, sonuçların kendileri için sürpriz sayılamayacağını ifade etmiştir³²⁵. Gökhan Evliyaoğlu ise seçim sonuçlarının sürpriz olmadığı görüşünü yinelerken, Türkiye'nin "*iki büyük partili sistemi daha çok sayıda partilere dayanan düzene*" tercih ettiği yorumunda bulunmuştur³²⁶. Evliyaoğlu buna mukabil, oluşan meclis kompozisyonuna karşılık "*onların birkaç yüz kağına karşılık, bizim 4-5 ağır tankımız var*" şeklinde bir beyanatta bulunmuş ancak bu teşbih CKMP Genel Merkezi tarafından kınanarak, bu sözlerin Evliyaoğlu'nun şahsi fikirleri olduğunu, CKMP'nin "*millî iradeye ve millî iradenin meclise gönderdiği heyete saygılı olduğu*" tebliğ edilmiştir³²⁷.

Türkeş ve arkadaşlarının "hazır değildik" şeklinde beyanatlarına karşılık, CKMP'nin aldığı oy oranı neticesinde eski kimliğine oranla bir hayli güç kaybettiği yorumları mevcut olmuştur. Hatta Türkeş'in de gelen sonuçlardan tatmin olmadığı ve seçim gecesinde hiddetle-

³²³ Aydın-Taşkın, s. 140.

³²⁴ Abdi İpekçi, "Türkeş: 5 Yıllık Yanlış Tutum Bugünkü Sonucu Doğurdu", Milliyet, 24 Ekim 1965.

³²⁵ Milliyet, "AP İktidarda", 11 Eylül 1965.

³²⁶ Gökhan Evliyaoğlu, "Milletin Dediği", Yeni İstanbul, 11 Ekim 1965.

³²⁷ Yeni İstanbul, "Evliyaoğlu Millete Hürmet Etmemekle Suçlandı", 19 Ekim 1965.

nerek erken bir vakitte evine geri döndüğü iddia edilmiştir³²⁸. Ayrıca parti yetkilileri tarafından, CKMP'nin rakibi olarak görülen TİP'in gerisinde kalması kendileri adına endişe edici olarak değerlendirilmiştir³²⁹, Türkeş TİP'in CHP'den oldukça fazla sayıda oy devşirdiğini ancak komünist oldukları için geleceklerinin “ümitvar” olmadığını dile getirmiştir³³⁰. Seçim öncesinde Türkeş'e ve CKMP'ye açıkça destek verilen Medeniyet gazetesi ise, seçim sonuçlarını “*Türkeş ve Alican kaybetti*”³³¹ manşetiyle yorumlarken, gazetede köşe yazarı olan Ali Suavi; seçimlerde düşük oy oranı elde eden CKMP ile YTP'nin “birleşmelerinin” lazım geldiğini ileri sürmüştür. Suavi'ye göre, bu iki partinin temsilcileri “yüzde yüz milliyetçi” ve “yüzde yüz idealist” olup değerleri zamanla anlaşılacaktır³³². Aynı gazetede köşe yazısı kaleme alan Avni Sakaryalı adlı bir muharrir ise AP ile CHP arasındaki “nefret kampına dur” denilebilmesi için, “küçük partiler” olan “CKMP-MP ve YTP'nin” birleşerek tarafsız bir liderin önderliğinde “Türkiye Millet Partisi'ni” ihdas etmelerini teklif etmiştir³³³.

Seçimlerin neticesinde CKMP, 11 Milletvekilini meclise sokabilmiştir³³⁴. Bu isimlerin üçü, millî bakiye sistemi mucibince

³²⁸ Akis, “CKMP: Aydan Düşüş”, 16 Ekim 1965.

³²⁹ Bu durum Milliyet gazetesinde; “CKMP'liler kızgın... Mülkiye'deki sandığa kızgınlar... Kavaklıdere zenginlerine kızgınlar... Buralardan gelen sandıklarda TİP açıkça öteki partilerden önde... CKMP'liler şöyle diyorlar: ‘Allah Allah, halk anlamıyor yahu... Mülkiyeliler hepten solak çıktılar. Peki Kavaklıdere'ye ne oluyor. Zenginler de gidip TİP'e oy veriyor’” diyaloguyla resmedilmiştir. Bkz. Milliyet, “Önce AP'ye Müjde Haberleri Geldi”, 11 Ekim 1965. Akis mecmuasında ise Muzaffer Özdağ ve Fuat Uluç'un, Ankara'da mevcut olan Çankaya, Yenışehir ve Cebeci gibi semtlerde TİP'in CHP'nin arkasında “neredeyse” AP'ye yakın oy almasına karşılık; “*vay anasına... Buralardan da mı almışlar*” şeklinde reaksiyon gösterdiği iletilmiştir. Bkz. Akis, “CKMP: Aydan Düşüş”, 16 Ekim 1965.

³³⁰ Abdi İpekçi, “Türkeş: 5 Yıllık Yanlış Tutum Bugünkü Sonucu Doğurdu”, Milliyet, 24 Ekim 1965.

³³¹ Medeniyet, “Alican ve Türkeş Seçimi Kaybettiler”, 11 Ekim 1965.

³³² Ali Suavi, “Cumhuriyetçi Köylü Millet ve Yeni Türkiye Partileri Birleşmelidir”, Medeniyet, 13 Ekim 1965.

³³³ Avni Sakaryalı, “Küçük Partilerin Hayatiyeti”, Medeniyet, 30 Ekim 1965.

³³⁴ Ankara- Alparslan Türkeş, Afyon- Kemal Çıracıoğlu, İstanbul- Ahmet Tahtakılıç, Kastamonu-İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Muş- Kemal Aytaç, Sivas- Cevat Odyakmaz, Sinop- Cemal Karahan, Niğde-Mehmet Altınsoy, Mardin- Rıfat Baykal, Fuat Uluç, Muzaffer Özdağ. Bkz. Hakkı Öznür, Ülkücü Hareket: CKMP'den MHP'ye, I.C, Alternatif Yayınları, Ankara, 1999, s. 128. CKMP'nin Mardin'de üç milletvekili

kontenjan mebusu olarak meclise girerken, tercih edilen isimlerin “Muzaffer Özdağ, Rifat Baykal ve Fuat Uluç”³³⁵ olmaları parti içerisinde önemli tartışmalara mahal vermiştir. Türkeş’in o dönemde “yaver-i hası” olarak tanımlanan Muzaffer Özdağ’ın dışında, diğer iki ismin tercih edilmesi de sembolik olarak da oldukça dikkat çekicidir zira hatırlanacağı üzere, bu isimlerden Fuat Uluç, Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde “yardımcılığını” yapmışken³³⁶, Rifat Baykal “Özel Kalem Müdürlüğü” görevinde bulunmuştur. Genel Başkan olmazdan evvel sivilleşme çağrısı yapan Türkeş’in bu tercihleri, parti içerisinde tartışmaları beraberinde getirecektir.

Parti içerisinde en başta Gökhan Evliyaoğlu’nun bu seçimler karşısında istifa edeceği şayiası zikredilirken³³⁷, Evliyaoğlu’nun yurt gezisine çıkarak, teşkilatlarla istişare edeceğini ve Türkeş’e rakip olabileceği iddialarına basında yer verilmiştir³³⁸. Parti içerisinde “sivil-asker” mücadelesi çerçevesinde tarif edilen³³⁹ bu tercih karşısında Türkeş ve arkadaşlarının partiyi “tamamen kendi arkadaşlarına” teslim ettiği ve kontenjan vekillerinin taksimini bu çerçevede yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, parti içerisinde, daha önce Genel Başkanlığa vekâlet etmiş olan Mustafa Kepir’in de dâhil olduğu bir grubun, “derhal kongre” talep ettikleri çünkü Türkeş’in “kendisini iktidara taşıyanları” tasfiye etmek istediği ileri sürülmüştür³⁴⁰. Bu minvalde, seçim öncesinde CKMP’nin basın bülteni işlevi gören “Medeniyet” gazetesinin sahibi Feyzi Boztepe

sahibi olması, Milli Bakiye sistemi mucibince YSK’nın CKMP’ye hak ettiği “üç kontenjan” vekili için Mardin ilini tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Bkz. Milliyet, “*Milli Bakiye Dün Belli Oldu*”, 15 Ekim 1966.

³³⁵ Yeni İstanbul, “*CKMP Kontenjan Mebuslarını Seçti*”, 16 Ekim 1965. Haberde, Gökhan Evliyaoğlu’nun liste dışında kaldığı, ayrıca belirtilmiştir.

³³⁶ Alparslan Türkeş, Fuat Uluç seçimini hatıratında şu sözlerle anlatmıştır: “*Genel seçimler arifesinde rakibim Ahmet Tahtakılıç’ı İstanbul adayı yaptım. Seçildi ve geldi. Genel Sekreterimiz Fuat Uluç, milli bakiyeden Mardin milletvekili oldu. Fuat Uluç, ‘Beni milletvekili seç’ dedi. Bakiyeden tercihim ona kullandım. Seçmem de pahalı oldu bana. Birçokları gücendi, küstü. Partiden istifalar oldu o yüzden. Sonra milletvekili ve Genel Sekreter olmasına rağmen partiden ayağını kesti.*”. Bkz. Turgut, s. 398. İktibasın devamı, Uluç’un istifasına değinildiğinde aktarılacaktır.

³³⁷ Medeniyet, “*Gökhan Evliyaoğlu İstifa Etti*”, 16 Ekim 1965.

³³⁸ Milliyet, “*Gökhan Evliyaoğlu, CKMP Teşkilatının Nabzını Yokluyor*”, 23 Ekim 1965.

³³⁹ Kim, “*CKMP: Bir ‘Tankın’ Hikâyesi*”, 21 Ekim 1965.

³⁴⁰ Medeniyet, “*Özdağ Basınla Konuştu*”, 20 Ekim 1965.

de, siyasî partilerin “hak ve adaletle” karşı ne derece bağlı olduklarının kontenjan seçimlerinde ortaya konulduğunu ve bu noktada CKMP'nin “kötü bir misal” teşkil ettiğini ifade etmiştir. Boztepe, bilhassa “CKMP'nin bel kemiği” olarak tanımladığı Mustafa Kepir gibi bir ismin “tercih edilmemesinin” çok büyük bir hata olduğunu söylemek suretiyle parti yönetimini ağır bir şekilde eleştirmiştir³⁴¹. Parti genel merkezi ise bu gelişmelere cevaben bir tebliğ yayınlarak, “CKMP'nin ülkücü ve fedakâr mensuplarının kendilerine verilen her ödevi feragatle kabul edip hizmetlerine şevkle devam ettiklerini” buna mukabil ise “istekleri karşılanmayan birkaç üyenin davranışlarının teessüf ve teessürle” karşılandığı kamuoyuna bildirilmiştir³⁴².

Türkeş, AP'nin tek başına iktidara gelmesini ise olgunlukla karşılayarak, AP'nin “hayırlı hizmetler” tatbik etmesini temenni ettiğini dile getirirken, “gerektiği takdirde” hükümete yardımcı olabileceklerinin altını çizmiştir³⁴³. AP'nin seçim başarısını da tahlil eden Türkeş'e göre AP'nin elde ettiği oy oranı, 13 Kasım 1960'dan itibaren yapılagelen hataların ve seçim sürecinde AP yöneticileri üzerinde uygulanan “ahlaksız propagandanın” tabii neticesi olmuştur. Seçim sonuçlarını herkesin kabullenmesi gerektiğini düşünen Türkeş, AP'nin de “kini, nefreti” bırakarak demokratik ülkelerde olduğu gibi muhalefetle istişare içerisinde ülkeyi yönetmesini tavsiye etmiştir³⁴⁴.

³⁴¹ Feyzi Boztepe, “Mustafa Kepir mi Kebir mi?”, Medeniyet, 25 Ekim 1965. Medeniyet gazetesinin Türkeş ve arkadaşları yönündeki tutumu, 10 Ekim seçimlerinden sonra oldukça “menfi” bir surette değişecektir.

³⁴² Yeni İstanbul, “Evliyaoğlu Millete Hürmet Etmemekle Suçlandı”, 19 Ekim 1965.

³⁴³ Yeni İstanbul, “AP'ye Yardımcı Olacağız”, 12 Ekim 1965.

³⁴⁴ Abdi İpekçi, “Türkeş: 5 Yıllık Yanlış Tutum Bugünkü Sonucu Doğurdu”, Milliyet, 24 Ekim 1965.

Türkeş ve Arkadaşlarının Kısmî Senato Seçimlerine Kadar Süreç Dâhilinde Siyasî Faaliyetleri

CKMP'nin AP Hükümetinin Programı Hakkındaki Düşünceleri

10 Ekim 1965 tarihi hem Türkeş hem de beraberinde CKMP'ye iltihak eden birçok isim yeni bir dönemin başlangıcını ifade etmektedir. Zira bu tarih itibarıyla başta Türkeş olmak asker olarak başladıkları kariyerlerine, 27 Mayıs hadisesiyle “devlet yöneticisi” sıfatını ekleyen Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal gibi isimler, “diplomatlardan” siyasete giriş serüveninde yeni durak olan “Millet Meclisinde” milletvekili olarak devam edeceklerdir.

CKMP'nin ilk meclis faaliyeti, AP tarafından teşkil edilen hükümetin programı hakkında Türkeş'in kürsüde dile getirdiği görüşler olmuştur. Türkeş, AP'nin programında “iktidarın muhalefetle” istişare edeceğine dair herhangi bir ibarenin bulunmamasına dikkat çekmiş ve sırayla hükümete tavsiyelerini iletmiştir. Türkeş'in tavsiyeleri arasında ilk sırada “idari” reform meselesi yer alarak, “masraflı ve ağır” işleyen devlet teşkilatının “partizanca” bir tutum sergilenmeden “modern bir cihaza” dönüştürülmesi talep edilmiştir. Konuşmada “komünizm” meselesi ikinci sırayı alarak; komünizmin önlenmesinde sosyal adalet ve güvenliğin yerleştirilmesinin zaruri olduğu vurgulanmış, komünizmin “mezhepçilik, bölgecilik” gibi kisvelerle sızabileceği uyarısında bulunulmuştur. Türkeş, “900 yıldan fazla hayatı olan Türkiye'nin³⁴⁵”, yabancı güçler tarafından ayırıcı

³⁴⁵ Türkeş'in bu sözleri, Atsız'ın ilk defa 1940 yılında yayımladığı “Devletimizin Kuruluşu” başlıklı broşürden mülhem olmuştur. Atsız, Dandanakan Savaşı'nın meydana geldiği 1040 senesini Türkiye'nin kuruluş tarihi saymaktadır. Selçukluların Gazneliler'i mağlup ettiği Dandanakan Savaşı'ndan sonra, Horasan'da bağımsız bir devlet kurduğunu ve Malazgirt Savaşı'ndan sonra meydana gelen “beyliklerin” “Türk devlet telakkisi” mucibince oluştuğunu ileri süren Atsız'a göre, bu “beylikler” Arap ve Acem tarihçilerinden “tevarüs” edilen “yanlış tarih mütalaası” sonucunda, müstakil bir devlet olarak addedilmiştir. Atsız'ın kronolo-

ve parçalayıcı faaliyetlere maruz kaldığı tespitinde bulunmuştur. Bu minvalde Türkeş, komünizme karşı mücadelenin “söz ve hürriyet tahdidi” haline getirilmesinin “sakıncalı” olduğunu zikretmek kaydıyla, “Bağımsız millet varlığınıza, temel değerler sistemimize aykırı ‘bulunan komünizme karşı yapılacak mücadeleye destek ve yardımcı olmak millî ödevimizdir” sözleri vasıtasıyla hükümete destek mesajı vermiştir.

Konuşmasına “millî eğitimin” önemine dikkat çekerek devam eden Türkeş, eğitimin iktisattan müstakil bir saha teşkil etmediğini ve mutlaka planlama dairesinde yürütülmesini savunurken, hükümetin “eğitim adaletini” tesis etmesi için, “köylü, işçi varlıksız

jisine göre Türkiye’de; “1040-1249 arası Selçukler çağı, 1249-1336 arası İlhanlılar çağı, 1336-1515 arası Büyük Beylikler Çağı, 1515-1922 arası Osmanlılar çağı ve 1923’den itibaren Cumhuriyet çağı” başlamıştır ancak “devlet değişmemiştir”. Bkz. Atsız, *Devletimizin Kuruluşu*, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955. Atsız ayrıca, “devletin rejiminin ilan edildiği 29 Ekim’in” ya da “tarihi şüpheli” olduğunu iddia ettiği “19 Mayıs’ın” (Atsız burada Jaeschke’nin kronolojisinde Atatürk’ün Samsun’a çıkış tarihini hem 17 Mayıs hem de 19 Mayıs olarak belirttiğini ifade ederek, Bandırma’dan 16 Mayıs’ta yola çıkan bir geminin saatte 14 mil hızla 24-30 saatte Samsun’a ulaşabileceğini belirtmektedir), Türkiye’nin kuruluşu olan 23 Mayıs 1040 tarihine izafeten, 23 Mayıs’ın “milli bayram” olarak kutlanması gerektiğini dile getirmiştir. Bkz. Atsız, “*Milli Bayram*”, Ötügen, 28 Mayıs 1966. Bunun yanı sıra bu tez, CKMP tarafından Meclis Atsız’a dair dile getirilen tek nazariye olmamıştır. Muzaffer Özdağ mecliste söz alarak, Türk Kara Ordusu’nun başlangıcının tespitinde hata yapıldığını belirtmiştir. Özdağ, ilgililerin tespit tarih olan 1363 senesinin Yeniçeri Ocağı’nın kuruluşuna tesadüf ettiğini oysaki kurulan ocağın Türk Kara Ordusunun “ihdası” değil sadece padişahın şahsına yönelik “kul ordusu” olduğunu ifade ederek, Türk ordusunun çok daha önce kurulduğunu zikretmiştir. Ayrıca 28 Haziran gününün de “Kosova Savaşı’na” müteallik olarak “ilk zafer” nişanında kutlanıldığını ifade eden Özdağ, Türk ordusunun Kosova Savaşı’ndan da önce önemli zaferler kazanan bir ordu olduğunu beyan ederek, iki tarihin de düzeltilmesini önermiştir. Bkz. M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:7, D:2, T:1, B:107, 8.7.1966, s. 506-507. Özdağ’ın mecliste sarf ettiği sözlere mülhem olan tez, muhtemelen yine Atsız’dan mülhem olmuş olabilir. Zira Atsız, 1963 yılında kaleme aldığı “Türk Kara Ordusu Ne Zaman Kuruldu” başlıklı makalede, Türk Kara Ordusu’nun 600.yılı münasebetiyle yapılan kutlamaları eleştirerek, bu tarihin Türk milletini “incitecek” bir tarih olduğunu ve bu tarihten önceki Türk tarihini “görmemek” anlamına geleceğini ileri sürmüştür. Atsız’a göre ilk teşkilatlı Türk ordusu. M.Ö 209 yılında Mete zamanında kurulduğu için, esas kabul edilmesi gereken kuruluş tarihinin M.Ö 209 olması gerekmektedir. Bkz. Atsız, “*Türk Kara Ordusu Ne Zaman Kuruldu*”, Orkun, 15 Temmuz 1963. Nitekim bugün Türk Kara Ordusu, kuruluş tarihi olarak M.Ö 209 senesini esas almaktadır.

ailelerin” çocuklarını okutabilmek adına “müessir” tedbirler almasını telkin etmiştir. Ayrıca, hükümet programında “sosyal adalet ve güvenliğin” sağlanması hususunda eksikliklerin olduğunu zikreden Türkeş’e göre, “*Türk halkını içine alan geniş bir sosyal yardımlaşma teşkilatının*” ihdas edilmesi gerektiğini ve öncelikle sağlık hizmetlerinin “şosyalleştirilmesinin” “sosyal adaleti” gerçekleştirmek mucibince elzem olduğunu ifade etmiştir. Türkeş, programda ileri sürülen “genel af” uygulamasına da destek çıkabileceklerini ilereyerek “21 Mayıs suçlularının” da affa dâhil edilmesi gerektiğini zikretmiştir.

Konuşmasında, iktisadi olarak şoven olmamakla birlikte “mutedil bir otarşiyi” savunan Türkeş, hükümetin programında kamu sektörü için “plan” mevcutken özel sektör için herhangi bir planın öngörülmediğini ileri sürerek bu durumun beraberinde keyfiligi getirip ve israf ekonomisine sebebiyet vereceğini dile getirmiştir. Ayrıca, programda “toprak reformuna” değinilmemesini eleştiren Türkeş, programda taahhüt edilen “zirai reformun” toprak reformu ile birlikte ele alınmasının zaruri olduğunu belirtmiştir.

Konuşmasının geniş bir bölümünü teşkil eden “dış politika” konusunda, AP hükümetinin programını tahlil eden Türkeş, partisinin dış politikadaki prensiplerini; “*devletlerarası münasebetlerde mütekabiliyet, yalnız millî menfaatlerimiz kaale alma ve fertlere hürriyet, milletlere istiklal*”³⁴⁶ olarak sıralamıştır. Partisinin devletlerarası münasebetlerde mütekabiliyet prensibi mucibince, Türkiye’nin NATO ve CENTO ile olan münasebetlerin devamını müdafaa eden Türkeş, bu ittifaklar dâhilinde Türkiye’nin “bağımsızlık ve egemenliğine” dair maddelerin ortadan kaldırılmasını talep etmiştir. Türkeş, bu çerçevede NATO emrine girmiş bazı kuvvetlerin, NATO emrinden çıkarılarak, “millî kuvvetler” haline dönüştürülmesini veya “doğrudan doğruya” Türkiye’nin emrinde olacak yeni bir “millî kuvvetler” tesis edilmesini savunmuştur. Sovyetler Birliği ile ilişkiler hususuna da temas kuran Türkeş, “ittifakların vecibeleri kaydıyla”, Sovyetler Birliği ile de “dostluk ve komşuluk” münasebetlerinin devamının isabetli olacağını görüşünü bildirmiştir.

³⁴⁶ İleride tafsilatına girişileceği üzere 9 ışıktta da görülecek olan bu prensiplere, Türk Milliyetçileri Derneği Nizamnamesinde de tesadüf edilecektir: “*İnsanlara hürriyet milletlere istiklal şiarımızdır. Bu şiaara aykırı ve bütün milletlerin istiklalini, insan hak ve hürriyetini gaspa çalışan her fikir ve fiile amansız düşmanız*”. Bkz. Kılıç, s. 179.

Türkeş'in sıraladığı “fertlere hürriyet, milletlere istiklal” prensibinin manası ise Dış Türkler ve Kıbrıs meselesi üzerine sarf ettiği sözler vasıtasıyla tecessüm etmiştir. Türkiye'nin sınırları dışında yaşayan Türklere dikkat çeken Türkeş, Türk dilinin ve kültürünün “temsilciliğini” yapan bu toplulukların, “her türlü baskıya rağmen” ayakta kalmaya çalıştıklarını ve Türkiye'nin BM Anayasası çerçevesinde, bu toplulukların “varlıklarını, haklarını, kültürlerini” korumak adına hiçbir “gayretten” “çekinmemesi” gerektiğini ifade etmiştir. Bu meyanda Kıbrıs meselesinde özel bir yer açan Türkeş, AP'nin programında yer alan “*oldubittilere, emr-i vakilere müsaade olunmayacağı*” ibaresini eleştirerek, bu gibi beyanlarla, beklemlerle bu sorunun çözülemeyeceğini çünkü Kıbrıs'ta Yunanlılar tarafından her gün, “oldubittilerle” Kıbrıs Türkleri'nin varlığına tecavüz edildiğini belirterek, hükümetten “süratli, dinamik ve enerjik” tedbirlere müracaat etmesini talep etmiştir.

Dış politika hususunda Türkeş ayrıca milletlerarası münasebetlerde “kültürel propagandanın” önemini altını çizerek, çeşitli devletlerin “propagandaya” ciddi miktarda para harcadığını buna mukabil ise önemli siyasî/ekonomik menfaatler elde ettiğini ileri sürmüştür³⁴⁷.

Türkeş'in Mecliste AP hükümetinin programına yönelik yaptığı konuşma, AP hükümetinin programına tahlil etmekten ziyade CKMP'nin, seçim öncesi programlarında/beyannamelerinde müşahede edilen parti politikasının paralelinde, CKMP'nin bu yasama döneminde gerçekleştireceği siyasî tavrın takdimi mahiyetinde olmuştur. Ancak, konuşmada altı çizilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, “komünizme karşı mücadele” kapsamında, AP ile işbirliği yapma taahhüdünün verilmiş olmasıdır. Muhalefet tarafından, “*TİP'e karşı hücum konusunda AP'ye şirin görünme*”³⁴⁸ olarak tavsif edilen bu durum, 1965-1969 arasında CKMP ile AP arasında mutabakatın en yoğun yaşandığı alan olacaktır. Ayrıca, Türkeş'in, AP'nin “Yassıada mahkûmlarını” ima ettiği düşünülebilen genel af tasarısına, 21 Mayıs mevkuflarının da eklenmesi suretiyle destekleyebileceklerini söylemesi, seçim öncesindeki “27 Mayıs” temalı muhalefetin aksine bir tutum izleyebilecekleri

³⁴⁷ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:1, D:2, T:1, B:7, 07.11.1965, s. 178-186.

³⁴⁸ Akis, “*Muhalefetin Ağır Topları*”, 13 Kasım 1965.

mesajını vermesi açısından önem teşkil etmektedir. Türkiye'nin konuşmasında dikkat çeken bir diğer ayrıntı, seçim sürecinde NATO'ya ve Amerika'ya dair ilişkilerin yeniden düzenlenmesi bağlamında sarf ettiği müphem ifadelerin somut ifadelerde desteklenmesi olmuştur. Türkiye'nin konuşmasında ilgi çekici bir başka husus olarak, "Misak-ı Millî" dışındaki Türklerin meclis uhdesinde vurgulanması ve Kıbrıs meselesi üzerine yaptığı eleştirileri eklemek lazım gelmektedir. Konuşma içerisinde Kıbrıs meselesi üzerine, konuşmanın nispetine göre, ayrılan alan nazara alındığında, partinin odak noktasını ve muhalefetini Kıbrıs meselesi etrafında teksif edeceği anlaşılmaktadır.

CKMP'nin Kıbrıs Politikası: Kıbrıs'a Nazire Olarak "Batı Trakya, 12 Ada, Selanik" Hedefi

CKMP'nin söz konusu yasama döneminde en hassas olduğu konuların başında Kıbrıs meselesi gelmektedir. Alparslan Türkiye'nin Kıbrıslı olmasıyla da ilinti kurulabilecek bu husus hakkında Türkiye şu sözleri sarf etmiştir: "*Kıbrıs'ta doğmuş olmamdan daima iftihar duymuşumdur... Kıbrıslı kardeşlerime karşı her zaman sıcak bir ilgi ve heyecanlı bir bağlılık duymuşumdur; çünkü beni yetiştiren insanlar olmaları dolayısıyla onları milliyetçi, Türk Milleti'ne bağlı, anavatana karşı coşku sevgi besleyen o insanların arasında ilk duygularımı almış olmanın hatıralarını daima yaşarım ve taşıırım... Fakat Kıbrıs davası üzerinde gösterdiğim titizlik ve haysiyet sadece bu bağlılık dolayısıyla değildir... Türkiye'nin yüksek menfaatleri ve güvenliği yüzünden Kıbrıs'ın taşıdığı önem de üzerinde hassasiyetle durmamamın başlıca sebepleri arasındadır*"³⁴⁹. Bu meyanda partisinin Kıbrıs politikasını iç ve dış politika yönünden tasnif eden Türkiye, iç politika yönünden Kıbrıs meselesini, "partiler üstü" değerlendirerek, Türk milletinin kendi "nefsine" ve varlığına güveni ve istediği zaman "kendi millî varlığını" her türlü tecavüzden koruyabileceğini ispat edebilmek çerçevesinde değerlendirmiştir. Türkiye'ye göre Kıbrıs meselesinin "dış politika" açısından önemi ise, adanın Türkiye'nin "yakın güvenliği" açısından mühim bir "mevkide" ve

³⁴⁹ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *Kıbrıs ve Türkiye*, Hüsn-ü Tabiat Matbaası, İstanbul, 1966, s. 1-2.

“mevzide” olmasından mütevellit Türkiye’nin “stratejik güvenliği” açısından ehemmiyet arz etmesidir³⁵⁰.

1965 yılının Kasım ayında, Yunan Hükümeti tarafından Millî Mücadele döneminde İzmir Metropolitliği yapan Hristosomos’un heykelinin Atina’da dikilmesi töreninde, Yunan yetkililerin Türkiye’ye yönelik sert sözler sarf etmesi³⁵¹ üzerine Türkeş’in yaptığı açıklamalar, CKMP’nin Kıbrıs konusundaki tutumunu tezahür edecek nitelikte olacaktır. Türkeş, Hristosomos heykelinin Türk-Yunan dostluğunu hançerlediğini ifade ederken, adaya asker çıkarması yapan 1.MBK dönemi haricinde³⁵² hiçbir hükümetin Kıbrıs konusunda başarılı olamadığını dile getirmiştir. Türkeş bu noktada, Lozan ve 1947 anlaşmalarının³⁵³ “tekrar gözden geçirilmesi” gerektiğini ifade ederken; “Atatürk’ün doğum yeri olan Selanik’i, Lozan Antlaşması ile Türk çoğunluğu tasdik edilmiş olan Batı Trakya’nın ve Anadolu’nun parçası olan Ege Adalarının” Türk gençliğine hedef olarak gösterilmesi gerektiğini dile getirmiştir³⁵⁴. Türkeş bu açıklamasına takip eden günlerde Ankara Türk Ocağı’nda yaptığı başka bir konuşmada, “Selanik, 12 Ada, Batı Trakya” hedefini tekrar işaret ederek, “uyuşukluk ve durgunluğun” çıkar yol olmadığını ifade etmiştir. “Eğer ben iktidarda olsaydım... bir tabur alayla doğru Kıbrıs’a... Bütün dünya Kıbrıs’a girdiğimizi sabah radyolardan işitirdi” demek suretiyle Kıbrıs

³⁵⁰ a.g.e, s. 3.

³⁵¹ Milliyet, “Yunanistan’ı Protesto Ettik”, 21 Kasım 1965.

³⁵² Alparslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığı yaptığı dönemde, Kıbrıs meselesine dair bir İngiliz belgesinde “gözünü özel olarak Kıbrıs’tan ayırmayan” birisi olarak tanımlanmıştır. “A special eye was being kept on Cyprus affairs by a colonel Alparslan Turkesch...”. Bkz. FO 371/ 152851.

³⁵³ İngiltere’nin öncülüğünde imzalanan 1947 “Paris Antlaşmaları” mucibince, hem II. Dünya Savaşı’na katılımından ötürü hem de Kıbrıs konusundaki taleplerinden dolayı, 12 Adaların egemenlik hakları İtalyanların yerine Yunanistan’a verilmiştir. Türkiye ise, II. Dünya Savaşı sonrasında “Batı bloğuna” dahil olmayı hedeflediği bu dönemde alınan bu karar karşısında “suskunluğu” tercih etmek zorunda kalmıştır. Bkz. Oran, s. 583-584. 1947 Paris Antlaşması, Türk milliyetçi-muhafazakâr camiasının, “12 Adaları peşkeş çekmekle” suçlamak suretiyle, İnönü’yü itham edegeldiği bir konu durumundadır.

³⁵⁴ Medeniyet, “Türkeş: Türk-Yunan Dostluğu Hançerlendi”, 24 Kasım 1965; Milliyet, “Türkeş: Hiçbir Hükümet Kıbrıs İçin Başarılı Olamadı”, 24 Kasım 1965; Yeni İstanbul, “Türkeş: Selanik, Batı Trakya ve 12 Ada Hedefimiz Olmalı”, 24 Kasım 1965; Yeni Gazete, “Türk Gençliğinin Hedefi Selanik’tir”, 24 Kasım 1965.

meselesinin “halledilmesi” noktasında görüşünü bildiren Türkeş, propagandanın önemine dikkat çekerek, Hristosomos hadisesine karşı Hasan Tahsin’in heykelinin dikilmesi çağrısında bulunmuştur³⁵⁵. Bu açıklamalarla eşgüdümlü olarak Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Rasim Cinisli’nin “*Türk-Yunan dostluğu heyulasının yıkılması zamanı gelmiştir*” beyanâtı ve Ayasofya’nın tekrar ibadete açılması talebi³⁵⁶, CKMP’nin bu dönemde gençliği “paydaş” kıldığına yönelik bir karine teşkil etmektedir. Nitekim Türkeş, bu hadiseden kısa bir zaman sonra MTTB’de “*CKMP lideri olarak değil, bir Türk Milliyetçisi sıfatıyla*” konferans vererek, Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yapması fikrini savunmuş ve “*Yunanlılar bilsin ki istersek sabah kahvaltımızı Atina’da yaparız*” demek suretiyle hamasi yoğunluğu yüksek bir slogan geliştirmiştir³⁵⁷.

CKMP, Yunanistan’ın Hristosomos heykelinin açılışı müna-sebetiyle gelişen hadiseleri, Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu vasıtasıyla meclis gündemine de taşımıştır. Yılanlıoğlu, vuku bulan gelişmeler karşısında oldukça sert sözlerle Yunan hükümetini eleştirirken, Türk- Yunan dostluğunun mucibesi olarak tarif ettiği “*Ayasofya camiinin müzeye dönüştürülmesi*”³⁵⁸ durumunun artık herhangi bir manası kalmadığını ifade etmiştir. Yılanlıoğlu ayrıca “12 adada” mevcut olan Yunan askerlerini “Türkiye’nin millî menfaatlerine aykırı” olarak orada bulunan “işgalciler” olarak tanımlarken; Batı Trakya’da bulunan Türklerin “ağır bir baskı ve

³⁵⁵ Tercüman, “*Bir Tabur ile Kıbrıs’a Çıkardım*”, 28 Kasım 1965; Medeniyet, “*Türkeş, ‘Bir Tabur Asker Olsa Kıbrıs’a Çıkarım’ Dedi*”, 28 Kasım 1965.

³⁵⁶ Milliyet, “*MTTB 2Kıbrıs İçin ‘Cesur Politika Takibini’ İstiyor*”, 24 Kasım 1965.

³⁵⁷ Milliyet, “*Türkeş: ‘Hedefimiz Batı Trakya, Ege Adaları ve Kıbrıs’*”, 18 Aralık 1965.

³⁵⁸ “Ayasofya’nın tekrar camiye dönüştürülmesi” talebi, “komünizm” meselesinde olduğu gibi, çeşitli fraksiyonlar içerisinde olan ve bir araya gelmesi zor görünen “sağ” menşeli akımların “mutabakat” içerisinde olduğu konuların başında gelmektedir. Atsız, Peyami Safa, Osman Yüksel Serdengeçti, Necip Fazıl, Eşref Edip Fergan, Kemal Fedai Coşkun gibi isimler 1950’li ve 1960’lı yıllarda kâh “millî” kâh da “dini” motivasyonlarla Ayasofya’nın tekrar “camiiye” inkılap ettirilmesinin müdafii olmuşlardır. Türk sağ ve Ayasofya meselesi için, bkz. M. İnanç Özekmekçi, “*Türk Sağında Ayasofya İmgesi*”, *Türk Sağ: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioğlu-Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 283-306. Bu hususta önemli iktibaslar için ayrıca bkz. Beşir Ayvazoglu, *Tanrıdağı’ndan Hıra Dağı’na: Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar*, 2.B, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 228-232.

ıstırap" içinde yaşadıklarını buna mukabil İstanbul'da mevcut olan Rumların "fevkalade refah, huzur ve hürriyet" içerisinde olduklarını belirtmiştir³⁵⁹.

CKMP'nin Kıbrıs meselesi üzerinde şedit bir muhalefet takip ederken, uluslararası arenada yaşanan gelişmeler, sorunu geniş bir boyuta ulaşmasına sebep olmuştur. İlk önce, BM Genel Kurulu'nda devam eden müzakereler sırasında Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Yunan yetkililere "*siz enosisten vazgeçerseniz, biz de taksim tezini terk ederiz*" teklifinde bulunmuş ancak bu teklif Yunan Başbakanı tarafından reddedilmiştir³⁶⁰. Türkiye, Çağlayangil'in mevcut teklifi sonrasında hem mecliste yaptığı konuşmada hem de Süleyman Demirel yaptığı görüşmede, Çağlayangil'in tezinin kabul edilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir³⁶¹. Türkiye Demirel ile görüşmesinde Yunanlılara "Türk taleplerini" kabul ettirebilmek adına, Kıbrıs'a gönüllü 15-20 bin askerin çıkarılmasını ve Ada'da mevcut olan önemli bir bölgenin ele geçirilmesini tavsiye etmiş ancak Demirel bu öneriyi; teklifin hayata geçirilmesi durumunda, Türkiye'nin dünya milletleri nezdinde mütecaviz addedileceği gerekçesiyle muvafık bulmamıştır³⁶².

Türkiye mecliste yaptığı konuşmada ayrıca, devletlerin daima "ana politikalarının" olduğunu ve uzun erimli hedefleri olduğunu ifade ederken; Türk dış politikasının "millî ve hukukî" hedefi olmadığını ve devlet adamlarında, Osmanlı'dan tevarüs eden "düvel-i muazzama fobisinin" mevcudiyet taşıdığını ileri sürmüştür. Türkiye bu çerçevede, Türkiye'nin sürekli "hasımları" "tehdit" ettiğini ancak hiçbir "tehdidini" hayata geçirmediğini beyan ederek hükümeti eleştirmiştir³⁶³.

Bu gelişmeyi takip eden günlerde ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda; Kıbrıs'ın bağımsız bir ülke olduğunu ve herhangi bir devletin Ada'nın "hükümranlık, birlik, bağımsızlık ve toprak

³⁵⁹ Yılanlıoğlu, konuşmasını, Faruk Nafiz Çamlıbel'in "*Seyretmede bir kafil Türk ordularından/ Şarkın ebedi fecrini Türk sularından*" dizeleriyle bitirmiştir. Bkz. M. Meclisi Tutanak Dergisi, D:2, C:1, T:1, B:14, 24.11.1965, s. 391.

³⁶⁰ Milliyet, "*Çirimokos Çağlayangil'in Teklifini Reddetti*", 16 Aralık 1966.

³⁶¹ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, B:30,29.12.1965, s. 153-162; Yeni Gazete, "*Başbakan Demirel İle Yapılan Görüşme Tutanağı*", 16 Aralık 1965.

³⁶² Yeni Gazete, "*Başbakan Demirel İle Yapılan Görüşme Tutanağı*", 16 Aralık 1965.

³⁶³ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, B:30, 29.12.1965, s. 153-162.

bütünlüğüne” dair herhangi bir “müdahale” hakkı olmadığını ileri sürmüştür³⁶⁴. BM’nin bu kararı karşısında öncelikle Çağlayangil’i mesul tutan Türkeş, BM’nin bu kararının tanınmaması gerektiğini zira Yunan “entrikasının” bu organizasyona da sirayet ettiğini dile getirerek; “*Türk milletine ilan ederim ki biz Kıbrıs’ı kaybetmedik, 12 Adaları kaybetmedik... Bunların hepsini ve öncelikle Kıbrıs’ı kazanacağız*”³⁶⁵ demek suretiyle irredentist mesajlar vermiştir. Burada ilginç olan kısım, MTTB’nin yine Türkeş’in konuşmasını takip eden gün yapmış olduğu mitingde tebliği ettiği açıklamalar olmuştur. MTTB Başkanı Rasim Cinisli, gençliğin sadece “Kıbrıs ateşi ile yanmadığını”, “12 Ada’nın, Batı Trakya’nın, Selanik’in ve Girit’in” ateşiyle yandıklarını ileri sürerek söz konusu yerlerin “gerçek sahiplerine” terk edilmesini istediklerini beyan etmiştir. BM kararı karşısında ise Cinisli, “Londra ve Zürih” antlaşmalarını hatırlatarak, şayet bunlara riayet edilmezse Türkiye’nin de Lozan antlaşmasını gözden geçirmesi gerektiğini dile getirmiştir³⁶⁶. Cinisli’nin hem “Batı Trakya, 12 Adalar ve Selanik” vurgusu hem de Türkeş’in “Lozan ve 1947 antlaşmalarını gözden geçirmeliyiz” sözlerini hatırlatan çıkışı, CKMP’nin bu dönemde yürüttüğü siyasetin sağ eğilimli gençlikle önemli bir etki alanı olduğunu tezahür ettirmektedir. Nitekim İsmail Hakkı Yılanlıoğlu da bu açıklamaların hemen akabinde mecliste yaptığı konuşmada Lozan antlaşmasını tenkit ederek; Lozan’da Kıbrıs meselesi “lehinde” bir karar alınamamasını ve ada halkının Türkiye’ye göç etmesini “gaflat” olarak değerlendirmiş ve aynı hatanın “Batı Trakya” meselesinde de tatbik edildiğini ileri sürerek burasının “kolayca” terk olunduğunu ifade etmiştir³⁶⁷. Muzaffer Özdağ da, Kıbrıs üzerine yaptığı bir konuşmada, Lozan’ın bugünkü Türkiye’ye vücut veren bir siyasî vesika olduğunu ancak Lozan görüşmelerine Türk heyetinin “oturduğu gibi kalkamadığını” ifade etmiştir. Lozan’ın Sevr’e kıyaslanamayacağını buna mukabil “*milletin sel gibi akan kanlarının ve muhteşem zaferinin değer bedeli*” addedilemeyeceğini savunan Özdağ’a göre, Atatürk’ün bütün siyasî ömrü “Lozan’ın eksik-

³⁶⁴ Milliyet, “Netice: Genel Kurul da Aleyhimizde Karar Aldı”, 20 Aralık 1966.

³⁶⁵ Yeni İstanbul, “Türkeş Ne Diyor”, 20 Aralık 1965.

³⁶⁶ Yeni İstanbul, “Hedef: Kıbrıs, 12 Ada ve Selanik”, 21 Aralık 1965.

³⁶⁷ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:28, 27.12.1965, s. 24-27.

lerini *telaflı etmekle*” geçmiştir ve “Montreux” ile “Hatay” politikaları bu sava karine teşkil etmektedir³⁶⁸.

Aynı dönemde Başbakan Süleyman Demirel, Kıbrıs meselesinin aktif isimlerinden Rauf Denktaş'ın “*Türkiye Kıbrıs'ta, Yunanistan ne yapıyorsa onu yapmalı*” sözleriyle ifade ettiği talebine cevaben: “*Türkiye Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin anlaşmalarından doğan meşru hakları sonuna kadar koruyacaktır. Bunun dışında bir düşünce bizim hükümet olarak kabul edeceğimiz bir şey değildir*” tepkisinde bulunmuştur³⁶⁹. Nitekim Türkeş'in öncülüğünde CKMP'nin politikası, sağ menşeli gençlik tarafından destek görülürken, AP'ye yakın basın organları tarafından eleştirilmiştir. Durum mecmuasına imzasız yazılan bir köşe yazısında, Türkeş'in “dünyanın sadece Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'den müteşekkil” zannettiği öne sürülerek şu sözler sarf edilmiştir:

“Belki de hayatında harp nedir görmediği için millî artıktan faydalanıp girdiği Meclis'in sıcak odalarında kahramanlık taslamak kolay gelmektedir. CKMP'nin kükreyen aslanı bir noktayı zihninde karıştırmıştır. Başbuğ zanneder ki harp etmek, Başbakanlığı basmak kadar kolaydır... CKMP aslanına bir sual sormak hakkımızdır. Gazete sütunlarında yer alabilmek için ağzına geleni söyleyebilmek ne zamandan beri memleket menfaatleriyle bağdaşır bir husustur... Kıbrıs'a bir çıkarma yapıp yapılamayacağı meselesi hükümetin karar vereceği bir husustur. Ahmet Salih Korur'u beklemeden Başbakanlık kasasını açanlar idrak edemezler. Hem durmadan Kıbrıs'a çıkarma yapacağım diye, bedava kahramanlık taslayanları Madanoğlu Paşa evden toplattığı geceki tutumlarını iyi biliriz”³⁷⁰.

İktibas edilen yazıda görüldüğü veçhiyle AP'li basın tarafından

³⁶⁸ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:32, 7.1.1966, s. 249-255. Kıbrıs meselesi üzerinden “Lozan”ı eleştiren bir diğer CKMP'li Dündar Taşer olmuştur. Taşer Kıbrıs üzerine verdiği bir konferansta, İngilizlerin Türk heyetine Ada üzerinde hükümler hakkını tasdik ettirdiğini ve bu anlaşma ile Türklerin oradaki haklarından vazgeçtiğini ileri sürmüştür. Taşer ayrıca geçmiş hükümetleri de bu bağlamda eleştirerek, “askeri ve stratejik önemi büyük” olan Ada'da nüfus oranının Türklerin “lehinde” kalmasına bile “gayret” göstermediğini ifade etmiştir. Bkz. Aksun, s. 29.

³⁶⁹ Gencer Özcan, “60'lı Yıllarda Dış Politika”, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 238.

³⁷⁰ Durum, “*Başbuğ Bu*”, 21 Aralık 1965.

Türkeş, “27 Mayıs” mazisiyle yargılanmıştır. Seçim öncesinde de görülen bu muhalefet grameri, Türkeş öncülüğünde CKMP’nin, muhalefet ettiği her konuda karşısına çıkacaktır.

CKMP’nin “Sosyo-Ekonomi” Politikaları

CKMP’nin AP’nin yürüttüğü ekonomik sisteme dair eleştirileri, Türkeş’in “bütçe” görüşü sırasında yaptığı eleştirilerle tebarüz etmiştir. AP’nin hazırlamış olduğu “bütçenin” Türkiye’nin “kalkınması” için yeterli olmadığı görüşünde olan Türkeş, %7 kalkınma hızı ve %18 nispetinde bir yatırım politikasıyla “çağın arzu ettiği” seviyeye ulaşamayacağını zikrederek bu hususta %25 yatırım yapan Çin ve %40 yatırım yapan Japonya’yı emsal göstermiştir. Bütün bir milletin kısa zamanda bilim ve kültür yönünde muasırlaşmasının müşkül olduğuna kabul eden Türkeş 5-6 bin kişilik “âlimler kadrosunu” meydana getirilmesiyle önemli başarıların elde edebileceği kanaatini paylaşmıştır. “*Planlama teşkilatının kurulmasında ilk imzası olan*” birisi sıfatıyla konuştuğunu ileri süren Türkeş, Türkiye’nin koşulları açısından sadece “kamu sektörünün” değil “özel sektörün” de planlamaya tabi tutulması görüşünü yinelerken; DPT’yi “her şeyi icra eden” bir müessese olarak kabul etmenin yanlış olduğunu ancak bu kurumu “sadece istişare” organı olarak addetmenin daha büyük hata olduğunu ileri sürmüştür³⁷¹.

10 Ekim seçimleri öncesinde, hem seçmen beyannamelerinde hem parti programında hem de muhtelif açıklamalara “sosyal adalet” ve “sosyal güvenlik” vurgusu yapan CKMP, meclise girdiği andan itibaren bu hususta geniş bir muhalefet yürütmüştür. CKMP’nin “sosyal adalet” temalı muhalefet istinat etmesi esasında Türkiye’nin mevcut iklimiyle mütenasip gelişmiştir. Zira meclisteki kompozisyonun tahlil edildiği bir İngiliz belgesinde de belirtildiği üzere, “sol” siyaset dönemin bütün politik yapılarına “bir şekliyle” sirayet etmiştir. “Sosyal adalet”, “refah devleti” gibi sloganların sol olarak tarif edildiği belgede, Demirel’in bile bu jargona sahip çıktığı belirtilirken; mecliste temsil olunan sağ kanadın sadece “Sovyet emperyalizminden” endişe duyan, “Turancı, Nurcu ve aşırı milli-

³⁷¹ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:58, 27.2.1966, s. 778.

yetçilerden” müteşekkil olduğunu ve bu mümessillerin “sağı” değil “anti-solu” temsil ettiği ileri sürülmüştür³⁷².

Daha önce de defaatle belirtildiği üzere CKMP'nin “sosyal adalet” politikası da komünizmi önleme çerçevesinde yürütülmüştür. Bu çerçevede İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, “*komünizmin yaşadığı yuvalara bir güneş gibi doğup yok etmenin hükümetin vazifesi*” olduğunu dile getirirken, bu gayeye ancak “ahlak ve hukukun” işbirliği neticesinde millî gelirdeki ekonomik “dengesizliği” kaldıracak tedbirler vasıtasıyla ulaşılabileceğini ifade etmiştir³⁷³. Alınabilecek tedbirlere bağlı olarak Yılanlıoğlu; sağlık hizmetlerinin “sosyalleştirilmesi” mucibince, sağlık hizmetlerinin yurt sathında adil ve dengeli bir şekilde tesis edilmesini, 18 yaşından 65 yaşına kadar bütün vatandaşların “sigortalı” hale getirilmesini, 55 yaş ve üstü kadınlar ile 65 yaş ve üstü erkeklerin “emekli” statüsüne sahip olmalarını ve “fakir vatandaşların” sağlık hizmetlerinden “ücretsiz” olarak yararlanmasını talep etmiştir³⁷⁴. Muzaffer Özdağ ise parti adına yaptığı meclis konuşmasında, CKMP'nin “sosyal politikasını”, “*demokratik, millî ve toplumcu*” olarak tarif etmiştir. Özdağ, Türkiye’de medeni “mesleki iş bölümünün” “kast” sistemi haline getirildiğini ve sosyal “mobilitenin” kaybolduğunu beyan ederken mevcut olan sistemi “gerilik, adaletsizlik ve zümre sultanlığı” olarak tanımlamıştır. Türkiye’yi “az gelişmiş ülke” olarak tasnif eden Özdağ’a göre “az gelişmiş ülke” yöneticilerinin, “modern bir çalışma” düzeni kurmak suretiyle yurta “iş sahası” açması, işgücünün “fonksiyonel bölümündeki dengesizliği” kaldırması, istihdam yaratıcı projelerin tatbik edilmesi ve modern sanayiye geçilmesi elzemdir. Bu noktada devlet “iş güvenliğini” de sağlamalı ve devlet “sosyal sigortalar/sosyal yardımlaşma” teşkilatları ihdas etmelidir³⁷⁵.

CKMP grubunun “sosyal politikalar” bağlamında mecliste gündeme getirdiği konulardan bir diğerini “toprak reformu” meselesi teşkil etmiştir. Toprak reformu meselesinde Yılanlıoğlu; “*sahip olduğu toprağı ile aç gezen köylü yerine topraksız da olsa tok olan köylü vatandaş*” yaratma sloganını kullanmıştır. Yılanlıoğlu bu slogan

³⁷² FO 371/ 185825.

³⁷³ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:45, 14.2.1966, s. 823.

³⁷⁴ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:52, 21.2.1966, s. 150-152.

³⁷⁵ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:54, 23.2.1966, s. 382-386.

ekseninde, CKMP'nin toprak reformu politikasının “toprak tevzii” anlamına gelmediğini, partisinin mevcut toprağın “birim verimini” yükseltilmesini savunduğunu, bunun da ancak “toprak reformundan” önce tatbik edilmesi gereken “zirai rönesans” ile mümkün olacağını düşündüklerini ifade etmiştir³⁷⁶. Bu hususta başka bir oturumda Türkeş de görüşlerini ifade ederek, AP'nin sunduğu bütçe planında toprak reformu ile ziraat reformu hakkında herhangi bir ibarenin bulunmadığını söylemek suretiyle eleştirmiştir. 23 yıldan beri bütün partilerin seçmene “toprak reformu” taahhüt ettiğini ama tatbik etmediğini dile getiren Türkeş, “bazı partilerin” de toprak reformunu “topraksız” ya da “az topraklı” ailelere toprak tevzi etmek gibi argümanlarla vatandaş istismar ettiğini ileri sürmüştür. Türkeş'e göre “ziraat reformundan, sanayi reformundan ve nüfusun yeniden düzenlenmesi planlarından” bağımsız düşünülemeyecek olan “toprak reformu” konusu, Türkiye'nin “hızlı kalkınması” yolunda aciliyet arz ederken, AP'nin bu hususta hiçbir teşebbüs ve niyeti müşahade edilmemektedir³⁷⁷.

CKMP'nin sosyal politikalar bağlamında gündeme getirdiği bir diğer konu “doğum kontrolü” meselesine dair getirdikleri eleştiriler olmuştur. Bu hususta Alparslan Türkeş, nüfusu 200 milyonu aşan ülkelerde bile bu uygulamanın varit olmadığını dile getirirken, nüfusu henüz 30 milyonu aşmamış Türkiye'nin doğum kontrolü uygulamasına girmesinin “hatalı” olduğunu belirterek, Türkiye'nin tatbik edeceği “toprak ve zirai reform” ile birlikte mevcut nüfusunun üç katını besleyebilecek potansiyeli olduğunu belirtmiştir³⁷⁸. CKMP grubu adına İ. Yılanlıoğlu ise, doğum kontrolü çerçevesinde Sağlık Bakanlığı bünyesinde kullanıma dağıtılan ilaçların, kadınların sağlığına yönelik ciddi tehditler içerdiğini ileri sürerken, Sağlık Bakanlığını kadınların “gebeliğini önlemek yerine”, “kısırlaştırılmasına” kılavuzluk etmekle itham etmiş ve partisinin “doğum kontrolü” politikasına şiddetle karşı olduğunu ifade etmiştir³⁷⁹.

1960'lı yılların Türkiye'sinde önemli bir olgu olarak ortaya çıkan “yurtdışına göç eden işçiler” meselesi, seçim öncesinde olduğu gibi

³⁷⁶ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B: 53, 22.2.1966, s. 243-248.

³⁷⁷ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:58, 27.2.1966, s. 778-779.

³⁷⁸ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:58, 27.2.1966, s. 779.

³⁷⁹ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:52, 21.2.1966, s. 150-152.

CKMP'nin öne sürdüğü konulardan birisini teşkil etmiştir. Bu bağlamda hem Türkeş hem de Özdağ, devletin yurtdışına göç eden ve “perişan, dağınık, yardımsız” durumda olan Türk işçiler için, gittikleri memleketlerde “korumak ve desteklemek” amacına matuf bir “teşkilatın” ihdas edilmesinin lazım geldiğine dikkat çekerek hükümeti bu konuda “acil” bir şekilde hareket etmeye davet etmişlerdir³⁸⁰.

CKMP'nin sosyal politikalar ekseninde, bu dönemde gündeme getirdiği bir diğer konu af meselesi üzerine oluşmuştur. Ancak, CKMP'nin “af” politikasının merkezini 21 Mayıs hükümlüleri teşkil etmiştir. Nitekim Kıbrıs meselesinin BM'de müzakere edildiği dönemde Demirel ile görüşen Türkeş, “geçmişteki yaraları sarılması” ve “cemiyetteki huzuru sağlamak” açısından affın geniş ve şümüllü yapılmasını talep ederken³⁸¹ 21 Mayıs hükümlülerini kast ettiği anlaşılmaktadır. Zira hem seçim öncesindeki beyanatlarda hem de partinin meclis bünyesinde yaptığı konuşmalarda 21 Mayıs hükümlüleri vurgusu yapılmıştır. Mesela Rıfat Baykal bir kanun teklifi vererek, 21 Mayıs olaylarından mevkuf olan öğrencilerin askerlik “mükellefiyetinden azade” olmasını talep ederken³⁸²; Türkeş meclis konuşmasında, 21 Mayıs tutuklularının “toptan affa” dâhil edilmemelerinin çok büyük haksızlık meydana getirdiğini çünkü bu minvalde işlenen suçların memleketin “sosyal” ve “idari” bozukluklarından ötürü zuhur ettiğini dile getirmiştir³⁸³. Türkeş ayrıca bu hususta kamuoyuna da yorumlarda bulunarak, AP tarafından hazırlanan af tasarısının “dar bir eksene” hitap ettiğini ve başta 21 Mayıs hükümlüleri olmak üzere tüm “siyasî suçluları” kapsamasının elzem olduğunu belirtmiştir³⁸⁴. Türkeş'in burada iki hedefinin olduğu açık durmaktadır. Bunlardan birincisi, DP tabanının AP'den “Yassıada” mevkıflarının “siyasî suçlarının” kaldırılması talebini kaşımak olmuştur. İkinci hedefi ise birincisiyle paralel olarak, DP'li-lerin “suçlarının” kaldırılmasına koşut olarak, bilhassa askeriye içe-

³⁸⁰ Türkeş için, M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:58, 27.2.1966, s. 779; Özdağ için, M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:54, 23.2.1966, s. 382-386.

³⁸¹ Yeni Gazete, “Başbakan Demirel İle Yapılan Görüşme Tutanağı”, 16 Aralık 1965.

³⁸² M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:40, 2.2.1966, s. 507.

³⁸³ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:58, 27.2.1966, s. 779-780.

³⁸⁴ Milliyet, “Türkeş, Affın Daha Geniş Tutulmasını İstiyor”, 23 Ocak 1966; Yeni İstanbul, “CKMP Muhtırasının Esasları Belli Oldu”, 23 Ocak 1966.

risinde “hassasiyet” taşıdığı tahmin edilen 21 Mayıs tutuklularının sorunlarını çözmek olmuştur. Ancak bu dönemde Türkiye’nin akıllıca görünen bu politikanın karşılığını elde ettiğine dair somut bir gelişme yaşanmamıştır.

CKMP İçerisinde Siyasî Gelişmeler

Türkiye’nin partiye geçmesiyle paralel olarak basında, oy oranına nispetle, ciddi bir yer işgal eden ve seçim öncesinde beklenti oluşturan CKMP’nin elde etmiş olduğu seçmen sayısı parti içerisinde de belirli huzursuzlukların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bilhassa CHP’ye yakın kaynaklarda, seçim sonrasında AP bünyesinden CKMP’ye transferler olabileceği öngörülürken, hem AP’nin tek başına iktidar olması hem de CKMP’nin “hayal kırıklığı” yaratan bir sonuç elde etmesi, öngörülerle ters orantılı gelişmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu manzara etrafında, 11 milletvekili ile Meclis’te temsil imkânı bulan CKMP’den ilk önce Sivas milletvekili ve Grup Başkanvekili konumunda olan Cevat Odyakmaz istifa etmiştir. Partisinin “bütçe oylamasında” ret oyu vermesini gerekçe olarak gösteren Odyakmaz, AP’ye iltihak etmiştir³⁸⁵. “*Türkiye ve arkadaşlarını kırmızı balmumu ile partiye çağırınlar CKMP’den AP’ye geçmekte rekor kırıyorlar*”³⁸⁶ şeklinde lanse edilen bu gelişmeyi, kongrede Türkiye’nin rakibi olan ve İstanbul’dan milletvekili seçilen Ahmet Tahtakılıç’ın istifası takip etmiştir. Türkiye’nin “gayri-meşru” yollarla başkan seçildiğini ve kendisinin AP’ye geçmek yerine, “üçüncü partinin savaşçısı” olarak mücadele edeceğini dile getirmek suretiyle istifasına gerekçe sunan Tahtakılıç’a³⁸⁷; CKMP adına Mustafa Kaplan “kurucusu olduğu partiye ihanet etti” ifade sunarak³⁸⁸, Süleyman Sürmen ise “Tahtakılıç zaten manen tasfiye edildi” demek suretiyle tepki göstermişlerdir³⁸⁹.

³⁸⁵ Milliyet, “Odyakmaz, CKMP’den İstifa Etti ve AP’ye Girdi”, 28 Şubat 1966; Yeni İstanbul, “Demirel: Vatanperverlere AP’nin Sinesi Her Zaman Açıktır”, 1 Mart 1966.

³⁸⁶ Akis, “Kontenjan Dolunca”, 5 Mart 1966.

³⁸⁷ Milliyet, “Tahtakılıç İstifa Etti, CKMP Grupsuz Kaldı”, 23 Mart 1966; Bab-ı Ali’de Sabah, “Alatlı ve Kılıç Dün İstifa Ettiler” 23 Mart 1966.

³⁸⁸ Medeniyet, “Tahtakılıç İyi Etmedi”, 25 Mart 1966.

³⁸⁹ Bab-ı Ali’de Sabah, “CKMP İl Başkanı: ‘Tahtakılıç Manen Tasfiye Edilmişti’”, 24 Mart 1966.

Odyakmaz ve Tahtakılıç'ın istifasıyla birlikte meclisteki sandalye sayısı 9'a düşen CKMP, milletvekili sayısı 10'dan aşağıya düştüğü için "grubunu" kaybetmek durumunda kalmıştır. Nitekim CKMP Genel Merkezi söz konusu istifalar dolayısıyla bir tebliğ yayınlarak; "*vaki son istifalar kongrenin kabul ettiği milliyetçi hareket programına ayak uyduramayan inançsızların sükûttudur*" cümlelerini zikrederken, Tahtakılıç'ın "*grubunu yıkmakla siyasî tarihimize yeni bir ahde vefasızlık, prensipsizlik ve yıkıcılık*" örneğini verdiğini kamuoyuna ilan etmiştir³⁹⁰. Basının da ilgisini çeken bu gelişmeye mütedair AP'ye yakın olan Haber gazetesi; 1961 seçimlerinden itibaren "kademe kademe" oy kaybına uğrayan CKMP'de, Türkeş'in "girişiyle" birlikte canlılık yaşayacağına dair propagandanın, seçimlerden önce "sol" tehlikenin seçmende "ürkütücü" etkiler yaratmasına rağmen, başarısız olduğunu ileri sürerek, mezkûr istifalara benzer gelişmelerin parti içerisinde yaşanabileceğini öngörmüştür³⁹¹. AP'ye yakın bir isim olan Vecihi Ünal ise, bu hadiseyi "sosyolojik" perspektiften tahlil ederek, Türkiye'de siyasî partilerin doktrinleşmesine paralel olarak fikrî hayatın doktrinleşemediğini bundan ötürü partilerdeki değişimin, tabandan gelmeyen talepler olup "liderlerin keyfiliği" neticesinde tezahür ettiğini ve bu durumun başarısızlığı beraberinde getirdiğini dile getirmiştir³⁹². Buna mukabil Galip Erdem, Millet Partisi'nden itibaren CKMP'nin her daim "ihanetle" karşılaştığını ileri sürerek, "*Türk Milliyetçiliğini mecliste temsil eden*" ve "TİP ile CHP" gibi "yıkıcı" değil "faydalı" muhalefet yürüten bu partinin grupsuz kalmasının siyasî hayata menfi sonuçlar doğuracağını ileri sürmüştür³⁹³.

CKMP adına Kısmî Senato seçimlerine kadar yaşanan süreçte meydana gelen ancak basının fazla ilgisini çekmemiş iki istifa daha yaşanmıştır. Bunlardan birincisi, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde gazete çıkarmak için görevlendirdiği ve CKMP'ye geçtikten sonra partiye iltihak eden ve "Genel Sekreter Yardımcısı" olarak vazifelendirilen Ziya Tansu'nun istifası olmuştur³⁹⁴. Bu geliş-

³⁹⁰ Yeni İstanbul, "CKMP'nin İstifalarla İlgili Açıklaması", 26 Mart 1966.

³⁹¹ Haber, "CKMP'nin Durumu", 29 Mart 1966.

³⁹² Vecihi Ünal, "Doktrin Partileri", Bab-ı Ali'de Sabah, 26 Mart 1966.

³⁹³ Galip Erdem, "CKMP'nin Talihsizliği", Bab-ı Ali'de Sabah, 26 Mart 1966.

³⁹⁴ Milliyet, "CKMP Genel Sekreter Yardımcısı İstifa Etti", 29 Mart 1966; Akis, "Karışık Salata", 2 Nisan 1966.

meyi ise Gökhan Evliyaoğlu'nun istifası takip etmiştir. Türkiye'nin "Başbakanlık Müsteşarlığı" yaptığı dönemden başlayarak politik hayata dâhil olmasına kadar geçen süreç içerisinde hem "basında" hem de "politik mecralarda" en yakınında bulunan Evliyaoğlu; Türkiye ve arkadaşlarının, kendisi tarafından onlara karşı mücadele başlatacağını istifham ettiğini ayrıca "*fonksiyonunu ve değerini kaybetmiş durumda bulunan bir siyasî teşekkülde*" kalmanın mana içermediğini beyan etmiştir³⁹⁵. Esasında Evliyaoğlu'nun istifası "sürpriz" olarak telakki edilmemiştir zira hem kongre öncesindeki uyarıları hem de seçim sürecinde partinin genel tutumuna aykırı açıklamaları, bu hadisenin gerçekleşmesini tahmin edilebilir kılmıştır. Buna mukabil hem Tansu'nun hem de Evliyaoğlu'nun istifası, genel tablo nazarına alındığında, Türkiye'nin 27 Mayıs'a dair bakiyesinin hafiflemeye başlaması açısından ve Türk siyasî tarihinde oldukça sık görülen "ihtilâlde birlik, inkılapta ayrılık" vakiasına emsal teşkil etmesi açısından ehemmiyet arz etmiştir.

Türkeş'in Cumhurbaşkanlığı Adaylığı

1966 yılının Şubat ayında Türkiye'nin mevcut Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel, hastalığı sebebiyle tedavi olmak amacıyla, Amerikan Başkanı Johnson'un özel uçağıyla Amerika'ya gitmiştir³⁹⁶. Amerika'da tedavisine başlanan Gürsel'in komaya girmesi sonucunda yeni cumhurbaşkanının kim olacağı sorusu gündemi meşgul ederken, başta AP olmak üzere bütün partilerin Sunay isminde uzlaştığı³⁹⁷ ve AP lideri Demirel, CKMP lideri Türkiye ve YTP lideri Ekrem Alican'ın aralarında "toplantı" yaparak, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı adayı olması hususunda mutabakat sağladığı ileri sürülmüştür³⁹⁸.

Bu gelişmeler üzere yeni Cumhurbaşkanını seçmek üzere meclisin toplanacağı ve bütün partilerin ve bağımsız milletvekillerinin,

³⁹⁵ Medeniyet, "Gökhan Evliyaoğlu CKMP'den İstifa Etti", 18 Nisan 1966.

³⁹⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi: 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 307.

³⁹⁷ Milliyet, "Sunay'ın Cumhurbaşkanı Olması İsteniyor", 10 Şubat 1966.

³⁹⁸ Haber, "Sunay'ın Reis-i Cumhur Olması İçin AP, CKMP ve YTP Anlaşmaya Vardı", 16 Şubat 1966.

tek aday olarak Sunay'ı önereceği haberleri basında yer almıştır³⁹⁹. Ancak, seçiminin yapılacağı gün, “beklenmeyen” bir şekilde Alparslan Türkeş'in aday olmuştur. CKMP, Türkeş'in adaylığını şu maddeler etrafında açıklamıştır:

“Cumhurbaşkanlığı makamı için yapılacak seçimde, Türk demokrasinin uluslararası itibarına gölge düşürecek nitelikte bir sürat ve prosedürle hareket edilmesini, TBMM'nin de demokratik rejimin geleceği bakımından normal bir teamül başlangıcı olarak görmek imkânsızdır... Sayın Sunay'ın ve Genelkurmay Başkanlığı görevini ifa etmiş bir şahsiyetin Cumhurbaşkanlığı makamına daima layık olabileceği doğru olmakla beraber, Cumhurbaşkanlığı'na giden yolun Genelkurmay Başkanlığı'ndan geçeceği yolunda bir teamül başlangıcı demokratik rejimin temel ilkelerine uygun düşmeyecektir⁴⁰⁰... Biz kararımızı bugünkü olay ve Sayın Sunay'ın çok değerli şahsiyeti ile ilgili olarak değil, demokratik rejimin geleceği için ve Büyük Meclis'in Türk Milletine taahhütleri yönünden aldığımızı açıklarız.”⁴⁰¹

Fazıl Akkoyunlu ve Abdülhadi Toplu'nun ısrarları sonucunda Cumhurbaşkanı adayı olduğunu söylenen Türkeş⁴⁰², seçimlerde Sunay'ın 461 oyuna karşılık 11 oy alabilmiştir⁴⁰³. Burada ilginç olan nokta Türkeş'in aldığı oydan ziyade “hangi saiklerle” aday olmasıdır. Biyografisi de dahil olmak üzere çok fazla temas edilmeyen bu konu hakkında partisinin demokrasi motivasyonlu gerekçeleri, genel pencereden bakıldığında, inandırıcı gözükmemektedir. Bu husus hakkında, tespit edildiği kadarıyla, sadece, ordu içerisindeki genç askerlerin Türkeş'ten, Sunay'a karşı sembolik bir duruş sergi-

³⁹⁹ Milliyet, “Cumhurbaşkanı Seçiliyor, Tek Aday Cevdet Sunay”, 28 Mart 1966.

⁴⁰⁰ Bu durumun, çeşitli çevreler tarafından rahatsızlıkla karşılandığını ileri süren Akis mecmuası, Başkent kulislerinde şöyle bir fıkra etrafında tenkitlerin dolaştığını dile getirmiştir: “Öğretmen ortaokul öğrencisinden askeri rütbeleri saymasını ister. Çok cevap verir: Teğmen, üsteğmen, yüzbaşı, binbaşı, yarbay, albay, tuğgeneral, tümgeneral, korgeneral, orgeneral, cumhurbaşkanı”. Bkz. Akis, “Karışık Salata”, 2 Nisan 1966.

⁴⁰¹ Yeni Gazete, “Alparslan Türkeş Cumhurbaşkanlığı Adayı”, 28 Mart 1966.

⁴⁰² Bkz. Akis, “Karışık Salata”, 2 Nisan 1966.

⁴⁰³ Milliyet, “Cevdet Sunay Cumhurbaşkanlığı”, 29 Mart 1966; Durum, “CKMP Çizilmiş”, 31 Mart 1966.

lemesi talebi olduğuna dair bir görüş olsa da⁴⁰⁴, konunun açıklığa kavuşması mevcut belgelerle kolay görünmemektedir.

Kısmî Senato Seçimleri Öncesinde CKMP'nin Seçim Propagandaları

Kısmî Senato seçimleri öncesinde, partiler, seçmene yönelik propagandalarını, kahir ekseriyette, radyo konuşmaları üzerinden yürütmüştür. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Kısmî Senato seçimleri öncesinde yaptığı seçim propagandası tahlil edildiğinde, partinin muhalefet yoğunluğunu AP'nin üzerine teksif etmekten ziyade CHP'ye yönelttiğine şahit olunmuştur. 10 Ekim seçimleri öncesinde AP'ye yoğun bir eleştiri sunan parti yöneticilerinin, seçim sonuçlarının akabinde yöntem değişikliğine gitmeyi denedikleri makul görünmektedir. Nitekim Dünder Taşer, seçmene hitap ettiği radyo konuşmasında; “AP'ye yönelen oylar aslında AP'nin değil “bir partiye duyulan reaksiyon ile bir hatıraya duyulan özlemin ifadesidir”⁴⁰⁵ demek suretiyle, partisinin AP'nin oy oranına dair yorumunu teza-hür ettirmiştir.

Dünder Taşer'in “CHP'nin muhalif olduğu her iktidar diktatörlüktür”⁴⁰⁶ sözü ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'nun; “bu partinin genel başkanı demokrasinin dizginlerinin başkalarının elinde olmasına tahammül edemez, atı verse dizgini vermez... demokrasi atının üzerinde kim varsa onu yere

⁴⁰⁴ Yeni Gazete, “Kolay Elde Edilen Zaferin Güçlükleri”, 19 Kasım 1968. Doğan Akyaz, Sunay'a mevcut partiler ve “müesses nizam” tarafından verilen desteğin ardında en önemli sebeplerden arasında, Sunay'ın SKB içerisindeki “radikalizmi” törpülemesini ve Aydemir olaylarında “sivil siyasetin” yanında yer almasını zikretmektedir. Bkz. Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, s. 240. Bu karine ışığında, siyasete girdikten sonra 21 Mayıs hükümlülerine ve 21 Mayıs hadisesi münasebetiyle askeri okuldan atılan öğrencilere dair talepleri her daim gündeme getiren Türkiye'nin, “sembolik” de olsa genç subaylar adına bir tepkiyi göstermiş olması ihtimali, paragrafta iktibas edilen yorumla birlikte değerlendirilebilir.

⁴⁰⁵ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *CKMP'nin 5 Haziran 1966 tarihinde Yapılan Kısmî Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptıkları Seçim Konuşmaları*, Arı Matbaası, Ankara, 1967, s. 20.

⁴⁰⁶ a.g.e, s. 19.

*indirmek, indiremezse atı da biniciyi de alaşağı etmekte tereddüt etmez*⁴⁰⁷ sözleriyle tecessüm eden bu durum neticesinde, CKMP yöneticileri CHP'yi muhtelif yönlerden eleştirmiştir. CKMP adına seçim konuşmaları yapan bütün isimlerin temas ettiği konuların başında 27 Mayıs hadisesi ve 13 Kasım olayı gelmektedir. 13 Kasım olayı, 27 Mayıs'ın devamı olarak değil “gayrısı” olarak değerlendirilirken⁴⁰⁸, 13 Kasım hareketi, 27 Mayıs'ın “arkadan hançerlenmesi” olarak nitelendirilmiştir⁴⁰⁹. 13 Kasım hadisesini doğrudan CHP ile ilişkilendiren CKMP yöneticileri, tarihi süreç dairesinde CHP'yi hem solu himaye etmekle” hem de “Türk milliyetçilerine işkenceyi reva görmekle” itham etmiştir⁴¹⁰. Atatürk'ten sonra CHP'nin “temel ilkelerini” terk ettiğini, “milliyetçilik okunu kırdığını” düşünen CKMP yöneticilerine göre⁴¹¹, Türkiye'nin mevcut sorunlarının “baş müsebbibi” İnönü'dür⁴¹².

Bütün bu iktibaslara mukabil, bu dönemde vuku bulan iki gelişmenin de bu durumun oluşmasında muharrik gücü oynadığı müşahade edilmiştir. Bunlardan birincisi CKMP yöneticilerinden eski MBK üyesi Şefik Soyuyüce'nin “*Tabii senatörlük kaldırılmalıdır zira anayasanın ruhuna da aykırıdır*”⁴¹³ sözleriyle başlayan tartışmaların mevcudiyetidir. Bu açıklamanın hemen akabinde Dündar Taşer'in radyo konuşmasında tabii senatörlüğü, 27 Mayıs sonrasında iktidarın CHP'ye devredilmesi karşısında “*devir teslim muamelesi komisyonu*” olarak nitelendirirken⁴¹⁴, Alparslan Türkeş, “tabii senatör” unvanını iktisap edenlerin, CHP ile işbirliği sonucunda bu statüyü kazandığını beyan etmiştir⁴¹⁵. Yaşanan ikinci gelişme yine 27 Mayıs sürecine yönelik olarak vuku bulmuş ve Alparslan Türkeş, Demokrat Parti'nin eski DP'li olan bir avukat tarafından “kongrelerini gerçekleştirmediği” mesnedi ile kapatıldığını öne sürerek “oy vermekten başka hiçbir suçu” olmayan halk kütlelerinin cezalandı-

⁴⁰⁷ a.g.e, s. 60.

⁴⁰⁸ a.g.e, s. 20.

⁴⁰⁹ a.g.e, s. 45.

⁴¹⁰ a.g.e, s. 60.

⁴¹¹ a.g.e, s. 28.

⁴¹² Yeni İstanbul, “*Liderler İnönü'yü Suçladı*”, 1 Haziran 1966.

⁴¹³ Yeni İstanbul, “*Soyuyüce: ‘Temelli Senatörlük Tasfiye Edilmelidir’*”, 21 Mayıs 1966;

⁴¹⁴ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, CKMP'nin 5 Haziran... s. 20.

⁴¹⁵ a.g.e, s. 46.

rıldığını ifade etmiştir⁴¹⁶. Ancak, tartışmanın fitilini ateşleyen yine Şefik Soyuyüce'nın açıklamaları olmuş zira kendisi tarafından iddia edildiği üzere MBK döneminde DP'nin CHP'li Şefik İnân tarafından kapatıldığı ve hadisenin tarafsız olarak görünen bir bakanın CHP ile işbirliği yapması sonucunda gerçekleşmiştir.⁴¹⁷

CKMP'nin kısmî senato seçimleri öncesinde propagandasını 27 Mayıs sürecine ve CHP muhalefetine yöneltmesi, tahmin edileceği üzere, AP'ye yakın basın tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Haber Gazetesinde AP'ye yakın bir köşe yazarı olan Atıf Sakar, 27 Mayıs ihtilâlinin başının 13 Kasım günü kesildiğini ve ihtilâlin “beyinlerinin” sürüldüğünü dile getirirken “kalan koflar” diye hitap ettiği komite üyelerine rüşvet olarak tabii senatörlüğün tevdi edildiğın ileri sürerek bu müessesenin kaldırılmasını savunmuştur⁴¹⁸. Aynı gazetede Soyuyüce'nin açıklamalarının tahlil edildiği başka bir yazıda ise, MBK üyelerine “siyasî rüşvet” olarak CHP'nin tesiri ile anayasaya koyulduğu ile sürülen “tabii senatörlük” kurumunun herhangi bir fonksiyonu icra etmediği ve kaldırılması gerektiği müdafaa edilmiştir⁴¹⁹. Bu dönemde AP'li olup CKMP'ye de sempatik bakan köşe yazarlarından birisi olan Ahmet Kabaklı ise, Dündar Taşer'in tabii senatörlük ile alâkalı nitelendirmesini alkışlarken; “*seçimle gelinmesi gereken bir müesseseye kaydı hayat şartıyla birilerinin arpalığı haline getirmek 27 Mayıs'ın felsefesine hakarettir*”⁴²⁰ cümleleriyle ağır bir tenkitte bulunmuştur.

CKMP yöneticilerin söz konusu açıklamaları yapmaları CHP yetkililerinden ve “tabii senatörler” tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Orhan Kabibay Türkeş'in radyo açıklamalarının “27 Mayıs düşmanlarıyla işbirliği yapmak, 27 Mayıs'ı savunan cepheyi kundaklamak” manasını taşıdığını öne sürerken; Muzaffer Karan bu tip beyanların, “*gerici çevrelerden üç beş oy koparma*” amacını güttüğünü ve Atatürk'e ihanet olarak telakki edilmesi lazım geldiğini belirtmiştir.

⁴¹⁶ a.g.e, s. 38.

⁴¹⁷ Tercüman, “Soyuyüce: ‘DP’yi Kapatıran CHP’nin Akıl Hocasıdır””, 30 Mayıs 1966; Yeni İstanbul, “Soyuyüce, ‘DP’yi CHP Kapatırdı””, 30 Mayıs 1966; Durum, “Soyuyüce: ‘Demokrat Partiyi Şefik İnân Kapatırdı’”, 2 Haziran 1966.

⁴¹⁸ Atıf Sakar, “Temelliler Kenara”, Haber, 23 Mayıs 1966.

⁴¹⁹ Haber, “Tabii Senatörlük”, 25 Mayıs 1966.

⁴²⁰ Ahmet Kabaklı, “Tabii Senatörler”, Tercüman, 27 Mayıs 1966.

Ayrıca CHP Genel Sekreteri Kemal Satır⁴²¹, CHP'ye yönelik "ihtilâlcileri bölünmeye teşvik ettiği" yönündeki ithamları bühtan olarak değerlendirirken, Suphi Baykam, Türkeş'in "AP'ye kur" yaptığını ve bu çerçevede CHP'ye ve "asil ihtilâlcileri" lekelemeye çalıştığını ileri sürmüştür⁴²². Bununla birlikte Kemal Satır, mecliste grubu kalmayan CKMP'nin, "kendilerinden vekil dilenmek" suretiyle AP'ye karşı müşterek mücadeleye girmeyi teklif ettiğini iddia etmiştir⁴²³. Bu iddiaya cevaben Şefik Soyuyüce ise CHP'den vekil talep etmediklerini çünkü CHP'nin "kiralık vekil deposu" olduğunu bilmediklerini söyleyerek polemği sürdürmüştür⁴²⁴ "Tabii Senatörlük" meselesinde ise Orhan Erkanlı bir yazı kaleme alarak, bu müessesenin "iddia edildiği" gibi dışarıdan telkin sonucunda meydana getirilmediğini, İngiliz modelinden esinlenerek, "*Türk Silahlı Kuvvetlerinin temsilcilerini, normal düzene geçtikten sonra sokağa bırakmanın çeşitli zorluklarına*" karşı bir önlem olarak düşünüldüğünü ileri sürmüş ve söz konusu açıklamaları, "politika oyunu" olarak yorumlamıştır⁴²⁵.

Türkeş ve arkadaşlarının radyo konuşmaları basında "eski günlerinin anan emekli subaylar"⁴²⁶ metaforu ile teşbih edilirken, Gökhan Evliyaoğlu "ismi var cismi yok" diye andığı CKMP'nin "kendisini dev aynasında gören" Genel Başkanı Türkeş'i, "İnönü ile Bölükbaşı" karşısında bir "hiç" olarak nitelemiş ve AP'ye "kur yapmak" için CHP'ye "yıldırımlar" yağdırmakla itham etmiştir⁴²⁷. Evliyaoğlu'nun yönettiği "Medeniyet" gazetesinde ayrıca, Türkeş'in AP'ye yaklaşma politikası ve "tabii senatörlüğün" kaldırılması bağlamında gündem oluşturmaları irdelenirken Türkeş'in halen AP'ye Genel

⁴²¹ 1960'lı yılların, fikri iklimini tezahür ettirmesi açısından, Akis mecmuasının Kemal Satır'a yönelik yaptığı eleştiriler oldukça ilgi çekicidir. 1966 Kısmi Senato seçimlerinin en üzüntü verici özelliğinin "mukaddesat gevezeliği" yarışının açılmış olması olduğunu zikreden habere göre Kemal Satır da yaptığı radyo konuşmasında "bol keseden", "Allah" lafı etmekle CHP'yi bu "yarışa" bulaştırmıştır. Bkz. Akis, "Yelpazedeki Yerler", 28 Mayıs 1966.

⁴²² Milliyet, "Kabibay ve Karan Türkeş'i 27 Mayıs'ı Kundaklamakla Suçladı", 30 Mayıs 1966.

⁴²³ Medeniyet, "Satır Türkeş'i Ağır Suçladı", 2 Haziran 1966.

⁴²⁴ Yeni İstanbul, "Soyuyüce: 'CHP Ordudan Elini Eteğini Çekmeli'", 3 Haziran 1966.

⁴²⁵ Orhan Erkanlı, "Tabii Senatörlük", Akis, 4 Haziran 1966.

⁴²⁶ Akis, "Yelpazedeki Yerler", 28 Mayıs 1966.

⁴²⁷ Gökhan Evliyaoğlu, "Liderlerin Fikir ve Kişilikleri", Medeniyet, 13 Mayıs 1966.

Başkan olmak istediğini ve bu hususta bazı gazetelerin ve AP milletvekili Hamit Fendoğlu'nun (Hamido) çalışmalar yaptığı iddia edilmiştir⁴²⁸. Sansasyonel olarak tanımlanabilecek bu iddia ne basında ne de CKMP mahfilinde herhangi bir reaksiyon oluşturmaya da, bu dönemde CKMP-AP ilişkisinin algılanışına dair fikir vermektedir.

CKMP'nin seçim propagandası elbette sadece CHP'ye yönelik ithamlardan müteşekkil değildir. Düşük oy oranı alan ve basında görünürlüğü fazla olmayan bir parti olarak parti programına dair bilgiler radyo münasebetiyle aktarılmıştır. Daha önceki söylemlerden farklı herhangi bir öneri mevcut olmadığı için tekrar aktarılmayan bu önerilere dair farklı olan durum, üsluptaki kitabiliğin azalması olmuştur. Ayrıca radyoda konuşan bütün yetkililer konuşmalarını “*Tanrı Türkü Korusun*” sloganı ile bitirirken⁴²⁹, partiyi temsilen Muzaffer Özdağ'ın ve Numan Esin'in herhangi bir konuşma yapmaması da dikkatleri çekmiştir.

Kısmî Senato Seçimleri Sonuçları ve CKMP

%54'lük seçmen katılımı ile birlikte fazla rağbet görmeyen Kısmî Senato Seçimleri, CKMP için hayal kırıklığı ile sonuçlanmış ve %1.91 oy oranı ile birlikte sadece bir senatör çıkarabilmiştir. AP'nin %56.29 ile oylarının arttırdığı gözlemlenen seçimlerde, TİP de oy oranını %3.92'ye çıkartmıştır⁴³⁰. Türkeş yaptığı seçim değer-

⁴²⁸ Medeniyet, “A. Türkeş AP'nin Genel Başkanı Olacakmış”, 30 Mayıs 1966.

⁴²⁹ Bu bağlamda ayrıca Türkeş, 28 Mayıs 1966 tarihinde yaptığı konuşmayı, Atsız'ın meşhur; “*Zafer ülkü kaynağının çeşmesidir/Zafer birçok gönüllerin birleşmesidir/ Gönülleri birleşenler selam sizlere/ Uzaklarda dertleşenler selam sizlere*” dizeleriyle bitirmiştir. Bkz. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, CKMP'nin 5 Haziran... s. 46. Bu dönemde Türkeş'in Türkçü çevrelerle sıkı ilişkisi devam etmektedir. Örneğin, Türkiye Milliyetçiler Birliği tarafından tertip edilen 3 Mayıs 1944 anmasına vekâleten Dündar Taşer'i gönderen Türkeş “kutlama” telgrafında şu ifadeleri zikretmiştir: “*3 Mayıs tarihi, çok önemli bir gündür. Kendisini millete adayan Türklüğü tekrar yüceltmek için her fedakârlığı göze alan ülkücüler, geleceğin ufuklarını aydınlatan meşalelerdir. İster bugünkü Türkiye sınırları içinde olsun, ister dünyanın herhangi bir yerinde bulunsun, bütün Türkler bizim sevgi, ilgi ve saygı kaynağımızı teşkil etmektedirler. Azerbaycan, Kırım, Türkistan, Kazan ve diğer Türk ülkeleri ergeç tutsaklıktan kurtulacak ve bağımsız olacaklardır. O büyük gün şimdiden hepimize kutlu olsun!*”. Bkz. Ötüken, “Ankara'da Üç Mayıs”, 28 Mayıs 1966.

⁴³⁰ Feroz ve Bedia Ahmad, s. 314.

lendirmesinde, artık münakaşa ve mücadele döneminin bittiğini “hizmet” ve “liyakat” döneminin başladığını ileri sürerken partisi de dâhil olmak üzere bütün muhalefet partilerinin millet tarafından “takbih” edilmediğini çünkü bütün muhalefetin aynı kuvvetleri parlamentoya gönderdiğini ifade etmiştir⁴³¹. Türkeş’in fazlasıyla iyimser seçim yorumu ile birlikte hem seçime teveccühün az olması hem de CKMP’nin aldığı düşük oy yüzdesi münasebetiyle, basında tabiatıyla parti adına değerlendirmelerin de fazla yer almadığı müşahade edilmiştir.

CKMP’nin seçim sonuçlarına dair en ilginç yorum, kendisi de eski CKMP’li olan ve Türkeş partiye Genel Başkan olduktan sonra istifa eden Kadircan Kaflı’dan gelmiştir. Kaflı, Türkeş isminin “efsane” olduğunu ancak milletin efsanelere değil “gerçeklere” teveccüh gösterdiğini ifade ederken kendisinin ancak CHP’nin teşebbüsü sonucunda gerçekleşen “millî bakiye” sistemi sayesinde milletvekili olabildiğini beyan etmiştir. Kaflı’ya göre “ihanetleri” sonucunda partiyi “bücür” hale getiren Türkeş ve arkadaşları, “partinin nüfuzunu” kullanmak suretiyle radyo konuşmalarını seçime mütedair değil “27 Mayıs” hikâyelerini anlatmak adına istismar etmişler, tabii senatörler hakkında da ihtiraslarını topluma sunmuşlardır⁴³². Türkeş’e ve mevcut parti yönetimine dair oldukça ağır eleştirilerin bulunduğu bu yazıya CKMP yöneticisi Mustafa Kaplan cevap vererek partinin yeni yöneticileri yüzünden “bücür” kalmadığını aksine eski idarecilerin “muhteris ve akılsız” tutumundan ötürü “zayıfladığını” ileri sürmüştür. Kaplan ayrıca tabii senatörler ve 27 Mayıs hakkında konuşmalarının normal addedilmesi gerektiğini çünkü bu konularda “dezenformasyon” yapıldığını ifade ederek, yapılan açıklamaların hakaret değil “vakıaları” ihtiva ettiğini beyan etmiştir⁴³³.

CKMP bağlamında Kısmî Senato seçimleri sonuçlarının değerlendirildiği bir diğer yayın organı, Türkçü “Ötüken” dergisi olmuştur. Sonuçların, Türk halkının fikirlerini çabuk değiştirmede gösterdiğini öne süren analiz yazısına göre, Türk milleti “milliyetçiliği” benimsemekte ve AP’nin dini tarafı olmakla birlikte milliyetçi milletvekillerine sahip olması, komünizmle mücadele etmesi gibi

⁴³¹ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, CKMP’nin 5 Haziran... s. 80.

⁴³² Kadircan Kaflı, “Gerçek ve Efsane”, Tercüman, 6 Haziran 1966.

⁴³³ Kadircan Kaflı, “Gerçek ve Kaflı”, Tercüman, 12 Haziran 1966.

öncüllerle Türk milletine hitap etmektedir. Yazıya göre CKMP ise “milliyetçiliği tam anlamıyla” temsil etse de henüz küçük bir ilerleme kaydetmiştir ancak gençler arasında “teveccühün” artması ileriki yıllarda bu partinin lehinde olacaktır⁴³⁴. AP’nin bu dönemde “milliyetçi” cenahta intibai hakkında önemli fikirler edindiren bu tahlilin yanı sıra Atsız’ın; “seçimlerde oyumuzu Türkiye Partisi’ne verdığımız kimsenin meçhulü değildir fakat AP’nin komünist düşmanlığını destekliyoruz. Sonuna kadar da destekleyeceğiz”⁴³⁵ sözleri ahvalin tezahürü açısından dikkat çekici olmuştur. Ancak, derginin bu sayısında esas ilgi uyandıran bir yazı “Kocakurt” mahlaslı bir müelliften gelmiştir. “Sayın Başbuğ” hitabıyla Türkiye’ye seslenen yazar şu sözleri sarf etmiştir: “Türkçülerin önüne geçtiğiniz bu tarihî çağda bizleri çatısı altında toplamak istediğiniz partinin adı bir kocamış kurdu doyurmuyor. Onun için-uygun bulursanız- partinin adı Ulusal Birlik Partisi olsun!! İkinci değişmesi gereken de partinin amblemi, terazi bizim inançlarımızı karşılamıyor, bu amblem ileriye atılan bir bozkurt olmalı”⁴³⁶. CKMP’nin 1969 kongresi esnasında yaşayacağı tartışmaların retrospektif bir dışavurumu olan bu ifadeler, Türkçü çevrelerin Türkiye’den beklentilerini ortaya koymuştur. Aynı yazar bir diğer yazısında ise, Türkçülerin kendisine çatı aradıklarını, bu meyanda CHP’nin temsil ettiği milliyetçiliğin “Osmanlıcılığa”, AP’nin temsil ettiği milliyetçiliği ise “ümmeççiliğe” benzediğini bundan ötürü CKMP’nin kendilerine en yakın parti olduğunu belirtirken; Bayur, Bölükbaşı ve Oğuz gibi isimlerle yönetilme talihsizliğini yaşayan bu partiyi “genç ve dinamik” hale getirmenin Türkçülerin “boynunun borcu” olduğunu ifade etmiştir⁴³⁷.

10 Ekim 1965 Genel Seçimleri ile 5 Haziran 1966 Kısmî Senato seçimlerine kadar geçen süre zarfında, Türkiye ve arkadaşlarıyla birlikte mahiyet değiştiren CKMP’nin “güçlenemediği” aksine oy bazında gerilemeler yaşadığına şahit olunmuştur. İngiliz belgelerinde, bu partinin 1961 oylarının bir hayli gerisine düşmesi yorumlanırken, Türkiye’nin liderliğiyle beraber yakalanan ivmenin, “Anti- Amerikanizmden”, “anti-komünizme” kadar geçişkenlik gösteren tutarsız siyaset tarzı ve tecrübesiz liderlik sonucunda

⁴³⁴ Ötügen, “Küçük Notlar”, Haziran 1966.

⁴³⁵ Atsız, “Turancıyız! Ne Olacak?”, Ötügen, Haziran 1966.

⁴³⁶ Kocakurt, “İki Açık Mektup”, Ötügen, Haziran 1966.

⁴³⁷ Kocakurt, “Teşkilatlanmak”, Ötügen, Temmuz-Ağustos 1966.

ortadan kaybolduğu öne sürölmüş ve partinin illerdeki “nüfuzunu” tamamen AP'ye kaptırdığı tespitinde bulunulmuştur⁴³⁸. Daha önce muhalefetini AP'ye teksif ettiren ancak seçim sonuçları ile birlikte farklı bir tutum içerisine girerek İnönü özelinde CHP'yi hedef alan partinin bu siyasetinin de, AP'ye yaradığı 5 Haziran'ın CKMP adına önemli neticelerinden birisi olmuştur.

⁴³⁸ FO 371/ 185826.

**Kısmî Senato Seçimlerinden
Olağan Kongreye Kadar Geçen Süreç Dâhilinde CKMP
[5 Haziran 1966- 24-25 Kasım 1967]**

***Dönemin Siyasî Gelişmeleri ve CKMP: “AP İçerisinde
Müfrit-Mutedil Mücadelesi, Sağ Cenahta Yeni Parti Arayışları ve
CKMP’nin Tutumu***

Kısmî Senato seçimleri sonrasında CKMP’nin ilk hedefi dönemin sağ yelpazesinde bulunan ancak AP’nin mevcudiyeti dolayısıyla varlık gösteremeyen diğer partilerle birleşmek üzerine kurulmuştur. Nitekim Alparslan Türkeş de seçimlerin hemen akabinde yaptığı açıklamada; AP ile CHP arasında meydana gelen sert çekişmenin memleket adçısından zarar teşkil ettiğini ifade ederken, “üçüncü bir partiyi” meydana getirerek dengenin sağlanabileceğini beyan etmiştir⁴³⁹. Ancak, CKMP ile birleşmesi potansiyel olan Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi bu teklife sıcak bakmamış olacak ki konu kamuoyunun gündemini meşgul etmemiş hatta Millet Partisi bir tebliğ yayınlarak, birleşme iddialarının asılsız olduğunu ilan etmiştir⁴⁴⁰. Ayrıca CKMP ile organik bağı olan yeni 1966 yılının Kasım hayatında yayın hayatına başlayan “Milli Hareket” dergisi⁴⁴¹,

⁴³⁹ Yeni İstanbul, “3 Partinin Birleşmesi İçin Temaslar İlerliyor”, 12 Haziran 1966.

⁴⁴⁰ Yeni İstanbul, “MP Birleşme Haberlerini Reddediyor”, 16 Temmuz 1966.

⁴⁴¹ Milli Hareket dergisinin imtiyaz sahibi Ahmet Karabacak, derginin neşredilme hikâyesini şu şekilde anlatmıştır: “Hemen hemen bütün yayın organları ağız birliği etmişçesine Türkeş’e ve partiye saldırıyorlardı. Milliyetçi geçinen yazar dâhil, lehimize tek satır yazılmıyordu... Daha önce bir edebiyat ve fikir dergisi yayımladığımı bilen Türkeş: ‘Karabacak, dedi, hiç olmazsa 15 günlük bir dergi çıkaramaz mıyız?’. Ben bunun, o günkü şartlarda zorluğundan bahsettim. Bir süre sonra gazete çıkarmak istediklerini, kısa bir süre sonra da olsa, sesimizi duyuracak bir dergiye ihtiyaç duyulduğunu söyledi. ‘Bunun için bir çalışma yapayım’ dedim. Bu sözü verdikten sonra benim maratonum başladı... Derginin adını Türkeş koydu ve ileride partinin adının da Milli Hareket olacağını söyledi”. Bkz. Ahmet B. Karabacak, *Üç Hilalin Hikâyesi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2011, s. 26-27.

YTP'yi “Kürtçülerin eline düşmüş”, MP'yi ise “Bölükbaşı partisi” olarak tarif etmek suretiyle tenkit ederken CKMP'nin “akl-ı selim” ile üçüncü parti olma yolunda olduğunu iddia etmiştir⁴⁴².

CKMP'nin siyasî olarak mevziini genişletebilmek adına ikinci hamlesi, AP içerisinde meydana gelecek olan tartışmalardan istifade etmeye çalışmak olmuştur. Bu meyanda parti yöneticisi olan Süleyman Sürmen, AP'yi milletin manevi ihtiyaçlarını tatmin edememekle eleştirirken, “bütün milliyetçi-mukaddesatçıları” CKMP safına davet etmiştir⁴⁴³. Ayrıca CKMP, bağımsız milletvekili Reşat Özarda'yı bünyesine dâhil ederek mecliste tekrar grup kurabilme imkânını elde etmiştir⁴⁴⁴.

Bu dönemde AP içerisinde yaşanan gelişmeler de esasında, CKMP'nin de dâhil olduğu sağ tandanslı küçük partilere önemli bir zemin hazırlamıştır. AP içerisinde bu dönemde yaşanan tartışmalardan ilki, hazırlanan af tasarısı ile alâkalı olmuştur. AP'nin çıkarmak istediği af yasasına sağ çevrelerden iki temel itiraz gelmiştir. Bunlardan birincisi muhafazakâr çevrelerden 163. madde⁴⁴⁵ uyarınca cezalandırılan mahkûmların affına yönelik talep olmuştur. Bu minvalde Ali Fuat Başgil; “163. maddeden yargılanan nurlular da affa dâhil olmalı, benim de kitaplığında nurluluğa dair kitaplar var”⁴⁴⁶ demek suretiyle destek verirken, Necip Fazıl; “bir İslam davacısının

⁴⁴² Milli Hareket, “İman ve Fazilet: Türküz, İslamız işte CKMP”, 1 Kasım 1966.

⁴⁴³ Yeni İstanbul, “Bütün Milliyetçi Mebus ve Senatörler CKMP'ye Çağrıldı”, 17 Temmuz 1966.

⁴⁴⁴ Yeni İstanbul, “CKMP Grup Kurdu”, 15 Temmuz 1966. Özarda'nın CKMP'ye iltihakı münasebetiyle bir yazı kaleme alan Gökhan Evliyaoğlu, zamanında AP içerisinde “ideolojik” bir tavır içerisinde olup ve petrol konusunda parti içerisinde mücadele edip istifa ettiğini belirttiği Özarda'nın CKMP'ye girmesini “şaşkınlıkla” karşıladığını ifade etmiştir. Zira Evliyaoğlu'na göre 15 Ekim 1965 seçimlerinden önce Türkeş, Mehmet Turgut ile gizli bir pazarlık yaparak “petrol” konusuna fazla temas etmemiştir. Bkz. Gökhan Evliyaoğlu, “Özarda, CKMP ve Türkeş”, Medeniyet, 15 Temmuz 1966.

⁴⁴⁵ Söz konusu dönemde yürürlükte olan Türk Ceza kanununun 163.maddesi şu hükümleri içermektedir: “Devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukuki düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla, dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek (...) propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse, beş yıldan on yıla kadar hapisle cezalandırılır.” Bu madde 1991 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

⁴⁴⁶ Bab-ı Ali'de Sabah, “163-1. Madde Affın Şümüluna Alınmalı”, 20 Temmuz 1966.

Allah ve Resûlüne dayanarak kaleme aldığı risaleler etrafında bir takım iman âşıkları” olarak tarif ettiği Nurcuların mahzun kaldığını ifade ederek “bu vatani kim idare ediyor” sorusunu yöneltmiştir⁴⁴⁷. Necip Fazıl başka bir yazısında ise Demirel’i eleştirerek, Demirel’in “İslamiyet ve Nurculuk” söz konusu olduğunda “suskun” kaldığını ve partisine teveccüh eden kitlenin ruhunu “inkisar” ettiğini söylemek suretiyle eleştirmiştir⁴⁴⁸. Yazının kaleme alındığı Bab-ı Ali’de Sabah gazetesi ise, AP içerisinde “Müslümanlıktan” korkan bir grubun mevcut olduğu öne sürerek, AP’nin millettten aldığı “kefaleti” yerine getirmesini ve bu çerçevede 163. maddeden yargılanan Nurcuların “af kapsamına” alınması talep etmiştir⁴⁴⁹. Ayrıca partinin içerisinde de ciddi eleştiriler yükselmiş hatta “AP Türk milletinin köküne, onun maneviyatına ve dinine saygı göstermelidir. Son gelişmeler, Adalet Partisi yöneticilerinin muhtelif tesirlerin altında bu istikametten ayrıldığını göstermektedir” cümlelerinden ötürü Osman Yüksel Serdengeçti⁴⁵⁰, ihraç talebiyle disipline sevk edilmiştir⁴⁵¹. Bu gelişmenin üzerine

⁴⁴⁷ Necip Fazıl, “Kim İdare Ediyor”, Yeni İstanbul, 14 Temmuz 1966.

⁴⁴⁸ Necip Fazıl, “Demirel”, Yeni İstanbul, 8 Ağustos 1966.

⁴⁴⁹ Bab-ı Ali’de Sabah, “AP’nin Hali ve Madde 163”, 20 Temmuz 1966.

⁴⁵⁰ 1917 Akseki doğumlu olan Osman Yüksel, cumhuriyet dönemi Türk “milliyetçi-muhafazakârlığı” tarihinin en önemli isimlerinden birisidir. 3 Mayıs 1944 olaylarına, DTCF’de okuyan bir üniversite öğrencisi olarak katılan ve olaylarda oldukça “aktivist” rol oynayan Osman Yüksel, bu fakülteden mezun olamamıştır. “Serdengeçti” dergisini çıkaran ve bu “soyadla” anılacak olan Osman Yüksel siyasi hayatına DP içerisinde başlamış ve akabinde kurulan AP ‘den, 1965 seçimlerinde milletvekili olarak seçilmiştir. Bu dönemde AP içerisinde meydana gelen “müfrit sağ-mutedil sağ” mücadelesinde ön plana çıkan Serdengeçti, AP’den ihraç edildikten sonra CKMP içerisinde siyaset yapmaya devam etmiş ve partinin “dönüşümünde” önemli bir rol oynamıştır. Daha sonraki süreçte MHP’den de istifa eden Serdengeçti, son durak olarak Milli Selamet Partisi’ne girmiş ancak orada da “aradığını bulamayarak”, tekrar MHP’ye geri dönmüştür. Osman Sedengeçti, CKMP’den MHP’ye geçiş sürecinin en önemli sloganlarından birisi olan “Tanrıdağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız” ibaresinin “patent” sahibidir. Serdengeçti’nin oldukça ilginç yaşamı, fikri hayatı ve eserleri için, bkz. Cemal Kurnaz, *Deli Rüzgâr: Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2012. Tanıl Bora, Serdengeçti’yi “milliyetçi popülizm” kategorisinde tasnif ederken, Serdengeçti’nin “dil ve edası” ile birlikte, Türkçü milliyetçiliğin “avamlaşmasına”, “popülerleşmesine” ve “periferileşmesine” yol açtığı tespitinde bulunmuştur. Bkz. Tanıl Bora, *Cereyanlar*, s. 290.

⁴⁵¹ Yeni İstanbul, “AP Kendini İnkâr Ediyor”, 2 Ağustos 1966.

Serdengeçti AP yöneticilerine yönelik ağır ithamlar içeren bir yazı kaleme alarak; *“seçimlerde Allah sözünü ağızından düşürmeyen, Ankara’ya gelince, meclise girince, Allah diyenleri, yallah hapishanelere alan(163-a) maddeyi af dışında bırakan, bıraktıran münafık bizden değildir”*⁴⁵² cümlelerini sarf etmiştir.

CKMP ise bu hususta, daha önce de savunmuş olduğu üzere, geniş şümüllü bir affa taraftar olduğunu bildirmiştir⁴⁵³. Bu meyanda partinin odak noktasını özellikle 21 Mayıs hükümlüleri teşkil ederken, AP içerisinde yaşanan gelişmelerle birlikte, “163.madde” tutuklularının da affedilmesi talebi, bazı CKMP yöneticileri tarafından dile getirilmiştir. Af konusunda mecliste bir konuşma yapan Muzaffer Özdağ, Silahlı Kuvvetler bünyesinde “disiplinin” en üst safhada olduğunu bundan ötürü emirlere azami “riayet ve itaat” etmek durumunda olan askerlerin 21 Mayıs’a iştirak etmelerinden ötürü “suçlanmaması” gerektiğini ifade etmiştir⁴⁵⁴. Alparslan Türkeş de kendisiyle yapılan mülakatta, affın şümülünün çok dar tutulduğunu söyleyerek, 27 Mayıs hükümlüleri ile “21 Mayısçıların” ayrı çerçevede değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir⁴⁵⁵. CKMP’nin

⁴⁵² Osman Yüksel Serdengeçti, “Bizim Sesimiz”, Yeni İstanbul, 6 Ağustos 1966. 163. maddenin “af tasarı” haricinde tutulması hususunda “ağır” bir şekilde eleştirilen AP milletvekillerinden bir tanesi de “milliyetçi” gelenekten gelen Fethi Tevettoğlu olmuştur. “Yeni İstiklal” gazetesinde Tevettoğlu’na dair “tariz” kaleme alınarak; Tevettoğlu’nun AP içerisindeki milliyetçi-dindar grubu terk edip bu grupta mücadele edenlerin yanında yer aldığı ve bu “iharetinin” mükafatı olarak AP Grup Başkan vekili olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Ahmet Kaplan Torunoğlu, “Politikanın Tükettiği Adam: Fethi Tevettoğlu”, Yeni İstiklal, 7 Eylül 1966. Bu “tarize” Ötügen dergisi yazarı Ahmet Tuğcu’dan, dönemin “çatallaşmasını” anlamak adına önemli bir cevap gelmiştir. Tuğcu’nun yazısında Tevettoğlu’na hücum eden kesimin “solculara” hizmet ettiğini çünkü 163. madde ile af dışı bırakılanların “Müslümanlar” değil “Nurcular” olduğu belirtilerek Nurculuğun “İslam dışı” ve “Kürtçü” bir akım olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Ahmet Tuğcu, “Tevettoğlu ve Karşındakiler”, Ötügen, Ekim 1966. CKMP’nin dışında seyreden bu tartışma esasında CKMP’nin MHP’ye dönüşü sürecinde yaşayacağı tartışmaların ve konumlanmaların “habercisi” niteliğinde olacaktır.

⁴⁵³ Yeni İstanbul, “CKMP Sözcüsü Taşer Açıkladı: Genel Af İstendi”, 14 Haziran 1966; Yeni İstanbul, “CKMP Genel Afta Kararlı”, 29 Haziran 1966; Yeni İstanbul, “CKMP Genel Affı Savunacak”, 25 Temmuz 1966.

⁴⁵⁴ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:1, B:112, 15.7.1966, s. 23-24.

⁴⁵⁵ Nevzat Turan, “Albayım Yataklar Senin İçin Değil”, Bab-ı Ali’de Sabah, 31 Temmuz 1966. Türkeş söz konusu mülakatta sözlerine “hadis-i şerif” ile başlayacağını ifade

21 Mayısçılar'ın affa dâhil olması için bir diğer faaliyeti, milliyetçi gençlerin bu noktada eylem yapmasına paydaşlık etmesi olmuştur. Bu minvalde 9 üniversite talebesi⁴⁵⁶, tasavvur edilen af tasarısını protesto etmek için İstanbul'dan Ankara'ya yürüyüş başlatmış⁴⁵⁷ ve eylemin bitişinde Ankara'da CKMP Gençlik Kolları ile "2.Kuva-yı Milliye Derneği" tarafından karşılanmıştır⁴⁵⁸. Karşılama Muzaffer Özdağ'ın da hazır bulunduğu⁴⁵⁹ ve Alparslan Türkeş'in de tebrik mesajı gönderdiği gençler, yürüyüş esnasında dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a telgraf çekerek af kanunu veto etmesini talep ederken⁴⁶⁰, yürüyüşün neticesinde de basın toplantısı tertip etmişlerdir. Öğrenciler sırayla; Harbiye'den "milliyetçi yayınları" takip ettikleri gerekçesiyle üç öğrencinin atılarak iki talebenin tevkif edilmesini⁴⁶¹,

ederken; "nasıl layıksanız öyle idare edirsiniz" hadisini kullanmıştır.

⁴⁵⁶ Bu gençlerin 9 kişiden oluşması tamamen, 9 Işık prensibini sembolize etmektedir nitekim yürüyüşü yapan talebeler 9 günlük müddet sonunda ulaştıkları Ankara'ya 9 kilometre kala Ankara'da öğrenim gören 9 üniversite öğrencileri tarafından karşılanacaktır. Bkz. Yeni İstanbul, "9 Genç", 12 Ağustos 1966.

⁴⁵⁷ Yeni İstanbul, "Dokuz Genç Ankara'ya Yürüyor", 31 Temmuz 1966.

⁴⁵⁸ Yeni İstanbul, "Gençler Ankara'da", 11 Ağustos 1966.

⁴⁵⁹ Milliyet, "İstanbul'dan Ankara'ya 9 Günde Yürüdüler", 11 Ağustos 1966.

⁴⁶⁰ Yeni İstanbul, "9 Genç Sunay'a Telgraf Çekti", 6 Ağustos 1966.

⁴⁶¹ 1966 yılının Haziran ayında Harp Okulunda, "Ötüken", "Toprak" ve "9 Işık" gibi kitapları bulundurmamak suretiyle "ırkçılık" propagandası yaptıkları gerekçesiyle 3 öğrenci okuldan atılmış, 27 öğrenci de soruşturma geçirmiştir. Okuldan atılan üç öğrenciden ikisi ayrıca tutuklanmıştır. Bkz. Milliyet, "Üç Harbokulu Öğrencisi Okuldan Tard Edildi", 18 Haziran 1966; Yeni İstanbul, "Milliyetçi Neşriyatı Okuyan İki Öğrencinin Tevkif Olayı Üzüntü Yarattı", 19 Haziran 1966; Medeniyet, "Harbokulu Olayına CKMP Adı da Karıştı", 18 Haziran 1966. Bu hadise cereyan ederken Türkeş'in Demirel'i ziyaret etmesi, Gökhan Evliyaoğlu tarafından yorumlanarak, hadiseye karışan öğrencilerin "CKMP" ile iltisakı olduğu ve bundan ötürü Türkeş'in "alelacele" Demirel'e müracaat ettiği ifade edilmiştir. Bkz. Gökhan Evliyaoğlu, "Demirel-Türkeş Görüşmesi, CKMP ve Son Olaylar", Medeniyet, 18 Haziran 1966. Nitekim Muzaffer Özdağ mecliste Milli Savunma Bakanı hakkında gensoru açılmasına dair bir önerge vererek, Harp Okulu komutanının "politika" yaptığını ve legal bir siyasi partiye suikastte bulunduğunu ileri sürmüş ve şu cümleleri sarf etmiştir: "Resmi belgeler üzerinde Türkçülük zararlı bir cereyan olarak gösterilmiştir. Türk milliyetçiliği, Türkçülük, Türk İnkılabının, Türk Devleti'nin temel ilkesidir. Atatürkçülüğün, ruhu, manasıdır. Türk Milletinin hayat gücüdür. Anayasanın ruhudur. Bu ilkeyi tezyif veya inkâr yahut tecrim, gafletten de öte mana taşır. Kusur gaflet seviyesinde de kalsa görevliler için suçtur". Bkz. M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:1, B:116, 21.7.1966, s. 284-285.

21 Mayıs hükümlülerinin ve 163.maddeden ötürü ceza gören Müslümanların affa dâhil olmamalarını protesto ettiklerini kamuoyuna ilan etmişlerdir⁴⁶².

Af konusunda 21 Mayıs hükümlülerine yoğunlaştığı gözlemlenen CKMP yöneticilerinin, AP içerisinde meydana gelen tartışmaya ve gençlerden gelen taleplere paralel olarak, 163.maddeden sanık/hükümkü olanlara dair de beyanat verdikleri müşahade edilmiştir. Bu çerçevede Muzaffer Özdağ partisinin, “siyasî ve içtimai huzur” için “beyaz bir sayfa” açılmasının gerektiğini bundan ötürü 163. maddeden sanık ve hükümlülerin “af” ve “atıfet” görmesini savunduğunu beyan etmiştir⁴⁶³. Kemalist kimliği ile maruf olan Muzaffer Özdağ'ın, partiyi temsilen de olsa, “Nurculara” müteallik duran 163.madde meselesinde, “muhafazakâr” çevrelerle söz birliği yapmış olması dikkat çekicidir ve tahlile değerlidir. Burada CKMP'nin 163.madde ile 21 Mayıs hükümlülerinin “aynı torbaya” koymak suretiyle kazanım elde etmek isteyebileceği makul görünmektedir. Bununla birlikte, CKMP'nin “eksen genişletme” çabası olarak değerlendirilebilecek olan bu teşebbüse karşın Gökhan Evliyaoğlu, AP içerisinde milliyetçilerle birlikte hareket ettiğini ileri sürdüğü “nurcuların”, “*Said-i Nursi'nin mezarını bir gecede gayba gönderen Türkeş*” ile aynı denkleme dâhil olamayacağını dile getirmiştir⁴⁶⁴. Ancak

⁴⁶² Yeni İstanbul, “*Türk Milleti Ebedidir, Biz Onun Dinamik Bir Gücüyüz*”, 12 Ağustos 1966.

⁴⁶³ Yeni İstanbul, “*Özdağ'ın Konuşması*”, 1 Ağustos 1966.

⁴⁶⁴ Gökhan Evliyaoğlu, “*Özarda, CKMP ve Türkeş*”, Medeniyet, 15 Temmuz 1966. Said-i Nursi'nin mezarının Urfa'dan nakli meselesine aynı gazetenin başka bir fasikülünde tekrar temas edilmiş ve “bir kısım” Nurcuların, Nursi'nin “cesedinin” Türkeş'in emriyle, “ziyaretgâh” olmaması için Urfa'dan alınarak uçaktan “göle” atıldığını iddia ettikleri ileri sürülmüştür. Bkz. Medeniyet, “*Said-i Nursi'nin Cesedini Türkeş Bir Göle Attırmış*”, 24 Ekim 1966. Cumhuriyet tarihinin İslamcı camiasında “sembol” isimlerden birisi olan Eşref Edip Fergan da, Türkeş'in talimatıyla bu “naklin” gerçekleştiğini ileri sürerken, Nursi'nin “nerede” medfun olduğunu ancak Türkeş'in bilebileceğini iddia etmiştir. Fergan'ın köşe yazısını aktaran, Berk, s. 68. Alparslan Türkeş ise hatıratında bu konuya değinerek, Said-Nursi'nin kardeşinin Konya'da yaşaması ve burasının mezarın meskûn olduğu Urfa'ya uzak olması hasebiyle, “naaşın naklini” talep ettiğini ve bu talep doğrultusunda MBK döneminin İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu'nun bu meseleyle ilgilendiğini beyan etmiştir. Kendisine dair ithamlara da cevap veren Türkeş, bu meselenin 1965-1966 yıllarında “kızıştırıldığını” ve kendisine bu bağlamda soru soran Nur-

yaşanan başka bir gelişme, AP içerisindeki “müfrit-mutedil” mücadelesini kızgınlaştırırken, CKMP’nin tasaarurları, partiyi muhafazakâr cenaha daha fazla yakınlaştıracaktır.

1966 yılının Temmuz ayında Diyanet İşleri Başkanı olan İbrahim Elmalı, görevli olarak gittiği Tunus’tan sonra Mısır’a geçmek istemiş ancak, gezisini yarıda bırakarak Türkiye’ye dönmek zorunda kalmıştır⁴⁶⁵. Diyanet İşleri’nden mesul olan Devlet Bakanı Refet Sezgin, bu hususta haberleri olmadığını dile getirirken, İbrahim Elmalı açıklama yaparak “hükümetin emri” sonucunda tek taraflı çağrıldıklarını ilan ederek, müstakbel krizin fitilini ateşlemiştir⁴⁶⁶. CKMP yöneticilerinden Muzaffer Özdağ ise bu konuyu meclisin gündemine getirmek amacıyla sözlü önerge vererek, Diyanet İşleri Bakanı’nın Tunus’tan niçin dönmek zorunda kaldığı konusunda hükümetten tavzih beklemiştir⁴⁶⁷. Özdağ ayrıca, Türkiye’nin “İslam âlemine” dair politikasında uzun süreden beri hatalar yaptığını ifade ederken, Diyanet İşleri Başkanı’nın seyahatını müspet bulduklarını ancak hükümetin bu meseleye yönelik hatalı bir tutum takındığını söylemek suretiyle Elmalı lehinde açıklama yapmıştır⁴⁶⁸.

Elmalı’nın “gezisini iptal etmek” durumunda kalması, AP içerisinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. AP içerisindeki merkez kanadı temsil eden “Durum” mecmuası, AP içerisindeki dinci kanadın bu meseleyi bahane ederek Olağan Kongre öncesinde kazanım elde etmek istediğini öne sürerken⁴⁶⁹, “devlet içinde devlet” gibi hareket ettiğini ileri sürdükleri Elmalı’nın görevinden azledilmesi gerektiğini savunmuştur⁴⁷⁰. Durum dergisi ayrıca AP içerisinde “müfrit” kanadı temsil ettiklerini ilan ettikleri Osman Yüksel Serdengeçti’yi; “yobaz, Yahudi düşmanı, İslamcı, ırkçı, Atatürk ve

cululara; “Sizin desteklediğiniz bir iktidar işbaşında. İçişleri Bakanlığı’ndan bu dosyayı çıkarttırın. Ne işlem yapıldığı, mezarın nereye kalktığı ve bu işlerle kimlerin ilgili ortaya çıkacaktır” şeklinde karşılık verdiğini beyan etmiştir. Bkz. Turgut, s. 247-248.

⁴⁶⁵ Milliyet, “Elmalı Tercümanı İçin Geri Çağrılmış”, 29 Temmuz 1966.

⁴⁶⁶ Yeni İstanbul, “Hükümet Susuyor”, 31 Temmuz 1966.

⁴⁶⁷ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:1, B:123, 3.8.1966, s. 847.

⁴⁶⁸ Bab-ı Ali’de Sabah, “Elmalı’nın Seyahati Meselesi Meclise Getirildi”, 8 Ağustos 1966; Yeni İstanbul, “Özdağ: ‘Diyanet Mevzuunda Hükümet Hatalıdır’”, 8 Ağustos 1966.

⁴⁶⁹ Durum, “Elmalı ve Ötesi”, 11 Ağustos 1966.

⁴⁷⁰ Durum, “Elmalı Yerinde Kalamaz”, 1 Eylül 1966.

Balkanlı düşmanı”⁴⁷¹ gibi sıfatlarla tenkit ederken, Osman Turan’ı da Türkiye’nin iç ve dış politikasını din esaslı belirleme mücadelesi içerisinde olmakla itham etmiştir⁴⁷².

Büyük Kongre öncesinde AP içerisinde “fırtına öncesi sessizlik” alametleri taşıyan bu polemikler devam ederken, adli yıl açısı münasebetiyle bir konuşma yapan Yargıtay Başkanı İmran Öktem’in sözleri “Elmalı” etrafında dönen tartışmaları alevlendirmiştir. “Aşırı sağ tehlikesi” vurgusu yapan Öktem, “*din sarığı altında zehirlerini sıkıkanlar*” olduğunu, “*dindar görünmenin komünistliği engelleyeceği iddiasının*” hatalı olduğunu dile getirirken, “Nurculuk” meselesine temas ederek, Said-i Nursi’yi “yarı cahil”, “okuyup yazmasını bilmeyen” birisi olarak tarif etmiştir⁴⁷³. Öktem’in bu sözleri “muhafazakâr” camia tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ali Fuat Başgil, Öktem’in sözlerini “anayasa ihlali” olarak telakki ederken, “kinci” bir ruh haletiyle yapıldığını ileri sürdüğü bu konuşmanın “hâkim tarafsızlığına” hâlel getirerek, insanları “suç işlemeye” teşvik ettiğini iddia etmiştir⁴⁷⁴. Laiklik etrafında dönen bu tartışmaya CKMP de katılmış ve parti yöneticilerinden Mustafa Kemal Erkovan, Öktem’in beyanatlarını “tek taraflı” olarak değerlendirirken, Öktem’in “milleti ikiye bölen”, huzursuzluğa zemin hazırlayan ifadeler kullandığını ileri sürerek eleştirmiştir⁴⁷⁵. Buna mukabil AP içerisindeki mücadelede “merkeze” yakın duran Cevdet Perin, bu konuşmanın hemen akabinde kaleme aldığı yazıda Descartes ve Mustafa Kemal’den referansla “akılın egemenliği” vurgusu yaparak, “modern ve laik” Türk Devleti’nin “temellerinin sağlamlaşması” gerektiğini çünkü “akıl ve césaret” yolunda ayrılma temayülleri olan gericiilerin zuhur ettiğini dile getirerek, Öktem’i zımnen desteklemiştir⁴⁷⁶. Aynı cenah tarafından yapılan eleştirilerden CKMP de nasibini almış ve Ziya Gökalp üzerinden gönderme yapılarak, Gökalp’ın “yobazlara ve

⁴⁷¹ Durum, “*Siyasi Sapık Bir Milletvekiline Cevap*”, 1 Eylül 1966.

⁴⁷² Mithat Perin, “*Osman Turan Bu Ayıp Sana Yeter*”, Durum, 8 Eylül 1966.

⁴⁷³ Milliyet, “*Yargıtay Başkanı: ‘Said-i Nursi İslamı Bilmez’*”, 7 Eylül 1966.

⁴⁷⁴ Bab-ı Ali’de Sabah, “*Başgil: ‘Öktem Anayasayı İhlal Etmiştir’*”, 9 Eylül 1966.

⁴⁷⁵ Bab-ı Ali’de Sabah, “*M. Erkovanlı: ‘İ. Öktem, İkiye Bölünmüş Millet Mi İstiyor’*”, 12 Eylül 1966; Yeni İstanbul, “*CKMP de İ. Öktem’i Suçlu Buldu*”, 12 Eylül 1966.

⁴⁷⁶ Cevdet Perin, “*Yürek ve Kafa*”, Durum, 15 Eylül 1966.

nurculara” nasıl “sığınak” olabildiğinin merak konusu olduğu ifade edilmiştir⁴⁷⁷.

AP’nin Olağan Kongresi öncesinde meydana gelen, “163. maddeden hükümlülerin af tasarısında yer almaması”, “Elmalı’nın “yurtdışı” gezisinin iptal edilmesi üzerine yaşanan tartışmalar”, “İmran Öktem’in açıklamaları” gibi hadiseler silsilesinin son durağı İbrahim Elmalı’nın görevinden alınması olmuştur. Elmalı’nın tasfiyesinin hemen ardından Demirel bir demeç vererek, Türkiye’nin “teokratik bir devlet” olamayacağını, “mezhep farklılığı yüzünden fesat çıkarmaya çalışanlara” müsaade edilemeyeceğini, “din ve vicdan hürriyetini istismara kalkanların” sükût-u hayale uğrayacağına ilan etmiştir⁴⁷⁸. Demirel’in bu açıklamayla birlikte Elmalı’yı hedef aldığı aşikâr görünmektedir zira Abdi İpekçi’nin de belirttiği şekliyle, Elmalı’nın üzerinde “Nurcu” olduğu, “Diyanet İşlerine Nurcuları doldurduğu”, “Alevilere cephe alıp mezhep ayrımcılığı güttüğü” şeklinde eleştiriler yoğunlaşmıştır⁴⁷⁹.

Elmalı’nın tasfiyesi üzerinde “muhafazakâr” camia tarafından AP’ye yönelik ağır tenkitler yönelmiştir. “Din ve vicdan hürriyetine son darbe”⁴⁸⁰ olarak lanse edilen bu olay, “iktidara gelmek için Müslümanları kullanan” AP’nin maskesini düşürdü şeklinde yorumlanırken⁴⁸¹, Cevat Rifat Atilhan, olayın “perde arkasında” masonların ve Yahudilerin olduğunu iddia etmiş ve olayı, “Lozan’dan beri” İslam’dan “uzaklaştırılmak” istenen Türk milletine dair bir tecavüz olarak değerlendirmiştir⁴⁸². Ayrıca bu mesele ile birlikte Diyanet İşleri’nin “tüzel” yapısı da sorgulanarak, çeşitli mecmularda “Diyanet özerk olmalı” kampanyaları başlamış⁴⁸³ ve bu minvalde Ali Fuat Başgil, Zeki Velidi Togan, Mustafa Reşit Belgesay gibi isimlerden

⁴⁷⁷ Durum, “Milliyetçilik ve Sosyalizm”, 22 Eylül 1966.

⁴⁷⁸ Yeni Gazete, “Demirel, ‘Teokratik Bir Devlet Olamayız’ Dedi”, 6 Ekim 1966.

⁴⁷⁹ Abdi İpekçi, “Diyanet İşleri ve Hükümet”, Milliyet, 8 Ekim 1966. Benzer eleştiriler için bkz. Durum, “Elmalı Bir Mesele Oldu”, 6 Ekim 1966; Yeni Gazete, “Elmalı’nın Son Tunus Gezisi Niçin Yarım Kaldı?”, 14 Ekim 1966.

⁴⁸⁰ Yeni İstiklal, “Elmalı Din Hürriyetinin Sembolüdür”, 12 Ekim 1966.

⁴⁸¹ Adıdeğmez, “Düşen Maske”, Bab-ı Ali’de Sabah, 4 Ekim 1966.

⁴⁸² Cevat Rifat Atilhan, “Diyanet İşleri Meselesi ve Derin Kökleri!”, Yeni İstiklal, 9 Kasım 1966.

⁴⁸³ Bab-ı Ali’de Sabah, “İ. Elmalı’nın Azli Protesto Ediliyor”, 6 Ekim 1966; Yeni İstiklal, “Diyanete Muhtariyet Verilmelidir”, 19 Ekim 1966.

destek alınmıştır⁴⁸⁴. Ahmet Kabaklı da bu hususta bir köşe yazısı kaleme alarak, “millet”e yaklaşık 40 yıldan beri “yutturulan” laiklik ile birlikte dinin devlet işlerine karışmadığını ancak devletin dine “müdahale” ettiğini ileri sürerek, Diyanet İşleri'nin devletten “masun” kalarak özerkleşmesi gerektiğini dile getirmiştir⁴⁸⁵.

CKMP ise Elmalı meselesine bigâne kalmayarak reaksiyon göstermiştir. CKMP idare heyeti üyesi Kemal Akça, “bu karar dış baskıyla gelmiş ve mukaddesat cephemizi oldukça üzmüştür” şeklinde eleştiride bulunurken⁴⁸⁶; Muzaffer Özdağ partisi adına yaptığı açıklamada, CKMP'nin Elmalı'nın görevden azlini tasvip etmediğini ilan ederek, AP yöneticilerini “dine hürmetsizlik” yapmakla tenkit etmiştir⁴⁸⁷. Partinin bir diğer milletvekili Mehmet Altınsoy ise bu tasarruf karşısında “iman sahiplerinin ıstırap çektiğini” öne sürerken, Diyanet İşlerinin başında bulunan “ruhani liderin” bazı isnatlarla “şaibe” altına alındığını ve bu durumdan hükümetin sorumlu olduğunu belirtmiştir⁴⁸⁸. Diyanet İşleri Başkanlığının “özerk” olmasını savunan Altınsoy⁴⁸⁹, ayrıca “gensoru” vermek suretiyle konusu meclisin gündemine taşımıştır. Hükümetin, Elmalı'yı istisnalı yoluyla görevi bıraktırmaya zorladığını öne süren Altınsoy'a göre, “*imanından başka efendi, vazifesi dışında politika bilmeyen*” Elmalı hükümetin planına alet olmamıştır. Altınsoy'a göre bunun üzerine hükümet, basın münasebetiyle Elmalı'yı “terzil ve tezlil” etmeye çalışmış ve her Müslümana yakıştırılabilecek olan “Nurculuk” damgası ile itham edilmiştir. Demirel'in tasarrufunun “Müslümanları” rencide ettiğini söyleyen Altınsoy, Demirel'in bu kararında İnönü'ye karşı laiklik ispatı teşebbüsü motivasyonunun bulunduğunu iddia ederken, görevden azlin meşru yolla olmadığını iddia etmiştir⁴⁹⁰.

AP kongresi söz konusu politik iklim dairesinde gerçekleşirken, partiye yönelik hem “içeriden” hem de dışarıdan “müfrit sağ” uyarısında bulunulmuştur. Bu bağlamda Cevdet Perin, partinin hem AP

⁴⁸⁴ Bab-ı Ali'de Sabah, “Profesörler Ne Diyor?”, 8 Ekim 1966.

⁴⁸⁵ Ahmet Kabaklı, “Muhtariyet”, Tercüman, 14 Ekim 1966.

⁴⁸⁶ Bab-ı Ali'de Sabah, “İ. Elmalı Milli İradenin İstedığı Bir Şahıstır”, 7 Ekim 1966.

⁴⁸⁷ Bab-ı Ali'de Sabah, “Özdağ Elmalı'nın Azlini Tenkit Etti”, 10 Ekim 1966.

⁴⁸⁸ Yeni Gazete, “Altınsoy Elmalı'ya Sahip Çıktı”, 14 Ekim 1966.

⁴⁸⁹ Bab-ı Ali'de Sabah, “Altınsoy: Diyanete İstiklal İstiyoruz”, 16 Kasım 1966; Tercüman, “14'ler İktidarı İnönü'ye Vermediği İçin Sürüldü”, 14 Kasım 1966.

⁴⁹⁰ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:9, D:2, T:2, B:14, 5.12.1966, s. 353-360.

muhalifleri tarafından hem de bünyesindeki “dini muhafazakârlar” tarafından sağa itilmeye çalışılsa da kongreyle birlikte partinin “orta yolda” olduğunu ispat etmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁹¹. Parti dışarısından en dikkat çekici telkin ise, “ortanın solu” tartışmalarının yaşandığı CHP’den gelmiş ve Bülent Ecevit şu cümlelerle, 60’lı yılların siyasî yelpaze arayışlarına dair tarihi bir uyarıda bulunmuştur: “CHP’nin yaptığı gibi AP de, ortanın sağında olduğunu bildirerek sağ uçtan gelebilecek tehlikelere bir duvar çekerse... demokrasimiz sürekli yaşama imkanına kavuşacaktır”⁴⁹².

İçeriden ve dışarıdan gelen telkinlerin etkili olduğu anlaşılmıştır zira AP kongresinin hemen başında, partinin faaliyet raporlarında “komünizme, ırkçılığa ve ümmetçiliğe” karşı olunduğu ifade edilmiştir⁴⁹³. Elmalı meselesinden ötürü eleştirilen Refet Sezgin, Elmalı’nın “millî iradeye” sahip olmayan “devlet içerisinde devlet” olmaya çalışan birisi olduğunu ifade ederek, Türkiye’nin bir şeriat devleti olmayacağını ilan etmiştir⁴⁹⁴. Osman Turan’ın, partiyi “dine dayandırmak” istiyor argümanı ile suçlandıktan sonra terk ettiği kongre⁴⁹⁵, AP’nin merkez medyası tarafından “aşırı sağcılar” temizlendi tespitiyle takdim edilmiştir⁴⁹⁶. Nitekim kongrenin hemen akabinde Osman Yüksel Serdengeçti partiden ihraç edilmiştir⁴⁹⁷.

AP kongresinin sonuçlarını değerlendiren köşe yazarlarından Hikmet Bil, AP’nin homojen bir parti olmadığını ancak bu kongre ile birlikte “aşırılıklarından törpülenerek”, “yelpazenin merkezine yelken açtığını” ifade etmiştir. Bil’e göre AP’nin merkeze kayması ve CHP’nin “ortanın soluna” yerleşmesi ile birlikte “aşırı sağ ve

⁴⁹¹ Cevdet Perin, “AP, Sağda Olamaz”, Durum, 24 Kasım 1966.

⁴⁹² 28 Ekim 1966 tarihli Cumhuriyet gazetesinden aktaran Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye, 287. Tanıl Bora Ecevit’in “aşırı sol” hassasiyetini referans alarak, “ortanın solu” politikasının “öncelikle komünizme karşı tedbir olarak geliştirildiği” yönündeki “soldan gelen” eleştirilere katıldığını belirtmektedir. Bkz. Tanıl Bora, *Cereyanlar*, s. 577.

⁴⁹³ Yeni Gazete, “AP, Komünizm, Irkçılık ve Ümmetçilik Karşısında”, 28 Kasım 1966.

⁴⁹⁴ Yeni Gazete, “Sezgin, ‘Milletimiz Şeriat İstemiyor’ Dedi”, 29 Kasım 1966; Durum, “Bravo Refet Sezgin, Bravo!”, 3 Aralık 1966.

⁴⁹⁵ Bab-ı Ali’de Sabah, “Delegeler Sezgin’i Yuhalandı”, 29 Kasım 1966.

⁴⁹⁶ Durum, “Büyük Kongrede Sağcılar Temizlendi”, 8 Aralık 1966; Haber, “AP’de Aşırı Sağ Kökünden Temizlendi”, 29 Ekim 1966.

⁴⁹⁷ Bab-ı Ali’de Sabah, “Serdengeçti AP’den İhraç Edildi”, 5 Ocak 1967.

sol” sadece “maceracılara has çıkmaz yol” olacaktır⁴⁹⁸. Ahmet Emin Yalman da hem AP'nin hem de CHP'nin “müfrit cereyanlara” dair sorumlu olduğunu ileri sürererken; Türkiye’de “Tito ve Mussollini” sevdalılarının olduğunu belirterek AP kongresinin bu çerçevede değerlendirilmesini ve “orta yola” gelen AP'nin CHP ile işbirliği yapmasında herhangi sakıncanın bulunmadığını ileri sürmüştür⁴⁹⁹. Bil ve Yalman ile paralel bir yorumda bulunan S. Seren isimli başka bir gazeteci ise, AP içerisinde vuku bulan muharebenin, bir parti meselesi değil “memleket” meselesi olduğunu dile getirirken, “ortanın solu” tartışmaları devam eden CHP konusunda Bil ve Yalman’dan ayrılarak “*keşke CHP de aynı mücadeleyi verebilseydi*” sözlerini sarf etmiştir⁵⁰⁰.

163.maddenin af tasarısında yer almamasından AP kongresine kadar geçen süreç, CKMP bağlamında ehemmiyet arz etmektedir. Zira Elmalı meselesi de başta olmak üzere yaşanan bütün meseleler basında CKMP ile ilintilendirilmiştir. Elmalı meselesini CKMP'nin kaşındığını ileri süren haberlere göre, CKMP sempatzanı olan Elmalı'yı, Diyanet İşleri Başkanı yapan kişi Mehmet Altınsoy olmuş ve Elmalı'yı CKMP'nin “istediği yönde” hareket etmesi noktasında tahrik etmiştir⁵⁰¹. Elmalı ve diğer mezkûr meseleler üzerinde CKMP'nin yaptığı muhalefet “aşırı sağcılara/gericilere kur yapma” olarak nitelendirilirken⁵⁰², AP kongresinin neticesi de, CKMP cenahından “AP içerisindeki milliyetçileri tasfiye etti” şeklinde lanse edilmiştir⁵⁰³. CKMP'nin söz konusu takdimi ise, AP içerisindeki “aşırı sağcılarının” CKMP'ye geçebileceği öngörüsüne de zemin hazırlamıştır⁵⁰⁴. Nitekim “öngörülere” paralel olarak, AP'den ihraç edilen Osman Yüksel Serdengeçti “*Türkeş Fobisi ve İftiralar*” başlığında bir yazı kaleme alarak, söylentileri kuvvetlendirmiştir. Serdengeçti, Ap

⁴⁹⁸ Hikmet Bil, “Atatürk ve AP”, Yeni Gazete, 29 Kasım 1966.

⁴⁹⁹ Ahmet Emin Yalman, “*Türk Milletinin Son Büyük Zaferi ve Neticeleri*”, Haber, 19 Aralık 1966.

⁵⁰⁰ S. Seren, “*İki İmtihan, İki Meydan Savaşı*”, Haber, 1 Aralık 1966.

⁵⁰¹ Akis, “*AP-CKMP Sürtüşmesi*”, 5 Kasım 1966.

⁵⁰² Gökhan Evliyaoğlu, “*CKMP Gericilere Kur Yapıyor, Ama.*”, Medeniyet, 14 Ekim 1966; S. Seren, “*CKMP Bir Tereke Peşinde*”, Haber, 10 Aralık 1966.

⁵⁰³ Milli Hareket, “*AP De Ne Kalıyor?*”, 6-15 Ocak 1967.

⁵⁰⁴ Akis, “*AP Büyük Kongresi*”, 3 Aralık 1966; Durum, “*Temizlik Olacak Mı?*”, 8 Aralık 1966.

içerisindeki müfrit kanadın Türkiye ile “iltisaklandırılmasına” ve Türkiye hakkında AP cenahı tarafından yöneltilen ithamlara şu sözlerle cevap vermiştir:

“Adalet Partisi içerisinde bu huzursuzluğu, ayrılığı yaratan Türkiye diyorlarmış... Be hey gafiller: Aklınızı Türkiye’ye takacağınıza, parti taassubunu bırakın da kendi Başbakanınıza, onun ve takımının hareketlerine bakın... Hani AP iktidarını sağcılar sağlamıştır. Şimdi o sağcılar nerede? Avutulan, uyutulan aldatılan insanlar. Bizler, Anadolu halkı Müslüman Türk halkı. Eh biz bunları görüyoruz. AP’sini iktidara getiren zihniyeti, adaletin özünü müdafaa ediyoruz, milleti uyarmaya çalışıyoruz da karşımıza öcü gibi Türkiye’i diyorlar? Türkiye ihtilâlcı imiş. Aksini iddia eden mi var? Bana ne ihtilâlcı ise. Ama şunu da hatırlatmak lazım. Türkiye geçirilen bu ihtilâl tecrübesinden sonra: ‘En kötü hukuk düzeni, en iyi ihtilâlden iyidir’ demiştir. Menderes ve arkadaşlarının asılmamasını alenen ve resmen Cemal Paşa’ya yazdığı mektuplarla ısrarla istemiştir. Ve Albay Türkiye bu işe karışmasaydı o gün iktidar Halkçılara teslim edilecek daha nice başlar sehpalarda sallandırılacaklardı... Yok efendim ezanın Türkçe okunmasını istemiş, Cumhuriyet gazetesi o zaman yazmış. Cumhuriyet neler yazmaz? Hadi istedi diyelim. Eh sizin en muteber vekiliniz, ‘Laiklik anlayışında tamamen Halk Partisi ile birlik ve beraberiz’ deyince bundan hiç gıcık almıyorsunuz da, Cumhuriyet gazetesinin tahrif ederek neşrettiği ezana mı takıldı kulaklarınız?... ‘Türkeş geliyor’ diye çocuk korkutur gibi milleti korkuttunuz. Taraf-tarlarınızı kabinelere aldınız. Milleti iktidarını beynelmilel, kökü dışarıda cemiyetlere, derneklere, localara, bunların etrafında dolaşan menfaatçilere peşkeş çektiniz... Bugün bize Türkiye’yi diyenlerin içyüzünü açıklarsak ağızlarınız açık kalır, sinek kaçır, ölür de başıma bela olursunuz. Türkiye’ci. Sizin en muteber bakanlarınız Türkiye’ci idi. Ankara’da bir kıpırdama olur olmaz, hemen Türkiye’ye koşuyor, bir emir eri gibi: ‘Emrinizdeyim Albayım’ diyorlardı...”⁵⁰⁵

Serdengeçti’nin Türkiye’ye dair AP cenahından süregelen itirazlara yanıt niteliğinde olan bu yazısı, her ne kadar, kendisinin ve AP içerisindeki diğer müfrit olarak addedilenlerin CKMP’ye geçebileceği ihtimalini kuvvetlendirse de, Serdengeçti daha geniş yelpazeyi

⁵⁰⁵ Osman Yüksel Serdengeçti, “Türkeş Fobisi ve İftiralar”, Milli Hareket, 6-15 Ocak 1967.

içerisine alabilecek bir plan üzerinde yoğunlaşmıştır. İhracı üzerine yeni bir parti kuracağını ilan eden Serdengeçti'nin⁵⁰⁶ öncülüğünde yeni plan, “*Milli Hareket Partisi*” adında geniş bir sağ koalisyona hitap edebilecek ve Genel Başkanlığı'nı Ali Fuat Başgil'in, Genel Başkan Yardımcılığı'nı Türkeş'in yapacağı yeni bir siyasî yapılanma teşebbüsü olmuştur⁵⁰⁷. Osman Yüksel Serdengeçti, Osman Turan gibi isimlerin de yer alacağı ve CKMP dışındaki diğer sağ partilerin birleşebileceği bu formül etrafında, Ali Fuat Başgil'in “parti tüzüğü” hazırladığı⁵⁰⁸ ve Türkeş'in de “gerekirse CKMP'yi fesh etmek” suretiyle destekleyeceği iddia edilmiştir⁵⁰⁹.

Söz konusu iktibaslar bu dönemde iddianın ötesine geçemese de, esasında CKMP adına reel koşullar böyle bir ittifakı arzu edilir kılmıştır. Zira AP içerisindeki “mücadeleyi” takip eden ve “muhtemel” kopmalardan istifade etmek isteyen CKMP, bu dönemde ilk önce Sinop Milletvekili Cemil Karahan'ı AP'ye kaptırmış⁵¹⁰, daha sonra Ağrı Milletvekili Abdülbaki Akdoğan ile partiye sonradan iltihak eden Reşat Özarda'yı “parti disiplinine uymadıkları” gerekçeyle ihraç etmek durumunda kalmıştır⁵¹¹. Meclisteki sandalye sayısı bundan ötürü yediye düşen ve bundan ötürü meclisteki grubunu yitiren CKMP adına Serdengeçti tarafından tasavvur edilen ittifak cazip gözükse de 27 Mayıs'tan itibaren çizgisi belirtilen Türkeş'in “liderlik” konusunda “diğerkâm” davranması kolay olmamıştır. Bu hususta her ne kadar, Muzafer Özdağ “CKMP-MP-YTP ve bağımsızlar” arasında birleşmenin söz konusu olabileceğini ve liderin kongrede tayin edileceğini zikretse de⁵¹², “liderlikten” feragat kararının en azından hem Türkeş için hem de Millet Partisi Genel Başkanı olan Osman Bölükbaşı gibi inatçı karakterleriyle maruf isimler için zor olduğu aşîkârdır. Nitekim birleşme taraftarı olan MP milletvekili

⁵⁰⁶ Medeniyet, “Serdengeçti: ‘AP Parsacıların ve Borsacıların Eline Düştü’”, 5 Ocak 1967.

⁵⁰⁷ Akis, “AP: Fesupanallah!”, 7 Ocak 1967; Durum, “Yeni Parti Hazırlıkları”, 19 Ocak 1967.

⁵⁰⁸ Haber, “Milli Hareket Partisi Kuruluyor”, 1 Ocak 1967.

⁵⁰⁹ Haber, “Milli Hareket Partisi İçin Çalışmalar Hızlandı”, 11 Ocak 1967.

⁵¹⁰ Yeni Gazete, “Karahan CKMP'den İstifa Etti”, 29 Ekim 1966; Milli Hareket, “Bir İstifanın Gerisi”, 1 Aralık 1966.

⁵¹¹ Yeni İstanbul, “CKMP 2 M.Vekilini İhraç Etti”, 8 Aralık 1966; Milli Hareket, “CKMP'den İki Milletvekili Yolcu Edildi”, 16 Aralık 1966.

⁵¹² Yeni İstanbul, “Sağ Cephede Yeni Parti”, 22 Şubat 1967.

Sami Binicioğlu partisinden ihraç edilip, CKMP'ye iltihak ederken⁵¹³, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, "MP'nin" bu tavrına rağmen, "küçük partilerin birleşebileceğini" ve kendilerinin "liderlik ısrarına" sahip olmadıklarını belirtme lüzumu hissetmiştir⁵¹⁴. Ayrıca "lider" olarak düşünülen Ali Fuat Başgil'in, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde "aday olamaması" neticesinde aktif siyasetin içinde olmaması da, şerh düşülen noktalardan birisini teşkil etmiş olabilir. Zaten AP'ye yakın bir köşe yazarı da bu hususa temas ederek, Başgil'in yeterli enerjisinin bulunmadığını söylemek suretiyle "muhtemel" bir ittifakın lideri olamayacağını beyan etmiştir⁵¹⁵. Bu beklentiler/tartışmalar esnasında Başgil'in vefat etmesi⁵¹⁶ ise, kendisinin "liderliğine" dair sağ kökenli muhalefet partisi liderlerinin bakış açısının analizini müşkül bırakan bir gelişme olmuştur.

AP kongresi sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde, sağ kökenli partilerin ve milletvekillerinin birleşerek parti kurma tasavvuru etrafında herhangi bir "somut" adım atılmasa da, CHP içerisinde Turhan Feyzioğlu'nun öncülüğünde bir takım milletvekillerinin istifa ederek "Güven Partisi'ni" ihdas etmeleri⁵¹⁷, kamuoyunun gündemine, sağ cenahta bir ittifakın olabileceği spekülasyonlarını getirmiştir. Osman Turan'ın "partinin sola" kaydığını zikrederek, hükümet hakkında "gensoru" açılması için AP grubuna verdiği önerenin reddedilmesi⁵¹⁸ üzerine de mezkûr tartışmalar tekrar "alevlenmiş" ve milliyetçi-muhafazakâr siyaset adamları ve aydınlarını ihtiva eden yeni bir partinin kurulacağı iddiası tekrar basında yer almıştır⁵¹⁹. AP'nin merkez kanadını temsil eden köşe yazarı Cevdet Perin, "hasbelkader" AP içerisinde yer alan müfritlerin parti kuracaklarını iddia ederek muhtemel partinin Güven Partisi'ne benzetmenin yanlış olacağını zira Feyzioğlu'nun aynı kendileri gibi partiyi "merkeze" çekmeye çalıştığını ancak başaramadığını ileri sürmüştür⁵²⁰. Perin

⁵¹³ Yeni Gazete, "Binicioğlu Dün CKMP'ye Katıldı", 30 Mart 1967; Milli Hareket, "Sami Binicioğlu Dün CKMP'ye Girdi", Nisan 1967.

⁵¹⁴ Milliyet, "Yılanlıoğlu Üç Küçük Partinin Birleşmesine Çalışıyor", 2 Mart 1967.

⁵¹⁵ S. Seren, "Bir Eski Hikâye", Haber, 10 Ocak 1967.

⁵¹⁶ Milliyet, "Başgil Vefat Etti", 18 Nisan 1967.

⁵¹⁷ Ahmad, s. 323; Aydın-Taşkın, s. 156.

⁵¹⁸ Haber, "Osman Turan'ın Önergesi Reddedildi", 14 Haziran 1967.

⁵¹⁹ Mehmet Reha, "Yeni Bir Parti", Fedai, 26 Haziran 1967.

⁵²⁰ Cevdet Perin, "Parti Kuracaklarmış!", Haber, 11 Haziran 1967.

ayrıca Osman Turan'ın "cumhuriyet düşmanı" olduğunu ve evinde "padişah portreleri" bulunduğunu belirterek, AP'nin son kongresinde "müfritleri" tam olarak "temizleyemediğini" ve parti içerisindeki "müfrit sağcılarının" memleket adına en az "müfrit" solcular gibi "tehlikeli" olduğunu ifade etmiştir⁵²¹.

Yeni bir parti kurulması "şayiasına" daha önceki örnekte daha "temkinli" yaklaştığı müşahade edilen CKMP'nin bu sefer daha net bir tavır içerisine girdiği gözlemlenmiştir. Nitekim CKMP'ye yakınlığıyla maruf "Milli Hareket" dergisinde, "yeni bir parti" kurulacağı yönündeki haberlerin, daha önce Serdengeçti'nin "yeni bir parti kurulacak" beyanı ile ilişkilendirilerek yapıldığı zikredilmiştir. Haberde buna mukabil hem Serdengeçti'nin hem de AP'den ayrılması muhtemel Osman Turan'ın, *gerçek milliyetçi ve mukaddesatçıların toplandığı, millî doktrine sahip* olan CKMP'de toplanması gerektiği beyan edilmiştir⁵²². Böylece 15 Ekim 1965 seçimlerinden itibaren, AP'ye karşı geniş bir sağ koalisyon kurma teşebbüsü, CKMP adına sona ermiş ve parti "kendi tüzel kimliğinden feragat etmeden", AP'ye karşı muhalefet içerisinde olan sağcılarının temerküz noktası olma hedefine yönelmiştir.

CKMP'nin milliyetçi-muhafazakâr camia içerisinde temerküz noktası olması hedefi ve bu doğrultuda teşebbüsleri beraberinde Türk milliyetçiliğinin "siyallasallaşma" sürecine dair özgül sorunları getirmiştir. Bu minvalde CKMP'nin, Kemal Fedai Coşkun⁵²³ ve dergisi "Fedai" ile yaptıkları "ittifakın" hikâyesi önemli bir emsal niteliğinde olmuştur.

Basının "sol" ve "mason" olmak üzere ikiye ayrıldığı bir dönemde CKMP'nin herhangi bir gazeteye sahip olmadığı düşüncesini dile getiren Coşkun, gazetesinin sayfelerini Türkeş'in emrine vasıta kılacağını ilan ederek söz konusu ittifakı resmen başlatmıştır⁵²⁴. Coşkun ayrıca okuyucularına yönelik olarak; "bugüne

⁵²¹ Cevdet Perin, "Türkiye Zavallı Değildir!", Haber, 16 Haziran 1967.

⁵²² Milli Hareket, "Yeni Bir Parti Mi?", Temmuz 1967.

⁵²³ "Fedai" dergisini çıkaran ve "milliyetçi-muhafazakâr" nitelikli muhtelif dergilerde yazıları yayınlanan Kemal Fedai Coşkun, 1970'li yıllarda MHP ile ilişkisini devam ettirmiş ancak 3 Aralık 1979 tarihinde, "kimliği belirlenemeyen" kişilerce açılan "yaylın ateşi" sonucunda öldürülmüştür. Bkz. Milliyet, "Öldürülen Dergi Sahibi", 4 Aralık 1979.

⁵²⁴ Fedai, "Sayın Alparslan Türkeş- CKMP Genel Başkanı", 17 Temmuz 1967.

kadar” sadece sağın organı olduklarını ancak sağı “zafere” ulaştırarak “kanun yapıcı” konusunda renk vermediklerini belirterek artık “tarafsız” olmadıklarını ve alenen “CKMP’ye müzahir” olduklarını beyan etmiştir⁵²⁵. Coşkunur’in bu hitabına karşılık olarak ise Türkîş gazetede, bir “teşekkür” mesajı yayınlarken⁵²⁶; Coşkunur, kendilerini “politikaya” iten saikin “vatan düşüncesi” olduğunu, 1965 seçimlerine kadar destekledikleri AP’nin “yön değıştirdiğini” ve CKMP’den başka fikirlerini savunabilecek başka bir “mecranın” mevcut olmadığını ifade etmiştir⁵²⁷. Aynı minvalde, gazeteden “Kağan Karakağan” müstearlı bir köşe yazarı da, AP’nin yıllardan beri “siyaset üstü” kalmayı tercih eden “milliyetçi-mukaddesatçıları” istismar ettiğini öne sürerken, bu zümrenin artık “9 Işık” prensibi doğrultusunda CKMP’de birleşmesi lazım geldiğini belirtmiştir⁵²⁸. Gazetede ayrıca “muhafazakâr” camiada şüpheyle yaklaşılan Muzaffer Özdağ⁵²⁹ ile de mülakat yapılarak, Özdağ hakkında “muhafazakâr” camianın endişelerinin giderilmesine teşebbüs edilmiştir. Özdağ mülakatında dinin bir milletin teşekkülünde esas rol oynadığını bu noktada Balkan kavimlerinin ve Karamanlı Ortodoksların Türklükten çıkmasının önemli bir karine olduğunu ileri sürerek, dinin terakkiye mani olamayacağını zira Türklerin 1000 yıllık Anadolu macerasında medeniyet adına “camii, kubbe ve minarelerden” başka bir şeyin bulunamayacağını ifade etmiştir⁵³⁰.

CKMP ile milliyetçi-mukaddesatçı camianın önemli yayın organlarından “Fedai” gazetesinin işbirliği bir buçuk ay kadar süre bilmiştir. Paydaşlığın kısa sürede sona ermesinin iki sebebi mevcut

⁵²⁵ Kemal Fedai Coşkunur, “CKMP ve Bizim Yolumuz”, Fedai, 17 Temmuz 1967.

⁵²⁶ Fedai, “CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkîş’in Fedai Gazetesine Mesajı”, 24 Temmuz 1967.

⁵²⁷ Kemal Fedai Coşkunur, “Fedai Hürdür”, Fedai, 24 Temmuz 1967.

⁵²⁸ Kağan Karakağan, “Milliyetçilere Sesleniş”, Fedai, 24 Temmuz 1967.

⁵²⁹ Daha önce Milli Yol dergisinden yapılan iktibas da belirtildiği üzere, muhafazakâr camia tarafından Muzaffer Özdağ ve Numan Esin “solcu” eğilimli olarak tarif edilmek suretiyle sevilmemiştir. Bu hususta o yıllarda genç bir milliyetçi olan Yücel Hacaloğlu, Özdağ ile bazı hususlarda oldukça “münakaşa” ettiklerini zira Özdağ’ın İsmet Paşa’yı çok seven bir Kemalist olduğunu belirtmektedir. Bkz. 60’lı Yıllardan... s. 436-437.

⁵³⁰ Fedai, “O Emekli Subay, CKMP Genel Sekreter Yardımcısı Muzaffer Özdağ’dır”, 24 Temmuz 1967.

olmuştur. Bunlardan birincisi, muhafazakâr camiadan Fedai gazetesine yönelen eleştirilerin şiddeti olmuştur. Bu minvalde, gazetenin köşe yazarlarından Mustafa Yazgan; “Fedai” hareketinin herhangi bir partiye hizmet etmesinin hata teşkil ettiğini, bu hareketin “yüce ideallerinin” herhangi bir partiyle gerçekleştirilebileceğini düşünmenin “saflık” olduğunu belirterek gazeteden ayrıldığını ilan etmiştir⁵³¹. Bu protestoya cevaben Kemal Fedai Coşkun, “dinsiz Türkçülüğe” cevaz verilemeyeceğini ancak “Müslüman Türkçülüğün” makbul olduğunu ifade ederken, “*Fedai arslanının CKMP kafesine esir olmadığını*” ancak fikirlerine vasıta kılabilirdikleri takdirde CKMP’ye müzaheret edeceklerini belirtmiştir⁵³². Nitekim söz konusu tartışmanın da etkisiyle Coşkun, “muhterem Albayım” diyerek hitap ettiği Türkeş’e bir mektup kaleme alarak, “şayet arkanızda Atsız grubunun gizli tesiri varsa bizi boşuna yormayın” demek suretiyle partiye mensup Türkçü gençlerin eğilimine dikkat çekmiş ve bu gençlerin “ıslah” ya da “tasfiye” edilmemesi durumunda gazetenin, partinin hizmetine sunulmayacağı ultimatoomunu vermiştir⁵³³. İttifakın “sona ermesine” ikinci sebebi teşkil eden bu durum ile birlikte Coşkun istediği taahhütü alamamış olmalı ki, “Fedai” gazetesinin, “*CKMP ile karşılaşmamız en büyük hatamızıdır*”, demek suretiyle kapanışını ilan etmek durumunda kalmıştır⁵³⁴.

Dönem itibarıyla, içerisindeki “müfrit sağcılar” tasfiye eden AP ile “ortanın solu” tartışmaları sonrasında bölünen CHP, siyasî yelpazenin uçlarını belirginleştirmiştir. Söz konusu süreci dışarıdan izleyen araştırmacı akademisyen Wilhelm Fernau, artık Türkiye’de siyasî partilerin ideolojik çehrelere büründüğünü ve bu bağlamda AP’nin İngiliz Muhafazakâr Partisi geleneğini, CHP’nin Batı Avrupa’da mevcut olan “sosyal demokrat” partilerini, TİP’nin “sosyalist” bir partiyi ve CKMP’nin de “nasyonalizm” ile “sosyalizm” arasında bir karma çizgiyi temsil ettiğini ifade etmiştir⁵³⁵. Hadiseleri “içeri-

⁵³¹ Mustafa Yazgan, “*Fedaiye Veda*”, Fedai, 14 Ağustos 1967.

⁵³² Kemal Fedai Coşkun, “*Dinsiz Türkçülük Yok Müslüman Türkçülük Var*”, Fedai, 14 Ağustos 1967.

⁵³³ Kemal Fedai Coşkun, “*Alparslan Türkeş’e Açık Mektup*”, Fedai, 21 Ağustos 1967.

⁵³⁴ Kemal Fedai Coşkun, “*Okuyucularımıza Bir Müddet İçin Veda*”, 4 Eylül 1967.

⁵³⁵ Friedrich Wilhelm Fernau, “*Türkiye’de Partiler ve İdeolojik Farklılaşma*”, Milliyet, 17 Haziran 1966.

den” izleyen ve CKMP’ye “sempatik” bakan “sağcı” Ahmet Kabaklı ise, AP ve CHP’de meydana gelen gelişmelerden sonra İnönü’nün “ben 40 yıldan beri solcuyum” demesinin “müspet” olduğunu ve AP’nin de “liberalizmi baskın bir karma ekonomiyi savunduğunu ileri sürerken, CKMP’nin de demokratik nizama saygı gösterme koşuluyla “millî bir sosyalizmi” temsil etmesi gerektiği fikrini müdafaa etmiştir⁵³⁶. Buna mukabil öngörülerin aksine CKMP, “sosyalist” ya da kendi jargonuyla “toplumcu” yönünü ön plana çıkarmak yerine, metinde de müşahade edildiği üzere, “muhafazakâr” camiaya yönelmiştir. Bu tarihten itibaren de rotanın yönü değişmeyecek ancak “Fedai” örneğinin de gösterdiği üzere, tasavvur edilen terkip kolay gerçekleşmeyecektir.

CKMP’nin Dış Politikasında Kıbrıs ve “İslam Âlemi” Açılımı

Türk Dış politikasının en fazla iştigal alanı olan Kıbrıs, daha önce de belirtildiği üzere CKMP’nin en hassas olduğu konuların başında gelmiştir. Mecliste grubu bulunduğu dönemlerde Kıbrıs konusunda önemli bir muhalefet yürüten Türkes ve arkadaşları, siyasete ısındıkları dönem dâhilinde de Kıbrıs konusunu ihmal etmeyerek gündemlerinden düşürmemişlerdir. Nitekim partiye daha sonrada “iltihak” eden Reşat Özarda partiye katılmasından çok kısa bir süre sonra Kıbrıs konusunda “pasif” davrandığını ileri sürdüğü hükümete gensoru açılmasına yönelik önerge vermiştir. Özarda, Kıbrıs Rum Başpiskopozu Makarios’un Yunan Hükümeti ile dirsek temasında olduğunu buna karşılık olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümet’inin Kıbrıs’a dair herhangi bir “istişarede” bulunmadığını ifade ederken, adanın “fiilen” Yunan hükümeti tarafından “işgal” altında bulunduğunu ve Türkiye’nin “üzerine düşeni” yerine getirmediğini beyan etmiştir. Özarda ayrıca Yunan Hükümeti tarafından teşvik edilen basın vasıtasıyla Türkiye’nin elinde bulunan “İmroz” ve “Bozcaada” hakkında uluslararası propaganda yapıldığını ve Yunanistan’ın bünyesinde mevcut olan Batı Trakya ve Oniki Adalarda yaşayan Türklere yönelik sistematik olarak “baskı”

⁵³⁶ Ahmet Kabaklı, “Solcuysa Solcu”, Tercüman, 4 Ocak 1967.

yapıldığını iddia etmiştir⁵³⁷. CKMP'nin "Kıbrıs" sorununa karşılık "Batı Trakya ve 12 Ada" siyasetinin devam ettirildiğini⁵³⁸ tezahür ettiren bu konuşmanın haricinde Muzaffer Özdağ, "tarih" boyunca Türk-Yunan "ihtilafının" hukuk ya da müzakere yoluyla değil "savaş" yoluyla çizildiğini dile getirmiştir. Özdağ ayrıca, "tekrar" Lozan meselesini gündeme getirerek, "*Anadolu'daki mücadelenin karşılığı bile olmayan*" diyerek tarif ettiği Lozan antlaşmasında İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri arasında "mütekabiliyetin" olduğunu ileri belirtirken, hükümeti "bu durumun yeniden tesisine" davet etmiştir⁵³⁹. Bu hususta CKMP GİK de bir tebliğ yayınlarak, Batı Trakya Türklerine yönelik Yunan hükümetinin "baskı" politikası neticesinde "Lozan'daki dengenin" Türklerin aleyhine bozulduğunu dile getirerek, hükümetten bu hususta çözüm talep etmiştir⁵⁴⁰.

CKMP'nin Kıbrıs politikasında, daha önce irdelenen bölümden farklı olarak, ada Türkleri ile münasebet kurulmaya başlandığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, parti ile organik ilişkileri bulunan "Milli Hareket" dergisinde Rauf Denктаş'ın yazılarına rastlamak mümkün olmuştur. Denктаş yazısında "Kıbrıs meselesinin" sadece adada yaşayan 120 bin Türkün değil bütün Türkiye'yi ilgilendirdiğini zira bu meselenin halledilmesinin akabinde Türkiye'nin önüne "Kürtçülük, Hatay, Ermeni" davalarının getirileceğini ileri sürmüştür. Kıbrıs davasının artık diplomatik yollardan çözülemeyeceğini iddia eden Denктаş, "haklı ve kuvvetli" olanın kazanacağını ifade etmek suretiyle, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını tenkit etmiştir⁵⁴¹.

⁵³⁷ M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:2, B:122, 1.8.1966, s. 782. Reşat Özarda bu gensoru önergesini verdikten sonra Yunanistan'a, Batı Trakya ve 12 Adalarda yaşayan Türklerin durumunu inceleyebilmek adına, gidebilmek için "vize" almaya müracaat etmiş ve başvurusunun kabul edilmemesi halinde "kaçak yollardan" gideceğini ifade etmiştir. Bkz. Yeni İstanbul, "*Reşat Özarda Batı Trakya ve Oniki Ada Türklerinin Durumunu İnceleyecek*", 6 Ağustos 1966.

⁵³⁸ Örnekler için, Türkçe: "*Batı Trakya, Selanik ve Ege adaları yakın milli hedeflerimiz olmalıdır.*", bkz. Milliyet, "*Türkeş, Aybar, Satır Konuştu*", 18 Temmuz 1966; "*Hedefimiz Batı Trakya, Kıbrıs, Oniki Adadır*", Yeni İstanbul, "*Türkeş: Hedef Kıbrıs, B. Trakya, 12 Adadır*", 27 Ağustos 1966, Haber, "*Adalar ve Batı Trakya Hedefimizdir*", 27 Ağustos 1966.

⁵³⁹ Yeni İstanbul, "*Türkiye İhtilâl Havaşından Çıkmadı*", 30 Temmuz 1966.

⁵⁴⁰ Yeni İstanbul, "*CKMP Demirel'i Meskenet Politikası Yapmakla Suçladı*", 21 Eylül 1966.

⁵⁴¹ Rauf Denктаş, "*Kıbrıs Meselesi*", Milli Hareket, Temmuz 1967.

Kıbrıs meselesine dair CKMP'nin hassasiyeti devam ederken, Rauf Denktaş'ın "Kıbrıs Rum Hükümeti" tarafından tutuklanması⁵⁴², CKMP'yi tekrar aktif bir şekilde hükümeti eleştirmeye ve Kıbrıs'ta fiili bir durum yaratma tezini ön plana atmaya sevk etmiştir. Bu bağlamda "Milli Hareket" dergisinde, Londra ve Zürih antlaşmaları, Yunanistan'a bir "atlama taşı" imkânı veren "aldatmaca" olarak betimlenirken, Türk Hariciyesi tarafından "çıkartmaya Amerika mani oluyor" tezinin "palavra" olduğu ileri sürülmüştür. Dergide ayrıca Yunanistan'ın Ada'ya çıkartma yaparken "Amerika'dan izin almadığı" vurgulanarak, Türkiye'nin Ada'da "hak sahibi" olabilmesi adına "fiili müdahale" etmesinin zaruri olduğu belirtilmiştir⁵⁴³. Her ne kadar Rauf Denktaş, Türkiye'nin aracılığı neticesinde kısa bir süre sonra serbest kalsa da⁵⁴⁴, Yunanistan'ın Ada'ya asker çıkartması yapması iki ülke arasındaki ilişkileri alevlendirmiştir⁵⁴⁵. Basında çıkartma fırsatının "*gümüş bir tepsi halinde*" Türkiye'ye sunulduğu ifadeleri kullanılsa da⁵⁴⁶, Türkiye Ada'ya yönelik müdahalede bulunmamıştır. Bundan ötürü mecliste, Türkş tarafından Başbakan'a karşı soruşturma açılması için gensoru önergesi verilmiştir. Gensoru önergesinde Demirel'in "blöflerle" Türkiye'nin "itibarını" kırdığını öne süren Türkş, hükümetin Kıbrıs politikasını "*Türk Devleti için hacalet, dünya efkârı için fîyasko*" olarak tarif ederken; "Kıbrıs'a en müsait zamanda asker çıkarmamanın" ve Genelkurmay'a bu yönde "siyasî talimat" vermemenin kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir⁵⁴⁷. Türkş'in gensoru önergesi, AP ve CHP'nin oyları ile reddedilirken, TİP müspet oy kullanmıştır⁵⁴⁸. Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanması için mecliste yapılan 21 saatlik toplantıda AP içerisindeki müdahale yanlıların baskı yaptığı anlarda, İsmet İnönü'nün "*bu konu millî menfaatleri içermektedir, manasız muhalefet yapılmasın!*"⁵⁴⁹ çıkışı ile birlikte Süleyman Demirel'in elinin oldukça rahatlaması dönem itibarıyla dikkat çekici bir not olarak göze çarpmaktadır.

⁵⁴² Milliyet, "Denktaş, Kıbrıs'ta Tevkif Olundu", 1 Kasım 1967.

⁵⁴³ Milli Hareket, "Rauf Denktaş Tutuklandı", Kasım 1967.

⁵⁴⁴ Milliyet, "Denktaş Sebrete Bırakıldı", 13 Kasım 1967.

⁵⁴⁵ Bab-ı Ali'de Sabah, "Durum Çok Gergin", 30 Kasım 1967.

⁵⁴⁶ Sami Kohen, "Fırsat Bir Gümüş Tepsi İçinde Geldi, Fakat...", Milliyet, 30 Kasım 1967.

⁵⁴⁷ M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:22, D:2, T:3, B:11, 1.12.1967, s. 270.

⁵⁴⁸ Milliyet, "Türkş'in Gensoru Önergesi Reddedildi", 5 Aralık 1967.

⁵⁴⁹ Gencer Özcan, a.g.m, s. 245.

Türkeş'in Kıbrıs meselesi hakkında Demirel'e yönelik gensoru önergesi vermesi basının da gündemini meşgul etmiştir. İslamcı camianın önemli kalemelerinden N. Mustafa Polat, Türkeş'i Kıbrıs meselesini istismar etmekle suçlayarak, AP'nin "millî irade" ile başa gelen bir hükümet olduğunu bundan ötürü cunta hükümeti ile yönetilen Yunanistan ile mukayese edilemeyeceğini ifade ederek eleştirmiştir⁵⁵⁰. Buna mukabil dönemin yayın organlarında, Türkeş'in gensorusundan ziyade TİP'in bu önergeye olumlu oy kullanması daha fazla ilgi çekmiştir. Mevcut çerçevede, Kıbrıs konusunda sadece "aşırı sağ ve aşırı solun" yani CKMP ve TİP'in harp istediği ifade edilirken⁵⁵¹, TİP'in harp vasıtasıyla anarşi ortamını yaratmak istediği ve CKMP'nin bu gensoru ile birlikte "komünistlerin ekmeğine yağ sürdüğü" ileri sürülmüştür⁵⁵². Görüldüğü üzere CKMP, hükümeti Kıbrıs konusunda "köşeye sıkıştırmaya" çalışırken, zımnî olarak da olsa, "TİP" ile ittifak kurma/ TİP ile aynı potada buluşma, ithamına maruz kalmıştır. Bu argümanın daha önce de temas edildiği üzere, "sağın muktedir cenahı" tarafından CKMP'ye "gerekli gördüğü" yerde kullanıldığı⁵⁵³ ve başarılı olduğu zikredilmesi gereken bir husus konumunda olmuştur.

CKMP'nin iç siyasette muhafazakârlaşmaya başladığı bu dönemde dış politikaya dair odak noktasının da genişleyerek, İslam âlemi ve Osmanlı coğrafyasına yöneldiği müşahade edilmiştir. Örneğin Muzaffer Özdağ Elmalı meselesi münasbetiyle yaptığı beyanatta, Türkiye'nin "İslam Âlemi" politikasının "öteden beri"

⁵⁵⁰ N. Mustafa Polat, "Kıbrıs'tan Sonra", Bab-ı Ali'de Sabah, 2 Aralık 1967.

⁵⁵¹ Hikmet Bil, "Aşırı Sağa ve Sola Göre Kıbrıs Meselesi", Yeni Gazete, 30 Kasım 1967.

⁵⁵² Altay Pamir, "Komünistler Niçin Savaş İstiyor", Bab-ı Ali'de Sabah, 5 Aralık 1967.

⁵⁵³ Bu hususta "tekrar" örnek verilecek olursa, AP'ye yakın olan Vecihi Ünal ve CKMP'den istifa eden Kadircan Kafılı'nın tespitleri temas etmeye değer emsaller olacaktır. Vecihi Ünal bir köşe yazısında, "politize" olan gençlikten bahsederken, bu gençlerin "sağ" ya da "sol" uçta bulunan "küçük" partilere temayül gösterdiğini belirtirken, bu gençleri "küçük partilerin kıskacından" kurtarmanın lazım geldiğini belirtmiştir. Bkz. Vecihi Ünal, "Talebe ve Politika", Bab-ı Ali'de Sabah, 1 Eylül 1966. Kadircan Kafılı ise Ünal ile aynı istikamette tespitte bulunarak, milliyetçi gençliğin içerisinde "ümidini bir şahsın ve ekibinin diktatörlüğüne bağlayan", "yöntemleri komünistlere" benzeyen, "küçücük bir partinin Genel Başkanı'na hayranlık besleyen" kişilerin türediğini belirterek CKMP'li gençler ile TİP'li gençler arasında müşabehet kurmuştur. Bkz. Kadircan Kafılı, "İki Türklü Milliyetçi", Tercüman, 26 Şubat 1967.

hatalı olduğu yorumunda bulunurken, Türkiye'nin İslam Dünyası ile rabitalarını sıklaştırması gerektiği kanaatini paylaşmıştır⁵⁵⁴. Alparslan Türkeş de Kral Faysal'ın Türkiye ziyareti sebebiyle yaptığı açıklamada Özdağ'a paralel olarak; “uzun görüşsüz” ve “vizyonsuz” olarak tarif ettiği Türk Dış Politikası'nın hem İslam devletlerini hem de Asya'da ve Afrika'da bulunan diğer devletleri “ihmal” ettiği tespitinde bulunarak, “dini, tarihi ve kültürel” bağların olduğu mezkûr coğrafyada “daha sıkı işbirliklerine” girilmesi gerektiğinin altını çizmiştir⁵⁵⁵. Türkeş bu açıklamalarla mütenasip olarak İsrail ile Arap İttifakı arasında meydana gelen “6 Gün Savaşı” esnasında, Türkiye'nin Araplarla birlikte hareket etmesini gerektiğini çünkü Türkiye'nin Yahudilerle beraber olmasının “herhangi bir sebebi” olamayacağını belirtmiştir⁵⁵⁶.

CKMP'nin dış politikasında vurgulanan bu “revizyonizm” en geniş bir şekilde Alparslan Türkeş'in Milli Hareket dergisinde yayınlanan “Ortadoğu ve Türkiye” makalesinde izah edilmiştir. Türkeş tahliline tarihî perspektiften başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'ni 16 Türk İmparatorluğu'nun devamı ve Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak tanımlarken; Osmanlı İmparatorluğu'nun “*Türk Hakanlığı, İslam Halifeliği ve Roma Kayzerliği*” kurumlarından mürekkep olarak tarif ederek, imparatorluk dâhilindeki anasırın, “hukuk ve imkân” eşitliği içerisinde yaşadığını ifade etmiştir. Türkeş'e göre imparatorluk havzası bilhassa “sanayii inkılabından” sonra endüstrileşmiş devletlerin bu bölge üzerinde iştiha duymasından sonra, kendisini teşkil eden milletlerin “menfaat ve iradesi hilafında” dış tesirlerin ve tazyiklerin sonucunda yıkılmış ve vakıa Lozan Antlaşması ile tasdik edilmiştir. Ortadoğu bölgesine dair Osmanlı referanslı tarihi bağları gündeme getiren Türkeş, bu muhitte “ticarî, askerî ve manevî” rabitaların mevcut olduğunu dile getirmiştir. Bu minvalde “demir, kömür, buğday, petrol” gibi “onsuz olmaz” maddelerin bu bölgede mebzul miktarda olduğunu zikreden Türkeş; Türkiye'nin “demir, çelik” gibi madenlerle bölgenin “ağır sanayiini”, Irak ve Suriye'nin bölgenin “buğday ve pamuğunu”, Irak-Kuveyt-Bahreyn

⁵⁵⁴ Bab-ı Ali'de Sabah, “*Elmalı'nın Seyahati Meselesi Meclise Getirildi*”, 8 Ağustos 1966.

⁵⁵⁵ Milliyet, “*Faysal Bizi İslam Birliği'ne Çağırıyor*”, 1 Eylül 1966; Bab-ı Ali'de Sabah, “*Türkeş: Müslüman Ülkelerle En Samimi Münasebetler Kurulmalıdır*”, 1 Eylül 1966.

⁵⁵⁶ Milliyet, “*Türkeş, 'Arapların Yanında Olmalıyız'*”, 6 Haziran 1967.

ile Suudi Arabistan'ın ise bölgenin “petrolunu” temin ederek iktisadi bir bütünleşme tasavvuru çizmiştir. Türkeş'e göre, Karadeniz-Akdeniz-Kızıldeniz ve Hint Denizi ile çevrili bu saha “stratejik manevralara” müessir bir havzadır dolayısıyla “dünya muvazene ve mücadelesine ikmali olmayan bir ağırlık” teşkil etmektedir. Ayrıca bu bölgenin insanların hepsi Müslümandır; aynı kibleye dua edip, aynı kitabı okur, aynı duayı eder ve 400 sene aynı bayrağın altında yaşamıştır. Bununla birlikte Türkeş, muhtemel bir işbirliğine Türkiye’de “bazı garip düşünceli adamların” laik perspektifle karşı çıkacağını ancak nasıl kapitalist Amerika ile Komünist Rusya II. Dünya Savaşı’nda ittifaktan kaçınmamışsa, Türkiye’nin de “millî menfaatleri” istikametinde hareket etmesinden, “*şu veya bu prensip uğruna*”, imtina etmemesini savunmuştur⁵⁵⁷.

İktibas edilen ifadeler Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığından temas edilen zamana değin bu hususta en “revizyonist” açıklamaları olmuştur. Her ne kadar 27 Mayıs’ı gerçekleştiren nesilin, Türk Dış Politikasında İslam Âlemine yönelik yeni mütalaaları olduğu hem komitecilerin beyanlarında hem de İngiliz belgelerinde zikredilse de⁵⁵⁸, söylemin içeriğinde hem Lozan’a yönelik tespitin⁵⁵⁹ hem de Osmanlı referansına yönelik ifadelerin, yaşanan dönüşümü simgelediği vakıadır. Esasında sadece Türkeş adına değil, Türk Dış Politikasında genel itibarıyla 60’lı yıllarda Arap coğrafyasına yönelik ilgi artmıştır. İngiliz belgeleri de bu duruma dikkat çekerek, Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde Nato’da bulunan müttefiklerinden

⁵⁵⁷ Alparslan Türkeş, “*Ortadoğu ve Türkiye*”, Milli Hareket, Haziran 1967. Türkeş adına çıkan bu makalenin yazarının Dündar Taşer olması muhtemeldir. Zira Ziya Nur Aksun, Taşer’in konferanslarında Ortadoğu bölgesindeki milletlerin 400 senedir aynı bayrak altında toplandığını, 1300 senedir aynı kibleye yöneliklerini zikrederek Ortadoğu’yu bir bütün olarak “telakki” ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca Aksun’un aktarımına göre Taşer; Türkiye’nin sanayileştikten sonra “dış satım” olarak en uygun pazarın Ortadoğu’da bulunduğu düşünerek, Faysal’ın önerdiği İslam Ortak Pazarı’na taraftar olunması gerektiğini müdafaa etmiştir. Bkz. Aksun, s. 110-111.

⁵⁵⁸ Bkz. Erkanlı, s. 17; Aydemir, s. 124; FO 371/180151.

⁵⁵⁹ Nitekim “Milli Hareket” dergisinde, Demirel’in Kerkük ziyareti üzerine yapılan haberde Kerkük Türkmenleri, “*Lozan efsanesinin, daha doğrusu Lozan balonunun Türkiye’den çekip kopardığı ırkdaşlarımız*” ibaresiyle tarif edilmiştir. Bkz. Milli Hareket, “*Demirel Irak’ta*”, Kasım 1967.

“beklediği yardımı” alamaması neticesinde Arap coğrafyasına dikkatlerin çekilmeye başlandığı yorumunda bulunulmuş ve hem siyasilere hem de aydınların dilinde “daha önce fazla telaffuz edilmeyen” “dini ve tarihi yakınlığın” vurgulandığı tespiti yapılmıştır⁵⁶⁰. Burada ilginç olan durum Türkeş’in mezkûr açılımı yapmasından ziyade Türkeş’in bu retoriğinin, partinin “muhafazakârlaşmaya” başlaması ile eşgüdümlü bir şekilde seyir göstermesi olmuştur. Nitekim parti içerisinde yaşanacak gelişmeler de hissedilen “dönüşümün” mevcudiyetine hız kazandıracaktır.

⁵⁶⁰ FO 371/ 185826.

CKMP Olağan Kongresi (24- 25 Kasım 1967)

CKMP içerisinde müşahade edilen değişim ve dönüşüm, 24 Kasım 1967 tarihinde gerçekleşecek olan kongre öncesinde bir takım beklentileri de beraberinde getirmiştir. Bu beklentilerin en önemlileri, Türkeş'in CKMP'ye iltihak etmesinden itibaren süregelen "isim" ve "amblem" değişikliği talepleri üzerinde olmuştur. Nitekim CKMP ile organik ilişkilere sahip olan Milli Hareket dergisinin kongre öncesinde çıkan sayısında, partinin isminin ve ambleminin değişeceği üzerine "söylentilerin" olduğu ve "değişim" tezinde bulunanların; *"Terazi uzun yıllardan beri kullanılmakta, aksiyoner havasını kaybetmiş bulunmaktadır. Hele bazı yerlerde halk bu teraziyi Bölükbaşı'nın amblemi sanarak rey vermekten çekinmektedirler. Partinin yeni ve aksiyoner havasına uygun bir amblemin seçilmesi şarttır"* sözlerini sarf ettikleri ileri sürülmüştür. Dergiye göre amblem ya "Türk'ün sembolü olan" kurt ya da "Türk ve İslam birliğini sembolize eden" üç hilal olacak, partinin ismi ise *"Milliyetçi Parti"* veya *"Milli Hareket Partisi"* olarak değişecektir⁵⁶¹.

Partinin ismi ve ambleminin değişmesi noktasında "nabız yoklaması" olarak da okunabilecek olan bu haberin arka planı, derginin sahibi olan Ahmet Karabacak'ın eserinde izah edilmiştir. Karabacak kongre öncesinde Dünder Taşer'in "uçları birbirine değen, döner şekilde bir üç hilal" tasarlattığını⁵⁶² ancak parti içerisinde arkalarına "Muzaffer Özdağ ve Rifat Baykal'ı" alan başka bir grubun ise

⁵⁶¹ Milli Hareket, "Amblem ve Partinin Adı Meselesi", Kasım 1967.

⁵⁶² Dünder Taşer "üç hilal sembolü" üzerine bir yazı kaleme alarak şu ifadeleri kullanmıştır: *"Varisi bulunduğumuz Osmanlı Devleti üç kıta üzerinde, üç büyük otoriteyi nefsinde toplamış bir devlettir. Bu otoriteler, padişahların ünvanlarında ifade edilmişti: Hakan, Dini liderlik, Kayzer... O asırlardaki bayrak da üç kıtada, üç otoriteyi temsil eden üç hilalle bezenmişti. Üç kıtadaki hâkimiyet vardı ve meri idi. Onun için de hilal, bayrak üzerinde statik bir biçimde yerleşmişti. Bugün Türkiye devletinin bulunduğu topraklar, eski kudretlerinin ortasında ve sıkışmış durumdadır... Onun için mazideki sembolleri, istikbal istikametinde hareketlendirmeliyiz. Üç Hilal, statik yapısı ile mazi idi. Bir merkezde birleşerek hareketlenmiş durumu haldir, hareketin yönü Türk Milliyetçiliğinin yönüdür."* Bkz. Dünder Taşer, "Üç Hilal", Milli Hareket, Ocak 1968.

“bozkurtun” amblem olarak kabul edilmesini savunduğunu ileri sürmüştür. Karabacak’ın aktarımına göre “üç hilal” teklifi daha çok kabul görmüş hatta parti GİK üyesi Süleyman Sürmen kongrenin arifesinde hem partinin isminin “Milli Hareket Partisi” hem de ambleminin “üç hilal” olarak değişmesi üzerine teklif yazısı daktilo etmiş ancak Türkeş’in; “*bu bir geçiş dönemi, erteliyoruz*” sözleri üzerine değişim tehir edilmiştir⁵⁶³.

Kongreye tek aday olarak katılan ve “Başbuğ” tezahüratlarıyla karşılanan Türkeş oldukça uzun bir kongre konuşması yapmak suretiyle partisinin politikasını dinleyicilere izah etmiştir. Konuşmasına “dış politika” analiziyle başlayan Türkeş, Kıbrıs ve Sovyetlerle alâkalı malum görüşlerini aktardıktan sonra Türkiye’nin NATO üyeliğine dair oldukça detaylı sayılabilecek fikirler ileri sürmüştür. Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’nın akabinde, Sovyetler’in “mütevazı politikası” ve “komünizm” tehdidine mukabil “karşılıklı menfaatler” münasebetiyle isabetli bir şekilde NATO’ya üye olduğunu dile getiren Türkeş; “geçmiş” hükümetlerin Türkiye’ye yakışmayan “tavizlerde” bulunduğunu bundan ötürü de Türkiye’nin egemenlik ve bağımsızlığına “riayetkâr” olmayan hususiyetlerin mevcut olduğunu beyan etmiştir⁵⁶⁴. Türkeş’e göre “NATO” ittifakından “azami istifade sağlamayan” Türk dış politikası, “kış uykusu” psikozu ile birlikte bilhassa Müslüman Ortadoğu memleketleri ile Asya- Afrika’nın “yeni uyanan” milletlerine kayıtsız kalmıştır.

Türkeş’in kongre konuşmasında dikkatleri çeken ikinci nokta “komünizm tehdidine” yönelik sarf ettiği cümleler olmuştur. Komünistlerin faaliyetlerine karşı AP’nin “bilgisiz, hareketsiz ve tedbirsiz” diye tarif ettiği politikasını eleştiren Türkeş, CKMP’nin komünizme “amansız bir savaş açtığını” ve özellikle üniversiteler

⁵⁶³ Karabacak, s. 33-34.

⁵⁶⁴ Türkeş’in, “Türkiye’nin egemenlik ve bağımsızlığına “riayetkâr” olmayan hususiyetler” sözünden neyi kast ettiği, Milliyet gazetesinde yayımlanan analiz yazısından anlaşılabilir. Türkeş Türkiye’nin NATO’ya girme pahasında “bütün hava sahalarını” açtığını vurgularken, Türkiye’nin NATO üyeliğini “tam teslimiyet” olarak addederek, ikili anlaşmalar, üsler ve tesislerin kurulması gibi “tavizlerin” verildiğini ileri sürmektedir. Türkeş ayrıca, NATO’nun muhtemel bir üçüncü dünya savaşında Avrupa’yı “kalkan” olarak kullanmak isteyebileceğini bu durumun da NATO’ya olan “güvensizliği” tetikleyebileceği tespitinde bulunmuştur. Bkz. Alparslan Türkeş, “NATO’ya Evet, Ama...”, Milliyet, 6 Nisan 1968.

içerisinde “komünist kışkırtmacılara” karşı “imanlı bir milliyetçi gençlik cephesinin” yükseldiğini ifade etmiştir. Bu meyanda dinleyicilere hitaben, “yabancı memleketlerin şartları altında meydana gelen doktrinleri” yani kapitalizm-liberalizm-komünizm gibi sistemleri reddettiğini ifade eden Türkeş, partinin “üçüncü bir yol” olarak “9 Işık” doktrini etrafında yol haritasını tanzim ettiğini dile getirmiştir⁵⁶⁵.

Tek aday olarak kongreye katılan Alparslan Türkeş, bütün üyelerin oy vermesi suretiyle tekrar Genel Başkan olarak seçilmiştir⁵⁶⁶. Kongre kapanışı münasebetiyle bir konuşma yapacak olan Türkeş konuşma metni için Ahmet Er'den bir metin hazırlamasını rica etmiş ve Er, İslami vurgusu oldukça yoğun bir metin kaleme almıştır⁵⁶⁷. Konuşmada özetle şu ifadeler yer almıştır:

“Ben Türk Milletini; Sokaklarda ıspanak fiyatına satılan demokrasiye, rüşvetle hileyle çiğnenen, çiğnetilen hukuk düzenlerine, ahlaktan mahrum bir hürriyete, tefeciliğe, karaborsaya yer veren ekonomiye çağırıyorum. Türklük şuur ve gururuna, İslam ahlak ve faziletine⁵⁶⁸, yoksullukla savaşa, adaletle yarışa, birliğe kardeşliğe kısacası Hak yolu, hakikat yolu, Allah yoluna çağırıyorum... Türk aydınları, Türk Gençliği buluşma yerimiz Büyük Türkiye'dir. Buluşma noktamız imanlı Türk insanının kalbi ve cevher-i aslisidir. Kitapları okumaya, yalnız kendi söylediklerimizi dinlemeye değil, onun okuduğu kitabı okumaya, onu tanımaya, anlamaya çalışmalıyız...

⁵⁶⁵ Milli Hareket, “Büyük Kongre”, Aralık 1967.

⁵⁶⁶ Milliyet, “Türkeş Tekrar Genel Başkan Oldu”, 26 Kasım 1967.

⁵⁶⁷ Er, s. 213.

⁵⁶⁸ Ülkücü Hareketin mottosu olacak bu ibare, büyük kongre öncesinde CKMP tarafından parti teşkilatlarına gönderilen tamimde de şu cümleler ışığında yer bulmuştur: “Partimiz her gün memleket sathında yayılmakta ve genişlemektedir. Türk Milletinin kurtuluşunu milliyetçilikte gören ve milliyetçiliği İslamiyet imanı ve Türklük şuurı olarak kabul eden partimizin bu gelişmesi beynelmileci, yıkıcı teşekküller tarafından endişe ve üzüntü ile takip olunmaktadır... Bütün partili arkadaşlarımız şunu bilmelidirler ki, Türklük Müslümanlıktan ayrı olamaz, Türk milleti bin yıldan fazla bir zamandan beri İslamiyet ile müşerref olmuştur ve Müslümanlık ile Türklük içiçe birbirini tamamlayan ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan manalardır... Türklük ve İslamiyet ayrılmaz bir bütündür, İslam imanı ve fazileti ile Türklük şuurı, kurtuluş ve her türlü yükselişin kaynağını teşkil etmektedir”. “Büyük Doğu” mecmuasında yayınlanan bu tebliğ için bkz. Çağatay M. Okutan, *Bozkurt'tan Kuran'a Milli Türk Talebe Birliği: 1916-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 144.

Anadolu'nun dağlarında, ovalarında bir Eyüp Peygamber sabrı ile dolaşan, kahırkah, çilekeş, çiftçi, işçi, topyekün Türk çocuklarını bu manevi davamıza davet ediyoruz... Bu ülkede teknik üniversitelerin, fen fakültelerinin laboratuvarlarıyla, yüksek akademilerin koridorları birleştirilmelidir. Türkiye ve Türk Milleti'nin karakteri içeride ve dışarıdan çok iyi kıymetlendirilmelidir. Kore yaylasında kopan bir fırtına kendi sahillerinde söner. Vietnam'da kopan bir fırtına ancak kendi sahillerini yalar... Fakat Anadolu yaylasından kopan bir fırtına bütün dünyayı tesir altına alabilir"⁵⁶⁹.

Öncesinde partinin isminin ve ambleminin değişmesi talepleri münasebetiyle “radikal” değişikliklerin beklendiği kongre her ne kadar bu çağrılara karşılık vermese de CKMP’de yaşanan değişim ve yaşanacak olan dönüşümün son durağı mahiyetinde gerçekleşmiştir. Türkeş’in kapanış konuşmasındaki retorikğin niteliği ve komünizme karşı “politik bir unsur” olarak gençliğin telaffuzu partinin geleceği hakkında fazlasıyla fikir vermiştir. 1967 kongresinden sonucunda yaşanacak gelişmeler de kongrede ortaya çıkan istikametın paralelinde gerçekleşecektir.

⁵⁶⁹ Metin Turhan, *Alparslan Türkeş: 1963-1980*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 19-20; Er, s. 215-216.

CKMP'den MHP'ye Dönüşüm [25 Kasım 1967- 8-9 Şubat 1969]

CKMP ve 1968 Seçimleri (Kısmî Senato ve Yerel Seçimler)

1968 yılında gerçekleşen Kısmî Senato ve Yerel Seçimler öncesinde CKMP içerisinde iki önemli hadise meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi, AP'den ihraç edilen Osman Yüksel Serdengeçti'nin CKMP'ye iltihak etmesi olmuştur⁵⁷⁰. AP dâhilinde vuku bulan mücadeleden sonra ilk önce sağ partilerin birliği teşebbüsünde bulunan Serdengeçti'nin, bu teşebbüs gerçekleşmeyince CKMP'ye katılması tabii olmuştur. Buna mukabil AP içerisinde Serdengeçti ile benzer bir muhalefeti tatbik eden ve bu mücadelenin sonunda partiden ihraç edilen Osman Turan'ın⁵⁷¹, hem CKMP hem de kamuoyunda oluşan beklentilere rağmen CKMP'ye katılmaması⁵⁷² bu durumda zikredilmesi gereken bir husus niteliğinde olmuştur. Bu dönemde CKMP'ye dair ikinci önemli gelişme ise, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde yardımcılığını yapıp, CKMP'ye girme sürecinde en fazla yardımcı olan isimlerden birisi olan Fuat

⁵⁷⁰ Yeni İstanbul, "Osman Yüksel CKMP'ye Geçti", 8 Mayıs 1968.

⁵⁷¹ Milliyet, "Osman Turan Dün AP'den İhraç Edildi", 31 Ekim 1967.

⁵⁷² Nevzat Kösoğlu, Osman Turan meselesi hakkında şu önemli anekdotu aktarmıştır: "Serdengeçti'yi, rahmetli (Alparslan Türkeş-y.n.) Osman Turan'ı partiye girmesi için ikna etmek üzere aşağıya, kulise göndermişler... Ne kadar bekledik bilmiyorum ama sonunda Osman Yüksel tek başına geldi. Suratı ekşimiş bir vaziyette, dedi ki: 'Olmuyor, gelmiyor razı edemedim!'. Odada buz gibi bir hava esti; birdenbire yıkım oldu. Herkes çöktü... Muzaffer Özdağ dedi ki; Biz milliyetçiliği bunlardan öğrendik, bunların yazdıklarına, çizdiklerine baktık, okuduk ve heyecan duyduk. Şimdi biz kavgaya girmişiz, bunlar gelmiyorlar! O da çıktı ve gitti. Parti çöktü, ben de yıkıldım. Türkeş dinliyor. Sonra kalktı. Elini masaya vurdu. 'Direnin arkadaşlar, zafer bizim olacak!' dedi... Dünder ağabeyin ne demek istediğini o zaman anladım. Lider buymuş. Herkesin çöktüğü yerde, düştüğü yerde, 'Devam arkadaşlar' diyebilen adam". Bkz. Osman Çakır, Nevzat Kösoğlu İle Söyleşiler: Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi, 2.B, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 221.

Uluç'un istifası olmuştur⁵⁷³. Bu istifa her ne kadar gerçekleştiği dönemde herhangi bir yankı uyandırmamış olsa da esasında Türkeş ve CKMP/MHP adına için bir yol ayrımının nişanesi olmuştur. CKMP'ye 27 Mayıs sonrası kurulan düzende "radikal reformlar" talep eden bir kliğin başkanı olarak iltihak eden ve partiyi bu kliğin mensupları ile birlikte tanzim etme talepleriyle yola çıkan Türkeş'in 27 Mayıs ile olan iltisakı, bu istifanın sembolik değerinin de tezahür ettirdiği üzere kademe kademe azalmaya başlamıştır.

Parti içerisinde yaşanan söz konusu gelişmelerle birlikte "muhafazakârlaşan" ve daha geniş kesimlere hitap etme amacında olan CKMP'nin aday listeleri partideki değişimle mütenasip olmamıştır çünkü 17 ilde seçimlere katılacak olan partinin aday listesindeki meslek dağılımında "emekli subay" nispeti diğer meslek gruplarına göre daha fazla yer teşkil etmiştir⁵⁷⁴. Buna mukabil partinin seçim propagandasında en mühim mevkiî işgal eden "radyo konuşmaları" "değişimi/dönüşümü" fazlasıyla hissettirecek mahiyette olmuştur.

CKMP adına yapılan radyo konuşmaları içerisinde Ahmet Er ve Osman Yüksel Serdengeçti'nin beyanatları oldukça dikkat çekici olmuştur. Ahmet Er konuşmasında "evliyalara yatağı Anadolu'ya" ve "tüm insanlığa iyiliği emreden, kötülüklerden vazgeçirmeye çalışan ve insanları daima hayıra hakka çağıran ALLAH'ın ordusu" olarak tarif ettiği Türk Milleti'ne hitap ederken, milleti "donuk ve tutucu doktrinlere değil", "Türklük gurur ve şuur, İslam ahlak ve faziletine" çağırmıştır⁵⁷⁵.

⁵⁷³ Bab-ı Ali'de Sabah, "F. Uluç AP'ye Giriyor", 29 Aralık 1967. Türkeş hatıratında, Uluç'un istifasını ve akabinde AP'ye iltihak etmesini şu şekilde yorumlamıştır: "Gazetelerde bir haber: 'Fuat Uluç, AP'ye geçmiş'. Süleyman Demirel'le resimleri çıkıyor. Geçmesi bir yana, orada yaptığı konuşma, beni kalbimden vurdu. Konuşmasında diyor ki: 'Türkiye için artık demokrasi bir kader-i mutlak. Dikta peşinde olan partilerin içinde olamazdım. Demokrasiyi temsil eden AP'de yer almaya karar verdim.' Fuat Uluç'un bu konuşmasına ve hareketine çok kırdım. Çok ağır geldi bana. Kendisiyle eski hukukumuz vardı... Her zaman beraberdik". Bkz..Turgut, s. 398.

⁵⁷⁴ Yeni Gazete, "Türkes, 'Şövenist Değiliz' Dedi", 27 Nisan 1968. Bütün adayların isimleri ve meslek grupları için ayrıca bkz. Öznur, s. 156-158.

⁵⁷⁵ Er, s. 294-298. Ahmet Er 1969 seçimleri öncesinde partisini radyoda tekrar temsil edecek ve kendisinin hazırladığı, "komünizm" ile "kapitalizm" karşısında 16 maddeden müteşekkil olan "Muhamedî Düzeni" kamuoyuna ilan edecektir. Bkz. Er, s.300-304. Bu radyo konuşması oldukça fazla ilgi çekmiş hatta Vatikan'dan bir papaz Türkiye'ye gelerek Ahmet Er ile mülakat yapmıştır. Bkz. Öznur, s.203.

Serdengeçti ise İstanbul'un fethinin sene-i devriyesine tesadüf eden 29 Mayıs günü yapmış olduğu konuşmada, Er'in "tasavvufi" metnine mukabil iktidara yönelik somut eleştirilerde bulunmuştur. Konuşmasında, "sözde muhafazakâr ve milliyetçi" olarak tanımladığı AP'nin elinde fırsat olmasına rağmen Ayasofya'yı "camiye" dönüştürmediğini ifade eden Serdengeçti, Demirel'in seçimlerden önce "dindarlarla, hocalara" iktidara geldikten sonra ise "masonlarla localarla" hareket etmekle itham etmiştir. DP'nin iktidarını barajların kurtaramadığını ileri süren Serdengeçti'ye göre "komünizm tehdidine" karşı yeterli önlemler alamayan AP'nin yerine milletin "sağa bak, hizaya geç" diyebilecek bir partiye ihtiyacı olduğunu ve doğru adresin CKMP olduğunu belirtmiştir. Zira CKMP, "*bir parti olmaktan ziyade bir fikir ve iman ocağıdır. CKMP, oy partisi, suret-i haktan görünen, kuzu postuna bürünen, koyun partisi değildir. Er kişilerin partisidir. Burası, kavi imanların, temiz vicdanların, dik seciyelerin, eğilmez başların, mücahitlerin otağıdır, aslanlar yatağıdır. CKMP Allah'tan başka kimseden korkmayanların partisidir*"⁵⁷⁶.

Serdengeçti'nin "*laik Türkiye radyolarına İslami havayı ilk getiren parti*"⁵⁷⁷ olarak tanımlamasına sebebiyet verecek olan bu iktibaslar, CKMP'nin geçirdiği dönüşümü oldukça açık bir şekilde tezahür ettirmiştir. Buna mukabil seçim sonuçları CKMP adına olumlu bir netice vermemiştir. Kısmî Senato seçimlerinden %2 oy alan CKMP, aynı gün yapılan mahalli seçimlerin sonucunda sadece beş ilçe/beldede belediye başkanlığını kazanırken, il genel meclisi oranında ortalama %1 oranında oy elde edebilmiştir⁵⁷⁸. Seçim sonuçlarını değerlendiren Türkeş, partisinin "bazı yerlerde" %30-%50 oranında

Türkeş ise, "Muhammedi Düzen" ile alakalı kendisine sorulan bir soruya şu şekilde cevap vermiştir: "*Din sosyal bir müessesedir. Her cemiyette önemli yeri olan sosyal bir müessesedir. Binaenaleyh memleketimizin şartlarına göre bunu da, bu sosyal müesseseyi de dikkate almak ve cemiyetimizin kalkınması için bu sosyal müessesenin fonksiyonlarını da iyi tanzim etmek, ayarlamak lazımdır. Bunu halka daha sempatik ve halkın anlayacağı şekilde anlatmak için Ahmet Bey, 'Muhammedi Nizam' diye ifader etmiştir*". Bkz. Nalbantoğlu, s. 41.

⁵⁷⁶ Osman Yüksel Serdengeçti, *Serdengeçti Osman Yüksel'in Radyo Konuşmaları*, Serdengeçti Yayınları, Ankara, 1970, s. 5-10.

⁵⁷⁷ Cemal Kurnaz, *Deli Rüzgâr: Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2012, s. 206.

⁵⁷⁸ Öznur, s. 158-159. Kazanılan belediye başkanlıkları şu yerlerden ibaret olmuştur:

artış gösterdiğini ve bu durumun partisi adına “1969 seçimleri” için “ümit verici” olduğunu zikrederken, vatandaşların seçime katılım oranının “bir hayli az” olduğunu ve bu durumun ciddiyetle ele alınması gereken bir hususiyet olduğunu beyan etmiştir⁵⁷⁹.

1968 seçimlerinin sonuçları, CKMP içerisinde yaşanan gelişmelerin siyasî açıdan oya tahvil edilemediğini göstermiştir. Münvver Ayaşlı'nın “*nedense millette CKMP'ye karşı bir alerji var nedense gidemiyorlar bu sorunu*”⁵⁸⁰ sözleriyle özetlediği şekliyle, parti her ne kadar “muhafazakârlaşan” söylemiyle çerperini genişletmeye çalışsa da, seçmen nezdinde “beklediği” karşılığı bulamamıştır. Bununla birlikte partinin söylemini “muhafazakârlaştırması” parti içerisinde bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu minvalde ilk tepki Türkiye ile 27 Mayıs öncesinden süregelen bir “yol arkadaşlığı” yapan Numan Esin'in istifasıyla gerçekleşmiştir. İstifasına gerekçe olarak partinin “*Atatürkçü çizgiden uzaklaşarak, radikal sağ çizgiye kaymasını*”⁵⁸¹ gösteren Numan Esin'i⁵⁸², partinin Genel Sekreteri olan Mustafa Kaplan, Genel İdare Kurulu Şefik Soyuyüce ve Münir Köseoglu'nun istifaları takip etmiştir⁵⁸³. 14'ler olarak tarif edilen grubun 10 isminin iltihak ettiği CKMP'de bu istifalarla birlikte geride sadece 5 kişi kalmıştır⁵⁸⁴. Bu tarih itibariyle Türkiye'in yanında yalnız

Pazaryeri/Bilecik, Yapraklı/Çankırı, Tercan/Erzincan, Yaylakent/Çankırı, Sızır/Sivas. Bkz. a.g.e, s. 160.

⁵⁷⁹ Durum, “*Türkeş Seçim Sonuçlarını Değerlendirdi*”, 6 Haziran 1968.

⁵⁸⁰ Münvver Ayaşlı, “*Kır'at Önde*”, Bab-ı Ali'de Sabah, 5 Haziran 1968.

⁵⁸¹ Öznur, s. 160.

⁵⁸² Numan Esin CKMP'den ayrılışını şu cümlelerle izah etmiştir: “*Ben isteksiz, gönülsüz, bir yerde arkadaşlarımı kıramadığım ve onlardan kopmamam için partiye katılmıştım. İstifa ettiğim zaman Türkiye'den de, onun yanında kalan arkadaşlarımdan da ortak bir hareket konusunda umudumu kesmiştim. Çünkü CKMP sonuçta, Halk Partisi'nden ve Demokrat Parti'den dışlanmış, düşünce olarak nispeten arkaik, daha çok olumsuz bir tepki yapısındaydı ve bizim sonradan getirdiğimiz güçle bile, benim düşündüğüm anlamda, ilerici bir hareket yaratması mümkün değildi. Arkadaşlarıma da güvenimi kaybetmiştim. Ayrılmak benim için doğru karardı*”. Bkz. Esin, s. 250-251.

⁵⁸³ Öznur, s. 160. Mustafa Kaplan da Esin' paralel bir açıklama yaparak, “*partinin gün geçtikçe sağa doğru itildiği, tutucu ve geriyi araştırmacı bir hüviyete sokulduğunu*” gerekçe göstermek suretiyle istifa etmiştir. Bkz. Milliyet, “*CKMP Genel Sekreteri Partiden İstifa Etti*”, 17 Ekim 1968.

⁵⁸⁴ CKMP'ye Türkiye ile birlikte katılan 10 isimden birisi olan Fazıl Akkoyunlu 1967 yılının Nisan ayında istifa etmek suretiyle, 14'ler grubu içerisinde CKMP'den ilk

Özdağ, Baykal, Taşer ve Er isimleri kalmıştır. Bu isimler içerisinde Taşer ve Er partinin yeni niteliğine katkı yapan kişiler olacakken, Özdağ ve Baykal ayrıştı duracak bundan ötürü onların da, söz konusu zevat gibi istifâ etmesi/tasfiye olması gecikmeyecektir.

istifâ eden isim olmuştur. Bkz. Yeni İstanbul, “F. Akkoyunlu CKMP’den İstifâ Etti”, 7 Nisan 1967.

CKMP ve Gençlik Yapılanmaları

Ülkü Ocakları

Siyasete girdikten sonra beklediği sonuçları alamayan Türkeş, tıpkı Milli Birlik Komitesi döneminde olduğu gibi gençlik yapılanmalarına önem vermiş ve kadrolar yetiştirmek suretiyle hedeflerini gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu meyanda 1969 seçimleri öncesinde beyanat veren Türkeş'in; *"Biz kendi genç kadromuzu geliştirmeden iktidar olmayı istemiyoruz. Bugün mevcut olan kadromuzla düşündüğümüzün memlekette başarılmasını çok güç görüyoruz. Türkiye'nin büyük problemleri var ve bu büyük problemler, büyük reformlar, büyük hamleler istiyor. Bunları yapabilmek için de idealist, reformcu bir kadro lazımdır. 27 Mayıs'ın birçok sahalarda başarısızlığının sebebi de böyle idealist sivil bir kadroya sahip olamayışı idi... Bu bakımdan kendi kadromuzu yetiştirmeden iktidar olmak hususunda acelemiz yoktur"*⁵⁸⁵ sözleri sadece geleceğe yönelik bir yol haritası değil an itibarıyla önemli bir durum tespiti içermiştir. Nitekim daha önce temas edildiği üzere Türkeş'in, hem partinin başına geçer geçmez "Gençlik Kolları'nın" ihdas ettirmesi hem de MTTB gibi oluşumlarla belirli alanlarda işbirliği yapılması gençliğin politik anlamda gücüne verdiği ehemmiyeti arz etmiştir.

60'lı yıllar hem Türkiye'de hem de dünyada gençliğin "polityasyonu" bakımından "mihenk taşı" konumunda olmuştur. Bilhassa sol fikirler, gençlik nezdinde oldukça teveccüh görürken üniversiteler bu "yayılmanın" temerküz noktası olmuştur. Türkiye'de de sol fikirler de üniversitelerde oldukça revaç gördüğü bu dönemde⁵⁸⁶, sağ kesim içerisinde "doktriner" bir konumu temsil eden CKMP ve temsil ettiği "ülkücü hareket" adına bazı teşekküller ihdas edilmiştir. "Ülkü Ocağı" bu bağlamda önemli bir mevkiide olmuştur.

⁵⁸⁵ Nalbantoğlu, s. 45.

⁵⁸⁶ 60'lı yıllarda bu konu ile alakalı yapılmış "ampirik" bir çalışma için bkz. Özer Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

Dönemin CKMP Gençlik Kolları Başkanı Namık Kemal Zeybek, Atsız'ın "Türk Ülküsü" kitabından ve 9 Işık'ın "Ülkücülük" madde-sinden Ülkü kelimesinin, Türk Ocağı'ndan mülhem olarak ise Ocak kelimesinin terkihi suretiyle Ülkü Ocağı isminin kararlaştırıldığını zikretmiştir. Zeybek ayrıca Ülkü Ocağı'nın tüzüğünün Muzaffer Özdağ tarafından yazıldığını ifade ederken, 1966 tarihi itibarıyla Türkeş'e muhalif olan Gökhan Evliyaoğlu'nun "Medeniyet" gazetesinde bu tüzüğü "parasız" olarak yayınladığını ifade etmiştir⁵⁸⁷. İlk defa 1966 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde, üniversite öğrencilerine yönelik okul yönetiminin "klup, pano açma" haklarından kullanılmak suretiyle Atilla Özer'in başkanlığında açılan Ülkü Ocağı'nın⁵⁸⁸ kurulma amacı; "Öğrencilerde milliyetçi, toplumcu, ahlakçı ve ülkücü duygu ve düşüncelerin kökleşmesine yardımcı olmak. Millî birlik ve beraberliğimizi kuvvetlendirecek ve yaşatacak eserlerin yurt çapında dağıtımını için çalışmak. Yükseköğretim gençliği arasında, samimiyet, danışma ve yardımlaşmayı sağlamak. Her türlü zararlı ve bölücü faaliyetlerin karşısında bulunmak" olarak sıralanmıştır⁵⁸⁹.

1966 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nnnde bir üniversite klübü olarak faaliyetine başlayan Ülkü Ocağı, 1968 yılına gelindiğinde Ankara ve İstanbul'da bulunan muhtelif üniversitelerde ve fakültelerde şubeleşmiştir⁵⁹⁰. Ayrıca 1968 yılında Anadolu'da mevcut olan gençler nezdinde daha geniş kapsamlı faaliyetler yürütmek adına, Salih Dilek'in başkanlığında "Genç Ülkücüler Teşkilatı" kurulmuştur. "Bütün milliyetçi Türk gençliğini çatısı altında toplamak amacıyla" kurulan bu derneğin ilk şubeleri Samsun, Erzurum, Sivas, Yozgat, Adana, Elazığ, Trabzon şehirlerinde açılmıştır⁵⁹¹. Derneğin başkanı olan Salih Dilek, "Millî Ülkü" başlığıyla bir bildiri kaleme alarak "millî ülkülerinin"; "büyük, kudretli, her yönden kalkınmış, dar çerçeveleri kırmış, iki yüz milyon nüfuslu, esir kardeşi olmayan, sınırı Altay'dan Tuna'ya kadar uzanan" bir devlet tasavvur ettiğini açıklamıştır. Dilek "millî ülkülerinin" hayal olmadığını zira Yahudilerin

⁵⁸⁷ Doğan, s. 207-208.

⁵⁸⁸ Metin Turhan, *Ülkü Ocakları:1966-1980*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 1.

⁵⁸⁹ Medeniyet, "A.Ü. Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı", 25 Nisan 1966; Turhan, *Ülkü Ocakları*, s. 4.

⁵⁹⁰ a.g.e, s. 1. Bu teşekküllerin kuruluş bildirileri için, bkz. a. g.e, s. 6-20.

⁵⁹¹ a.g.e, s. 124-125.

ölkülerini gerçekleştirmek için “iki bin yıl çalıştığını” zikrederken, Atatürk’ün Samsun’a çıktığı tarihte Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmanın da “hayal olduğunu” ancak “çalışılarak, ölerek ve öldürerek” bu “hayalin” gerçekleştirdiğini savunmuştur⁵⁹². Dilek Türk gençliğine de hitap ederek; “Kenya’da ölen Lumumba için ağır yazılacağına, Türkistan’da ölen Mustafa Çokay için” ağır yazılabileceğini, “Vietnam’da ölenler için sergiler düzenleneceğine, Azerbaycan’da ölenler için sergiler açılması”⁵⁹³ gerektiğini savunmuştur⁵⁹⁴.

Komandolar

60’lı yılların ikinci yarısında tohumu atılan ve 1968 yılına gelindiğinde çeşitli isimler altında kurumsallaşmaya başlayan “Ülkü Ocakları” CKMP’nin gençlik teşekkülü olarak bilhassa üniversitelerde yaygınlaşmaya matuf bir fikrî bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Ülkü Ocakları, 1968 yılının “gençlik politizasyonunda”, “aksiyoner” bir mahiyet kazanmak adına, CKMP yöneticile-

⁵⁹² Bu ifadelerin Türkeş ya da Atsız’ın yazılarından mülhem olması kuvvetle muhtemeldir. Türkeş’in ilk olarak “Orkun” dergisinde “Kazanoğlu” müstariyla yayınlanan, daha sonra ise “Milli Hareket” dergisinde kendi ismiyle neşredilen makalesinde “Türk Birliği” fikrini savunurken, bu fikrin “hayal” olarak addedilemeyeceğini savunmuştur. Zira Türkeş’e göre; “1919 yılında hür ve müstakil bir devlet kurmak için Anadolu’da dünyanın galiplerine karşı savaşa girişmek de çalgınlık ve hayal olarak vasıflandırılmıştı. Fakat inanmış ve kendilerini bir ölküye vermiş olanlar, yurdu kurtarmaya ve müstakil bir Türkiye meydana getirmeye” muvaffak olmuştur. Bkz. Alparslan Türkeş, “Türkçülük ve Türk Birliği”, Milli Hareket, 1 Aralık 1966. Atsız da “Turancılık” fikrinin “hayali” olarak itham edilmesine karşılık olarak, Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışını ve Yahudilerin “artık Arap vatani olmuş topraklarda İsrail devleti kurmasını” emsal olarak göstermiştir. Bkz. Atsız, “Turancılık”, Ötüken, Nisan 1973. Bu makalenin daha önce başka bir yerde yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir ancak maalesef ne zaman yazıldığı tespit edilememiştir.

⁵⁹³ Bu ifadenin de Atsız’dan mülhem olması kuvvetle muhtemeldir nitekim Atsız, Salih Dilek’in tebliği yayınlanmazdan evvel bir yazısında; “Milliyetçilik Zenci Lumumba’ya Viyet-Kong’a destan yazıp da Özbekler’i, Tatarlar’ı, Kazaklar’ı, Kırgızlar’ı, Azeriler’i, Başkurtlar’ı, Türkmenler’i, Tatarlar’ı, Uygurlar’ı, Karakalpaklar’ı, Çuvaşlar’ı, Yakutlar’ı, Karaçaylar’ı, Balkarlar’ı, Kumuklar’ı, Kırımmlar’ı, Kerkükler’i diğer Türkleri esgeçmek değildir. Milliyetçilik, Bolivya dağlarında öldürülen Arjantinli maceracı serseri Guevera için zırlayıp da sıra Kazak kahramanı Osman Batur’a gelince susmak hiç değildir” ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Atsız, “Sağcı Kimdir”, Ötüken, Şubat 1968.

⁵⁹⁴ Turhan, Ülkü Ocakları, s. 130-132.

rinin de teşviğiyle, oldukça tartışılacak bir faaliyet programı içerisine girmişlerdir.

Söz konusu faaliyet, “komando kamplarının” tesis edilmesi olmuştur. AP’nin 1970 yılında İçişleri Bakanlığı’na verdiği talimat üzerine hazırlanan raporda, ilk komando kampının İzmir Gümüldür mevkiinde bulunan bir arazide tatbik edildiği ve kampın Rıfat Baykal’ın idaresi altında 150-200 kişilik bir gruba verildiği belirtilmiştir. Rapora göre, Baykal tarafından yönetilen kampın hemen akabinde ise DüNDAR TAŞER tarafından Ankara-Eskişehir yolu üzerinde mevcut olan bir arazide ve Mustafa Ok⁵⁹⁵ yönetiminde İstanbul Silivri’de kamp faaliyeti yürütülmüştür⁵⁹⁶.

DüNDAR TAŞER’in nezaretinde yürütülen kamp faaliyetleri⁵⁹⁷ basının ilgisini çekince Alparslan Türkeş, bu kamplara dair önemli açıklamalarda bulunmuştur. Komünistlerin “sokak hâkimiyeti” kurmak istediğini dile getiren Türkeş, “onlara anlayacağı dilden karşılık veren çocuklar vardır” diyerek, gençleri mücadeleci olarak yetiştirdiklerini ve kamp programının Eğridir’de bulunan “komando” programına benzediğini ifade etmiştir⁵⁹⁸.

⁵⁹⁵ Komando kamplarını yürüten Mustafa Ok, kitap içerisinde değinilen ve 22 Şubat hareketinin önemli simalarından olan Mustafa Ok ile “isim benzerliğine” sahiptir. Burada sözü edilen ve Komando Mustafa ismiye maruf olan Mustafa Ok, üniversite öğrencisi olarak geldiği İstanbul’da ülkücü gençlik yapılanmalarının oluşumunda görev alan aktivisit bir gençtir. Komando Mustafa için, bkz. Karabacak, s. 56-58.

⁵⁹⁶ Ülkücü Komando Kampları: AP Hükümetinin 1970 Yılında Hazırlattığı MHP Raporu, 4.B, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15-17.

⁵⁹⁷ Dönemin CKMP Gençlik Kolları Başkanı olan Sadi Somuncuoğlu, Ankara-Eskişehir yolu üzerinde kurulan kampın başkanının Atilla Özer olduğunu zikrederken Taşer’i kampa kendilerinin davet ettiğini ve Taşer’in orada sadece gençlerle “sohbet” ettiğini ileri sürmüştür. Somuncuoğlu’na göre ne Taşer’in ne de Türkeş’in bu kamplarla “doğrudan ilgisi” bulunmamıştır. Bkz. Hakan Akpınar, Kurtların Kardeşliği: CKMP’den MHP’ye (1965-2005), Birharf Yayınları, İstanbul, 2005, s. 61-62.

⁵⁹⁸ Yeni İstanbul, “Türkeş: ‘Komandolarım Komünistlere Karşıdır’”, 19 Ağustos 1968; Yeni Gazete, “Türkeş: CKMP’nin Komando Birliği Huzur Getirecek”, 19 Ağustos 1968. İçişleri Bakanlığı’nın hazırlattığı rapora göre kamp faaliyeti şu şekilde sıralanmıştır: 03.30- kalkış ve temizlik/ 03.30-03.45- içtima ve iyi günler/ 03.45-03.50- kamp yemini/ 03.50-04.15- sabah namazı/ 04.15- 05.30- koşu, kültür fizik/ 05.30-06.30- sabah kahvaltısı/ 06.30- 07.15- dinlenme/ 07.15- 08.45- judo, karate ve güreş çalışmaları/ 08.45- 09.45- yürüyüş/ 09.45-10.30- marş çalışmaları/ 10.30- 11.30- günlük aktüalite ve tartışmalar/ 11.30-12.15- öğle namazı/ 12.15-

Komando kampının “mimarı” olarak gösterilen Dünder Taşer ileriki dönemde kaleme aldığı bir yazıda, bu kamplarda yetişen gençleri, “93 Harbi kahramanlarının” torunları olarak tarif ederken bu gençlerin “fıkrî ve bedeni” eğitim almak suretiyle “dedelerinin intikamını” alacak nesiller olacağını beyan etmiştir⁵⁹⁹. Komando kamplarına katılan öğrencilerden Niyazi Adıgüzel “görevlerinin” Türkiye’i izlemek suretiyle Türkiye’yi komünizme, Doğu ve Batı emperyalizmine karşı “korumak” olarak tarif ederken⁶⁰⁰, Yılmaz Yalçiner mücadelelerinin “komünistlere karşı mücadele vermek” olduğunu ifade etmiştir. Yalçiner ayrıca CKMP ile “iltisaklarına” dair bir soruya, Türk milliyetçiliğine hizmet eden her kurumun değerli olduğunu ancak CKMP tarafından yönetilmediklerini ileri sürmek münasebetiyle cevap vermiştir⁶⁰¹.

Her ne kadar CKMP ile iltisakı reddetseler de, CKMP’ye teveccüh gösterdiği “aşikâr” olan ve “komando” olarak nitelendirilen bu gençlik oluşumunun, kamuoyunun dikkatlerini çektiği ilk hadise ise 30 Aralık 1968 tarihinde Ankara Üniversite’sinde gerçekleştirdikleri eylem olmuştur. Eylem esnasında “solcu teşekküllere” dair saldırı düzenleyen komandalara⁶⁰² karşı eylem olarak solcular komandoların lideri olarak lanse edilen Yılmaz Yalçiner’i döverek karşılık vermişlerdir⁶⁰³. Esasında basit bir öğrenci hadisesi olarak

13:00/ öğle yemeği/ 13:00-13:15- dini konularda sohbet/ 13:15- 14:15- ikindi namazı/ 14:15-16:00- judo, karate ve güreş çalışmaları/ 16:00-17:00- serbest dinlenme/ 17:00- 18:00- dini konularda sohbet/ 18:00-19:00- miting dağıtma ve düzenleme usulleri/ 19:00-20:00- akşam namazı ve yemeği/ 20:00-21:00- akşam yürüyüşü/ 21:00-21:20- yatsı namazı/ 21:20- 22:15- içtima, iyi geceler ve yatış. Bkz. *Ülkücü Komando...*, s. 20.

⁵⁹⁹ Taşer’in Devlet gazetesinde 1 Eylül 1969 yılında yazdığı yazısı için, bkz. Kösoğlu, s. 139.

⁶⁰⁰ J.M.Landau, *Türkiye’de Sağ ve Sol*, Çev: Erdinç Baykal, 2.B, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s. 308. Niyazi Adıgüzel ayrıca Genel Başkanlığı’nı Atsız’ın yaptığı Türkçüler Derneği’nin “Genel Yazmanı” olarak görev yapmıştır. Bkz. Ötüken, *“Türkçüler Derneği”*, Ocak 1969.

⁶⁰¹ Milliyet, “Komandoların Lideri Ne Dedi?”, 3 Ocak 1969. Bab-ı Ali’de Sabah, “Ankara’daki Olayların Mesulu Komünistlerdir”, 3 Ocak 1969.

⁶⁰² Medeniyet, “CKMP Komandoları Gece Fen Fakültesi’ni Bastılar”, 31 Aralık 1969; Milli Hareket, “Birinci Komando Harekâtı”, Ocak 1969.

⁶⁰³ Milliyet, “Komandoların Lideri Dün Sınıfta Dövüldü”, 9 Ocak 1969; Medeniyet, “Komando Lideri Yalçiner Dün S.B.F’de Dövüldü”, 8 Ocak 1969; Milli Hareket, “

da değerlendirilebilecek bu hadiseler, 70'li yılların siyasî kutuplaşmasının sinyallerini vermesi bakımından ehemmiyet arz etmiştir. Bu hadiselerin bir diğer önemli neticesi ise siyasilerin bu olaylara verdiği reaksiyonlarla gelişmiştir.

CHP Merkez Yönetim Kurulu bu hadiseler karşısında “faşist komandolar tehlike arz ediyor” şeklinde tepki gösterirken⁶⁰⁴, partinin Genel Sekreteri konumunda olan Bülent Ecevit, “gençliğin bu şekilde örgütlenmesinin” demokratik nizama “aykırı” olduğunu belirtmiştir⁶⁰⁵. AP adına ise Süleyman Demirel bu tartışmaya dâhil olarak, “komünizmle mücadelenin sokakta” gerçekleştiremeyeceğini ifade etmiştir⁶⁰⁶. Buna mukabil CKMP yetkilileri konu ile alâkalı ikircikli cevaplar vermiştir. Mustafa Kemal Erkovan ve Dündar Taşer “komando olarak anılan gençlerin” CKMP'li olabileceklerini ancak bu grup ile partinin herhangi bir organik bağının olmadığını ileri sürerken⁶⁰⁷, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, “*bu ülke komünist uşaklarının değil, Ergenekon arslanlarıdır*”⁶⁰⁸ demek suretiyle “komandolara” sahip çıkan bir açıklama yapmıştır. Komando kampları ile ilişkilendirilen Rıfat Baykal da CHP'den gelen itirazlara dair bir açıklama yaparak, 27 Mayıs öncesinde CHP'nin gençliği kışkırttığını ve “elan” gençlik üzerinde tesirini “kaybettiğinden ötürü” telaşlandığını ileri sürmüştür. Baykal ayrıca, komando tabirinin basın tarafından üretilen bir itham olduğunu ve söz konusu kamplarda sadece “fıkrî ve bedenî” eğitim verildiğini de dile getirmiştir⁶⁰⁹. Alparslan Türkeş

Yılmaz Yalçın Olayı”, Ocak 1969. Yılmaz Yalçın bu hadiseden sonra SBF'de okumayı bırakmak zorunda kalmış ve İstanbul Basın-Yayın Yüksek Okulu'nda eğitimine devam edebilmiştir. Bkz. Karabacak, s. 36.

⁶⁰⁴ Milliyet, “CHP: ‘Faşist Komandolar Tehlike Yaratıyor’”, 3 Ocak 1969.

⁶⁰⁵ Milliyet, “Ecevit: ‘Aşırı Uçlar Dikta Yaratır’”, 15 Ocak 1969.

⁶⁰⁶ Milliyet, “‘Komandolar’ Tartışması Devam Ediyor”, 6 Ocak 1969.

⁶⁰⁷ Milliyet, “Erkovan, CKMP'li Komandolarla İlgili İddiaları Reddedti”, 4 Ocak 1969;

Milliyet, “CKMP Komandoları Demirel Aleyhinde Gösteri Yaptılar”, 5 Ocak 1969.

⁶⁰⁸ Milliyet, “‘Komandolar’ Tartışması Devam Ediyor”, 6 Ocak 1969; Yeni Gazete, “CKMP'ye Göre Bu Ülke Ergenekon Arslanlarıdır”, 6 Ocak 1969; Bab-ı Ali'de Sabah, “Yılanlıoğlu: ‘Bu Vatan Moskof Uşaklarının Değildir’”, 6 Ocak 1969.

⁶⁰⁹ Bab-ı Ali'de Sabah, “Baykal: ‘CHP'nin Gayesi 27 Mayıs'ta Memleketi Kana Boyamaktır’”, 8 Ocak 1969. Baykal'ın CHP'ye dair iddialarının bir benzerini de “komando kamplarına” katılan Niyazi Adıgüzel ortaya atarak, CHP'nin 27 Mayıs öncesinde “nümayişçilik eğitimi” verdiğini ve kendisinin de bizzat bu eğitime katıldığını ileri sürmüştür. Bkz. Bab-ı Ali'de Sabah, “CHP Nümayişçi Yetiştirmiş”, 6 Ocak 1969.

ise Baykal gibi “komando” tabirinin kendi inisiyatiflerinin dışında “türetildiğini” ifade ederken⁶¹⁰, CHP’nin çıkışına dair; “*İnönü eskiden taşıdığı partiye şimdi iltica ediyor*” sözleriyle karşılık vermiştir⁶¹¹. Türkiye ayrıca komando olarak tabir edilen gençlerin “meşru müdafaa” halinde olduğunu beyan ederek şu açıklamalarda bulunmuştur: “*zamanında bize 14’ler dedikleri gibi onlara da bu ismi taktılar, bazı çevreler endişelendi, endişelenmelerinde haklıdır çünkü Marksist gençliğin karşısına milliyetçi gençlik çıkardık, gençleri kahvehanelerden çıkardık ve Marksizm fikrine 9 ışık doktrini ile millî bir fikir çıkardık!.. CKMP artık gençliğin partisidir, diğer partiler de gençlik kolları kursun!!... En güçlü gençliğe sahip parti CKMP’dir*”⁶¹². Partinin en yetkin ismi tarafından ileri sürülen bu sözler esasında bu gençlik teşekkül bağı ile partinin arasındaki bağı tevsik etmiştir. Nitekim Türkiye’nin komandalara dair sahiplenici açıklamaları üzerine savcılık soruşturma başlatmış ve medya organlarında “*siyasî partiler yasasına mugayir*” olarak addedilen bu beyanatlar yüzünden CKMP’nin kapatılabileceği dillendirilmeye başlanmıştır. Bu soruşturma üzerine Türkiye savcılığına gitmezken⁶¹³, partinin kapatılabileceğine dair şayiye yanıt oldukça keskin olmuştur: “*CKMP’yi kapatmak için Nuh tufanı gerek. Kapatsınlar Görelim!*”⁶¹⁴.

Kamuoyunda, “komando kampları” ve bu kamplarda yetişen gençlerin eylemleri “hıyanet teşkilatı”⁶¹⁵, “zorbalık”⁶¹⁶ gibi sıfatlarla resmedilirken, CKMP’nin bu rabıtası, “*siyasî partilerin özel komando birlikleri kurma serbestisi tasavvur bile edilemez*”⁶¹⁷ şeklinde yorumla-

⁶¹⁰ Milliyet, “Türkeş, Komandoların CKMP’nin Komandolarla İlgisini Yalanladı”, 6 Ocak 1969.

⁶¹¹ Bab-ı Ali’de Sabah, “Alparslan Türkiye CHP’ye Şiddetle Çattı”, 13 Ocak 1969.

⁶¹² Tercüman, “Türkeş: ‘Komandalardan Endişe Etmeyin Onlar Masumdurlar’”, 13 Ocak 1969.

⁶¹³ Yeni Gazete, “Savcılık Türkiye’nin İfadesini Alamıyor”, 21 Ocak 1969.

⁶¹⁴ Milliyet, “Türkeş: CKMP’yi Kapatmak İçin Nuh Tufanı Gerek”, 13 Ocak 1969; Tercüman, “Türkeş: ‘Komandalardan Endişe Etmeyin Onlar Masumdurlar’”, 13 Ocak 1969. Türkiye’nin bu sözüne atıf yapan Ahmet Kabaklı, “milliyetçi-demokrat” bir partinin ortaya çıkışından ötürü “kindar ve sömürücü” çevrelerde rahatsızlık uyandığını ve bu çevrelerin mezkûr partiyi çeşitli “tertiplerle” kapatmaya çalıştığını ileri sürerken, Türkiye’nin bu demeci ile birlikte “son noktanın” koyulduğu görüşünü dile getirmiştir. Bkz. Ahmet Kabaklı, “9 Işık”, Tercüman, 15 Ocak 1969.

⁶¹⁵ Yeni Gazete, “Partiler ve Gençlik”, 7 Ocak 1969.

⁶¹⁶ Cumhuriyet, “Zorbalık”, 2 Ocak 1969.

⁶¹⁷ Abdi İpekçi, “Bu Tür Maceralardan Vazgeçmek Gerek”, Milliyet, 2 Ocak 1969.

ra mahal vermiştir. Buna mukabil muhtelif basın teşekküllerinde “komando kamplarına” azımsanamayacak ölçüde desteğin geldiği de müşahade edilmiştir. Bu minvalde “Bab-ı Ali’de Sabah” gazetesi “komünistlere dövüşen” gençlerin haklı olduğunu zikrederken⁶¹⁸, Ahmet Kabaklı, CKMP’li gençleri “memleketin öz evlatları” olarak tanımlamış ve bu gençlerin “iç mihraklara” yönelik Kurtuluş Savaşı’nı yürüteceğini ileri sürmüştür⁶¹⁹. Kabaklı ayrıca CHP’nin tutumuna da, “sanki iktidarda CKMP var demek” suretiyle eleştiri getirerek, benzer komando faaliyetlerinin 1964 yılına kadar CHP tarafından da yürütüldüğünü ancak 1964’den itibaren bu görevi TİP’in devraldığını ve CHP’nin CKMP’li “gençlikten” korktuğunu iddia etmiştir⁶²⁰. Dönemin AP milletvekili olan ve aynı zamanda köşe yazarlığı yapan Abdurrahman Şeref Laç ise 27 Mayıs’tan itibaren solcuların anayasayı arkalarına alarak serpildiğini ifade ederken sağa “gericilik” ithamlarıyla set çekilmeye çalışıldığını bundan ötürü CKMP’li gençler tarafından açılan kampların “*Türk milletinin hasretini çektiği bir kamp*” olarak nitelendirilmesi gerektiğini beyan etmiştir⁶²¹.

Komando kamplarının ihdas edilmesi ve gençlerin temas edilen inisiyak halinde yetiştirilmesi, daha önce de belirtildiği üzere, 70’li yılların siyasî yelpazedeki dışavurumunu da öncelemiştir. Bu noktada CHP’nin, bilhassa Ecevit’in çıkışı manidar durmaktadır. CKMP ise başta Türkeş’in inisiyatifi doğrultusunda enerjisini “idealist” bir gençlik oluşturma rotasına döndürürken öncelikle, kitlesinin yıllardan beri süregelen değişiklik beklentilerine cevap vermekle başlayacaktır.

⁶¹⁸ Bab-ı Ali’de Sabah, “Gençlik Haklıdır”, 3 Ocak 1969.

⁶¹⁹ Ahmet Kabaklı, “Türk’ten Korkuyorlar”, Tercüman, 6 Ocak 1969.

⁶²⁰ Ahmet Kabaklı, “Memleket Düşmanlarına Lanet”, Tercüman, 8 Ocak 1969.

⁶²¹ Abdurrahman Şeref Laç, “Üç Hilalli Kamp”, Bab-ı Ali’de Sabah, 8 Ocak 1969.

CKMP'den MHP'ye Geçiş (8-9 Şubat 1969 Kongresi)

8-9 Şubat 1969 kongresi, siyasî hayata girdikten sonra kademeli olarak “İslamileşen/muhafazakârlaşan” Alparslan Türkeş liderliğindeki CKMP'nin hüviyetini tam olarak vazıh hale getirdiği kongre olarak tarihte yerini alacaktır. Seçimlerde aldığı başarısız oy oranlarına rağmen gençlik nezdinde önemli bir teveccüh bulan ve bu doğrultuda kurumsallaşma yoluna giden parti, Türkeş'in iltihakından itibaren hem kamuoyu hem de tabanı tarafından “beklenilen” isim ve amblem değişikliklerine bu kongrede cevap verecektir.

Kamuoyunda bu kongre öncesinde partinin isminin değiştirileceği yolunda haberler yer alırken, partinin adının “*Emek, Köylü, Milli Uyanış, Milli Hareket Partisi*” ya da “*Milliyetçi Köylü Partisi, Milli Uyanış Partisi*”⁶²² olabileceği üzerine haberler yapılmıştır. Bununla birlikte parti içerisinde bir takım ihtilafların da mevcut olduğu gündeme gelmiştir. Bu hususta ilk önce Muzaffer Özdağ'ın başını çektiği ve içerisinde Rıfat Baykal'ın da bulunduğu bir grubun, partinin ismini “Köylü İşçi Partisi” olarak değiştirmesini teklif ettiği ileri sürülmüş⁶²³ ve Türkeş de hatıratında, Rıfat Baykal'ın partinin ismi olarak TİP'e nazire olarak KİP (Köylü İşçi Partisi) olmasını teklif ettiğini ancak bu teklifi kendisinin kabul etmediğini ifade etmiştir⁶²⁴. Muzaffer Özdağ ile Rıfat Baykal adına kongre öncesinde bir diğer anlaşmazlık konusunun ise partinin amblemine dair olduğu ileri sürülürken, bu grubun amblem olarak “bozkurt” sembolünün getirilmesi hususunda ısrarcı olduğu dile getirilmiştir⁶²⁵. Hatırlanacağı üzere 1967 kongresi öncesinde de Özdağ-Baykal'ın öncülüğünde bir grup amblemin bozkurt olarak değiştirilmesi taraftarı olmuş ancak isim/amblem değişikliği gündemi bizzat Türkeş tarafından tehir edilmiştir.

⁶²² Milliyet, “CKMP'nin Adı Değişebilir”, 13 Ocak 1969; Yeni Gazete, “CKMP Amblemi Hilal İçinde Kurt Başı Olacak”, 6 Şubat 1969.

⁶²³ Akpınar, s. 70.

⁶²⁴ Turgut, s. 399.

⁶²⁵ Öznur, s. 166.

Parti içerisinde bir diğer ihtilafın ise Türkeş ile Mehmet Altınsoy arasında yaşandığı zira Türkeş'in parti içerisindeki “milliyetçi-toplumcu”, Altınsoy'un ise “İslami” grubu temsil ettiğini hatta Türkeş'in kongreyi, gençlerin kongreye gelerek kendisini desteklemesi adına Şubat ayına aldırıldığı iddia edilmiştir⁶²⁶. Bu habere istinaden parti adına Mustafa Kemal Erkovan, Altınsoy'un aday olmasının parti adına “ihtilaf” değil “hayatiyet” göstergesi olacağını zikrederken⁶²⁷, Yılanlıoğlu Altınsoy'un aday olacağını zannetmediğini ifade etmiştir⁶²⁸.

Söz konusu ihtilaf iklimi münasebetiyle, hararetli geçeceği aşkar olan kongre öncesinde hem kongreyi tertip etme sorumluluğunda olan Adana İl Teşkilatı Başkanı Faruk Akkūlah hem de Alparslan Türkeş, partinin isminin “Milli Hareket Partisi” ambleminin ise “üç hilal” olacağını zikretmişlerdir⁶²⁹. Kongre öncesinde “ortamı sakinleştirmek” olarak da okunabilecek bu demeçlerin ışığında başlayan kongrenin açılış konuşmasında Türkeş oldukça dikkat çekici olarak addedilebilecek şu sözleri sarf etmiştir:

“İçimizde Tanrı Dağı'ndan taşıdığımız Ergenekon settini eriten ateş, gönlümüzde, zihnimizde Hira Dağı'ndan doğan güneşin ışığı var. Biz Müslüman Türk'ün öz nizamını, millî nizamı temsil eden hareketiz. İslam imanı ve fazileti, Türklük gurur ve şuuru, Türk harsı ile XXI. Yüzyıl medeniyeti feza, atom, elektronik çağın yeni Müslüman Türk medeniyeti; devamız budur. Bu gaye ile iktidara talibiz... Gençlerimizin sebebiyet verdiği hiçbir kavga olmamıştır. Solcular ve milliyetçilik düşmanları şuurlu milliyetçi gençliğin Dokuz Işık fikirleri etrafında bir çığ gibi büyümesinden ve karşı çıkılamaz bir hızla güçlenmesinden ürkmüşlerdir. Önce fikir mücadelesini denemişler fakat başarı gösteremeyince her zaman adetleri olduğu üzere kavga çıkarmanın yollarını aramışlardır. Gençlerimizin kendileri için değil, yoluna baş koydukları büyük Türk Milleti'nin varlığını korumak için

⁶²⁶ Yeni Gazete, “CKMP'de Ümmetçiler ve Irkçılar Savaşıyor”, 23 Ocak 1969. Hatırlanacağı üzere Altınsoy, CKMP'ye iltihak etme sürecinde Türkeş'i “içeriden” destekleyen “kıdemli” isimlerden birisi olmuştur.

⁶²⁷ Yeni Gazete, “Erkovan, 'CKMP'nin Komandolarla İlgisi Yok'”, 24 Ocak 1969.

⁶²⁸ Yeni Gazete, “CKMP Amblemi Hilal İçinde Kurt Başı Olacak”, 6 Şubat 1969.

⁶²⁹ Akkūlah için, bkz. Milliyet, “500 Komando Yalınayak Yürüyecek”, 6 Şubat 1969; Türkeş için, bkz. Tercüman, “Komünizm Vatandan Sökülüp Atılacaktır”, 8 Şubat 1969.

mukabele etmişlerdir. Komünistlerin bazılarının dövüldüğü, köksüz fikirlerinin daha üstün millî fikirler tarafından baskıya alındığı doğrudur. Fakat kimler dövülmüştür? Türk Milleti'ni köleleştirmek isteyenlerin aletleri olanlar, Türk'ün Allah'ına sövenler, tarihiyle alay edilenler dövülmüştür. Gençlerimizin meşru savunma haklarını kullanmaktan ibaret kalan davranışlarına asla gölge düşürülemez.”⁶³⁰

Türkeş'in açılış konuşmasında bu sözleri sarf etmesinin iki önemli sembolik mahiyeti mevcut olmuştur. Öncelikle “Tanrı Dağı'nı” temsil eden Türkeş ve hareketinin, “kademe kademe” gelişen “İslamileşmesi” sonucunda “Hıra Dağı” ile “sentezi” resmen gerçekleşmiştir⁶³¹. Diğer önemli nokta ise “parti kongresi açılışında” gençlik olaylarına açılan paragraf olmuştur. Siyasete yeni girdiği yıllarda komünizme karşı mücadeleyi “eğitim” ve “sosyal adaleti temin” çerçevesinde değerlendiren Türkeş, burada gençlik üzerinden “komünizme karşı aktif mücadeleye” vurgu yaparak yeni bir kapıyı “ardına kadar” açmıştır.

Kongrede açılış konuşmasını, divan başkanlığı seçimleri takip etmiş ve bu seçimleri partinin ambleminin “bozkurt” olmasını isteyen Orhan Kaleli kazanmış ve⁶³² Orhan Kaleli'nin seçilmesiyle birlikte salonda delegeler ile gençler arasında kavga çıkmıştır⁶³³. Kongrenin ikinci günü ise Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Kamil Turan ve Muzaffer Özdağ tarafından verilen önerge ile partinin ismi “*Milliyetçi Hareket Partisi*”⁶³⁴ olarak değiştirilir-

⁶³⁰ Türkeş'in konuşmasının tam metni için bkz. Milli Hareket, “*Kongre Açılıyor*”, 26 Şubat 1969; Turhan, *Alparslan Türkeş*, s. 23-27; Öznur, s. 168-174.

⁶³¹ Nitekim “Tanrıdağı kadar Türk, Hıra Dağı Kadar Müslümanız” sözünün sahibinin, CKMP'nin İslamileşmesi sürecine katkısı “yadsınamaz” olan Osman Yüksel Serdengeçti olması da bkz. Kurnaz, s. 578, bu bağlamda zikredilmeye değer bir noktayı teşkil etmektedir.

⁶³² Karabacak, s. 74.

⁶³³ Milliyet, “*CKMP'de Kavga Çıktı*”, 9 Şubat 1969; Tercüman, “*Kongrenin 1.Gününde Hadiseler Oldu*”, 9 Şubat 1969.

⁶³⁴ Türkeş'in tasavvurunda “Milli Birlik Partisine” nazire olarak düşünüldüğü tahmin edilen ve uzun yıllar boyunca partinin müstakbel ismi olarak telaffuz edilen “Milli Hareket Partisi” ismi yerine partinin adının Milliyetçi Hareket Partisi olmasının sebebi, siyasi partiler kanununa göre “millî” sıfatı alınabilmesi için Bakanlar Kurulu'ndan izin alınması şartının olmasından mütevellitdir. Bkz. Milli Hareket, “*Milliyetçi Hareket Partisi*”, 26 Şubat 1969.

ken⁶³⁵ amblem değişikliği meselesi kongrenin hararetini tekrar artırmıştır. Önce, kongrenin Divan Başkanı olan Orhan Kaleli amblem değişikliğini oya sunmuş ve bozkurtun kabul edildiğini ilan etmiştir⁶³⁶. Ancak bu karar kongredeki katılımcıların bir kısmı tarafından “emr-i vaki” olarak telakki edilmiş ve Divan Başkanı “adem-i itimat” sonucunda görevinden azledilerek yerine “hilalci” olarak tarif edilen Tevfik Kılıçkaya seçilmiştir⁶³⁷. Gençlik teşekkülü temsilcilerinden Yılmaz Yalçiner’in “büyüklerimiz bize aferin diyeceklerine biraz maddi yardımlarda bulunsunlar” sözleri ve Serdengeçti’nin, “İçimizde din, hilal düşmanları var, üç beş sergerde bize tahakküm kuramaz”⁶³⁸ cümleleriyle iyice alevlenen kongre neticesinde amblem seçimi Genel İdare Kurulu’na bırakmıştır. Parti Genel İdare Kurulu ise, partinin ambleminin “üç hilal”, gençlik kollarının ise “bozkurt” olarak değiştirilmesi tasarrufunda bulunmuştur⁶³⁹.

Ahmet Karabacak’ın; “Bu kongrenin sadece amblem meselesi olmadığı biliyordum. Bu kongre partinin gerçek kimliğini bulma kongresi olacaktı. Yani, hareket Türk’ün gerçek karakteri olan Türk-İslam ülküsüne giden yolun birinci basamağı olacaktı”⁶⁴⁰ sözleriyle mükemmel bir tasvir ettiği üzere CKMP’den MHP’ye geçişin yaşandığı 1969 kongresi esasında bir isim/amblem değişikliğinden ziyade partinin ve “hareketin” hüviyetine dair kırılma noktası olarak değerlendiril-

⁶³⁵ Öznur, s. 175.

⁶³⁶ Karabacak, s. 74.

⁶³⁷ a.g.e, s. 74.

⁶³⁸ Milliyet, “CKMP’nin İsmi Değişiyor”, 10 Şubat 1969; Yeni Gazete, “Ümmetçilerle Komandolar Dövüştü”, 10 Şubat 1969.

⁶³⁹ Öznur, s. 175. Milli Hareket dergisinde seçilen bu iki amblemin “manalarına” dair şu ifadeler yer almıştır: “Bozkurt motifi Türk efsanesinin birçoğunda geçer, en güzel ifadesini de Ergenekon’da bulur...Ergenekon efsanesinin milletimize gösterdiği yol, öğrettiği fikir, her şeyinizi kaybetmeniz bile iffetinizi muhafaza ederek öz kaynaklarınıza dönüp güçlüklerle tahammül gösterebilirsiniz demire gücünüz yetince sıkıntınız sona erecektir... Ergenekon’dan çıkan Türklerin Ön-Asya’ya gelenleri, Ortodoksların karanlık hakimiyet sahasında geceye doğmuş bir hilalin nuru gibi göründüler ve zulmeti dağıtmak gibi büyük bir emalin sembolü olarak bayraklarına bir hilal koydular... Daha sonra Osmanlıları bayrağında hilal üçleştirdi... Osmanlı hükümdarı, İslam manasını, Roma’nın ülkesini, Türk’ün hakimiyetini sahasında toplamıştı.Bugün mazi olan bu devirler yarın için ideallerdir.Zira milletler tarihin eseridir ve onların yarını dünlerin dirilmesidir”. Bkz. Milli Hareket, “Amblemler”, 3 Nisan 1969.

⁶⁴⁰ Karabacak, s. 73.

lebilir. Nitekim kongrede diğer tarafta olan Muzaffer Özdağ da esas meselenin isim/amblem değişikliği olmadığı, kongrede kendisinin, “daha Japonya’dan itibaren hazırlamakta olduğu”, programın Atatürkçü niteliklerine dair tartışmaların esas kırılmayı teşkil ettiğini zikretmiştir⁶⁴¹. Özdağ ile benzer bir tavır takınan Rıfat Baykal ise kongreden hemen sonra Türkeş’e mektup kaleme alarak; “Atatürk’ü sevmediklerini korkudan ancak özel sohbetlerinde söyleyenleri program ve tüzüğümüzde bulunana Atatürkçülük aleyhinde konuşmamaları” yönünde ikaz ettiklerini ancak kongrede bu yönde bir önerge tevdi edildiğini ifade etmiştir. Baykal, bu isimlerin Özdağ ve “genç bozkurtların” “haklı isyanı” sonrasında önergeyi kaldırdıklarını ifade ederken “milliyetçi-toplumcu gençler ile aydınların” söz konusu isimler hakkında işlem yapılarak, partiden “tard edilmesini” talep ettiklerini ifade etmiştir⁶⁴². Ancak tarihi gelişmeler bu talebin yerine getirilmediği gibi Özdağ ve Baykal’ın da kongreden kısa bir süre sonra pasifize olarak partiden ayrılmak durumunda kaldığını göstermiştir.

Türkeş’in “yaver-i hası” olarak nitelendirilen Özdağ’ın ve MBK döneminde Özel Kalem Müdürlüğü’nü yaptığı dönemden itibaren sürekli en yakınında olan Baykal’ın partiden ayrılmaları, Türkeş’in 27 Mayıs dönemine dair kopuşunu tescillemesi açısından oldukça önemlidir. Artık Türkeş’in yanında bu gruptan sadece Dünder Taşer ve Ahmet Er kalmıştır. Ancak bu iki ismin hem MBK döneminde Türkeş’in “çekirdek grubunda yer almaması” hem de sergiledikleri “ideolojik” tutum onları farklı bir mevkide tasnif etmeyi gerektirmektedir.

1969 kongresi ayrıca “Atsız çevresinden gelen” Türkçü ekibin tasfiyesi olarak da yorumlanmıştır⁶⁴³. Kongre esnasında ve sonrasında kendilerini “Atsız” çizgisine yakın hisseden gençlerle, Türk-İslam fikrî dairesinde hareket edenler arasında kavga çıkmış olsa da⁶⁴⁴ bu yargı dönem itibarıyla doğru değildir. Her ne kadar

⁶⁴¹ Öznur, s. 186.

⁶⁴² a.g.e, s. 183.

⁶⁴³ Öznur, s. 181.

⁶⁴⁴ Kavgaın taraflarından birisi olan Yaşar Okuyan, kendilerinin İstanbul grubu olarak 2 otobüsle gittiklerini ancak kongreden dönüş yolunda, 7 otobüsle gelen ve Abdülhaluk Çay’ın öncülüğünü yaptığı Türkçü grup tarafından takip edildiklerini ve izlerini “ancak” İstanbul’da kaybettirebildiklerini ifade etmiştir. Bkz. Yaşar

Türkeş önderliğinde partinin 1966 yılından itibaren “kademe kademe” İslamileşmesi ile birlikte araya “mesafenin” girmesi söz konusu olsa da, kongreden hemen sonra Atsız'ın Genel Başkanlığı'nı yaptığı “Türkçüler Derneği'nin” gecesine “şeref misafiri” olarak katılması⁶⁴⁵ en azından bu kongrenin sonucunda bir “tasfiyenin” gerçekleştiği değerlendirmelerini tekzip etmektedir. Ayrıca, Atsız'ın kongre sonrasında “*MHP'de Allah Tanrı'yı Kovdu*” cümlelerini sarf ettiği iddiası da doğru değildir⁶⁴⁶. Zira Atsız'ın 1934 yılında, medeniyet değişiminin dile yansımaları bağlamında ifade ettiği bu söze⁶⁴⁷, bu kongreden sonra sarf ettiğine yönelik dönemin süreli yayınlarında herhangi bir ifade bulunmadığı gibi, Atsız'ın 1969 kongresine dair herhangi bir değerlendirmesi de olmamıştır.

Okuyan, *O Yıllar: 12 Eylül'den Anılar, Mektuplar ve Belgeler*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2010, s. 26.

⁶⁴⁵ Soner Yalçın, “MHP'nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi”, *Hürriyet*, 23 Şubat 2008.

⁶⁴⁶ Soner Yalçın, “MHP'nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi”, *Hürriyet*, 23 Şubat 2008.

⁶⁴⁷ Atsız, “*Türk Dili*”, *Orhun*, sayı:2, 1934, *Makaleler I*, 2.B, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 328.

CKMP VE İDEOLOJİ

60'lı Yılların Siyasî Yelpazesinde Türkesli CKMP'nin Siyasî Yelpazedeki Konumu

Buraya kadar Türkes ve arkadaşlarının CKMP içerisinde siyasete dahil olmalarından, partinin MHP 'ye dönüşmesine kadar geçen süre zarfında yaşanan siyasî hadiseler tetkik edilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin Türk siyasî/fikrî tarihine dair izdüşümlerini anlayabilmek adına temsil edilen ideolojinin boyutlarının ve bu düzlemde yaşanan dönüşümlerin irdelenmesi gerekmektedir. Bu noktada öncelikle 60'lı yılların siyasî yelpazesine ve bu yelpaze içerisinde CKMP'nin konumuna müracaat etmek lazım gelmektedir.

Daha önceki bölümlerde de izah edildiği üzere, 60'lı yıllar Türk siyasî tarihinde fikrî ayrımların çatallaştığı ve partilerin bulundukları mevziye istinaden sağ/sol ekseninde tasnif edildiği dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu hususun oluşmasında hiç kuşkusuz 61 Anayasası'nın temin ettiği "görelî hürriyet" dolayısıyla TİP'in kuruluşunun gerçekleşmesi ve neticesinde doktrin partisi kavramının Türk siyasî hayatının gündemine girmesi oldukça mühim bir rol oynamıştır. Bununla birlikte sağ kavramının telaffuzunun, bilhassa CHP'nin 1965 seçimleri öncesinde kamuoyuna takdim ettiği "ortanın solu" söylemine paralel olarak arttığını belirtmek lazım gelmektedir. Keza, Süleyman Demirel de, 1965 yılına kadar Türkiye'de mevcut olan fikrî ayrımın "CHP'liler" ve "CHP'li olmayanlar" arasında olduğunu ileri sürerken, CHP'nin "ortanın solu" politikası ile birlikte kendilerinin de "sağda" olduklarını ilan ettiğini beyan etmiştir⁶⁴⁸. Nitekim Osman Turan'ın 1965 seçimlerinden önce sarf etmiş olduğu, "CHP solu desteklemekten vazgeçtiği takdirde, Türkiye'de

⁶⁴⁸ Yüksel Taşkın, "Türkiye'de Sağcılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, Cilt-9: *Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Tanıl Bora- Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 463.

sağ sol mücadelesi olmayacaktır”⁶⁴⁹ sözleri CHP'ye dair öznel vurgular taşısa da bu kavramların politik hayatın gündemine girişine dair tespiti destekler mahiyette olmuştur. Yine bu dönemde AP içerisinde yer alan Ferruh Bozbeyli de Turan ile paralel olarak Türkiye'de bu döneme kadar sağ siyasetin hâkim olduğunu ancak kimsenin sağ kavramını kullanmadığını, bu mevhumun sol lafzı ile beraber ortaya çıktığı görüşünü savunmuştur⁶⁵⁰. Nihayetinde 1965 Seçimleri hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda “Türkiye'nin ilk ideolojik seçimleri” olarak tavsif edilmiş⁶⁵¹, seçimlere giren partiler daha önce de belirtildiği veçhiyle “yelpazede TİP en solda, CHP ortanın biraz solunda, AP sağ da, CKMP en sağda yer alacak”⁶⁵² tespitiyle tanımlanmıştır. Bu tanımda da görüleceği üzere AP merkez sağda, CHP merkez solda konumlandırılırken, CKMP ve TİP, 60'lı yıllar boyunca “müfrit” ya da “aşırı” sıfatıyla tarif edilmiştir.

60'lı yıllar boyunca dönemin erkânını temsil eden isimler, 61 Anayasa'sının müfrit akımlara müsaade etmediği noktasında tespitler yapmak durumunda kalmıştır. Bu öncüle örnek olarak Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde; “*Bu anayasa sağa ve sola saptırılmayacak kadar kesindir... müfrit hareketlere asla müsaade yoktur*”⁶⁵³

⁶⁴⁹ Abadan Unat, s. 140.

⁶⁵⁰ Tanıl Bora, “*Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi*”, *Türk Sağı*, s. 18. Türk sağı üzerine çalışmalar yapan Yüksel Taşkın da, Türk sağına dair en kestirme tanımın, “ancak solun olduğu yerde sağdan bahsedilebilir” yargısından çıkarılabileceğini belirtmiştir. Bkz. Yüksel Taşkın, “*Türk Sağı ve Aydınlar: Bir Aşk ve Nefret İlişkisi*”, *Türk Sağı*, s. 408. Döneme dair İngiliz arşivinde mevcut olan belgelerde benzer tespitleri bulmak mümkündür. Türkiye'deki siyasal yapıya dair analizin yer aldığı bir belgede, Türkiye'de gerçek bir “sağ kanattan” bahsetmenin mümkün olmadığını ve sadece “Sovyet emperyalizminden” korkan bir kesimin olduğu ifade edilirken bundan ötürü Türkiye'de “sağdan” değil “anti-soldan” bahsedilebileceği ileri sürülmüştür. Bkz. FO 371/185825. Ayrıca 27 Mayıs döneminin önemli isimlerinden birisi olan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel de aktarılan yorumlara paralel bir şekilde, Türkiye'de “aşırı sağ” denilen olgunun “komünizme mesafe” ölçüsünden ibaret olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. FO371/163833.

⁶⁵¹ Abadan Unat, s. 148.

⁶⁵² Akis, “*CKMP: Kağmıya Motor*”, 26 Haziran 1965.

⁶⁵³ Tercüman, 28 Mayıs 1966. 1961 Anayasası tartışmaları sırasında Ferda Güley'in Recep Peker'den iktibas ettiği şu ifadeler ve devamında kendi yaptığı tanımlama, Sunay'ın açıklamasının alt metnini vermesi açısından ilgi çekicidir: “*Rahmetli Recep Peker'in İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, gençlerin ısrarı üzerine yaptığı bir tarifi burada meal olarak arz edeceğim: 'Komünizm; inkâr ile, faşizm ifrat ile milliyetçiliğin*

sözleri, dönemin “müesses nizamını” temsil edenler tarafından aşırı akımlar endişesinin tezahürü olarak dikkat çekicidir. Bu meyanda İsmet İnönü “aşırı sağ/sol” temalı bir ankete verdiği cevapta, iki akımın da “tabiatları” itibariyle “birbirinden farkı” olmadığını dile getirirken, aşırı akımların hedefinin Türkiye’de otoriter bir sistem kurmak olduğunu ifade etmiştir⁶⁵⁴. Aynı soruya muhatap olan Süleyman Demirel ise, “*Türk milletinin ve onun müesseselerinin davranışı aşırı sol cereyanlar karşısında ne ise aşırı sağ cereyanlar karşısında da öyle olacaktır*”⁶⁵⁵ demek suretiyle bu konu hakkındaki tutumunu belirtmiştir. 60’lı yılların siyasî tarihin de, bilhassa “müfrit sağ” karşısında, AP ile CHP’nin benzer reaksiyon içerisine girdiği çalışmanın diğer bölümlerinde de müşahade edilmiştir. Bu minvalde, Bülent Ecevit’in AP Kongresi öncesinde “*CHP’nin yaptığı gibi AP de, ortanın sağında olduğunu bildirerek sağ uçtan gelebilecek tehlikelere bir duvar çekerse... demokrasimiz sürekli yaşama imkanına kavuşacaktır*”⁶⁵⁶ cümleleri ya da İsmet İnönü’nün AP’ye yönelik “*siz sağı aşırılardan koruyun, biz de solu koruyalım; o zaman memlekette korkuya yer kalmaz*”⁶⁵⁷ hatırdan uzak tutulmaması gereken bir noktayı teşkil etmektedir.

60’lı yıllar boyunca fikrî yelpazedeki akımları temsil eden “kanaat önderlerinin” bu konu hakkındaki düşüncelerini irdelemeye geçmeden evvel, kitabın muhtevası bakımından, “merkez sağ” ve “müfrit sağ” kavramlarının Türkiye’de nasıl konumlandırıldığı hususunun irdelenmesi lazım gelmektedir. Türkiye’de “merkez sağ” kavramı estetik bir ifadeyle; “*tanıdık, bildik bir kültür ikliminde maddi değişimden istifade etme*” tasavvurunun dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan ötürü “Türkçülük”, “İslamcılık” gibi akımlar “merkez sağ” tarafından “müfrit” olarak addedilirken, bu akımların

soysuzlaşmasıdır’. Bu tariftten çok anlaşılacağı üzere Atatürkçü milli yetçilik bu derece nazik bir noktadadır. Kıl kadar sağında ırkçılık, solunda komünistlik vardır”. Bkz. Toplu, s. 337. “Müfrit” siyaset tartışmalarının alevlendiği 1967 yılında İsmet İnönü’nün şu sözleri ise Güley’in tespitiini anımsatır niteliktedir: “*Sağımızdakiler irtica, solumuzdakiler ifrat yolundadır!*”. Bkz. Medeniyet, 10 Eylül 1967.

⁶⁵⁴ Durum, “İnönü ve Aşırı Cereyanlar”, 11 Şubat 1965.

⁶⁵⁵ Durum, “Demirel ve Aşırı Cereyanlar”, 11 Şubat 1965.

⁶⁵⁶ Ahmad, Demokrasi Sürecinde..., s. 287.

⁶⁵⁷ a.g.e, s. 318.

temsil", merkez sağ tarafından engellenmeye çalışılmıştır⁶⁵⁸. DP döneminde Millet Partisi'nin kapatılması ya da Türk Milliyetçileri Derneği'nin kapatılması gibi hadiseler bu bağlamda değerlendirilirken⁶⁵⁹, AP'nin 60'lı yıllar dâhilinde yaşadığı iç tartışmalar ve parti otoritesi tarafından müteaddit defa gerçekleştirilen "oto-limitasyonlar" bu tespiti haklı çıkarmaktadır. Buna mukabil "oto-limitasyonların" da tezahür ettirdiği üzere, "aşırı sağ" akımlar ise kendi doktrinlerini DP döneminden itibaren "kendi doktrinlerini" merkez sağa kabul ettirmeye çalışırken, "merkez sağ", kendi politik ve ideolojik özerkliğini muhafaza etmeye çalışmıştır⁶⁶⁰. Ayrıca "merkez sağın", "9 Işık" örneğinde görülen "ne kapitalizm ne de sosyalizm" gibi "üçüncü yolcu" söylemlere itibar etmediğini⁶⁶¹ onun yerine mütehakkim siyasî ve iktisadi sistemle entegre olduğunu eklemek gerekmektedir⁶⁶². Bütün bu koşulların mevcudiyeti de tabatıyla, 60'lı yıllar içerisinde müstakil bir milliyetçi ve İslamcı partinin kuruluşunu beraberinde getirmiştir.

60'lı yılların siyasî ortamı, Türkiye'de politik yelpazenin bilirlaşmasına zemin hazırlarken, Türkiye'de idarî erkân ile birlikte merkez kanadı temsil eden kanaat önderleri de doktriner sağ ve sol akımlara dair aşırılık isnadında bulunarak, "merkez siyaseti"

⁶⁵⁸ Yüksel Taşkın, "Türkiye'de Sağcılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt-9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Tanıl Bora- Murat Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 458.

⁶⁵⁹ a.g.m, s. 458, Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, s. 461. Burada retrospektif olarak kendisine "merkez sağ" kimliği izafe edildiği için DP döneminin bu iki uygulaması örnek verilmiştir. Bununla birlikte "aşırı" akımlara dair "merkezin" tutumunu göstermesi açısından İnönü döneminde tatbik edilen 1944 Türkçülük hadisesi ve DTCF tasfiyesi gibi uygulamalar, müesses nizamın "aşırılık" algısına yönelik refleksini göstermesi açısından nişane konumundadırlar. Bu eksende bir tespit için bkz. Tanel Demirel, "1946-1980 Döneminde 'Sol' ve 'Sağ'", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt-9*, s. 416. Ayrıca Celal Bayar'ın 70'li yıllar yaptığı "geriye dönük değerlendirmelerde", DP'nin bu uygulamalarına yönelik "apolejetik" bir tutum içerisinde olduğu ve bu yüzden toplumda "anti-komünist" duyarlılığın "erken" kökleşmesinin geciktiğini düşündüğü, bu bağlamda eklenmesi gereken bir keyfiyettir. Bkz. Taşkın, *Milliyetçi-Muhafazakâr Entelijensiya*, s. 118.

⁶⁶⁰ Taşkın, "Türkiye'de Sağcılık", s. 459.

⁶⁶¹ 70'li yıllarda Milli Görüş tarafından takdim edilecek "Adil Düzen" programı da bu çerçevede değerlendirilebilir.

⁶⁶² a.g.m, s. 471.

uyarma ihtiyacını hissetmişlerdir. Bu minvalde çalışmanın içerisinde sıklıkla müracaat edilen Metin Toker, 1961 seçimleri sonrası oluşan CHP-AP koalisyonundan hemen sonra kaleme aldığı bir yazıda, 27 Mayıs'tan sonra Türk aydını ve toplumunda “sağda ve solda” kümeleniş temayülünün başladığını ifade ederken, ihtilâl sonrasında “sağcılarının ve solcularının aşırı fikriyatçıların” mevcudiyet gösterdiğini ileri sürmüştür. Bu durumu ciddi bir tehlike olarak arz eden Toker'e göre, “iki cereyanın merkeze yakın kanatlarındaki fikirlerden” Türk toplumu istifade etmeli ve neticesinde “merkeze yakın” olan “muhafazakâr sağ” ve “liberal sol” müesseseler toplumu yönlendirmelidir⁶⁶³. Toker'in yazısından CHP-AP(kendi içerisindeki müfrit sağı temizlemiş bir AP) merkezli, “iki partili” bir sistemi arzu ettiği rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Keza Metin Toker daha sonraki yıllardaki köşe yazılarında “aşırı sağ ve sol tehditten” bahsederken, bu iki akımın da ortak noktasının “demokratik olmayan yollardan iktidara gelme tasavvuru” olduğunu ileri sürmüştüğü⁶⁶⁴ ve “*Ne AP aşırı sağın şeriatçılığını ne de CHP aşırı solun darbe yoluyla iktidara gelme perspektifini hasıraltı etmeli*”⁶⁶⁵ demek suretiyle “merkez” siyasete uyarıda bulunmuştur.

Esasında Metin Toker'den iktibas edilen bu tespitlerin, 27 Mayıs sonrası kurulan düzen içerisinde CHP'nin tasavvur ettiği siyasî düzenin izdüşümü olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu konuyu ele alan Aziz Nesin, CHP'nin “iki partili” bir sistemi tasavvur ettiğini ileri sürerken, CHP'nin, diğer partinin “kendisinin sağında” olmasını tercih ettiğini ve “ortanın solu” politikasının bu zihniyetin bir tezahürü olduğunu ifade etmiştir⁶⁶⁶. Nesin'e göre bundan ötürü CHP AP'den, kendi içerisindeki aşırı unsurları tasfiye edip, “*ortanın azıcık sağında kalan bir parti*” olmasını talep etmektedir. Zira bu sayede iktidar, “iki parti arasında paylaşılabılır” olabilecektir⁶⁶⁷. Ar.cak, her ne kadar Nesin'in tespitleri bağlam dairesinde haklılık payı içerse de, bu tasavvuru CHP'ye ve

⁶⁶³ Metin Toker, “İki Ucun Ortasında Memleket Var”, Akis, 15 Ocak 1962.

⁶⁶⁴ Metin Toker, “Cumhuriyet, İkili Tehdit Altında”, Akis, 22 Ocak 1965.

⁶⁶⁵ Metin Toker, “Aşırı Sol Cephe Türkiye İçin Neyi Nasıl Hazırlıyor”, Durum, 8 Şubat 1968.

⁶⁶⁶ Aziz Nesin, “Tahtaravalli-I”, Yeni Tanin, 27 Kasım 1964.

⁶⁶⁷ Aziz Nesin, “Tahtaravalli- II”, Yeni Tanin, 28 Kasım 1964.

ona yakın kaleme inhisar etmek doğru olmayacaktır. Mesela, daha önce iktibas edildiği üzere, 1966 yılında meydana gelen AP Kongresi sonrasında Ahmet Emin Yalman da hem AP'nin hem de CHP'nin "müfrit cereyanlara" dair sorumlu olduğunu ileri sürererken; "orta yola" gelen AP'nin CHP ile işbirliği yapmasında herhangi "sakınca- nın" bulunmadığını ifade etmiştir⁶⁶⁸. Yalman, 1968 yılında kaleme aldığı başka bir köşe yazısında müfrit cereyanların "aynı hizmete" matuf olduğunu beyan ederek, merkezi temsil eden iki yapının da, "sağ ve sol taşkınlığa" karşı "millî bir tesanüt" içerisinde olması gerektiğini savunmuştur⁶⁶⁹.

AP kanadında ise 60'lı yıllar içerisinde meydana gelen ve önceki bölümlerde temas edilen iç çekişmeler nazara alındığında, yukarı- dakine benzer bir temayülün mevcut olduğu fikri makul görünmek- tedir. Dolayısıyla, Türkiye'de "merkez" konumunda mevcut iki siyasî partili düzen "tasavvuruna" dair AP'ye kanaat önderlerinden de, CHP'li kalemlerin yorumlarına paralel fikirlere rastlamak mümkün- dür. Bu minvalde kitap dâhilinde fikirlerine sıklıkça müracaat edilen ve AP içerisinde aktif siyaset yapan Perin kardeşler, söz konusu tasavvurun öncülüğünü yapmıştır. Cevdet Perin, AP ile CHP'nin "laik anlayış birliği" içerisinde beraber hareket ettiği müddetçe, Türkiye'de Atatürk devrimlerinin geleceğinde endişe duyulamayaca- ğını dile getirirken⁶⁷⁰, AP içerisinde milliyetçilik kisvesine bürünen müfritlerin olduğunu ve bunlarla mücadele etmenin lüzumundan bahsetmiştir⁶⁷¹. Mithat Perin ise siyasî partilerin, "aşırı sol" müca- delede olduğu gibi "aşırı sağ" ile mücadelede de "işbirliği yapmaya çağırırken"⁶⁷², İsmet İnönü'yü, II. Dünya Savaşı yıllarında "bu iki unsurla olan mücadelesine" ithafen alkışlamıştır⁶⁷³.

Hiç kuşkusuz AP kanadında, partinin merkezde kalması yönün- de önemli sayılabilecek yönde referanslar olduğu gibi AP'ye yakın muhtelif kanaat önderleri arasında bu durumu tenkit edenlerin

⁶⁶⁸ Ahmet Emin Yalman, "*Türk Milletinin Son Büyük Zaferi ve Neticeleri*", Haber, 19 Aralık 1966.

⁶⁶⁹ Ahmet Emin Yalman, "*Ortak İki Fesad Ocağı*", Durum, 25 Ocak 1968.

⁶⁷⁰ Cevdet Perin, "*Elmalı Olayı ve TİP'in Tutumu*", Durum, 15 Aralık 1966.

⁶⁷¹ Cevdet Perin, "*AP'nin Yakasını Bırakınız*", Durum, 12 Ağustos 1967.

⁶⁷² Mithat Perin, "*Aşırı Cereyanlara Karşı Güçbirliği Elzemdir*", Durum, 2 Kasım 1967.

⁶⁷³ Mithat Perin, "*Aşırı Cereyanların Sinsi Niyetleri*", Durum, 12 Ekim 1967.

mevcudiyeti hiç azımsanmayacak seviyede olmuştur. AP içerisinde yaşanan siyasî tartışmalar kısmında defalarca iktibas yapılan “Yeni İstiklal”, “Yeni İstanbul”, “Bab-ı Ali’de Sabah”, “Tercüman” gibi yayın organlarında müşahede edildiği üzere AP’nin politikalarına ve partiden aşırı olarak tasvir edilen isimlerin tasfiyesine yönelik önemli itirazlar gelmiştir. Bu itirazlar temelinde iki güçlü argümanla beraber yükselmiştir. Bunlardan birincisi, dönemin “sağ” cenahının sembol isimlerinden Necip Fazıl tarafından örneği verilebilecek olan, DP referansına mütedair olmuştur. Necip Fazıl AP yöneticilerini, partiyi merkezde tutmalarına dair eleştirirken, AP’nin muhakak “mukaddesatçı ve milliyetçi” tavır takınmasını ve “ideologlara” itibar etmesini salık vererek; “*yıkılan DP’nin barajlarının*” kendisini kurtaramadığını söylemek suretiyle uyarmıştır⁶⁷⁴. DP’nin “Türk Milliyetçileri Derneği”, “Millet Partisi” gibi müesseseleri kapatmasını hatırlatan bu ikazda, AP’ye “maddi kalkınmanın” gerekli ama yeterli olmadığı, “sonu kötü” biten bir örnek vesilesiyle bildirilmiştir. AP’nin merkez politikasına dair ikinci önemli itiraz, “sağın vahdeti” meselesi üzerinden yöneltilmiştir. Bu konuda önemli bir misal olarak Türk sağının bir diğer önemli ismi Sezai Karakoç, dünyanın “doktrinler çağını” yaşadığını ve Türkiye’de sağ ile solun teşekkül ettiğini ifade ederken, solun “optimum” düzeye geldiğini çünkü “homojenlik” arz ettiğini ileri sürmüştür. Karakoç’a göre buna mukabil, Türkiye’de “sağ” oldukça “bölünmüş” durumdadır bundan ötürü en güçlü fraksiyonun etrafına sağın birleşmesi lazım gelmektedir⁶⁷⁵. Kuşkusuz, Karakoç burada niceliksel olarak daha zayıf görünen sağ eğilimli partiler/cemiyetlerin AP’de temerküz etmesini önerse de, bu sözlerde AP’ye yönelik diğer sağ eğilimleri “kucaklaması” gerektiğine dair imaların olduğu müşahade edilmektedir.

AP’ye yakın yazarlardan, AP’nin sağı kucaklaması beklenirken, bilhassa Türkçü kesimden, “sağın vahdeti” fikrine dair eleştiriler de yükselmiştir. Bu minvalde Nejdet Sançar, “sağ cephe” tabirini reddederken, farklı insanların kuracakları “cephenin”, “sunî” olacağını dile getirmiştir. Sançar’a göre Türkiye’de, hem “Türkçü cephe” hem de “Türkçülük düşmanı cephe” sağ kavramı ile karşılanmaktadır

⁶⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, “*Adalet Partisi’ne: Nefs Muhasebesi*”, Yeni İstiklal, 23 Ağustos 1963.

⁶⁷⁵ Sezai Karakoç, “*Devrim ve Doktrin*”, Bab-ı Ali’de Sabah, 4 Nisan 1968.

oysa ne kendisinin ne de başka bir Türkçünün “Topçu gibi Başgil gibi siyasal ümmetçilerle” ya da “milliyetçiliği Frenk illeti sayan Nurcularla” aynı sınıfta tasnif edilmelerine imkân bulunmamaktadır⁶⁷⁶. Geniş bir mana dünyasını ihtiva eden “sağ” kavramının “müphemiyetine” dair bir diğer eleştiri ise Atsız’dan yöneltilmiştir. Sağ ve sol kavramlarının bir arada ele alındığında “Türkçüler” ile “İslam Birliği” taraftarlarının aynı kategoride, “sosyal adalet” kavramı ele alındığında ise, “Türkçüler” ile “sosyalistlerin” aynı grupta tasnif edildiğini ileri süren Atsız’a göre; “dincileri” ve “hilafetçiliği” sağ kavramında değerlendirmek, mevhumla dair Batı literatüründe yer alan “teamüle” göre mugayirdir çünkü sağ milliyetçiliği, sol ise “beynelmilelciliği” vurgulamaktadır. Bundan ötürü bir partinin/fikir akımının, “milliyetçi” olduğu nispette “sağcı” olabileceğini savunan Atsız, kendisinin de temsil ettiği “Türkçüler” ile “İslamcıların” katıyen aynı kefede kategorize edilemeyeceğini savunmuştur⁶⁷⁷.

60’lı yılların siyasî yelpazesine dair bu değerlendirmeler ışığında Türkeş ve arkadaşlarını, daha MBK döneminden itibaren “merkez” siyasetin dışında değerlendirmek lazım gelmektedir. Zira hem Türkeş ve arkadaşlarının, “radikal” fikir ve eylemleri hem de kendilerine yakın Peyami Safa ve Gökhan Evliyaoğlu gibi isimlerin o dönemde yazdıkları köşe yazıları hatırlandığında; Türkiye’nin “köklü” sorunlarının sivil bir idare ile çözülemeyeceğine dair kanaat ve Türkiye’de mevcut olan partilerin herhangi bir fikrî temsil etmediğine dair düşünceler, bu yargıyı desteklemektedir. Türkeş ve arkadaşlarının çeşitli temaslardan sonra siyaset hayatına atılması ve bu eksende CKMP içerisinde yarattıkları “kimlik” de, “merkez” siyasetin dışında addedilmiştir. Bu noktada CKMP’nin tasarruflarına müracaat edildiği takdirde, AP içerisinde “aşırı” sayılan isimlere partinin “kucak” açması, Elmalı hadisesinde en somut örneği görüldüğü şekliyle, AP’nin “laik” duyarlılık ile hareket ettiği meselelerde yöneltilen “eleştiriler”, partinin “geniş bir sağ kesime” hitap etme kaygusu ile paralel olarak meydana gelmiştir. İşte bu noktada da, Türkeş ile 27 Mayıs’dan itibaren “yol arkadaşlığı” yürüten isimlerin “Kemalist” reaksiyonları ve bir önceki paragrafta iktibas edildiği veçhiyle, Türkçü cephenin “eleştirileri” ortaya çıkmıştır. Ayrıca,

⁶⁷⁶ Nejdet Sançar, “Gerçekseverlere Bildiri- II”, Ötügen, 16 Temmuz 1964.

⁶⁷⁷ Atsız, “Sağcı Kimdir”, Ötügen, Şubat 1968.

partinin çeperine giren unsurlar da, Kemalist ya da Türkçü kesimlerin parti içerisindeki nüfuzundan hoşlanmayacaktır. 8-9 Şubat 1969 kongresinde “ayyuka” çıkan bu olgu burada yapılan tespitlerle beraber değerlendirildiğinde, parti içerisinde yaşanan/ yaşanacak olan tasfiyeler daha anlaşılır olacaktır.

CKMP’nin 60’lı yıllarda Türkiye’de yer alan siyasî yelpazedeki konumuna dair en ilginç olgu ise, partinin TİP ile aynı potada değerlendirilmesi olmuştur. Çalışmanın içerisinde hem “merkez sağ” hem de “merkez solu” temsil eden kalemler tarafından vurgulanan bu olgu izaha muhtaç bir konu niteliğindedir. Bu konuya dikkat çeken Jacob Landau, Türkiye’de önemi olan “tek sağcı kuruluş” olarak nitelediği CKMP’nin, “duruma koyulan teşhis ve radikal reform” açısından TİP’in aynası olduğu tespitinde bulunmaktadır⁶⁷⁸. Bu teşhiste hiç kuşkusuz iki partinin de “doktrine” istinat etmeleri, otoriter çağrışımlar uyandıran ideolojilere sahip olması ve “gençlik” yapılanmaları önemli rol oynamaktadır. Ayrıca her iki parti de, bulundukları siyasî konumların “merkezinde” yer alan partiler ve muhtelif kanaat önderleri tarafından “tehdit” olarak addedilmiştir.

⁶⁷⁸ Landau, *Türkiye’de Sağ ve Sol*, s. 309.

CKMP ve “Sağ” Siyasette Politik Bir Unsur Olarak Gençlik

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu üzere, üniversite gençliği siyasî hayatta “aktif” bir rol üstlenmiştir. Türkiye’de de, bilhassa 19.yüzyılda ihdas edilen “Harbiye”, “Tıbbiye” ve “Mülkiye” gibi kurumlardan yetişen öğrenciler, “bu memleket nasıl kurtulur” sorusuna cevap vermek adına muhtelif cemiyetler/ yayın organları teşekkül ederek, siyasette “aktif” bir rol üstlenmiş ve “siyasî nesil” kavramının öncüleri olmuşlardır⁶⁷⁹. Bununla birlikte, bilhassa Cumhuriyetin ilk yıllarında, gençliğin “özerk” bir alanı işgal etmesine müsaade edilmemiştir. Bu noktada Milli Türk Talebe Birliği’nin “Hatay’ın ilhaki” konulu mitinginin ardından kapatılması⁶⁸⁰ bir cümle önceki yargıya önemli bir karine teşkil etmektedir. Neticede, dar ölçekli yapılanmaları istisna tutarsak, Georgeon’un da tespit ettiği üzere, 60’lı yıllara kadar Türkiye’de politik bir unsur olarak “gençliğin” sesini duymak mümkün olmayacaktır⁶⁸¹.

60’lı yıllar Türkiye’si bilhassa üniversite zemininde, “gençlik” örgütlenmelerininin mümbit bir arazi bulabildiği bir döneme şahitlik etmiştir. 27 Mayıs hareketinin hemen öncesinde ve son-

⁶⁷⁹ François Georgeon, “Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kemalist Türkiye’ye Geçiş Anlamında Anahtar Olabilir Mi?”, *Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar*, Der. Ferdan Ergut, Ayşen Uysal, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s. 70-73.

⁶⁸⁰ Okutan, s. 31. Esasında MTTB ile iktidar arasında ilk “ihtila”, MTTB’nin Razgrad olaylarına karşı miting düzenlemesiyle başlamıştır. Miting sonrasında, birliğin başkanı Tefik İleri’nin de aralarında bulunduğu 80 kişi gözaltına alınmış ve neticesinde 23 kişi tutuklanmıştır. Olayların akabinde “olağan üstü kongre” yapan cemiyete, Mustafa Kemal Atatürk bir telgraf göndererek şu sözleri sarf etmiştir: “Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. Gençlik her türlü faaliyetlerinde Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kaidelerine riayetkâr bulunmaya da dikkatli olmalıdır. Cumhuriyet hükümetinin milli meselelerde vazifesini bilir olduğuna ve kanunların ve adli kuvvetlerin adaletine emin olunuz”. Bkz. a.g.e, s. 28.

⁶⁸¹ Georgeon, a.g.m, s. 78.

rasında “politikleşen” gençlik, muhtelif cemiyetler münasebetiyle siyasetin aktif bir unsuru olmuştur. Bu noktada dönemin Ankara Üniversitesi öğrencileriyle mülakatlar yapmak suretiyle ampirik bir çalışma yapan Özer Ozankaya’nın tespitleri önem arz etmektedir. Ozankaya, bu dönemde okumaya gelen üniversite öğrencilerinin “çoğunluğunun”, memur-subay veya esnaf çocukları olduklarını ve orta-üst sınıfı meydana getiren yüksek tahsilli “şehir” ailelerinden geldiklerini ifade etmiştir⁶⁸². Üniversite öğrencilerinin geldikleri “elit” yapı, belirli sorulara verilen cevaplarda da kendisini gösterecektir. Mesele, “halk tarafından idare mi” “halk için yönetim mi” sorusunda %36 gibi bir oranla “halk için idare” yanıtı verilirken, öğrencilerin %51,7 gibi bir nispeti, “eşit oy hakkına” taraftar olmuştur. Talebelerin %26,2’sini teşkil eden kesim politikacıları “menfaatlerine düşkün ve saygıya layık olmayan kimseler” olarak tarif ederken; “diktatörlüğü mazur görebilecekleri durumlar” sorulduğunda, %19,6’sı “kuvvetli bir şahsiyetin halledilebileceği zorluklar karşısında kalındığında”, %17,3’ü ise “hızlı kalkınmanın sağlanması için” diktatörlüğü “mazur” görebileceğini beyan etmiştir⁶⁸³. Ayrıca, Aziz Nesin’in aktardığına göre, 60’lı yılların ilk yarısında öğrenciler üzerine yapılan bir ankette, gençliğin “sosyalizm” fikrine olan temayülün %68 oranında olduğu belirtilmiştir⁶⁸⁴. Bu rakam her ne kadar “mübağalalı” görünse de, sosyalizm fikrinin üniversite öğrencileri üzerindeki tesirini hissettirmesi açısından önem arz etmektedir.

Yukarıda izah edilen manzaraya karşılık, İstanbul, Ankara gibi kentlere, “periferiden” gelen ve kendisini üniversitenin ikliminin dışında hisseden “taşralı” bir grubun da mevcudiyeti bulunmuştur. Bu noktada Ahmet Kabaklı ve Ahmet Turan Alkan’dan verilebilecek iki iktibas, dönemin “sağ” kökenli ve kendisini Ülkücü Hareket içerisinde tanımlayacak “ruh halini” göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Ahmet Kabaklı; *“Ben milliyetçiyim. Bayburtun bir köyünden Erzincan’a gelmiş, burada yerleşmiş fakir bir ailenin çocuğuyum. Benim*

⁶⁸² Özer Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1966, s. 56. Benzer bir tespit için bkz. Demet Lüküslü, “60’lı Yılları Gençlik Kategorisi İçerisinden Okumak: Modernist Bir Söylemin Savunucusu ve Aktörü Olarak Gençlik”, *Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye*, s. 217.

⁶⁸³ Veriler için, bkz. Ozankaya, s. 52-55.

⁶⁸⁴ Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, s. 47.

beşiğim dualarla sallandı. Onlar, Noel yortularıyla büyüdü... Trabzon lastikleriyle uzun yol teperek gittiğim okulda onlar derslere boykot, Türk büyüklerine hakaret ettiler”⁶⁸⁵ sözleriyle söz konusu ruh halini teza-hür ettirmiştir. Ahmet Turan Alkan'ın şu cümleleri ise, taşradan metropole gelen “taşralı” öğrencinin psikolojik durumunu oldukça “dramatik” bir surette yansıtmıştır:

“Gariban Anadolunun, gariban ortaokullarında, gariban lise-lerinde, gariban öğretmenler, gariban Anadolu çocuklarına ne tarih öğretebildiler ne felsefe, dil, ne matematik ne fizik. Gariban Anadolu çocukları okul kapılarında kravat muayenesine tabi tutularak, yarım santim fazla uzatılmış saçları ruh hastası idareciler tarafından kağıt makasıyla kırılarak disipline ediliyor, masum gençlik heyecanları “muavin” odasında esaslı bir dayak atılarak törpüleniyor, müzik oda-sında Beethoven'ın kutsal senfonilerinden birini dinlerken kıkırdadıkları için Beethoven hayranı ve sadist müzik öğretmeni tarafından kulak kıkırdakları kırılıyordu. Bu insanların kendilerine güvenmele-ri, komplekslerini yenmeleri ve rahat adam olmaları elbette beklene-mezdi”⁶⁸⁶.

Bu örneklerin tecessüm ettirdiği “taşralı”, DP- AP kökenli gençler, üniversiteye gittiklerinde karşılarında, “orta-üst” sınıftan gelen, “sosyalizme” taraftar bir kitleyle karşılaşmıştır. O dönemde üniversiteye kaydolun Taha Akyol bu durumu şu sözlerle tasvir etmiştir: “İlerici” arkadaşlarımızın kimi “proleterya devrimi”nden, kimi “İkinci 27 Mayıs’tan, kimi de “Ordu-Gençlik el ele, haydi devrime” sloga-nundan bahsediyordu. Bizim soyut “millet”ten başka, ne “proleteryamız”, ne “devrimci ordumuz” ne de “darbemiz” vardı”⁶⁸⁷. Dönemin AP’li öğrenci-lerinden Mehmet Keçeciler’in de işaret ettiği üzere, Türk solunun, “sağı” mahkûm ettiği, AP’li olmanın “vurguncu, çıkarıcı, aracı, tefe-ci” olarak itham etmesi, gençliği farklı arayışlara itmiştir⁶⁸⁸.

⁶⁸⁵ Yüksel Taşkın, “Muhafazakârlığın Usulanmaz Çocuğu: Reaksiyonerlik”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce- Cilt-5: Muhafazakârlık*, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinil, 4.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 203.

⁶⁸⁶ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s. 159.

⁶⁸⁷ Taha Akyol, *Hayat Yolunda: Gençler İçin Anılar*, Doğan Kitap, İstanbul, 1997, s. 23.

⁶⁸⁸ Tanel Demirel, “1946-1980 Döneminde ‘Sol ve Sağ’”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, s. 416.

“Merkez” sağın “doktrinsizliği”, dönemin “radikal” hareketlerine muhattap kalan “sağ” gençlik için tatminkâr olmamıştır. AP kökenli bir aileden gelen Namık Kemal Zeybek bu meyanda, ne DP’nin ne de AP’nin gençlik konusuna gereken ihtimamı göstermediğini ifade ederken, kendilerinin “zamanla”, AP ile üniversitelerde “herhangi bir netice alamayacaklarını” idrak ettiklerini ve farklı arayışlara girdiklerini belirtmiştir⁶⁸⁹. Bu durumun oluşmasında kuşkusuz DP-AP geleneğinin “gençlik” yapılanmalarına önem vermemesi ve “merkez sağın doktrinsizliği” haricinde, 27 Mayıs hadisesinin “sağ” gençlik üzerine yarattığı “travmanın” da etkisi ihmal edilmemelidir. Bundan ötürü, dönemin “sağ” cenahını temsil eden gençler, gözlerini “milliyetçi subaylara” dikmiştir⁶⁹⁰. Necmettin Erbakan’ın dönemin genç bir “asistanı” olarak Talat Aydemir’i konferansa davet etmesi⁶⁹¹ bu noktada hatırlanması lazım gelen bir husus keyfiyetindedir. Nitekim gençliğin “milliyetçi subay” arayışı, Taha Akyol’un şu sözlerindeki “mükemmel tasvirle” birlikte Alparslan Türkeş’de vücut bulacaktır: “*Adalet Partisi özellikle Demirel’in 1964 sonunda Genel Başkan seçilmesiyle, “yol, baraj, fabrika” diye tutturmuştu! “Tarihin materyalist yorumu” veya “emperyalizm” gibi büyük lafların yanında, biz “delikanlılara” heyecan vermiyordu!!... İdeolojisi ve örgütüyle kendini son derece güçlü hisseden solun bu ağır fikrî baskısı altında, şimdi anlıyorum ki biz de kendimizi “kudretli” hissedeceğimiz, doktrinler, liderler arıyorduk. “İhtilâlin Kudretli Albay’ında” bulacaktık bunu*”⁶⁹².

Akyol’un bu sözleri ışığında dönemin DP/AP kökenli ailelerinin çocukları, merkez sağın “doktrinsizliğine” alternatif olan ve gençlik için “heyecan” taşıyan CKMP/Ülkücü hareket içerisinde yer alacaktır. Her ne kadar bahsettiğimiz çerçevede yer alan gençlere hitaben, Süleyman Demirel, “*Memleketimizde burnu sümüklü, kabak kafalı çocuklar istikbalimizdir*”⁶⁹³ cümlesinde olduğu gibi “popülist” mesajlar iletse de, “burnu sümüklü, kabak kafalı çocukların” önemli çoğunluğu, üniversiteye geldiğinde, aradıkları “kahramanı” Alparslan Türkeş’te bulmuşlardır.

⁶⁸⁹ 60’ılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri, s. 246.

⁶⁹⁰ Yüksel Taşkın, *Milliyetçi-Muhafazakâr Entelijensiya*, s. 130.

⁶⁹¹ A.g.e, s. 132-133.

⁶⁹² Akyol, s. 24.

⁶⁹³ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s. 324.

Söz konusu gençliğin, “hem 27 Mayıs karşıtı, hem sağcı hem de Tür-keşçi”⁶⁹⁴ olması, Türkeş’in “27 Mayıs’ın Kudretli Albayı” olmasından ötürü “paradoks” olarak görünse de; Türkeş’in hem 3 Mayıs 1944 davasından ötürü “mahkûm olması”, hem Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde “DP’li çevrelerle kurduğu ilişkiler” hem de 27 Mayıs düzeninden “tasfiye” olması, bu “rabitanın” gerçekleşmesine yardımcı unsurlar olmuşlardır.

CKMP/ Ülkücü Hareket ile gençlik arasındaki “rabitanın” diğer kısmında, Türkeş’in gençliğe verdiği “ehemmiyet” önem arz etmektedir. Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde, Kurtul Altuğ’un deyimiyle “onu ihtilâlin gözdesi yapan” unsur da “gençliğe” ve fikirlerine verdiği değer olmuş ve Türkeş, CHP zihniyeti ile “tatmin” olmayan gençlerin “cazibe” merkezi haline gelmiştir⁶⁹⁵. Türkeş, politikaya girdikten sonra da gençliği temel alan bir siyasî yapılanma içerisine girecektir. Partiye girer girmez “Gençlik Kollarının” ihdas edilmesi⁶⁹⁶, dönemin önemli bir gençlik teşekkülü olan MTTB’yi, temsil ettiği siyasete “paydaş” kılan etkinlikler düzenlenmesi⁶⁹⁷, “Ülkü Ocakları” ve “Komando Teşkilatı” gibi müesseselerin kurulması gibi faaliyetler bu yargıyı tevsik eder nitelikte olmuştur. Türkeş’in “gençlere” verdiği ihtimam, Nevzat Kösoğlu’nun şu cümlelerinde izah edilmiştir:

“CKMP o zaman Yüksel Caddesi ile Konur Sokağın kesiştiği köşede idi. Orası ahşap, iki katlı bir eski Ankara evi idi; oraya gider-

⁶⁹⁴ Akyol, s. 21.

⁶⁹⁵ Altuğ, s. 71-72.

⁶⁹⁶ Namık Kemal Zeybek, CKMP Gençlik Kolları’nın kurulmasını şu sözlerle açıklamaktadır: “O yıllar milliyetçiler için zor yıllardı. Okumuşlar ve okumakta olan öğrenciler arasında sosyalizm bir bayrak gibi dalgalanıyordu. Üniversite öğrencileri arasında milliyetçiliğin adı faşizm, dindarlığın adı gericilikti... İşte böyle bir ortamda CKMP Gençlik Kolları milliyetçi toplumculuk görüşü ile gündeme girdi... Alparslan Türkeş’in ‘efsanevi kişiliği, Dündar Taşer’in ve Muzaffer Özdağ’ın etkili konuşmaları, konferansları ve açık oturumlarında ortaya koydukları düşünce gücü, CKMP’yi çağdaş Türk Milliyetçiliği’nin siyasi merkezi haline getirme yoluna soktu”. Bkz. Doğan, s. 207.

⁶⁹⁷ Örnekler için, bkz. s.267-269. 1965 yılından sonraki dönem, MTTB içerisinde ciddi ideolojik bölünmelerin olduğu yıllar olacaktır. Taraflar, “İslamcı” ve “Türkçü” olarak ayrılacak ve neticesinde MTTB’nin amblemi bozkurt, “İslamiyet öncesi dönemi remz etmesi” sebebiyle değiştirilerek, “Kuran’ı sembolize eden kitap” simgesine dönüştürülmüştür. Bütün bu mücadelenin arka planı için, bkz. Okutan, a.g.e.

dim. Parti yöneticileri ile hemen hemen hiçbir irtibatım olmazdı. Oraya gittiğimde genellikle binayı boş bulurdum. Partide kimse olmazdı. Zaman zaman salonda Türkeş Bey'i 5-10 tane çocuğu karşısına almış bir şeyler anlatırken bulurdum. Çok canım sıkılırdı. O zamanki aklıma göre, bu çocukları sokakta görsem selam vermem ben. Türkeş, bizim büyük kurtarıcımız, almış bunlara selam veriyor. Türkiye'yi nasıl kurtaracağını anlatıyor... Türkeş'in o tavrını çok küçümserdim. Ama sonra, o işi anlamaya başladım. Türkeş yıllarca hep aynı şeye devam etti"⁶⁹⁸.

Türkeş'in öncülüğünde CKMP'nin gençlik yapılanmalarının oldukça "faal" bir şekilde yürütülmesinin bir diğer sebebi oldukça "rasyonel" temellere dayanmaktadır. Zira Türkeş siyasete adımını attığı dönemde, oyların kahir ekseriyeti iki büyük parti tarafından paylaşılmaktadır. Bundan ötürü Türkeş, öncelikle "ideolojik" bir gençlik yetiştirerek, temsil ettiği siyasî yapının "geleceğine" dair yatırımlarda bulunmuştur. Bu olguyu Türkeş'in şu sözleri desteklemektedir: *"Biz kendi genç kadromuzu geliştirmeden iktidar olmayı istemiyoruz. Bugün mevcut olan kadromuzla düşündüklerimizin memlekette başarılmasını çok güç görüyoruz. Türkiye'nin büyük problemleri var ve bu büyük problemler, büyük reformlar, büyük hamleler istiyor. Bunları yapabilmek için de idealist, reformcu bir kadro lazımdır. 27 Mayıs'ın birçok sahalarda başarısızlığının sebebi de böyle idealist sivil bir kadroya sahip olamayışı idi... Bu bakımdan kendi kadromuzu yetiştirmeden iktidar olmak hususunda acelemiz yoktur"*⁶⁹⁹. Nitekim Türkeş kurmaylarına hitaben, bütün parti çalışmalarında bütün Türk gençliğinin "hedef" alınmasını zikrederken⁷⁰⁰, gençliği, "geri bir halkın seçilmemiş temsilcileri" olarak tarif etmiştir. Türkeş'e göre gençlikle arası olmayan "siyasiler", halk hizmetinden çok kendi menfaatlerinin peşinde koşan politikacılar olduğu için; "seçilmiş olan milletvekilleri", "beceriksizliğe,

⁶⁹⁸ Nevzat Kösoğlu, *Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi*, s. 155.

⁶⁹⁹ Nalbantoğlu, s. 45. Söz konusu röportaja referans veren Tanıl Bora, Türkeş'in "kadrolaşma ülküsünün" saikleri arasında, kendisinin "27 Mayıs cuntası içindeki gücüne ve itibarına rağmen tasfiye edilmiş olmasından çıkardığı bir ders" olarak yorumlamaktadır. Bkz. Tanıl Bora, *Cereyanlar*, s. 304.

⁷⁰⁰ Alparslan Türkeş, *Türkiye'nin Meseleleri*, Milli Hareket Yayınları, İstanbul, 1969, s. 49.

yolsuzluğa ve hatta kötülüğe saptıkları zaman”, halkın çıkarlarını korumak, gençliğin vazifesidir⁷⁰¹.

CKMP'nin gençlik yapılanmalarına önem atfetmesi bilhassa üniversitelerde, partiye aldığı oy oranından daha güçlü bir “özgül ağırlığa” sahip olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte gençliğin partinin ideolojisine yönelik etkileri oldukça yoğun bir biçimde hissedilmiştir. Taşra kökenli, “muhafazakâr” duyguları yoğun olan gençler, “anti-komünizm” ölçeğinde merkez elit ile kaynaşabilir-ken⁷⁰², bu gençler, partinin/hareketin ideolojisinde önemli ölçüde dinileşmeyi beraberinde getirmişlerdir. Böylece, 27 Mayıs sonrasın-da Türkeş ve Özdağ, Esin gibi isimler tarafından temsil edilen laik duyarlılığa sahip Türkçü/Kemalist yapı, “milliyetçi-muhafazakâr” bir ideolojiye doğru yelken açmıştır. CKMP içerisinde yaşanan “iç çekişmeler” ve partinin, arzu edilen oy artışını sağlamamasına rağmen, “muhafazakâr çevrelerle” bütünleşme çabasının altında yer alan bu etken, belki de en önemli saiki ifade etmiştir. Bundan ötürü Erol Güngör'ün, “*milliyetçi liderler kendilerine genç kitleler bulamamış, gençler kendilerine milliyetçi liderler bulmuştur*”⁷⁰³ tespiti, her ne kadar Türkeş'in gençlik teşekküllerinin faaliyetleri verdiği ihtimamı göz ardı etse de, dikkat çekicidir. Keza, DP/AP kökenli, taşradan merkeze okumaya gelen üniversite öğrenciler, aradıkları lideri Türkeş'te bulurken, hem Türkeş'i hem de temsil ettiği siyasî çizgiyi dönüştürebilmişlerdir.

⁷⁰¹ A.g.e, s. 89. Türkeş'in gençlere yönelik yaptığı açıklamalarda, mevcut siyasilere yönelik “olumsuz” sıfatlara tesadüf etmek mümkündür. Mesela İstanbul Gençlik Kollarına yollamış olduğu bir mektupta; “*Aydın geçinen çıkarıcı politikacılar, fosilleşmiş bazı şahsiyetlerin eteğine sarılanlara Türk milletini temsilen siz cevap vereceksiniz*” sözlerini sarf ederek, gençliğe “mevcut siyasi düzene” karşı bir misyon yüklemiştir. Bkz. Tercüman, “*Türkeş Savcılıkta İfade Verecek*”, 11 Ocak 1969. Buna mukabil, CKMP'ye mensup olan gençler de, “*üçkâğıtçı politikacılara paydos!*” sloganını benimsemişlerdir. Bkz. Milliyet, “*CKMP Kongresinde Kavgı Çıktı*”, 28 Haziran 1965.

⁷⁰² Yüksel Taşkın, “*Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm*”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, s. 629.

⁷⁰³ Beşir Ayvazoğlu, “*Tanrıdağ'dan Hıra Dağı'na Uzun İnce Yollar*”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, s. 569.

“Gençliğin aradığı milliyetçi liderler” bahsinde, Taşer’in de özel bir mevkii olduğu ihmal edilmemesi gereken bir durumu teşkil etmektedir. Taşer, popülerleşen “sol fikrî hâkimiyet” altında olan “milliyetçi-muhafazakâr” gençleri örgütlemeye ciddi bir rol üstlenirken, bu gençleri “sağ entelektüellerle” buluşturmayı başarabilmiştir⁷⁰⁴. Zaten bu keyfiyet de, Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminden, CKMP’ye girme sürecinde, Türkeş’in çok da yakınında olmayan Taşer’in, 60’lı yılların sonuna doğru hem parti içerisindeki etkisinin hem de kamuoyunda görünürlüğün artmasına vesile olmuştur.

⁷⁰⁴ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 22. Kemal Can, “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, s. 684.

“9 Işık ve Tahlili”

CKMP’yi doktrin partisine dönüştürme iddiasını taşıyan ve bu şiarla politikaya atılan Türkeş ve arkadaşları, “9 Işık” doktrini adını verdikleri ilkeler manzumesini ortaya koymuşlardır. Bu çalışma dâhilinde işlendiği üzere, ilk defa Türkeş’in Muzaffer Özdağ ve Numan Esin’e gönderdiği 20 Temmuz 1961 tarihli mektupta “yazılı” olarak tesadüf edilen bu ilkelerin, kamuoyuna takdimi Türkeş’in yurtdışından döndükten sonraki dönemde gerçekleşmiş ancak 21 Mart hadisesi akabinde yaşanan hadiseler neticesinde, bu fikirlerin “popülerleşmesi”, Türkeş’in CKMP’ye iltihak etmesinden sonraki süreçte vuku bulabilmiştir.

1965 yılında yayımlanan 9 Işık kitabında, doktrini oluşturan ilkeler manzumesi şu maddelerden oluşmaktadır: “Milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, toplumculuk, ilimcilik, hürriyetçilik, köycülük, gelişmecilik ve halkçılık, endüstricilik ve teknikçilik”⁷⁰⁵. Türkeş 9 Işık’ın ilk prensibi olarak milliyetçilik ilkesini, “*Türk Milletine karşı beslenen derin sevginin ifadesi*” olarak tasvir ederken, Türk Milletini de, “kalbinde başka bir ırkın gururunu taşımayan ve kendisini samimi olarak Türk hisseden” insanlar bütünü olarak tarif etmiştir. Türkeş, kendilerinin “milliyetçilik” anlayışlarının hedefini ise, “*Türk milletinin içinde bulunduğu müşkül durumdan, en modern ilmî metodlarla çıkarılarak, en kısa yoldan modern uygarlığın en ön safına geçirilmesi*” olarak betimlemiştir⁷⁰⁶. Türkeş’in bu tanımı ile hem civic bir milliyetçilik⁷⁰⁷ anlayışı geliştirirken, hem de Kemalist milliyetçiliğin “muasır medeniyetler seviyesine ulaşma” şiarına da

⁷⁰⁵ Alparslan Türkeş, 9 Işık, Dokuz Işık Yayınları, İstanbul, 1965.

⁷⁰⁶ a.g.e., s. 5.

⁷⁰⁷ En basit ifade ile millet olmanın şartlarını, sınırları çizilmiş bir toprak parçasında bir arada yaşamaya hukuki bir mukaveleyle aynı kimliği taşıma olarak savunan milliyetçilik türüdür. Milliyetçilik teorileri üzerine mebzul miktarda eser mevcuttur. Farklı milliyetçilik akımlarını ve kuramcılarını tartışan bir “overview” yayın için bkz. Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, 3.B, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2009.

muvafık bir yorum getirmiştir. Ancak Türkes 9 Işık doktrinde, “Türkçülük” kavramını da milliyetçilik ilkesinin yanına eklemekle birlikte⁷⁰⁸, “etnik milliyetçiliği”⁷⁰⁹ tezahür ettiren bir yaklaşımda bulunmuştur.

9 Işık doktrinin ikinci maddesi “ölkücölük” olmuştur. Türkes, ölkücölük ilkesinde, milliyetçilik umdesinde olduğu gibi, Türk milletini “modern uygarlığın en üst seviyesine çıkarmak”⁷¹⁰ şiarını tekrarlarken, “*kişilere hürriyet, milletlere istiklal*” parolasını benimse-diklerini söylemek suretiyle “self-determinasyon”⁷¹¹ vurgusunda bulunmuştur. Nitekim maddenin içeriğinin devamında, “self-de-terminasyon” kavramını telaffuz eden Türkes; “*Afrika’da yaşayan ve bugüne kadar hiçbir bağımsız devlet kuramamış olan Zencilere dahi kendi mukadderatına hakim olma hakkı*” verilirken, “*başkalarının boyunduruğu altında tutsak bulunan Türklerin tutsaklıktan kurtulmasını dileme*”⁷¹² key-fiyetini ölkücölük fikrine emsal olarak göstermiştir. Türkes tarafın-dan, “anti-empyralist” bir retorikle temsil edilen bu fikir, Türkes’in gelmekte olduğu “Pan-Türkist” çizgiyle paralel olduğu düşünöle-bilmektedir. Ayrıca, Türkes’in referans gösterdiği Türk kökenli halkların önemli çoğunluğunun, o dönemde Sovyet tabiyetinde olduğu düşünöldüğünde, “self-determinasyon” ilkesi müdafaasının, önemli bir “anti-komünizm” argümanı olması da ihmal edilmemesi gereken bir husus niteliğindedir. Bununla birlikte “Misak-ı Millî dışında Türklere” olan ihtimam, Türkes’in takdim ettiğı milliyetçilik fikrinin, Kemalist milliyetçilikten önemli bir farkı olarak da değeri-lendirilebilir. Ancak, Türkes böyle bir intibai (Pan-Türkizm) uyan-dırmak istememiş olmalı ki, “ölkücölüklerinin”, realist bir zemine

⁷⁰⁸ Türkes, 9 Işık, s. 6.

⁷⁰⁹ Milletin tanımı dil, tarih, kültür gibi “nesnel” unsurlara dayandıran ve milleti oluşturan topluluğun ya aynı soydan gelmesi ya da başka bir soya “mensubiyet” hissi içerisinde olmamasını elzem kılan milliyetçilik türüdür.

⁷¹⁰ Türkes, 9 Işık, s. 7.

⁷¹¹ a.g.e, s. 8.

⁷¹² a.g.e, s. 8-9. Söz konusu prensipler, 50’li yıllarda kurulmuş olan Türk Milli-yetçileri Derneği’nin yapmış olduğu bir kongredeki tebliğ maddesine oldukça benzemektedir. Bu maddeye göre, Irkçılıktan vebadan kaçınılır gibi kaçılacak, Türkiye’nin gerçeklerine uymayan Turancılık ile Türk milliyetçilerinin alakası olmadığı söylenecek ancak sınır dışındaki Türklerin BM İnsan Hakları Beyanna-mesi esasıyla bağımsız olmaları temenni edilecektir. Bkz. Kılıç, s. 142.

dayandığını, “macera fikri” taşımadığını⁷¹³, “ *Türk olan herkese karşı ilgi ve sevgi göstermeyi... Türkiye’yi risklere, tehlikelere maruz bırakmadan*” sağlamayı çalıştıklarını ifade etmek durumunda kalmıştır⁷¹⁴.

9 Işık’ın üçüncü maddesini teşkil eden “ahlakçılık” ilkesinin dayanacağı temeller Türkeş tarafından şu sözlerle sıralanmıştır: “*Türk ahlakı, Türk geleneklerine, Türk ruhuna, Türk Milletinin inançlarına uygun olacaktır. Türk ahlakı hiçbir zaman tabiat kanunlarına aykırı olmayacak, tabiat kanunlarıyla da bağdaşan bir takım temellere dayanmış bir ahlak olacaktır*”⁷¹⁵. Son derece seküler bir ahlakçılık anlayışının tanımlandığı bu ilke, 9 Işık’ın oluşturulma sürecinde, Türkeş ve arkadaşlarının bu dönemdeki laik kimliğini de tebarüz ettirmektedir. Zira hatırlanacağı üzere, 1963 yılı itibarıyla, Kemal Fedai Coşkun tarafından “ahlakçılık” ilkesinin “İslam ahlakını” referans aldığı iddia edilse de, bu satırlarda “İslam ahlakına” dair herhangi bir emare olmadığı gibi, “tabiat kanunları” göndermesiyle oldukça tartışılabilir bir tanımda bulunulmuştur. Nitekim partinin ve hareketin, sağın daha geniş yelpazesine hitap etmesi ve muhafazakârlaşması neticesinde, 9 Işık’ın 1973 versiyonunda⁷¹⁶ “ahlakçılık” ilkesi revize edilecektir. Bu minvalde “ahlakçılık” ilkesinin temelleri olarak, “*Türk toplumunun dünya görüşünün, yaşama felsefesinin kendi dini inançlarından ve millî tarihten*” esas alındığı vurgulanarak, “ahlakçılık” ilkesinin “*her şeyden önce milletimizin dini olan İslamiyet esaslarını ve İslam inançlarını*” kaynak aldığı belirtilecektir⁷¹⁷.

9 Işık doktrinin dördüncü maddesini “toplumculuk” ilkesi teşkil etmektedir. Türkeş ve arkadaşlarının siyasete girdikleri dönemde

⁷¹³ Hatırlanacağı üzere, Türkeş genç bir subayken, Orkun dergisinde “Kazganoğlu” müstearıyla kaleme aldığı yazısında, “Turancılık” fikrinin “macera” olarak kabul edilemeyeceğini ifade ederek vaktiyle Kolomb’un ya da 1919 şartlarında Mustafa Kemal’in de “macereperest” olarak gösterildiğini ama bu insanların muvaffak olduklarını referans göstermiştir. Benzer ifadeler hem Atsız hem de Genç Ülkücüler Teşkilatı Başkanı Salih Dilek tarafından da zikredilmiştir.

⁷¹⁴ Türkeş, 9 Işık, s. 9.

⁷¹⁵ a.g.e, s. 10.

⁷¹⁶ Ahmet Karabacak, 1973 tarihinde kendisinin Alparslan Türkeş’e, 9 Işık’ın “ilmi bir heyet” tarafından yeniden yazılmasını teklif ettiğini ve Seyyid Ahmet Arvası’nın başkanlığında bir heyetin tesis edilerek, ilkelerin yeniden düzenlendiğini ifade etmiştir. Bkz. Karabacak, s. 90.

⁷¹⁷ Alparslan Türkeş, *Milli Doktrin 9 Işık*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1973, s. 77-78.

“milliyetçi-toplumcu” doktrini takdim kılmayı ilan ettikleri düşünüldüğünde, bu ilkenin 9 Işık’ın en dikkat çekici bölümlerinden birisi olması lazım gelmiştir. Nitekim diğer ilkelere göre daha geniş çerçevede anlatılan bu ilke, üç ana başlık altında irdelenmiştir. Bunlardan birincisi, “özel teşebbüs” başlığı olmuş ve işçi ve işveren arasındaki münasebetin, milletin zararına olmaması için devlet tarafından tanzim ve nezaret edilmesi kaydıyla özel teşebbüsün “teşvik edilmesi” suretiyle destekleneceği ifade edilmiştir. “Toplumculuk” ilkesinin ikinci “alt başlığı” ise, “küçük sermayelerin birleşmesi” prensibi olmuştur. Bu prensip ışığında, halkın elindeki “küçük tasarrufların” devlet tarafından ve tanzim edilmesi suretiyle birleştirilip, büyük ekonomik teşebbüslere evrilmesi tasarlanmıştır. Toplumculuk ilkesinin üçüncü alt başlığı ise “sosyal yardım ve güvelik teşkilatı” maddesi olmuştur. Bu madde mucibince, bütün Türk halkını içine alacak bir “sosyal yardımlaşma ve güvenlik teşkilatı” ihdas edilmesi öngörülmüş, işsizliğin sona erdirilmesi, bir aile reisinin vefat ettiği durumlarda, “evdeşe”⁷¹⁸ ve çocuklara yardım edilmesi, mahkeme konusu olduğu anda ihtiyaç sahiplerine avukat temin edilmesi gibi hususlar bu ilkeye emsal olarak gösterilmiştir. “Toplumculuk” ilkesi içerisinde, devletin “büyük masraflar isteyen” ilmî işleri üstlenmesi, “sanatın” toplum yararı adına kanalize edilmesi, halka yönelik “el işleri, el sanatları, okuma melekesi” gibi hususiyetler sağlayacak kursların devlet eliyle açılması da hedeflenmiştir⁷¹⁹.

9 Işık doktrininin “toplumculuk” ilkesi ile birlikte en geniş çerçevede irdelenen bir diğer prensibi, yedinci sırada yer alan “köycülük” maddesi olmuştur. “Köycülük” ilkesi içerisinde, Türkiye’de 43 bin köyün mevcut olduğu ve bu kadar köye yetiyecek seviyede, okul ve sağlık merkezleri olmadığı ifade edilerek, bu köylerin “ünitelere” bölünmek suretiyle, sayısının onda bire düşülmesi ve bu sayede oluşacak ünitelere devletin imkanlarının “yeterince” sağlanması

⁷¹⁸ “Hanım, eş” anlamına gelen ve Türkçü literatürde kullanım alanı yüksek olan “evdeş” kelimesinin tercihi, 9 Işık’ın yazılma sürecindeki “Türkçü” iklimi göstermesi açısından ilgi çekicidir. Nitekim Türkeş, 9 Işık’ın son paragrafında, “*Türk MİLLETİNE yararlı olabilmek için bu prensiplerin uygulanmasında ULU TANRI’dan biz güç ve imkân vermesini dilerim*” demek suretiyle, söz konusu savı pekiştirmiştir. Bkz. Türkeş, 9 Işık, s. 24.

⁷¹⁹ a.g.e, s. 11-15.

istihdaf edilmiştir. Ayrıca kurulacak olan ünitelerde, toplumculuk ilkesiyle eşgüdümlü olarak, “kültür ve teknik” merkezleri meydana getirileceği bu maddenin taahhütleri arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra dönemin en yoğun gündeminde yer alan “toprak reformu” meselesine de değinilen bu ilkede; bilhassa Güneydoğu’da mevcut olduğu üzere, geniş topraklara sahip kimselerin olduğu bölgelerde, topraksız kalan köylüleri “kalkındırmak”, tarım teknolojisini geliştirerek “kol gücününün” azalması neticesinde, işsiz kalacak olan köylüleri “endsütri hamlelerine” sevk etmek, Orta ve Batı Anadolu’da sıklıkla müşahade edilen, miras yoluyla toprağın ufalması ve verimliliğin azalmasını asgariye indirebilecek “miras kanunu” revizyonu yapmak ve “kooperatifler” meydana getirmek tasarlanmıştır⁷²⁰.

9 Işık’ın beşinci maddesini teşkil eden ilimcilik ilkesi, sekizinci maddeyi oluşturan “gelişmecilik ve halkçılık” ve dokuzuncu prensip olan “endüstricilik ve teknikçilik” ile paralel olarak değerlendirilebilecek umdeler niteliğindedir. “İlimcilik” ilkesinde, *“yalnızca ve sadece ilmi, müspet ilmi önder kabul edeceğiz”*⁷²¹ şeklinde Atatürk’ün *“hayatta en hakiki mürşid ilimdir”* veczini hatırlaran bir izah geliştirilirken, “gelişmecilik” maddesine referans olarak, medeniyetlerin “tabiat kuvvetlerine hükmetme”, “tabiat kuvvetlerini kendi yararına kullanma” iştiağı gösterilmiştir. İnsanoğlu’nun sürekli geliştiği vurgularırken ise, milletin devamlı bir akış içerisinde olduğu bundan ötürü “geçmişten kopmak” yerine devamlılığın esas alınacağı belirtilmiştir. Bu maddenin “halkçılık” kısmında ise, *“her şeyin halk için, halka doğru ve halkla beraber”* yapılacağı ifade edilmiştir⁷²². 9 Işık’ın “endüstricilik ve teknikçilik”, Türkeş’in 60’lı yıllar boyunca temas ettiği “feza ve atom çağı” göndermesine paralel olarak, “buhar çağının” artık geride kaldığı ve Türk milletinin teknik donanıyla birlikte “ağır endüstri” sahibi olması suretiyle bu çağı yakalayabileceği belirtilmiştir⁷²³. 9 Işık’ın altıncı sırada yer alan prensip olan “hürriyetçilik” ise sadece “siyasî hürriyeti” değil, BM Anayasası’nda yer alan; “söz hürriyeti, vicdan hürriyeti, bilim hürriyeti, sosyal hürriyet, ekonomik hürriyet” gibi ilkeleri kapsamıştır. Bu prensipler

⁷²⁰ Türkeş, 9 Işık, s. 18-22.

⁷²¹ a.g.e, s. 16.

⁷²² a.g.e, s. 23-24.

⁷²³ a.g.e, s. 24.

dışında, “şahsiyetçilik” vurgusu da yapılan bu maddede, insanların karşılıklı olarak saygı içerisinde bulunmasının toplum huzuru için önemine temas edilmiştir⁷²⁴.

⁷²⁴ a.g.e, s. 17-18.

SONUÇ

Ordu-siyaset ilişkisi bakımından, modern dönem Türk tarihinin en özgün parçalarından birisini teşkil eden 27 Mayıs süreci, modern dönem Türk siyasî tarihinde daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere, kalıcı bir “askerî idare” dönemi yaratmamış, sivil siyasete geçiş hızlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu noktada, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren asker kuşağı, tevarüs ettiği gelenekle paralel hareket etmiştir zira II. Meşrutiyeti ilan ettiren askerî irade, darbeden sonra meclisi açtırarak sivil siyasetin önünü açmıştır. Burada esas temas edilmesi gereken husus, II. Meşrutiyeti ilan ettiren İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin “ülkeyi yönetme kudretini” kendisinde görmemesi olmuştur. Talat Paşa’ya kadar (ki kendisi de cemiyetin “sivil” kanadını temsil eder), İttihat ve Terakki geleneği ile “organik bağlantısı” olmayan herhangi bir sadrazamın ortaya çıkmaması söz konusu yargıya önemli bir karine teşkil etmiştir. Çalışma içerisinde, dönemin subaylarından yapılan iktibaslar da, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren subay sınıfının önemli bir kısmının da tıpkı “İttihatçı halefleri” gibi düşündüklerini göstermiştir. Bu bakımdan Gürsel ve Madanoğlu örneklerinde görüldüğü üzere, ordunun bilhassa üst rütbeli subaylarında, yönetimi sivil siyasetçilere bırakma insiyakinin gerekçesini, “ordunun siyasete karışmasından haz etmeyen Atatürkçü” referansına indirgemek meseleyi anlaşılır kılmamaktadır.

Bu çalışmanın edindiği kanaate göre, 27 Mayıs’tan sonra yönetimi bir sene gibi kısa bir sürede “sivil siyasete” bırakan subayların bu eylemindeki gerekçelerini sadece “iktidarı CHP’ye devretme” argümanı üzerinden açıklamak da söz konusu “müphemiyete” ancak katkı yapabilmektedir. Zira bu subayların kahir ekseriyeti tek parti döneminde” CHP’ye muhalif olup, DP’nin iktidara gelmesini desteklemiştir. Her ne kadar bu subayların kanaatleri, DP döneminde tatbik edilen siyaset ile birlikte değişmiş ve bu isimler, DP’ye “Atatürkçü perspektif” dairesinde karşı çıkmış olsalar da, DP’ye dair rahatsızlığın temerküz noktasının Menderes değil “Atatürk’ün son

Başbakanı Celal Bayar” olması keyfiyeti, söz konusu argümanla ters orantılı görünmektedir. Bayar’ın 9 Subay Olayı sonrasında verdiği tepki ya da Tahkikat Komisyonu’nun kapatılmasına dair “şimdi tenkit değil tenkil zamanı” çıkışı düşünüldüğünde rahatsızlığın temerküz noktasının Bayar olması anlaşılabilir olsa da; Gürsel’in “Menderes’in Cumhurbaşkanı” olması önerisinde görüleceği üzere, subayların ana motivasyonunun Kemalist reaksiyon olduğunu düşünmek makul görünmemektedir. Buna mukabil, CHP’nin hem kurumsal olarak hem de İnönü’nün “manevi şahsiyetinde”, muhtelif komiteciler üzerinde nüfuzunun oldukça tesirli olduğunu da ihmal edilmemesi gereken bir durum tespiti olarak değerlendirmek lazım gelmektedir.

“Ordunun niçin idareyi, kısa bir sürede sivillere devrettiği” olgusu üzerine dair sorunun cevabını bulmak için, ihtilâl döneminde Türkes öncülüğünde temsil edilegelen “uzun erimli askerî irade” tasavvuruna isnat edilen reformların bu askerî idareye paydaş olabilecek orta sınıftaki tezahürlerine bakmak lazım gelmektedir. Zira 27 Mayıs öncesinde vuku bulan Ortadoğu örneklerinde de rastlanacağı üzere, ordu idareyi devam ettirirken aydınlar ve/veya “yeni orta sınıfı” teşkil eden zümreler de bu yönetime siyaset tanzim etme misyonunu ifa etmiştir. 14’ler olarak nitelendirilecek olan isimler de esasında komite içerisinde, bahsedilen kesimin duygularına tercüman olmuştur. Komite içerisindeki “Neo-Kemalist” olarak tavsif edilebilecek “radikal” isimlerin, zikredilen zümre ile paylaştığı düşünceler şu şekilde özetlenebilir: “Modernleşme hamlesi ‘yarıda’ bırakılmış bir ülkenin yapısal reformlarını tatbik edebilmesi ‘normal’ yollardan gerçekleşemez; bu bağlamda Türk modernleşme çizgisinin ‘öncüsü’ olan ordu, eğitim yoluyla geri kalmış halkı aydınlatarak ve ‘toprak reformu’ gibi uygulamalarla ‘sosyal adaletsizliği’ hitama erdirerek, Atatürk’ün ölümüyle birlikte ‘tamamlanamamış’ muasırlaşmayı gerçekleştirebilir”. Ancak, söz konusu zümre ile CHP’li basın arasındaki yakınlık ve basının komitenin radikal üyeleriyle olan mücadelesi, “uzun erimli askerî idareyi” isteyenleri yıpratırken, Millî Birlik Komitesi’nin, komitenin “radikal” üyelerine isnat edilen, üniversite, basın, “Ülkü ve Kültür Birliği” gibi radikal reformları da, söz konusu orta sınıfı huzursuz etmiştir. Ayrıca Türkes’in sabık DP’li çevrelerle olan ilişkisi ve 3 Mayıs 1944 olayları dolayısıyla “sicilli

Turancılığı” da mezkûr huzursuzluğu takviye ederken bu durum komite içerisinde kendisiyle paralel düşünen isimler tarafından da kendisine çekince ile yaklaşılmamasına sebep olmuştur. Ayrıca, “olası bir seçimde” CHP’nin iktidara geleceği ve CHP tarafından yıllardan beri savunulagelen yapısal reformların tatbik edilebileceği inancı, kamuoyunda rüzgârın tamamen farklı bir şekilde esmesine zemin hazırlamıştır. Böylece, komite içerisinde yaşanan nüfuz mücadelesi-nin, “Gürsel’in Cumhurbaşkanı olacağına teminatının almasının” ve ihtilâlcilerin “ati emniyetini” temin edecek olan “tabii senatörlük” müessesesinin ihdas edilmesinin de katkılarıyla, MBK idareyi sivil-lere bırakmayı tasarruf ederken, bu yolda engel teşkil edebilecek olan 14 üyeyi de tasfiye etmiştir.

Türkeş ve arkadaşların kamuoyunda tekrar cazibe merkezi haline gelmesinde 15 Ekim seçimlerinin öngörülme-yen sonuçları etkili olmuştur. Zira DP’nin ardılı konumunda olan AP’nin almış olduğu oy oranı, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren sosyal koalisyon üzerinde oldukça tedirginlik yaratmıştır. Bu sonuçlarla birlikte, komite-den tasfiye edilen 14 üyeye teşmil edilen zihniyet, dönemin orta sınıfını teşkil eden zümre tarafından tekrar canlandırılırken, 14’ler yeniden hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunun gündemini meşgul etmiştir. 14’lerin kolektif bir grup olarak telakki edilebilip/edilemeyeceğine dair tespitlerden önce bu mesela dairesinde iki dikkat çekici keyfiyetin vurgulanması lazım gelmektedir. Birinci husus, 14’lerin muhtelif üyelerinin Ali Fuat Başgil, Turhan Feyzi-oğlu, Kasım Gülek, Selim Sarper gibi siyasetçiler tarafından ziyaret edilmelerinin enteresan bir olguyu gözler önüne sermesi olmuştur. Bu olgu, ordunun sivil siyasetin kendisine olan müdahalesinden açık bir şekilde rahatsızlık duyduğu ortamda sağ ya da sol kökenli “sivil siyasetçilerin” tasavvurlarını/hedeflerini gerçekleştirmek için orduya müracaat etmekten imtina etmemesi olmuştur. Nitekim 15 Ekim seçimleri sonrasında, ordunun mütehakkim kanadının, sivil siyasetin devamını temin edecek olan CHP-AP koalisyonu-nun kurulmasındaki öncü rolü de, burada öne sürülen savın hem “iktidar olanlar” hem de “iktidar talep edenler” adına geçerli olduğunu göstermiştir. İkinci husus ise bu dönemde uluslararası kamuoyunda 14’ler üzerinde sempatinin yoğunlaşması ve 14’lere dair “NATO-dışı sol nitelikli bir dış politika savunuculuğu” mis-

yonunun yüklenmesi olmuştur. 27 Mayıs'ın hemen akabinde, "NATO'ya ve CENTO'ya bağlıyız" deme ihtiyacını hisseden subayların oluşturduğu 14'ler ise; Türk siyasî tarihinin son 200 yılının "Türk-Rus" mücadelesi etrafında döndüğü, nesillerin "Anti-Rus" olarak yetiştiği ve en önemlisi bu subayların askerî endoktrinasyon sürecini NATO bünyesinde gerçekleştirdiği olgusunu ıskalayan bu beklentiye cevap vermemiş/verememiştir.

Tekrar 14'lere dair tespitlere dönülecek olursa; 14'lerin cazibe merkezi olması hususunda dikkatleri çeken bir diğer olgu ise, 14'lerin çeşitli üyeleriyle beraber hareket etmek isteyen cunta gruplarının ve 14'lere dair ümitleri olan kanaat önderlerinin yapmış olduğu tasniflerde somutlamıştır. Talat Aydemir, açık bir şekilde "İrkçı-Turancı" olarak nitelediği Türkeş ile beraber hareket etmeyeceğini ifade ederken, bilhassa Dünder Seyhan vasıtasıyla 14'lerin Kabibay öncülüğündeki kliği ile temas etmiştir. Türk basınında ise, 14'leri sosyal değişiklik talebi doğrultusunda hareket ettikleri gerekçesiyle alkışlayan muhtelif isimler, bu üyelerin aralarındaki ideolojik farka temas ederek "şayet Batı tipi bir sosyalizmi" temsil ediyorlarsa makbul olduklarını ancak "nasyonal sosyalizm" gibi zihniyeti temsil ediyorlarsa kabul edilemeyeceklerin" zikretmişlerdir. Buna mukabil, "nasyonal sosyalizm" isnadının yöneltildiği Türkeş, sağ kökenli mecralarda önce "beklenen adam", Talat Aydemir'in kalkışmasından sonra ise "gemiye kaptan olması gereken adam" olarak tarif edilmiştir. 14'ler dâhilinde yaşanan iç çekişmelere doğrudan siyasî tanzim çabalarının görüldüğü bu yönlendirme teşebbüsleri, 14'lerin niçin "kolektif bir grup" olarak addedilemeyeceğini tecessüm ettirirken, Türkeş'in bu dönemde bilhassa uluslararası kamuoyunu etkilemeye yönelik olduğu düşünülebilecek olan "Harold Laski, Lord Beveridge" gibi Batı tipi sosyalizm göndermeleri yapmış olması da ayrıca dikkat çekici bir olgu olarak göze çarpmıştır. Türkeş'in 14'lerin muhtelif üyeleri ile olan mektuplaşmalarında ilgi çekici olan bir diğer husus ise, kendisinin sadece "Türkiyeci" dolayısıyla "Kemalist milliyetçi" olduğunu, "Turancı" olmadığını ispat etme çabası olmuştur. Ancak, kendisinin elan Türkçü- Turancı çevrelerle olan ilişkisi, bu ikna çabasının başarılı olmasını imkânsız kılmıştır.

Türkeş'in yurtdışında bulunduğu dönemde ve yurda geri döndükten hemen sonra, kendisi adına AP içerisinde nüfuz edinmeye çalışan grupların varlığı, bu çalışma içerisinde ayrıntılı bir şekilde temas edilmeye çalışılan konulardan birisini oluşturmuştur. Bu grupların hem parti içi mücadelesi hem de basın yoluyla kamuoyu yaratma teşebbüsleri varit iken, bilhassa CHP'ye yakın olan basının, "sabık DP'li- Türkeşçi" tasnifini yaparak, tercihlerini "sabık DP'lilerden" yana koymaları ve Türkeş'e dair teşebbüslere muhalefet etmeleri oldukça ilgi çekici bir durum niteliğinde olmuştur. Bu vakiya dair çalışma dâhilinde ulaşılan sonuç, Toker'in 1962 yılında yapmış olduğu "merkez sol/merkez sağ" tarifi çerçevesinde, dönemin "müesses nizamını" teşkil eden unsurların, AP içerisinde 1960'lı yıllar boyunca devam edecek olan "müfrit-mutedil sağ" mücadelesinde, mutedil olan kesimle muvazaa içerisinde bulunması olmuştur. Nitekim Türkeş'in siyasete girmesinden sonra da AP içerisinde devam edecek olan bu mücadele karşısında, söz konusu kesim aynı tavır içerisine girecek ve Ecevit'in "duvar metaforunu" kullanmak suretiyle, merkez solu temsil eden yapı "kendi soluna", merkez sağı temsil eden yapı ise "kendi sağına" duvar çekecektir.

21 Mayıs hadisesi ve bu hadisenin neticeleri Türkeş ve arkadaşları açısından, tasavvurlarını tatbik edebilmek açısından aktif siyasete girme kararının kesinleşmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Zaten Türkeş ve kendisiyle beraber hareket eden arkadaşlarının siyasete girmesi de, hiç kimse adına sürpriz olarak telakki edilmemiştir. MBK döneminde "Millî Birlik Partisi" kurmayı tasavvur eden, tasfiye edildikten sonra AP'ye nüfuz etmek isteyen ve yurt dışından döndükten sonra dernekleşme vasıtasıyla siyasete adım atmayı planlayan Türkeş'in çeşitli sebeplerle akamete uğrayan teşebbüsleri, 1965 yılında CKMP'ye iltihak etmesiyle netice bulmuştur. Türkeş'in CKMP tercihi ise tesadüfen olmamıştır. Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde DP'li çevrelerle münasebet kuran, sürgüne gönderildikten sonra arkadaşlarına "DP ardılı yapılarla" temas kurmayı telkin eden ve öncelikli tercihi olan AP'de gerçekleştirmek istediği hamleleri çeşitli sebeplerle tatbik edemeyen Türkeş için CKMP, özellikle Bölükbaşı sonrasında liderlik sorunu yaşayan, içerisinde milliyetçi-muhafazakâr nitelikli milletvekillerinin mevcut olduğu bir yapı olarak mümbit bir zemin teşkil etmiştir. CKMP içerisinde, daha

önce kendisiyle birlikte çeşitli durumlarda beraber hareket eden isimlerin varlığı da, Türkeş için CKMP'yi cazip kılmıştır.

Türkeş'in CKMP'ye iltihak etmesinin zamanlaması da, kendisi adına oldukça elverişli bir sürece tesadüf etmiştir. Zira Türkeş'in siyasete giriş yılı olan 1965 senesi, AP'nin, 1964 "kısmî senato" seçimlerinde aldığı başarıdan sonra "tek başına iktidar olabileceği ihtimali bağlamında", muhalefetin oldukça tedirgin olduğu bir döneme tekabül etmiştir. AP'nin "tek başına iktidar olabileceği" ihtimali, küçük siyasî partilerin mecliste daha fazla temsil edebilmelerine olanak veren "millî bakiye sisteminin" kabul edilmesine yol açarken, muhalefet bütün kesimleriyle AP'nin oy havzasına müdahale edebilecek başka bir siyasî teşekkülün mevcudiyeti ihtiyacını hissetmiştir. Böyle bir dönemde, Türkeş ile nitelik değiştirebilecek olan CKMP, dönemin AP muhalifi basının ilgisini oldukça fazla çekerken; Türkeş ve temsil ettiği çizgiye daha Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminden itibaren karşı çıkan ve AP içerisinde meydana gelen "Türkeşçi" hamleler karşısında "AP'nin merkez yapısının" yanında olduğunu açıkça beyan eden muhalif basının, bu dönemde Türkeş'e oldukça sempatik bakması bu çerçevede oldukça dikkat çekici olmuştur. Türkeş'in "oldukça elverişli bir dönemde" siyasete girdiği savına bir diğer argüman olarak ise, tanınmış Türkçü Nejdî Sançar'ın da ifade etmiş olduğu üzere, Türkiye'de "tek fikir partisi" olarak addedilen TİP tarafından "sol doktriner" bir yapının temsil edilmesi karşısında, sağda böyle bir politik müessesenin mevcut olmaması durumu, zikredilmeye değer bir hususiyet teşkil etmiştir. Türkeş de bu beklentinin tamamen farkında olarak siyasete girmeye karar vermiştir.

Türkeş ve arkadaşları ile birlikte CKMP, nitelik değiştirerek "doktriner sağ" temsil eden bir yapıya dönüşürken, bu isimler yeni bir siyasetçi yaratma iddialarını da ortaya koymuşlardır. 27 Mayıs sürecinden itibaren, mevcut siyasetçi tipolojisine ve siyasî partilere dair tahkir edici sıfatlarıyla kamuoyunca malum olan Türkeş arkadaşları; oldukça kitabi bir siyaset üslubu ile politika hayatına başlarken, yoğun ilmî faaliyetler tatbik ederek, toplumu aydınlatmaya yönelik broşürler dağıtarak, söz konusu iddiaya yönelik hareket etmişlerdir. Ancak "yeni bir siyasetçi tipolojisi" oluşturma hedefinde olan bu isimlerin militer karakterleri, partiye de sirayet

etmiş hatta parti içerisinde Türkiye ve arkadaşlarına yönelik “sivilleşememe” itirazları yükselmiştir. Türkiye ve arkadaşlarına yönelik bu itirazlar, Türkiye ve arkadaşlarının üslubu, temsil edilen siyasî zihniyetin bizzatı militer karakteri ve parti örgütlenmesi açısından haklılık payını barındırsa da, Türkiye’nin partiyle organik ya da dolaylı iltisakı olan kurumlar inşa ederek sivil yapıları partiye paydaş kıldığı zikredilmesi gereken bir durum niteliğindedir. Zira Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde “Türk Kültür Derneğini” ihdas eden, “zoraki diplomatlıktan” sonra da “Huzur ve Yükselme Derneğini” kurarak cemiyetleşmeye verdiği ihtimamı gösteren Türkiye, siyasete girdikten sonra önce parti uhdesinde yeni kollar inşa ederek, daha sonra da çeşitli derneklerin kurulmasına öncülük ederek, esasında politik bir müesseseden öte bir “hareketin” inşasına yönelmiştir.

Türkiye’nin siyasî arenada girmiş olduğu ilk seçimlerin sonuçları, hem parti hem de temsil ettiği hareket açısından çeşitli dönüşümlerin yaşanmasında etkili olmuştur. Zira sosyal adalet temin etme taahhüdüyle temsil edilen anti-komünizm propagandasının seçmen nezdinde herhangi bir karşılığı olmadığı gibi partinin muhalefetini AP üzerinde teksif edilmiş olması beraberinde ciddi müşkülatlara zemin hazırlamıştır. Nitekim AP, kendi oy havzasına göz diken bu muhalefete karşılık olarak, Türkiye’i 27 Mayıs mazisiyle yargılamak, CKMP’nin taahhüt ettiği “toprak reformu, maden reformu” gibi söylemleri; “CHP ve TİP ile aynı çizgide hareket ediyor” argümanı ile bertaraf edebilmiştir. CKMP tarafından, Türk “muktedir sağının”, diğer küçük sağ partilere tatbik ettiği ve öznelerin değiştiği takdirde her dönem görülebilecek olan bu klişe polemğin, parti üzerinde menfi tesirleri olduğu düşünülmüş olmalı ki; CKMP, girdiği diğer seçimlerde muhalefetini, Türk sağ siyaset grammerinin seçimlerde uygulamaktan imtina etmediği “CHP muhalefeti” üzerine odaklaştırmıştır. Ancak, bu propagandanın da, Türkiye’nin 27 Mayıs ile olan iltisakı nedeniyle, sonuçsuz kaldığı gözlemlenmiştir. Bu sefer de CKMP, CHP tarafından “AP’ye göz kırıyor/ AP’ye koltuk değnekliği yapıyor” argümanı ile itham edilecek ve bu gelenek de diğer örnekte de görüleceği üzere Türk siyasî tarihinde, öznelerin değiştiği ama nesnelerin baki kaldığı bir “polemik klişesi” olarak yerini alacaktır.

CKMP'nin seçim sonuçları, Türkes ve inşa etmek istediği hareket açısından önemli dönüşümler yaşamasında etkili olurken, bu dönüşümlerden en önemlisi “muhafazakarlaşma” olmuştur. Bu noktada iki diğer amil, çalışmanın ulaştığı kanaate göre “seçim sonuçlarından” çok daha fazla önem arz etmiştir. Bunlardan birincisi, AP'nin havzasından beslenmek isteyen partinin, AP içerisinde yaşanan ve çalışma içerisinde detaylıca temas edilen “müfrit-muttedil” mücadelesini takip etmesi olmuştur. AP içerisinde yaşanan ve çeşitli müfrit üyelerin tasfiye edilmesiyle sonuçlanan bu mücadele sonunda CKMP, bu üyeleri ve bu üyelerin temsil ettiği duruşa yakın olan kamuoyu organlarını, kendisine istimal ederek çeperini genişletme yoluna girmiştir. AP'den tasfiye edilen Serdengeçti gibi isimlerin partiye/harekete katılımıyla birlikte, “Türk sağıının üç halini de” ihtiva eden yapısal değişim, her ne kadar “sağın daha geniş yelpazesine” hitap edebilme kabiliyetini beraberinde getirirse de, parti/hareket içerisinde çeşitli ihtilafları beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede partiye katılan/sempati gösteren kişi ve kuruluşlar, partinin yapısının değişmesini ve çeşitli Türkçü ve/veya Kemalist unsurların tasfiye edilmesini talep ederken, partinin 27 Mayıs'ı hatırlatan üyelerinden duydukları rahatsızlığı da tebarüz ettirmiştir. Mesela bu çevreler nazarında, her ne kadar Türkes'in, 3 Mayıs 1944 olayları dolayısıyla “İnönü mağduru” imajı ve Başbakanlık Müsteşarlığı dönemi ve sonrasında muhafazakâr çevrelerle olan müspet iletişimi, Türkes'i kabul edilebilir kılsa da; Muzaffer Özdağ ve Numan Esin gibi isimlerin mevcudiyeti veya Atsız'ın hareket üzerindeki “manevi nüfuzu”, söz konusu cenah tarafından menfi olarak addedilecektir. Öte yandan partinin/hareketin 163.madde ve Elmalı meselesiyle birlikte tebarüz etmeye başlayan muhafazakârlaşmasının, parti/hareketin “çekirdeğini teşkil eden” Türkçü ve/veya Kemalist unsurlar nezdinde de oldukça rahatsızlık uyandırdığını ifade etmek gerekmektedir. Bu minvalde partinin isminin “Milliyetçi Hareket Partisi” olduğu 8-9 Şubat 1969 kongresinde, amblem değişikliği ekseninde yaşanan tartışmalar ve devamında yaşanacak olan tasfiyeler, aslında bir sebep değil, partinin/hareketin 1966 yılından itibaren geçirdiği dönüşümün tabii sonucu olarak telakki edilmelidir.

Çalışmanın ulaştığı bir diğer kanaate göre, Türkes nezdinde temsil edilen partinin/hareketin “muhafazakârlaşmasındaki” bir

diğer önemli etken, yapıya katılan gençlerin tesiriyle olmuştur. MBK döneminde, dönemin üniversite hocaları, aydınları ve köşe yazarlarıyla kadrolaşmak isteyen, yurt dışındayken Avrupa'da mevcut olan “entelektüel orta sınıfla” temas kurmak isteyen Türkeş, parti kurduktan sonra bu kadrolaşmayı gençlik üzerine bina etmek istemiştir. Gençliğin politik bir unsur olarak oldukça önem kazandığı 60'lı yıllarda, bilhassa üniversitelerde bu kadrolaşmayı gerçekleştiren Türkeş böylece hem kendi ideolojisi doğrultusunda bir gençlik inşa ederken, hem de siyasete ihtiyatla yaklaşmak zorunda olduğu “Pan-Türkizm” gibi radikal fikirleri, gençlik üzerinden propaganda edebilmiştir. Gençlik, ayrıca partinin “anti-komünizm” söylemini şiddetlendirebilmesine katkı sağlarken, üniversitelerde meydana gelen hadiselerle birlikte, anti-komünizm söyleminin pratiğe evrilmesine katkıda bulunmuştur. Buna mukabil, bilhassa periferiden merkeze gelen ve bu değerleri merkeze taşımak isteyen gençlik, kendisini “ölkücü hareket” içerisinde konumlandırırken; beraberinde getirdikleri sosyal yapının özellikleriyle birlikte, mevcudiyetinden itibaren kentli kesimlere hitap eden Türkçülük akımını temsil eden Türkeş'i ve temsil ettiği “hareketi” muhafazakârlaştırmıştır. Tavan ile taban arasındaki bu fikrî alışveriş böylece, estetik bir ifadeyle “Tanrı dağı ile Hira Dağı'nı” buluşturabilmiştir. Aslında 60'lı yıllarda başlayan bu değişimin sadece CKMP veya “Ölkücü Hareket” ile mahdud olmadığı da bu noktada zikredilmesi gereken bir hususu teşkil etmektedir zira Millî Türk Talebe Birliği'nde 60'lı yılların ikinci yarısında başlayan ve 70'lere gelindiğinde zirveye tırmanacak olan fikrî ihtilaf beraberinde bu cemiyetin de ambleminin değişmesine sebep olacak ve “bozkurt” simgesi ile sembolize edilen cemiyetin amblemi, Kuran'ı remz eden “kitap metoforu” ile değişecektir.

“CKMP'den MHP'ye”, “bozkurttan hilale” ya da “Türkçülüktan Türk-İslam Ölküsüne” geçişin, hitap edilen çeperin genişlemesine katkıda bulunduğu hususu, inkâr edilemez bir vakıa olarak addedilebilse de; muhtelif sebeplerin zemin hazırladığı söz konusu dönüşümün, partiyi ve hareketi, “yelpazenin sağındaki bütün unsurları” temsil edebilme hedefine ulaştıramadığı müşahade edilmiştir. Çalışmanın içerisinde Fedai gazetesi ile gerçekleştirilmek istenen ittifakın başarısızlıkla sonuçlanması emsalinde görüleceği üzere; Türkeş'in hem “Kemalist/laik geçmişi”, hem de “Türkçü” çevrelerle

olan ilişkisi, söz konusu genişlemeyi imkânsız kılmıştır. 1969'da Necmettin Erbakan tarafından kurulacak olan "Millî Nizam Partisi" ve Erbakan öncülüğünde inşa edilecek olan "Millî Görüş" hareketinin ihdasıyla da "ülkücü hareketin", sağın üç halini de" kucaklayabilme ihtimali ortadan kalkmıştır.

Doktriner sağı temsil iddiasıyla meclise giren CKMP'nin, hem yasama faaliyetleri sırasında hem de çeşitli mitingler/protestolar/basın açıklamaları ile gündeme getirdikleri bazı tezler ise söz konusu iddiayı ispatlayacak nitelikte olmuştur. Bu meyanda CKMP'li yetkililer tarafından Atsız'dan mülhem olan; "Anadolu'da 900 yıllık Türkiye devleti", "Türk Kara Ordusunun kuruluş tarihinin 1363 sayılamayacağı" nazariyeleri ve "Türk sağının üç halinin de" müşterek hedefi olan "Ayasofya'nın tekrar ibadete açılması" önerileri gibi tezler, hem mecliste hem de çeşitli mahfillerde dile getirilmiştir. Bilhassa Sovyetler Birliği'nin tabiiyetinde bulunan Türk halklarına dair "self-determinasyon" talebiyle "anti-empyrialist" bir çizgi izleyen CKMP'nin, dış politikaya dair diğer çıkışları ise mezkûr çizgi ile ters orantılı olmuştur. "Osmanlı'dan beri düvel-i muazzama fobisi var" demecinde tecessüm eden "dış politikada denge siyasetine" dair eleştiriler CKMP'li idareciler tarafından sıklıkla gündeme getirilirken, Lozan antlaşmasına dair tenkitler de, Atatürk'ün ismi zikredilmemek kaydıyla, mevcut olmuştur. Kıbrıs meselesine nazire olarak ortaya konulduğu tespit edilen; "Selanik, Batı Trakya, 12 Adalar'ın ilhak edilmesi" talebiyle ortaya çıkan irredentist politika da mevcut çerçevede eklenmesi lazım gelen bir noktayı teşkil etmektedir. Dış politika bağlamında, CKMP idarecilerinin, Atatürk'ün ismini zikretmemek kaydıyla, gündeme getirdiği bir başka argüman ise "Türkiye, İslam alemini ihmal etti" söyleminde somutlaşmıştır. Bu noktada tezini, "üç hilalin" temsil ettiği ifade edilen üç otorite: "Türk Hakanlığı, İslam Halifeliği ve Roma Kayzerliği" üzerine bina eden CKMP'li yöneticiler, dış politikada bilhassa "İslam Alemi" ve "Osmanlı bakiyesi coğrafya" ile işbirliklerin" geliştirilmesini savunmuştur. "Kemalist dış politikaya" dair kısmen açık kısmen ise örtük eleştirileri ihtiva eden bu politikalar, CKMP'nin "muhafazakarlaşmasıyla" eşgüdümlü gelişmiş olsa da, esasında söz konusu politikalara dair benzer revizyonist yorumların, Talat Aydemir ve Orhan Erkanlı örneklerinde görüldüğü üzere, "Neo-Kemalist" olarak tarif edilen

muhtelif isimler tarafından da savunulduğu olgusu da dikkatten kaçmayan bir husus olmuştur.

Sonuç olarak, çalışmanın menzilinin dışına çıkarak Türkeş'in siyasette başarılı olup olmadığına dair çalışmanın ulaştığı bazı savlara geçmeden önce, 60'lı yılların siyaset yelpazesine dair ilgi çekici bir durumun aktarılması yararlı olacaktır. 1975 yılında, AP tarafından kurulacak olan ve içerisinde MHP'nin de yer alacağı I. Milliyetçi Cephe'nin tesis edilmesinden önce Türkeş'in; "*Solun ihanet derecesine varan davranışları karşısında, sağ ile olan kavgamızı erteledik*" sözlerini sarf ettiği rivayet edilmektedir. Dönemin basınında ya da bilimsel kaynaklarda tespit edilemeyen bu veciz cümle, 1960'ların penceresinden bakıldığında "*Se non é vero, é ben trovato*" yani "*doğru değilse bile iyi uydurulmuş*" bir ifade konumundadır. Zira 60'lı yıllar boyunca Türkeş ve hareketi hem siyasî kurum olarak "sağın muktedir" kesimini teşkil eden AP ile mücadele ederken, bu mücadele "sivil toplum", "basın" gibi alanlar da devam edecek ve Türkeş en çok "sağ cenahın muhtelif kesimleri" tarafından yıpratılacaktır.

Türkeş'in siyasî hayatında başarılı olup olmadığına dair çalışmanın ulaştığı öznel netice ise Türkeş'in başarılı olduğu kanaatidir. Bu kanaate varılmasında üç önemli etken bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, MBK'yi teşkil eden 38 isim içerisinde, Cemal Gürsel'in "Cumhurbaşkanlığı" müstesna, Türk siyasî tarihinde özel bir yer edinebilecek başka bir ismin mevcut olmamasıdır. Çalışmada, Türkeş'in başarılı olarak telakki edilmesinde ikinci etken ise, Türk milliyetçiliği hareketinin liderliği iddiasına bir "Kıbrıs Türkü" olarak soyunması ve bunu siyaseten gerçekleştirebilmesi olmuştur. Zira Türkçülük/ Türk Milliyetçiliği hareketinin ana kaynaklarına bakıldığı takdirde Osmanlı/Türkiye Türkçülerinin "Pan-Türkizmi" savunmalarına rağmen, dışarıdan gelen Türklere dair çekince ile yaklaştığı ve "émigré Türkçülere" "birincil önem" atfetmedikleri tespit edilmesi gereken bir hususiyettir. Gökalp- Akçura ihtilafında rahatlıkla gözlemlenebilecek bu olgu, cumhuriyet dönemi Türkçülerine de sirayet edecek ve Atsız, Türkçülüğün "dört önemli" ismi arasında herhangi bir "émigré Türkçüyü" saymayacaktır. Hatta cumhuriyet döneminde, ülkenin sınırlarının daralması ile birlikte Balkanlardan gelen Türkler de "émigré Türkler" olarak telakki edilirken, Balkan Türkleri, Anadolu Türkçüleri/Türk milliyetçileri

tarafından “suyun ötesinden gelmekle” itham edilecektir. Bu yüzden, Türkeş’in bahsedilen iklim dairesinde olan zeminde, Türk Milliyetçiliğinin siyâsi temsil noktası olma iddiasında olan bir yapının “liderliğini” üstlenebilmiş olması önemli bir meziyettir. Çalışmada, Türkeş’in başarılı olarak addedilmesindeki üçüncü etken ise, politik bir unsur olarak gençliği örgütleyebilip, kadrolaşmasını gerçekleştirebilmesi olmuştur. Türk sağ tarihinde daha önce görülmeyen hatta Bayar tarafından özeleştirilme konusu yapılan bu hususa oldukça ihtimam veren Türkeş, bu sayede partisinin aldığı cüzi oy oranının oldukça fevkinde bir “özgöl ağırlığa” sahip olabildiğini başarmış ve “hareketinin” gelecek nesillere aktarılmasını temin edebilmiştir.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

British Archives Foreign Office

FO 371/ 152851
FO 371/ 153035
FO 371/ 153036
FO 371/ 153066
FO 371/ 160790
FO 370/ 160791
FO 371/ 163833
FO 371/ 163834
FO 371/ 169515
FO 370/ 180151
FO 371/ 180152
FO 371/ 185825
FO 371/ 185826

B) Meclis Tutanakları

T.C Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, Dönem:01, Cilt:3, Birleşim: 34,09.09.1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:4, Dönem:1, Toplantı:1, Birleşim: 62, 03.3.1962.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:31, D:1, T:3, B:110, 22. 6. 1964.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:25, D:1, T:3, B:31,13.12.1964.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:1, D:2, T:1, B:7,07.11.1965.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, D:2, C:1, T:1, B:14 24.11.1965.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1 B:28, 27.12.1965.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:32, 7.1.1966.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:40, 2.2.1966.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, T:1, B:45, 14.2.1966.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:3, D:2, T:1, B:50, 19.2.1966.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B:52, 21.2.1966.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1, B: 53, 22.2.1966.

M. Meclisi Tutanak Dergisi, C:4, D:2, T:1,B:54, 23.2.1966.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:2, D:2, B:30,29.12.1965.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:7, D:2, T:1, B:107, 8.7.1966.

M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:1, B:112, 15.7.1966.

- M.Meclisi Tutanak Dergisi*, C:8, D:2, T:1, B:116, 21.7.1966.
M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:2, B:122, 1.8.1966.
M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:8, D:2, T:1, B:123, 3.8.1966.
M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:9, D:2, T:2, B:14, 5.12.1966.
M.Meclisi Tutanak Dergisi, C:22, D:2, T:3, B:11, 1.12.1967.

C) Süreli Yayınlar

Akis

Bab-ı Ali'de Sabah

Boğaziçi

Cumhuriyet

Durum

Düşünen Adam

Fedai

Haber

Havadis

Kim

Kudret

Le Monde

Medeniyet

Milliyet

Millî Hareket

Millî Yol

Orkun

Öncü

Ötüken

Son Havadis

Tercüman

Times

Ulus

Yeni Gazete

Yeni Tanin

Yeni İstanbul

Yeni İstiklal

Yön

D) Kitap, Anı ve Telif Eserler

60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri; Ed. Nuri Gürgür, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2014.

Abadan Unat, Nermin; *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri Tahlili*, Ankara Üniversitesi Siyasî Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

Ahmad, Feroz; *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev: Ahmet Fethi, 3.B, Hil Yayın, İstanbul, 2007.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay; *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi:1945-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

Akpınar, Hakan; *Kurtların Kardeşliği: CKMP'den MHP'ye (1965-2005)*, Birharf Yayınları, İstanbul, 2005.

Aksun, Ziya Nur; *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, 11.B, Ötüken Yayınları, Ankara, 2012.

Akşin, Sina; *31 Mart Olayı*, İstanbul, Sina Yayınevi, 1972.

_____; *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Yayınevi, Ankara, 2009.

Akyaz, Doğan; *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmede*, Emir Komuta Zincirine, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Akyol, Taha; *Hayat Yolunda: Gençler İçin Anılar*, Doğan Kitap, İstanbul, 1997.

Altaylı, Enver; *Ruzi Nazar: CIA'nın Türk Casusu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.

Altuğ, Kurtul; *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1991.

Atatürk, Mustafa Kemal; *Nutuk*, Cilt: II, İstanbul, Kamer Yayınları, 1999.

Atsız; *Bozkurtların Ölümü*, 5.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 2009.

_____; *Dalkavuklar Gecesi*, Baysan Yayın, İstanbul, 1992.

_____; *Devletimizin Kuruluşu*, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955.

_____; *En Sinsi Tehlike*, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997.

_____; *Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri*, 3.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 2003.

_____; *Yolların Sonu*, 7.B, İrfan Yayınevi, İstanbul, 2004.

Atsız, Yağmur; *Ömrümün ilk 65 Yılı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 2005.

Ayvazoglu, Beşir; *Tanrıdağı'ndan Hıra Dağı'na: Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar*, 2.B, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.

Aydemir, Talat; *Hatıratım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Aybar, Mehmet Ali; *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Aydın, Suavi-Taşkın, Suavi; *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Aytekin, Emin; *İhtilâl Çıkmazı*, Dünya Yayınları, Ankara, 1967.

Bahar, İlhan; *Başbuğ Türkeş ve Dokuz Işık*, Kamer Yayınları, Ankara, 2015.

Balkan, Aydemir; *Akşam Nöbeti*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2003.

Baytok, Taner; *Dış Politikada Bir Nefes: Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Berk, Bekir; *İslami Hareket Bakımından; Alparslan Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi, 9 Işık Doktrini Nedir? Ne Değildir?*, Güneş Matbaası, İstanbul, 1969.

Berkes, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 12.B, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Beveridge, Janet; *Beveridge and His Plan*, Hodder and Stoughton Prints, London, 1954.

Bilgiç, Sadettin; *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

Birinci, Ali; *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.

Bora, Tanıl; *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasî İdeolojiler*, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Bora, Tanıl- Can, Kemal; *Devlet Ocak Dergâh: 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, 9.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Bölükbaşı, Deniz; *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası: Deniz Bölükbaşı*, 2.B, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.

Cizre, Ümit; *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

CKMP; *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1965 Seçim Bildirisi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

_____; *Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye için CKMP Programı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

_____; *Temel İlkelerimiz, Ana Davalarımız, İcraat Planımız*”, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi; *CKMP’nin 5 Haziran 1966 tarihinde Yapılan Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptıkları Seçim Konuşmaları*, Arı Matbaası, Ankara, 1967

_____; *Saygıdeğer Tüccar ve Esnaf Vatandaş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

_____; *Sevgili Köylü Yurttaşlarımız İçin*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

_____; *Türk Gençliği için Hizmet Planı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

Çakır, Osman; *Nevzat Kösoğlu İle Söyleşiler: Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi*, 2.B, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.

Çatak, Muzaffer; *Dündar Taşer’in Fikri Hayatı*, Ankara Türk Ocağı Yayınları, Ankara, 2012.

Çavdar, Tevfik; *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara, 1996.

Çaylak, Âdem; *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

Çetik, Mete; *Üniversitede Cadı Avı&1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N. Boratav'ın Müdafası*, Dipnot Yayınları, İstanbul, 2008.

Çınar, Metin; *Anadoluculuk ve Tek Parti: CHP Sağ Kanat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Darendelioğlu, İlhan E.; *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*, Oymak Yayınları, İstanbul, 1976

Davison, Roderic; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform:1856-1876*, Çev. Osman Akınhay, 2.B, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.

Deliorman, Altan; *Tanıdığım Atsız*, 2.B, Orkun Yayınları, İstanbul, 2000.

Doğan, Avni; *Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1964.

Doğan, Mehmet; *"Alparslan Türkeş MHP ve Gölgedeki Adam"*, Ocak Yayınları, Ankara, 2000.

Doğaner, Yasemin; *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2013.

Demirel, Tanel; *Türkiye'nin En Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2011.

___; *Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Ekşi, Rasim; *Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkeş*, 2.B, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2007.

Elevli, Avni; *1960-1965 Olayları ve Batırılmayan Gemi Türkiye*", Balkanoğulları Yayınları, Ankara, 1967.

Emre, Yunus; *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Er, Ahmet; *Hatıralarım*, Selçuklu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, 3.B, Ankara, 2012.

Erer, Tekin; *Yassıada ve Sonrası*, Rek-Tuk Kitap Servisi, İstanbul, 1965.

Erkanlı, Orhan; *Anılar-Sorunlar-Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul, 1973.

Erkman, Faris; *En Büyük Tehlike*, Ak-ün Matbaası, İstanbul, 1943.

Esin, Numan; *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçıının Anıları*, 2.B, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

Faik, Bedii; *İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci, İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1967.

Findley, Carter V.; *Modern Türkiye Tarihi; İslam, Milliyetçilik ve Modernlik: 1789-2007*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Güler, Zeynep; *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık*, Yeni Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Hacıbrahimoglu, Zeki; *Türkeş*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010.

Hale, William; *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

Hanioğlu, M.Şükrü; *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön-Türklük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

Hobsbawm, Eric; *Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Çev. Yavuz Alogan, 6.B, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.

Hourani, Albet; *Arap Halkları Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, 10.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Ilıcak, Nazlı; *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975.

İnalçık, Halil; *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-Klasik Dönem (1302-1606)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

İnsel, Ahmet- Bayramoğlu, Ali; *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu*, 4.B, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009.

İpekçi, Abdi, Coşar, Ömer Sami; “İhtilâlin İç Yüzü”, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1965.

Itzkowitz, Norman; *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, The University Of Chicago Press, London, 1972.

Kansu, Aykut; *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Karabacak, Ahmet; *Üç Hilalin Hikâyesi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2011.

Karpat, Kemal; *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Kayalı, Kurtuluş; *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*, 5.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Keyder, Çağlar; *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, 12.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *Kıbrıs ve Türkes*, Hüsn-ü Tabiat Matbaası, İstanbul, 1966.

Kılıç, Murat; “Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat”: *Türk Milliyetçileri Derneği (1951-1953)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Koçak, Cemil; *Türkiye’de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Kösoğlu, Nevzat; *Dünder Taşer*, 2.B, Ötüken Yayınları, Ankara, 2010.

Kurnaz, Cemal; *Deli Rüzgar: Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2012.

Küçük, Yalçın; *Aydın Üzerine Tezler-3*, 1830-1980, 3.B, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.

_____; *Türkiye Üzerine Tezler:2*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2005.

_____; *Türkiye Üzerine Tezler:3*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2005.

Küçükömer, İdris; *Düzenin Yabancılaşması*, 5.B, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007.

Landau, J.M; *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, Çev. Erdinç Baykal, 2.B, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979.

Laski, Harold; *Demokrasi ve Sosyalizm*, Çev: Niyazi Berkes, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1945.

Lewis, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev: Boğaç Babür Tuna, 3.B, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2008.

Lowry, Heath W.; *Erken Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Metin, İbrahim; *İhtilâlciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul, 2012.

Nalbantoğlu, Muhiddin; *Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler*, Toker Yayınları, İstanbul, 2010.

Maraşlı, Erol; *Darbe İçinde Darbe: 13 Kasım 1960: 14'ler Olayı*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2010.

Mardin, Şerif; *Jön Türkler'in Siyasî Fikirleri, 1895-1908*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1964.

____; *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtazer Türköne-Fahri Unan-İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Okutan, Çağatay. M; *Bozkurt'tan Kuran'a Milli Türk Talebe Birliği: 1916-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Okuyan, Yaşar; *O Yıllar: 12 Eylül'den Anılar, Mektuplar ve Belgeler*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2010.

Orhon, Orhan Seyfi; *Maskeler Aşağı: En Büyük Tehlikenin İç Yüzü*, Çınaraltı Yayınları, İstanbul, 1943.

Ortaylı, İlber; *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 21.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Ozankaya, Özer; *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

Örnek, Cangül; *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı*, Can Yayınları, Mart 2015, İstanbul.

Örtülü, Erdoğan; *Üç İhtilâlin Hikâyesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966.

Özcan, Gencer; *"60'lı Yıllarda Dış Politika", Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Özdağ, Muzaffer; *Göreve Çağrı*, Ocak Yayınları, Ankara, 1996.

Özdağ, Ümit; *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli*, 2.B, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004.

Özdemir, Cihan; *Atsız Bey, Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Fikirleri ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Özdemir, Hikmet; *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

Özdoğan, Günay Göksu; *Turan'dan 'Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Özkırımlı, Umut; *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, 3.B, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2009.

Öznür, Hakkı; *Ülkücü Hareket: CKMP'den MHP'ye*, I.C, Alternatif Yayınları, Ankara, 1999.

Pekmezci, Necdet-Büyük yıldız, Necdet; *Ülkücüler: Öteki Devletin Şehitleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.

Poulton, Hugh; *Silindir Şapka, Bozkurt ve Hilal: Türk Ulusçuluğu ve Türkiye Cumhuriyeti*, Çev: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998.

Sander, Oral; *Siyasal Tarih 1918-1994*, 16.B, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

Schivelbusch, Wolfgang; *Uzak Akrabalar-Faşizm, Nasyonsosyalizm-New Deal:1933-1939*, Çev: Muhammet Metin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Serdengeçti, Osman Yüksel; *Serdengeçti Osman Yüksel'in Radyo Konuşmaları*, Serdengeçti Yayınları, Ankara, 1970.

Seyhan, Dünder; *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

Tanör, Bülent; *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 12.B, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Taşer, Dünder; *Mesele, Töre-Devlet* Yayınları, Ankara, 1973.

Taşkın, Yüksel; *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijensiya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Taylak, Muammer; *27 Mayıs ve Türkçe*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.

Tekin, Ahmet; *Alparslan Türkeş'in Liderlik Sırları*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

Tevetoğlu, Fethi; *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1967)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967.

Toker, Metin; *İsmet Paşayla 10 Yıl*, Akis Yayınları, Ankara, 1967.

Toplu, Abdülhadi; *Anayasa'da Milliyetçilik Mücadelesi*, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1976.

Turhan, Metin; *Alparslan Türkeş: 1963-1980*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016.

_____; *Ülkü Ocakları:1966-1980*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016.

Turgut, Hulusi; *Türkçe'in Anıları: Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul, 1995.

Tuncer, Erol- Danacı, Necati; *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, TESAV Yayınları, Ankara, 2003.

Türkçe, Alparslan; *9 Işık*, Dokuz Işık Yayınları, İstanbul, 1965.

____; 1944 *Milliyetçilik Olayları*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1993.

____; *Milli Doktrin 9 Işık*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1973.

____; *Türkiye'nin Meseleleri*, Milli Hareket Yayınları, İstanbul, 1969.

Türkeş, Alparslan-Baykal, Rifat-Özdağ, Muzaffer; *Bazı Gerçekler (Savunmalar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965

Türkkan, Reha Oğuz; *Kızıl Faaliyet*, Bozkurtçu Yayınları, İstanbul, 1943.

____; *Türkçülüğe Giriş*, Arkadaş Matbaası, İstanbul, 1940.

Tunaya, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasal Partiler-3: İttihat ve Terakki- Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, C.5, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu- Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.

Uluç, Fuat- Özdağ, Muzaffer; *Alparslan Türkeş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

Ulus, Özgür Mutlu; *Türkiye'de Sol ve Ordu (1960-1971)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Utku, Cumhur; *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilâl Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

Ülkücü Komando Kampları: AP Hükümetinin 1970 Yılında Hazırlattığı MHP Raporu, 4.B, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

Weiker, Walter; *The Turkish Revolution 1960-1961*, The Brookings Institution, Washington D.C, 1963.

Witteck, Paul; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, Çev. Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul, 1995.

Yalman, Ahmet Emin; *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz-2 (1922-1971)*, Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç, 2.B, Pera Turizm ve Ticaret Yayınları, İstanbul, 1997.

Yeşil, Ahmet; *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2002.

Yıldız, Ahmet; *İhtilâlin İçinden: Anılar, Değerlendirmeler*, Alan Yayınları, İstanbul, 2001.

Zurcher, Eric Jan; *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

E) Muhtelif Kitap, Dergi ve Gazetelerde Yer Alan Makaleler/Köşe Yazıları/Röportajlar

Adak, Sevgi-Turan, Ömer; *"Mehmet Ali Aybar", Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Adıdeğmez; *"Düşen Maske"*, Bab-ı Ali'de Sabah, 4 Ekim 1966.

Ağtaş, Özkan; “Ortanın Solu: İsmet İnönü’den Bülent Ecevit’e”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-8: Sol, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Akça, İsmet; “Kolektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, Bir Zümre Bir Parti: Türkiye’de Ordu, Der. Ahmet İnsel-Ali Bayramoğlu, 4.B, Biri-kim Yayınları, İstanbul, 2009.

Akgündüz, Ahmet; “Bir Modernleşmeyi Hızlandırma Projesi Olarak Batı Avrupa’ya İşçi Göçü”, Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye, Haz. Funda Barbaros-Eric Jan Zurcher, Efil Yayınları, Ankara, 2013.

Akyol, Mete; “Neo- CKMP”, Milliyet, 4 Eylül 1965.

Akyüz, Doğan; “Ordu ve Resmi Atatürkçülük”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: 2 Kemalizm, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Alöç, Kazım; “İfşa Ediyorum”, Yeni Gazete, 1 Mayıs 1967.

Altan, Çetin; “On Dörtler”, Milliyet, 11 Ağustos 1961.

____; “Kurucu Meclis”, Milliyet, 13 Kasım 1960.

____; “Rica Ederiz”, Milliyet, 31 Ekim 1960.

Altuğ, Kurtul; “Kendi Aramızda”, AKİS, 7 Ağustos 1965.

____; “Partilerin İki Yüzü: CKMP’nin Harika Çocuğu Muzaffer Özdağ’dır”, Yeni İstanbul, 21 Haziran 1968.

Ardıçoğlu, Nureddin; “İzahı Güç Bir Teşebbüs”, Kudret, 13 Kasım 1960.

____; “Kurucu Meclis mi Danışma Meclisi mi”, Kudret, 3 Kasım 1960.

Atilhan, Cevat Rifat; “Albay Alparslan Türkeş’in Kazandığı Zafer”, Yeni İstiklal, 11 Ağustos 1965.

____; “Diyaret İşleri Meselesi ve Derin Kökleri!”, Yeni İstiklal, 9 Kasım 1966.

____; “Enteresan Haberler”, Ötüken, 16 Temmuz 1964.

____; “En Sinsi Tehlike”, İçimizdeki Şeytanlar&En Sinsi Tehlike&Hesap Böyle Verilir, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997.

____; “İki Türlü ‘Kafatasçı’”, Ötüken, 15 Ekim 1964.

____; “Kurucular Meclisi”, sayı:9, Orkun, 1Aralık 1950, Makaleler IV, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997.

____; “Milli Bayram”, Ötüken, 28 Mayıs 1966.

____; “Ordinaryüsün Fahiş Hataları”, Makaleler: III, 2.B, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997.

____; “Sağcı Kimdir”, Ötüken, Şubat 1968.

____; “Turancılık”, Ötüken, Nisan 1973.

____; “Turancıyız! Ne Olacak?”, Ötüken, Haziran 1966.

____; “Türk Dili”, Orhun, sayı:2, 1934, Makaleler I, 2.B, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1997.

____; “Türk Kara Ordusu Ne Zaman Kuruldu”, Orkun, 15 Temmuz 1963.

____; “Türkçüler Derneği”, Millî Yol, 21 Eylül 1962.

____; “Zade Değil Oğul”, Ötüken, 25 Eylül 1970.

Avcıoğlu, Doğan; “Rejim Buhranı”, YÖN, 21 Şubat 1962.

Ayaşlı, Münevver; “Kır’at Önde”, Bab-ı Ali’de Sabah, 5 Haziran 1968.

Aydemir, Şevket Süreyya; “27 Mayıs İhtilâlinde Beliren İki Cereyan”, Yön, 30 Mayıs 1962.

Aytürk, İlker; “The Racist Critics Of Atatürk and Kemalism from the 1930’s and 1960’s”, Journal Of Contemporary History, Vol.46, No.2 (April 2011).

Ayvazoglu, Beşir; “Tanrıdağı’ndan Hira Dağı’na Uzun İnce Yollar”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce 4: Milliyetçilik, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

____; “Türkiye’de Sağcı Olmak”, Türkiye Günlüğü, Güz 1991.

Bali, Rıfat. N.; “Cevat Rıfat Atilhan”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-5: Muhafazakârlık, Ed.Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 4.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Barbaros, Funda.R.-Yıldırım, A. Eren; “60’lı Yıllarda İktisadi Kalkınma ve Planlama’ya Dair Kavrayış ve Değerlendirmelere Bir Bakış”, Modernizmin Yan-sımları: 60’lı Yıllarda Türkiye, Haz. Funda Barbaros-Eric Jan Zürcher, Efil Yayınları, Ankara, 2013.

Başkut, Cevat Fehmi; “Başbakanlık Müsteşarı Albay Alparslan Türkeş ile Görüşme”, Cumhuriyet, 17 Temmuz 1960.

Baykal, Sanem; “AET’yle İlişkiler”, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980), Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Bayramoğlu, Ali; “Asker ve Siyaset”, Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu, Der. Ahmet İnsel-Ali Bayramoğlu, 4.B, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009.

Belge, Murat; “Türkiye’de Siyasî Düşüncenin Ana Çizgileri”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler, Ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Bil, Hikmet; “Atatürk ve AP”, Yeni Gazete, 29 Kasım 1966.

____; “Aşırı Sağa ve Sola Göre Kıbrıs Meselesi”, Yeni Gazete, 30 Kasım 1967.

Birgit, Orhan; “Yanlış Teşhislerin Karşısında”, KİM, 13 Eylül 1960.

Bora, Tanıl; “Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi”, Türk Sağı, : Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri, Der: İnci Özkan Keresteci-oğlu-Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Bora, Tanıl-Taşkın, Yüksel; “Sağ Kemalizm”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce:2 Kemalizm, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Boztepe, Fevzi; “Mehmet Turgut ve Petrol Meselesi”, Medeniyet, 19 Eylül 1965.

____; “Mustafa Kepir mi Kebir mi?”, Medeniyet, 25 Ekim 1965.

Buğra, Tarık; “Türkeş’in Şansı”, Yeni İstanbul, 25 Şubat 1962.

____; “Zift Meselesi”, Haber, 23 Mayıs 1965.

Can, Kemal; “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-4: Milliyetçilik*, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekinil, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Cizre, Ümit; “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:2 Kemalizm*, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekinil, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Coşar, Ömer Sami-İpekçi, Abdi; “Gürsel’e Ani Olarak Verilen İzin Teşkilatta Bomba Gibi Patladı”, Milliyet, 20 Haziran 1962.

____; “Harp Okulu Bir Barut Fıçısı Haline Gelmişti”, Milliyet, 27 Haziran 1962.

____; “İhtilâl Kararı Veriliyor ve Hazırlıklar Başlıyor”, Milliyet, 14 Haziran 1962.

____; “Milli Emniyet Türkeş’in Gürsel’le Temas Teşebbüsünü Haber Almıştı”, Milliyet, 22 Mart 1962.

Coşkun, Fedai Coşkun; “Alparslan Türkeş’e Açık Mektup”, Fedai, 21 Ağustos 1967.

____; “CKMP ve Bizim Yolumuz”, Fedai, 17 Temmuz 1967.

____; “Dinsiz Türkçülük Yok Müslüman Türkçülük Var”, Fedai, 14 Ağustos 1967.

____; “Fedai Hürdür”, Fedai, 24 Temmuz 1967.

____; “Okuyucularımıza Bir Müddet İçin Veda”, 4 Eylül 1967.

Daldal, Aslı; “The New Middle Class as a Progressive Urban Coalition: The 1960 Coup d’Etat in Turkey”, *Turkish Studies*, Vol.5, No.3, Güz 2004.

Deliorman, Altan; “Ruh Adam’daki Gerçek Kahramanlar”, Orkun, sayı:18, Ağustos 1999.

Demir, Deniz Cenk; “Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat’tan Adalet Partisi’ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Demirel, Tanel; “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine”, *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu*, Der. Ahmet İnsel-Ali Bayramoğlu, 4.B, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009.

____; “1946-1980 Döneminde ‘Sol’ ve ‘Sağ’”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, Cilt-9: Dönemler ve Zihniyetler, Ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Denктаş, Rauf; “Kıbrıs Meselesi”, Milli Hareket, Temmuz 1967.

Dülger, Bahadır; “*Dokuz Yıldız*”, Haber, 24 Temmuz 1965.

____; “*AP'ye Uyarı*”, Haber, 6 Haziran 1965.

____; “*CKMP'deki Buhran*”, Haber, 26 Mayıs 1965.

____; “*CKMP'deki Darbe*”, Haber, 20 Haziran 1965.

____; “*İki Sayın Milletvekili*”, Haber, 5 Mayıs 1965.

____; “*Oğuz'un İstifası*”, Haber, 19 Haziran 1965.

____; “*Yine Petrol Meselesi*”, Haber, 21 Mayıs 1965.

Ecevit, Bülent; “*Millet Egemenliğini Reddeden Teşkilat*”, Akis, 14 Kasım 1960.

____; “*Üniversiteye Niye Vuruldu*”, Ulus, 30 Ekim 1960.

____; “*Ülkü ve Kültür Birliği Nedir*”, Ulus, 5 Kasım 1960.

Erdem, Galip; “*CKMP'nin Talihsizliği*”, Bab-ı Ali'de Sabah, 26 Mart 1966.

Erduran, Refik; “*Sırayla*”, Milliyet, 3 Ekim 1965.

____; “*Sözler ve Sorular*”, Milliyet, 8 Eylül 1965.

Erer, Tekin, “*Büyük Türkçü Atsız*”, Boğaziçi, Aralık 1985.

Ergüder, Özcan; “*Bay Alparslan Türkeş*”, KİM, 6 Mart 1963.

____; “*Kapının Ağzında*”, Kim, 19 Aralık 1960.

____; “*Tabii Senatörlük*”, Akis, 4 Haziran 1966.

Esenkova, Enver; “*Esenkova'nın Madanoğlu'na Cevabı*”, Düşünen Adam, 6 Aralık 1961.

Esin, Numan; “*Numan Esin 27 Mayıs'ın Bilançosunu Yapıyor*”, YÖN, 23 Mayıs 1962.

Evliyaoğlu, Gökhan; “*Asıl Zararlı ve Yanlış Teşhis*”, Havadis, 13 Eylül 1960.

____; “*Bayar'ı Ziyaret*”, Yeni İstanbul, 26 Mayıs 1965.

____; “*Bir Fert: Madanoğlu*”, Yeni İstanbul, 28 Temmuz 1965.

____; “*CKMP ve Türkeş*”, Yeni İstanbul, 24 Temmuz 1965.

____; “*CKMP Gericilere Kur Yapıyor, Ama..*”, Medeniyet, 14 Ekim 1966.

____; “*Demokrat Parti-Adalet Partisi-Yeni İstanbul ve Alparslan Türkeş*”, Yeni İstanbul, 6 Mart 1963.

____; “*Demirel-Türkeş Görüşmesi, CKMP ve Son Olaylar*”, Medeniyet, 18 Haziran 1966.

____; “*Fikri Planlama İhtiyacı*”, Havadis, 4 Ekim 1960.

____; “*İnkılabımızın Şartları*”, Havadis, 30 Ekim 1960.

____; “*Kurulması Beklenen Partiler Üzerine*”, Havadis, 11 Eylül 1960.

____; “*Kültür Dernekleri ve Halkevleri*”, Havadis, 27 Ekim 1960.

____; “*Liderlerin Fikir ve Kişilikleri*”, Medeniyet, 13 Mayıs 1966.

____; “*Manşete Çıkmak*”, Yeni İstanbul, 29 Temmuz 1965.

____; “*Milletin Dediği*”, Yeni İstanbul, 11 Ekim 1965.

____; “*Oğuz'un İstifası ve Lider Meselesi*”, Yeni İstanbul, 19 Haziran 1965.

____; “Özarda, CKMP ve Türkiye”, Medeniyet, 15 Temmuz 1966.

____; “Particilik Oyunu”, Havadis, 25 Ekim 1960.

____; “Peşin Hükümler”, Yeni İstanbul, 6 Ağustos 1965.

____; “Planlama Teşkilatı”, Havadis, 3 Ekim 1960.

____; “Türkeş ve Liderlik”, Yeni İstanbul, 3 Ağustos 1965.

____; “Samimi Olmayanlar”, Yeni İstanbul, 28 Mayıs 1965.

____; “Üçüncü Partinin Şansı”, Havadis, 10 Ekim 1960.

____; “Yarış Öncesi”, Yeni İstanbul, 9 Nisan 1965.

____; “Yeni Bir Parti Kurulmalıdır”, Havadis, 7 Eylül 1960.

____; “Yeni Şartlar ve Yeni Partiler”, Havadis, 10 Eylül 1960.

Faik, Bedii; “Seçimler 14’leri Haklı mı Çıkardı”, Kim, 9 Kasım 1961.

Fenik, Mümtaz Faik; “Türkeş’e Kim İnanır”, Kim, 6 Mart 1963.

Fernau, Friedrich Wilhelm; “İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar”, Çev.

Nihat Türel, Yön, 16 Ocak 1963.

____; “Türkiye’de Partiler ve İdeolojik Farklılaşma”, Milliyet, 17 Haziran 1966.

Fırat, Melek; “Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluşuna İlişkin Temel Anlaşma”, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980), Ed. Bas-kın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Georgeon, François; “Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kemalist Türkiye’ye Geçiş Anlamında Anahtar Olabilir Mi?” Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar, Der. Ferdan Ergut-Ayşe Soysal, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007.

Giritli, İsmet; “Türkeş Kompleksi”, Milliyet, 22 Ağustos 1965.

Gürgen, Erdoğan; “A. Türkiye ve Arkadaşları CKMP İdarecilerini İkinci Plana Attılar”, Tercüman, 27 Mayıs 1965.

Hekimoğlu, Müşerref; “27 Mayıs’ın Hikâyesi”, Öncü, 11 Mart 1962.

____; “Abidinpaşa Köşkünde”, Öncü, 27 Mart 1962.

____; “A. Türkiye’i Müsteşarlıktan Uzaklaştırma Teşebbüsleri”, Milliyet, 7 Nisan 1965.

____; “Camlı Köşke Yeni Misafir”, Öncü, 21 Mart 1962.

____; “General Hekimoğlu ile İlk Temas”, Öncü, 22 Mart, 1962.

____; “İhtilalle Gelen Yeni Fikirler”, Öncü, 24 Şubat 1962.

____; “Tam Sana Göre Adam Yarbayım”, Öncü, 20 Mart 1962.

İpekçi, Abdi; “14’ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?”, Yön, 20 Aralık 1961.

____; “14’ler Politikada”, Milliyet, 9 Mayıs 1965.

____; “Ahmet Öğüz’un İstifası”, Milliyet, 18 Haziran 1965.

____; “AP Hükümeti Kurabilir Mi?”, Milliyet, 3 Ekim 1965.

____; “AP’den Neden Ayrılıyorlar”, Milliyet, 5 Mayıs 1965.

____; “Bu Tür Maceralardan Vazgeçmek Gerek”, Milliyet, 2 Ocak 1969.

- ____; "CKMP'den İstifalar", Milliyet, 6 Ağustos 1965.
 ____; "CKMP Dönüm Noktasında", Milliyet, 21 Temmuz 1965.
 ____; "Diyanet İşleri ve Hükümet", Milliyet, 8 Ekim 1966.
 ____; "Dörtlü Önerge", Milliyet, 28 Nisan 1965.
 ____; "MP'nin Müdahalesi", Milliyet, 8 Ağustos 1965.
 ____; "Türkeş: 'Ne Faşist Ne de İrkçiyım'", Milliyet, 5 Ağustos 1965.
 ____; "Türkeş: 'Batıya Bağlı Kalmalısınız'", Milliyet, 6 Haziran 1965.
 ____; "Seçim Sisteminde Değişiklik", Milliyet, 13 Ocak 1965.
 ____; "Türkeş'in Açıklaması", Milliyet, 23 Ağustos 1962.
 ____; "Türkeş: 5 Yıllık Yanlış Tutum Bugünkü Sonucu Doğurdu", Milliyet,

24 Ekim 1965.

- ____; "Yeni CKMP", Milliyet, 2 Ağustos 1965.

İpekçi, Abdi- Coşar, Ömer Sami Coşar; "Bakanlar Kurulu'nun Teşkilî İlk Anlaşmazlığı Yaratmıştı", Milliyet, 07 Mart 1965.

- ____; "Gürsel'in Yaptığı Emr-i Vaki", Milliyet, 8 Nisan 1965.
 ____; "MBK Üyelerinin Tespiti", Milliyet, 17 Mart 1965.
 ____; "Komitede Bölünme", Milliyet, 6 Nisan 1965.
 ____; "Öncü Gazetesinin Garip Hikayesi", Milliyet, 16.04.1965.
 ____; "Sarper'in Kabineye Girişi", Milliyet, 10 Mart 1965.
 ____; "Taraflar Ortak Bir Formülde Birleşebildi", Milliyet, 20 Nisan 1965.
 ____; "Türkeş Bir Bölük Alarak İnönü'yü Korumaya Koşmuştu", Milliyet, 1

Mart 1965.

- ____; "Türkeş'i Müsteşarlıktan Uzaklaştırma Teşebbüsleri", Milliyet, 7 Nisan 1965.

- ____; "Ülkü ve Kültür Birliği Teklifinin İç Yüzü", Milliyet, 26 Nisan 1965.
 ____; "Yurt Gezileri Başlarken Bölünme Kesinleşiyordu", Milliyet, 17

Nisan 1965.

Kaynar, Mete Kaan; "İnkılap, Revolution, Devrim: Bir Kavramın Tarihsel Serencamı Üzerine", Türkiye'nin 1960'lı Yılları, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

- Kabaklı, Ahmet; "9 Işık", Tercüman, 15 Ocak 1969.

- ____; "14'ler", Tercüman, 6 Nisan 1965.
 ____; "Memleket Düşmanlarına Lanet", Tercüman, 8 Ocak 1969.
 ____; "Muhtariyet", Tercüman, 14 Ekim 1966.
 ____; "Solcuysa Solcu", Tercüman, 4 Ocak 1967.
 ____; "T.M.T.F Kurtarılmalıdır", Tercüman, 27 Kasım 1966.
 ____; "Tabii Senatörler", Tercüman, 27 Mayıs 1966.
 ____; "Türk'ten Korkuyorlar", Tercüman, 6 Ocak 1969.

Kafılı, Kadircan; "Aşırı Sağ ve Sol Tehlikesi Yok mu?", Tercüman, 23 Haziran 1965.

____; “Bayar ve Oğuz”, Tercüman, 28 Mayıs 1965.

____; “Gerçek ve Efsane”, Tercüman, 6 Haziran 1966.

____; “Gerçek ve Kafa”, Tercüman, 12 Haziran 1966.

____; “İki Türklü Milliyetçi”, Tercüman, 26 Şubat 1967.

____; “Türkeş ve Bursa Konuşması”, Tercüman, 28 Ekim 1960.

____; “Üniversitelerin Durumu”, Kudret, 1 Kasım 1960.

Karakağan, Kağan; “Milliyetçilere Sesleniş”, Fedai, 24 Temmuz 1967.

Karakoç, Sezai; “Devrim ve Doktrin”, Bab-ı Ali’de Sabah, 4 Nisan 1968.

Karpat, Kemal; “*The Military and Politics In Turkey, 1960-1964: A Socio-Cultural Analysis Of A Revolution, The American Historical View, Volume 75, Issue 6, 1970.*”

Kazganoğlu; “Kırk Kahramanlar ve Kürşad”, Orkun, 26 Ağustos 1951.

____; “Son Vatan Parçası”, Orkun, 17 Kasım 1950.

Kemal, Yaşar; “Yüzbaşı Muzaffer Özdağ’la Görüşme”, Cumhuriyet, 24 Temmuz 1960.

Kocakurt; “İki Açık Mektup”, Ötüken, Haziran 1966.

____; “Teşkilatlanmak”, Ötüken, Temmuz-Ağustos 1966.

Kohen, Sami; “Fırsat Bir Gümüş Tepsi İçinde Geldi, Fakat...”, Milliyet, 30 Kasım 1967.

Köker, Aydın; “Türkeş İhtilâli Anlatıyor: İlk İhtilâl Fikirleri ve İlk Toplantılar”, Yeni İstanbul, 15 Şubat 1962.

____; “Türkeş İhtilâli Anlatıyor: Halk Partisi’nin Tahrikleri”, Yeni İstanbul, 17 Şubat 1962.

Kubalı, Hüseyin Nail; “Tasfiye Üzerine”, Kim, 14 Kasım 1960.

Laç, Abdurrahman Şeref; “Üç Hilalli Kamp”, Bab-ı Ali’de Sabah, 8 Ocak 1969.

Laçiner, Ömer; “Türk Militarizmi II-Ordular: İlk Hedefiniz Piyasa mı Oluyor”, Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu, Der. Ahmet İnsel-Ali Bayramoğlu, 4.B, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009.

Lüküslü, Demet; “60’lı Yılları Gençlik Kategorisi İçerisinden Okumak: Modernist Bir Söylemin Savunucusu ve Aktörü Olarak Gençlik”, Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye, Haz.Funda Barbaros-Eric Jan Zurcher, Efil Yayınları, Ankara, 2013.

Menderes, Suat; “Seçim Öncesinde Partilerin Tutumları”, Medeniyet, 8 Mayıs 1965.

Necip Fazıl; Adalet Partisi’ne: Nefs Muhasebesi”, Yeni İstiklal, 23 Ağustos 1963.

____; “Demirel”, Yeni İstanbul, 8 Ağustos 1966.

____; “Kim İdare Ediyor”, Yeni İstanbul, 14 Temmuz 1966.

Nesin, Aziz; “Tahtaravallı-I”, Yeni Tanin, 27 Kasım 1964.

____; “Tahtaravallı- II”, Yeni Tanın, 28 Kasım 1964.

Otmanbölük, Günvar; “CKMP’de Şimdi Neler Olabilir”, Haber, 2 Ağustos 1965.

Orhon, Orhan Seyfi; “Bab-ı Ali Ağaları”, Havadis, 10 Ekim 1960.

Önder, Tuncay; “Ali Fuat Başgil”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce 5: Muhafazakârlık*, Ed.Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 4.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Özekmekçi, M.İnan; “Türk Sağında Ayasofya İmgesi”, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioğlu-Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Örtülü, Erdoğan; “Kurucu Meclis İçin Adaylık Mücadelesi”, Milliyet, 25 Kasım 1960.

Özçetin, Burak- Demirci, Sibel; “Hürriyet Partisi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:7 Liberalizm*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul,2005.

Özdağ, Muzaffer; “27 Mayısın Nedeni ve Amacı”, KİM,15 Ekim 1960.

Özdemir, Cevriye; “Kadın Hakları ve Gerçekler”, Medeniyet, 25 Ağustos 1965.

Özman, Aylin; “Mehmet Ali Aybar”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-8: Sol*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Pamir, Altay; “Komünistler Niçin Savaş İstiyor”, Bab-ı Ali’de Sabah, 5 Aralık 1967.

Perin, Cevdet; “Adalet Partisine Geçmiş Olsun”, Durum, 5 Ağustos 1965.

____; “Albay Türkeş’le Paris’te Neler Konuştum”, Durum, 13 Şubat 1969.

____; “AP, Sağda Olamaz”, Durum, 24 Kasım 1966.

____; “AP Teşkilatının Bilmedikleri”, Durum, 6 Mayıs 1965.

____; “AP ve Yeni Tehlikeler”, Durum, 18 Nisan 1968.

____; “AP’nin Yakasını Bırakınız”, Durum, 12 Ağustos 1967.

____; “Aşırı Cereyanların Sinsi Niyetleri”, Durum, 12 Ekim 1967.

____; “Elmalı Olayı ve TİP’in Tutumu”, Durum, 15 Aralık 1966.

____; “Parti Kuracaklarımı!”, Haber, 11 Haziran 1967.

____; “Son Havadiste Hazırlanan Aday Listesi”, Durum, 3 Şubat 1966.

____; “Türkiye Zavallı Değildir!”, Haber, 16 Haziran 1967.

Perin, Mithat; “Aşırı Cereyanlara Karşı Güçbirliği Elzemdir”, Durum, 2 Kasım 1967.

____; “Osman Turan Bu Ayıp Sana Yeter”, Durum, 8 Eylül 1966.

____; “Yassıada’da 476 Gün”, Haber, 17 Mayıs 1967.

____; “Yürek ve Kafa”, Durum, 15 Eylül 1966.

Polat, N. Mustafa ; “ Kıbrıs’tan Sonra”, Bab-ı Ali’de Sabah, 2 Aralık 1967.

Reha, Mehmet; “Yeni Bir Parti”, Fedai, 26 Haziran 1967.

Safa, Peyami; “Alaturka Demokrasimiz”, Havadis, 13 Eylül 1960.

____; “Basın ve Bilim Ağaları”, Havadis, 9 Ekim 1960.

____; “Parti Lazım”, Havadis, 10 Eylül 1960.

____; “Siyasî-Sosyal Fikir Sistemleri”, Havadis, 9 Eylül 1960.

____; “Üniversite Meselesi”, Havadis, 3 Kasım 1960.

Sakar, Atıf; “Temelliler Kenara”, Haber, 23 Mayıs 1966.

Sakaryalı, Avni; “Küçük Partilerin Hayatıyeti”, Medeniyet, 30 Ekim 1965.

Sançar, Nejd; “Gerçekseverlere Bildiri- II”, Ötüken, 16 Temmuz 1964.

____; “Osman Sabri Adal’a Açık Mektup”, Millî Yol, 23 Mart 1962.

____; “Türk Umumi Efkarına Bildiri”, Millî Yol, 13 Nisan 1962.

____; “Türkeş Hakkında”, Ötüken, 24 Eylül 1965.

____; “Türkiye’de Fikir Partileri”, Ötüken, 16 Ağustos 1965.

Sandalcı, Emin Galip; “İhtilâl Konuştu”, Vatan, 30 Ekim 1960.

Sedes, İzzet; “CKMP’de Su Yüzüne Çıkan Anlaşmazlık”, Milliyet, 26 Mayıs 1965.

Selçuk, İlhan; “Palavraya Paydos”, Cumhuriyet, 30 Eylül 1965.

Serdengeçti, Osman Yüksel; “Bizim Sesimiz”, Yeni İstanbul, 6 Ağustos 1966.

____; “Türkeş Fobisi ve İftiralar”, Milli Hareket, 6-15 Ocak 1967.

Seren, S. ; “CKMP Bir Tereke Peşinde”, Haber, 10 Aralık 1966.

____; “İki İmtihan, İki Meydan Savaşı”, Haber, 1 Aralık 1966.

____; “Bir Eski Hikâye”, Haber, 10 Ocak 1967.

Somel, Ali; “Türkiye’de Kalkınma Planlaması Efsanesi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Soyuyüce, Şefik; “Ülkü ve Kültür Birliği’ne Doğru”, Akis, 14 Kasım 1960.

Suavi, Ali; “Cumhuriyetçi Köylü Millet ve Yeni Türkiye Partileri Birleşmelidir”, Medeniyet, 13 Ekim 1965.

____; “Seçimleri Hangi Parti Kazanacak”, Medeniyet, 17 Mayıs 1965.

____; “TİP’e Dair”, Medeniyet, 14 Eylül 1965.

Şahingiray, Cehdi; “Türkeş’in Sapladığı Hançer Yarası Halen Kapanmadı”, KİM, 6 Mart 1963.

Şeyhhesenan, Doğan Kılıç; “Talat Aydemir’in İtirafı: Alparslan Türkeş’in Metotları Nazilerinkini Aynı Olacaktır”, Haber, 1 Temmuz 1965.

Şener, Mustafa; “Türkiye İşçi Partisi”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-8: Sol*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Taşer, Dünder; “Çözülen İhtilâl”, Milli Hareket, Mart 1967.

____; “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, Milli Hareket, Nisan 1967.

____; “İhtilâl ve Sonrası”, Milli Hareket, Mayıs 1967.

____; “Üç Hilal”, Milli Hareket, Ocak 1968.

Taşkın, Yüksel; “Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce 4: Milliyetçilik*, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

____; “Muhafazakârlığın Uslanmaz Çocuğu: Reaksiyonerlik”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce- Cilt-5: Muhafazakârlık*, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, 4.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

____; “Türkiye’de Sağcılık”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt-9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Tanıl Bora- Murat Gültekin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

____; “Türk Sağı ve Aydınlar: Bir Aşk ve Nefret İlişkisi”, *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioğlu-Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

____; “Turan Güneş”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Kemalizm*, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekin, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul,2009.

Tekeli, İlhan; “1960’lı Yıllarda Türkiye’de Planlama Düşüncesi’nin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak”, *Modernizmin Yanlışları: 60’lı Yıllarda Türkiye*, Haz. Funda Barbaros-Eric Jan Zurcher, Efil Yayınları,Ankara,2013.

Timur, Taner; “Yakın Siyasî Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce 9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Toker, Metin; “23 Altın Heykel”, Akis, 6 Mart 1961.

____; “Aşırı Sol Cephe Türkiye İçin Neyi Nasıl Hazırlıyor”, *Durum*, 8 Şubat 1968.

____; “Bir Adam”, Akis, 18 Kasım 1960.

____; “Bu Rejim İçinde Bir Meclis”, Akis, 26 Eylül 1960.

____; “Bugünkü Vazifemiz”, Akis, 8 Haziran 1960.

____; “Büyük Kumar”, Akis, 3 Ekim 1960.

____; “Cumhuriyet, İkili Tehdit Altında”, Akis, 22 Ocak 1965.

____; “Demeç Havayı Değiştiriyor ve Kudretli Albayın Dışleri Sökülüyor”, Akis, 24 Aralık 1966.

____; “İki Ucun Ortasında Memleket Var”, Akis, 15 Ocak 1962.

____; “Karar Saati”, Akis, 9 Ekim 1965.

____; “Musibetler”, Akis, 21 Ağustos 1965.

____; “Turhan’a Mektup”, Akis, 7 Ocak 1967.

Torunoğlu, Ahmet Kaplan; “Politikanın Tükettiği Adam: Fethi Tevetoğlu”, *Yeni İstiklal*, 7 Eylül 1966.

Tuğcu, Ahmet; “Tevetoğlu ve Karşısındakiler”, *Ötüken*, Ekim 1966.

Turan, Nevzat; “*Albayım Yataklar Senin İçin Değil*”, Bab-ı Ali’de Sabah, 31 Temmuz 1966.

Turan, Ömer; “*Doğan Avcıoğlu*”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler, Ed.Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul,2009.

Tümtürk, İsmet; “*Dava arkadaşları Atsız’ı Anlatıyor*”, Boğaziçi, Aralık 1985.

Türkeş, Alparslan; “*Celadet*”, Yeni İstiklal, 1 Aralık 1961.

____; “*Kırk Kahramanlar ve Kür Şad*”, Yeni İstiklal, 30 Mayıs 1962.

____; “*Bir Mektup*”, Yeni İstiklal, 18 Nisan 1962.

____; “*NATO’ya Evet, Ama...*”, Milliyet, 6 Nisan 1968.

____; “*Ortadoğu ve Türkiye*”, Milli Hareket, Haziran 1967.

____; “*Son Vatan Parçası: Ey Türk Uyan*”, Yeni İstiklal, 8 Mart 1962.

____; “*Taassub*”, Yeni İstiklal, 15 Aralık 1961.

____; “*Türkçülük ve Türk Birliği*”, Milli Hareket, 1 Aralık 1966.

Ünal, Vecihi; “*Doktrin Partileri*”, Bab-ı Ali’de Sabah, 26 Mart 1966.

____; “*Talebe ve Politika*”, Bab-ı Ali’de Sabah, 1 Eylül 1966.

Yalçın, Aydın; “*Üniversite Açılırken*”, Öncü, 1 Kasım 1960.

Yalçın, M.Ali; “*Adalet Partisindeki Kıpırdanmalar*”, Haber, 26 Nisan 1965.

____; “*Türkeş Nihayet Kazandı*”, Haber, 2 Ağustos 1965.

Yalçın, Soner; “*MHP’nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi*”, Hürriyet, 23 Şubat 2008.

Yalman, Ahmet Emin; “*Ortak İki Fesad Ocağı*”, Durum, 25 Ocak 1968.

____; “*Türk Milletinin Son Büyük Zaferi ve Neticeleri*”, Haber, 19 Aralık 1966.

____; “*Türkeş: Devlet Teşkilatı Ağır ve Pahalı İşliyor’ Dedi*”, Yeni Gazete, 12 Eylül 1965.

Yazgan, Mustafa; “*Fedaiye Veda*”, Fedai, 14 Ağustos 1967.

Yeşilkaya, Neşe. G; “*Halkevleri*”, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce:2-Ke-malizm, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 6.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

F) Tezler

Çelebi, Onur; Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, Dan. Prof.Dr. Mustafa Yılmaz, Ankara,2015.

Çiçek, Muhammet; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasî Hayatındaki Yeri, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Enstitüsü, Basılmamış yüksek lisans tezi, Dan: Prof.Dr. Ali Fuat Örenç, İstanbul, 2014.

Gönül, Mert; Türk Düşünce ve Siyasî Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Dan: Doç.Dr. Saime Selenga Gökgöz, Ankara, 2011.

Ertekin, Orhangazi; A Turning Point Of Turkist Movement In Turkey: 1944 Trials, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Yrd.Doç.Dr. Aykut Kansu, Ankara, 1999.

Kaya, Halit; Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Dan: Prof.Dr. Oğuz Aytepe, Ankara, 2014.

Özdemir, Zeki; 1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof.Dr. Kadir Cangızbay, Ankara, 2007.

Sanlı, Ferit Salim; Türkçülük Hareketinde “Din Olgusu” Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: “Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof.Dr.Temuçin Faik Ertan, Ankara, 2010.

DİZİN

- 13 Kasım 1960 74, 79, 102, 106, 109,
189-190, 352, 362, 478, 481
- 147'likler 71, 165, 179, 181-182, 190
- 14'ler 15, 36, 76-77, 81-82, 90, 102, 108-
109, 126, 174, 180, 190, 194-196,
198, 206, 208, 210-213, 215, 218-
219, 221-232, 234-235, 250-252,
254-258, 260, 263, 268, 275-276,
281, 288, 293, 298, 307, 341, 398,
421, 429, 461-463, 478, 485-486
- 22 Şubat 1962 217, 238, 240
- 27 Mayıs 1960 13, 61, 119, 277
- 9 Işık 115, 168, 208, 230, 269-270, 326,
331, 338, 393, 405, 416, 424, 429,
440, 454-458, 475, 479-480, 486
- Adalet Partisi 11, 17, 30, 71, 78-79, 88,
90-91, 147, 217, 220, 237, 265, 267,
294, 330-331, 391, 401, 443, 448-
449, 476, 483-484, 487, 492
- Adnan Menderes 42, 45, 47, 52, 54, 61,
70, 78, 112, 122, 124, 209, 294
- Ahmet Er 74, 101-102, 105-106, 125,
133, 135, 141, 158, 163, 172, 179,
193, 195-197, 199, 204, 210, 214,
222, 239, 255-256, 273-274, 290-
292, 325, 416, 419, 435
- Ahmet Oğuz 78, 96, 282-283, 285-286,
288, 292, 300-303, 305-306, 308,
319, 325, 334, 485
- Ahmet Tahtakılıç 301-302, 323-325,
334, 360-361, 377
- Ali Fuat Başgil 60-61, 71, 80, 218, 220-
221, 390, 396-397, 402-403, 462,
488
- Alparslan Türkeş 13-14, 17, 19-21, 36,
40, 46-47, 49, 53, 62-64, 68, 71-
72, 74, 91, 101-102, 106-107, 110-
111, 114-115, 121, 125, 128-130,
133-134, 140, 147, 154, 159, 169,
173-174, 178, 185, 193, 195, 199,
203-204, 208, 211, 221, 239-240,
242-244, 247, 249, 255-257, 264-
266, 269, 271, 273, 282, 285, 311,
313, 324-325, 328, 337, 346, 349,
354, 359-361, 367-368, 375, 380,
382, 389, 392-394, 404-406, 411-
412, 415-418, 425-426, 428-429,
431-433, 449-451, 454, 456, 475-
476, 478-484, 489
- Atsız 14, 19-21, 41, 55, 95, 104, 114,
121, 123, 129, 148, 152, 173, 198-
199, 220-221, 236-237, 242, 244-
246, 264, 282, 297, 299, 311, 363-
364, 369, 385, 387, 406, 424-425,
427, 435-436, 444, 456, 467, 469-
470, 474, 476, 478, 484, 491-492
- Başbakanlık Müsteşarlığı 14, 17, 21, 74,
107-108, 113-114, 128, 142, 147,
158-159, 163, 170, 191, 210, 236,
257, 265, 267, 274, 281, 286-287,
290, 351, 361, 368, 378-379, 418,
450, 453, 464-467
- Bülent Ecevit 57, 84-88, 181-182, 187-
188, 399, 428, 439, 481
- Celal Bayar 44, 47, 51-52, 59, 70, 77-78,
82, 112, 294, 300, 440, 461
- Cemal Gürsel 53, 62-63, 74, 80, 89, 109-
110, 112-114, 119, 124, 127-129,
153-154, 160, 163-165, 169, 176,
181, 190, 193, 198, 202, 209, 216,
218-219, 225, 253, 296, 308, 312,
321-323, 352, 379, 470
- Cemal Madanoğlu 43, 53, 63, 71, 77,
117, 132, 193, 207
- Cevdet Sunay 53, 77, 79-80, 83, 89, 123,
217-218, 222-223, 336, 379-380,
393, 438
- Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 13, 75,
78, 95-96, 149, 279, 327, 343, 346-
349, 381-382, 385-386, 475, 491-492

- Cumhuriyet Halk Partisi 11, 17, 35-37, 75, 84, 104
- Demokrat Parti 11, 28, 30, 36, 38, 40-41, 44, 75, 88, 147, 153-155, 265, 270, 281, 382, 421, 476, 484
- Devlet Planlama Teşkilatı 11, 72-73, 85, 174, 178, 249, 339
- Dündar Seyhan 26, 40, 46-47, 50-51, 53, 65, 68, 79, 81-82, 110, 134, 154, 157, 176, 192, 199, 206-207, 214-215, 219, 222-223, 232, 235, 239, 252, 260, 272, 285, 463
- Dündar Taşer 16, 36, 45, 60, 66, 74, 80, 101, 105-106, 134-135, 138, 162, 165, 174, 178, 181, 192-193, 197-199, 204, 211, 214, 222, 233, 239, 243, 249, 255-256, 290, 292, 314, 325, 333, 372, 381-383, 385, 412, 414, 426-428, 433, 435, 450, 453, 474-475, 477-478
- Ekrem Alican 62, 81, 93, 154-155, 379
- Eminsu 11, 71, 268
- Faruk Güventürk 47, 50-51, 68, 71, 79, 81, 138, 141, 193, 195, 197
- Fazıl Akkoyunlu 75, 82, 101-102, 134-135, 146, 175, 193, 199, 210, 259, 275-276, 297, 307, 325, 380, 421
- Fuat Uluç 155, 168, 170, 174, 236, 274, 281-282, 301, 310-311, 316, 325, 360-361, 418-419
- Gökhan Evliyaoglu 147-148, 156, 173, 178, 184, 201, 219-220, 238, 244, 246, 262, 265, 274, 289, 294, 296-297, 303-304, 307, 309, 318, 321-323, 325, 330, 332, 335, 350, 355, 359, 361, 379, 384, 390, 393-394, 400, 424, 444
- Harp Okulu 19, 27, 36, 50, 60, 63, 81-82, 102, 104-106, 109, 122, 124-125, 193, 204, 240, 250, 393, 483
- Hasan Dinçer 274, 282-283, 285, 288, 290, 302, 306, 318-319, 323, 325, 334-336
- Hürriyet Partisi 56-57, 73, 93, 177, 488
- Huzur Ve Yükselme Derneği 268-270, 275, 281
- İsmail Hakkı Yılanlıoğlu 264, 270, 274, 281, 284, 294, 296, 304, 309, 317, 325, 360, 369, 371, 374, 381, 403, 428
- İsmet İnönü 37, 42, 75, 77, 80, 85-87, 89-90, 103, 118, 137, 193, 196, 218, 247, 250, 253, 409, 439, 442, 481
- İttihat Ve Terakki 11, 28-32, 46, 66, 144, 328, 460, 474, 477, 480
- Kıbrıs 9, 19, 64, 229, 284-285, 288, 345-346, 366-372, 376, 407-410, 412, 415, 469-470, 477, 482-483, 485, 488
- Kemal Fedai Coşkuner 269, 369, 404-406, 456
- Kurucu Meclis 8, 75-76, 78-79, 120, 135, 162-166, 175, 189, 203, 217, 481, 488
- Medeniyet Gazetesi 360
- Mehmet Ali Aybar 41, 64, 97-98, 329, 356, 480, 488
- Mehmet Altınsoy 282, 288, 309, 312, 325, 346, 360, 398, 400, 432
- Millet Partisi 11, 13, 48, 55, 75, 78, 95-96, 149, 279, 302, 324, 327, 336, 343, 346-349, 359-360, 378, 381-382, 385-386, 389, 402, 440, 443, 475, 491-492
- Milli Birlik Komitesi 11, 36, 62-63, 67-68, 72, 74-76, 80, 93, 103-104, 106, 120, 131-133, 136-137, 145, 152-153, 155-157, 161, 163-165, 168, 177-178, 185, 189-191, 195, 197-

- 198, 200, 202, 207, 216-217, 298, 423, 461, 472
- Milli Birlik Partisi 153, 155, 157, 307, 464
- Milli Hareket 14, 138, 178-179, 204, 389-390, 400-404, 408-409, 411-412, 414-416, 425, 427, 431-434, 451, 473, 480, 483, 489-491
- Milli Hareket Partisi 402, 414-415, 431-433
- Milli Türk Talebe Birliği 219, 345, 369, 416, 446, 468, 478
- Milliyetçi Hareket Partisi 11, 13, 95, 115, 308, 433, 467, 475, 492
- Millî Yol 14, 111, 117-118, 136, 209, 236, 243, 246, 250, 253, 257, 261-262, 405, 473, 482, 489
- Münir Köseoğlu 75, 101, 135, 193, 199, 259, 307, 325, 421
- Mustafa Kaplan 74-75, 101, 116, 134-135, 156, 193, 199, 214, 264, 272-273, 290-291, 307, 325, 333, 377, 386, 421
- Mustafa Kemal Atatürk 33, 246, 446
- Mustafa Kemal Erkövan 270, 276, 281, 294, 296, 304, 325, 396, 428, 432
- Mustafa Kepir 282, 301, 306, 312, 314, 316, 319, 325, 336, 361-362, 483
- Muzaffer Karan 75, 115-116, 134-135, 180, 193, 199, 256, 307, 383
- Muzaffer Özdağ 50, 62-63, 69, 74, 101-103, 106, 109, 114, 124, 131, 134-135, 142-144, 148, 151-152, 164, 174, 179-180, 183, 185-186, 188, 191, 193, 198-199, 208, 214, 222, 233, 235, 239, 241, 251, 255-257, 264, 270-271, 273, 275, 282, 285, 290-292, 298, 310-312, 314, 316, 318, 325, 337, 342, 344, 348, 351-353, 359-361, 363-364, 371, 374, 385, 392-395, 398, 402, 405, 408, 410, 414, 418, 424, 431, 433, 435, 450, 454, 467, 481, 487
- Nasır 58, 127-129, 160-161, 177, 188, 248, 259
- Nato 11, 35, 48-49, 53, 68, 112, 248-249, 269, 290, 332, 341, 349, 365, 367, 412, 415, 462-463, 491
- Nejdet Sançar 114, 198-199, 220, 236, 246, 282, 327, 337, 443-444, 465
- Numan Esin 50, 63, 69-71, 74, 101, 103-104, 106-107, 113, 124-125, 131-132, 134-135, 141-142, 144-145, 148, 151, 156-157, 183, 185, 187-188, 193, 195, 197, 199, 203-204, 206, 214, 222-223, 233, 235, 239, 256-257, 264, 269-270, 272, 274, 282, 285, 290, 297, 307, 312, 325-326, 333, 385, 405, 421, 454, 467, 484
- Orhan Erkanlı 38, 40, 43, 50, 56, 63, 68, 70, 74, 83, 108, 112, 128, 132-133, 135-136, 164, 181, 184-185, 192-193, 196-197, 199, 206-207, 210, 213-214, 223-224, 227-228, 231-232, 234, 255-256, 259, 297, 384, 469
- Orhan Kabibay 50, 53, 69, 74, 134-135, 140, 164, 191, 193, 197, 199, 215, 223, 227, 235, 253, 255, 260, 275, 285, 297, 383
- Osman Bölükbaşı 78, 95-96, 117, 149, 178, 282, 305, 315-316, 402, 475
- Osman Turan 396, 399, 402-404, 418, 437, 488
- Osman Yüksel Serdengeçti 369, 391-392, 395, 399-402, 418-420, 433, 477
- Oyak 11, 72-73, 174, 179
- Öncü 15, 25, 33, 50, 53-54, 64, 78, 102,

- 129, 139, 154, 168-170, 180, 182, 185-186, 201, 305, 327, 462, 473, 485-486, 491
- Ötüken 4, 14, 16, 59, 95, 102, 105, 110, 236, 264, 282, 285, 299, 311, 327-328, 337, 364, 385-387, 392-393, 418, 425, 427, 444, 473-475, 477-478, 481-482, 487, 489-490
- Ragıp Gümüşpala 71, 88, 90, 209, 221, 228, 260, 262, 266, 492
- Selim Sarper 82, 120-125, 157, 159, 191, 209, 227, 243, 462
- Senato 9, 77, 89-90, 289, 363, 378, 381, 383-387, 389, 418, 420, 465, 475
- Silahlı Kuvvetler Birliği 79, 207, 215, 217
- Süleyman Demirel 73, 90-92, 295, 322, 350, 352-353, 357, 370, 372, 409, 419, 428, 437, 439, 449
- Suphi Karaman 40-41, 47, 53, 64, 105, 107-108, 110, 113, 134-135, 147, 164, 194-195, 207, 210-212, 219, 226, 253, 480
- Şefik Soyuyüce 37, 45, 49, 74, 101, 135, 187, 193, 199, 231, 234, 307, 325, 382-384, 421
- Tabii Senatör 196, 213, 382
- Talat Aydemir 20, 38, 41, 48-49, 51, 53, 68, 79, 81-83, 128, 158-159, 164, 193-194, 204, 206, 228, 230-233, 238-240, 248, 250, 253-254, 259-260, 269, 272-276, 449, 463, 469, 489
- Turhan Feyzioğlu 57, 84, 86-88, 165, 251-252, 403, 462
- Türkiye İşçi Partisi 11, 17, 41, 86, 97, 293, 326, 339, 474, 489
- Türk Kültür Dernekleri 170, 172-173
- Türk Milliyetçileri Derneği 21, 48, 55, 238, 270, 365, 440, 443, 455, 477
- Ülkü Ocakları 173, 423-425, 450, 479
- Ülkü ve Kültür Birliği 8, 170, 184-190, 202, 270, 312-313, 461, 484, 486, 489
- Yeni Türkiye Partisi 11, 78, 93, 389

CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NE

FERİT SALİM SANLI

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne isimli bu çalışmada öncelikle ordunun Türk modernleşmesi sürecindeki "öncü" rolüne atfı yapılmaması suretiyle modern Türk tarihinde "ordu-siyaset" ilişkisinin seyrine kısaca değinilmiş ve çalışmanın merkezini teşkil eden 27 Mayıs dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmeler irdelenmiştir. Ayrıca, sivil siyasete geri dönüşten sonra meydana gelen 22 Şubat ve 21 Mayıs hadiselerine temas edilmiş ve 60'lı yıllarda mevcut olan partilere dair de kısa bilgiler aktarılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkeş ve arkadaşlarının 27 Mayıs dönemindeki faaliyetlerinden aktif siyasete dâhil olmaya "kesin" olarak karar vermesine kadar geçecek olan periyod "mercek altına" alınırken, 13 Kasım hadisesi, 14'ler olarak adlandırılacak grubun faaliyetleri ve Türkeş'in yurda geri dönüşünden sonra yaşanan hadiseler tetkik edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü ise Türkeş'in "aktif siyasete" iltihakından, liderliğini yapacağı CKMP'nin MHP ismini alacağı 8-9 Şubat 1969 kongresine kadar olan dönemi ihtiva etmiştir. Türkeş ile birlikte "CKMP'nin hüviyetinin değişmesi", "parti içerisinde yaşanan ihtilaflar", "partinin meclis faaliyetleri", "partinin meclis performansı", "partinin bu dönemde katıldığı seçimler", "partinin diğer siyasi müesseselerle olan münasebetleri", "partinin fikri/siyasi dönüşümü" gibi konular, bu bölümün temel olarak temas ettiği hususları teşkil etmiştir.

Cumhuriyet sonrası siyasî tarihimizin mühim bir dönemini teferruatlıca incelemesi bakımından alana katkı sağlayan Dr. Ferit Salim Sanlı, çalışmasında ayrıca dönemin siyasi yelpazesinde CKMP'nin konumu tespit etmeye çalışmış, partinin gençlik ile olan münasebeti ve "ideolojisi"ni de incelemiştir.

ISBN 978-605-155-782-3

